

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут права та психології
Кафедра теорії, історії та філософії права**

**УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ:
ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ
ЗАСАДИ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 26 лютого 2026 року)**

**Київ
2026**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально-науковий інститут права та психології
Кафедра теорії, історії та філософії права

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ:
ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ

Матеріали
Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 26 лютого 2026 року)

Київ
2026

Редакційна колегія:

Сербин Р. А., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тарасенко О. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Антіпова О. П., т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук, старший дослідник;

Пендюра М. М., завідувач кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Кумеда Т. А., професор кафедри теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат мистецтвознавства, доцент

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 22 квітня 2026 року (протокол № 4)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Українська ідентичність: історичні, правові та світоглядні
У45 засади [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 26 лют. 2026 р.) / [редкол. : Р. А. Сербин, О. С. Тарасенко, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2026. – 553 с.

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

<i>Сербин Р. А.</i>	21
<i>Костицький М. В.</i>	23
<i>Пархоменко Н. М.</i>	25

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Адамович С. В., Адамович Г. М.</i> РУЙНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ РФ ЧЕРЕЗ ЗНИЩЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ.....	27
<i>Аксьонова Н. В.</i> АРХЕТИП ПРАЦУРІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ...	30
<i>Алієв Р. В.</i> ІСТОРІЯ ПРАВА УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА: ВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	33
<i>Андрухів О. І.</i> ПРАВО НА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УМОВАХ ГЕНОЦИДАЛЬНОЇ ВІЙНИ рф	35
<i>Афузова Г. В., Кротенко В. І.</i> НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СОЦІОПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН: ГУМАНІТАРНО-ПРАВОВИЙ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ.....	37
<i>Білик В. М.</i> НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	39
<i>Блінова І. В.</i> ПРИСЯГА ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК ІНДИКАТОР УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД УНР ДО НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ.....	41
<i>Бойченко М. І.</i> ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 21 СТОЛІТТЯ.....	45
<i>Бондарчук П. М., Даниленко В. М.</i> ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	48

Бужикова Т. О.

ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЗАХИСНИКА: ВИХОВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ 50

Василевська Т. Е., Бевз Т. А.

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ
ЯК «ПРОЧИТАННЯ БАГАТОРІВНЕВОГО ТЕКСТУ» НАЦІЇ 53

Вахнянин А. С.

ВНЕСОК СВІТОВОЇ КООРДИНАЦІЙНОЇ ВИХОВНО-
ОСВІТНЬОЇ РАДИ У ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ДАСПОРИ 56

Віль С. О.

ЧОМУ «УКРАЇНСЬКА» АДМІНІСТРАТИВНА РАМКА
НЕ СТАЛА КУЛЬТУРНОЮ: ІНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ
УКРАЇНІЗАЦІЇ КРИМ ПІСЛЯ 1954 РОКУ 58

Волинський В. В.

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО САМОСТІЙНИЦТВА:
АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКІВ РОДИН МІХНОВСЬКИХ ТА МАРКЕВИЧІВ 61

Воробйова Г. Ю., Кухарська О. С.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК СВІТОГЛЯДНА ОСНОВА
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 63

Ворожбіт-Горбатюк В. В.

УПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ
В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОБАЦІЇ: РЕСУРСНІСТЬ ЗАХОДІВ
З ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 65

Ганаба С. О.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК СВІТОГЛЯДНА ЗАСАДА
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 68

Герасименко О. О.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СФЕРИ УТВЕРДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ .. 70

Гірна Н. М.

МЕДИЧНА ПЕРСОНАЛІСТИКА ЯК СКЛАДОВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ
УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРЯ МАТВІЯ ЛОТОВИЧА) 75

Голіна В. В.

ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ
І ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ – БАЗИС
УТВЕРДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 78

Гончарова О. С.

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ: ІДЕНТИЧНІСТЬ,
ВІЙНА І СПРОТИВ ІМПЕРСЬКИМ НАРАТИВАМ 81

Горло Н. В.

ІДЕЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 84

Грінченко В. В., Дегалюк М. А.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ,
ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ТА СВІТОГЛЯДНІ СЕНСИ СУЧАСНОСТІ 87

Гулевська Г. Ю.

ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 89

Данилюк І. В.

РОЛЬ ДУХОВЕНСТВА УГКЦ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГАЛИЧИНИ (XIX – ПОЧ. XX ст.) 91

Деміхова С. В.

МОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
ЯК КЛЮЧОВИЙ СКЛАДНИК УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ 93

Доброносова Ю. Д.

ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНІ ЗАСАДИ ІСНУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНА СТІЙКІСТЬ
УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ 95

Довганич В. А.

АНТИКОРУПЦІЙНА ПРАВОВА КУЛЬТУРА
ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 98

Довжинський В. С.

НА СТОРОЖІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ:
ГРОМАДСЬКІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ТОВАРИСТВА В ОХОРОНІ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1889–1939 рр.) 100

Дрогобицький І. І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ 103

Дручек О. В.

ІСТОРИЧНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ
ЯК СКЛАДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 104

Ємельяненко Г. Д.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПРОСТОРІ
ПРАВА, ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ І НАУКИ 107

Желєзко Р. А.

МЕМОРАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ЛОКАЛЬНОГО ТУРИЗМУ
В НІЖИНІ СТАНОМ НА 2026 РІК ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 109

Жук С. М., Медвідь А. В.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ:
ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ 113

Загуменна Ю. О.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СИСТЕМІ
КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ..... 115

Заможський А. Б.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 118

Замрозович-Шадріна С. Р.

КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 121

Запотічна Р. А.

ENGLISH LANGUAGE EDUCATION IN STRENGTHENING
UKRAINIAN INFORMATION SOVEREIGNTY 122

Ілин Л. М.

АКСІОСФЕРА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА: КАТЕГОРІЇ
«ПРАВДА» І «ВОЛЯ» ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ КОНСТАНТИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 125

Йорж Ю. В.

М'ЯКА СИЛА КУЛЬТУРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ УТВЕРДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СВІТІ 127

Калашлінська М. В.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ
«ПЕРФОРОВАНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ» 130

Калиновський Б. В.

СТРАТЕГІЯ ТА ПРАВОВА ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИКРАДЕНИХ ДІТЕЙ
З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ 132

Кіндратець О. М.

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 136

Клещенко Н. О.

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР 138

Колодяжний М. Г. КРИМІНОЛОГІЧНИЙ СВІТОГЛЯД У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	141
Комаринська З. М. РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	145
Кондратьєв І. М. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	147
Кононенко Т. В. УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ	150
Косовський С. В. ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ.....	151
Костицький М. В., Кушакова-Костицька Н. В. КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ: ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ	156
Костючок П. Л. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ/РУСИНІВ У СВІТЛІ ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ 1920–1930-Х РОКІВ	158
Кравченко Н. В. ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ	161
Крисаченко В. С. ЕТНОГЕНЕТИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: АНТИ І СКЛАВІНИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ)	163
Кріжжік К. С. ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РІШЕНЬ ПРО ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ МІГРАНТІВ	166
Куліш Н. С. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЗБЕРЕЖЕННІ РЕЛІГІЙНОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ, КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОВІНЦІЇ МАНІТОБА).....	168
Кумеда Т. А. ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КОНЦЕПТ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ	171

Курас Д. І. РАДЯНСЬКА ПРАКТИКА ЗАМОВЧУВАННЯ ГОЛОДУ 1946-1947 РОКІВ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ НИЩЕННЯ НАЦІЇ ТА ЇЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	174
Лазарєв В. В. КОНСТИТУЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У РОЗУМІННІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	177
Ланка О. Я., Кривенко В. В. ПРЕВЕНТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	181
Lemberskyi O. Y., Lysenko Y. A., Benkovska N. B. UKRAINIAN IDENTITY PHENOMENON AND PRINCIPLES OF FORMATION	185
Листопад О. А. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	187
Литвинов В. О. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ.....	191
Литвинов О. М. УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЇЇ ВОРОГИ (алюзія попперова історизму як акт відчайдушного звернення).....	194
Ліннік Ю. В. КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	198
Логвинюк Т. В. ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У 2014–2022 РОКАХ	200
Лукач У. Р. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ЦІННІСНИЙ ОРІЄНТИР ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	202
Лукашенко А. А. УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ	204
Львова О. Л. МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	206

Мавдюк М. Р.

МАТЕРІАЛЬНА ТА НЕМАТЕРІАЛЬНА СПАДЩИНА
РЕЗИДЕНЦІЇ КНЯЗІВ ВИШНЕВЕЦЬКИХ ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 208

Мазуренко Л. І.

ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ..... 211

Макогончук Н. В., Чернявський О. В.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ
ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ..... 214

Мардарова І. К., Гуданич Н. М.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ:
ІСТОРИЧНІ СМИСЛИ ТА СВІТОГЛЯДНІ ВИКЛИКИ 216

Мельніков М. О.

МІЖ ІНЕРЦІЄЮ ТА АНАЛІЗОМ: ТЕРМІН «ПОСТРАДЯНСЬКА
ІСТОРІОГРАФІЯ» У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
НАЦИСТСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ 219

Михайлюк Ю. О., Непийвода Я. С.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ 222

Михеєнко Ю. М.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ НОВЕЛІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 225

Міносян А. С., Варипаєв О. М.

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК КОНСТРУКТ
СВІТОГЛЯДНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ..... 229

Мозгунов В. В., Домбровський К. Г.

МОВНІ АСПЕКТИ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ:
ЧИ ГОТОВІ МИ ЗБЕРІГАТИ СВОЮ ІДЕНТИЧНІСТЬ? 232

Молоткіна В. К.

УКРАЇНСЬКА МОВА – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 235

Морошан Н. В.

УСНА ІСТОРІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІР..... 238

Мошаренкова Т. В., Мошаренков В. В.

КУЛЬТУРА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ КРАЇН НАТО: ЇЇ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 241

Нагайник Т. Г.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ І РОЗВИТОК
ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ: МІЖ ОБОРОНОЮ ДЕРЖАВИ
ТА ГУМАНІСТИЧНОЮ ТРАДИЦІЄЮ 244

Назаренко О. А.

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 247

Некіз Т. А.

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПІДЛІТКІВ
У КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ КРИЗОВИХ ПОДІЙ 249

Несен О. О., Кравченко Н. В.

МЕДИЧНА СИСТЕМА ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ ТА СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ 252

Новак Д. Є.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ
ЯК КРИТЕРІЙ ЛЕГІТИМНОСТІ ПРАВА 255

Носенко О. В.

СУЧАСНИЙ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ МІФ ЯК ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ: КОНСОЛІДАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
І МАНІПУЛЯТИВНІ ПРАКТИКИ 258

Нужна Л. М.

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У РОБОТІ З МОЛОДДЮ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ ПІД НАГЛЯДОМ
ПРОБАЦІЇ, ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 262

Оснач О. М.

ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ 265

Паламарчук І. В.

РОЛЬ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПИТАННЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ НЕЗАКОННО
ВИВЕДЕНИХ В ІНОЗЕМНІ ДЕРЖАВИ АКТИВІВ 271

Панасюк В. А., Тюпишева В. Ю.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО-
ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО 275

Пархоменко Н. М.

ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК РЕГУЛЯТИВНИЙ ФЕНОМЕН:
СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ 278

Pendiura M. M., Pylypenko V. V., Romanov I. I. ASSERTION OF UKRAINIAN NATIONAL AND CIVIC IDENTITY IN DE-OCCUPIED TERRITORIES IN THE POST-WAR PERIOD	281
Петриків В. І. ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ (НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЮ «СВІТ БОЙКІВ»)	285
Петрова Г. М. ВІД «ТРАДИЦІЇ» ДО «ІДЕНТИЧНОСТІ»: ТРАНСФОРМАЦІЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ГУМАНІТАРИСТИКИ І ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ	287
Петрова Л. О., Петров І. В. УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНИЙ ВИМІР	290
Пилипенко В. В. МІФ ПРО «ДОНБАСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ» ЯК СКЛАДОВА ВОРОЖИХ ІПСО	292
Пікуля Т. О. СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	295
Пристайко В. В. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	298
Проць І. М., Росяк С. Т. СУТНІСТЬ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР	300
П'ятковська О. Р. ВІД МІГРАЦІЇ ДО СПІЛЬНОТИ: РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕСТОНІЇ	303
Расторгуєва Н. О. АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ЯК ІНДИКАТОР ПЕРСПЕКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	306
Рижій Ю. Я. ІДЕНТИЧНІСТЬ МІЖ ІСТОРІЄЮ ТА СТОСУНКОМ: РЕЛЯЦІЙНА ПЕРСПЕКТИВА	308
Риндюк В. І. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	309

Роговенко М. М.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ:
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ
ПОСТТОТАЛІТАРНОГО СПАДКУ 313

Савченко Я. А.

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОНДУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ 315

Саламаха І. В.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС
ПРО УКРАЇНСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В СЕРЕДИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ
(за матеріалами Й. Г. Коля) 319

Семененко А. А.

РОБОТА З КУЛЬТУРНОЮ ПАМ'ЯТТЮ
У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 321

Силка О. З., Редько В. Д.

СЕЛЯНСЬКИЙ ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР
ЯК ІСТОРИКО-ПРАВОВА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.) 323

Скиба О. П., Скиба І. П.

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ:
ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ 327

Смазнова І. С.

ВІЙНА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ
ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ 330

Сога Л. В.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В ІНШОМОВНОМУ ДИСКУРСІ 333

Степанов С. П., Богданович А. М.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ
ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ 336

Стечишин А. В.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК АРХЕТИП УКРАЇНСЬКОЇ
ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА
ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ СУБСИДІАРНОСТІ 337

Стешенко О. О.

ЕКЗОНІМ «ЧЕРКАСИ» В ДИСКУРСІ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ХVІ-ХVІІІ ст. 340

Сунегін С. О.

РОЗВИТОК ПРАВ ЛЮДИНИ В ТЕХНОЛОГІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ:
ДІАЛЕКТИЧНИЙ ВИМІР 342

Сябро І. Г.

ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ
НА СВІТОВОМУ КОНГРЕСІ ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ (1967 р.)..... 346

Тарахонич Т. І.

ЦІНІСНИЙ АСПЕКТ ПРАВА ТА ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ
ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 348

Татарченко О. Б.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ЗБЕРЕЖЕННІ
ІДЕНТИЧНОСТІ ОКУПОВАНОЇ ОЛЕШКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ 351

Терент'єва А. В.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 353

Турияниця В. В.

ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ ДУХНОВИЧ: МОВА
ЯК МАРКЕР І ФОРМА БОРОТЬБИ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ
ІДЕНТИЧНІСТЬ РУСИНІВ/УКРАЇНЦІВ ПІД ЮРИСДИКЦІЄЮ
КОРОЛІВСТВА УГОРЩИНИ 356

Федорчук В. Ю.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ
СУЧАСНОЇ ТАКТИКИ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ..... 359

Феленчак Ю. Б.

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 361

Харицька С. В., Колісниченко А. В.

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОД «ЩЕДРИКА» У ДВОХ МОВАХ:
МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ ТРАДИЦІЄЮ ТА АНГЛОМОВНИМ СВІТОМ 364

Харламов М. І.

ФІЛОСОФСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ 367

Харук А. І.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ РАДЯНСЬКОЇ НАУКОВО-
ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ: КЕЙС ОЛЕГА АНТОНОВА 370

Харченко Т. М.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРАВОВА
ТА СОЦІАЛЬНА КАТЕГОРІЯ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ 372

Хмелевська О. О., Мошаренкова Т. В.

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА І ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ
ЯК ЦІННІСНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ..... 375

Хмельницька Л. В.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ПОВЕРНЕННЯ ЦІЛІСНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
НА ПРИКЛАДІ МИТЦІВ XVII–XIX СТОЛІТЬ..... 378

Черевко Н. О.

ПРАВО НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 382

Чорненька В. Д., Афuzова Г. В.

ПЕРЕЖИВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ Й ЗАГРОЗИ
КОЛЕКТИВНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДАНІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕЙРОНАУКИ
ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ 386

Швець М. А.

КУЛЬТУРА ЯК ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР:
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА НОВІ ПРАВИЛА ВЗАЄМОДІЇ..... 388

Шелюх О. М.

РОЛЬ СЛОВА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ
ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА 391

Шершель О. В.

КОНСТИТУЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ..... 395

Шкуратенко О. В., Левик Я. А.

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЗАКОНОДАВСТВІ СИСТЕМИ
СУДОЧИНСТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (ПЕРША ПОЛ. XX ст.) В КОНТЕКСТІ
ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 398

Шопіна І. М.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВОЛОНТЕРІВ
СФЕРИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 401

Щербатюк В. М.

ВИТОКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПРАУКРАЇНЦІВ ЯК ФАКТОР
САМОБУТНОСТІ ТА ЦІННІСНОГО ОРІЄНТИРУ УТВЕРДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 404

Яненко Я. В.

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 407

Янчук Н. Д. ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	410

Ярема В. В. ВІДМОВА ВІД ПРАКТИК ТОКСИЧНОГО ВПЛИВУ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ОФІЦЕРА-ЛІДЕРА.....	413

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Алексєєва М. В. СЛОВО ЯК ЗБРОЯ: РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ	415

Бевзюк Я. О. ПОЛІТИКА ЗРОСІЙЩЕННЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ	417

Білик І. В. УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ДОВІРИ СУСПІЛЬСТВА ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	419

Білінська А. О. СВОБОДА ЯК БАЗОВА ЦІННІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	421

Бондар К. А. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	423

Борко Н. О. ВІД КОЗАКА ДО КІБОРГА: ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ.....	426

Буряк А. А. РОЛЬ МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	429

Варламова І. Є. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СПРИЙНЯТТЯ ЗАХІДНИМИ ПАРТНЕРАМИ	431

Волеводцев М. О. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОСТФРОНТИРНОГО РОЗВИТКУ	433

Гай Н. Ю. УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРАВОВА ТА СВІТОГЛЯДНА КАТЕГОРІЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	436

Гієш Т. Р. ФЕНОМЕН УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	438
Головай І. С. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	441
Гусєва К. О. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ.....	444
Карамач С. І. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ ЯК ФОРМА ГЕНОЦИДУ УКРАЇНЬСЬКОГО НАРОДУ	445
Кикоть О. О. УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНИХ ВИКЛИКІВ	448
Кирия Т. І., Черняєв К. О. СПІВВІДНОШЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ	450
Кожухова О. Т. УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: ПРАВОВІ ТА ЦІННІСНІ АСПЕКТИ.....	453
Колотуша Я. В. ВІЙНА ЗА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ФРОНТУ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНЬСЬКОМУ ПРОТИСТОЯННІ	456
Кравчук Д. Р. ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НАРОДУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ.....	458
Купріянова А. О. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВА ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ	461
Литвин В. В. НОТАРІАТ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	464
Лісник Р. І. АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ПРОЄКТУ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	466

Луняченко М. С.

ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ:
ПРАВОВІ АСПЕКТИ 470

Митрофанова М. С.

ЛІНГВОЦИД ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ
ПРОТИ УКРАЇНИ..... 472

Мірських С. Р.

ФІЛОСОФІЯ «СРОДНОСТІ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ОСНОВА
СВІТОГЛЯДУ І НАЦІЄТВОРЧИЙ АРХЕТИП..... 474

Можейко А. В.

ПРАВО ЯК МОВА ІДЕНТИЧНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ 477

Мукієнко В. О.

ВПЛИВ ОБРАЗУ КОМАНДИРА НА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ 480

Мухітов М. А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
ГРУПОВОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ТА ЦІННІСНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ
ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ 483

Нейман М. О.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА
СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 485

Непон О. С.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ: ЗНАЧЕННЯ, МЕХАНІЗМИ ТА ВИКЛИКИ..... 487

Ноготков А. А.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 489

Пендюра С. М.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ХРИСТІЯНСЬКОГО ГУМАНІЗМУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ..... 491

Петлик В. О.

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 494

Піковська І. Д.

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК КЛЮЧОВИЙ МАРКЕР
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ 497

Пілат С. І.

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ЯК СВІТОГЛЯДНА ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 499

Плаксі́й А. В.

РОЛЬ МЕДІА У ФОРМУВАННІ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 501

Покальчук І. С.

ВПЛИВ РЕВОЛЮЦІЙ 1917-1921 рр. ТА БОРОТЬБИ
ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ 504

Прядко О. О.

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ 507

Романська В. І.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КОГНІТИВНИЙ ФІЛЬТР
В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ 509

Станіславенко К. М.

АКТИ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ ЯК ПРАВОВА ОСНОВА
ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ 511

Старенко В. М.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
СТІЙКОСТІ У СИСТЕМІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ 514

Стафійчук В. В., Чмерук І. С.

СВОБОДА, ГІДНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЦІННІСНІ ОСНОВИ
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 516

Стрілець К. С.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ
ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 518

Твердохліб О. А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТРЕСУ У ПІДЛІТКІВ-ЕМІГРАНТІВ,
ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК МІЖПОКОЛІННОГО КОНФЛІКТУ 521

Ткачук А. О.

ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ЯК СИМВОЛ СУВЕРЕНІТЕТУ
ТА МЕЖА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 523

Торговкіна О. О.

РОСІЙСЬКА ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК
ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ
У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 525

Холодько Д. М.

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ:
ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ..... 528

Чінець М. О.

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ:
ВИТОКИ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОУСВІДОМЛЕННЯ,
ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД ТА КУЛЬТУРНА ТЯГЛІСТЬ 530

Шевченко Г. А.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА УРОКАХ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ 533

Шевчук С. В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОВСЯКДЕННИХ ПРАКТИК ЯК ФАКТОР
ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ 535

Юхименко В. О.

ЦІННІСНИЙ ВИБІР СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: УСВІДОМЛЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЛЕЙТЕНАНТОМ
БОГДАНОМ САГУНОМ..... 538

Ющенко В. Р.

ІДЕЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІЇ В ПРАЦЯХ ОЛЕКСАНДРА КОНИСЬКОГО 541

Яременко І. І.

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЦИФРОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ 544

Яремчук С. І.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ
УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ 546
РЕКОМЕНДАЦІЇ 549

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

СЕРБИН Руслан Андрійович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор, заслужений
юрист України

**Шановні колеги, науковці, здобувачі вищої освіти!
Дорогі друзі!**

Сьогодні, 26 лютого 2026 року, у стінах Національної академії внутрішніх справ ми відкриваємо Всеукраїнську науково-теоретичну конференцію «Українська ідентичність: історичні, правові та світоглядні засади». Ініціатором цього заходу є кафедра теорії, історії та філософії права навчально-наукового інституту права та психології НАВС відповідно до Плану науково-дослідної та науково-технічної діяльності Національної академії внутрішніх справ на 2026 рік.

У час, коли Україна продовжує героїчну боротьбу за свою свободу, незалежність і територіальну цілісність, питання української ідентичності виходить далеко за межі академічного інтересу. Воно стає одним із ключових чинників національної безпеки, суспільної консолідації та нашої спільної Перемоги. Саме тому мета цієї конференції – глибоке осмислення феномену української ідентичності як комплексного явища, що формується на перетині історичних процесів, правових інститутів і світоглядно-ціннісних засад.

Ми зібралися, щоб спільно проаналізувати історичні етапи становлення й трансформації української ідентичності від давніх часів до сьогодення; визначити ключові події, постаті, інститути й навіть травми, які сформували її зміст і межі; дослідити правові основи – від козацького права й Конституції Пилипа Орлика до сучасного законодавства про громадянство, державну мову, деколонізацію та декомунізацію; обговорити вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на зміцнення чи послаблення нашої ідентичності в умовах повномасштабної війни; виявити сучасні виклики – гібридну агресію, постколоніальний синдром, регіональні відмінності, інформаційні маніпуляції – та окреслити стратегії їх подолання; розробити науково обґрунтовані рекомендації для держави, освітніх закладів і громадянського суспільства щодо політики ідентичності в середньостроковій і довгостроковій перспективі.

Слід акцентувати на міждисциплінарному характері нашого форуму. Серед учасників – історики, правники, філософи, політологи, культурологи, психологи, соціологи, представники силових структур і практичні працівники. Такий широкий діапазон надає можливість не лише констатувати факти, а й формувати спільне розуміння ключових засад української ідентичності, яке зможе стати основою для практичних рішень.

Національна академія внутрішніх справ традиційно поєднує наукову роботу з підготовкою високопрофесійних кадрів для системи Міністерства внутрішніх справ України. Для нас формування національної та громадянської ідентичності майбутніх правоохоронців – це не лише освітнє, а й стратегічне завдання. Присяга правоохоронця, про яку сьогодні говоритимуть доповідачі, є потужним індикатором української ідентичності. Саме ті, хто щодня стоїть на захисті правопорядку, громадської безпеки та конституційного ладу, мають бути носіями сильної національної свідомості, правової культури та непохитної відданості Українській державі.

Я щиро вдячний всім, хто відгукнувся на наше запрошення, а також оргкомітету за якісну підготовку заходу. Дякую всім доповідачам – від провідних науковців до молодих дослідників і курсантів. Ваша участь засвідчує актуальність для українського суспільства питань самоідентифікації навіть у найскладніші часи.

Нехай ця конференція стане платформою для плідного діалогу, обміну ідеями та напрацювання конструктивних пропозицій, щоб результати спільної роботи сприяли зміцненню української державності, консолідації суспільства та наближенню Перемоги.

Бажаю всім учасникам продуктивної роботи, змістовних дискусій, наукових інсайтів і наснаги в служінні Батьківщині!

Слава Україні! Героям слава!

КОСТИЦЬКИЙ Михайло Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України, почесний
академік НАПН України, заслужений
юрист України, головний науковий
співробітник Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
НАН України

Шановний пане ректоре!
Шановні учасники конференції!
Вельмишановні колеги, дорогі друзі!

Дозвольте щиро подякувати організаторам за високу честь і надану можливість долучитися до роботи Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої концептуально значущій і методологічно складній проблематиці української ідентичності.

Сьогодні, на сучасному етапі розвитку української державності, який характеризується глибинними трансформаційними процесами та детермінований жорсткими умовами повномасштабної збройної агресії проти України, феномен ідентичності набуває особливої евристичної цінності. Він постає не просто як одна з категорій гуманітарного знання, а як одна з ключових понять міждисциплінарного наукового дискурсу.

Українська ідентичність виходить далеко за межі суто соціокультурного конструкту й трансформується у фундаментальну категорію юридичної науки, безпосередньо пов'язану з процесами державотворення, інституціоналізації права та становлення зрілого громадянського суспільства.

У площині загальнотеоретичного правознавства проблема ідентичності потребує системного, глибокого осмислення крізь призму базових категорій правової системи, таких як правова культура, правосвідомість і легітимність публічної влади. Ідентичність у цьому аспекті є не лише відображенням ціннісних орієнтацій нашого суспільства, а й важливим детермінантом ефективності правового регулювання загалом. Саме вона визначає рівень інтерналізації правових норм, ступінь їх аксіологічного прийняття громадянами та готовність суб'єктів права до правомірної, свідомої поведінки.

Особливої наукової значущості нині набуває дослідження історико-правових витоків української ідентичності. Вони формувалися впродовж століть у контексті тривалої, часто героїчної боротьби нашого народу за державність і збереження національної самобутності. Реконструкція еволюції державницьких ідей, звернення до глибин правової традиції та

ретельний аналіз історико-правової спадщини надають можливість виявити ті сталі аксіологічні домінанти, які й сьогодні визначають вектор сучасного правового розвитку України.

Водночас правовий вимір української ідентичності знаходить своє чітке нормативне закріплення в конституційних засадах нашого державного ладу, у принципі верховенства права, у системі гарантій прав і свобод людини і громадянина. Законодавча політика держави в цій сфері не повинна обмежуватися лише регулятивною функцією. Вона має бути спрямована на цілеспрямоване утвердження національної ідентичності, подолання глибоких наслідків колоніальної залежності та формування самодостатньої, автентичної правової традиції.

У світоглядно-аксіологічному вимірі українська ідентичність постає як потужна інтегративна система, що органічно синтезує історичну пам'ять, культурно-цивілізаційні коди, мовну самобутність і високу громадянську відповідальність. Саме цей ціннісний комплекс забезпечує внутрішню консолідацію суспільства, його стійкість і резистентність до зовнішніх деструктивних впливів, а також спроможність до сталого, гармонійного розвитку в умовах складних викликів сьогодення.

Переконаний, що міждисциплінарний характер нашої наукової конференції створює всі необхідні передумови для поглибленого теоретичного аналізу, узагальнення існуючих наукових підходів і, що особливо важливо, для формування практично орієнтованих рекомендацій. Ці рекомендації мають бути спрямовані на зміцнення української державності, удосконалення механізмів правового регулювання та підвищення рівня правопорядку в країні.

Особливо цінним є те, що в умовах війни наукова спільнота продовжує активно працювати над фундаментальними питаннями, які визначають майбутнє нашої держави. Саме тому сьогодні, як ніколи, важливо об'єднувати зусилля юристів, істориків, філософів, політологів та представників інших наук навколо проблематики української ідентичності як основи суверенної, правової, демократичної України.

Бажаю всім учасникам конференції плідної, натхненної наукової роботи, конструктивних і змістовних дискусій, яскравих інтелектуальних відкриттів та вагомих наукових результатів. Переконаний, що напрацьовані у межах цього наукового заходу ідеї, концепції та практичні висновки стануть суттєвим внеском у розвиток вітчизняної юридичної науки та у подальше утвердження української ідентичності як базової основи сучасної європейської правової держави.

Слава Україні! Героям слава!

ПАРХОМЕНКО Наталія Миколаївна,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
заслужений юрист України

Шановний Руслане Андрійовичу!
Шановні учасники конференції! Вельмишановні колеги!

Дозвольте висловити щирю вдячність організаторам за запрошення до участі у Всеукраїнській науково-теоретичній конференції, присвяченій надзвичайно актуальній та багатовимірній проблематиці – українській ідентичності.

У сучасних умовах розвитку української державності, позначених глибокими трансформаційними процесами та викликами, зумовленими збройною агресією проти України, питання ідентичності набуває особливої теоретико-методологічної та практичної значущості. Українська ідентичність постає не лише як соціокультурний феномен, але й як фундаментальна категорія юридичної науки, що безпосередньо пов'язана з процесами державотворення, правового розвитку та становлення громадянського суспільства.

У межах загальнотеоретичного правознавства проблема ідентичності потребує комплексного осмислення крізь призму таких базових категорій, як правова система, правова культура, правосвідомість та легітимність державної влади. Водночас ідентичність виступає важливим чинником забезпечення ефективності правового регулювання, оскільки визначає рівень сприйняття суспільством правових норм, їх внутрішню інтерналізацію та готовність до правомірної поведінки.

Особливого значення набуває дослідження історичних витоків української ідентичності, що формувалися у складних умовах багатовікової боротьби за державність і збереження національної самобутності. Звернення до історико-правової спадщини дозволяє не лише відтворити еволюцію ідей державності, а й виявити сталі ціннісні орієнтири, які визначають сучасний розвиток українського права.

Не менш важливим є правовий вимір української ідентичності, який знаходить своє відображення у конституційних засадах державного ладу, принципах верховенства права, гарантіях прав і свобод людини і громадянина, а також у законодавчій політиці, спрямованій на утвердження національної ідентичності та подолання наслідків колоніальної спадщини.

У світоглядному аспекті українська ідентичність формується як інтегративна система цінностей, що поєднує історичну пам'ять, культурні традиції, мовну самобутність та громадянську відповідальність. Саме цей ціннісний вимір визначає здатність суспільства до консолідації, опору зовнішнім загрозам та сталого розвитку.

Переконана, що міждисциплінарний характер цієї конференції створює унікальні можливості для продуктивного наукового діалогу, узагальнення теоретичних підходів та вироблення практичних рекомендацій, спрямованих на зміцнення української державності та правопорядку.

Бажаю всім учасникам плідної роботи, змістовних дискусій і нових наукових здобутків. Нехай результати конференції стануть вагомим внеском у розвиток юридичної науки та утвердження української ідентичності як основи сучасної держави.

Слава Україні! Героям слава!

АДАМОВИЧ Сергій Васильович,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права Карпатського
національного університету
імені Василя Стефаника,
доктор історичних наук, професор
АДАМОВИЧ Галина Миколаївна,
старший викладач кафедри
менеджменту та освітніх інновацій
Івано-Франківського обласного
інституту післядипломної педагогічної
освіти

РУЙНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ РФ ЧЕРЕЗ ЗНИЩЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Серед іншого після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 р. державні чинники рф з порушенням норм міжнародного права розпочали руйнування системи освіти для знищення української ідентичності.

Загалом агресія Росії поставила під сумнів право на освіту в Україні як фундаментальне право людини в усіх аспектах. Як визначено у заувазі загального порядку № 13 Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав від 8 грудня 1999 р., «освіта є як правом людини сама по собі, так і незамінним засобом реалізації інших прав людини» [11].

Одночасно росія, як держава-підписант «Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права» від 16 грудня 1966 р. згідно статті 13 цього пакту повинна була б «поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів обирати для своїх дітей не тільки запроваджені державними властями школи, а й інші школи, що відповідають тому мінімуму вимог щодо освіти, який може бути встановлено чи затверджено державою, і забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань» [5]. Відзначимо, що стаття 50 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. передбачає, що «окупаційна держава повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту» [4].

Натомість станом на січень 2026 р. від російських бомбардувань і обстрілів руйнувань зазнали 4048 навчальних закладів, 408 ліквідовано повністю [7]. Зазвичай жодної військової необхідності в знищенні освітніх закладів не було. Так, підставою для обстрілу школи № 24 стало лише те, що 1 березня 2022 р. в школі № 24 підлітки кидали петарди в сторону військових

рф, після цього російський танк вистрілив в школу [1, с. 7]. Після звільнення від окупації обстріли освітніх закладів лише загострювалися. Так, протягом жовтня 2023 – частини січня 2024 рр. руйнувань в результаті обстрілів зазнали не менше 15 освітніх закладів на деокупованих територіях Херсонської області.

Частими були випадки, коли росіяни облаштовували в освітніх закладах катівні або розквартировували в них свої гарнізони. Так, у селі Бургунка Тягинської сільської ради у дитсадку у підвалі «всіх, хто за Україну закривали на кілька днів туди. Атовців били, заставляли рити окопи» [1, с. 8].

Стосовно дітей, то згідно з офіційною статистикою, станом на 23 січня 2026 р. в результаті воєнних дій загинуло 679 дітей, 2342 – зазнало поранень, 2216 дітей зникло, до Росії з окупованих територій депортовано 20000 дітей, де вони піддаються примусовому перевихованню [3].

Задля індоктринації українських дітей з окупованих Росією територій, їх часто без дозволу батьків, примусово депортували та перевиховували у так званих літніх таборах. У цих закладах був акцент на російській мові, інтеграції дітей в російське життя, культуру, суспільство, історію, військову підготовку. Навчальні предмети викладалися за російськими стандартами освіти. Деякі табори були розміщені в регіональних університетах по всій Росії та мали на меті заохотити вступ до цих університетів депортованих українців [12]. Так, згідно виявлених в Ізюмі документів «1-2 особливо зразкових дітей» росіяни планували відправити до табору в Криму, а учнів 7-9 класів – до Белгорода для поширення російської пропаганди [2, с. 51].

Незаконна політика депортації дітей є актом геноциду, а в ситуації зі злочинами росіян створила основу для видачі Міжнародним кримінальним судом 17 березня 2023 р. ордерів на арешт двох ключових злочинців В. Путіна та М. Львової-Белової «за воєнний злочин у вигляді незаконної депортації населення та незаконної переміщення населення з окупованих територій України до Російської Федерації на шкоду українським дітям» [10].

Російська окупаційна влада на окупованих територіях впровадила стандарти освіти держави-агресора щодо українських дітей. Так, уже після анексії Криму, за даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, кількість дітей, які здобувають освіту українською мовою протягом першого року після 2014 р. скоротилася на 80 відсотків, а наступного року відбулося подальше зниження на 50 відсотків. Беззаперечно, що такий раптовий і різкий спад спричинив непомірний негативний вплив на права українських дітей та їх батьків і кваліфікується як расова дискримінація [8].

У свою чергу українські педагоги, які продовжували залишатися під окупаційною владою зазнавали викрадень і репресій. Так, тренера спортивної школи у м. Вовчанськ – В. Галича тримали у 2022 р. в неволі 15 діб в катівні у м. Вовчанськ на агрегатному заводі. Директорку Іванівського ліцею Л. Тільну вивезли і катували. Жінку 5 діб тримали у катівні без їжі й води [2, с. 50]. У селі Лоцкине на Миколаївщині росіяни замордували місцевого вчителя, у якого найшли патрони, і ідентифікували його як «нацика» [6].

Окупанти чинили тиск на педагогічні колективи з метою приведення освіти до російських стандартів. Вчителька з с. Шевченкового розповіла: «До

мене додому прийшли чоловіки та наказали мені з'явитися до їхнього директора. Він сказав, що якщо я не погоджуся розпочати роботу у навчальному році, то піду на два дні на «підвал» [9]. Однак, оскільки дуже мало місцевих вчителів бажали співпрацювати, волонтерів набирали із росії (лише у 2022 р. зголосилося викладати на окупованих територіях понад 200 російських вчителів) [13]. Репресій зазнавали і батьки. Так у с. Максима Горького батьків, які не давали дитину у школу/садок російський, залякували, що позбавлять батьківських прав [1, с. 8].

Отже, можемо стверджувати, що українська система освіти цілеспрямовано стала мішенню та знищується росією з порушенням усіх елементів освітніх прав та міжнародного права задля зруйнування української ідентичності. З початком агресії у 2022 р. освітні заклади цілеспрямовано зазнають руйнувань в результаті обстрілів, приміщення шкіл і садків окупанти використовують як бази для особового військового складу чи місця для тортур. На окупованих територіях росіяни розгорнули широкомасштабну діяльність з ціллю русифікації, примусового наповнення дитячої свідомості російськими імперськими наративами історії та культури, мілітаризації освіти. Водночас репресій зазнають українські педагоги і науковці, що відмовляються співпрацювати за окупаційними освітніми програмами.

Список використаних джерел

1. Адамович С. В. Руйнування освітнього середовища Півдня України державними органами рф на основі свідчень внутрішньо переміщених осіб (2022–2024 рр.). *Південний архів (історичні науки)*. 2025, (49). С. 5–12.
2. Адамович С. Руйнування освітнього середовища Харківської області державними органами рф на основі свідчень внутрішньо переміщених осіб (2022–2024 рр.). *Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки*. 2025. № 2. С. 47–54.
3. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua>.
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
6. Свистуха Д., Кльосова С. Шукали зброю та воїнів АТО. URL: <https://suspilne.media/226398-sukali-zbrou-ta-voiniv-ato-starosta-odnogoizsil-mikolaivsini-rozpovila-pro-tizden-v-okupacii/>.
7. 7 мільйонів дітей війни в Україні. URL: <https://saveschools.in.ua/en/>.
8. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation). URL: <https://www.icj-cij.org/case/166>.
9. Esveld B., Kvitka K., Lokshyna T. (2024) Education in occupation: forced russification of the educational system in the occupied territories of Ukraine. URL: <https://www.hrw.org/uk/report/2024/06/20/388318>.

10. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova. Retrieved from: Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova | International Criminal Court (icc-cpi.int).

11. U.N. Economic and Social Council, Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1999). Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. General comment No. 13 (Twenty-first session, 1999). The right to education (article 13 of the Covenant). URL: <https://undocs.org/E/C.12/1999/10>.

12. Zamkowska I. The System of Education as an Instrument of War in the Russia-Instigated. Ukrainian Crisis International. *Journal of Education Reform*. 2024. P. 1–21.

13. Zhurzhenko T. Education Under Fire: The Ukrainian School System Under Occupation. Centre for East European and International Studies (ZOiS). 2022. URL: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/education-under-fire-the-ukrainian-school-system-under-occupation>.

АКСЬОНОВА Наталя Володимирівна,
завідувач кафедри українознавства
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
кандидат історичних наук, доцент

АРХЕТИП ПРАЩУРІВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Оскільки українці є моноетнічною нацією, в якій питома вага етнічного походження громадян переважає дві третини саме українське корінне населення держави, то формування національної ідентичності у більшості відбувається за допомогою вертикальної трансмісії: культурні цінності, уміння, вірування передаються від батьків і до дітей. Виходячи з цього усі попередні покоління українців для нації є не тільки міфологічним втіленням архетипу прашчурів, а й джерелом дієвих, практичних вмінь, що ґрунтуються на засвоєнні поведінки в тих природньо-географічних умовах, в яких склався етнос.

Українська нація та український етнос на відміну від багатьох народів мають тотожну структуру ідентичності. Попри те, що ідентичність етносу ґрунтується на певній системі об'єктивних відмінностей – антропологічний тип, мова, релігійні догмати, традиційна обрядовість, а основою національної ідентичності виступають ознаки, значно менш об'єктивні – свідомість, політична воля, громадянство [4, с. 18].

Архетип пращурів у цьому контексті ще більше пов'язаний з картиною світу української нації, ідеологічні та ментальні риси етносу стають попитомими для моноетнічної нації. Ми знаємо, що представники різних народів мають різний психічний склад, думають і відчують по-різному. Тому актуалізується питання як саме думали і відчували себе наші пращури, оскільки ми маємо з ними кровну спорідненість.

Сучасні українці намагаються підсвідомо й свідомо слідувати архетипам українського етносу, попри навіть те, що вони не є етнічними українцями. Тому люди саме української вдачі, мистецького таланту, підприємницького чи наукового хисту стають для них взірцями і прикладами для наслідування. Викликають у нас безліч запитань. Чому саме українська нація така молода і непевна стала на заваді російській агресії? Здавалося б ми тільки тепер «відкриваємо» для себе геніїв та героїв нації, формуємо власне бачення свого майбутнього через призму минулого. Питання: *«хіба зміг би український народ зберегти свою ідентичність, спираючись тільки на самоусвідомлення, коли навіть саме слово "український" часто було синонімом чогось ворожого, чужого, хлопського, буржуазного, зрадницького?»* [1, с. 16], потрібно розглядати крізь призму тяглості з пращурами, що століттями жили на цій землі.

Француз Густав Лебон наголошував: *«не тільки живі, але й мертві відіграють значущу роль у сучасному житті будь-якого етносу. Вони – творці його моралі і несвідомі рушії його поведінки. Життя будь-якого етносу і всі прояви його цивілізації складають просте відображення його душі, спостережувані знаки невидимого, але дуже реального процесу...»* [2, с. 68]. Слідуючи Лебону маємо констатувати, що для української нації саме поведінка предків є більш вагомою домінантою в проявах повсякденності ніж зовнішні впливи чи політичні структури.

За Мариною Міщенко всі українські архетипи є узагальненим досвідом наших предків і проявляють себе як символи у міфах, казках, фольклорі, обрядах, традиціях тощо. Архетип «Дому» є одним із найголовніших і значимих серед українських національних архетипів. Він втілюється у такі образи як батьківська хата, батьківщина, по суті є праобразом України [3, с. 91]. Архетип предків по суті є втіленням самої України як землі пращурів. Вони нерозривно з нею пов'язані: на ній творили, в ній поховані.

Потрібно згадати, що один із найвизначніших в українській ментальності є архетип Роду в першу чергу пов'язаний із культом пращурів. Структура архетипу Роду проявляється у вшануванні померлих родичів, уособлюючи поєднання померлих предків, живих нащадків і майбутні, ще ненароджені покоління [5, с. 98].

В українській культурі не бракує великих прізвищ. Але при цьому бракує механізму передачі сенсів майже на всіх рівнях її розгортання – від учителя до учня, від покоління до покоління. Саме цей механізм був систематично знищений. Ми не знаємо своїх інтелектуальних батьків. А ті, хто міг би стати нашими вчителями винищувався, або ж їхній спадок замовчувався. Радянський період міфілізував партійних лідерів, при цьому невілюючи значення наукової та освітньої еліти. Звідси ми не розуміємо, хто є нашими

вчителями і наставниками, вірніше не довіряємо їм. Тому як не парадоксально, але українці є нацією самоуків. Але нам притаманне міфологічне мислення, тому для нас далекі пращури зрозумілі, ніж просвітники сьогодення. За цих умов ми маємо плекати українську ідентичність, піддаючи молоде покоління спеціальним виховним впливам, при забезпеченні формування у неї глибокої спорідненості зі своїм народом і нацією [6, с. 98].

Архетипи національної свідомості передаються від покоління до покоління у вигляді генетичної пам'яті народу та досвіду попередніх поколінь. В умовах втрати відповідних ланцюжків ми маємо їх вибудовувати якомога ретельніше, тому що для українців архетип пращурів-дому-роду тісно пов'язаний з образом України.

Список використаних джерел

1. Козьма В. В., Комарова О. С. Проблеми національної ідентичності українців. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. № 6 (78). С. 14–20. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/17377>
2. Лебон Г. Психологія людських спільнот / пер. з франц., і за наук. ред. Григорія Понеділка. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 228 с.
3. Міщенко М. М. Українські національні архетипи: від колективного несвідомого до усвідомленої національної ідентичності (до актуальності методології архетипічного аналізу). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Сер.: Філософія. Філософські перипетії. 2014. № 1130, Вип. 51. С. 90–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIFLO_2014_1130_51_13.
4. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 14–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2003_2_4.
5. Урись Т. Архетип як естетична домінанта художнього вираження модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2016. Вип. 1. С. 96–100. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/70f1c650-4425-4484-858c-2008e98a0cbe/content>
6. Шандор Ф. Проблема національної ідентичності, як абстрактної та багатовимірної конструкції. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28 (2). С. 600–606. URL: <https://ehsupir.uhsp.edu.ua/collections/626ec902-cabe-47ee-9aef-6e9d70769450>

АЛІЄВ Роман Вагіфович,

доцент кафедри операційного права
навчально-наукового інституту воєнної
історії, права та соціальних наук
Національного університету оборони
України, кандидат юридичних наук,
доцент

ІСТОРІЯ ПРАВА УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА: ВІЙСЬКОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

*...В час відродження України, відновлення
її державного життя пошириться
неминуче в українському суспільстві, а
зокрема серед української молоді, й
інтерес до рідного українського права. Без
знання ж права, права національного, не
можна будувати і самої ж держави, в
основі якої і повинно бути право.*

Ростислав Лащенко

Щоб пізнати сьогодення, необхідно вивчати минуле. На наш погляд, воєнна історія як галузь історичної науки, що досліджує теоретичні і науково-методичні проблеми історії війн, воєнного мистецтва, воєнної думки, військових формувань, збройних сил, їх видів, родів військ та їх всебічного забезпечення, недостатньо опікується питанням становлення та розвитку історії права українського війська як одного з елементів української ідентичності.

Історичний огляд еволюції права українського війська у своїх наукових працях проводили вчені-історики та українські правознавці, як Н. В. Атаманова, М. М. Бедрій, О. Й. Вовк, Б. Г. Головка, А. О. Гурбик, А. І. Козаченко, Л. І. Кормич, В. П. Лакизюк, Р. М. Лащенко, І. Я. Терлюк, С. П. Сегеда, Ю. В. Сокур, М. Г. Тараненко, М. М. Тараненко, В. П. Шевчук, Я. В. Шевчук, В. М. Щербатюк, Д. І. Яворницький, А. І. Яковлів, які у своїх наукових розвідках досліджували питання витоків права українського війська (військового права) від Київської Русі до сучасності. Їх дослідження дають змогу зрозуміти, як українська правова система формувалася, змінювалася під впливом соціальних, економічних, політичних та воєнних чинників.

На енциклопедичному рівні значна кількість дефініцій, які стосуються історії права українського війська, розміщені в численних історичних та юридичних енциклопедіях (довідниках), наприклад, Енциклопедії історії України (10 томів), виданій у 2003–2013 роках у Києві у видавництві «Наукова думка» під егідою Інституту історії України Національної академії наук України під головуванням В. А. Смолія [1].

Шеститомна Юридична енциклопедія – перша в Україні багатотомна систематизована наукова праця про державу і право, підготовлена колективами Інституту держави і права імені В. М. Корецького та Національної академії наук України під головуванням Ю. С. Шемшученка [2].

Вивчення історії права українського війська дає змогу краще усвідомити необхідність розроблення сучасних військово-правових концепцій, що надихає на подальший розвиток комплексної галузі військового права, запровадження нового специфічного, комплексного інституту операційного права та зрештою впливає на формування Української державності.

З цього приводу Б. Г. Головка зазначає, що на початкових етапах становлення української державності, в тому числі права українського війська, провідне місце посідали норми звичаїв і звичаєвого права. З XIV ст. звичаї залишаються допоміжними джерелами, а на перший план виходять Литовські статuti, військові (князівські) привілеї, військові статuti, військові артикули [3, с. 94]. На думку дослідників, різні правові норми, які діяли в Україні, часто суперечили нормам Литовського статуту 1588 р., а ті – магдебурзькому праву, що виникло ще у XIII ст. і діяло в українських так званих привілейованих містах.

Історично склалося, що козаки всіляко противилися правничим нововведенням московського правителя, який через Малоросійську колегію¹ намагався підпорядкувати собі Генеральну військову канцелярію, суди та скарбницю. Обраний гетьманом Данило Апостол ініціював розроблення кодифікованого законодавчого акта, який би регулював найважливіші державні, військові та суспільні відносини, дав змогу реорганізувати судоустрій та збалансувати державне і суспільне життя України як автономної одиниці росії, однак росія постійно намагалася її обмежити. Дослідники зазначають, що складання цього кодексу, який іменувався «Права, за якими судиться малоросійський народ», тривало близько 15 років і було завершене фактично через 10 років після смерті Данила Апостола, тобто документ виявився запізнлим, оскільки Сенат уже підготував плани «охоплення» Гетьманської України законами Російської імперії [4, с. 39].

Таким чином, досліджуючи історичні факти побудови української державності, слід зазначити, що всюди простежується військовий аспект правового розвитку України. Цінність історико-правового дослідження української ідентичності, на наш погляд, полягає у своєчасності і необхідності визнання історичних помилок та їх врахуванні у майбутньому в соціальних та правових процесах, які відбуваються протягом історії розвитку держави і права. Саме українське військове право є тим «плацдармом», де активно впроваджуються нові для нашої правової системи джерела права – військове,

¹ Малоросійська колегія – центральний орган державного управління Російської імперії у справах Гетьманщини, яка була утворена Петром I та скасована після обрання гетьманом Данила Апостола.

операційне, військово-адміністративне, тобто ті, які визначають військові аспекти правового розвитку України.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія історії України : в 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (гол.) та ін. Київ : НВП «Видавництво «Наукова думка» НАН України». 2003.
2. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 1998.
3. Головка Б. Г. Становлення військового права на українських землях у V ст. до н. е. – XVI ст. *Forum Prava*, 2022. № 73 (2). С. 94-101. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/094-101-2022-2-FP-Golovko_10.pdf (дата звернення: 06.02.2026).
4. Лакизюк В. П. Полкові суди козацької доби та гетьманської України (XVI–XVIII ст.). *Вісник Верховного Суду України*. 2006. № 3 (67). С. 36–39.

АНДРУХІВ Олег Ігорович,
професор кафедри права
імені академіка УАН о. Івана Луцького
ЗВО «Університет Короля Данила»,
доктор юридичних наук, професор

ПРАВО НА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ В УМОВАХ ГЕНОЦИДАЛЬНОЇ ВІЙНИ РФ

Сучасна агресія росії проти України трансформувала усталену систему координат у сфері прав людини, оголивши кризу міжнародних безпекових механізмів. Ця війна має виразний екзистенційний характер, оскільки її метою є не просто окупація території чи зміна політичного режиму, а фізичне та ментальне знищення української нації як такої, тобто культуроцид та геноцид. У цьому контексті категорія «українська ідентичність» перестає бути суто культурологічним поняттям і набуває чіткого юридичного змісту як об'єкт правового захисту. Російська практика на окупованих територіях (депортація дітей, заборона мови, знищення підручників, катування за національною ознакою) свідчить про те, що саме приналежність до української спільноти є підставою для порушення права на життя. Відтак, актуалізується проблема переосмислення каталогу прав людини, де право на збереження власної ідентичності (колективної та індивідуальної) стає передумовою фізичного виживання. Юридична наука повинна сформулювати доктрину, в якій захист ідентичності є не факультативним культурним правом, а імперативом національної безпеки.

З огляду на зазначене, виникає потреба теоретико-правового обґрунтування права на збереження національної ідентичності як базового

права людини в умовах збройного конфлікту, аналіз дій агресора крізь призму Конвенції про запобігання злочину геноциду, а також визначення ролі держави у забезпеченні цього права через механізми правосуддя та освіти.

Класична ліберальна теорія прав людини, що сформувалася після Другої світової війни, фокусувалася переважно на захисті індивіда від свавілля власної держави. Однак український досвід 2014–2025 рр. демонструє іншу реальність: найбільшу загрозу правам людини становить зовнішній агресор, який заперечує саме право народу на існування. В основі російської агресії лежить теза про «один народ», яка де-факто є відмовою українцям у праві на власну ідентичність. З погляду міжнародного права, дії рф підпадають під ознаки геноциду, визначені у Конвенції 1948 року, зокрема: вбивство членів групи, заподіяння тілесних ушкоджень, насильницька передача дітей [1]. Проте, окрім фізичного знищення, відбувається атака на ментальні основи – мову, історію, культуру.

Як наслідок, право на ідентичність в українському контексті слід розглядати як синтетичну категорію, що включає три складові. 1) право на мовне самовизначення, адже мова в цій війні є маркером «свій-чужий» (заборона української мови на окупованих територіях є прямим порушенням права на свободу вираження поглядів та культурний розвиток). 2) право на історичну пам'ять, адже фальсифікація історії агресором є формою інформаційної війни (у цих умовах держава зобов'язана захищати історичну правду як частину національного суверенітету). 3) право на опір (*jus resistendi*) – український народ, реалізуючи право на самозахист згідно зі ст. 51 Статуту ООН, захищає не лише кордони, а й цінності західної цивілізації.

Особливого значення набуває концепція людської гідності. Преамбула Конституції України та практика Європейського суду з прав людини визначають гідність як джерело всіх прав. У війні проти рф стикаються дві концепції: європейська (людиноцентрична), де життя і гідність є найвищою цінністю, та євразійська (єтатистська), де людина є витратним матеріалом («гарматним м'ясом»). Захист української ідентичності – це, насамперед, захист права бути Людиною, а не гвинтиком імперської машини.

Важливим аспектом є захист прав українських дітей. Депортація та примусова русифікація дітей є спробою знищити майбутнє ідентичності. Юридична кваліфікація цих дій міжнародними судовими інституціями підтверджує, що світова спільнота починає усвідомлювати зв'язок між ідентичністю та міжнародним злочином.

Внутрішньодержавна політика також зазнає змін. Україна відмовляється від толерування ворожих наративів під виглядом «свободи слова». Заборона проросійських партій та медіа є не обмеженням демократії, а застосуванням принципу «войовничої демократії» (*militant democracy*), яка має право і обов'язок захищати свої ціннісні основи. Збереження ідентичності вимагає жорстких правових фільтрів, люстрації колаборантів та чіткої мовно-культурної політики.

Крім того, війна актуалізувала поняття громадянської ідентичності. Етнічне походження відходить на другий план перед політичним вибором бути українцем. Представники різних етносів, що воюють у лавах ЗСУ, об'єднані

спільною ціннісною платформою – прагненням волі та справедливості. Це формує нову якість української політичної нації, де право на ідентичність нерозривно пов'язане з обов'язком її захищати.

Таким чином, війна росії проти України довела, що національна ідентичність є не абстракцією, а реальною правовою категорією, від збереження якої залежить життя мільйонів людей. Право на ідентичність сьогодні є стрижнем конституційно-правового статусу громадянина України. Завданням юридичної науки є розробка механізмів притягнення агресора до відповідальності саме за злочини проти ідентичності (лінгвоцид, культуроцид) та імплементація у міжнародне право норм, які б чіткіше кваліфікували гібридні загрози правам народів. Збереження української ідентичності є глобальним завданням, оскільки це тест на дієздатність усієї системи прав людини у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 09.12.1948. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155 (дата звернення: 11.01.2026).

АФУЗОВА Ганна Валеріївна,

доцент кафедри спеціальної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,

кандидат психологічних наук, доцент;

КРОТЕНКО Валентина Іванівна,

доцент кафедри спеціальної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,

кандидат психологічних наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СОЦІОПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН: ГУМАНІТАРНО-ПРАВОВИЙ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ

У сучасному науковому дискурсі національна ідентичність традиційно осмислюється в межах соціальної психології, історії, філософії, культурології та правознавства та розглядається як складний соціокультурний і світоглядний феномен, що формується під впливом історичних наративів, правових норм, колективної пам'яті та ціннісних орієнтацій суспільства. У межах гуманітарних і правових наук вона постає не лише як чинник соціальної консолідації, а й як основа легітимації державності, громадянської

солідарності та суспільної стійкості. Водночас сучасні виклики, пов'язані з тривалими кризовими процесами та станом суспільної напруги, актуалізують потребу міждисциплінарного осмислення механізмів переживання та підтримання національної ідентичності. Відповідно, у міждисциплінарному науковому дискурсі зростає інтерес до інтеграції гуманітарних підходів із даними психофізіології та соціальної нейронауки, що дозволяє глибше проаналізувати механізми переживання, стабілізації та захисної функції національної ідентичності, особливо в умовах тривалого суспільного стресу.

У цьому контексті перспективним видається звернення до психофізіологічного підходу, який дозволяє аналізувати не зміст національної ідентичності, а особливості її емоційного та стресового переживання на індивідуальному й колективному рівнях. Важливо підкреслити, що національна ідентичність у межах запропонованого підходу не розглядається як біологічно зумовлена характеристика. Вона інтерпретується як соціально сформований конструкт, який опосередковується психофізіологічними механізмами емоційної регуляції, афективної оцінки соціально значущих стимулів, стрес-реактивності та адаптації до загроз [4; 5].

Дані соціальної нейронауки та психофізіології свідчать, що переживання належності до соціальної групи, солідарності або загрози колективній ідентичності супроводжується вимірюваними емоційно-тілесними реакціями, зокрема активацією автономної нервової системи та систем стресової регуляції [3; 6]. У цьому сенсі символи національної спільноти, правові та культурні маркери державності можуть набувати емоційної значущості, що впливає на суб'єктивне відчуття безпеки, стабільності та сенсу.

За умов тривалих соціальних загроз і невизначеності національна (або ширша соціальна) ідентичність може виконувати буферну та регуляторну функцію: надаючи сенс і відчуття контролю, вона здатна знижувати екзистенційні побоювання та підтримувати мобілізацію психологічних ресурсів і колективну кооперацію [2]. Разом із тим ефекти залежать від змісту ідентичності та соціального контексту: у деяких випадках загроза може посилювати міжгрупову поляризацію [1].

Водночас необхідно наголосити на методологічних обмеженнях такого підходу. На сучасному етапі відсутні достатні емпіричні підстави для прямого ототожнення психофізіологічних показників із рівнем або структурою національної ідентичності. Психофізіологічні дані можуть розглядатися лише як опосередковані маркери емоційного та стресового переживання соціальної належності, а не як докази її біологічної природи. Тому запропонований підхід має інтегративний і пояснювальний характер, поєднуючи гуманітарні, правові та психофізіологічні перспективи без редукціонізму.

Отже, міждисциплінарний аналіз національної ідентичності з урахуванням психофізіологічних аспектів її переживання розширює

можливості гуманітарно-правового осмислення цього феномена, сприяючи глибшому розумінню його ролі в умовах суспільних викликів та криз.

Список використаних джерел

1. Greenberg J., Solomon S., Pyszczynski T. Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews: Empirical assessments and conceptual refinements. *Advances in Experimental Social Psychology*. 1997. Vol. 29. P. 61–139. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60016-7](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60016-7)
2. Gvineria S., Bankauskaite D., Struberga S., Nazarov M., Teperik D. Exploring interdependencies between identity and resilience: Lessons from the war in Ukraine for the Baltic States. *Democratic resilience in the Baltics*. Vol. 2 : Baltic security and defense / eds. R. Smaliukiene, D. Schultz, V. Giedraityte. Cham : Springer, 2026. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-032-10146-4_10.
3. Porges S. W. The polyvagal theory: Neurophysiological foundations of emotions, attachment, communication, self-regulation. New York : W. W. Norton & Company, 2011. 416 p.
4. Smith A. D. National identity. Reno : University of Nevada Press, 1991. 226 p.
5. Tajfel H., Turner J. C. The social identity theory of intergroup behavior. *Political psychology: key readings* / eds. J. T. Jost, J. Sidanius. London : Psychology Press, 2004. P. 276–293. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203505984-16>.
6. Townsend S. S., Major B., Gangi C. E., Mendes W. B. From «in the air» to «under the skin» : Cortisol responses to social identity threat. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2011. Vol. 37, no. 2. P. 151-164. DOI: <https://doi.org/10.1177/0146167210392384>.

БІЛИК Вадим Миколайович,
професор кафедри поліцейської
діяльності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ**

Національна ідентичність є складним соціокультурним і правовим феноменом, що формується на основі спільної історичної пам'яті, мови, культури, правових традицій та ціннісних орієнтирів суспільства. В умовах сучасних викликів державній безпеці України, зокрема збройної агресії, гібридних загроз та трансформацій публічного управління, питання національної ідентичності набуває особливого значення у сфері забезпечення публічного порядку та безпеки. Саме у цій сфері відбувається безпосередня

взаємодія держави та громадян, що зумовлює необхідність осмислення ідентифікаційних засад діяльності суб'єктів публічної влади, насамперед правоохоронних органів.

Національна ідентичність у правовому вимірі розглядається як сукупність усталених уявлень про державу, право, законність, справедливість і відповідальність, які поділяються більшістю членів суспільства та відображаються у правовій системі. Конституція України закріплює цінності, що є основою національної ідентичності, зокрема визнання людини, її життя і гідності найвищою соціальною цінністю, утвердження верховенства права, демократичних засад і правопорядку [1]. Зазначені положення мають не лише декларативний характер, а й визначають зміст і спрямованість діяльності органів, відповідальних за забезпечення публічної безпеки.

Забезпечення публічного порядку та безпеки в Україні є однією з ключових функцій держави, що реалізується через систему органів публічної влади, центральне місце серед яких посідає Національна поліція України. Її діяльність спрямована на охорону прав і свобод людини, протидію злочинності, підтримання громадської безпеки та порядку [2]. У цьому контексті національна ідентичність виступає не лише світоглядною основою професійної діяльності поліцейських, а й важливим чинником формування довіри суспільства до правоохоронних інституцій.

Особливістю сучасного етапу розвитку української державності є поєднання процесів демократизації та європейської інтеграції з необхідністю протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам національній безпеці. У таких умовах забезпечення публічного порядку не може зводитися виключно до формального дотримання норм права. Воно потребує усвідомлення правоохоронцями власної ролі як носіїв і трансляторів цінностей української національної ідентичності, що включає повагу до державної мови, історичної пам'яті, національних символів і правових традицій.

Національна ідентичність безпосередньо впливає на зміст правозастосовної діяльності у сфері публічної безпеки. Це проявляється, зокрема, у виборі пріоритетів правоохоронної діяльності, способах реагування на суспільно значущі події, оцінці загроз публічному порядку. Захист державного суверенітету, конституційного ладу, громадської злагоди та недопущення деструктивних проявів, спрямованих на підриг української державності, є важливою складовою забезпечення публічної безпеки.

Водночас національна ідентичність виконує інтеграційну функцію, сприяючи консолідації суспільства навколо спільних цінностей і цілей. Для органів, що забезпечують публічний порядок, це означає необхідність орієнтації не лише на примусові, а й на превентивні та комунікативні механізми впливу. Поліція, яка діє на засадах партнерства з громадою, поваги до прав людини та національних цінностей, сприймається суспільством як легітимний і необхідний інститут.

Важливим аспектом є також формування професійної ідентичності поліцейського як складової загальнонаціональної ідентичності. Професійна

етика, службова дисципліна, відданість Присязі, готовність до захисту громадян і держави є тими елементами, які поєднують правові та світоглядні засади діяльності у сфері публічної безпеки. У цьому сенсі національна ідентичність виступає внутрішнім регулятором поведінки, що доповнює зовнішні правові норми.

Сучасні безпекові виклики, зокрема інформаційні та гібридні загрози, актуалізують значення ідентифікаційного виміру публічного порядку. Поширення дезінформації, маніпуляцій, спроб дестабілізації суспільних процесів часто спрямовані на розмивання національної ідентичності та підірив довіри до державних інституцій. У цих умовах діяльність органів публічної безпеки повинна ґрунтуватися на чіткому усвідомленні національних інтересів та цінностей, що підлягають захисту.

Отже, національна ідентичність у контексті забезпечення публічного порядку та безпеки в Україні виступає багатовимірним явищем, що поєднує правові, світоглядні та соціокультурні елементи. Вона визначає ціннісні орієнтири діяльності правоохоронних органів, сприяє підвищенню рівня легітимності та ефективності їх функціонування, а також відіграє важливу роль у зміцненні суспільної згуртованості та стійкості держави. Подальший розвиток системи забезпечення публічної безпеки в Україні потребує поглибленого врахування національно-ідентифікаційного чинника як невід'ємної складової сучасного правопорядку.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 09.01.2026).
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 09.01.2026).

БЛІНОВА Ірина Вікторівна,
завідувач Музею МВС України
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПРИСЯГА ПРАВООХОРОНЦІВ ЯК ІНДИКАТОР УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД УНР ДО НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Традиція складання урочистої присяги представниками правоохоронного відомства – явище, характерне для різних країн та різних епох. Не стала виключенням і Україна. Зважаючи, на те, що за останні 100 років наша держава

пройшла складний шлях, вивчення питання складання присяги правоохоронцями дозволить осмислити еволюцію нашої державності в даний період крізь призму правоохоронної інституції. До того ж, у присязі концентруються такі елементи як мова, символи, уявлення про закон і те, власне, кому ця присяга приноситься, що дозволяє її розглядати як показник стану національної ідентичності в той чи інший період.

Формування правоохоронного апарату Української Народної Республіки (УНР) супроводжувалося спробами унормувати його діяльність, проте ці спроби носили дещо хаотичний характер і таке питання як прийняття присяги міліцією УНР вирішено не було. З приходом у 1918 році до влади гетьмана Скоропадського міська та повітова міліція переходить під владу і розпорядження губернських та повітових старост, і таким чином утворюється державна варта [1, с. 52]. Службовці державної варті складали присягу військових [2, с. 456], яку було передбачено Законом «Про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі від 30 травня 1918 р.». Надалі текст урочистої обітниці, яку мали скласти при вступі на посаду вартові чи класні посадовці державної варті, було розіслано державною вартою по її місцевих установах. Вона передбачала урочисту обіцянку вірно служити Українській державі, визнавати її державну владу, виконувати її закони і всіма силами охороняти її інтереси і добробут. Варто відмітити, що в обітниці зазначалося про добровільність вступу на службу. 19 вересня 1918 р. текст обітниці було доповнено словами: «Я обіцяю зберігати державні речі, обмундирування, амуніцію і зброю, за псування і пропажу яких відповідаю по всій суворості закону». Текст обітниці підписувався власноруч та підлягав зберіганню в особових справах службовців в канцеляріях не нижче повітової [3, с. 110].

Відновлення УНР та прихід до влади Директорії ознаменувався черговою зміною підпорядкування правоохоронців. Станом на липень 1919 року в деяких районах посади все ще були зайняті колишніми поліцейськими та співробітниками державної варті, що, на думку керівництва МВС УНР, підривало авторитет народної міліції. Тому було дано вказівку на місця щодо негайного вжиття заходів по очищенню рядів міліції, а ті, хто залишається на службі, мають скласти «урочисту обіцянку на вірність УРН та її Уряду». При чому, новий текст присяги не встановлювався, а натомість міліція УНР приймала присягу, яка була зазначена в законі від 30 травня 1918 року з заміною слів «Держава Українська» на «Українська Народна Республіка» [4].

Радянську робітничо-селянську міліцію (РСМ) в Україні було створено 9 лютого 1919 року [1, с. 102]. Проте, ні в декреті про її створення, ні в подальшій Інструкції по організації РСМ [1, с. 108–111] вимога складання присяги не ставилася. Проте передбачалося, що при вступі на службу в міліцію особа має дати підписку про те, що вона має право на вступ до міліції, зобов'язується прослужити не менше 6 місяців, знає положення про організацію РСМ та зобов'язується суворо ним керуватися при виконанні службових обов'язків, а також неухильно виконувати всі накази та

розпорядження начальника міліції та центральної робітничо-селянської влади. За недотримання даного зобов'язання передбачалася відповідальність у вигляді вищої міри покарання за визначенням суду революційного трибуналу [1, с. 108–111].

У той же час вже у 1922 році Президія ВУЦВК прийняла формулу урочистої обіцянки, що давалася при вступі до міліції. У 1922 році на параді частин міліції та військових підрозділів Харкова працівники міліції складали Присягу відверто класового характеру, як і більшість первинних присяг та урочистих обіцянок, що вводила радянська влада. Проте згодом в них з'являються класичні елементи обітниць, які приймають правоохоронці у всьому світі, такі як захист життя, здоров'я тощо [5]. Варто зазначити, що в тексті Присяги 1922 р. певним чином встановлювалася відповідальність за її порушення, а саме зазначалося «якщо за злим задумом я відступлю від цієї моєї урочистої обіцянки, то нехай наслідком цього буде для мене всезагальне презирство і нехай покарає мене рука революційного закону» [5]. Відсилка до революційної законності є характерною особливістю нормотворчої діяльності даного періоду, в тому числі стосовно встановлення відповідальності за те чи інше діяння. Зазначимо, що єдиного встановленого тексту Присяги не було і він міг відрізнитися в залежності від місцевості, та корегуватися. Цікаво, що у 1925 році в підписах, які давали при вступу на службу майбутні міліціонери містилось також зобов'язання бути мужнім, тверезим та ввічливим [5].

Єдиний текст Присяги для міліції всіх радянських республік з'являється у 1973 році з прийняттям постанови РМ СРСР № 385 «Про подальше вдосконалення правового регулювання діяльності радянської міліції», якою було затверджено Положення про радянську міліцію. Це стало логічним підсумком централізаторської політики СРСР. Цим документом встановлювався факт обов'язкового прийняття присяги рядовим та керівним складом міліції. Зазначимо, що Присяга складалася на вірність соціалістичній Батьківщині та Радянському уряду, відданий та бездоганній службі своєму народу [5].

З ухваленням Верховною Радою УРСР 20 грудня 1990 р. Закону Української РСР «Про міліцію» змінилася і Присяга. Важливим фактом було те, що працівники міліції мали приносити Присягу, текст якої затверджується Радою Міністрів УРСР, а не Президією Верховної Ради СРСР, як це було раніше. Таким чином ще перебуваючи під радянською окупацією Україна вже намагалася здійснювати певні нормотворчі кроки, які б відокремлювали її від радянської держави. Згодом РМ УРСР ухвалила постанову № 95 «Про затвердження тексту Присяги працівника органів внутрішніх справ Української РСР» від 17 квітня 1991 р.

Після проголошення незалежності України до нормативно-правових актів, що регулювали діяльність міліції було внесено ряд змін, було прийнято значну кількість нового нормативного матеріалу. Також врегулювалося питання прийняття міліцією Присяги. Ключове значення має той факт, що міліція у

1992 році складала присягу саме на вірність народові України, що кардинально відрізнялося від адресату радянської присяги [5].

З прийняттям ЗУ «Про Національну поліцію» було також змінено і Присягу. І вона на сьогодні звучить так «Я, усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права і свободи людини, честь держави, з гідністю нести високе звання поліцейського та сумлінно виконувати свої службові обов'язки». Присяга складається на вірність Українському народові [6].

Таким чином можна зробити висновок, що інститут присяги в правоохоронних органах, що функціонували на території України в ХІХ–ХХ ст., можна розглядати як індикатор державної та національної ідентичності. В період Української революції в Присязі відображаються ключові державницькі посили такі як законність, добровільність вступу на службу, вірність Українській державі та УНР. З встановленням радянської влади присяга замінюється ідеологічними підписками, а згодом уніфікованим текстом союзної Присяги, метою якої є становлення радянської ідентичності правоохоронця, що буде вірний радянській державі та уряду. Остаточний ціннісний злам відбувся з проголошенням незалежності України та прийняттям нового тексту Присяги на вірність Українському народові. Таким чином, присяга затверджувала не лише юридичні межі служби, а й її ціннісні орієнтири, зв'язок з народом та державою.

Список використаних джерел

1. Історія міліції України у документах і матеріалах : у 3 т. Т. 1 : 1917-1925 / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв ; МВС України ; НАВС України. Київ : Генеза, 1997. 504 с.
2. Історія державної служби в Україні : у 5 т. / О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородін та ін. ; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій ; редкол. : С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. Київ : Ніка-Центр, 2009. Т. 1. 544 с.
3. Тимошук О. В. Охоронний апарат Української Держави (квітень-грудень 1918 р.) : монографія. Харків : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 462 с.
4. Вісник УНР. 1919. 7 серп.
5. Джужа О., Довбня В. Присяга працівників органів внутрішніх справ України: історія та сучасність. *Актуальні питання історії внутрішніх справ України*. Вип. 3. Київ. 2013. С. 20-25.
6. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

БОЙЧЕНКО Михайло Іванович,
професор кафедри теоретичної
і практичної філософії Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук, професор

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЗАСАД УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНЬСЬКОЇ ВІЙНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Наявні різні підходи до конструювання ідентичності – від природного самоутворення (примордіалістські та близькі до них), і до чистого штучного вигадування (аж до постгуманістичних проєктів, у яких не лише особистості чи окремі соціальні групи, а навіть усе людство виходить за межі природної еволюції). Втім, істина, як завжди виявляється десь посередині, а усі ці підходи об'єднуює розуміння того, що ідентичність не є чимось самозрозумілим, але потребує свого підтвердження – як споглядального, теоретичного, так і діяльного, практичного. Навіть сам термін «ідентичність», який українською буквально можна перекладати як «тожсамість», позначає акт порівняння та засвідчення його успішності.

Українська ідентичність не є винятком – тому чим більше засвідчуємо альтернативних спроб її віднайдення або створення наново, тим більш вагомим і значущим є сам феномен української ідентичності. Адже не шукатимуть того, що є непотрібним. Тому варто наголосити на тому, що українська ідентичність передусім є вартістю, яка спонукає людей жити і вмирати за неї. А вже ця вартість і вартісність української ідентичності зумовлюють усі її вияви і надає їм як онтологічної, так і епістемологічної значущості і функціональності.

Якщо у довоєнні часи вартісність української ідентичності поставала для декого дечим гіпотетичним і таким, що мало певні модуляції модальності від бажаного до імовірного, то війна показала дійсну вартість усього – і українська ідентичність виявилася не лише тим, що зуміло вижити, утримало свою екзистенцію, але й понад те, отримало потужний імпульс до зростання і саморозгортання [1].

Це показали і сплеск національної самосвідомості одразу після початку війни, який зафіксували соціологи [5], але яке було видно і неозброєним оком у чергах у військкомати у перші дні війни, а також яскраве пробудження української літератури, української науки, української церкви та багатьох інших виявів української національної творчості. Українська модернізація, про яку до великої війни я писав більшою мірою як про об'єктивний запит до українського суспільства, а не як про реальний здобуток [2], запрацювала на повну саме після початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації після 24 лютого 2022 року. Українська модернізація здійснюється в інтересах України (а не якоїсь імперії), самими українцями (а не запрошеними чи прикомандированими фахівцями) і за рахунок українських

відкриттів і винаходів (а не дорого куплених ліцензій на закордонні патенти на закордонні винаходи, які згодом втрачають свою цінність, будучи витісненими новими закордонними ж винаходами і новими патентами, на які потрібні нові дороговартісні ліцензії).

У мирний час вітчизняні таланти доводиться заманювати спеціальними комерційними пропозиціями – як це блискуче зробила свого часу держава Ізраїль, запропонувавши своїм громадянам-винахідникам повернення до 50% витрат на здійснення проєкту по ІІІ [6]. Особливі умови для винахідників Ізраїль пропонує також і на період війни [7]. За відсутності такої чи подібних спеціальних програм століттями українські генії шукали кращої долі для застосування своїх винаходів по всьому світу, якщо вдавалося вислизнути з лещат російської імперії – і така практика збереглася і у останні десятиліття в незалежній уже Україні, з тією лише відмінністю, що виїжджати українські таланти почали у провідні з погляду розвитку науки і економіки країни світу, а не лише у російську метрополію. Війна мотивувала українських науковців і винахідників працювати на свою батьківщину не за гонорар, а за совість і за покликанням серця.

Ми виходимо на проблематику легітимації – коли вона стає основою мотивації поведінки громадян, а не вторинним механізмом додаткового виправдання. Адже у особистому житті людина має пріоритет своєї приватності і гаряче обстоює своє право жити так, як вона сама цього хоче, не звітуючи нікому, а усі версії суспільної угоди, у тому числі й власне громадянство, розглядає лише як вимушені компроміси і тимчасові поступки своїй приватності. Тут попереду йде мотивація поведінки, зумовлена антропологією. Але людина не може жити на самоті – вона є істотою соціальною із самого початку. Тому усамітнення є вторинним і тимчасовим станом, а тривале усамітнення як правило веде не лише до втрати соціальності, але й втрати людяності, та й взагалі – втрати здорового глузду і самого життя (якщо це життя людина не втрачає на самоті одразу, не будучи здатна себе захистити у цьому світі). Отже, те, що люди намагаються власною мотивацією обґрунтовувати легітимацію своєї поведінки і, зокрема, своєї участі у суспільному житті – є швидше дечим парадоксальним і умовним. А тому принципи лібертаріанства виглядають дивно і виявляються на практиці нежиттєздатними, хоча й напозір і є привабливими для багатьох. В реальному житті уся мотивація поведінки, у тому числі й та, яку людина суб'єктивно сприймає як глибоко особистісну, є насправді зумовленою наперед суспільною легітимацією цієї поведінки. Ці сюжети докладно проілюстровано і філософськи аргументовано у працях Георга Гегеля [3–4]. Базова соціальна легітимація, яка відбувається у режимі первинної соціалізації, якраз і є тим, що визначає саму суть легітимації. Тоді як вторинна легітимація, яка здійснюється у режимі вторинної соціалізації і на яку звертають увагу більшість дослідників та практиків, зокрема і політики та юристи, є лише похідним явищем, механізми здійснення якої можуть суттєво відрізнятися від базової первинної легітимації, а тому справді бути узалежненими від мотивацій – як особистісних, так і групових.

Яскравим втіленням і одним з головних прикладів, коли особистісна і групова мотивація визначається первинною легітимацією, є утвердження національної ідентичності. Таке утвердження проявляє свій базовий характер під час війни – як екзистенційна основа як для особистостей, так і для соціальних груп і навіть для усього суспільства. Коли говорять про екзистенційний характер нинішньої російсько-української війни, то це означає передусім, що ця війна має утвердити національну ідентичність – як українську, так і російську. На відміну від росії Україна тривалий час прагнула утверджувати власну ідентичність безвідносно до ідентичностей своїх сусідів, і вже точно – не за їхній рахунок. Тоді як росія судомно намагається утверджувати власну ідентичність саме за рахунок невинного поглинання інших ідентичностей – як хижак. Що ж, свого часу таку лінію проводила давня Персія щодо Еллади – і всім відомо, чим закінчилася та історія. Втім, історія може повторюватися.

А українська ідентичність лише зміцнюється, увиразнюється і кристалізується мірою того, як успішно надає відповіді на виклики – як внутрішні, так і, особливо, зовнішні.

Список використаних джерел

1. Бойченко М. Основні напрями протидії «руському миру» в Україні: завдання деколонізації. *Філософія освіти*. 2023. Том. 29 (2). С. 60–77. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2023-29-2-4>
2. Бойченко М. Українська модернізація як культурна революція. *Філософія публічного управління*. 2018. № 1. С. 11–17.
3. Гегель Г. В. Ф. Феноменологія духу / пер. з нім. П. Таращук. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 548 с.
4. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права. Природне право і державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука, М. Кушніра. Київ : Юніверс, 2000. 336 с.
5. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеева. Київ : Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
6. Gov.il. The U.S. Department of Homeland Security, Israel's National Cyber Directorate, and the BIRD Foundation, Announce a Cybersecurity Call for Proposals. 09.12.2024. URL: https://www.gov.il/en/pages/bird_cyber_call_for_proposals
7. Luzzatto K., Chechik H. Intellectual property landscape in Israel 2023: unveiling developments and challenges. 25.04.2024. URL: <https://www.luzzatto.co.il/en/intellectual-property-landscape-in-israel-2023-unveiling-developments-and-challenges/>.

БОНДАРЧУК Петро Миколайович,
провідний науковий співробітник
відділу історії України другої половини
XX ст. Інституту історії України
НАН України, доктор історичних наук;
ДАНИЛЕНКО Віктор Михайлович,
завідувач відділу історії України другої
половини XX ст. Інституту історії
України НАН України, доктор
історичних наук, член-кореспондент
НАН України

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Деколонізація історичної пам'яті України в умовах російсько-української війни постає як один із центральних процесів сучасного націєтворення, що безпосередньо впливає на формування колективної ідентичності, переосмислення минулого та визначення майбутніх векторів суспільного розвитку. Вона є відповіддю на багатовікову політику імперського домінування, у межах якої український історичний досвід систематично підпорядковувався чужим наративам, а власна суб'єктність заперечувалася або знецінювалася. Упродовж існування Російської імперії та Радянського Союзу історія України конструювалася як похідна від «загальноросійської» історії, що створювало уявлення про відсутність у українців окремої політичної традиції та права на незалежне державне існування. Такий підхід не лише викривляв наукову картину минулого, а й слугував інструментом культурної асиміляції та ідеологічного контролю.

Колективна пам'ять у цьому контексті виступала важливим механізмом відтворення колоніальної залежності. Через систему освіти, масову культуру, монументальні практики та офіційні історичні наративи відбувалося закріплення імперських смислів, які нормалізували підпорядкований статус України. Герої імперії та радянського режиму посідали центральне місце в символічному просторі, тоді як українські діячі визвольної боротьби маргіналізувалися або таврувалися як «вороги народу». Таким чином формувався специфічний режим пам'яті, що перешкоджав розвитку національної самосвідомості та відтворював колоніальну ієрархію цінностей.

Сучасна деколонізація історичної пам'яті є відповіддю на цю спадщину та передбачає комплексну трансформацію смислового поля, у межах якого суспільство осмислює своє минуле. Йдеться не лише про відмову від імперських символів, а про створення альтернативного історичного наративу, що ґрунтується на українському досвіді боротьби за свободу, культурного розвитку та державотворення. Важливим аспектом цього процесу є

повернення до історії тих подій і постатей, які були викреслені або спотворені колоніальним дискурсом, зокрема визвольних рухів, антиімперських повстань, репресованої інтелігенції та жертв тоталітарних режимів.

Російсько-українська війна радикально посилила усвідомлення значущості історичної пам'яті як простору ідеологічного протистояння. Російська держава активно використовує історичні міфи як інструмент легітимації агресії, апелюючи до концепцій «спільного походження», «історичної єдності» та «відновлення справедливості». Ці наративи спрямовані на заперечення української державності та представлення війни як внутрішнього конфлікту в межах нібито єдиного народу. У такому контексті деколонізація пам'яті набуває стратегічного характеру, адже протистоїть не лише культурному впливу, а й інформаційній війні.

Одним із найбільш видимих вимірів деколонізаційних процесів стала трансформація публічного простору, що традиційно відіграє ключову роль у формуванні колективної пам'яті. Перейменування вулиць, площ і населених пунктів, пов'язаних з імперською та радянською спадщиною, має на меті не лише усунення символів колоніального панування, а й впровадження нової системи історичних орієнтирів. На зміну імперським героям приходять постаті українських діячів культури, політики та визвольної боротьби, які уособлюють прагнення до свободи й самостійності. Демонтаж монументів, що символізували радянську ідеологію, також виконує функцію символічного розриву з минулим і створює простір для формування нових форм меморіалізації.

Не менш важливою є роль освіти та науки в процесі деколонізації історичної пам'яті. Сучасні історичні дослідження дедалі активніше звертаються до постколоніальних підходів, що дозволяють виявляти приховані механізми імперського домінування та аналізувати їхній вплив на формування історичних знань. У навчальних програмах відбувається перегляд тем і акцентів, спрямований на висвітлення українського досвіду опору колоніальній політиці, репресій, культурної асиміляції та боротьби за автономію. Така трансформація освітнього простору сприяє формуванню критично мислячого громадянина, здатного розпізнавати маніпуляції історією та усвідомлювати цінність національного суверенітету.

Деколонізація історичної пам'яті тісно пов'язана з процесом суспільної консолідації в умовах війни. Спільне переосмислення минулого сприяє формуванню колективної солідарності та відчуття історичної тягlosti боротьби за свободу. Усвідомлення того, що сучасний опір агресії є продовженням багатовікової традиції визвольної боротьби, посилює моральну стійкість суспільства та його готовність до тривалого протистояння. У цьому сенсі історична пам'ять перетворюється на важливий ресурс національної безпеки.

Разом із тим процес деколонізації супроводжується певними викликами, пов'язаними з ризиком надмірної політизації пам'яті, спрощення історичних наративів і створення нових ідеологізованих схем. Існує небезпека заміни одного догматичного канону іншим, що може обмежити простір для критичного аналізу та наукової дискусії. Тому ключовим завданням гуманітарної науки залишається збереження балансу між деконструкцією колоніальних міфів і дотриманням принципів академічної об'єктивності, багатоперспективності та відкритості до різних інтерпретацій.

У ширшому контексті деколонізація історичної пам'яті України є частиною глобальних процесів переосмислення колоніальної спадщини, що відбуваються в багатьох постімперських суспільствах. Проте український випадок має специфіку, зумовлену триваючою збройною агресією з боку колишньої метрополії, яка прагне не лише зберегти культурний вплив, а й відновити політичний контроль. Це надає деколонізаційним процесам особливої гостроти та екзистенційного виміру.

Отже, деколонізація історичної пам'яті України в умовах війни є багаторівневим і динамічним процесом, що охоплює символічний простір, освітню систему, наукову думку та суспільну свідомість. Вона спрямована на подолання імперських структур мислення, відновлення історичної справедливості та формування цілісної національної ідентичності. У сучасних умовах цей процес набуває стратегічного значення як чинник культурного суверенітету, суспільної стійкості та здатності України протистояти імперській агресії не лише на полі бою, а й у сфері смислів та історичних інтерпретацій.

БУЖИКОВА Тетяна Олександрівна,
викладач кафедри іноземних мов
Військового інституту телекомунікацій
та інформатизації імені Героїв Крут

ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЗАХИСНИКА: ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Формування ідентичності майбутнього захисника держави є складним соціокультурним процесом, невід'ємно пов'язаним із вихованням українських цінностей у курсантів. Визначальним чинником цього процесу виступає національна самосвідомість, яка традиційно формується через вивчення історії свого народу, усвідомлення його шляху та місця у світі. Національна свідомість, як наслідок історичного генезису нації, є умовою повноцінного

розвитку, духовної зрілості та прогресу суспільства, а для майбутнього офіцера – підґрунтям професійної та громадянської позиції.

Національна самосвідомість постає як міст, що забезпечує включеність індивіда в життя нації, залучаючи його до колективного досвіду та спільної справи. Для системи офіцерської підготовки це означає інтеграцію особистої ідентичності курсанта з національними ідеалами оборони, служіння та відповідальності [1].

Важливим наслідком формування національної самосвідомості є пробудження патріотизму та готовності до жертвовності – ключових емоційно-психологічних рушіїв оборонної свідомості, які не можуть бути замінені матеріальними стимулами чи прагматичними інтересами. Ідентичність захисника включає усвідомлення національної належності, історичного досвіду, традицій, звичаїв, поведінкових норм, фольклору та геополітичної реальності. Такі знання забезпечують основу для національної ідентифікації та професійної ціннісної орієнтації майбутніх офіцерів (невипадково М. Грушевський у своїх публікаціях прагнув відповісти на питання: «Хто такі українці і чого вони хочуть?» – фактично сприяючи становленню національної самосвідомості громадян).

Розвиток української національної самосвідомості, а з нею і соціально-правових механізмів державного життя, не є лінійним процесом і залежить як від об'єктивних реалій сьогодення, так і від чинників духовного характеру. Духовні чинники включають практично-духовні явища національного життя (етнічні стереотипи, традиції, обряди, народні характерологічні риси, емоційні домінанти, промисли та розваги), а також історичну пам'ять, символи та святині. Ці елементи формують найбільш стійку частину ідентичності, сприяють соціалізації та вихованню молоді, включно з майбутніми військовослужбовцями.

Особливо важлива роль у вихованні ідентичності захисника належить історичній пам'яті, яка виконує не лише функції фіксації подій, а й функцію смислового й ціннісного упорядкування минулого. К. Ясперс слушно зазначав: «минуле не завершене: воно продовжує жити... Воно не лежить перед нами як залишки того, що було. У минулому криється більше, ніж добуто з нього до цього часу...» [2, с. 18]. Для формування світогляду офіцера історична пам'ять виступає дороговказом поведінки, полем осмислення службового обов'язку та джерелом національної стійкості.

До ключових складників національної свідомості належать етнічна та національна ідентичність як її вищий тип, національна самосвідомість, історична пам'ять, національна ідея, національний менталітет і характер, а також психологічні «комплекси» [3]. В офіцерському вимірі ці компоненти утворюють підґрунтя ідентичності захисника – людини, покликаної служити державі на основі внутрішньо засвоєних цінностей, а не лише формального обов'язку.

Формування ідентичності майбутнього захисника держави є важливим компонентом військово-професійної підготовки, оскільки передбачає засвоєння українських цінностей, розвиток національної свідомості та громадянської відповідальності. Національна самосвідомість, історична пам'ять і етнокультурні чинники виступають базовими духовними складниками світогляду курсанта, забезпечуючи інтеграцію особистої мотивації зі спільними цілями оборони і служіння. Патріотизм, готовність до жертвності та усвідомлення історичного досвіду нації є ключовими емоційно-психологічними рушіями формування цієї ідентичності, які не можуть бути замінені прагматичними інтересами чи матеріальними стимулами. Елементи етнічної культури, традицій і символіки виконують функції трансляції спільних смислів і забезпечують спадкоємність поколінь, сприяючи соціалізації молоді у ролі майбутніх офіцерів. Вивчення національної історії та розвиток історичної пам'яті формують у курсантів здатність осмислювати виклики сучасної безпекової ситуації через призму національного досвіду, що робить їхню позицію більш усвідомленою та ціннісно вмотивованою. Таким чином, ідентичність захисника формується на перетині культурних, духовних, соціально-історичних та правових чинників і потребує подальшого вдосконалення системи військової освіти у напрямі виховання українських цінностей.

Список використаних джерел

1. Бень В. В. Нормативно-правове забезпечення формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2020. Вип. 1. С. 14–19.
2. Ребкало В. А., Козаков В. М. Формування національної свідомості державних службовців України у соціально-ціннісному вимірі [Текст] : навч. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Каф. держ. політи та упр. політ. процесами. Київ : [НАДУ], 2009. 76 с.
3. Федчун М. Соціально-психологічні особливості формування національної свідомості підлітків : кваліфікаційна робота здобувача освітнього ступеня «магістр». Львів. держ. ун-т внутр. справ, Ін-т управління, психології та безпеки, Каф. теорет. психології ; наук. кер. : д-р пед. наук, доц. Галина Лялюк ; рец. : д-р психол. наук, доц. Євген Карпенко. Львів, 2022. 78 с.

ВАСИЛЕВСЬКА Тетяна Едуардівна,
професор кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної
служби Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор наук з державного управління,
професор;

БЕВЗ Тетяна Анатоліївна,
головний науковий співробітник
відділу проблем світового політичного
розвитку Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса НАН України,
доктор історичних наук, професор

ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК «ПРОЧИТАННЯ БАГАТОРІВНЕВОГО ТЕКСТУ» НАЦІЇ

Пам'ять про минуле – це не лише процес збереження і відтворення інформації про минуле, це також символічна форма передачі культурних смислів, фундаментальна умова існування нації, що формує відчуття належності до неї та є засадничою для державного будівництва. Водночас це явище стає предметом суперечливих відносин між різними групами (націями, державами, етнічними та релігійними спільнотами). Пам'ять потенційно використовується у політичних цілях й може містити як потужний миротворчий, так і конфліктогенний потенціал.

Національна пам'ять є видом історичної пам'яті, в основі концептуалізації якої постає нація як політична спільнота. Якщо перефразувати вислів Уїллема Блекера (проголошений щодо міської пам'яті) [2], то глибоке прочитання багаторівневого тексту нації дозволяє читачеві краще зрозуміти себе як людину, що живе у просторах, які пов'язують її з різними культурними пластами, людьми, що жили на цьому місці раніше.

Політика національної пам'яті – це конструкт, що допомагає формувати колективну інтерпретацію минулого та визначає, як слід певні події або постаті розуміти та вшановувати в суспільстві. Від її ідей та смислових акцентів безпосередньо залежить адекватність відображення минулого та вектор розвитку держави.

Конструювання національної пам'яті – процес формування та утвердження спільної історичної пам'яті нації, який враховує певні ідеї, концепції, смисли та політичні уявлення про минуле країни, охоплює обрання певних подій, постатей або символів як ключових для національної ідентичності. В цьому процесі стає можливим підсилення певного наративу через викривлення / спотворення фактів. У багатьох країнах конструювання національної пам'яті – об'єкт дискусій та суперечок, оскільки різні соціальні

групи можуть мати відмінні уявлення про свою історію та національну ідентичність.

Оскільки держава існує в мінливих суспільних умовах, національна пам'ять також перебуває у постійних і циклічних процесах будівництва, конструювання, реконструкції, деконструкції [4], у процесі «виробництва пам'яті».

Національна пам'ять виступає «архівом» нації. Поділяємо думку про те, що «процес архівації – це не стільки запис подій минулого, скільки їх створення. Архів формують люди, і для цього важливі суб'єктність, вибірковість та доступ до простору і ресурсів» [2].

Сам процес формування політики національної пам'яті може стикатися з небезпеками політичного та пропагандистського використання минулого з боку держав. В авторитарних і тоталітарних державах колективна пам'ять завжди жорстко контролюється (яскравим прикладом є росія, де історичний фреймінг виступає інструментом пропаганди для виправдання окупації українських територій). Але, як наголошував Массімо Валлерані, «хробак контролю над історичними дослідженнями» роз'їдає й громадське та культурне життя західних демократичних держав: нині «(новий) привид блукає Європою: національна пам'ять» [3]. Тому особливо важливим є запобігання тому, щоб історичні факти ставали надто контрольованими, цензурованими, а іноді навіть спотвореними й сфабрикованими.

Конструювання офіційної інтерпретації є процесом *контраверсійним*. У середині держави це може виявлятися у тому, що:

- наративи минулого нації різняться й навіть суперечать один одному, підживлюючись підтримкою або протистоянням різних груп інтересів, які зосереджені на відтворенні саме свого пам'ятання історії;
- існує розрив між офіційним трактуванням історичних подій та родинною, локальною, регіональною пам'яттю;
- особисті спогади суперечать державним інтерпретаціям.

У міжнародних і міждержавних відносинах суперечності в інтерпретаціях історичних подій можуть доходити до «війн пам'ятей».

Запобіжником цих процесів може стати розширення суб'єктів (творців) політики (публічної політики) пам'яті: на *горизонтальному рівні* до держави, її органів та інших державних інституцій доєднається громадянське суспільство, на *вертикальному рівні* – будуть враховуватися голоси носіїв родинної, локальної, регіональної пам'яті. Суттєвий вплив мають і транснаціональні актори (наприклад, інституції ЄС, що долучаються до побудови спільної європейської ідентичності на базі колективної пам'яті).

Врахування цих складних суперечностей має ключове значення для консолідації нації та вибудови зваженої політики пам'яті. Така політика повинна бути достатньо всеохопною, щоб відображати суспільну багатоманітність, і відкритою до взаємодії з різними творцями національної пам'яті.

Національна пам'ять в Україні конструюється на імперативі визнання об'єктивного існування *української нації* та існування *України* як незалежної та суверенної держави під «модеруванням», перш за все, *держави*. Для

формування новітньої політики національної пам'яті важливо залучити до її об'єднавчого простору регіональні й локальні спогади різних етносів та конфесій, що на основі згаданого імперативу пов'яже різні культурно-історичні пласти. Для повноти національної пам'яті важливо зберігати в ній спогади й про аграрну, й про індустріальну культуру, про історію сіл та історію міст і виявляти відповідальність та чутливість, усвідомлювати складність процесу конструювання колективного пригадування, вишукувати консолідаційний потенціал, в тому числі, як у рішеннях і вчинках історичних політичних постатей, так і в діяннях представників військових, наукових, релігійних, промислових, мистецьких кіл, подвижників духу [1].

Водночас сучасна українська політика пам'яті функціонує в умовах безпрецедентного виклику – необхідності одночасної деколонізації минулого та меморіалізації поточної екзистенційної війни. Процес очищення культурного простору від нав'язаних імперських та тоталітарних міфів супроводжується фіксацією живої історії. З огляду на це, завдання держави та суспільства полягає не лише у глорифікації новітніх героїв, а й в етичному опрацюванні колективної травми, що трансформує досвід втрат у досвід національної стійкості.

Перенесення фокусу на усну історію, тотальну цифровізацію свідчень (де кожен громадянин стає архіваріусом) та локальні практики пам'ятання дозволяє демократизувати цей процес. Отже, збалансована політика національної пам'яті стає не інструментом нав'язування чи суспільного розбрату, а інклюзивним простором діалогу, де визнання та опрацювання спільного минулого є безальтернативною запорукою побудови європейського майбутнього.

Список використаних джерел

1. Василевська Т., Бевз Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження / Political Studies*. 2024. № 1 (7). С. 135-158. URL: <https://ipiend.gov.ua/publication/politychni-doslidzhennia-2024-1-7/>.
2. Пост-катастрофічний міський текст і пам'ять у післявоєнній Центрально-Східній Європі. (2019, Листопад 4). Mistosite. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/post-katastrofichniyi-miskyi-tekst-i-pamiat-u-pisliavoiennii-tsentralno-skhidnii-yevropi>
3. Vallerani M. A. (New) Spectre Is Haunting Europe: National Memory. *Storicamente*. 2022. № 18. URL: https://storicamente.org/vallerani_history_under_attack
4. Yang G. China's National Memory Laws and the War on Storytelling / Australian Institute of International Affairs. 03 May 2023. URL: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/chinas-national-memory-laws-and-the-war-on-storytelling/>

ВАХНЯНИН Анна Сергіївна,

асистент кафедри світової історії

модерного часу Львівського

національного університету

імені Івана Франка, доктор філософії

з історії та археології

ВНЕСОК СВІТОВОЇ КООРДИНАЦІЙНОЇ ВИХОВНО-ОСВІТНЬОЇ РАДИ У ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДАСПОРИ

Важливу роль у збереженні ідентичності молодшої генерації українців за межами історичної Батьківщини відводили освіті. Саме тому ще у 1958 р. Об'єднання українських педагогів Канади та Шкільна Рада Українського Конгресового Комітету Америки (УККА) започаткували Комісію для виготовлення української виховної системи у вільному світі. Напрацьований нею проєкт представили 1967 р. на Світовій Виховно-Освітній Сесії в рамках Першого Світового Конгресу Вільних Українців. Відповідно до нього виховний ідеал закордонного українця визначили таким чином: *«Українець у діаспорі – це повноцінний громадянин своєї країни, пов'язаний з українським народом вузлами української мови й культури, особистість якого визначається християнсько-етичними вартостями і творчою працею для України»* [3, с. 272]. Для його імплементації передбачали такі кроки: 1. напрацювати уніфіковану навчальну програму та підручники; 2. започаткувати світове об'єднання українських педагогів; 3. уніфікувати український правопис та термінологію; 4. утворити тимчасову Координаційну Виховно-Освітню Раду для налагодження співпраці між розпорошеними українськими громадами та втілення вище окреслених завдань.

Світова Координаційно Виховно-Освітня Рада (СКВОР) постала у травні 1968 р. з осередком у Торонто, але у 1971 р. його змістили у США. Головами СКВОР були – Борислав Білаш (1968–1970 рр.), Едвард Жарський (1971–1977 рр.), Роман Трач (1978–1983 рр.), Роман Дращевський (1983–1988 рр.) Також планували утворити її структурні підрозділи Крайові Виховно-Освітні Ради (КВОР) у країнах-поселеннях українців. Забігаючи наперед, зазначимо, що ці структурні підрозділи створили лише в США та Канаді [1, с. 201], але в останній вона незабаром припинила свою діяльність. В інших країнах проживання української діаспори з СКВОР співдіяли місцеві шкільні Ради та об'єднання педагогів.

Варто відзначити, що на той момент у всіх країнах-поселень українців, окрім Канади, українські школи діяли як суботні чи недільні при громадських організаціях або церквах. Початок політики мультикультуралізму у 1960-х рр. в Канаді створив умови для впровадження двомовного англо-українського навчання у школах провінцій Альберта, Манітоба та Саскачеван [6, с. 402]. Українські вчителі у цій країні отримували платню, підручники та навчальні

програми від уряду Канади, були членами загально-канадських педагогічних організацій, тому не брали активної участі у діяльності СКВОР [5, с. 124]. Найскладнішою була ситуація із українськими школами у Північній Америці через розпорошеність та економічну слабкість тамтешніх громад. Станом на 1985 р. СКВУ, до прикладу, втратили будь-які контакти із центральною репрезентацією українців Венесуели [4, с. 333]. Водночас, самі члени СКВОР наголошували, що вони не виконували роль своєрідного «*міністерства освіти в діаспорі*», а радше б воліли іменуватися Педагогічним Осередком при СКВУ[4;334], адже не мали ані достатньої кількості коштів, працівників та впливу на свої складові організації.

Для втілення своїх програмних цілей члени СКВОР зорганізували педагогічні конференції у 1975 р. у Детройті за участі 100 вчителів з США та Канади, а 1977 р. у Мюнхені та Лестері. В подальшому напрацювання учасників цих заходів надіслали до крайових централей української діаспори для подальшого поширення серед українських вчителів [5, с. 283]. СКВОР регулярно слідувала за випуском нових видань в царині педагогіки та надсилала своїм членам примірники для ознайомлення, а також українські підручники. Найчастіше прохання про навчальні матеріали надходили від українських громад із країн Північної Америки [7, с. 333]. До того ж, СКВОР рекомендувала для навчання української мови використовувати «Буквар» Марії Дейко [2, с. 2], який вперше видали у 1968 р., а в подальшому регулярно перевидавали, що засвідчує його активне використання. У другій половині 1980-х рр. для полегшення праці українських вчителів члени СКВОР напрацювали бібліографію українських підручників, що використовувалися в українських школах діаспори. На нашу думку, такі кроки дозволяли формувати єдині підходи в українській системі освіти та впроваджувати виховний ідеал закордонного українця.

Отже, попри низку труднощів, СКВОР при центральній надбудові закордонного українства підтримувала контакти із українськими педагогічними осередками у різних куточках світу, надсилала їм рекомендації, методичні та навчальні посібники, що сприяло функціонуванню українських шкіл. В свою чергу у процесі навчання діти вивчали рідну мову своїх батьків, історію та традиції України, тим самим формувалося відчуття приналежності до українського народу.

Список використаних джерел

1. Вахнянин А. С. Світовий Конгрес Вільних українців: заснування та діяльність (1967-1991 рр.): дис. ... доктора філософії : 032:03. Львів, 2025. 261 с.
2. Дейко М. Буквар із мовними вправами і словником. Австралія – Англія: Рідна мова, 1982. 80 с.
3. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців : матеріали, ред. Іван Сирник. Вінніпег, Нью-Йорк, Лондон : Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1969. 479 с.

4. П'ятий Світовий Конгрес Вільних Українців : матеріали, ред. Василь Верига. Торонто, Нью-Йорк, Лондон : Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1993. 446 с.

5. Третій Світовий Конгрес Вільних Українців : матеріали, ред. Василь Верига. Торонто, Нью-Йорк, Лондон : Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1988. 437 с.

6. Світлик М. Вивчення української мови в Канаді: особливості білінгвальної програми в державних школах Манітоби. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Філологія». 2023. № 2 (50). С. 400–407.

7. Четвертий Світовий Конгрес Вільних Українців : матеріали, ред. Василь Верига. Торонто, Нью-Йорк, Лондон : Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1991. 445 с.

ВІЛЬ Святослав Олексійович,
аспірант кафедри історії, археології
та методики викладання Херсонського
державного університету

ЧОМУ «УКРАЇНСЬКА» АДМІНІСТРАТИВНА РАМКА НЕ СТАЛА КУЛЬТУРНОЮ: ІНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ УКРАЇНІЗАЦІЇ КРИМ ПІСЛЯ 1954 РОКУ

У лютому–квітні 1954 р. передача Кримської області зі складу РРФСР до Української РСР була оформлена указом Президії Верховної Ради СРСР та подальшим законодавчим затвердженням, мотивованим «економічною спільністю», територіальною близькістю й культурними зв'язками [4]. Унаслідок цього Крим набув адміністративно-правової рамки «української» належності, однак її культурно-символічне наповнення залежало від дискурсивного супроводу та інституційних практик. У публічній риториці акт уписувався в ювілейну кампанію 1654–1954 («возз'єднання» українського і російського народів у радянському наративі) та концепт «дружби народів», а на практичному рівні супроводжувався ініціативами щодо розширення українського культурно-освітнього компоненту на півострові [1].

Перш ніж говорити про зміни в уявленні про «українськість» Кримського півострова необхідно зрозуміти демографічну ситуацію після завершення Другої світової війни. Згідно з переписом населення 1939 року на території Кримської області проживало 1 млн 126 тис. осіб, в той час як після депортації 1944 року на кінець літа кількість населення зменшилось до 379 тисяч серед яких етнічно переважали росіяни. Післявоєнна розруха неабияк впливала на рівень життя місцевого населення, вони мали проблеми з їжею, житлом та інфраструктурою. В умовах цієї складної економічної ситуації радянське керівництво вирішило направити до Криму переселенців із західних областей

Російської РСФР та центральних областей Української РСР [3]. Проте через відсутність комфортних умов для ведення господарства близько 60% переселенців першої хвилі залишили півострів [3]. Це дозволяє говорити, що на момент передачі Криму до складу УРСР етнічну більшість серед населення складали росіяни, а українці були на другому місці за чисельністю, що в свою чергу ймовірно впливало на майбутню ідентичність півострова. Після передачі півострова крім економічних викликів перед Україною стояли й демографічні та культурні. Радянська Україна спрямувала значну кількість власних ресурсів та переселенців з густонаселених областей до Криму більшість з них зуміла там закріпитись [3].

Наступним кроком буде розуміння офіційних «мотивів» такого жесту. На спільному засіданні президії Верховної ради СРСР яке було присвячено розгляду питання про передачу Криму до України були присутні очільники парламентів Радянської України та Росії. В процесі обговорень вони зазначали, що така передача буде сприяти зміцненню братських зв'язків між народами і що цей крок є зваженим враховуючи територіальну близькість, культурні зв'язки та економічну доцільність [1]. Після офіційного приєднання півострова повідомлялось про занепокоєння місцевого населення щодо мовного питання. Кримці припускали, що викладання буде здійснювалось українською мовою, а Сімферопольський колектив обласного драматичного театру висловлював занепокоєння, що через це російська театральна труппа буде змушена змінити місце виступів [1]. Як зазначалось вже раніше незважаючи на територіальну та історичну спорідненість Криму серйозною проблемою для входження півострова до складу України був демографічний чинник. Україна заснувала україномовний друкований орган Кримського обкому КПУ, організувала друк літератури українською мовою, створила україномовні театри та відділення української мови та літератури в Кримському педагогічному інституті [1].

Діяльність комуністичної партії в напрямку «українізації» була доволі розлогою. У кримських школах запроваджувалось вивчення української мови, проте це рішення було складно виконати через відсутність достатньої кількості вчителів, що могли викладати українською мовою, тож для вирішення цієї проблеми почали залучати спеціалістів з материкової частини України. Проте вже 9 березня 1955 року Рада Міністрів СРСР звільнила учнів початкових та семирічних шкіл від вивчення національної мови республіки в якій вони навчаються [2, с. 174]. Це рішення відповідало загальносоюзній практиці «русифікації» та породило велику кількість проблем з українізацією освіти області. Також здійснювались спроби українізації топонімів та зміни історичних назв населених пунктів на українські. Дослідниця Олена Газізова зазначає, що населення Криму цікавилось життям республіки, а концерти та заходи організовані українськими колективами відвідали понад 100 тисяч мешканців півострова у 1955 році [2, с. 172]. І попри таку цілеспрямовану політику «українізації» керівництву УРСР не вдалося її здійснити адже питома частка етнічних росіян на півострові складала станом на 1959 рік – 71 % [1].

Українська РСР вклала багато ресурсів для відбудови та освоєння Кримської області, зокрема розбудувала систему санаторіїв, баз для відпочинку, побудувала Північнокримський канал та забезпечила півострів водою для господарських потреб. Проте, якщо ми почнемо звертатись до офіційних інтерпретаційних рамок, то побачимо, що Крим, як «всесоюзна здравниця» акцентує увагу на ідентифікації півострова, як «Крим для всіх», а не «Крим як частина УРСР», окремо варто згадати й військово-героїчну смислову рамку того ж міста Севастополя, що залишався містом загальносоюзного значення з його ідеями про оборону, флот, що теж неабияк могло впливати на закріплення присутності загальнорадянського центру в публічному просторі. До цього також варто додати зрушення в системі освіти та культури, оскільки формально Крим належав до Української РСР; фактично ж на території півострова була мінімальна присутність українських символів, а процес українізації відбувався з труднощами.

Отже, можна вважати, що передача Криму до складу України в 1954 році не вплинула на кардинальну зміну ідентичності місцевого населення, оскільки в масовій уяві домінували радше загальносоюзні фрейми у засобах масової інформації та туризмі, також до цього варто додати інституційну слабкість україномовної освіти через кадровий дефіцит та союзні рішення й демографічну структуру й престиж російської у військово-курортних секторах. А отже уявлення про «українськість» Криму лишались периферійними та слаборозвиненими, попри спроби Української РСР змінити це.

Список використаних джерел

1. Бажан О. Спроби «українізації» Криму в другій половині 1950-х років. *Чтиво. Електронна бібліотека*. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bazhan_Oleh/Sproby_ukrainizatsii_Krymu_v_druhii_polovyni_1950-kh_rokiv.pdf?PHPSESSID=m7os2ijlm8e0or9slm9sqqipe2 (дата звернення: 08.02.2026).
2. Газізова О. Українська мова та культура в Кримській області УРСР в 1950–1960-х роках: від розвитку до занепаду. *Українознавство*. 2021. № 4 (81). С. 169–180. URL: https://journal.ndiu.org.ua/article/view/249061?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 08.02.2026).
3. Даниленко В. Як змінювався національний склад населення Криму у другій половині ХХ ст. *Інститут історії України НАНУ*. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7228-6/110.pdf> (дата звернення: 08.02.2026).
4. О передаче Крымской области из состава РСФСР в состав Украинской ССР : Закон СССР від 26.04.1954. URL: <https://likbez.org.ua/ru/law-of-the-ussr-on-26-april-1954-on-the-transfer-of-the-crimean-region-of-the-rsfsr-to-the-ukrainian-ssr.html> (дата звернення: 08.02.2026).

ВОЛИНСЬКИЙ

Владислав Володимирович,

аспірант кафедри історії України

Сумського державного педагогічного

університету імені А. С. Макаренка

**ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО САМОСТІЙНИЦТВА:
АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКІВ РОДИН МІХНОВСЬКИХ ТА МАРКЕВИЧІВ**

Знаковою постаттю для формування української національної ідентичності є Микола Іванович Міхновський – автор «Самостійної України». Коріння його переконань сягає родинного виховання, де важливою була постать батька – отця Івана Івановича Міхновського. У цьому контексті важливими є науковий погляд на оточення, у якому перебувала родина сільського священника. Інтерес викликає взаємодія Міхновських із родиною Маркевичів – власників маєтку у с. Турівка, серед яких був видатний історик, етнограф та фольклорист Микола Андрійович Маркевич.

Мета дослідження полягає у деталізації зав'язків між родиною священника Івана Міхновського та дворянською сім'єю Маркевичів на основі церковного діловодства. Це дозволить простежити соціокультурне оточення, у якому кристалізувалась ідентичність майбутнього політика. Також дослідження проливає світло на невідомі раніше аспекти родинної історії та генеалогії Міхновських: імена дітей, дати їх народження, склад родини тощо.

Джерельною базою роботи є метричні книги та сповідні відомості церкви Всіх Святих с. Турівка Прилуцького повіту Полтавської губернії, що зберігаються у Державному архіві Чернігівської області (ДАЧО) та Центральному державному історичному архіві у Києві (ЦДІАК). Методологія дослідження ґрунтується на аналізі духовної спорідненості (кумівства, а за церковною тогочасною термінологією – восприємників), що у ХІХ ст. було показником соціальної близькості між родинами.

Склад родини Маркевичів визначено на основі сповідних розписів парафії у Турівці, що датовані 1844 р. Так, у документі бачимо серед «військових та їх домашніх» поручника Микола Андрійовича Маркевича (39 років), його дружину Уляну Олександрівну (31 рік) та дітей: Андрій (13 років), Олександр (12 років), Володимир (12 років), Михайло (7 років), Микола (4 роки) [6, арк. 1]. Також тут записана сім'я прапорщика Дмитра Івановича Маркевича (51 рік): дружина Анастасія Іванівна (40 років), дочка Марія (21 рік), Ганна (19 років), Свирид (18 років), Андрій (17 років), Василь (15 років), Дарія (12 років) та інші. Згадані тут особи допоможуть встановити, ким саме були хрещені батьки дітей Івана Міхновського.

Дослідження сповідних розписів парафії Турівки дозволяє зафіксувати початок служіння о. Івана Міхновського. Він заступає на посаду наприкінці 1846 р., змінивши о. Корнія Кодянова. У сповідних відомостях у числі «духовних та їх домашніх» за 1847 р. бачимо молоде подружжя: Іван Іванович

Міхновський (25 років) та його дружина Олександра Федорівна (17 років) [8, арк. 1]. Станом на 1847 р. дітей у них ще не було. У сповідних відомостях попереднього року сім'я Міхновських не згадується [7, арк. 1]. Підкреслимо, що о. Іван прибув до Турівки після закінчення навчання, будучи людиною молодою, погляди якої тільки формувалися.

Першим свідченням взаємодії родин Міхновських і Маркевичів є метричний запис від 1848 р. про народження первістка Івана Івановича – Миколи, старшого однойменного брата політичного діяча [1, арк. 4зв. – 5]. Микола помер маленьким, оскільки не згадується в сповідних розписах наступних років. Натомість, у сповідних відомостях 1850 р. серед дітей загаданий Іван (1 рік) [9, арк. 1]. Хрещеними батьками Миколи-старшого були Ілля Іванович Маркевич та Марія – дочка Дмитра Івановича Маркевича. Як бачимо, молодий священник уже на другий рік перебування в селі зблизився із власниками маєтку.

У 1851 р. коло контактів розширюється безпосередньо до родини історика. При народженні сина Володимира (теж майбутнього священника), хрещеними батьками у метричній книзі зафіксовані Ілля Маркевич та Уляна Олександрівна Маркевич – дружина Миколи Маркевича [2, арк. 13зв. – 14]. Таким чином, дружина історика стає кумою сільського священника. На нашу думку, це відкрило о. Івану доступ до маєтку, розмов, до книг та приватного архіву Миколи Маркевича.

Аналіз метричних книг показує, що зв'язки Міхновських і Маркевичів тривали десятиліттями, охоплюючи народження багатьох дітей Івана Івановича. Так, при народженні у 1853 р. Надії Міхновської, хрещеною матір'ю її була донька Дмитра Івановича Маркевича – Марія [3, арк. 16]. У 1863 р., коли у подружжя народився син Антоній, хрещеною його вказана Матрона Маркевич [4, арк. 2]. У 1865 р. новонародженого Гаврила Івановича Міхновського хрестить Марія Дмитрівна Маркевич, що вже була восприємицею Миколи та Надії [4, арк. 92зв]. Згідно з метричним записом про появу на світ у 1867 р. доньки Марії духовним батьком її став представник наступного покоління Маркевичів – Михайло Миколайович Маркевич (син історика) [4, арк. 161].

Нарешті, проаналізовано запис від 1873 р. про народження самого Миколи Івановича Міхновського [5, арк. 292зв. – 293]. Хрещеними батьками його були Микола Миколайович Маркевич (молодший син історика) та згадана вже неодноразово Марія Дмитрівна Маркевич.

Таким чином, опрацьовані архівні документи дозволяють стверджувати, що родина Міхновських перебувала у безпосередньому контакті з родиною Маркевичів протягом чверті століття. Інститут кумівства, відображений у метричних записах, слугував для зв'язку аристократичної еліти (Маркевичів) та представників духовенства (Міхновських), для обміну думками, історичними напрацюваннями та ідеями.

Окрім того, у ході роботи деталізовано склад родини Івана Івановича Міхновського, дітьми якого були: Микола (1848 р. н.), Іван (орієнтовно 1849 р. н.), Володимир (1851 р. н.), Надія (1853 р. н.), Антоній (1863 р. н.), Гаврило (1865 р. н.) Марія (1867 р. н.) та Микола (1873 р. н.). Подальшим

напрямок роботи може бути дослідження походження матері – Олександри Федорівни, постать якої також могла вплинути на формування переконань Миколи Міхновського.

Список використаних джерел

1. ДАЧО. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 14676. Метрична книга церкви Всіх Святих с. Турівка. 1848 р.
2. ДАЧО. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 14679. Метрична книга церкви Всіх Святих с. Турівка. 1851 р.
3. ДАЧО. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 14681. Метрична книга церкви Всіх Святих с. Турівка. 1853 р.
4. Центральний державний історичний архів України у Києві. Ф. 224. Оп. 3. Спр. 877. Метрична книга церкви Всіх Святих с. Турівка. 1863–1870 р.
5. ЦДІАК. Ф. 224. Оп. 3. Спр. 879. Метрична книга церкви Всіх Святих с. Турівка. 1871–1880 р.
6. ДАЧО. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 14737. Сповідні відомості церкви Всіх Святих с. Турівка. 1844 р.
7. ДАЧО. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 14739. Сповідні відомості церкви Всіх Святих с. Турівка. 1846 р.
8. ДАЧО. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 14740. Сповідні відомості церкви Всіх Святих с. Турівка. 1847 р.
9. ДАЧО. Ф. 1462. Оп. 1. Спр. 14742. Сповідні відомості церкви Всіх Святих с. Турівка. 1850 р.

ВОРОБІЙОВА Ганна Юріївна,

доцент кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат політичних наук;

КУХАРСЬКА Олександра Сергіївна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК СВІТОГЛЯДНА ОСНОВА
УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Питання національної ідентичності України займає актуальне місце в сучасних наукових дебатах, оскільки воно пов'язане з державотворенням, формуванням правосвідомості та національною безпекою. З огляду на глобалізацію та зовнішні виклики, знання ідеологічних основ української ідентичності, а особливо національної ідеї, набуває все більшої важливості.

Національна ідея є багатовимірним феноменом, який представляє загальне сприйняття людьми своїх історичних витоків, цінностей, мети існування та можливостей розвитку. Вона сформувалася через довгий цикл історії, щоб створити досвід для нації, рухаючись з еволюційними зразками. Таким чином, національна ідея є, в певному сенсі, ні політичним, ні культурним конструктом, а ідеологічною основою для національної ідентичності. Українська національна ідея формується в умовах невизначеної державності, тому вона є унікальною.

Протягом століть український народ був змушений боротися за збереження своєї мови, культури та правових традицій, що сприяло формуванню таких установок, як свобода, гідність, справедливість та почуття самоврядування. Елементи державного мислення вже можна знайти в правовій та політичній системі Київської Русі, яка, в свою чергу, розвинулася в козацьку правову традицію та ідеї народного суверенітету. Козацький період допоміг сформувати національну ідею України. Свобода, коли ідея, що люди та суспільство несуть відповідальність за захист землі та громади, була об'єднана, стала сутністю національної ідентичності. Саме тоді були закладені основи розуміння ролі правових систем у служінні справедливості та рівності, що стало невід'ємною частиною української перспективи. Потім ці ідеї були сформовані в працях традиційних українських інтелектуалів та політиків, особливо щодо державної, правової та соціальної організації та національної єдності.

Більш складна теоретична формулювання була надана українській національній концепції в дев'ятнадцятому та двадцятому століттях. Вона стала основою націоналістичних та інтелектуальних боротьби за обґрунтування права українського народу на самовизначення. Саме в цей період національна ідея все більше пов'язувалася з правовою державою та громадянським суспільством і національною відповідальністю, що вказувало на ідеологічний і водночас правовий характер нової держави.

Етап розвитку України сьогодні нарешті усвідомлює важливість національної ідеї як елемента встановлення соціальної інтеграції та стабільної української ідентичності. Вона окреслює фундаментальні ціннісні орієнтації, які закріплені в правовій системі держави, особливо в Конституції України, підкреслюючи ідеали народного суверенітету, суверенітету, верховенства права та поваги до людської гідності. Таким чином, національна ідея безпосередньо формує розвиток правової культури та правосвідомості громадян. У такому контексті національна концепція отримує чітку та велику актуальність щодо державної безпеки та оборони.

Розуміння власної національності на основі спільних цінностей та досвіду минулого є важливим компонентом готовності громадян захищати незалежність та територіальну цілісність України. Для військовослужбовців, військових та курсантів у військових навчальних закладах національна ідея працює з ключової ідеологічної перспективи як основа поєднання професійної відповідальності з почуттям обов'язку перед громадянами (людьми) держави

та державою. Відповідно, національна ідеологія є однією з основних основ формування української ідентичності, підтримуючи безперервність історичного зростання, цінність соціальної єдності та стабільність процесу державотворення. Її важливість полягає в тому, що вона консолідує країну, створює правову та громадянську свідомість, виступає духовною основою, на якій українська державність може вижити навіть у сучасному світі.

ВОРОЖБИТ-ГОРБАТЮК

Вікторія Вікторівна,

головний науковий співробітник

відділу дослідження проблем

кримінально-виконавчого права

Науково-дослідного інституту вивчення

проблем злочинності імені академіка

В. В. Сташиса НАПрН України,

доктор педагогічних наук,

доктор PhD з права, професор

**УПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ
В УКРАЇНЬСЬКІЙ ПРОБАЦІЇ: РЕСУРСНІСТЬ ЗАХОДІВ
З ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ¹**

Формування громадянської ідентичності засуджених осіб в пробації виступає не лише значущим ідеологічним складником, компонентом системної роботи кураторів пробаційних програм і персоналу пробації контекстно вирішення завдань виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, а й виразним вектором реформування української кримінально-виконавчої системи. Утвердження основоположних прав людини вимагає творення сприятливих умов ресоціалізації засудженої особи в суспільстві, формування в неї і найближчому її оточенні стійкого усвідомлення цінностей громадянства, приналежності до правової держави, усвідомленого вибору відповідальності перед державою і суспільством. У цьому важливо координувати роботу української пробації з чинним національним законодавством [1] і Правилами Ради Європи про пробацію [2].

Актуальність і доцільність реалізації заявленої і назві публікації теми обумовлена активною фазою розроблення дорожніх карт та заходів і засобів

¹ Тези підготовлено межах теми фундаментального дослідження «Євроінтеграційний напрям формування концепції кримінально-виконавчої діяльності в Україні» (реєстраційний номер в УКРІНТЕІ 0124U005234), що виконується у відділі дослідження проблем кримінально-виконавчого права у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

виконання завдань за скринінговим звітом відповідності національного законодавству Європейського Союзу [3]. Перед науковцями і фахівцями практичної пробації постає завдання методологічного і змістовно-методичного забезпечення компонентів, оприлюднених у перемовному кластері 1 «Основи» [3], який стосується забезпечення дотримання прав людини, верховенства права, прозорості систем і структур державних органів влади, зокрема органів державної влади у сфері виконання і відбування покарання, пробації України. Аксиоматичними, на наш погляд, є твердження про те, що досягнення цілей євроінтеграційного поступу нашої держави вимагає послідовного реформування пенітенціарної системи з акцентуацією системної роботи щодо формування, підтримки громадянської ідентичності в програмах ресоціалізації засуджених до пробаційного нагляду. Започаткована автором інтерпретація ідеї викладена у науковій статті [4].

У цій публікації розкриємо можливість синтезування європейських стандартів в розвитку соціально значущих навичок і громадянської ідентичності з українськими приписами корекційної і програмної соціально-виховної роботи (таблиця 1). Підвищення рівня довіри суспільства до пробації, системне цілеспрямоване формування правової культури і відповідальної співучасті суспільства, громади, найближчого оточення суб'єкта пробації в ресоціалізації і реінтеграції такої особи на стадії виконання покарань, - такі високі цілі можуть бути реалізовані контекстно перспективних інструментів інформаційно-комунікаційних, медійних технологій на основі єдності ціннісно-змістових орієнтирів і способів цифровізації пробації.

Таблиця 1

**Синтезування європейських стандартів в розвитку
соціально значущих навичок і громадянської ідентичності з українськими
приписами корекційної і програмної соціально-виховної роботи**

Методологічний базис	
<i>Рекомендація CM/Rec(2010)1 [2]</i>	<i>Український підхід [1; 3; 4]</i>
Усі види підтримки і супроводу в пробації мають забезпечити соціальну інклюзію, взаємодії в пробації передбачають урахування соціально-економічного профілю пробаціонера.	Аксіологічна основа пробаційних і корекційних програм – надбання національної української і світової культур, філософії кордоцентризму, джерело моральних орієнтирів – історико-культурна традиція.
Ресурсність заходів з формування громадянської ідентичності	
<i>Рекомендація CM/Rec(2010)1 [2]</i>	<i>Український підхід [1; 3; 4]</i>
Акцентна увага на соціальне партнерство і зовнішній провайдерів послуг у задоволенні потреб засуджених до пробації осіб; матеріальні, кадрові, технологічні, змістовно-методичні компоненти соціально-виховної і корекційної роботи на засадах добровільності і партнерства	Мультидисциплінарність командної роботи, коли персонал і фахівців пробації супроводжують психологи, фахівці соціальних служб, освітньо-професійної сфери. Кадрове забезпечення на інституційному рівні, наприклад, широка тематика тренінгів для фахівців пробації, підтримка волонтерства в пробації

Стратегічні напрями і найближчі перспективи	
Рекомендація CM/Rec(2010)1 [2]	Український підхід [1; 3; 4]
- Системна робота для формування соціально значущого досвіду діяльності пробаціонера, що увиразнює, наповнює конкретними результатами громадянську ідентичність (соціальне волонтерство, резидентська поведінка, цільова участь у забезпеченні чи реалізації елементів гуманітарних місій). - Широка практика грантової підтримки і використання місцевих бюджетів, коштів меценатської підтримки, соціальне партнерство громадських організацій і представництв бізнесу. - Популяризація засобами медіа успішних кейсів пробації.	- Динаміка змін і гнучкість – як умова успішної трансформації, адаптації до умов воєнного стану і викликів повоєнного відновлення. - Розширення спектру методів соціально-психологічного впливу із доведеною ефективністю, зокрема: урахування новітніх напрацювань когнітивістики, андрагогіки, вікової і клінічної психології. - Поступова комплексна робота із травмою і стигмою засудженої особи.

Поряд з позитивними оцінками і об'єктивним соціальним оптимізмом варто привернути увагу наукової і професійної спільноти на виклики, які прямо впливають на формування і розвиток громадянської ідентичності суб'єкта пробації в Україні, а – отже – ефективність пробації в процесах ресоціалізації її суб'єктів і забезпеченні безпеки суспільства. Серед них: реальний моніторинг практики впровадження е-медичної допомоги, е-правової допомоги, е-професійної освіти, е-психологічної підтримки, е-пробації, у тому числі – в пенітенціарній пробації; відкритість і можливість участі для провайдерів освітніх послуг у розробленні і реалізації курсів з формування / підвищення інформаційно-цифрової компетентності та кібербезпеки суб'єктів і персоналу пробації; рівень відкритості доступу і змістовного наповнення електронних ресурсів для реалізації корекційних програм, програм психологічної підтримки кримінальних правопорушників, членів їх родин, фахівців інституту виконання покарань, мережеві платформи для реалізації пробаційних програм, програм професійного навчання, організації пізнавального дозвілля онлайн чи асинхронно з використанням е-сервісів; узгоджуваність з державною політикою щодо формування національної і громадянської ідентичності формату висвітлення у засобах масової інформації, медіа, соціальних мережах громадянсько цінного контенту (відео, пресрелізи, інформаційні та аналітичні огляди, документальне і художнє кіно, тематичні передачі тощо), у якому висвітлено прогрес у забезпеченні прав людини в установах виконання покарань, пробації, верховенство права, приклади справедливого правосуддя, ресторативну юстицію, позитивні практики медіації для суб'єктів пробації.

Не викликає заперечень вкрай висока актуальність створення пізнавального контенту для неповнолітніх осіб, які мають конфлікт із законом, чи перебувають у групі ризику, у тому числі – щодо глорифікації, співпраці з державою-агресором, вербування російськими спецслужбами української

молоді і підлітків для здійснення терористичних акцій, для збору і передачі інформації про критичну та військову інфраструктуру тощо), про правові наслідки, кримінальну відповідальність, особливості пробаційного нагляду і реалізацію пробаційних програм, інших видів покарання неповнолітніх правопорушників.

Систематичний скринінг наявного і створюваного контенту щодо цінності такого для формування громадянської, національної, особистісної ідентичності сприятиме утвердженню цінностей Європейського Союзу в українському суспільстві, гуманізації інституту виконання покарань, формуванню конструктивного уявлення про інститут пробації та інші інституції, які забезпечують виконання покарань, ресоціалізацію засудженої особи за кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 46, ст. 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
2. Рекомендація CM/Rec(2010)1. Правила Ради Європи про пробацію. 2010. URL: <https://rm.coe.int/16806f4097>
3. Членство в ЄС: Стефанішина каже, що у 2025 почнуть переговори по кластеру «фундаментальні правила». *Укрінформ*. 02.09.2024. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3901211-clenstvo-v-es-stefanisina-kaze-so-u-2025-pocnut-peregovori-po-klasteru-fundamentalni-pravila.html>
4. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Формування громадянської ідентичності в установах виконання покарань в Україні. *Юридичний вісник*. 2024. № 1 (2). С. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2024.5>.

ГАНАБА Світлана Олександрівна,
професор кафедри психології,
педагогіки та соціально-економічних
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
доктор філософських наук, професор

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК СВІТОГЛЯДНА ЗАСАДА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Науковці розглядають дефініцію «українська ідентичність» як багатоаспектне явище, яке формується на перетині історичного досвіду, мови, культури, релігійних уявлень, моральних цінностей та колективної пам'яті [1]. Вочевидь, це поняття не є сталим, оскільки феномен української ідентичності

постійно переосмислюється, змінюється й оновлюється залежно від викликів та потреб історичної епохи. Загалом, він свідчить про те, яким чином українці бачать свій народ та світ загалом й усвідомлюють себе серед інших.

Українська ідентичність не зводиться лише до минулого. Її світоглядні засади включають орієнтацію на майбутнє, готовність до змін і саморозвитку. Так, сучасний українець поєднує традиційні цінності з прагненням до європейських і загальнолюдських ідеалів: прав людини, демократії, солідарності, поваги до різноманіття. Йдеться не про відмову від свого, а розширення власної ідентичності до рівня відкритого світу. Загалом, світоглядні засади української ідентичності формуються навколо кількох ключових ідей: свободи, гідності, історичної пам'яті, мови, громади, шанобливого ставлення до землі, духовності та відкритості до світу.

Зв'язок з минулим у людини здійснюється через пам'ять. Вона об'єднує асоціативними зв'язками в єдине минуле й теперішнє з метою забезпечення людині узгодженого відчуття своєї ідентичності у теперішньому. Пам'ять – це свідчення того, що життя є й воно триває.

Одним із її різновидів є історична пам'ять. Це надзвичайно складний феномен суспільної свідомості, який належить як до сфери суспільної психології, так й до царини ідеології. Засадничою функцією історичної пам'яті є просторово-часова (хронотропна) організація внутрішнього світу людини, координація з динамікою смислів, цілей, які розгортаються у реальному просторі та часі. Дослідник П. Коннертон у праці «Як суспільства пам'ятають» серед способів репрезентації минулого виокремлює просторовий. Він виявляється як пам'ять церемонія. За твердженням дослідника, меморіальні церемонії чи церемонії вшанування пам'яті є формами передачі соціального досвіду [3]. Прикладом є міський простір, який постає динамічним історико-культурним ландшафтом для ревіталізації життєвих просторів, визначаючи «історичні коди» буття. Меморіальний простір є виявом духовних потреб, інтелектуального потенціалу сучасних міських спільнот. Зафіксована у символах історична пам'ять постає унікальною сукупністю уявлень національної спільноти про своє минуле. Тому створення й культивування місць пам'яті є релевантним у формуванні національної ідентичності.

Слушними у цьому ракурсі міркувань є думки Л. Івшиної. Аналізуючи досвід державотворення поляків та українців, дослідниця звертає увагу на відсутність пам'ятних, знакових місць української історії, де поховані визначні постаті. Зокрема, вона пише: «ми – нація безперервної боротьби за свободу із колосальними жертвами. Але – без могил. Де могила Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Пилипа Орлика, чи нашого «останнього самурая» – великого гетьмана Калнишевського [...], а Івана Мазепи? [...] Де могила Петра Сагайдачного, мужнього Тараса Чупринки (Шухевича)? Поки вони не тут, і нас тут не видно. Як там: кожне наступне покоління стоїть на плечах попередників [...]. Але я вірю, колись пантеон Великих українців постане» [2]. Вочевидь, історичне минуле постає важливим елементом символічного культурного ландшафту, яке впливає на формування національної свідомості. Звісно у цьому процесі необхідно віднайти оптимальний баланс, який би, з одного боку, не допустив розмивання етнокультурної основи історичної пам'яті, а з другого, сприяв би усвідомленню національної історії як перманентного процесу взаємодії та взаємовпливів культур різних національних меншин [1].

Символи є потужним механізмом підтримання й розвитку культури пам'яті. З одного боку набір домінантних символів й функціонування їх у культурному просторі життя визначає національні й ареальні межі культури, а з іншого бере на себе функцію механізмів єдності, не дозволяючи культурі розбитися на ізольовані хронологічні утворення. Завдяки символам реалізуються духовні можливості культури. Надані ними чуттєво-емоційні дані не просто реєструються свідомістю, оскільки сприймаються й осмислюються усім внутрішнім єством особистості, інтегруючись у її духовні перспективи й смисли.

У минулому закладено величезний потенціал, який може стати основою формування толерантного демократичного суспільства. Реконструкція минулого можлива й доцільна як в інтересах сьогодення так й в стратегіях майбутнього. Українська ідентичність – це не застиглий образ, а живий процес самопізнання народу, який через випробування, втрати й перемоги знову і знову утверджує своє право бути собою.

Список використаних джерел

1. Ганаба С. О. Символічний простір міста як простір пам'яті. *Філософія та політологія у контексті культури*. Дніпро, 2016. № 4. С. 29–34.
2. Івшина Л. Слово до читачів. Війни і мир, або «Українці-поляки: брати/вороги, сусіди...» / за заг. ред. Лариси Івшиної. Київ : Вид-во АТЗТ «Українська прес-група», 2004. С. 7–11.
3. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Пер. з англ. С. Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 2004. С. 92–97.

ГЕРАСИМЕНКО

Олександр Олександрович,

президент Інституту політико-правових
та релігійних досліджень,
член Координаційної ради з питань
утвердження української національної
та громадянської ідентичності
при Кабінеті Міністрів України,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін ВНЗ «Університет економіки
та права «КРОК», доктор філософії
у галузі права

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СФЕРИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В сучасній архітектурі глобальної безпеки національна та громадянська ідентичність набула фундаментального значення державної стійкості. Для України, в умовах повномасштабної збройної агресії рф, ідентичність виступає

як критична інфраструктура засадничих цінностей, наративів та ідентичностей, що детермінують здатність соціуму до тривалого спротиву.

Конституцією України закладено ціннісну платформу державного ладу, де українська національна ідентичність визначена стратегічним вектором розвитку суспільства.

У преамбулі Конституції України зазначено, «Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями, керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію – Основний Закон України».

Статтею 10 Конституції України закріплено статус української мови як державної що є ключовим елементом української національної ідентичності. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Згідно статті 11 Конституції України Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12 Конституції України гарантує, що Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави [1].

Правовим підґрунтям визначення української національної та громадянської ідентичності складником національної безпеки і оборони стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності».

Цей закон визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері [2].

Визначено основні складові державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, а саме: національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта.

Відповідно до статті 3 вищезгаданого закону правову основу державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності становлять Конституція України, закони України «Про національну безпеку України», «Про освіту», «Про закордонних українців», «Про волонтерську діяльність», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті», «Про основи національного спротиву», Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», інші нормативно-правові акти України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Частиною другою статті 13 Закону встановлено, що державне регулювання у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності в межах повноважень, визначених цим Законом, здійснюють:

- 1) Кабінет Міністрів України;
- 2) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;
- 3) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки;
- 4) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику;
- 5) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фізичної культури і спорту;
- 6) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей ветеранів та осіб, на яких поширюється чинність Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- 7) Міністерство оборони України;
- 8) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах культури та мистецтв;
- 9) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері.

На виконання вимог норми абзацу другою частини першої статті 15 закону Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 7 квітня 2023 року № 320, якою утворено Координаційну раду з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності у складі згідно з

додатком до неї, затверджено Положення про Координаційну раду з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності, а також визнано такими, що втратили чинність, акти Кабінету Міністрів України з питань національно-патріотичного виховання згідно з переліком.

Координаційна рада з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності (далі – Координаційна рада) є постійно діючим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореним з метою участі в оцінюванні ефективності державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності [3].

Координаційна рада відповідно до покладених на неї завдань:

1) вивчає результати діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

2) проводить аналіз стану справ та причин виникнення проблем у процесі реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

3) бере участь в оцінюванні ефективності державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

4) бере участь у розробленні, розгляді та внесенні пропозицій, висновків, рекомендацій до Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності, Програми діяльності Кабінету Міністрів України, Державної цільової програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності, інших нормативно-правових актів у зазначеній сфері;

5) подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавства у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності;

6) надає рекомендації центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності щодо реалізації єдиної державної інформаційно-просвітницької політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та інформаційно-комунікаційної роботи, спрямованої на підтримку національної та громадянської ідентичності, зміцнення єдності суспільства, висвітлення героїзму українців, історичних подій, видатних особистостей української історії та сучасності.

З метою практичної реалізації зазначеного закону та створення умов для інституційної спроможності держави та громадянського суспільства у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності Міністерством молоді та спорту України спільно з партнерами та експертами

Інституту політико-правових та релігійних досліджень розроблено низку підзаконних нормативно-правових актів, зокрема:

- Про утворення Координаційної ради з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності (постанова Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 року № 320);
- Стратегію утвердження української національної та громадянської ідентичності до 2030 року, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 року № 1322;
- Концепцію Державної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності;
- Критерії та Порядок здійснення моніторингу діяльності закладів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності»;
- Концепцію Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року;
- Типову програму підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності розроблена відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»;
- Порядок підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2023 року № 1196;
- Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 липня 2024 року № 864.

Таким чином, законодавче закріплення пріоритету національних цінностей, мови, історичної пам'яті та військово-патріотичного виховання детермінує перетворення індивідуального супротиву в системну державну відсіч зовнішній агресії рф, перетворюючи ідентичність на фундаментальний фактор оборонної спроможності країни у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.02.2026)
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2023. № 46. ст. 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 03.02.2026)

3. Про утворення Координаційної ради з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 квіт. 2023 р. № 320. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.02.2026).

ГІРНА Наталія Мирославівна,
доцент кафедри українознавства
та філософії ДНП «Львівський
національний медичний університет
імені Данила Галицького»,
кандидат історичних наук, доцент

МЕДИЧНА ПЕРСОНАЛІСТИКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРЯ МАТВІЯ ЛОТОВИЧА)

Проблематика відновлення та збереження української національної ідентичності є не лише актуальною, але й гостро необхідною в умовах російської агресії. Відомо, що на окупованих територіях ворог одразу знищує історичну пам'ять українців, спалює книжки, руйнує культурну спадщину, викреслює імена відомих діячів національної науки і культури, нав'язуючи імперські наративи неповноцінності нашого народу, а отже – неможливості самостійно розвиватися і мати власну державу. Методики московських варварів залишаються незмінними упродовж століть і проникають у всі сфери життя окупованих ними народів.

Українська історія переживає деколонізацію, яка серед багатьох аспектів супроводжується і відновленням заборонених імен українців – представників різних напрямків освіти, науки, культури, охорони здоров'я. У цьому контексті ґрунтовних досліджень потребує українська медична персоналістика радянської доби. Адже комуністична влада установила тотальний контроль над медициною загалом і над лікарями зокрема, перетворивши систему охорони здоров'я на ланку розгалуженої мережі нагляду над суспільством і покарання його активнішої частини [4, с. 219]. Серед репресованих українських медиків чільне місце посідає Матвій Лотович – учений-медик, співорганізатор медично-санітарної служби УПА та її головний лікар, а також особистий лікар генерала Романа Шухевича. Його життєпис може слугувати прикладом виховання сучасного покоління лікарів і сприяти формуванню громадянської позиції молоді.

У першій половині ХХ століття тривали активні визвольні змагання українського народу, що характеризувалися, зокрема, утворенням національного збройного формування – УПА. У її складі функціонувала

Санітарна Служба, адже потреба у медичній допомозі на фронті завжди є дуже гострою. Зрештою, історія нашого сьогодення, коли ЗСУ борються з московськими окупантами, вкотре це підтверджує. Формування Санітарної Служби розпочалося у 1943 році після наказу першого головнокомандувача УПА Дмитра Клячківського (псевдо Клим Савур), що зобов'язував: «Звести при групах пост воєнних лікарів, у кожній медичній окрузі назначити медичного шефа, який відповідатиме за здоров'я війська, робітництва запілля, цивільного населення, у різних теренах створити санітарні пункти» [2, с. 235]. Власне співорганізатором усіх щаблів медичної служби УПА був Матвій Лотович, котрий разом із Катериною Зарицькою зумів утворити оптимальну в умовах партизанської боротьби мережу медичного забезпечення українського визвольного руху [3, с. 147].

Матвій Лотович (22 серпня 1903 – 9 вересня 1953) народився на Тернопільщині, там закінчив гімназію і ступив на медичний факультет Варшавського університету, а згодом продовжив навчання у Львові. Відтак, у 1932 році отримав диплом лікаря загальної практики і до арешту працював у закладах Львівського медичного інституту (нині ДНП «ЛНМУ імені Данила Галицького» – *Н.Г.*). Зокрема, упродовж 1940–1944 рр. М. Лотович працював старшим лаборантом у шпиталі інституту, а з 1945 р. – асистентом кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб і завідувачем терапевтичного відділу медінституту [1, с. 215]. Лікар був активним діячем визвольного руху, членом УЦК, УЧХ, після створення УПА лікував поранених повстанців, допомагав у підпільних медичних пунктах. Зі спогадів Модеста Ріпецького – медика УПА дізнаємося, що Матвій Лотович зумів подолати епідемію корости, яка спалахнула у 1943 р. у Рожанці Вижній [5, с. 375]. Він лікував духівництво УГКЦ і командирів УПА, які під чужими прізвищами зверталися безпосередньо до медінституту, а також приймав пацієнтів вдома. В умовах радянської окупації зберегти лікарську таємницю було дуже важко. Лікареві допомагала його родина, зокрема, дружина Анізія часто асистувала під час операцій вдома, доньки Галина і Зоряна носили медикаменти пораненим на конспіративні квартири [5, с. 380].

У 1947 р. Матвія Лотовича призначено лікарем Головного проводу ОУН і УПА, якому підпорядковувалися медичні шефи чотирьох військових округ. Як головний військовий лікар М. Лотович розробив чіткі правила гігієни особового складу і порядок профілактичних оглядів вояків. Ці вимоги були особливо важливими: загони НКВД розповсюджували штучні епідемії – тифу, туберкульозу, венеричних захворювань, отруювали криниці та джерела.

Серед пацієнтів Матвія Лотовича був головнокомандувач УПА генерал Роман Шухевич. У червні 1947 р. лікар діагностував у нього послаблення серцевих м'язів, катар шлунку, ревматизм суглобів і як командира радянської армії скерував на лікування у військовий санаторій у Криму! Вдруге генерал відвідав лікаря у лютому 1948 р. із документами робітника з молочарні й також був скерований на лікування в Одесу. Доречно пригадати, що каральні органи повсюдно розшукували Шухевича, як ворога № 1 і встановили контроль над

лікарями, шпиталями і аптеками. Навесні НКВД розпочав стежити за Матвієм Лотовичем на роботі і вдома. Лікар дотримувався чіткої конспірації, займався науковою роботою і 6 квітня 1948 р. захистив кандидатську дисертацію на тему «Гіпертиреози та їх лікування». Але наукового ступеня учений не отримав, бо удосвіта 7 квітня радянські спецслужби увірвалися до помешкання лікаря, провели обшук-погром і заарештували його та родину. Лотовича утримували у львівській тюрмі на Лонцького, катували, засудили до 25 років таборів. Дружина і неповнолітні діти були заслані до Хабаровського краю. Усі цінності родини радянські окупанти розікрали, а помешкання конфіскували. Матвій Лотович відбував ув'язнення в особливому таборі Тайшет Іркутської області, працюючи у табірній лікарні терапевтом і рентгенологом. Український лікар помер 9 вересня 1953 р. від інсульту, перебуваючи поряд із пацієнтами у табірному лазареті [4, с. 221]. Родина Лотовича дізналася про його смерть аж після повернення із десятирічного заслання... Ім'я лікаря, його науковий і практичний доробок були викреслені з історії української медицини на багато десятиліть.

Підсумовуючи, наголосимо, що відновлення імен репресованих українських лікарів, зокрема військових медиків, є важливою складовою національної пам'яті та моральною опорою, орієнтиром для молодого покоління і майбутнього України.

Список використаних джерел

1. Ганіткевич Я. Історія української медицини у датах та іменах. Л. : НАН України. Інститут української археології та джерелознавства ім. М. Грушевського, 2024. С. 215.
2. Гірна Н. Медична служба в українських національних збройних формуваннях (на прикладі Української повстанської армії). *Запорізькі історичні записки*. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. Вип. 6 (58). С. 235–236.
3. Олійник О. Діяльність підпільного УЧХ на території Галичини у 1943–1944 рр. *Універсум*. Л., 2019. С. 147.
4. Репресії в Україні (1917–1990 рр.): Науково-допоміжний бібліографічний покажчик. Автори-упорядники Є. Бабич, В. Патока. Київ : Смолоскип, 2021. С. 219–221.
5. Ріпецький М. Медична опіка в УПА. Кн. 2: Спогади і документи. Торонто–Львів : Літопис УПА, 2001. С. 375–380.

ГОЛІНА Володимир Васильович,
головний науковий співробітник
відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України

ПРАВОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ І ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ – БАЗИС УТВЕРДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ¹

Україна і світ проживають злам в усіх сферах суспільно-правових відносин. На полі бою не тільки виборюємо право незалежності, цілісності, прогресивних європейських цінностей демократії і верховенства права, а й утвердження високої репутації і цінностей сенсів, що визначають, продукують, сприяють розвитку української ідентичності. Непересічну роль у цих складних процесах і на тлі світових трансформацій і глобалізації відіграють правова соціалізація та в її контексті – значущість загальносоціального запобігання злочинам. Попри очевидну роль, на жаль, це питання залишилося поза увагою у програмі конкурс проектів 2026 року для громадських організацій, ініційованого Міністерством молоді та спорту України [1]. Значущість правової соціалізації і загальносоціального значення запобігання злочинам в якості базису утвердження української ідентичності може розкрити потенціал і дати доцільний інструментарій контекстно завдань і проблематики сучасних підходів до творчості і правотворчості, презентованих у публікації науковців М. Костицького, Н. Кушакової-Костицької [2].

Цією публікацією прагнемо привернути увагу до проблематики вивчення з використанням підходу «цілісність з виявленням філософської, психологічної, соціологічної, політологічної складових процесу» [2, с. 12] і наукового дискурсу ролі правової соціалізації і загальносоціального запобігання злочинам для утвердження української ідентичності.

Варто відмітити, що ідея загальносоціального запобігання окремим злочинам, а згодом і злочинності, зародилася спочатку у філософській, еволюціонувала у кримінально-правовій і кримінологічній думці протягом століть, і продовжує формуватися у лоні вітчизняної теорії запобігання злочинності. Загальносоціальне запобігання окремим злочинам у своїй цільовій спрямованості сприяє покращенню життя суспільства, розвитку культури, економіки, інших сфер. Правова соціалізація, яка є синтезуючою

¹ Тези підготовлено в межах теми фундаментального дослідження «Злочинність в Україні у повоєнний період: кримінологічні прогнози та заходи запобігання», що виконується у Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

ланкою загальносоціального запобігання злочинам, спрямовується не лише на фактичне зменшення кримінальних правопорушень, а створює умови для актуалізації і діяльнісної реалізації типу громадянина з активною громадянською позицією і цілеспрямованою правосвідомою, правослухняною поведінкою в усіх сферах життєдіяльності. Таким чином ці процеси утворюють фундамент для української правової і громадянської ідентичності, яка розуміється як усвідомлення людиною себе повноправним активним членом правової спільноти, діяльне прийняття правових цінностей у правосвідомій поведінці (діаграма 1).

Діаграма 1

Роль правової соціалізації і загальносоціального запобігання злочинам для утвердження української ідентичності

Філософи античності, Відродження, Просвітництва, філософів-просвітників, утопістів, соціалістів фрагментарно торкалися проблеми правової соціалізації і запобігання злочинним проявам для формування ідентичностей різних людини. Філософський внесок у становлення та розвиток теорії запобігання злочинності, судження щодо необхідності обов'язкового здійснення у межах розумної національної соціальної політики загальносоціальних заходів, спрямованих на усунення соціальних негараздів,

так званих «слабких» зон, суперечностей, різних за природою походження вад, несправедливості, бідності, неосвіченості, правового нігілізму і навіть – цинізму, – ці аспекти мають стати предметом сучасної правової ретроспекції.

Наприклад, Ч. Беккарія з численними прихильниками уважав, що система загальносоціального запобігання злочинам повинна включати: ясність і простоту законів, освіту і свободу громадян, суворе дотримання законів представниками влади, страх перед законом, а не людьми, народна доброчесність, відміна привілеїв небагатьом особам, які уособлюють владу. Головним же засобом запобігання злочинам він, як і інші філософи-просвітителі того часу, називав удосконалення виховання [3]. Серед українських філософів у сфері права найбільш дотичні до міркувань Ч. Беккарія можна уважати погляди Б. Кістяківського. Він обстоював ідею значущості правосвідомості для становлення і розвитку правової держави. Філософ переконливо зазначав про глибинну причинну єдність низької правової культури і соціальної несправедливості, що у сукупності приводять до злочинів [4].

Синтезуючи міркування і висновки вказаних двох філософів, можна констатувати наступне. Перше. Ч. Беккарія і Б. Кістяківський уособлюють ідею гуманізації права, коли право є не просто переліком законів, а системою забезпечення свободи і безпеки в суспільстві. Для сьогодення формування української ідентичності ця ідея продукує необхідність цілеспрямованої роботи з формування конституційного патріотизму (діаграма 1). Друге. Основою запобігання злочинам з позицій Ч. Беккарія і Б. Кістяківського є перетворення права на внутрішнє усвідомлення кожного громадянина, посилене чітким розумінням невідворотності покарання за порушення законів. А це, у свою чергу, забезпечить формування кримінологічної правосвідомості громадян – діяльних учасників і реципієнтів загальносоціального запобігання злочинам (діаграма 1). Попри різні епохи погляди Ч. Беккарія і Б. Кістяківського мають перетин в таких аспектах: пріоритет закону перед свавіллям і правовим нігілізмом, суворе дотримання права – основа свободи і безпеки особистості, ефективність покарання не в силі, а у невідворотності. Органічна єдність позицій знаних філософів засвідчує про доречність ретроспекції. Ч. Беккарія пропонував загальносоціальне запобігання злочинам здійснювати через чіткість і суворість законів, системну правову освіту, а Б. Кістяківський розвинув ці пропозиції до концептів правової соціалізації особистості.

Список використаних джерел

1. Українська ідентичність у дії: конкурс проєктів 2026 року для громадських організацій. 8 січ. 2026 р. о 13:24. URL: <https://mms.gov.ua/news/ukrainska-identychnist-u-dii-konkurs-proiektiv-2026-roku-dlia-hromadskykh-orhanizatsii>
2. Костицький М. Кушакова-Костицька Н. Філософські проблеми правотворчості. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27).

С. 7–15. DOI: 10.33270/01242702.7 URL: <https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/1617/1606>

3. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 424 с.

4. Усенко І. Б. Кістяківський Богдан Олександрович. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] ; редкол. : І. М. Дзюба та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. URL: <https://esu.com.ua/article-7092>

ГОНЧАРОВА Ольга Сергіївна,
доцент кафедри історії України
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ: ІДЕНТИЧНІСТЬ, ВІЙНА І СПРОТИВ ІМПЕРСЬКИМ НАРАТИВАМ

Повномасштабна російсько-українська війна актуалізувала питання української ідентичності не лише як політичної чи культурної категорії, але й як результату тривалих історичних процесів формування колективної пам'яті, що розгорталися в умовах колоніального та радянського панування. Протягом ХІХ–ХХ століть імперські та радянські режими цілеспрямовано вибудовували моделі історичної пам'яті, які маргіналізували український національний досвід, підміняли локальні історичні сюжети уніфікованими загальноімперськими наративами та обмежували можливості самостійного осмислення минулого. У сучасних умовах війни ці практики виявили свою безпосередню спадковість у російській політиці історичних маніпуляцій, що використовуються для легітимації агресії. У цьому контексті деколонізація пам'яті постає не як символічний чи допоміжний процес, а як ключовий інструмент історичного переосмислення минулого, подолання імперсько-радянської спадщини та формування української ідентичності на засадах власної історичної суб'єктності.

Деколонізація пам'яті в сучасній Україні передбачає системний критичний перегляд усталених історичних наративів, відмову від імперських і радянських схем інтерпретації минулого та повернення історичної суб'єктності тим групам, подіям і досвідам, які впродовж тривалого часу були виключені з офіційного дискурсу або представлені у спотвореному вигляді. Цей процес охоплює як ревізію канонізованих інтерпретацій ключових історичних подій, так і переосмислення ролі України в межах імперських

проектів, де вона тривалий час постулювалася як периферія або похідний простір. Водночас деколонізація пам'яті не зводиться до механічного заперечення попередніх інтерпретацій, а передбачає їх критичне осмислення в ширшому історичному контексті. Йдеться не лише про демонтаж матеріальних символів колоніального панування (пам'ятників, імперських і радянських топонімів, пантеону канонізованих постатей), але й про глибше переосмислення самого історичного знання, його методологічних засад і способів трансляції [3, с. 21]. Особливого значення набуває перегляд освітніх програм, музейних експозицій та інших форм публічної історії, які тривалий час відтворювали імперські уявлення про минуле. Саме в цих сферах відбувається формування нових наративів, що визнають багатозаровість історичного досвіду України та сприяють утвердженню її як повноцінного суб'єкта історії.

Особливого значення процес деколонізації пам'яті набув у контексті російсько-української війни, яка виступила каталізатором масового та прискореного перегляду суспільного ставлення до минулого. Збройна агресія російської федерації супроводжується цілеспрямованим використанням історичних міфів, символів та маніпулятивних інтерпретацій пам'яті від апеляцій до ідеї «спільної історії» та «єдиного культурного простору» до прямого заперечення історичної суб'єктності України та її права на окрему національну ідентичність. Показовими у цьому контексті є звернення російського політичного дискурсу до спадщини Київської Русі як виключно «російського» історичного проекту, що ігнорує багатовекторність її розвитку та роль українських земель у формуванні східноєвропейської цивілізації. Іншим важливим кейсом є маніпулятивне використання наративу Другої світової війни, зокрема концепції «Великої Вітчизняної війни», яка продовжує виконувати функцію універсального легітимаційного міфу. У межах цього наративу сучасна Україна репрезентується як спадкоємиця «нацизму», що дозволяє російській пропаганді виправдовувати агресію риторикою «денацифікації» та відтворювати радянську модель морального поділу світу [1, с. 240]. При цьому замовчуються або маргіналізуються такі ключові елементи українського історичного досвіду, як Голодомор, масові репресії та специфіка нацистської окупаційної політики на українських територіях, включно з Голокостом. Таким чином, війна постає не лише як воєнне протистояння держав, але й як конфлікт пам'ятей, у межах якого боротьба за контроль над інтерпретаціями минулого стає важливим елементом легітимації насильства та територіальних зазіхань. Історичні наративи перетворюються на інструмент політичного впливу, спрямований на делегітимізацію української державності та заперечення права українського суспільства на власну історичну перспективу. У цих умовах деколонізація пам'яті набуває характеру не лише академічного завдання, а й форми символічного та культурного спротиву імперським наративам. Вона набуває характеру спротиву імперським наративам. Вона стає формою символічної оборони, спрямованої на відновлення історичної правди, повернення складності минулого та

визнання множинності досвідів. Українська ідентичність у такому підході постає не як монолітна конструкція, а як багатошаровий простір пам'яті, що включає досвіди різних етнічних, релігійних і соціальних груп.

Важливим аспектом сучасних деколонізаційних процесів в Україні є критичне переосмислення радянської спадщини, яка тривалий час визначала рамки офіційної історичної пам'яті. Радянська модель пам'яті поєднувала в собі імперські практики з жорстким ідеологічним контролем над інтерпретаціями минулого, формуючи специфічний тип «нормалізованого» насильства над історією. Це насильство проявлялося не лише у прямій цензурі чи забороні певних тем, але й у вибірковій інтеграції подій та досвідів у дозволений наратив, який підпорядковував історичне знання ідеологічним потребам держави. Масові репресії 1920–1950-х років, Голодомор як цілеспрямована політика знищення, Голокост на території України, депортації кримських татар та інших народів, а також системні переслідування національних і релігійних меншин або замовчувалися, або подавалися в деформованому вигляді, позбавленому їхнього травматичного та злочинного характеру [2, с. 27]. У результаті ці події були витіснені з колективної пам'яті або інтегровані до загальнорадянського наративу, що знеособлював жертви та нівелював локальну специфіку історичного досвіду. Деколонізація пам'яті вимагає не лише виявлення таких фактів, але й повноцінного включення травматичних досвідів у національний історичний дискурс як складової формування української ідентичності. Особливу роль у цьому процесі відіграє публічна історія, яка охоплює музейні практики, меморіальні комплекси, міський простір, а також візуальні та цифрові наративи. Саме в цій сфері відбувається активне конструювання нових форм пам'яті, що протистоять імперським і радянським схемам інтерпретації та сприяють утвердженню альтернативних, локально вкорінених історичних оповідей. Зміни в символічному ландшафті українських міст (демонтаж радянських пам'ятників, перейменування вулиць, поява нових меморіальних знаків і мистецьких практик) свідчать про прагнення суспільства переосмислити минуле та вписати досвід війни, втрати і спротиву в актуальний простір пам'яті. Особливо показовими є ці процеси в прифронтових регіонах, де пам'ять стає способом осмислення травматичного досвіду та формою культурної стійкості. Відмова від імперських наративів означає визнання права України на власну інтерпретацію минулого, яка не зводиться до заперечення іншого досвіду, але наполягає на автономії історичного мислення та відповідальності за складність і багатовимірність історичного процесу. У цьому сенсі деколонізація пам'яті виступає не лише як історико-культурний, але й як світоглядний проєкт, спрямований на формування критично мислячого суспільства.

Таким чином, деколонізація пам'яті в Україні є складним і багатовимірним процесом, що поєднує історичний аналіз, політику пам'яті та світоглядні трансформації. Умови війни роблять цей процес не лише академічною проблемою, але й питанням суспільної стійкості та культурного виживання. Спротив імперським наративам через пам'ять стає одним із ключових чинників формування сучасної української ідентичності, відкритої до складності власного минулого і здатної до критичного самоосмислення.

Список використаних джерел

1. Гончарова О. С. Вилучення елементів колоніального минулого з символічного простору міста Харкова (2014–2024 роки). *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2024. Вип. 67. С. 239–245.
2. Горінов П., Драпушко Р. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 26–30.
3. Концептуалізація пам'ятіного дискурсу в умовах російсько-української війни. Аналітична записка / відп. ред. : Р. Голик, Г. Дидик-Меуш ; авт. колектив : Р. Голик, І. Орлевич, Г. Дидик-Меуш, Н. Колб, Н. Мисак, П. Артимишин, Е. Казан. Львів : НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2024. 150 с.

ГОРЛО Наталя Віталіївна,

професор кафедри політології

Запорізького національного

університету, доктор політичних наук,

професор

ІДЕЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українська ідентичність, національні цінності та національна ідея мають важливе засадниче значення для процесу українського націєтворення. З позицій конструктивізму як етнополітичної теорії будь-яка ідентичність не може виникати спонтанно, а передбачає тривалий у часі процес її конструювання, що свідчить про керованість процесу. Ідентифікація індивідом себе як члена національної спільноти неможлива без усвідомлення мети і значення цього процесу для життя самої людини. Іншими словами, будь-який процес ідентифікації вибудовується як раціонально-корисний для індивіда та спільноти, до якої він належить. Саме тому у процесі формування української ідентичності національні цінності та національна ідея здатні виконати важливу функцію цілепокладання, надаючи сенс буттю людини як представнику нації та, більш загально, буттю нації і національної держави у цілому. Тож дослідженню актуальних питань формування національної ідентичності та ідейних засад цього процесу і присвячена наукова розвідка.

Передусім зауважимо, що поняття «українська ідентичність» може мати різне значення і позначати як відчуття належності індивіда до етносу (етнічна ідентичність), так і до нації як до політичного утворення. Зосередимо увагу саме на другому значенні, адже Україна є багатоетнічною державою, у якій український етнос є титульним, а держава захищає права усіх національних меншин (спільнот), тому всі етноси у сукупності формують українську

політичну націю. Для України наявність політичної нації і розвиненої національної ідентичності є ознакою єдності суспільства і запорукою його стійкості. На жаль, довгий час процес формування національної ідентичності в Україні відбувався спонтанно, тобто держава не приділяла значної уваги цьому питанню, ігноруючи у своїй політиці соціокультурні аспекти. Таке нехтування націєідентифікаційними практиками було характерне для української влади майже протягом чверті століття (до 2014 року і за винятком президентства В. Ющенка). Наслідком цього стало парадоксальне явище, коли деяка частина українців ототожнювала себе з радянським народом і державою, які вже зійшли з історичної арени.

І тільки з початком повномасштабної агресії росії проти України держава зацентрувала увагу на необхідності цілеспрямовано й послідовно, у межах державної політики, формувати національну ідентичність. Було прийнято низку нормативно-правових актів, серед них Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022 р.), Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року (2023 р.), Концепція Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року (2024 р.) та інші. Зокрема, у Концепції зазначено, що утвердження української національної та громадянської ідентичності є одним із пріоритетів гуманітарної політики держави з метою формування і подальшого розвитку єдності Українського народу навколо суспільно-державних (національних) цінностей України [1]. Усі документи визнають важливість керованості цим процесом, до якого долучаються такі суб'єкти, як центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, населення, інститути громадянського суспільства, міжнародні партнери.

Процес формування будь-якої ідентичності завжди спирається на певні ідейні засади, які задають змістовне наповнення процесу ідентифікації. Для національної ідентичності таким вектором може виступати національна ідея, яка задає сенс буття нації і окреслює бачення нею свого минулого, місця у сьогоденні та власної місії. У зазначених вище документах поняття «національна ідея» відсутнє, натомість у Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022 р.) зазначені ціннісні орієнтири утвердження української національної та громадянської ідентичності, якими є суспільно-державні (національні) цінності України, що виступають «концептуальною основою та консолідуючими чинниками утвердження української національної та громадянської ідентичності, фундаментом для гармонізації інтересів людини, забезпечення стабільності в суспільстві та сталого розвитку держави» [2]. У Законі виокремлені чотири суспільно-державні (національні) цінності як засадничі для формування національної ідентичності: соборність, самобутність, воля та гідність. П. Гай-Нижник наголошує, що національні цінності є важливими чинниками формування

основ концепту національної ідеї [3]. Отже, названі цінності і складають ядро української національної ідеї, яка формувалася народом протягом століть у процесі виборювання своєї державності; саме на їх основі має реалізовуватися політика ідентичності, керована державою.

Безумовно, національна ідея не визначається директивно державним нормативним актом, а акцентується зусиллями духовних та інтелектуальних еліт. Початки української національної ідеї пов'язують з українським національним відродженням кінця XVIII – початку XIX ст. Саме у цей час була написана «Історія Русів» – праця анонімного автора, який наголошував на існуванні самобутнього народу з власними культурними і державницькими традиціями. Одним із провідників української національної ідеї є Тарас Шевченко. Значний внесок у формування української національної ідеї внесли представники націоналізму – М. Міхновський, Д. Донцов, Ю. Липа та інші. Саме у їхніх працях знайшли відображення ідеї свободи, гідності та ін. Тож виокремлення у законі названих національних цінностей відповідає історичному досвіду українського народу.

Отже, процес формування української ідентичності з огляду на становлення в Україні політичної нації спирається на ідейні засади, що втілені у системі національних цінностей (національній ідеї), до яких належать соборність, самобутність, воля та гідність. Згідно із законодавством, утвердження національної ідентичності на основі зазначених цінностей відбувається у процесі національно-патріотичного і військово-патріотичного виховання та громадянської освіти. До необхідності керування процесом формування національної ідентичності Українська держава прийшла внаслідок розуміння високої ціни нехтування націєтворчими практиками. Наразі є розуміння того, що політика ідентичності повинна стати однією з пріоритетних у державі у контексті забезпечення національної єдності та стійкості.

Список використаних джерел

1. Концепція Державної цільової соціальної програми з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 лют. 2024 р. № 141-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-2024-%D1%80#Text>
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України № 2834-IX від 13 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Гай-Нижник П. Українська національна ідея: соборні чинники та визначальні засади. *Інтернет-ресурс газети «Галичина»*. 30 верес. 2025 р. URL: <https://galychyna.if.ua/article/ukrayinska-natsionalna-ideya-soborni-chinniki-ta-viznachalni-zasadi/>

ГРІНЧЕНКО Віталій Васильович,
доцент кафедри прикордонної служби,
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького,
доктор філософії;
ДЕГАЛЮК Максим Андрійович,
курсант факультету забезпечення
оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ, ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ТА СВІТОГЛЯДНІ СЕНСИ СУЧАСНОСТІ

Проблема української ідентичності є ключовою у сучасних гуманітарних і правових дослідженнях, оскільки безпосередньо пов'язана з процесами державотворення, суспільної інтеграції та формування громадянської нації. Українська ідентичність не може розглядатися як статична категорія, оскільки вона формується та трансформується під впливом історичних, соціальних і політичних чинників. У цьому контексті актуальним є її комплексне осмислення крізь призму історичного досвіду, правових механізмів і світоглядних орієнтирів українського суспільства [1, с. 4–6].

Історичні засади української ідентичності формувалися впродовж тривалого часу та охоплюють різні етапи розвитку. Значний вплив на становлення самосвідомості мали традиції Київської Русі, козацької державності, а також досвід національно-визвольних війн. Саме через історичну пам'ять, символи та культурні наративи закладалися уявлення про спільність походження, долі та відповідальності, які й сьогодні залишаються важливими складовими української ідентичності [2, с. 18–21].

Водночас українська ідентичність формувалася в умовах поліетнічності та культурної багатоманітності, що зумовило її відкритий і динамічний характер. Дослідження свідчать, що українська модель ідентичності поєднує елементи етнічної спадщини з громадянськими цінностями, забезпечуючи інтеграцію різних соціальних груп у межах єдиного національного простору. Така здатність до інтеграції без втрати власного ідентифікаційного ядра стала важливим чинником збереження української спільноти в умовах історичних викликів [1, с. 51–54].

Окреме місце у формуванні української ідентичності належить праву як інструменту її нормативного закріплення. Правові норми виступають не лише засобом регулювання суспільних відносин, а й механізмом утвердження

спільних цінностей, принципів та моделей поведінки. Конституційні положення, законодавче забезпечення прав і свобод людини, а також закріплення засад державності створюють правове підґрунтя для формування громадянської ідентичності, заснованої на ідеї рівності та правової відповідальності.

Правовий вимір української ідентичності тісно пов'язаний із концепцією політичної нації, у межах якої визначальним є не етнічне походження, а свідоме прийняття спільних правових і ціннісних орієнтирів. Через право держава формує умови для суспільної солідарності, забезпечуючи поєднання історичної спадщини з сучасними демократичними стандартами. У цьому сенсі право виконує функцію стабілізації та водночас розвитку української ідентичності в умовах соціальних трансформацій [1, с. 171–174].

Світоглядний аспект української ідентичності визначається системою цінностей і смислів, що формують ставлення особи до держави, суспільства та власної ролі в них. Усвідомлення історичного досвіду, зокрема складних і травматичних подій, сприяє переосмисленню колективної ідентичності та формуванню відповідального громадянського світогляду. Саме світоглядні чинники забезпечують тяглість ідентичності та її здатність адаптуватися до нових умов суспільного розвитку [2, с. 34–36].

Отже, українська ідентичність є багатовимірним процесом, що формується у взаємодії історичних, правових і світоглядних чинників. Її розвиток визначається не лише збереженням традицій, а й здатністю до оновлення відповідно до сучасних викликів. Усвідомлення динамічного характеру української ідентичності створює підґрунтя для подальших наукових досліджень та сприяє формуванню цілісної громадянської нації [1, с. 331–333].

Список використаних джерел

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. 336 с.
2. Грицак Я., Комаров О. Шлях становлення української ідентичності. Київ : [б. в.], 2023. 96 с.

ГУЛЄВСЬКА Ганна Юріївна,

завідувач кафедри права та публічного управління ПрАТ «Приватний вищий навчальний заклад “Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій”», кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Правова ідентичність постає складним соціокультурним феноменом, зміст якого виходить далеко за межі формальної обізнаності суб'єкта з нормами чинного законодавства. Вона відображає глибоке внутрішнє усвідомлення людиною свого зв'язку з правовою системою, що формується через призму національної культури, історичних традицій та ціннісних орієнтирів конкретного суспільства та визначає рівень легітимації правових інститутів у суспільній свідомості. На думку М. Братасюк та Л. Паращук, ідентифікована в правовому сенсі людина мислить і стверджує себе реальним суб'єктом права, має розвинене почуття людської гідності, усвідомлює свої особистісні якості як суб'єкта права, коди та стереотипи правового мислення, способи правової поведінки, відчуває свою приналежність до правової спільноти, якою є її народ, приймає правову культуру, ціннісно-смысловий, знаково-символічний вимір певного національного права тощо [1, с. 8].

З огляду на це, правова ідентичність виступає фундаментальним чинником правового розвитку та реформ. За відсутності сформованої ідентичності будь-які інституційні перетворення ризикують залишитися декларативними, оскільки вони не трансформуються у внутрішні переконання громадян і не знаходять відображення в їхній повсякденній поведінці. Крім того, правова ідентичність забезпечує стабільність держави: формуючи спільне для всіх членів соціуму розуміння справедливості, вона відіграє роль інтегративного чинника, що дозволяє суспільству зберігати цілісність навіть у періоди гострих кризових явищ.

Правова ідентичність українського народу в контексті європейської інтеграції постає як динамічний процес самоусвідомлення нації через призму права, де історичні традиції органічно поєднуються із сучасними демократичними стандартами. Фундаментом цієї ідентичності є спільні з європейською спільнотою цінності – верховенство права, повага до прав людини та визнання людиноцентричного підходу в публічному управлінні. Для України шлях до ЄС є не просто політичним вибором, а цивілізаційним поверненням до власних витоків, які ще з часів Руської Правди, Литовських статутів та Магдебурзького права тяжіли до європейської правової традиції.

Як зазначає Б. Калиновський, конституційно закріплений курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію є природним наслідком

відродження української державності в 1991 р. Європейський Союз виділив 6 базових цінностей – повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права, повага до прав людини – це світоглядні принципи, які є природними та зрозумілими кожному українцю, що підтверджується історією нашого народу й усвідомленням права жити в демократичній, правовій, економічно розвинутій та соціально захищеній країні. Саме зазначені цінності об'єднують нас із європейцями більше, ніж закони чи міждержавні угоди [2, с. 88]. Сьогодні цей процес проявляється через глибоку трансформацію національної правової системи, що включає масштабну адаптацію законодавства до *acquis communautaire*. Це вимагає не лише механічного копіювання директив, а й якісної зміни правової культури у напрямі переходу від пострадянських парадигм до європейських стандартів, таких як верховенство права, демократія та праволюдність, а також трансформацію громадянської ідентичності через формування почуття належності до великої європейської сім'ї завдяки спільним політичним та економічним цілям.

Важливим аспектом є збереження балансу між правовою уніфікацією в межах ЄС та захистом національної правової самобутності. Слід підкреслити фундаментальну роль у цьому процесі концепту конституційної ідентичності, функціональне призначення якого, на думку О. Бориславської, серед іншого, має і зовнішню площину, виступаючи як «фільтр» для визначення меж інтеграції до наднаціонального правопорядку та гармонізації з правом ЄС [3, с. 12]. Окрім того, як вірно зауважують О. Двуреченська та А. Гусениця, євроінтеграційна формула «єдності в розмаїтті» все ж працює за умови співіснування різних національних ідентичностей. Європейці шанують спільну минувшину, не відмовляючись від власної самобутності. Тож важливо зазначити, що інтеграційні процеси до демократичних структур не передбачають злиття або зникнення національних ідентичностей як таких [4, с. 180].

Таким чином, правова ідентичність українців у процесі євроінтеграції формується як ідентичність вільної, відповідальної нації, що інтегрується в єдиний правовий простір Європи, зберігаючи при цьому власну суб'єктність та правову спадщину.

Список використаних джерел

1. Братасюк М., Паращук Л. Правова ідентичність як соціокультурний феномен та її значимість для правового розвитку. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. № 2. С. 6–13. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1624>.
2. Калиновський Б. Європейська ідентичність Українського народу у вимірі інтеграційних процесів. *Українська конституційна ідентичність в контексті європейської інтеграції* : збірник матеріалів III Маріупольського конституційного форуму (м. Київ, 4 жовтня 2024 р.). Київ : ВАІТЕ, 2024. 238 с. С. 85–89.

3. Бориславська О. Концепт конституційної ідентичності: між викликами війни та вимогами європейської інтеграції. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 3. С. 5–18. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2025-3/pdfs/1-olena-boryslavska-kontsept-konstytutsiinoi-identychnosti-mizh-vyklykamy-viiny-vymohamy-yevropeiskoi.pdf>.

4. Двуреченська О., Гусениця А. Процес трансформації української ідентичності в контексті євроінтеграційних процесі. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2022. № 3 (54). С. 175–188. <https://doi.org/10.21564/2663-5704.54.265742>.

ДАНИЛЮК Іван Васильович,
доктор філософії,
кандидат історичних наук

РОЛЬ ДУХОВЕНСТВА УГКЦ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГАЛИЧИНИ (XIX – ПОЧ. XX СТ.)

У XIX – на поч. XX ст. Галичина, яка перебувала під контролем Австро-Угорської імперії, стала особливим простором формування української національної ідентичності. Одним із ключових носіїв і каталізаторів формування української національної ідеї у Галичині стала Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ).

Українці в Галичині XIX – на початку XX ст. перебували в стані подвійної залежності: польська адміністрація здійснювала управління в межах австрійської провінції [2, с. 54]. Це створювало складні умови для національного розвитку: з одного боку, конституційні реформи Австро-Угорської імперії надавали певні можливості для культурної автономії українців, а з іншого – польська адміністрація Галичини пригнічувала й утискала українські національні прагнення. У такій ситуації УГКЦ ставала важливою, а іноді і ключовою, опорою для збереження й розвитку української мови, традицій та історичної пам'яті. УГКЦ була офіційною релігійною інституцією, яка підтримувала й відстоювала право українців Галичини на свою мову, культуру, історію. УГКЦ виступала духовним і культурним орієнтиром для віруючих українців Галичини.

В умовах відсутності української державності у Галичині греко-католицьке духовенство не лише звершувало богослужіння, але й активно розбудовувало мережу освітніх і культурних установ, фінансових та культурно-просвітницьких інституцій, здійснюючи масштабне національне просвітництво [2, с. 54] та виховували національно свідому еліту.

Важливою складовою цієї діяльності була освітня та просвітницька діяльність УГКЦ. Греко-католицьке духовенство відіграло провідну роль в

організації читалень і шкіл, де «гуртувалися селяни та міщани» [3, с. 411–412]. Священники УГКЦ організовували школи навчаючи грамоти й рідної мови у галицьких містах та селах, таким чином вони формували у національну свідомість і знання про власну історію та культуру [1, с. 132–141]. Читальні та школи сприяли поширенню української мови, формували історичну свідомість, підтримували інтерес до української народної культури, літератури й історії. Духовенство часто ініціювало створення бібліотек, аматорських театральних гуртків, кооперативів, видавництв і громадських ініціатив. Через такі форми діяльності українці Галичини поступово переходили від локальної, переважно селянської ідентичності до ширшого усвідомлення себе частиною єдиної нації. Через ці структури поширювалися знання, формувалося почуття спільності та усвідомлення власної окремішності й самотності [3, с. 412].

Освіта й просвіта під егідою греко-католицького духовенства було не лише культурними, а й політичним [1, с. 132–141]. Через створення шкіл, читалень й підтримуючи українські ініціативи духовенство формувало в українців Галичини чітке відчуттям власної національної ідентичності. Навчання рідною мовою, популяризація історії та традицій сприяли консолідації українців, особливо в умовах чужої державної влади й гніту.

Окрім того, на межі XIX–XX ст. діяльність УГКЦ сприяла появі нової української інтелігенції. УГКЦ часто фінансувала діяльність українських культурних діячів, науковців та дослідників. Окрім того, значна частина української інтелігенції у Галичині походила саме із сімей греко-католицьких священників, адже часто діти й онуки греко-католицьких священників ставали діячами культури (як от Маркіян Шашкевич, Богдан Лепкий та ін.), політики (як от Кость Левицький, Євген Петрушевич та ін.) та науки (як от Іван Горбачевський, Володимир Левицький, Кирило Студинський та ін.).

Отже, на межі XIX–XX ст. УГКЦ у Галичині відіграла важливу роль у розвитку української національної ідеї в Галичині. УГКЦ охоплювала освітню, культурну, організаційну, фінансову й моральну сфери. В умовах подвійної залежності й відсутності власної державності саме УГКЦ стала тим інститутом, який надавав значного поштовху для розвитку української національної ідентичності, особливо у Галицьких селах. Через мережу братств, шкіл, читалень і громадських ініціатив греко-католицьке духовенство сприяло формуванню модерної української нації. УГКЦ не лише підтримувала вже наявні національні прагнення, але й створювала соціальне середовище, в якому ці прагнення могли оформитися в політичну програму. Саме тому історія розвитку української національної ідентичності в Галичині XIX – початку XX ст. буде не повною без урахування ролі УГКЦ як духовного й культурного осередку українства.

Список використаних джерел

1. Зуляк І. Участь греко-католицького духовенства у культурно-освітніх процесах на території Східної Галичини у міжвоєнний період. *Наукові записки*

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. № 1. 2025. С. 132–141.

2. Кісь Н. Пам'ять та ідентичність українських греко-католиків. Про джерела історичної політики УГКЦ. Львів : Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2018. 184 с.

3. Панфілова Т. Українське греко-католицьке духовенство і церква у формуванні й діяльності структур громадянського суспільства Східної Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Історія релігій в Україні*. Ч. 1. 2016. С. 409–423.

ДЕМІХОВА Світлана Василівна,
викладач кафедри гуманітарних
наук Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного

МОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ СКЛАДНИК УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

Українська мова у ході сучасної війни перестала бути просто засобом спілкування. Сьогодні мовну самоідентифікацію розглядаємо як інструмент ідеологічної стійкості, що є критично важливим на фронті. Свідомо зробивши вибір на користь української мови, військовослужбовці вийшли за межі дотримання Статутів Збройних Сил України.

Мова виступає природним паролем, який допомагає миттєво ідентифікувати друзів, зменшує можливість проникнення ворожих загонів. Оцінювання рівня володіння державною мовою військовослужбовцями здійснюється не лише відповідно до Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», а й як засіб встановлення групової ідентичності. Те, як говорять захисники, об'єднує нас і гарантує нашу безпеку. Мова стала фундаментом внутрішньої мобілізації. При цьому мовна свідомість відображає глибину усвідомлення людиною своєї мови як важливого інструменту комунікації та частини національної культури [1, с. 60], де лінгвістичний вибір є маркером ціннісної приналежності до української нації. В умовах війни українська мова виконує функцію лінгвістичного пароля. Її специфічні фонетичні риси (паляниця-тест), специфіка української артикуляції створюють природний бар'єр для противника, що є додатковим рівнем захисту й фільтрації ворогів – нетехнічним засобом безпеки.

Лексичний склад поповнюється неологізмами, арготизмами, що пояснюємо специфікою високотехнологічної війни, яка створює нову мовну реальність. Спеціальні слова швидко стають частиною мови військових, звичайним фронтовим сленгом, щоб передавати інформацію миттєво та без помилок. Для швидшого порозуміння бійців з пів слова. Мовлення військових із набору професійних термінів перетворюється на живий простір – військовий соціолект.

Жаргон на фронті – це не про грубість, а про психологічну стійкість. Він виконує дві критичні функції: психологічного розвантаження: специфічний гумор та гостре слівце допомагають долати стрес і витіснити страх, згуртування: спільний мовний код створює відчуття єдності – ту саму «корпоративність», де кожен розуміє побратима з пів слова. Так формується нова культурна реальність, де мова є одночасно ідентифікатором, інструментом виживання та символом незламності. Військова термінологія в українській мові є динамічним феноменом, що поєднує вузькоспеціалізовану точність із широким соціокультурним впливом [2, с. 48].

Трансформується офіційний військовий дискурс, який сьогодні є майданчиком для подолання пострадянських нашарувань та впровадження європейських стандартів. Мовлення військовослужбовців впроваджує власну терміносистему, системно очищаючи військову мову від кальок російського походження. Радянська термінологічна спадщина поступово замінюється автентичними українськими відповідниками та термінологією, сумісною зі стандартами НАТО, що сприяє створенню самодостатньої та логічної системи військових понять, яка підсилює суб'єктність українського війська.

Згідно з чинними документами Міністерства оборони до офіційної комунікації впроваджуються Методичні рекомендації з використання гендерно чутливої мови, відповідно до яких визнається роль жінок через мову, що відображає їх реальну присутність у всіх родах військ, визнає фактичний внесок в обороноздатність держави.

Перехід від «радянської армії» до сучасного війська західного зразка простежуємо в уникненні стереотипів у наказах та звітах, що є модернізацією українського війська, кроком до європейських цінностей. Така трансформація військової комунікації свідчить про формування нового інституту, заснованого на повазі, рівності та національній гідності. Українська мова об'єднує бійців із різних регіонів, створюючи єдиний комунікаційний простір.

До активного вжитку повертаються мовні маркери часів УНР, УПА – звання, вітання, звертання, що є фактором формування національної ідентичності. Використання форм «пан, пане», історичної мілітарної лексики – назв військових звань (наприклад, запровадження звання «рекрут» або зміна системи сержантського складу), легітимізує сучасне військо, як правонаступника традицій державно-визвольних змагань, продовження боротьби за незалежність і підкреслює глибину історії.

У руках військовослужбовців мова трансформується з інструменту комунікації на дієвий інструмент протидії інформаційно-психологічним

операціям (ІПСО) та системній дезінформації противника. Чітке використання україномовного контенту військовими руйнує міфи російської пропаганди про «єдність народів» та «внутрішні конфлікти», демонструючи світові суб'єктність та ментальну незалежність українського воїнства. Військовослужбовці стають представниками живої мови, живої традиції, яка розвивається всупереч намаганням її знищити.

В умовах повномасштабної війни функціонування української мови у ЗСУ набуває статусу стратегічного оборонного ресурсу, що гарантує комплексний захист держави на фізичному і когнітивному рівнях.

Список використаних джерел

1. Гончарова М. Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей. *Мова і суспільство*. 2015. Вип. 6. 164 с.
2. Компанцева Л. Військова термінологія як чинник формування сучасного українського медіадискурсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. 2025. Т. 36 (75). № 4. ч. 1. 311 с.

ДОБРОНОСОВА Юлія Дмитрівна,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного
університету, кандидат філософських
наук, доцент

ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНІ ЗАСАДИ ІСНУВАННЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Одним із актуальних напрямів наукових пошуків сучасної української гуманітаристики є осмислення джерел екзистенційної стійкості українців на нинішньому етапі російсько-української війни. Сьогодні цінність має активізація діалогу між філософами, істориками, психологами і соціологами, в горизонті якого по-новому може бути представлене пізнання українського життєсвіту. Особливості розгортання воєнних дій з 24 лютого 2022 року засвідчують екзистенційний характер російсько-української війни, адже мішенню агресії є не лише існування української держави, але й існування української ідентичності. Мета нашого розгляду – виявлення зв'язку між інтерсуб'єктивними засадами існування української ідентичності та екзистенційною стійкістю українців під час війни. Дослідження передбачає рух у річищі пошуків українською філософією нової мови філософування, співмірної з реаліями сьогодення, та пов'язане з нашими попередніми працями, присвяченими осмисленню антропологічних аспектів війни [1; 2].

За словами Надії Корабльової і Ганни Чміль [3], на нинішньому етапі російсько-українська війна постає як історичний розрив, проте в горизонті загроженого українського життєсвіту через екзистенційну травму можлива консолідація українства як спільноти. Це спостереження відкриває перспективу розуміння того, що пізнання інтерсуб'єктивної природи українського життєсвіту спроможне стати ключем до виявлення джерел екзистенційної стійкості українців у теперішньому і майбутньому. Нам близька дослідницька перспектива Євгена Бистрицького [4, с. 164–165], який наполягає на тому, що осмислення специфіки російсько-української війни потребує не лише розгляду культури як антропологічного поняття, що позначає спосіб життя певного народу, але й переходу до екзистенційного її розуміння, для розкриття суті якого буде важливе поняття *світу культури* та усвідомлення того, що сенс культурного життя означає культурне розуміння або переживання ідентичності, а буття в світі культури постає як *буття-можливість*. Порівнюючи екзистенціальний та універсалістський підходи до філософського пізнання колективного способу буття людей, дослідник наголошує на релевантності першого до розуміння характеру російсько-української війни. На його думку, залученість людини до певної спільноти включає часові виміри, тож і турбота про існування певної спільноти в майбутньому означає її особливу екзистенційну налаштованість. Отже, існує подвійний зв'язок між усвідомленням себе і розумінням того, ким Ми є, та переживанням темпоральності в єдності минулого, теперішнього і майбутнього. Варто погодитися з Євгеном Бистрицьким, що турбота про світ своєї культури в часи її загроженості творить основу реального проєктування майбутнього, що почасти залежить від успадкованої спадщини як колективно визнаного блага, тому екзистенційні можливості виступають як можливості забезпечити бажане майбутнє та уникнути майбутнього небажаного. Цей момент увиразнює значення інтерсуб'єктивних чинників у темпоральних переживаннях окремих індивідів та роль переживання цілісної темпоральності з єдністю модусів минулого, теперішнього і майбутнього у їх самоідентифікації себе як українців. Вочевидь українська ідентичність для конкретної особи передбачає не лише зв'язок із минулим і теперішнім в межах певного Ми, але й проєктування свого майбутнього як майбутнього у спільноті, відтак і прагнення її збереження.

Євген Бистрицький [4, с. 158–160] застосовує загальні визначення аналітики Dasein до досвіду переживання ідентичності як належності до певного Ми, і так увиразнює зв'язок між усвідомленням скінченності спільноти за умов загрози її існуванню та переживанням буттєвої належності до неї. Сьогодні це має виняткове значення для української ідентичності, адже екзистенційне розуміння *буття в культурі* містить в собі розуміння виняткової цінності *співбуття з Іншими*. Усвідомлення цього виводить нас на розуміння смислу темпоральної складової у переживанні належності до певного Ми, що передбачає переживання теперішнього у співвіднесенні з минулим і майбутнім та уможливорює проєктивний потенціал екзистенції,

котрий може бути розкритий в інтерсуб'єктивному, а в термінах Томаса Ренча інтерекзистенціальному [5, с. 34–40], вимірі. Вибір життєвого напрямку спрямовує існування особи в світі і передбачає темпоральні переживання, характерні для тих, хто належить із нею до одного світу культури. Цінність *інтерекзистенціального співбуття* з тими, хто має зі мною одну ідентичність, розкриває специфіку кростемпоральної єдності Ми, умовою існування якої є первинна інтерсуб'єктивність життєсвіту. Тут незайве згадати про поняття Ти-настанови та Ми-зв'язку, запропоновані Альфредом Шюцем [6, с. 74–78] для опису первинної інтерсуб'єктивності життєсвіту, що постає не як сума досвідів конкретних індивідів, а як світ їх *спільного досвіду*. Вочевидь *інтерсуб'єктивність досвіду часів війни* є одним із чинників, що сприяють єдності в рамках Ми української ідентичності, та може стати джерелом екзистенційної стійкості українців. Водночас ми маємо врахувати існування відмінностей в безпосередності досвіду інших, серед яких присутні близькі і цінні інші (безпосередня Ти-Настанова та Ми-зв'язок) та українці-сучасники, до яких належать не лише люди з минулих Ми-зв'язків, що можуть бути відтворені, або ті, про особисте існування яких особа знає і з якими може зустрітися, але й ті, про існування кого вона знає «взагалі», або ті, хто до певного часу є для неї анонімами, у стосунках із якими проявлятимуться прикмети Ви-настанови. Ще більш позначеними типізацією будуть стосунки з попередніми поколіннями, проте екзистенційний зв'язок із ними в межах інтерсуб'єктивності життєсвіту може бути виразним через зв'язок із цінними іншими, з якими особа перебуває у Ми-зв'язку. І тут значення матиме позитивна налаштованість особи на збереження і відтворення кростемпоральної єдності в межах спільного світу української культури. Таким чином екзистенційна стійкість українців сьогодні навряд чи є можливою без увиразнення інтерсуб'єктивності на рівні їх спільного досвіду, коли на перший план виходить те, що окремі суб'єкти в межах певної ідентичності не є можливими без попередніх комунікативних життєвих форм, адже «ми стаємо і є людьми лише у попередньо комунікативно влаштованому світі» [5, с. 34]. Априорна інтерсуб'єктивність української ідентичності передбачає існування характерних для українського життєсвіту інтерекзистенціалів або комунікативних життєвих форм, котрі можуть бути підґрунтям для конкретних проявів екзистенційної стійкості українців у часи війни, тому їх філософський аналіз ми плануємо представити в наших майбутніх дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Доброносова Ю. Специфіка ціннісної самореалізації особистості в умовах війни. *Аксіологічні пріоритети українців під час війни: філософські, освітні та соціально-психологічні аспекти*. Київ : Видавництво «Світ знань», 2025. С. 78–102. DOI: <https://doi.org/10.33744/978-966-774-233-1-2025-4>
2. Доброносова Ю. Д. Горизонт майбутнього та екзистенціал надії в умовах війни. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. № 47. С. 26–31. DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v047.2024.5>

3. Корабльова Н., Чміль Г. Реальність війни: діагностика філософського інструментарію її аналізу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2022. Вип. 66. С. 6–18. DOI: <https://doi.org/10.26565/2226-0994-202>

4. Пролесєв С. В., Бистрицький Є. К., Зимовець Р. В., Кобець Р. В. Інший та чужість у глобальному світі: колективна монографія. Київ: Інститут філософії НАН України, 2024. 372 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1xZ7fWrtXVA61hY8N_fAjLmWHF2g9KEJn/view

5. Ренч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія. Пер. з нім. В. Приходька. Київ: Дух і Літера, 2010. 348 с.

6. Шюц А., Лукман Т. Структури життєсвіту. Пер. з нім. В. Кебуладзе. Київ: Український Центр духовної культури, 2004. 560 с.

ДОВГАНІЧ Василь Антонович,

старший оперуповноважений
в особливо важливих справах Третього
оперативного відділу Територіального
управління Державного бюро
розслідування, полковник ДБР,
кандидат юридичних наук

АНТИКОРУПЦІЙНА ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Корупція в Україні продовжує залишатися системним бар'єром для становлення правової держави та повноцінної інтеграції до європейського правового простору. Попри інституційні зусилля держави, розбудову антикорупційної інфраструктури й оновлення регуляторних підходів, суспільна толерантність до корупційних практик зберігає відчутну стійкість, що засвідчує переважно культурно-нормативний характер проблеми. У цьому сенсі корупція постає не тільки як сукупність правопорушень, а як соціально-психологічний феномен, пов'язаний із деформаціями правосвідомості, дефіцитом довіри до інститутів і практикою «нормалізації» неформальних способів досягнення результату. Відтак, антикорупційна політика має розглядатися ширше, ніж інструменти контролю та покарання: вона повинна включати комплекс механізмів трансформації правової культури громадян, зміцнення ціннісної поваги до права та формування стійкої «нульової толерантності» до корупції.

Правова культура як інтегративна характеристика суспільного правового життя охоплює когнітивний компонент (знання про право та механізми його реалізації), аксіологічний (ціннісне ставлення до права, справедливості,

легітимності влади) та поведінковий (реальні практики правомірної поведінки і готовність діяти відповідно до норм). Для антикорупційної політики критично важливим є баланс цих компонентів: підвищення правових знань саме по собі не забезпечує антикорупційної поведінки, якщо норми не приймаються як внутрішні цінності, а правові інститути не асоціюються з ефективністю та справедливістю. Тому ключовим завданням стає перехід від «формальної обізнаності» до «внутрішньо прийнятих стандартів доброчесності», які працюють як морально-правовий бар'єр навіть за наявності спокус, можливостей або «соціального виправдання» корупційних дій [1].

У теоретико-правовому вимірі формування правової культури доцільно тлумачити як процес правової соціалізації, що відбувається на індивідуальному, груповому та суспільному рівнях. На індивідуальному рівні закріплюються правові компетентності та навички правомірної поведінки; на груповому – формуються стандарти професійної етики, колективні уявлення про прийнятне/неприйнятне; на суспільному – конструюється легітимність правових інститутів і підтримка реформ. У державах перехідного типу слабкість суспільного рівня (низька довіра, суперечливі правові орієнтири, досвід вибіркового правозастосування) провокує правовий нігілізм та сприяє відтворенню корупції як «звичної практики». Звідси випливає, що боротьба з корупцією потребує поєднання трьох контурів впливу: інституційного (спроможні органи й прозорі процедури), освітнього (виховання компетентностей і цінностей) та медійного (формування суспільних установок і рамок публічного осмислення корупції).

Інституційні механізми задають нормативні та організаційні «правила гри» й визначають межі невідворотності відповідальності. Вони включають діяльність спеціалізованих антикорупційних інституцій, розвиток процедур підзвітності, впровадження комплаєнс-підходів, а також цифрові інструменти прозорості, що знижують «транзакційні можливості» корупції. Однак інституційна логіка буде недостатньою без паралельного посилення довіри до правозастосування та демонстрації справедливості правил для всіх. Саме довіра перетворює інституційні норми на суспільно підтримувані стандарти, а не на формальність або «чергову кампанію».

Освітні механізми виконують функцію довгострокової профілактики, оскільки формують правову компетентність, етичні орієнтири та критичне мислення. Антикорупційна освіта має бути інтегрованою: від базових модулів у школі (громадянська освіта, доброчесність, моделювання правових ситуацій) до професійної підготовки у вишах (антикорупційне право, етика публічного управління, прозорість, конфлікт інтересів) та системи підвищення кваліфікації для держслужбовців. Її практична цінність полягає у формуванні не лише знань, а й готовності діяти законно, розпізнавати корупційні ризики та обирати правові способи захисту інтересів. Неформальна освіта (публічні лекції, просвітницькі платформи, практичні курси) підсилює інституційну та

шкільно-університетську складові, дозволяючи охопити ширші групи населення.

Медійні механізми забезпечують масовий комунікаційний вплив і здатні швидко змінювати суспільні уявлення про допустимість корупції. Антикорупційна журналістика, розслідування, системне висвітлення стандартів доброчесності, а також популяризація «позитивних моделей» правомірної поведінки формують нові соціальні норми. Водночас медійний простір несе ризики: сенсаціоналізм, політична інструменталізація викриттів або «втома від корупції» можуть демобілізувати суспільство. Тому важливо поєднувати викривальний контент із пояснювальним: як працюють механізми запобігання, куди звертатися, які процедури доступні громадянину, як захищається викривач, як реалізується контроль.

Отже, ефективна антикорупційна політика має будуватися як система взаємопідсилюючих механізмів: інституційних (правила, процедури, відповідальність), освітніх (компетентності й цінності) та медійних (суспільні установки й рамки публічної оцінки). Їхня узгодженість створює сталість результату: інститути без культури дають формальність, культура без інститутів – моральні декларації, а медійність без двох попередніх – короткочасні хвилі обурення без структурних змін.

Список використаних джерел

1. Формування негативного ставлення до корупції. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/1-2-formuvannya-negativnogo-stavlennya-do-korupsiyi/>.

ДОВЖИНСЬКИЙ

Володимир Степанович,

здобувач третього рівня вищої освіти (PhD) зі спеціальності В9 «Історія та археологія» Західноукраїнського національного університету

НА СТОРОЖІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ГРОМАДСЬКІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ТОВАРИСТВА В ОХОРОНІ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1889–1939 РР.)

Період з кінця XIX ст. до початку Другої світової війни став етапом інституційної кристалізації системи охорони культурної спадщини Східної Галичини. Ця доба позначилася переходом від аматорського збирання старожитностей до формування фахових структур, які, попри зміну політичних режимів та правового поля, забезпечували тяглість пам'яткоохоронного процесу. У контексті проблематики української

ідентичності, охорона спадщини в цьому регіоні вийшла за межі суто наукового інтересу, набувши ознак світоглядної і політико-правової маніфестації. Особливістю процесу стала активна діяльність розгалуженої мережі громадських товариств, які в умовах української бездержавності перебрали на себе функції національного «міністерства культури», формуючи наратив автохтонності та культурної самобутності.

Початком інституціоналізації громадського руху стало створення в 1889 р. Грона цісарсько-королівських консерваторів і кореспондентів Східної Галичини. Організація поділялася на доісторичну, середньовічну та новітню секції, основну увагу приділяла на церковній архітектурі та замках. Ініціатором більшості реставраційних проєктів виступала громадськість, чинячи тиск на Галицький крайовий сейм щодо виділення коштів.

У період Другої Речі Посполитої (1919–1939) відбулася остаточна політизація пам'яткоохоронної сфери. Польські громадські організації, такі як «Товариство любителів історії Львова» та «Подільське туристично-краєзнавче товариство» (далі – ПТКТ), отримували державну підтримку, оскільки їхня активність сприяла легітимізації польської присутності на «східних кресах» та закріпленню міфу про цивілізаційну місію Польщі.

Яскравим прикладом є діяльність заснованого у 1925 р. в Тернополі ПТКТ, що поєднало охорону замків і фортифікацій з туристичними маршрутами. Це дозволяло залучати кошти від туризму на консервацію руїн, але водночас формувало специфічний наратив, де акцент робився на пам'ятках польської мілітарної слави (замки в Теребовлі, Бережанах, Збаражі) [3, с. 40].

Натомість українська спільнота, позбавлена державних важелів впливу, вибудувала альтернативну систему збереження пам'яток на базі Наукового товариства імені Шевченка (далі – НТШ). Музейна та пам'яткоохоронна діяльність НТШ базувалася виключно на громадській ініціативі і меценатстві, зокрема, підтримці митрополита Андрея Шептицького. Його роль у формуванні світоглядних засад українства є визначальною: митрополит Шептицький розглядав збереження сакрального мистецтва та історичних пам'яток не як колекціонування, а як інструмент протидії асиміляції.

Ключовим досягненням української громадськості стали археологічні експедиції Ярослава Пастернака у 1930-х роках, зокрема, віднайдення фундаментів Успенського собору в княжому Галичі: «Заговорило каміння – а нам судилось бути товмачем його твердого слова» [4, с. 5]. Ці дослідження не лише мали наукову вагу, а й слугували інструментом ствердження автохтонності українців на цих землях, виступаючи протиположністю офіційній польській історіографії.

Окремо слід відзначити діяльність «Товариства охорони воєнних могил», ініційованого Іваном Крип'якевичем у 1920-х роках. Товариство займалося впорядкуванням поховань українських вояків (УСС, УГА), що було формою пасивного спротиву політиці забуття, яку провадила окупаційна адміністрація. Збереження могил стало актом охорони історичної пам'яті, який реалізовувався виключно силами української громади.

Аналіз джерел дозволяє стверджувати, що у 1889–1939 рр. у Східній Галичині сформувалася двовекторна модель охорони спадщини. Перший напрям – провладний (представлений «Гроном консерваторів» в австрійський період і мережею польських товариств у міжвоєнний), що мав доступ до бюджетного фінансування та адміністративного ресурсу. Другий вектор – український громадський (НТШ, церковні осередки, локальні комітети), який діяв в умовах обмежених ресурсів, але виконував критично важливу функцію збереження національної ідентичності.

В умовах відсутності політичної автономії, українці скористалися правовим механізмом громадських товариств для створення «культурної самоврядності». Статути НТШ та музеїв фактично прописували норми охорони історичної спадщини, які були альтернативою офіційному польському законодавству. Саме завдяки громадській ініціативі було врятовано від руйнування значну частину архітектурної та археологічної спадщини регіону і забезпечено передачу історичної пам'яті наступним поколінням.

Список використаних джерел

1. Булик Н. Життя і діяльність Богдана Януша в контексті інтелектуального середовища Галичини. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*. 2014. Вип. 18. С. 342–368.
2. Іваньо С. М. Охорона культурної спадщини у Східній Галичині: державний сектор та громадські ініціативи (1918–1939): дис. ... д-ра філософії : 032. Львів, 2024. 366 с.
3. Іваньо С. М. Особливості діяльності Подільського туристично-краєзнавчого товариства у Галичині у міжвоєнний період (1925–1939). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. Т. 32 (71). № 4. С. 36–41.
4. Пастернак Я. Старий Галич (археологічно-історичні дослідження у 1850–1943 рр.). Краків; Львів, 1944. 238 с.
5. Саламаха І. Державна охорона історичних пам'яток у Східній Галичині напередодні Першої світової війни (1910-1914). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2008. Вип. 17. С. 73–78.

ДРОГОБИЦЬКИЙ Ігор Іванович,
викладач кафедри теорії та методики
навчання Івано-Франківського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти, кандидат
історичних наук, магістр богослів'я
KUL

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Вітчизняна дійсність у домінантному вияві визначається запеклою боротьбою із російським агресором. Війна, що розпочалася *de facto* у 2014 р., із лютого 2022 р. зусиллями чільних посадовців країни-агресора перейшла у етап повномасштабного зіткнення із застосуванням усіх конвенційних типів озброєння.

Як на попередньому етапі (умовно 2014–2022 рр.), так й у часі широкомасштабних військових дій (від лютого 2022 р.), що їх спостерігаємо, зокрема, й у сьогоденні окрім власне збройної агресії невід'ємною площиною означених подій є протистояння інформаційне. Значення цього виміру можна простежити при аналізі подій ХХ ст. Водночас у сучасності з втіленням у життя доктрин гібридної війни інформаційна складова останньої набуває все більшої ваги.

Окрім іншого, такий стан обумовлюється спроможностями сучасних інформаційно-комунікаційних систем. Сьогодення російського соціуму демонструє, що наслідком їхньої роботи є процес «програмування» / «одурманення» не тільки окремих осіб, груп чи колективів, але й переважної більшості суспільства.

Результативність вдалого застосування інформаційного чинника, зокрема у вигляді ідеологем «руського міра», на жаль, підтверджується не тільки згаданими вище тенденціями розвитку російського соціуму, але й і ходом подій у межах українських суверенних кордонів, зокрема під час анексії Кримського півострова, в розгортанні сепаратистського руху на сході на півдні України у 2014 р. тощо.

До окреслених площин можна додати також і міжнародну (країни «глобального Півдня», ЄС), де завдяки вдало вибудованій інформаційній політиці довготривало утверджувалися проросійські наративи.

Одним із ключових чинників інформаційного тиску на українську суспільність зі сторони ворога є ствердження спільності національних світоглядів, архетипів культури, історичного минулого, етнічного / надетнічного походження тощо. Такий підхід реанімує одне із гасел попередньої доби про «братні народи».

Водночас конструкт спорідненої самотності, що його розвивається російською пропагандою у рамках згаданої ідеології спирається на поверхове визначення схожості і подальше маніпуляційне їх використання.

Протидія означеному штибу ідентичності, що нав'язується зусиллями ворога у рамках інформаційного протистояння, натомість повинна, окрім іншого, включати ґрунтовне усвідомлення власної самотності у різних площинах.

Важливим є наголошення на духовних підвалинах національного буття, що знаходять своє відображення у матеріальних проявах.

У реалізації означеного вище вектору одним із дієвих способів формування серед підростаючого покоління належного розуміння базових засад національної ідентичності є впровадження у навчальний процес курсів духовно-морального спрямування.

У навчальній роботі на базі Івано-Франківського ОІППО така робота ведеться під час курсової підготовки відповідних категорій освітян (зокрема учителів курсу «Основи християнської етики») у рамках окремих навчальних модулів.

Формування необхідності глибокого усвідомлення підвалин духовно-моральних підвалин національної окремішності та подальше їхнє утвердження в середовищі молоді є однією із заporук вдалої протидії ворожому інформаційному впливу як у сьогоденні, так і в майбутньому.

ДРУЧЕК Олена Василівна,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки Київського
інституту Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ІСТОРИЧНА ТА НАЦІОНАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ ЯК СКЛАДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Історична пам'ять нації завжди відігравала ключову роль у формуванні системи національних цінностей та національної свідомості. Особливого значення проблема змісту історичної пам'ять набуває у кризові періоди існування нації, один із яких українська нація змушена переживати у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України. Воєнно-політичні виклики, які постали перед Україною, сприяють тому, що український народ об'єднався та сформував спільну національну ідентичність, об'єднану навколо

таких маркерів, як захист рідної землі, героїзм, національні символи, взаємодопомога, волонтерство.

Ключова роль у цьому процесові належить спільному баченню своєї історії та спільній ідентифікації свого ворога, яке об'єктивується поняттям колективної історичної пам'яті, під яким найчастіше розуміють соціально-психологічне явище, здатність людського розуму зберігати індивідуальний і колективний досвід міжлюдських взаємин і формувати на його підставі уявлення про перебіг історичного процесу та своє місце у ньому. Основною функцією історичної пам'яті є збереження та передача досвіду про минуле своєї соціальної спільноти, нації чи усього народу для того, щоб знати і розуміти своє місце у колективному минулому, сьогоденні та майбутньому, що, по суті, збігається із поняттями національної ідентифікації та національної свідомості – процесів і явищ, які визначають етапи розвитку індивіда та нації, відображаючи при цьому основні засади їх буття.

Історична (національна) пам'ять і національна ідентичність перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозумовленості, оскільки спільні уявлення про минуле є одним із ключових чинників формування усвідомлення належності до нації.

Під національною ідентичністю найчастіше розуміють складний соціально-психологічний та культурний феномен, що ґрунтується на усвідомленні індивідом своєї належності до нації як стійкої соціальної спільноти, а також на прийнятті спільних для неї цінностей, норм, символів та історичного досвіду.

Національна ідентичність, як свідомісно-психологічна складова особи чи нації, формується в процесі соціалізації або спільної діяльності, зокрема через освіту, політичні інститути, медіа та культурні практики. Національна ідентичність виконує у контексті розвитку нації низку важливих функцій, зокрема: ідентифікаційну; інтеграційну; комунікативну; регулятивну; соціалізаційну; ціннісно-нормативну; мобілізаційну.

До чинників, які мають найбільший вплив на формування національної ідентичності, зазвичай відносять: а) мову як основний засіб спілкування; б) культуру та традиції; в) цінності та світогляд, з пануючими у них уявленнями про свободу, гідність, справедливість; г) територію і державу, як поняття, що уособлюють зв'язок особи з географічним виміром «своєї» землі, державними інституціями; г) самоідентифікацію – внутрішнє відчуття належності до певної спільноти. Також одним із найважливіших елементів національної ідентичності є колективна історична та національна пам'ять.

Імперське та радянське минуле, масові злочини росії проти українців, а також події триваючої російсько-української війни мають величезний вплив на національну свідомість українців, їх колективну самоідентифікацію, осмислення політичних, культурних, ідеологічних явищ минулого і сьогодення.

Термінологічний і понятійний довідник «Історична наука» визначає історичну пам'ять як «здатність людської свідомості відтворювати минуле.

Без «пам'яті історичної» неможливе відтворення історії суспільства. Вона є успадкуванням минулого досвіду, що опредметнюється у відповідних культурних формах (традиціях, пам'ятках, мемуарах тощо), а також існує у вигляді історичної свідомості народу» [1, 281]. Як правило, поняття колективної історичної пам'яті вважають близьким до поняття національної пам'яті, з чим ми теж погоджуємося.

Історична пам'ять, як суспільне та психологічне явище, є складним та багаторівневим утворенням. З урахуванням критерію сфери реалізації виділяють *офіційну* (консолідовану та узгоджену із суб'єктами політичної діяльності) та *неофіційну* (представлену у буденній свідомості) історичну пам'ять; за критерієм кількості – індивідуальну, групову, колективну (загальносоціальну, національну) історичну пам'ять; за критерієм змісту – *історико-патріотичну* та *історико-соціальну*. У зазначеному контексті погоджуємося із В. Савкою та С. Ставковою у тому, до складу колективної історичної пам'яті входять не будь-які історичні факти та події, а лише ті, які актуалізувалися у свідомості суспільства та стали складовою ментальності нації [2, с. 165].

Аналіз підходів до класифікації моделей (типів) історичної пам'яті свідчить про поєднання двох критеріїв для їх оцінки – територіального і змістового. Так, Л. Стрільчук вважає, що історична пам'ять української нації представлена двома головними моделями: а) українська європейська; б) радянсько-російська євразійська [3, с. 124]. Натомість, В. Артюх висловлює переконання у тому, що в Україні має місце накладання трьох типів історичної пам'яті: а) української; б) російської; в) комуністичної [4, с. 7].

З урахуванням зазначеного, приходимо до висновку про можливість виділення у межах української національної моделі пам'яті: а) національно-патріотичного; б) національно-центричного; в) національно-європейського її типів, із існуванням таких різновидів, як «пам'ять опору», «реалітетна», «пострадянська». Натомість, у межах постколоніальної моделі можливе виділення: а) малоросійського; б) східнослов'янського, радянського типу, з існуванням таких різновидів, як «українська» версія «радянської пам'яті», «пам'ять братніх народів» та «пам'ять возз'єднання».

Як і будь-який інший складний соціальний феномен, історична пам'ять виконує у суспільстві не одну, а кілька функцій. Найчастіше, до функцій історичної пам'яті відносять: а) пізнавальну, яка полягає у наданні новим поколінням інформації про історію їх народу, минулі звершення; б) виховну, яка об'єктивується у знаннях, що впливають на духовний світ сучасного покоління, формують його світогляд, психологію, ідеали тощо; в) акумулятивну, змістом якої є надання актуальності історичному досвіду. Крім того, історична пам'ять виконує також: г) адаптаційну; ґ) синтезуючу; д) консолідуючу функції.

І все ж, ключовою функцією історичної пам'яті є збереження та передача досвіду про минуле своєї соціальної спільноти, нації чи усього народу для того, щоб знати і розуміти своє місце у колективному минулому, сьогоденні

та майбутньому, що, по суті, збігається із поняттями національної ідентифікації та національної свідомості – процесів і явищ, які визначають етапи розвитку індивіда та нації, відображаючи при цьому основні засади їх буття.

Таким чином, історична (національна) пам'ять і національна ідентичність перебувають у діалектичному зв'язку: історична пам'ять формує зміст і межі національної ідентичності, а національна ідентичність визначає способи інтерпретації, відбору та актуалізації історичного минулого. Разом вони забезпечують символічну єдність і безперервність нації в часі.

Список використаних джерел

1. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник : навч. посібник / В. М. Литвин, В. І. Гусев, А. Г. Слюсаренко та ін. Київ : Вища шк., 2002. 616 с.
2. Савка, В., Ставкова, С. Ревіталізація пам'яті українських повоєнних емігрантів із Польщі: сучасний стан та перспективи. *Мережа пам'яті. Цифрові символи соціальної пам'яті*. Краків : НОМОС, 2015. 219 с.
3. Стрільчук, Людмила. Теоретичний конструкт історичної пам'яті: дефініції й сучасний зміст. *Літопис Волині*. Всеукраїнський науковий часопис. 2015. № 15. С. 121–125.
4. Артюх В. О. Що таке історична пам'ять? *Гуманізм. Трансгуманізм. Постгуманізм* : матеріали доповідей та виступів Міжнародної науково-теоретичної конференції (м. Суми, 19–20 квітня 2013 р.) / ред. кол. : Є. О. Лебідь, А. Є. Лебідь. Суми : СумДУ, 2013. С. 3–9.

ЄМЕЛЬЯНЕНКО Ганна Дмитрівна,
професор кафедри філософії, історії
та соціально-гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет», доктор
філософських наук, професор

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПРОСТОРІ ПРАВА, ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ І НАУКИ

Проблема української ідентичності в умовах сучасних соціокультурних трансформацій набуває особливої актуальності. Вона постає не лише як історико-культурний феномен, а як світоглядно-правовий простір, що визначає напрями розвитку освіти і науки. У цьому контексті важливо підкреслити, що філософія освіти і науки виконує інтегративну функцію, поєднуючи історичний досвід, правові цінності та світоглядні орієнтири українського суспільства.

Українська ідентичність формується на основі глибинних світоглядних уявлень про людину, свободу, гідність, справедливість, відповідальність тощо. Світогляд української культури історично ґрунтується на ідеях свободи вибору, поваги до людської особистості та моральної автономії. Зокрема, ці цінності знайшли своє відображення у філософській думці Г. С. Сковороди. Як відомо, мислитель наголошував: «Пізнай себе» [4, с. 3], підкреслюючи тим самим нерозривний зв'язок особистісного самопізнання з національною ідентичністю.

Освіта виступає основним механізмом поширення світоглядних смислів і ціннісних орієнтацій. Як слушно зазначає В. Г. Кремень: «освіта у ХХІ столітті – це не лише надання знань і виховання особистості. Освіта в добу глобалізації та високих технологій – це чинник соціальної стабільності, економічного добробуту країни, її конкурентоспроможності та національної безпеки» [2, с. 43]. Отже, філософія освіти розглядає ідентичність не як статичну даність, а як процес постійного самовизначення особистості у просторі культури, науки, політики та права.

Принципово важливим чинником конституювання української ідентичності є право, оскільки саме воно закріплює фундаментальні цінності суспільства на нормативному рівні. Конституційні принципи верховенства права, прав людини, демократії та соціальної справедливості відображають базові світоглядні орієнтири української державності. Зокрема, згідно з Основним Законом: «в Україні визнається та діє принцип верховенства права» [1, с. 5]. У цьому зв'язку показовим є конституційне положення про те, що принцип верховенства права виступає основою демократичного суспільства та передумовою утвердження людської гідності.

У філософсько-правовому вимірі доцільно зауважити, що українська ідентичність постає як поєднання національної традиції та універсальних правових цінностей. Безперечно, освіта і наука в цьому процесі відіграють ключову роль, оскільки саме через них формується правова культура, правова свідомість і відповідальне громадянство. Спираючись на позицію П. М. Рабіновича, зазначимо, що «правовий світогляд – це сукупність поглядів і уявлень людини щодо її буттєвих («природних») прав, – тобто можливостей задовольняти у суспільстві потреби свого існування та розвитку» [3, с. 40], що підкреслює значення системної правової освіти.

Філософія права в межах філософії освіти, у свою чергу, акцентує увагу на необхідності інтеграції правових знань у загальну світоглядну підготовку особистості. За таких умов право постає не лише як система норм, а як ціннісна основа суспільного життя, пов'язана з ідеалами свободи, справедливості, відповідальності тощо. Філософія освіти і науки забезпечує концептуальне осмислення процесів формування ідентичності в сучасному освітньому просторі. Вона сприяє усвідомленню освіти як культуротворчого процесу, що органічно поєднує національні традиції з європейськими та світовими науковими стандартами. Українська освіта сьогодні, з огляду на виклики часу, покликана не лише передавати знання, а й формувати цілісну особистість,

здатну до критичного мислення, правової відповідальності та світоглядної рефлексії. Наука, своєю чергою, виступає інструментом осмислення історичного досвіду та вироблення нових моделей розвитку суспільства.

У підсумку зазначимо, що українська ідентичність є складним багатовимірним феноменом, що формується у взаємодії світоглядних, правових та освітньо-наукових чинників. Філософія освіти і науки створює концептуальні підстави для їх узгодження, забезпечуючи цілісне осмислення ідентичності в контексті сучасних суспільних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Конституція України. С. : ВВП Нотіс, 2018. 56 с.
2. Освітологія: хрестоматія : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / укладачі : Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. Київ : Едельвейс, 2013. 728 с.
3. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Медицина і право, 2021. 256 с.
4. Сковорода Г. С. Наркіс. Розмова про те: Пізнай себе. Переклад Валерій Олександрович Шевчук. Твори : у двох томах. Т. 1: Поезії, байки, трактати, діалоги / ред. Олекса Мишанич. Київ : УНІГУ та НАН України, 1994. С. 150–195.
5. Філософія освіти і науки: лекційний курс та інструктивно-методичні матеріали / уклад. : Г. Д. Ємельяненко, Л. В. Абизова, О. В. Радзієвська. Слов'янськ : ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2023. 265 с.

ЖЕЛЄЗКО Роман Анатолійович,
учитель історії України, виховник рою
«Характерники» (всеукраїнської
дитячо-юнацької військово-
патріотичної гри «Сокіл» («Джура»))
Ніжинської загальноосвітньої школи
І–ІІІ ступенів № 7 Ніжинської міської
ради Чернігівської області

МЕМОРАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ЛОКАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В НІЖИНІ СТАНОМ НА 2026 РІК ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Меморалізація, тобто створення нових місць пам'яті, передбачає вшанування та увічнення видатних українців та українок – учасників безперервного процесу українського державотворення та збройної боротьби за збереження української державності минулих століть та сучасної російсько-

української війни. Меморалізація створює не просто пам'ятники, обеліски, монументи чи стели, вона формує маркери світосприйняття, усвідомлення українцями своєї самотності, є одним з фундаментів формування української національної ідентичності. Меморалізація тісно пов'язана з туризмом, адже часто монументи і пам'ятники, що мають на меті вшанування і увічнення учасників українського державотворення, є вагомими туристичними об'єктами, особливо для локального туризму.

Внутрішній туризм відіграє вагомую роль у формуванні української національної та громадянської ідентичності. Туристичні об'єкти в низці міст України є не лише привабливими магнітами, а й носіями колективної пам'яті. Разом з пізнавальною функцією внутрішній туризм несе в собі й виховну – виховувати нові покоління українців-патріотів Батьківщини; долати російські та радянські міфи, що спотворюють та дискредитують ряд сторінок національно-визвольної боротьби українського народу XVII–XXI століть. Прикладом наочного впливу локального туризму на процес формування української національної ідентичності є розвиток туристичної галузі в м. Ніжині – одному з провідних туристичних осередків Чернігівської області.

Туристичний потенціал м. Ніжина, крізь призму меморалізації станом на 2026 р., розкриває мешканцям міста та його гостям три основні періоди боротьби українців за свою державність проти експансії «російського світу»:

1. Доба Гетьманщини (II пол. XVII–XVIII ст.).
2. Доба національно-визвольних змагань 1917–1922 рр.
3. Період сучасної боротьби проти російської агресії (2014 р. – наш час).

Період Гетьманщини представлений в екскурсійному маршруті наступними пам'ятками: *Соборний майдан* – центральна площа м. Ніжина в добу Гетьманщини, де проводилися козацькі полкові ради; *Миколаївський собор* – центральний храм Ніжина доби козацтва, зведений на кошти ніжинської козацької старшини та за підтримки гетьмана Б. Хмельницького, Покровський храм (II пол. XVIII ст.), пам'ятник гетьману Б. Хмельницькому (1990 р.) та пам'ятні стели-камені до 370-річниці створення Ніжинського козацького полку (2018 р.) та подій пов'язаних з українсько-шведським союзом часів гетьманування Івана Мазепи та Пилипа Орлика (2019 р.), постамент «Козацька гармата» (2020 р.) – вшанування ніжинських козаків, що обороняли місто від московської навали у травні 1659 року [2, с. 60].

Доба національно-визвольних змагань 1917–1922 рр. в туристичному ареалі Ніжині представлена будинком, де народився Осип Твердовський – отаман Вільного козацтва, учасник бою під Крутами 1918 року; храмом Іоанна Богослова (1752 р.) – де О. Твердовський був охрещений та будівлею козацької школи, де О. Твердовський навчався на поч. XX ст. [1, с. 90].

Період сучасної боротьби проти російської агресії (2014 р. – наш час) репрезентується пам'ятником «Борцям за Незалежність України» (2016 р.), стелою «Герої не вмирають» (2014 р.) – на пошану героям Революції Гідності,

Яблуневою алеєю (2015 р.) – яблуні, висаджені в пам'ять про ніжинців, які загинули під час АТО у 2014–2015 рр., Алеєю Слави (2022 р.) – дошки пам'яті всім ніжинцям, які віддали своє життя за Україну у війні проти російських загарбників та пам'ятником Олександрю Мацієвському (2023 р.).

Плеяда військово-політичних діячів минулого, котрі є етнічними українцями, за свою кар'єру розбудовували імперську колоніальну систему Москви. Тому, процес дерусифікації та декомунізації в Україні ХХІ ст. зіткнувся з реальною проблемою часткової інкорпорації доробку українців доби Російської імперії до процесу українського державотворення, особливо на локальному рівні. У Ніжині це стосується таких постатей як Микола Гоголь – видатний письменник, який народився в Україні, навчався у Гімназії вищих наук князя Безбородька в Ніжині, писав про Україну, але російською мовою та був чиновником Російської імперії; Юрій Лисянський – видатний мореплавець, який народився в Ніжині у 1773 р. у спадковій старшинській родині, служив у складі флоту Російської імперії та очолював навколосвітню подорож 1803–1806 рр. та Олександр Безбородько – канцлер в уряді імператриці Катерини II, наказний ніжинський полковник та один із засновників Гімназії вищих наук князя Безбородька в Ніжині у 1820 р.

У 2025 р. Український інститут національної пам'яті оприлюднив перелік осіб та подій періоду Московського царства та Російської імперії, об'єкти, присвячені яким, відповідно до пункту 4 частини 1 статті 2 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», підпадають під винятки і не містять символіки російської імперської політики. До цього переліку потрапили два ніжинця: Микола Гоголь та Юрій Лисянський [4].

Державотворчий доробок М. Гоголя та Ю. Лисянського, особливо на локальному рівні, необхідно українізувати і повернути до національного надбання. Якщо Україна не українізує цих осіб та не класифікує їх як українців, це зробить росія, чия ідеологія лише чекає на відторгнення Києвом таких діячів.

Для Ніжина постать М. Гоголя важлива, оскільки М. Гоголь – один з головних магнітів ніжинського туризму. Всі базові екскурсії проходять вулицею М. Гоголя, сквером М. Гоголя, пам'ятник М. Гоголю (1881 р.) є найстарішим пам'ятником Ніжина, туристи і гості Ніжина смакують кавою в тематичній кав'ярні «Gogol Point», Ніжинський державний університет з 1939 р. носить ім'я Миколи Гоголя.

Натомість, Юрій Лисянський – туристичне відкриття Ніжина ХХІ ст. Серед туристичних пам'яток міста мореплавець увічнений в пам'ятнику Ю. Лисянському (1975 р.) в центрі однойменного скверу, в огорожі якої схований маршрут навколосвітньої подорожі. Зберігся будинок недільної школи сер. ХVІІІ ст., де викладав батько Юрія – Федір Лисянський, храм І. Богослова, де Ю. Лисянський був охрещений [3, с. 7].

Постать Олександра Безбородька, станом на 2026 р., офіційно поки є ідеологічно nereабілітованою.

Боротьбою проти створених Росією стереотипів у перекручуванні української історії може стати повернення із забуття імен ніжинських полковників XVII ст., котрі брали активну участь у російсько-українських війнах 1659 та 1668 років: Матвія Гвинтівки, Івана Скоробагатька, Артема Мартиновича та інших. Дані представники ніжинської козацької старшини станом на 2026 р. не вшановані навіть на рівні деросифікації у перейменуванні вулиць м. Ніжина.

Внутрішній туризм та меморалізація відіграє вагомий роль у формуванні української національної ідентичності, консолідації української нації. Практика останніх років показує, що екскурсії Ніжином дійсно стали українськими, автентичними, йде процес українізації пам'яток, інкорпорації їх до ідеологічних аспектів, виховної та освітньої функцій, що формують фундамент української національної ідентичності.

Роботу в цьому напрямку варто поглиблювати, адже почасти навіть ніжинці мало обізнані з новими пам'ятками меморалізації сторінок українського державотворення. Вивчення історії України зараз є нагальною потребою. Існує нагальна потреба в заохоченні школярів та студентської молоді до формування в них знань і розуміння основ української ідентичності, усвідомлення важливості боротьби за її збереження.

Список використаних джерел

1. Желєзко Р. А. Мандрівка у незвідане: забуті та приховані таємниці Ніжина. Видання II. Ніжин, 2024. 185 с.
2. Курико В. Місто, де кожен п'ятий – козацького роду. *Локальна історія*. 2020. № 12. С. 54–61.
3. Морозов О. С. Юрій Лисянський у Філадельфії: дослідження над щоденниками мореплавця. *Ніжинські старожитності*. 2021. № 1–2 (39–40). С. 6–7.
4. Перелік осіб та подій що не містять символіку російської імперської політики. URL: <https://uinp.gov.ua/dekomunizaciya-ta-reabilitaciya/perelik-osib-ta-podiy-shcho-ne-mistyat-symvoliku-rosiyskoyi-imperskoyi-polityky> (дата звернення: 12.01.2026 р.).

ЖУК Сергій Миколайович,

доцент кафедри загальновійськових
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
кандидат військових наук;

МЕДВІДЬ Анастасія Володимирівна,

курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Розуміння національної та етнічної ідентичності, ідентичності країни та її діаспори залежить від поняття нації. Ще М. Грушевський зазначав важливість дослідження тих спільнот, які в історичній ретроспекції забезпечували ідентичність і життєдіяльність народів. На його думку, в історіософії «... головна увага повинна бути перенесена з історії держави на історію народу, суспільності. Політичне, державне життя, розуміється, чинник важливий, але поряд нього існують інші чинники економічний, культурний, що мають часом менше, часом більше значення від політичного, але в кожному разі не повинні лишатись в тіні поза ним». Тому можна стверджувати, що формування національної ідентичності це процес самовизначення людини і у реальних, і у символічних конструктах етнічного та національного простору [1].

У результаті ретроспективного огляду історико-культурного виміру української ідентичності нами виокремлено кілька її історико-культурних моделей, кожна з яких відповідає певному часові та культурній добі. Кожну з цих моделей можна порівняти з інваріантами, локалізованими в інших культурах, але недоцільно асоціювати з феноменом сучасної вітчизняної ідентичності.

У сучасному світі налічується до 5 тисяч національних меншин. З них 575 проживають на територіях європейських держав і близько 200 на пострадянському просторі. В таких умовах етнічність лишається потужним колективним ресурсом, інструментом здобуття і збереження соціального та політичного статусу, засобом територіально-державного самовизначення, нарешті екзистенційною цінністю. Але емоційні ресурси етнічності можуть виступати і як стимулююча, і як паралізуюча, руйнівна сила. Сумний досвід Югославії, Чечні та інших «гарячих точок» планети дає яскраве уявлення про її величезний конфліктогенний потенціал.

В поняття етнічної ідентичності вкладаються насамперед спільні уявлення, що виникають внаслідок усвідомлення членами певної етнічної групи спільності походження, культури, мови, традицій, території, історії

тощо. Етнічність, як правило, відіграє роль того специфічного, неповторного, що притаманне саме цій спільноті.

Що ж до національної ідентичності, то, порівняно з етнічною, це поняття є більш невизначеним і розмитим. Один із визнаних західних авторитетів у питаннях національної ідентичності, Е. Сміт характеризує її як абстрактну, багатовимірну конструкцію, пов'язану з багатьма різноманітними сферами життя і схильну до численних перетворень і поєднань.

В сучасних умовах найбільші шанси на оволодіння масовою свідомістю має ідея залежності добробуту й душевного комфорту кожного громадянина від блага нації й держави, нерозривного зв'язку поколінь, національної злагоди і громадянського миру, спільної відповідальності за майбутнє. Етнічна складова в ній обов'язково має бути присутня не лише як данина історичній пам'яті, але й як реальний чинник ідентифікації, цементування суспільства навколо його ядра української етнонації. Але усвідомлення своєї унікальності і самодостатності не повинне перешкоджати ідеям відкритості до загальноцивілізаційних надбань. Реалізація української ідеї можлива лише на перехресті врахування власного історичного досвіду і засвоєння загальносвітових гуманістичних цінностей. Важливі передумови утвердження національної ідеї – морально-духовне оздоровлення суспільства, національне самоврядування, дійова державна підтримка української культури, мови, національних традицій.

Інтегративна спроможність української ідеї, її енергетичний потенціал визначаються темпами формування політичної нації як поліетнічної спільноти громадян, об'єднаної спільними цілями й устремліннями. Будемо сподіватися, що в міру того, як долатимуться кризові явища, вона дедалі більше усвідомлюватиметься як синтез ідей державності, патріотизму й солідарності, консолідації політичної, поліетнічної і полікультурної нації, формування дієздатного громадянського суспільства. Цементуючою основою національної ідеї виступатиме національна гордість, взаємна толерантність незалежно від етнічного походження, протидія регіональному сепаратизму і клановості. Зрештою, колективний розум народу, його здоровий глузд, очевидно, підкаже і формулу єднання, вільну від надмірного захоплення етнічними пріоритетами, від провінційного месіанства та оплакування минулих образ. Поняття національної ідентичності передбачає насамперед самобутність, історичну індивідуальність, наявність популярної в масах національної ідеї. Національна ідентичність може химерно поєднуватися з іншими різновидами ідентичностей класовою, релігійною, етнічною, а її ідеологія хамелеоноподібно перетворюватися на інші ідеологічні різновиди: лібералізм, фашизм, комунізм [2].

Список використаних джерел

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.

2. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 14–30. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/477ccdca-0ce3-4d7b-941d-af4148ffcb4c/content>

ЗАГУМЕННА Юлія Олександрівна,
професор кафедри теорії та історії
держави та права факультету
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СИСТЕМІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЗАСАД НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному доктринальному полі конституційного права категорія конституційної ідентичності осмислюється як система засадничих цінностей, принципів та інститутів, що відображені на нормативному рівні та в судовій практиці, визначаючи унікальний «дух» Основного Закону. Вона втілює колективну ідентичність політичної нації, зафіксовану в конституційному тексті через найбільш значущі та незмінні положення. Теоретико-правова концептуалізація української ідентичності в контексті національної безпеки дозволяє визначити її як екзистенційне ядро держави, оскільки саме Конституція України, покладаючи в основу свого буття людину, її гідність та суверенітет, встановлює ідентичність як передумову реалізації фундаментальних прав і свобод [1]. Актуальність дослідження цієї проблематики зумовлена безпрецедентними викликами, пов'язаними зі збройною агресією проти України, спрямованою на підірив її державності, національної ідентичності та конституційного ладу. В умовах тривалого правового режиму воєнного стану питання збереження конституційної ідентичності набуває виразного безпекового виміру, що актуалізує необхідність переосмислення здатності демократичної держави до самозахисту.

У контексті забезпечення стійкості демократичного конституційного ладу в сучасній конституційно-правовій доктрині актуалізується концепція «войовничої демократії» (*militant democracy*), сформульована німецьким правником Карлом Левенштайном, відповідно до якої демократична держава має право застосовувати правові механізми самозахисту від сил і діяльності, спрямованих на підірив її основоположних цінностей [2]. Такий підхід передбачає, що демократичний конституційний лад не може залишатися нейтральним щодо рухів чи ідеологій, які ставлять за мету його знищення. У сучасних умовах збройної агресії проти України ця доктринальна модель

набуває особливої актуальності, оскільки забезпечення стійкості демократичного порядку передбачає поєднання гарантування прав і свобод людини з ефективними механізмами захисту суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу держави. Водночас, як підкреслює Конституційний Суд України, конституційний лад України ґрунтується на принципах народовладдя, верховенства права, поваги до прав і свобод людини та гарантій державного суверенітету, що зумовлює необхідність їх належного правового захисту [3].

Законодавче утвердження української національної та громадянської ідентичності закріплено у Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який визначає цей процес як невід’ємну складову національної безпеки. Державна політика ґрунтується на національних цінностях – соборності, волі та гідності, що виступають консолідуючими чинниками для всього суспільства [4]. Інституційне вираження цих цінностей знаходить своє відображення у системі національного спротиву, правові основи якого закладені Законом України «Про основи національного спротиву». Мета цієї діяльності полягає у підвищенні рівня стійкості держави через максимально широке залучення громадян до її оборони та формування оборонної свідомості [5].

Сучасна українська ідентичність нерозривно пов’язана з незворотністю європейського та євроатлантичного курсу, що після внесення змін до Конституції України згідно із Законом № 2680-VIII від 7 лютого 2019 року трансформувалося з політичної декларації у фундаментальну конституційну норму [6; 7, с. 343]. Європейська інтеграція розглядається не лише як вектор зовнішньої політики, а як органічний складник національної конституційної ідентичності, що зумовлює вектор розвитку державних інститутів та правової системи. У доктрині Конституційного Суду України цей курс визначено як конституційну цінність, обов’язкову для дотримання всіма органами державної влади. Водночас, згідно з позицією Президента ЄСПЛ Маттіаса Гійомара, Європейська конвенція з прав людини виступає конституційним інструментом європейського публічного порядку, який не заперечує, а гармонійно охоплює національні конституційні ідентичності, вимагаючи адаптації національного правопорядку до спільних європейських стандартів демократії та верховенства права [7, с. 344]. Це створює умови для того, щоб Україна стала рівноправним суб’єктом міжнародного права, зберігаючи при цьому свою унікальність та самобутність, яка згідно із законом визначається історією, культурою та українською мовою.

Важливу роль у формуванні, збереженні та трансляції сучасної української ідентичності відіграють інститути громадянського суспільства, які виступають важливим елементом системи національної стійкості. У цьому контексті особливого значення набуває ветеранська спільнота, що сформувалася в умовах збройної агресії проти України та виступає носієм унікального бойового досвіду, громадянської відповідальності та цінностей захисту держави. Ветерани війни розглядаються не лише як суб’єкти

соціального захисту, а й як важливі учасники процесів утвердження національної ідентичності та формування оборонної свідомості суспільства. Державна ветеранська політика спрямована на їх активне залучення до суспільного життя, зокрема до реалізації програм національно-патріотичного виховання, популяризації української історичної пам'яті та зміцнення громадянської стійкості [8]. Така взаємодія держави та громадянського суспільства сприяє формуванню соціальної солідарності, посиленню національної єдності та зміцненню безпекового потенціалу держави.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що українська ідентичність у системі конституційних засад національної безпеки еволюціонувала до юридично визначеної категорії, яка забезпечує екзистенційну тривалість держави. Правові позиції Конституційного Суду щодо захисту конституційного ладу та фундаментальних конституційних цінностей, створюють фундамент для легітимного захисту суверенітету в умовах воєнного стану. Подальший розвиток наукової думки та державної стратегії має ґрунтуватися на консолідації зусиль держави, інститутів громадянського суспільства та ветеранської спільноти задля зміцнення національної стійкості та утвердження України у європейському цивілізаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Loewenstein K. Militant Democracy and Fundamental Rights. *American Political Science Review*. 1937. Vol. 31, No. 3. P. 417-432; No. 4. P. 638–658.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» : Рішення Конституційного Суду України від 14 лип. 2021 р. № 1-п/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21>.
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222834>.
5. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20>.
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07 лют. 2019 р. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>.
7. Шевчук С. В. Принцип верховенства права як основа доктрини європейської ідентичності та конституційна ідентичність держав-членів ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2025. Вип. 92, ч. 5. С. 343-352. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.46>.

8. Українська національна та громадянська ідентичність як національна безпека: держава та інститути громадянського суспільства спільно зміцнюють українську ідентичність. *Верховна Рада України*, офіційний вебпортал. Опубл. 20.01.2026. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/269971.html.

ЗАМОЖСЬКИЙ Андрій Борисович,
асистент кафедри соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ЗГУРТОВАНІСТЬ УКРАЇНЬСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення механізмів єднання українського суспільства. Соціальна згуртованість перестала бути просто соціологічним терміном і перетворилася на стратегічний ресурс національної безпеки.

Ідентичність за Ентоні Смітом [1], має два аспекти: Індивідуальний (відповідь на питання «Хто я?») та Колективний (відповідь на питання «Хто ми?»). За Бенедиктом Андерсеном [2], політична нація формується в першу чергу на спільних уявленнях про спільноту, де головним інструментом є комунікація. Також цікавий підхід Ернеста Геллнера [3], де національна ідентичність є продуктом модернізації та індустріального суспільства.

У контексті соціальної згуртованості підхід Ернеста Геллнера акцентує увагу на інституційних механізмах інтеграції, передусім ролі держави та масової освіти у формуванні культурної єдності суспільства. Натомість Ентоні Сміт підкреслює значення спільної історичної пам'яті, міфів і символів як джерела глибокої емоційної солідарності, що забезпечує довготривалу соціальну згуртованість. Бенедикт Андерсон, у свою чергу, розглядає згуртованість як результат комунікативного конструювання «уявної спільноти» через мову, медіа та публічний дискурс. Таким чином, ефективна соціальна політика має поєднувати інституційну інтеграцію, інклюзивну історичну пам'ять та відкриті комунікативні практики, що дозволяє зміцнювати соціальну згуртованість без ризику виключення соціальних і культурних груп.

Соціальна згуртованість на сьогодні не має єдиного наукового визначення. Більш того, соціальна згуртованість на сьогодні немає єдиної концепції. З одного боку, це створює певну плутанину, оскільки дослідження залежать як від філософської парадигми дослідника, так і від практичних завдань дослідження. З іншого боку, завдяки тому, що зараз йде етап філософського осмислення такого явища, як соціальна згуртованість, науковий світ відкритий до нових концепцій.

Яскравим прикладом дослідження соціальної згуртованості є «Індекс соціальної згуртованості і примирення ООН для східної України» (USE), що був створений для розуміння суспільної динаміки в східних областях України, а саме: Луганській, Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій та Харківській, та розробки програм міжнародної допомоги [4].

Ще донедавна досліджень соціальної згуртованості в Україні було досить небагато, але ситуація поступово змінюється. Як приклад, можна привести методологію, розроблену фондом Bertelsmann Stiftung (Німеччина) – Social Cohesion Radar («Радар соціальної згуртованості»), яка розглядає соціальну згуртованість як три домени: соціальні відносини; пов'язаність; орієнтація на загальне благо. Кожен домен має свою структуру:

- соціальні відносини: соціальні межі; віра в людей; прийняття інакшості;
- пов'язаність: ідентифікація; довіра до інститутів; сприйняття справедливості;
- орієнтація на загальне благо: солідарність і взаємодопомога; повага до соціальних норм; громадянська залученість.

Перевагою цієї методології є те, що вона дозволяє використовувати дані з інших (не прямих) досліджень. Серію досліджень соціальної згуртованості освітнього середовища за методикою Social Cohesion Radar у 2022 році проводили професор М. А. Нестерова, доцент М. М. Деліні та здобувач А. Б. Заможський [5].

Нове наукове дослідження соціологічної групи Рейтинг (Rating Group) «Проблеми соціальної згуртованості в Україні» [6], здійснене у співпраці з доктором соціологічних наук, професором кафедри соціології Львівського національного університету ім. Івана Франка Наталією Черниш, опубліковане 22 вересня 2025 року, та «Дослідження цінностей до Дня Незалежності» [7], опубліковане Rating Group 26 серпня 2025 року, дають наступні дані:

- абсолютна більшість українців (94%) відчують себе громадянами України;
- самоідентифікація українців ще більше змістилася у бік країни загалом, аніж з регіоном, чи певним місцем проживання;
- коли респондентів попросили обрати до трьох найважливіших цінностей з переліку, найчастіше позначали перемогу України (62%).

Колективна монографія співробітників Інституту соціології НАН України «Українське суспільство в умовах війни» 2024 року [8] публікує опрацьовані дані соціологічних досліджень. Де, наприклад, на питання «Ким Ви себе перш за все вважаєте?», варіант «громадянином України» у 2024-у році обрали 73,8% на противагу 44,2% у 2004-у. Відповідь на це та інші питання підтверджують тенденції в українському суспільстві.

Аналізуючи ці дані, розуміємо, що сплеск емоційної складової соціальної згуртованості, який ми могли спостерігати на початку повномасштабного вторгнення як сплеск волонтерської діяльності та добровольців до армії, перейшов в іншу площину – у більш усвідомлену стадію розуміння того, що перемогти ми можемо тільки разом.

Емоційний сплеск завжди тимчасовий і на довгому шляху вже відчувається як наявне певне емоційне виснаження. Соціальна згуртованість в українському суспільстві трансформується в першу чергу тому, що прийшло розуміння, що швидкої перемоги не буде, це довгий марафон, який може ще тривати достатньо довго.

У цей момент дуже важлива роль нашої держави у розвитку соціальної згуртованості України, яка полягає в тому, щоб сприяти усвідомленій згуртованості українського суспільства за допомогою засобів масової комунікації, історій українських героїв, історії стійкості українців як прикладу успіху. Саме через пропагування спільної ідентичності, спільної сили та спільного успіху і є шлях розвитку як самої української держави, так і соціальної згуртованості українського суспільства.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ідентичність і соціальна згуртованість є двома сторонами одного процесу: ідентичність формує відчуття належності, а згуртованість – механіку колективної солідарності, що разом перетворює населення на єдиний суб'єктний політичний організм, де спільні цінності та довіра до інституцій стають гарантами національної безпеки та успішного повоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с.
2. Андерсон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ, 2000. 276 с.
3. Гелнер Е. Нації та націоналізм. *Націоналізм* : антологія. Київ : Смолоскип, 2000. С. 292-311.
4. Рекомендації щодо адаптації місцевих політик до результатів дослідження SCORE в Донецькій та Луганській областях за результатами досліджень у цільових громадах. URL: <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ua/SCORE-Recommendations.pdf>
5. Нестерова М., Деліні М., Заможський А. Соціальна згуртованість освітніх спільнот в умовах кризових станів суспільства. *Вища освіта України*. 2022. № 3 (86). DOI: 10.31392/NPU-VOU.2022.3(86).06
6. Rating Group. Проблеми соціальної згуртованості в Україні. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/socresilience-jul2025>
7. Rating Group. Дослідження цінностей до Дня Незалежності. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/values2025>.
8. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна та ін. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.

ЗАМРОЗЕВИЧ-ШАДРІНА

Світлана Романівна,

професор кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій Карпатського
національного університету
імені Василя Стефаника,
доктор педагогічних наук, професор

КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українці завжди усвідомлювали себе як єдину спільноту та відтворювали спільну культурну пам'ять, яка є своєрідною формою передачі культурної спадщини, відтворює вплив соціально-культурних факторів на людську пам'ять і нагромаджує культурний досвід народу. Культурна пам'ять через процес формування системи цінностей, культуру та місця пам'яті встановлює спрямування ідентичності особистості [2].

Історична пам'ять включає минуле, передаючи наступним поколінням те, що запам'яталося. Вона є відповідником індивідуальної та колективної пам'яті про минуле, перетворює пам'ять, історичну свідомість і є способом пізнання та частиною ідентифікації, чинником ідентичності. Історична пам'ять – це колективне уявлення про минуле, фундамент національної ідентичності [1, с. 34]. Від того, як ми осмислимо та інтерпретуємо минуле, буде залежати наше розуміння реальності. Зберігати національну ідентичність допомагає використання традицій, культурної спадщини народу.

Культурна пам'ять допомагає підтримувати зв'язок між поколіннями певної спільноти та сформувалась внаслідок різних засобів збереження інформації про минулий суспільний досвід, який допомагає зберегти свою ідентичність. Аналіз всі подій і джерел допомагають з'єднати роздроблене минуле, понівечену пам'ять і відновити власну національну ідентичність.

Культурна пам'ять поєднує всі відображення, системи поглядів і форм минулого, які пов'язують суспільство з історією та культурою. Історична пам'ять – це колективне уявлення про минуле, що відрізняє між собою спільноти; це пам'ять про історичне минуле, його символічне відображення. Національна пам'ять є державотворчою характеристикою, бо сформована на основі культурної та історичної та дає можливість тримати зв'язок минулого із теперішнім, може впливати на майбутнє, адже має спільні корені і спільне майбутнє. Спільноти, відроджуючи минуле, зберігаючи інформацію про своє минуле, формують власну ідентичність.

Отже, глибоке переосмислення минулих подій минулого може стати рушійною силою та забезпечити подальший розвиток суспільства. Культурна пам'ять, використовуючи спільні перемовини, може примирити людство, перемогти наявні суперечки та конфлікти і забезпечити належні умови для життя, чітко дотримуючись визначених цінностей і норм суспільства.

Список використаних джерел

1. Яковенко Н. Вступ до Історії. Київ, 2007. 368 с.
2. Macdonald S. Memorylands: heritage and identity in Europe today. London, 2013. 293 p.

ЗАПОТІЧНА Роксолана Андріївна,
доцент кафедри мовної підготовки
Львівського державного університету
внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

**ENGLISH LANGUAGE EDUCATION IN STRENGTHENING
UKRAINIAN INFORMATION SOVEREIGNTY**

The concept of information sovereignty has become increasingly significant for states facing external information pressure, disinformation campaigns, and attempts to distort historical, legal, and cultural narratives. For Ukraine, this challenge is not abstract. Since 2014, and especially after the full-scale invasion in 2022, information warfare has become an integral part of the broader aggression against Ukrainian statehood and identity.

In this context, education – and language education in particular – plays a crucial role. While discussions on information security often focus on technology, legislation, and media regulation, the human factor remains decisive. The ability of citizens to independently access, analyse, and critically evaluate information from multiple sources is a foundation of information sovereignty. English language education significantly enhances this ability by opening direct access to global knowledge systems beyond linguistically restricted or ideologically controlled spaces.

This article examines how English language education contributes to strengthening Ukrainian information sovereignty, supports the formation of critical thinking, and reinforces Ukraine's integration into the global information and value-based community.

Information sovereignty can be broadly defined as a state's capacity to control its information space, protect it from manipulation, and ensure citizens' access to reliable and pluralistic information. However, sovereignty in the information sphere is not achieved solely through institutional mechanisms. It also depends on individual competencies, including linguistic skills [1].

Language functions as both a medium of communication and a filter of reality. Monolingual information consumption narrows perspectives and increases vulnerability to manipulation, especially when dominant narratives are produced

within a limited linguistic and ideological environment. Conversely, multilingual competence – particularly in a global lingua franca such as English – allows individuals to compare narratives, verify facts, and engage with international academic, journalistic, and institutional sources.

For Ukraine, English serves as a bridge to global discourse, enabling direct communication with international partners and bypassing historically imposed information посередники (intermediaries). In this sense, English language education becomes an instrument of epistemic independence.

Disinformation thrives in closed or linguistically isolated information spaces. A lack of access to primary international sources often forces audiences to rely on translated, selectively interpreted, or ideologically framed content. English proficiency reduces this dependency.

English language education strengthens information resilience in several ways:

1. **Direct access to primary sources.** English enables Ukrainian students and professionals to read reports by international organisations, foreign media, academic journals, and official statements without intermediaries.

2. **Verification and cross-checking.** Exposure to multiple perspectives facilitates comparison and detection of inconsistencies, propaganda techniques, and emotionally manipulative narratives.

3. **Critical media literacy.** Modern English language curricula increasingly integrate media analysis, argumentation, and discourse evaluation skills, which are essential for identifying disinformation.

4. **Participation in global dialogue.** English allows Ukrainians not only to consume information, but also to actively contribute to shaping global narratives about Ukraine.

Thus, English language education operates as a preventive mechanism against cognitive and informational vulnerability.

Contrary to fears that foreign language learning may weaken national identity, the Ukrainian experience demonstrates the opposite. English language education, when embedded in a strong national and cultural framework, reinforces rather than dilutes identity.

By accessing global discussions on democracy, human rights, the rule of law, and historical memory, Ukrainian learners can better articulate their own national experience in universal terms. English becomes a tool for explaining Ukraine to the world and for positioning Ukrainian identity within a broader civilisational context.

Moreover, the ability to communicate Ukraine's narrative internationally counters long-standing distortions rooted in imperial and post-imperial discourse. In this sense, English functions not as a language of cultural dominance, but as a language of representation and self-advocacy.

Educational institutions and language educators play a strategic role in this process. English language teaching is no longer value-neutral. It inevitably engages with issues of discourse, power, representation, and ethics [2].

In Ukrainian higher education institutions—particularly those preparing future law enforcement officers, public servants, and legal professionals—English language education can integrate:

- analysis of international legal documents;
- discussion of information warfare and propaganda techniques;
- case studies from international media;
- comparative analysis of narratives across countries.

Such an approach transforms English classes into spaces of intellectual empowerment, where language learning supports democratic values and professional responsibility.

Despite its potential, the role of English language education in strengthening information sovereignty faces challenges, including unequal access to quality language education, insufficient integration of media literacy into curricula, and the need for teacher training focused on critical pedagogy.

Addressing these challenges requires systemic educational policies that recognise language education as part of national resilience. Investment in teacher development, curriculum innovation, and institutional support is essential for maximising the strategic impact of English language education.

English language education in Ukraine transcends its traditional communicative function. In the contemporary context, it is a tool of information sovereignty, intellectual independence, and cultural self-determination. By enabling access to global knowledge, fostering critical thinking, and empowering individuals to participate in international discourse, English language education contributes directly to Ukraine's resistance to disinformation and to the strengthening of its democratic identity.

Recognising English language education as an element of information security allows for a more holistic understanding of national resilience—one grounded not only in institutions and technologies, but also in educated, critically thinking citizens.

Список використаних джерел

1. Chekh M. Defining information sovereignty: what is information sovereignty? *Нове українське право*. 2025. Вип. 4. С. 308–318. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.39>

2. Krasnodemska I. History as a weapon: Narratives and propaganda in the Russo-Ukrainian war. *Amazonia Investiga*. 2024. 13 (81). P. 98–107. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.7>

ІЛИН Любомир Михайлович,

доцент кафедри права імені академіка
УАН о. Івана Луцького

ЗВО «Університет Короля Данила»,
кандидат історичних наук

АКСІОСФЕРА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА: КАТЕГОРІЇ «ПРАВДА» І «ВОЛЯ» ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ КОНСТАНТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Розуміння правової системи держави неможливе без аналізу ментальних особливостей народу, який цю систему творить. Українська правова ідентичність формувалася на перетині західної раціональності та східнохристиянської етики, що породило унікальний феномен правосвідомості. Ключовою проблемою сучасної теорії права в Україні є певний розрив між позитивним правом (системою законодавства) та природно-правовими очікуваннями суспільства. Українці часто демонструють так званий «правовий нігілізм» щодо формальних процедур, але водночас готові жертвувати життям заради справедливості. Це протиріччя є уявним і зникає, якщо розглядати українське право крізь призму кордоцентризму (філософії серця) та домінування морально-етичної категорії «Правда» над формальною категорією «Закон».

З огляду на зазначене, актуальність нашого дослідження зумовлена потребою осмислення процесів гармонізації державного законодавства з глибинними світоглядними й ціннісними засадами українського суспільства. Ефективність правового регулювання в Україні значною мірою залежить від його відповідності історично сформованим архетипам колективної свідомості, серед яких особливе місце посідають категорії «волі» та «правди». Саме ці ціннісні орієнтири виступають не лише морально-етичними імперативами, а й соціокультурними детермінантами правової поведінки та громадянської активності.

Дослідження зазначених категорій у правовому та світоглядному вимірах дає змогу глибше пояснити такі суспільні феномени, як масове волонтерство, циклічні форми громадянської мобілізації, зокрема події Майданів, а також стійкість і здатність українського суспільства до самоорганізації в умовах повномасштабної збройної агресії. У цьому контексті актуалізується необхідність теоретико-правового аналізу архетипних основ правосвідомості як чинника формування легітимного, соціально прийнятного та дієвого національного правопорядку.

Дослідження української правової ментальності вимагає звернення до джерел, починаючи від «Руської Правди» Ярослава Мудрого. Показово, що перша збірка законів називалася саме «Правда», а не «Закон» (як римське Lex). Етимологічно і семантично слово «правда» в українській мові об'єднує поняття істини (veritas) та справедливості (justitia). Це свідчить про те, що для

українця право не є холодним інструментом регулювання, воно має бути морально виправданим [2]. Цю лінію продовжили українські мислителі Г. Сковорода та П. Юркевич, розвиваючи «філософію серця». Згідно з нею, істинне знання і правильна дія (правова поведінка) виходять із «серця» – осередку моральності, а не лише з «голови» – осередку рацію [1, с. 8].

Власне категорія «правда» в українській світоглядній традиції виступає критерієм легітимності влади. Якщо закон, виданий державою, є несправедливим (не відповідає «правді»), він не сприймається суспільством як обов'язковий до виконання. Це пояснює історичну недовіру українців до державного апарату, який протягом століть був чужинським (польським, російським, австрійським). Влада сприймалася як джерело насильства, а «правда» шукалася у звичаєвому праві, у громаді, у козацькому товаристві. Сучасний запит на судову реформу в Україні – це не просто вимога технічних змін, це екзистенційний крик суспільства про дефіцит «правди». Суд в Україні стане авторитетним лише тоді, коли його рішення будуть сприйматися не просто як законні, а як справедливі.

Другою константою є категорія «воля». На відміну від західного ліберального розуміння свободи (freedom/liberty) як набору прав та рамок, українська «воля» має більш стихійний, просторовий та максималістський характер. Історично «воля» означала вихід за межі кріпацтва, втечу на Січ, життя на «слободах». Проте козацька доба трансформувала це поняття. «Воля» стала не анархією, а статусом повноправного члена лицарського ордену, який добровільно бере на себе обов'язки заради захисту Віри та Батьківщини. Українська «воля» – це відповідальна свобода озброєної людини. Цей архетип яскраво проявився у 2022 році, коли сотні тисяч громадян добровільно взяли до рук зброю. Це не був примус державного Левіафана, це був прояв вільної волі вільних людей.

У контексті протистояння з росією ці категорії стають лінією фронту. Російська правова культура базується на приматі держави (етатизм) та підкоренні (смирненні). Право там є волею государя-правителя. Українська ж культура є антропоцентричною. Історичний аналіз показує, що всі успішні періоди українського державотворення базувалися на синергії «правди» і «волі». Коли ж еліта намагалася обмежити «волю» або спотворити «правду», відбувалися соціальні вибухи (Коліївщина, сучасні революції).

Сучасна українська держава має враховувати ці ментальні особливості. Правова система повинна бути максимально децентралізованою, прозорою та зрозумілою. Надмірна зарегульованість, бюрократія сприймаються як замах на Волю. Водночас, корупція та вибірковість правосуддя руйнують віру в Правду, що демотивує суспільство.

Українська ідентичність має потужний світоглядний фундамент. Ми – нація, для якої справедливість є вищою цінністю, а свобода – способом існування. Інтеграція до Європейського Союзу є природною для України, оскільки європейські цінності Верховенства Права (Rule of Law) є найближчим сучасним відповідником українського прагнення до Правди.

Таким чином, категорії «правда» і «воля» є не просто літературними метафорами, а дієвими правовими концептами, що визначають поведінку українського соціуму. Історична живучість української нації пояснюється вірністю цим принципам, навіть за відсутності власної держави. Правова система сучасної України повинна еволюціонувати від формального позитивізму до природно-правової моделі, де людина, її права та моральні очікування є мірилом діяльності влади. Усвідомлення своєї аксіологічної унікальності та водночас спорідненості з європейською правовою традицією є ключем до перемоги у війні смислів та побудови успішної правової держави.

Список використаних джерел

1. Головка О. М. Історіософія права Памфіла Юркевича. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. 2022. Випуск 33. С. 6–15.
2. Костицький М. В. Філософські та наукознавчі проблеми юриспруденції. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2013. № 1–2. С. 3–10.

ЙОРЖ Юлія Вікторівна,
викладач соціально-гуманітарних
дисциплін Криворізького фахового
коледжу торгівлі та готельно-
ресторанного бізнесу

М'ЯКА СИЛА КУЛЬТУРИ ЯК ІНСТРУМЕНТ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СВІТІ

У сучасній системі міжнародних відносин дедалі більшого значення набувають нематеріальні чинники впливу, серед яких особливе місце посідає культура. На тлі глобалізаційних процесів, інформаційної відкритості та посилення міжкультурної взаємодії саме культурний потенціал держави визначає її здатність формувати позитивний міжнародний імідж та досягати зовнішньополітичних цілей [3, с. 30–33]. У цьому контексті актуалізується поняття м'якої сили (soft power), запропоноване американським політологом Джозефом Наєм, яке означає здатність впливати на поведінку інших акторів міжнародних відносин через привабливість культури, цінностей і ідей, а не через примус або тиск [2, с. 11–15].

Для України м'яка сила культури набула особливого значення після 2022 року, коли питання національної ідентичності, культурної самобутності та міжнародного визнання стали ключовими в умовах повномасштабної війни. Українська культура перетворилася не лише на засіб внутрішньої консолідації суспільства, а й на ефективний інструмент зовнішньої комунікації, що

дозволяє світові глибше зрозуміти український історичний досвід, цінності та прагнення [10, с. 9–12].

Метою дослідження є аналіз м'якої сили культури як інструменту утвердження української ідентичності у світовому просторі в умовах сучасних викликів.

Завданнями дослідження є:

- розкрити теоретичні засади поняття м'якої сили культури;
- охарактеризувати роль культури у формуванні національної ідентичності;
- проаналізувати основні прояви м'якої сили української культури після 2022 року;
- визначити значення культурної дипломатії у міжнародному позиціонуванні України.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові методи аналізу й синтезу, порівняльний метод, культурологічний та міждисциплінарний підходи, що дозволяють комплексно розглянути досліджувану проблему [5, с. 37–39].

Українська культура виступає важливим носієм історичної пам'яті та колективного досвіду народу. Як зазначають дослідники націоналізму та культурної пам'яті, ідентичність формується не лише через політичні інститути, а передусім через спільні культурні коди, мову, символи та традиції [4, с. 6–7]. В умовах тривалого колоніального тиску українська культура виконувала функцію збереження національної самобутності, передаючи ідентичнісні смисли з покоління в покоління [1, с. 54–58].

Сучасний етап розвитку української культури характеризується активним переосмисленням спадщини та її інтеграцією в нові форми. Особливо показовою є роль молодого покоління у цьому процесі. Одним із яскравих прикладів є інтерпретація віршів українських поетів у сучасній музичній творчості. Поетичні тексти, покладені на актуальні музичні жанри, виходять за межі академічного простору та стають частиною масової культури [6, с. 1–3]. Це сприяє популяризації української мови та літератури, а також формуванню емоційного зв'язку з культурною спадщиною [9, с. 415–418].

Подібні процеси спостерігаються й у відродженні народних та повстанських пісень, які в сучасних аранжуваннях набувають нового звучання й знову стають популярними серед молоді. Наукові дослідження підтверджують, що музика є одним із найефективніших засобів трансляції культурної пам'яті, оскільки поєднує раціональний і емоційний рівні сприйняття. Саме тому музична культура відіграє ключову роль у формуванні національної свідомості та поширенні культурних смислів у міжнародному середовищі [5, с. 40–42].

Після 2022 року українська музика стала важливим інструментом культурної дипломатії. Концерти, участь у міжнародних фестивалях, благодійні тури українських виконавців сприяли зростанню зацікавлення українською культурою за кордоном. У такий спосіб формується позитивне

емоційне сприйняття України міжнародною аудиторією, що відповідає основним принципам м'якої сили [2, с. 18–20].

Важливим елементом культурної м'якої сили є кінематограф. Українські художні та документальні фільми, представлені на провідних міжнародних кінофестивалях, розкривають український досвід через особисті історії, що сприяє формуванню емпатії та глибшого розуміння соціальних і політичних процесів в Україні [10, с. 14–16]. Кіно як синтетичне мистецтво поєднує візуальний, наративний та емоційний компоненти, що робить його ефективним каналом міжнародної культурної комунікації.

Прояви м'якої сили культури спостерігаються також у сфері повсякденних практик. Традиційний український одяг, зокрема елементи вишиванки, дедалі частіше використовується у повсякденному стилі, виконуючи не лише естетичну, а й ідентифікаційну функцію [6, с. 2–3]. Аналогічні процеси відбуваються в дизайні інтер'єрів та міського простору, де етнічні мотиви й національна символіка формують впізнавану візуальну мову сучасної України. Такі практики можна розглядати як форму символічної комунікації, що сприяє закріпленню ідентичності на рівні повсякденного життя.

Окремої уваги заслуговує культурна дипломатія як системна діяльність державних інституцій та громадянського суспільства. Міжнародні мистецькі виставки, переклади української літератури іноземними мовами, участь українських митців у культурних резиденціях і форумах сприяють довготривалому формуванню позитивного образу України у світі [10, с. 17–19]. На відміну від політичних або військових інструментів, культурний вплив має накопичувальний характер і забезпечує стійку довіру до держави.

Отже, результати дослідження свідчать, що м'яка сила культури є ефективним і стратегічно важливим інструментом утвердження української ідентичності у світовому просторі. Поєднання історичної пам'яті, сучасних форм творчості та активної культурної дипломатії сприяє інтеграції України в глобальний культурний простір і формуванню її позитивного міжнародного іміджу.

Список використаних джерел

1. Верменич Я. В. Україна: історичний простір ідентичності / відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2025. 667 с.
2. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York : PublicAffairs, 2004. 191 p.
3. Nye J. S. The Future of Power. New York : PublicAffairs, 2011. 320 p.
4. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised edition. London : Verso, 2006. 240 p.
5. Assmann J. Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 398 p.

6. Hobsbawm E., Ranger T. The Invention of Tradition. Cambridge : Cambridge University Press, 1983. 320 p.
7. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
8. Плохій С. Брама Європи: історія України від скіфських воєн до незалежності. Київ : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 496 с.
9. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ : Факт, 2007. 640 с.
10. Melissen J. The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. London : Palgrave Macmillan, 2005. 221 p.

КАЛАШЛІНСЬКА

Марина Вікторівна,

докторант кафедри політології
та державного управління Донецького
національного університету
імені Василя Стуса,
кандидат політичних наук

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ «ПЕРФОРОВАНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ»

Сьогодні українська держава вимушено функціонує в умовах тривалого зовнішнього та внутрішнього тиску, що безпосередньо впливає не лише на її інституційну ефективність, але й на способи формування, відтворення та переосмислення української національної ідентичності. В умовах гібридного конфлікту ідентичність дедалі частіше формується не виключно «згори вниз», як це передбачалося класичними модернізаційними моделями націєтворення [1; 2], але й «знизу вгору» через локальні практики солідарності, самоорганізації та символічного спротиву, що виникають у відповідь на загрозу державному та суспільному існуванню.

У цій ситуації класичне уявлення про суверенітет як цілісну, замкнену та повністю контрольовану державою категорію [3] виявляється недостатнім для пояснення реальних процесів, що відбуваються на різних рівнях суспільного життя. Для аналітичного осмислення цієї ситуації продуктивною є концепція «перфорованого суверенітету» (Perforated Sovereignty), запропонована Іво Духачеком [4]. Хоча ця концепція не є новою, в умовах сучасних гібридних конфліктів вона набуває нового аналітичного звучання. У класичному формулюванні Духачека перфорований суверенітет описує стан, за якого державна влада перестає бути виключною монополією центрального рівня, а субнаціональні актори отримують можливість самостійно діяти за межами державних кордонів, зокрема у сфері парадипломатії та міжнародної

співпраці. Суверенітет у цьому підході постає не як монолітна структура, а як проникна система, відкрита до впливу як ззовні, так і зсередини.

У сучасних українських умовах концепція перфорованого суверенітету дозволяє побачити не лише інституційні трансформації, але й глибші соціально-політичні процеси. В умовах гібридної війни проникність суверенітету доповнюється та ускладнюється зростанням ступеня розмитості меж відповідальності, конкуренцією політичних і символічних наративів, а також обмеженою спроможністю держави забезпечувати однаковий рівень присутності та контролю на всій території. Саме ці процеси формують ситуацію, за якої формальні державні інститути змушені співіснувати з локальними стратегіями виживання, неформальними практиками управління та горизонтальними мережами взаємодії [5].

Український досвід демонструє, що парадоксальним чином саме в умовах війни та обмеженого суверенного контролю спостерігається кристалізація української національної ідентичності, яка виявляється більш усвідомленою та стійкою, ніж у довоєнний період. Розвиток парадипломатії, зокрема активна міжнародна взаємодія міст і регіонів, посилює відчуття суб'єктності на локальному рівні та водночас інтегрує локальні спільноти в ширший національний і міжнародний контекст [6]. У термінах Духачека ці процеси можна інтерпретувати як прояв «позитивної перфорації» суверенітету, за якої проникність державної влади не лише створює вразливості, але й відкриває простір для нових форм політичної, символічної та ідентифікаційної мобілізації в умовах гібридного конфлікту.

У підсумку, застосування концепції «перфорованого суверенітету» дозволяє розглядати українську національну ідентичність не як похідну виключно від державної політики або централізованих інституцій, а як динамічний процес, сформований на перетині державних, локальних і зовнішніх впливів. В умовах гібридного конфлікту локальні актори відіграють ключову роль у підтримці соціальної стійкості, відтворенні ідентифікаційних рамок та адаптації національної ідентичності до умов тривалої невизначеності.

Такий підхід дає змогу відійти від спрощених моделей протиставлення «центр-периферія» та розглядати локальний рівень не лише як зону вразливості, але і як простір потенційної суб'єктності. Аналіз українського випадку свідчить, що саме в умовах перфорованого суверенітету національна ідентичність може не лише зазнавати розмивання, але й зміцнюватися через практики солідарності, самоорганізації та міжнародної взаємодії, що має принципове значення для розуміння сучасних гібридних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Anderson, B. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London; New York : Verso, 2006. 240 p.
2. Gellner, E. *Nations and Nationalism*. New York : Cornell University Press, 2008. 152 p.
3. Bodin, J. *On Sovereignty (Cambridge Texts in the History of Political Thought)*. Cambridge University Press, 1992. 194 p.

4. Duchacek I. D. *Perforated Sovereignities: Towards a Typology of New Actors in International Relations*. In H. J. Michelmann, & P. Soldatos (Eds.), *Federalism and International Relations: The Role of Subnational Units*. Oxford : Clarendon Press, 1990. P. 1-34.

5. Agnew J. The Territorial Trap: the Geographical Assumptions of International Relations Theory. *Review of International Political Economy*. 1994. Vol. 1, № 1. P. 53-80. URL: <https://www.jstor.org/stable/4177090>

6. Ciesielska-Klikowska J., Kamiński T. Paradiplomacy and Its Impact on EU Foreign Policy. *Journal of Contemporary European Research*. 2022. Vol. 18, No. 1. P. 48-66. DOI: <https://doi.org/10.30950/jcer.v18i1.1223>

КАЛИНОВСЬКИЙ

Богдан Валерійович,

професор спеціальної кафедри № 1
Інституту Управління державної
охорони України Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка, доктор
юридичних наук, професор

СТРАТЕГІЯ ТА ПРАВОВА ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИКРАДЕНИХ ДІТЕЙ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Питання викрадення (депортації чи/та примусового переміщення) українських дітей рф є одним із найгостріших проявів геноцидної політики агресора, спрямованої на знищення української нації та її ідентичності.

Політична та гуманітарна експансія рф історично має спільні ознаки: 1) жителі окупованих рф територій одразу підлягають тотальній русифікації; 2) освітній процес відбувається виключно російською мовою; 3) формування тотального російськомовного середовища та його популяризація на безальтернативній основі; 4) культурна індоктринація, основна мета якої полягає в нав'язуванні через пропаганду людині певної системи поглядів без альтернативи і критичного аналізу.

Українські діти піддаються політиці геноциду, яка проявляється через примусове громадянство країни-агресора, зміни імен, дат народження, видачу російських паспортів/свідоцтв. Викрадені діти розміщуються в різноманітних таборах та російських сім'ях для «усиновлення». Під виглядом «оздоровлення й відпочинку» одним з головних напрямів російської політики щодо українських дітей з окупованих територій стало вивезення їх до таборів на територію рф або третіх країн з метою «перевиховання». У рф та на незаконно окупованих українських територіях виявлено щонайменше 210 спеціальних

закладів, у яких від початку війни російська влада розміщує викрадених українських дітей і піддає їх примусовому військовому вишколу та індоктринації. Українські діти втрачають зв'язок з родиною, культурною пам'яттю, забувають українську мову, не ідентифікують себе як українців.

Відповідальними за функціонування механізму незаконного переміщення і депортації дітей з тимчасово окупованих територій є особисто президент рф путін і Уповноважена з прав дитини львова-белова, за що Міжнародний Кримінальний Суд у березні 2023 року видав ордери на їх арешт.

Слід визнати той факт, що з початку російсько-української війни (лютий 2014 року) рф тримає у своєму інформаційному та юридичному полі близько півтора мільйона українських дітей. Діти перебувають у заручниках, адже відсутній механізм отримання інформації про місце їх перебування, всіляко чинить перешкоди в поверненні на територію, підконтрольну Україні, є факти залякування і знущання з дітей та їх рідних.

Україні слід реально оцінити наявні виклики окресленої політики держави-агресора щодо українців та напрацювати реальний механізм протидії русифікації, що включатиме і практики реінтеграції та відновлення української ідентичності викрадених дітей з тимчасово окупованих територій України.

Україна, незважаючи на продовження дії правового режиму воєнного стану, має акумулювати всі зусилля для впровадження найкращих міжнародних практик реінтеграції населення з тимчасово окупованих територій.

Вивчення наукової літератури дає можливість зробити висновок про відсутність єдиного підходу щодо визначення сутності поняття реінтеграція. Наведемо окремі з них: 1) комплексний, багатоступеневий процес відновлення цілісності держави, який передбачає повернення тимчасово окупованих та анексованих територій до конституційного, політичного, правового, економічного та соціокультурного простору України шляхом реалізації узгодженої державної політики; 2) система комплексних і послідовних політико-правових, соціально-гуманітарних та організаційних заходів, спрямованих на відновлення конституційного ладу; 3) система поновлення соціальної, психологічної та громадянської цілісності як держави, так і окремої особи, спрямована на відновлення нормального функціонування суспільства після воєнних конфліктів; 4) багатокомпонентний процес, що поєднує державну політику, діяльність уповноважених суб'єктів та застосування спеціальних правових, організаційних і гуманітарних інструментів, спрямованих на відновлення суверенітету України, її територіальної цілісності та правового порядку на звільнених територіях.

Реінтеграція розглядається як цілеспрямований комплекс державних і суспільних заходів, спрямованих безпосередньо на повернення дітей з тимчасово окупованих територій до правового, освітнього та соціокультурного простору України. Важливо виробити реалістичну стратегію правового забезпечення процесу повернення й ідентифікації дітей, захисту їхніх прав, адаптації до нових соціальних умов, а також відновлення

доступу до української системи соціальної підтримки, освіти, медицини. Такий підхід фокусується на практичній реалізації конкретних механізмів – від евакуації та реєстрації до подальшої інтеграції дитини в український соціопростір.

Існує твердий міжнародний консенсус щодо того, що діти, які постраждали від збройних конфліктів, повинні бути захищені та підтримані, що відображено в численних правових документах. Міжнародне гуманітарне право зобов'язує держави ставитися до дітей з особливою турботою, забезпечувати гуманне до них ставлення, поважати сімейне життя та дозволяти спілкування з сім'ями. Аналогічно, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини 2000 року щодо дітей у збройних конфліктах вимагає від держав запобігати вербуванню і використанню дітей озброєними групами та співпрацювати на міжнародному рівні у впровадженні цих заходів [1]. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 також зобов'язує держави запобігати найгіршим формам дитячої праці, включаючи участь у збройних конфліктах.

Ці обов'язкові норми доповнюються м'яким правом, таким як Паризькі принципи, які забезпечують стандарти захисту, реабілітації та реінтеграції дітей, які постраждали від конфлікту, особливо тих, хто перебуває в таборах для біженців або внутрішньо переміщених осіб [2]. Принципи наголошують на єдності сім'ї та мінімізації вербування.

Конвенція про права дитини, схвалена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року, вимагає від держав підтримувати відновлення та соціальну реінтеграцію дітей, які є жертвами нехтування, експлуатації, жорстокого поводження або конфлікту, що забезпечує важливу основу для програм репатріації та реінтеграції.

Реінтеграція дітей з тимчасово окупованих рф територій є багатогранним процесом, який охоплює фізичне повернення дитини на підконтрольну Україні територію, її адаптацію в український соціум та психологічну реабілітацію. Проблема має комплексний характер, і тому потребує координації зусиль державної влади, місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та залучення міжнародних партнерів: по-перше, для ідентифікації та повернення дітей; по-друге, для забезпечення їхньої комплексної підтримки (гуманітарної, психологічної, соціальної, медичної) після повернення.

Підтримуємо позицію, що рф, здійснюючи викрадення та/або захоплення дітей, порушує Женевські конвенції, і таким чином здійснює воєнні злочини та злочини проти людяності. У даному випадку йдеться про Конвенцію про захист цивільного населення під час війни, а саме про статтю 50: «Окупаційна влада... за будь-яких обставин не повинна змінювати їхнього громадянського статусу або вносити їх до списків підконтрольних їй формувань або організацій» [3].

Україна здійснила певні заходи на рівні законодавства: Урядом було прийнято Постанову, яка визначає питання виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей, які депортовані або примусово

переміщені, або перебували під ризиком депортації та/або примусового переміщення внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, або осіб з числа дітей [4].

Міжнародне право класифікує депортацію як воєнний злочин (ст. 8 Римського статуту МКС) та акт геноциду (ст. II (е) Конвенції про геноцид 1948). Цей злочин не має терміну давності, тому є сподівання на притягнення країни-агресора та її керівництва до міжнародної кримінальної відповідальності.

Міжнародна коаліція з повернення українських дітей (співголови: Україна–Канада, 41 держава + РЄ) вимагає негайного повернення як умови миру. Також у пропозиції мирного плану закінчення війни окремим пунктом пропонується закріпити вимогу до РФ щодо повернення всіх дітей.

Ми вважаємо за необхідне здійснити комплекс заходів, спрямованих на зміцнення і згуртування українських дітей: державна та муніципальна підтримка молодіжних рухів; створення умов для залучення дітей в суспільно активне життя; вивчення й поширення найкращих практик дитячої та молодіжної політики через використання вітчизняного і закордонного досвіду; організація зустрічей з видатними українцями, героями війни, видатними спортсменами та державними діячами тощо.

Список використаних джерел

1. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень. Протокол ООН від 20 листопада 2014 року № 995_160 (ратифікований Україною 16 березня 2016 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_160#Text

2. Принципи, які стосуються статусу національних установ, що займаються заохоченням і захистом прав людини [Паризькі принципи]. Додаток до резолюції 48/134 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року. URL: <https://ombudsman.gov.ua/uk/parizki-principi>

3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

4. Про затвердження Порядку виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей, які депортовані або примусово переміщені, або перебували під ризиком депортації та/або примусового переміщення внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, або осіб з числа дітей. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 року № 551. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2024-%D0%BF#Text>

КІНДРАТЕЦЬ Олена Миколаївна,
доктор політичних наук, професор

ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Існує тісний зв'язок між формуванням політичної нації, патріотизмом, розумінням єдності інтересів та ідентичністю. Особливого значення набуває формування громадянської ідентичності та політика держави в цьому процесі в поліетнічній державі. Хоча варто зауважити, що ідентичність може бути різною. На це впливають соціальні розмежування, які пов'язані з існуванням різних регіонів, типів поселення, соціально-класової структури, мови, вікової структури тощо. Всі ці чинники теж здійснюють важливий вплив на формування групових ідентичностей. Часом важливість цих розмежувань та породжених ними ідентичностей зменшує вагомість громадянської ідентичності. Чим суттєвішими є розшарування населення, тим відчутнішою є різниця в його ідентифікації.

В Україні тривалий час заважали формуванню єдиної громадянської ідентичності, як і політичної нації, поділ на «западенців» та «східняків». Для цього були історичні підстави, саме цей чинник зробив формування єдиної, загальнодержавної ідентичності тривалим процесом. Перш ніж усвідомити єдність в рамках незалежної держави потрібно було пройти шлях викорінення взаємної недовіри, а це відбувається повільно. Оскільки перешкодою на цьому шляху були створені в СРСР міфи, стереотипи, які так вміло формували та насаджували пропагандисти тоталітарної держави. Потрібно було не один раз пліч о пліч боронити незалежність, свободу держави, демократичний вибір для того, щоб прийшло усвідомлення спільності цілей, інтересів, єдності народу.

Тенденції пов'язані зі зміною динаміки громадянської ідентичності, що спостерігаються нині, потребують пошуку відповідей на питання: чому зменшується кількість тих, хто ідентифікує себе перш за все як громадяни України, якщо на початку повномасштабної війни, як виявили українські соціологи, більшість українців ідентифікували себе саме так. Упродовж 6–20 липня 2022 року Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів всеукраїнське опитування громадської думки «Омнібус». Тоді 85 % населення України вважали себе перш за все громадянами своєї країни. При цьому серед різних соціальних категорій населення – вікових, регіональних, лінгво-етнічних, гендерних і поселенських – не було великої різниці за цим показником. Так, серед жителів Сходу 81 % вважають себе перш за все громадянами України, серед російськомовних українців – 81 %, серед російськомовних росіян – 78 %. Сергій Дембіцький пояснює зростання в певні періоди національно-громадської ідентичності «громадянською мобілізацією». На початок повномасштабної війни, на думку соціологів, Україна пройшла 5 етапів змін ідентичності: 1) пострадянська адаптація; 2) перша громадянська мобілізація; 3) політична поляризація; 4) друга громадянська мобілізація; 5) третя громадянська мобілізація.

Повномасштабна агресія російської федерації проти України наприкінці лютого 2022 року запустила чергові революційні зміни у ставленні до громадянської ідентичності, або розпочала третій етап громадянської мобілізації, за якої інші варіанти територіальної або політичної ідентичності отримали маргінальне або допоміжне місце [1].

Вивченню цих питань приділяє увагу й Інституту соціології НАН України. Дослідження громадянської ідентичності за рік до повномасштабної війни росії проти України та в 2023, 2025 роках показали різні значення. На питання «Ким Ви себе перш за все вважаєте?» найбільше опитані обрали відповідь «громадянином України», але в 2021р. такими себе вважали – 62,6 %, у 2023 – 79,5 %, у 2025 – 72,7 % [2]. Тобто, перш за все вважає себе громадянином України в 2025 році менша кількість респондентів ніж в 2023 році, хоча і більша за цей показник в 2021 р. Потребує пояснення виявлена низхідна динаміка громадянської ідентичності. Це може бути свідченням зміни складу населення, яке залишилося на території України в роки повномасштабної війни. Частина населення втратила свою домівку, рідних, родину, змушена була змінити місце проживання та адаптуватися до нових умов. За різними оцінками більше 4 млн українців виїхали в інші країни з початку повномасштабного вторгнення, багато інших стали внутрішньо переміщеними особами. Цей чинник теж впливає на громадянську ідентичність, оскільки дехто вважає, що держава мала їх захистити, а не зробила цього. Війна на виснаження впливає на психологічний, емоційний стан людини, змінює свідомість. Попри стійкість українців, яка дивує й захоплює інші народи, та прагнення відстояти незалежність своєї держави втома від війни може проявлятися в декого зміною ідентифікації. Тим більше, що країна-агресор постійно використовує засоби інформаційної війни як спосіб добитися своїх цілей. Важливий вплив у війні завжди мала і має пропаганда.

Ми живемо в інформаційному суспільстві, сприймаємо все що відбувається довкола нас значною мірою через призму інформації, яку отримуємо з різних джерел, а не лише з власного досвіду. Очевидно, також корупційні скандали в 2025 році теж привели до зменшення кількості тих, хто вважає себе перш за все громадянами України. Чи варто висвітлювати ці ганебні дії, в тому числі й представників влади, чи краще це замовчувати заради єдності суспільства? Варто, і чим скоріше це буде зроблено, розслідувано та покарано винних, тим краще для держави і суспільства.

У недемократичних країнах вміло використовують залякування, страх перед зовнішнім світом для зміцнення єдності. Але в країні демократичній, яка прагне досягти цього не за допомогою почуття страху чи ненависті цей метод не може використовуватися. Хоча війна загострює саме такі почуття та навіть без якоїсь особливої пропагандистської роботи згуртовує суспільство. Краще щоб єдність в своїй основі мала інші почуття, наприклад почуття гордості за свою країну, за своїх співгромадян. Нині такі почуття формує не тільки держава, а, наприклад, і волонтери. Вони працюють щоденно, залучають до участі в допомозі різних людей, роблять їх причасними до допомоги армії і

тим самим формують розуміння спільності, єдності. У демократичному суспільстві, як відмічає Н. В. Горло, до реалізації політики ідентичності повинні долучатися різні суб'єкти, але всі мають працювати в одному векторі, який задає саме держава. Головне, щоб політику ідентичності не реалізовувала через інформаційний вплив на населення країни інша держава, адже там, де є вакуум, неминуче з'явиться інший суб'єкт впливу, який просуватиме свої наративи [3, с. 53].

Дослідження проблем формування громадянської ідентичності з метою їх усунення є важливими як на початку розбудови Української держави, так і нині. Інтерес науковців до проблеми громадянської ідентичності залишається незмінним, оскільки ідентичність сприяє формуванню єдності, стійкості, витривалості, здатності протистояти ворогові та зносити труднощі.

Список використаних джерел

1. Показники національно-громадянської української ідентичності. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1131&page=1> (дата звернення 20 червня 2025).
2. Хвиля 2025: Зміни у громадській думці впродовж війни. Соціологічний моніторинг «Українське суспільство». Інститут соціології НАН України. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglclcfindmkaj/https://isnasu.org.ua/assets/files/monitoring/presentation_monitoring_2025.pdf (дата звернення 06 лютого 2026).
3. Горло Н. В. Трансформація політичної культури українського суспільства в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. *Технології державотворення в умовах сучасної політичної дійсності* : колективна монографія / за заг. ред. Н. В. Горло. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2024. С. 38–67.

КЛЕЩЕНКО Наталія Олександрівна,
науковий співробітник відділу теорії
держави і права Інституту держави
і права імені В. М. Корецького НАН
України, кандидат юридичних наук

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

В умовах війни доступ до правосуддя набуває особливого значення як фундаментальної гарантії реалізації та захисту прав і свобод людини. Воєнний стан об'єктивно трансформує механізми функціонування державних інституцій, зокрема судової системи, що породжує нові виклики для забезпечення права людини на ефективний захист. Окрім того, доступ до

правосуддя під час війни набуває не лише суто правового, але й глибокого суспільно-ціннісного значення, оскільки виступає важливим елементом збереження української державності та національної ідентичності. Обмеження, спричинені воєнними діями, руйнування інфраструктури, переміщенням населення, а також запровадження надзвичайних правових режимів, актуалізують потребу в переосмисленні теоретико-правових підходів до правосуддя як складової правового статусу людини.

Особливої уваги потребує право на захист, яке виступає не лише процесуальною гарантією, а й загальнотеоретичною категорією, що відображає рівень демократичності та ефективності правової системи держави. У цьому контексті дослідження доступу до правосуддя під час війни крізь призму реалізації права на захист дозволяє виявити закономірності функціонування права в надзвичайних умовах, визначити межі допустимих обмежень прав людини та обґрунтувати напрями вдосконалення правового механізму їх забезпечення. Слід зазначити, що доступ до правосуддя у воєнний час виконує символічну роль, адже він уособлює відданість українського суспільства європейським демократичним цінностям, правам та свободам людини, що є складовими сучасної української ідентичності.

Після повномасштабного вторгнення доступ до правосуддя було змінено відповідно до вимог воєнного стану. Велика увага приділяється воєнним злочинам, геноциду, злочинам проти людяності та миру, а також їх фіксації з метою компенсації. Кримінальне правосуддя є пріоритетом навіть під час воєнного стану [1, с. 58].

У період дії воєнного стану функціонування правової системи зазнає істотних трансформацій, що впливають на зміст і способи реалізації права на захист. Так, надзвичайні правові режими передбачають можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод, однак такі обмеження не можуть нівелювати базові гарантії доступу до правосуддя, оскільки саме вони становлять ядро демократичної правової держави.

Слід відмітити, що у відповідності до ст. 15 Європейської конвенції з прав людини, учасницею якої Україна є з 1997 року, відзначається, що в умовах війни чи іншої небезпеки для суспільства, що несе загрозу нації, будь-якою Високою Договірною стороною можуть вживатись заходи, які свідчать про відступ від зобов'язань такої Сторони, взятих у відповідності до цієї Конвенції, однак тільки в тих межах, яких вимагає становище, що склалось, і при умові, що такі заходи не є суперечливими іншим зобов'язанням Високої Договірної сторони, взятих нею на себе у відповідності до положень міжнародних договорів [2]. Разом із тим, практика ЄСПЛ неодноразово підтверджувала, що навіть за умов надзвичайних ситуацій держава повинна забезпечувати мінімальні стандарти правового захисту, включно з доступом до правової допомоги, можливістю оскарження рішень та належною процедурою розгляду справ. Суд підкреслює, що запровадження воєнного стану або відступ від окремих зобов'язань відповідно до ст. 15 Конвенції не означає повного припинення дії права на захист, оскільки навіть у кризових

умовах повинні зберігатися мінімальні стандарти верховенства права та недопущення свавільного втручання держави у сферу прав людини.

Слушною є точка зору Т. Пошиванюка який зазначає, що зважаючи на існуючий механізм обмежень прав та свобод людини в умовах дії воєнного стану, питання забезпечення права на захист ще більше ускладнюється, і зумовлюється це наступними факторами:

- по-перше, до початку повномасштабного вторгнення в Україну у лютому 2022 року в нашій країні не існувало практики обмежень прав людини і громадянина в умовах воєнного стану, а тому і не було вироблено практики забезпечення права людини на захист в таких умовах;

- по-друге, ускладненість завдання держави щодо забезпечення захисту прав людини зумовлюється в умовах війни важливістю дотримання балансу між забезпеченням безпеки та збереженням основних прав і свобод людини та громадянина;

- по-третє, виникає потреба в розробці в умовах воєнного стану кардинально нових засобів забезпечення реалізації права на захист, адже, як свідчить практика, відбувається поступова трансформація судочинства в цифрову площину, що призводить до необхідності розробляти нові наукові методи дослідження вказаного питання [3, с. 6–7].

Для полегшення доступу громадян до правосуддя було дозволено подавати та реєструвати матеріали справ в електронному вигляді без необхідності паперових копій. Стало можливим отримання судових повідомлень у цифровому форматі, участь у судових засіданнях через відеоконференцію шляхом автентифікації особи за допомогою електронного підпису. Було ухвалено низку нормативних змін, спрямованих на спрощення окремих процедур, продовження процесуальних строків у разі неможливості їх дотримання через воєнні дії, а також забезпечення гнучкості судового процесу. Такі заходи демонструють адаптивність правової системи та прагнення держави зберегти ефективний механізм судового захисту.

Для подальшого покращення права на захист необхідно продовжувати адаптовувати механізми судового захист до надзвичайних умов шляхом запровадження гнучких процесуальних форм, розвитку електронного судочинства, забезпечення доступу для вразливих категорій населення, а також удосконалення інституційних спроможностей судової системи. У зазначеному контексті право на захист слід розглядати не лише як процесуальну гарантію в межах конкретного провадження, а як загальнотеоретичну категорію, що відображає рівень стійкості держави до кризових викликів і її здатність забезпечувати реалізацію захисту прав людини навіть за умов воєнного стану. Збереження ефективного доступу до правосуддя в таких обставинах є проявом функціональної спроможності правової системи та важливим індикатором дотримання принципу верховенства права.

Таким чином, доступ до правосуддя під час війни крізь призму реалізації права на захист є не лише практичною проблемою організації судочинства, а

й фундаментальним теоретико-правовим питанням, що стосується меж державної влади, сутності правової держави та реальності прав людини навіть у період найвищих суспільних загроз. Його слід розглядати не лише як гарантію реалізації конституційних прав, але й як чинник консолідації нації, утвердження правової культури та зміцнення української ідентичності, що формується на основі ідеї свободи, гідності та справедливості. Попри воєнні дії, доступ до правосуддя вже покращився завдяки цифровізації, дистанційній формі участі у процесі, а також організаційній перебудові судової системи, що є свідченням інституційної стійкості держави, та її спроможність забезпечувати право людини на захист навіть у період збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Popovych K. Citizens' access to justice during the introduction and implementation of the legal regime of martial law in Ukraine. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. № 13 (3). С. 55-64. DOI: 10.56215/naia-chasopis/3.2023.55
2. Про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Пошиванюк Т. П. Проблеми забезпечення права на захист під час війни. *Публічне право*. 2024. № 3 (55). С. 5-12.

КОЛОДЯЖНИЙ

Максим Геннадійович,

завідувач відділу кримінологічних досліджень НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ СВІТОГЛЯД У КОНТЕКСТІ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У кожного народу є певні характерні риси, що відбивають його національні культурні, ментальні, інтелектуальні та інші особливості. В Українського народу такими є:

а) закована в його генах жага до свободи, волелюбність. Це було неодноразово доведено впродовж тисячолітньої історії з часів Давньої Русі та підтверджено у наш час під час шаленого національного супротиву російській військовій агресії;

б) гостре неприйняття соціальної несправедливості, що було продемонстровано у перебігу Помаранчевої революції та Революції Гідності;

в) високий інтелект та винахідливість українців, доказом чого є наукові досягнення у виді: газової лампи (Я. Лукасевич); рентгенівських променів, перекладу Біблії українською мовою (І. Пулюй); першого у світі гелікоптера (І. Сікорський); космонавтики й ракетної техніки (С. Корольов); першої у світі пересадки людської нирки (Ю. Вороний); місцевої імунізації (О. Безредка); електрозварювання та мостобудування (Є. Патон); засад геохімії, біогеохімії та радіогеології (В. Вернадський) та багато ін.;

г) сила духу, фізична витривалість та спортивна майстерність (футболісти О. Блохін, А. Шевченко, боксери брати Кличко, О. Усик, легкоатлет С. Бубка, плавчиня Я. Клочкова, гімнастка Л. Подкопаєва, фехтувальниця О. Харлан, тенісистка Е. Світоліна та ін.);

д) відома краса, привабливість й витонченість українських жінок;

е) традиційна гостинність та доброзичливість тощо.

Разом із тим мають місце й окремі характеристики українців, що є важливими для науки кримінології та сфери запобігання правопорушенням. Йдеться про специфіку кримінологічного світогляду громадян України, що полягає загалом у невисокому рівні їх правосвідомості та правової культури. Це питання заслуговує на увагу у межах розробки проблеми комплексності. Остання розглядається як одна з істотних ознак кримінологічної системи України. Комплексність має кількісно-якісне вираження. Вона полягає у кількісній багатоелементності та якісній міжелементній когерентності (взаємодії). Комплексність за її внутрішньосистемної інтерпретації відбиває повноту, зміст та зрештою ступінь складності окремих рівнів кримінологічної системи: доктрини, політики, законодавства, кримінології як навчальної дисципліни, діяльності (практики запобігання, прогнозування, стратегування, програмування та планування заходів профілактики правопорушень). Невід'ємним комплексом кримінологічної системи є також кримінологічний світогляд громадян. Вище надано короткий опис сучасного «модерного» трактування комплексності крізь призму її внутрішньосистемної сутності.

При цьому комплексність класично розуміється у її міждисциплінарному (міжгалузевому) прояві. Наприклад, коли певна наукова проблема досліджується із залученням різних галузей знання. Або коли для запобігання злочинності використовуються репресивні (кримінально-правові) та проактивні (кримінологічні) напрями і заходи. Звідси комплексність має подвійний прояв: традиційний (зовнішньосистемний, міждисциплінарний) та сучасний (внутрішньосистемний, мононауковий).

З урахуванням вищевикладеного можна констатувати, що багатоелементність комплексу кримінологічного світогляду виражається у тому, що його носіями є мільйони громадян України. Кожен із них вирізняється власним рівнем знань, у тому числі правових, умінь, соціальних

навичок, індивідуальним обсягом правосвідомості та правової культури, наявністю досвіду притягнення до юридичної відповідальності за порушення правових норм і правил поведінки (від безоплатного проїзду у громадському транспорті – до вчинення особливо тяжкого злочину).

Крім цього, кримінологічний світогляд виявляється у налаштованості громадян виконувати конституційний обов'язок не порушувати права і свободи інших членів суспільства, дотримуватись правової самодисципліни й жити не лише за правовими законами, а й за вимогами етики, моралі та навіть заповідями Божими. Останні можна розглядати як соціально-психологічні та духовні орієнтири у житті кожної людини.

Результати авторського емпіричного дослідження у виді опитування протягом травня-серпня 2025 р. кількох груп респондентів довели значущість кримінологічного світогляду у справі запобігання правопорушенням в Україні. Адже світогляд громадян безпосередньо впливає на криміногенні чинники соціально-психологічної етіології та їх необґрунтовано недооцінену здатність негативно впливати на поширення багатьох кримінальних правопорушень. На запитання щодо найбільш ефективних заходів запобігання злочинності в Україні вагома частина опитаних указала саме на збільшення рівня правосвідомості та правової культури громадян України, починаючи з раннього дитинства. Так вважає 93,5 % судді (усього 31 респондент), 68,7 % прокурорів (усього 693 респондента), 39,2 % співробітників Національної поліції (усього 12 191 респондент), які були опитані. Надаючи таку відповідь, перелічені групи респондентів фактично визнали значну криміногенність «людського» фактору в обоймі детермінації злочинності.

Соціально-психологічна сфера є дуже складною, завуальованою, відзначається закритістю для зовнішнього наукового спостереження порівняно з іншими, більш відкритими, сферами соціуму. Своєрідним індикатором стану цієї суспільної царини є загальний рівень законності у державі, а також динаміка, характер і поширеність явища кримінальної протиправності та його окремих проявів. Здійснити певні висновки щодо рівня правової культури громадян можна також за ступенем проникнення правового нігілізму та інших деформацій правової свідомості громадян у соціальний організм.

Річ у тім, що однією із особливостей такої сфери є те, що вона руйнується і погіршується поступово. Адже ставлення громадян до вимог законності та їх налаштованість на задоволення своїх потреб у незаконний спосіб видозмінюється протягом відносно тривалого часу. Динаміка трансформації соціально-психологічних процесів у суспільстві корелює з рівнем життя громадян, їх довірою до різних інституцій, загальним суспільним психологічним фоном. Аналогічно пролонгованим у часі є зворотній процес щодо кримінологічного запобіжного впливу на соціально-психологічні детермінанти злочинності. Мають минути десятиліття для того, щоб

оновилося кілька поколінь громадян, які сформують «критичну» масу людей з новими цінностями, установками, життєвими орієнтирами, а значить з якісно іншим кримінологічним світоглядом (вищим рівнем правосвідомості та правової культури) як фундаменту для ефективного запобігання кримінальним правопорушенням.

У нашому житті є окремі види правопорушень, на які впливають саме соціально-психологічні чинники. Такими є, окрім інших, правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. Для їх успішного запобігання особливу роль відіграє соціально-психологічна інституційна засада. Вона виражається у цілковитій підтримці ідеї високих стандартів у дорожньо-транспортній сфері переважною більшістю населення незалежно від того, до якого саме виду учасників дорожнього руху воно належить. Побудова сучасної моделі західного суспільства, для якого є рідкістю правовий нігілізм, посприяла створенню критичної більшості громадян із «правильною» соціальною установкою, відповідними життєвими цінностями, високим рівнем правосвідомості й правової культури. Така критична маса людей у багатьох країнах із усталеними правовими традиціями перетворилась на своєрідний людський капітал. Його інтелект, розуміння своїх конституційних прав і обов'язків посприяв зміні стану безпеки дорожнього руху у кращий бік [1, с. 25, 26; 2, с. 266-268].

Висловлені судження стосуються не лише автотранспортних правопорушень, а й усієї злочинності у нашій державі, запобігання якій передбачає звернення уваги передусім на соціально-психологічні детермінанти. Вони сформовані, головним чином, завдяки специфічному кримінологічному світогляду громадян України, що є яскравим показником української ідентичності. Є переконання, що завершення війни в Україні, настання сталого й справедливого миру, масштабна економічна відбудова нашої держави, повернення частини українських біженців з країн ЄС має позитивно відбитися на світогляді Українського народу. Це автоматично результує якісну трансформацію правосвідомості та правової культури громадян.

Список використаних джерел

1. Колодяжний М. Г. Стратегія Vision Zero: уроки для України : монографія. Харків : Право, 2022. 300 с.
2. Стратегія убезпечення дорожнього руху в Україні: виклики, проблеми, рішення : монографія / В. В. Голіна, В. С. Батиргарєєва, Б. М. Головкін та ін. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2024. 432 с.

КОМАРИНСЬКА Зоряна Михайлівна,
доцент кафедри соціального
забезпечення та управління персоналом
Львівського національного
університету імені Івана Франка,
кандидат історичних наук, доцент

РОЛЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Історична пам'ять як соціокультурне явище відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності суспільства, стаючи не лише відображенням минулого, а й механізмом конструювання колективних наративів, що визначають спільне бачення майбутнього. Поняття історичної пам'яті в гуманітарних науках набуло широкого застосування з кінця ХХ ст., коли дослідники почали розрізняти історію як академічну дисципліну і пам'ять як соціально-емоційний досвід народу чи спільноти. Відтак проблема історичної пам'яті в Україні на сучасному етапі перестала бути виключно предметом наукових дискусій істориків та соціологів. У контексті повномасштабної війни, що триває з 2022 року, та переосмислення постколоніального спадку, пам'ять про минуле перетворилася на фундамент національної безпеки та консолідації суспільства.

Історична пам'ять забезпечує зв'язок між минулим і сучасністю, структуруючи колективні уявлення про героїчні події, трагедії, символи та культурні маркери, які інтегруються в систему цінностей народу. Дослідження колективної пам'яті спирається на класичні праці П. Нора та М. Хальбвакса, які визначають пам'ять як актуалізацію минулого в інтересах сьогодення [3, 4]. У випадку України це, зокрема, пам'ять про боротьбу за незалежність, Голодомор 1932–1933 рр., визвольні рухи ХХ ст. та Революцію Гідності 2013–2014 рр., що стали ключовими елементами наративу національної ідентичності.

Українська колективна пам'ять формується як багатопарова структура, включаючи як офіційні історичні наративи, так і множинні локальні та регіональні спогади. В умовах глобалізації та постмодерних ідентичностей ці пам'яті можуть існувати в політичній і соціальній напрузі, створюючи поле для суспільних дискусій про «спільне минуле» і «спільне майбутнє» українців. Як стверджує Г. Касьянов у своїй монографії «Past Continuous», державна політика пам'яті в Україні еволюціонувала від «історії жертви» до «історії боротьби». Постаті, які раніше маркувалися як «вороги» (діячі УНР, ОУН, УПА), інтегруються в загальнонаціональний пантеон героїв як борці за суб'єктність [2].

Сучасна ідентичність базується не лише на знанні фактів, а й на емоційному переживанні подій, що формують «соціальну рамку пам'яті». Травматичний досвід минулого, поєднаний із трагедіями сучасної війни (Буча,

Маріуполь), створює неперервну лінію тяглості опору. Це явище Я. Грицак у книзі «Подолати минуле» описує як процес «дорослішання нації», де пам'ять стає ресурсом для модернізації, а не лише для оплакування [1].

До 2014 року Україна часто характеризувалася як країна «розколотої пам'яті» (схід vs захід). Проте війна з російською федерацією істотно активізувала процеси переосмислення історичної пам'яті та самоідентифікації, стала каталізатором уніфікації пам'яттєвих практик. Воєнні випробування сприяють консолідації суспільства навколо спільних наративів про свободу, спротив агресії та незалежність, а також загострюють питання політики пам'яті, що включають боротьбу з пропагандою і маніпуляціями щодо історичних наративів.

На сучасному етапі спостерігаємо, що у суспільстві зберігається значний інтерес до історії, а також зростає підтримка українців до державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті. Загалом же, за результатами проведених соціологічних досліджень, на замовлення Українського інституту історичної пам'яті товариством «Оперативна соціологія», у 2024 році 89,1 % респондентів цілком або частково підтримують політику держави у сфері відновлення та збереження національної пам'яті за останні 10 років. [5]. А відтак можна зробити висновок, що у громадян України зростає інтерес до вивчення власної історії.

Сучасні військові традиції, як от найменування бригад Збройних Сил на честь історичних діячів, таких як король Данило, князь Костянтин Острозький, гетьман Іван Виговський, полковник Армії УНР Григорій Чижевський та ін., підкреслює тяглисть української мілітарної традиції (від княжих часів до УНР). Ці назви присвоюють для вшанування героїв та відновлення національної військової ідентичності, вони створюють живий зв'язок між історією та актуальним моментом захисту держави.

Історична пам'ять посідає неабияку роль в освіті та є складовою процесу формування ідентичності молодого покоління. Якісна історична освіта, починаючи з шкільної парти, а ще краще з дошкільного віку (через доступні методи і форми подання для певної вікової категорії) сприяє розумінню минулого як частини сучасної національної ідентичності, протистоїть спрощеним чи викривленим наративам і допомагає формувати критичне мислення щодо історичних джерел і оцінок. Створення віртуальних музеїв та архівів усної історії забезпечує збереження пам'яті в реальному часі, що є критично важливим для молодого покоління українських громадян. Освітні практики повинні сприяти критичному та рефлексивному осмисленню історичної пам'яті, уникаючи її маніпуляції для досягнення вузькосупільних чи політичних цілей.

Історична пам'ять у сучасній Україні трансформувалася з пасивного збереження знань у дієвий інструмент державотворення. Вона виконує три основні функції: терапевтичну (проживання травм), мобілізаційну (захист суверенітету) та футурологічну (проєктування майбутнього на основі національних цінностей). Історична пам'ять є фундаментальною основою

формування сучасної української національної ідентичності, оскільки забезпечує зв'язок поколінь і створює спільний наратив минулого. Формування ідентичності через пам'ять є тривалим процесом, який потребує постійної рефлексії та захисту від зовнішніх інформаційних маніпуляцій. У контексті російсько-української війни вона виступає як потужний чинник консолідації суспільства, сприяє зміцненню ціннісних орієнтацій і підвищенню рівня самоідентифікації.

Список використаних джерел

1. Грицак Я. П. Подолати минуле: Глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 432 с.
2. Касьянов Г. В. Past Continuous: Історична політика 1980-х – 2000-х: Україна та сусіди. Київ : Laurus, 2018. 420 с.
3. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / пер. з франц. Андрій Рєпа. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
4. Васільєв О. Альбвакс Моріс. *Національна та історична пам'ять: словник ключових термінів* / кер. авт. кол. А. М. Киридон. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2013. 436 с.
5. Презентація результатів соціологічного дослідження Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/anonsy-podiy/prezentaciya-rezultativ-sociologichnogo-doslidzhennya-ukrayinskogo-institutu-nacionalnoyi-pamyati>

КОНДРАТЬЄВ Ігор Михайлович,
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат філософських наук

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Проблематика національної ідеї належить до числа тих інтелектуальних і суспільних феноменів, що не втрачають актуальності впродовж століть. Для України ця тема має особливе значення, адже процес формування модерної нації відбувався в умовах бездержавності, колоніальної залежності та систематичного обмеження культурних прав. У таких обставинах національна ідея стала не лише концептом політичної думки, а й формою збереження історичної пам'яті, мови, традицій і цінностей.

У сучасному науковому дискурсі національна ідея розглядається як інтегративний чинник, що об'єднує суспільство навколо спільних історичних

наративів, символів та стратегічних цілей. Українська національна ідея, сформована під впливом історичних викликів, стала підґрунтям для розвитку політичної нації, а також ключовим елементом української ідентичності. Проблема національної ідеї посідає центральне місце в дослідженні української ідентичності. В умовах багатовікової бездержавності, колоніальної залежності, політики русифікації та сучасних викликів повномасштабної війни проти України питання змісту й ролі національної ідеї набуває не лише теоретичного, а й екзистенційного значення. Вона постає як чинник самоусвідомлення народу, основа культурної самовизначеності та політичної суб'єктності. Національна ідея не зводиться до політичного гасла або абстрактної формули. Вона є синтезом історичної пам'яті, культурних цінностей, мовної спільності, уявлень про свободу, державність і гідність. Українська національна ідея формувалася в складних історичних умовах і набувала різних форм у різні періоди, проте її ядро залишалося незмінним: прагнення до свободи, самовизначення та збереження власної культурної самобутності.

Національна ідея у світоглядно-філософському розумінні постає як система цінностей, ідеалів і стратегічних цілей, що об'єднують народ у прагненні до самореалізації. В українській традиції національна ідея пов'язана передусім із ідеєю державної самостійності, культурної автономії та захисту мови. Уже на початку ХХ століття цю проблематику чітко окреслив Микола Міхновський [1], де наголосив на необхідності усвідомлення українцями себе окремою політичною нацією. Автор підкреслював, що без чітко сформульованої національної ідеї народ приречений залишатися об'єктом чужої політики. У цьому контексті національна ідея виступає як передумова суб'єктності.

Інший важливий вимір проблеми пов'язаний із духовною та культурною самобутністю. Дмитро Донцов [2] розглядав національну ідею як активну силу, що мобілізує суспільство до боротьби за власне майбутнє. Хоча його концепція має полемічний характер, у ній чітко простежується думка про те, що ідентичність не може існувати без волі до самоствердження. Донцов наголошував на значенні духовної енергії нації, яка проявляється у культурі, традиціях та історичній пам'яті. Таким чином, національна ідея постає не лише як політичний проєкт, а як внутрішній імператив.

Проблема збереження культурної самобутності особливо гостро постала в умовах радянської доби. У праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» [3] Іван Дзюба проаналізував суперечність між декларованим інтернаціоналізмом та фактичною політикою русифікації. Автор переконливо довів, що обмеження функціонування української мови та культури призводить до поступового розмивання ідентичності. Звідси випливає важливий висновок: національна ідея неможлива без мовної та культурної самодостатності. Мова виступає не просто засобом комунікації, а носієм історичної пам'яті та світоглядних орієнтирів.

Філософський вимір національної ідеї ґрунтовно осмислено Мирославом Поповичем у книзі «Філософія свободи» [4]. Дослідник простежує еволюцію української самосвідомості від козацької доби до сучасності. Він показує, що національна ідея змінюється разом із суспільством, проте зберігає ядро, пов'язане з прагненням свободи та гідності. Попович наголошує, що українська ідентичність формується на перетині європейських цінностей і власного історичного досвіду. У цьому сенсі національна ідея є відкритою системою, здатною до розвитку, але не до самозаперечення. Історичне підґрунтя української ідентичності глибоко розкрито у фундаментальній праці Михайла Грушевського «Історія України-Руси» [5], де автор доводив безперервність історичного розвитку українського народу, що мало принципове значення для утвердження його національної суб'єктності. Історична пам'ять у цьому контексті стає важливою складовою національної ідеї, адже вона формує відчуття спадкоємності поколінь. Без усвідомлення власної історії нація втрачає внутрішню опору.

Сучасне розуміння національної ідеї виходить за межі вузького етнічного трактування. Воно охоплює громадянський вимір, який об'єднує представників різних культур навколо спільних цінностей державності та свободи. Українська ідентичність сьогодні ґрунтується на принципах демократизму, поваги до прав людини та європейського вибору. Проте її ядро залишається незмінним, це усвідомлення належності до української культурної та історичної спільноти. Таким чином, національна ідея в українському контексті виконує інтегративну, мобілізаційну та світоглядну функції. Вона сприяє консолідації суспільства, формує ціннісні орієнтири та визначає стратегічний напрям розвитку держави. Саме тому її можна розглядати як фундаментальний чинник української ідентичності, що забезпечує спадкоємність поколінь і перспективу майбутнього. У сучасних умовах національна ідея виконує консолідуючу функцію, сприяє зміцненню громадянської солідарності та визначає стратегічні орієнтири розвитку держави. Її осмислення потребує подальших міждисциплінарних досліджень, адже саме через неї українська спільнота усвідомлює себе як суб'єкта історії.

Список використаних джерел

1. Міхновський М. Самостійна Україна. Київ : Діокор, 2002. 80 с.
2. Донцов Д. Націоналізм. Київ : RAINSHOUSE. 2025. 320 с.
3. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Мюнхен, 1968. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-518-110-6/966-518-110-6.pdf>
4. Попович М. Філософія свободи. Х. : Фоліо, 2018. 526 с.
5. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 1-10. Київ : «Наукова думка», 1991-1998.

КОНОНЕНКО

Тетяна Володимирівна,

професор кафедри державно-правових
дисциплін інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ, доктор філософських
наук, професор

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Проблема української ідентичності набуває особливої актуальності в умовах політичних, соціальних і культурних трансформацій, спричинених набуттям незалежності, подіями Революції Гідності та російсько-української війни.

Постколоніальний дискурс виступає важливим методологічним інструментом для рефлексії, аксіологічного оцінювання та вибору; дозволяє комплексно осмислити специфіку історичного розвитку України, яка тривалий час перебувала в межах імперського утворення, виявити глибинні наслідки колоніального підпорядкування. Сформований у другій половині ХХ століття як реакція на завершення колоніальної епохи, він зосереджується на питаннях гібридної ідентичності, підпорядкованості суб'єкта, залежності (економічної, культурної, мовної тощо) від колишньої метрополії; допомагає виявляти стереотипи та механізми домінування, що зберігаються навіть після здобуття незалежності. Сьогодні він активно використовується не тільки для аналізу стану країн Азії чи Африки, але і Східної Європи.

Ми погоджуємося з тезою, що український досвід демонструє специфічну модель колоніалізму, яка поєднує політичне підпорядкування з культурною та мовною асиміляцією. Імперський наратив і до сьогодні спрямований на заперечення суб'єктності українського народу, незалежності Української держави, наявності та самобутності української історії та культури. Коригування історії, заборона або обмеження української мови, репресії проти національної інтелігенції, централізований контроль над освітою, нав'язування радянської ідентичності формують комплекс меншовартості та роздвоєності.

Важливим аспектом постколоніального осмислення є переоцінка історичної пам'яті. Деконструкція імперських мітів дозволяє повернути власне бачення минулого та майбутнього, відновити імена репресованих історичних постатей і діячів культури, переосмислити досвід таких травматичних подій, як Голодомор, Друга світова війна, політичні репресії, русифікація тощо. Особливе значення має мова. В постколоніальному дискурсі вона постає не лише як культурний феномен, а й як символ спротиву, маркер національної суб'єктності та ідентичності. Її повернення в публічний простір, перш за все в освітній процес і медіа, є важливим кроком до

подолання наслідків колоніального минулого та утвердження незалежної ідентичності. Освіта, наука, культура виступають простором рефлексії колоніального досвіду. Українські науковці та митці дедалі частіше звертаються до теми травми, ідентичності, опору, створюючи нові наративи, вільні від імперських смислів.

Війна суттєво активізує процес деколонізації. В умовах екзистенційної загрози посилюється національна консолідація, зростає роль громадянської ідентичності, заснованої на цінностях свободи, гідності та солідарності. Українська ідентичність дедалі чіткіше артикулюється як антиімперська та європейська за своїм ціннісним змістом.

Отже, постколоніальний дискурс є продуктивним інструментом для аналізу української ідентичності, оскільки дозволяє осмислити як історичні наслідки колоніального підпорядкування, так і сучасні процеси національного самоствердження. Українська ідентичність постає як динамічне явище, що формується в процесі подолання колоніальної спадщини та утвердження власної суб'єктності.

КОСОВСЬКИЙ Сергій Васильович,
викладач соціальних дисциплін
комунального закладу Львівської
обласної ради «Бродівський фаховий
педагогічний коледж імені Маркіяна
Шашкевича»

ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ

Українська ідентичність – це складне і багатогранне поняття, яке охоплює усвідомлення людиною своєї належності до українського народу через спільну історію, мову, культуру, цінності та символи.

Це динамічний процес, що постійно трансформується під впливом історичних подій і соціальних змін. У своїй основі ідентичність ґрунтується на понятті «самобутності» – унікального набору рис, які відрізняють українців від інших народів, але водночас об'єднують їх у єдину спільноту [8].

Найдавніші цінності праукраїнців пов'язані з Трипільською цивілізацією – однією із землеробських культур античності, а відтак з Антською землею. Їх прямим спадкоємцем стала держава Руська, створена племенами Руської Землі, на базі яких сформувалась українська народність та державність, а також княжа ідентичність племінних союзів, їх консолідація навколо Києва. По мірі засвоєння християнських цінностей, утвердження християнства як офіційної релігії і включення Руси-України у європейський та світовий

культурно-духовний простір існуючі ознаки ідентичності набули нових рис з власним історичним, мовнокультурним, звичаєво-правовим, світоглядним та релігійним підґрунтям. При цьому закладені в Києві базові основи ідентичності не тільки зберігалися як автентичні, але й набули нової якості по мірі розвитку міжнародних відносин. З княжим періодом нашої історії пов'язані всесвітньовідомі імена князів Олега, Ігоря, княгині Ольги, Володимира Великого, Ярослава Мудрого, його дочки Анни – королеви Франції [5, с. 102].

У період польсько-литовського панування на українських землях козацтво стало головною національною силою України, створивши унікальну систему самоврядування. Виникнення козацтва було зумовлене наявністю вільних, незаселених територій на півдні України, які мали багаті природні ресурси. Туди вирушали групи промисловців для сезонних робіт: полювання, риболовлі, збирання меду диких бджіл, видобутку солі та селітри. Ці промисли приносили значний прибуток, але потребували великої сили, витривалості та мужності через постійні напади татар [4, с. 28].

Козацька культура визначається традиційним ототожненням чоловіка з воїном, що проявляється в символічному сприйнятті зброї, військової форми та батога. Зброя уособлює свободу та повноцінність особистості, військова форма вважається «справжнім» святковим одягом, батіг – знак козацької гідності. Якщо в сучасному суспільстві війна сприймається передусім як трагедія, то в козацькому світогляді вона постає не лише як неминуча частина життя, а і як ритуальне випробування, своєрідна ініціація [7, с. 20].

Козацтво довело, що українці є самостійним народом із власною мовою, вірою, культурою й традиціями, який прагне свободи. Воно відіграло визначальну роль у формуванні нових поглядів на світ та політичну культуру в українському суспільстві. Завдяки козакам стало можливим об'єднання українського народу навколо ідеї національної самоідентифікації, яка до середини XVII століття асоціювалася з прагненням до створення незалежної української держави. Ця ідея була центральною в політичних планах гетьмана Богдана Хмельницького з 1648–1649 років. Саме в цей період у політичній свідомості українців почали формуватися уявлення про владу та авторитет лідера, що згодом закріпилися в правових нормах та демократичних ідеалах [1, с. 20].

Ключову роль у поглибленні цивілізаційних засад ідентичності відіграли провідники козацького руху, видатні державні і політичні діячі, талановиті дипломати і тогочасні мислителі Дмитро Вишневецький, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Костянтин Острозький та ін. Козацька держава заклала, з одного боку, фундамент ранньомодерної української нації і утвердження історичної назви «Україна» в світі [5, с. 144].

Епоха модерну застала Україну у складі Австро-Угорської та Російської імперій, залишаючись своєрідною брамою на межі двох світових цивілізацій – західної і східної. Разом із тим, політика імперій, спрямована на розмивання і руйнацію української ідентичності, призвела до появи таких негативних явищ, як малоросійство, австрофільство, москвофільство та пропольські орієнтації. Величезну роль у формуванні української національної ідентичності, її цивілізаційного забарвлення відіграла політична і літературно-мистецька еліта та частина духовенства, розвиваючи і утверджуючи своєю творчістю і громадською діяльністю етнонаціональну, етнокультурну та етнополітичну свідомість українства Заходу і Сходу як визначальний імператив досягнення цілісності, єдності та соборності України [5, с. 201].

Революційні процеси в лютому й жовтні 1917 р. зруйнували монархію та Російську імперію. Перед Україною відкрилася перспектива формування власної нації з власною громадянською та політичною ідентичністю. Першими кроками було утворення на хвилі революційних подій у Києві 1917 р. Центральної Ради, яка проголосила автономію України й заснувала Українську Народну Республіку. Принципово важливим на шляху національного поступу України стало проголошення IV Універсалом демократичних засад української державності. Конституція УНР запроваджувала європейські принципи розподілу влади, провідну роль парламентаризму, забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Проте націєтворчі сили українців були значно ослаблені війнами 1918–1921 рр. і помилками української влади.

Внаслідок впливу багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, українська нація не змогла у цей час швидко сформуванати прошарок воєнної аристократії, який був би відданим ідеї захисту Української Держави, а національно-демократична ідея не змогла консолідувати панівну еліту, яка б визначила загальнонаціональні пріоритети і створила всі необхідні інституції для утвердження державно організованого суспільства та нації [6, с. 53].

Розкол української ідентичності як наслідок політики тоталітарних режимів XX століття увійшло в історію як доба тоталітаризму, коли в багатьох країнах світу, передусім в СРСР, державна машина повністю підкорила собі суспільство і особистість.

По мірі експорту влади російського більшовизму на більшість українських земель, втягування Української СРР до нової неоімперії у вигляді Союзу РСР розгорнулося цілеспрямоване нищення залишків суверенітету національної державності, вимивання національної свідомості, послідовно проводилась асиміляторська політика стосовно неросійських етносів, складовою якої стала руйнація основ української ідентичності, а разом з нею цивілізаційних цінностей українців. Особливо нищівними для паростків цивілізаційної ідентичності українців стали наслідки комунізації суспільства, насильницької колективізації сільського господарства, так званої «культурної

революції», застосування практики голодоморів і масових репресій, включаючи «розстріляне відродження».

Ідентифікаційні процеси в Україні сталінсько-брежнєвських часів набули не менш спотвореного вигляду і мали за мету сконструювати комуністичну ідентичність у форматі нової спільності людей – «радянського народу». Певний шанс для соборництва України відкривало радянське «збирання» українських земель на початку і в роки Другої світової війни, яке супроводжувалося новою хвилею національно-визвольної боротьби, нескореності націоналістичного підпілля, самопожертви воїнів УПА. Всупереч намірам режиму остаточно витіснити дух українськості народився рух шістдесятників, дисидентів та правозахисників, учасники і симпатичники якого прямо і опосередковано відстоювали збереження української ідентичності [5, с. 272].

Знаковою подією в українському ідентифікаційному процесі стали Акт проголошення державної незалежності України та Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р., які започаткували розрив з тоталітарною ідентичністю і позначилися на маркерах сучасного процесу ідентифікації. В контексті глибинних політичних, економічних, соціокультурних та духовних перетворень, які розгорнулися в ході державотворення, почався демонтаж старих ідентичностей, успадкованих від тоталітарного минулого, і формування нових під впливом цивілізаційного вибору українського народу, інтеграції України в європейські та трансатлантичні структури.

Нового забарвлення набули всі різновиди колективної ідентичності: етнонаціональна, конфесійна, культурна, громадянська, політична і, звичайно, цивілізаційна. Консолідація української цивілізаційної ідентичності в контексті європейського вибору України наштовхнулася на шалений спротив антиукраїнських сил [5, с. 322].

Сьогодні українська ідентичність переживає новий етап розвитку, який визначається як внутрішніми трансформаціями, так і зовнішніми викликами. Після здобуття незалежності в 1991 році Україна розпочала складний шлях до утвердження своєї державності. Події Революції Гідності 2013–2014 років і подальша війна з росією стали каталізаторами для зміцнення національної свідомості. Українці чітко заявили про свій європейський вибір, відкинувши пострадянську модель розвитку.

Війна з росією, яка триває з 2014 року, має не лише територіальний, а й глибоко ідентичний вимір. росія, використовуючи історичні міфи про «єдиний народ», намагається підірвати українську ідентичність, вбачаючи у ній загрозу своїм імперським амбіціям. Знищення бібліотек, музеїв і пам'яток на окупованих територіях, заборона мови та переписування історії є спробою стерти українську ідентичність, але це лише підкреслює її силу. Сьогодні українські письменники, музиканти, художники та режисери привертають

увагу світу, демонструючи, що культура є не лише спадщиною, а й зброєю у боротьбі за свободу.

Прагнення до інтеграції з НАТО та Європейським Союзом є не лише геополітичним вибором, а й відображенням цінностей, які формують сучасну українську ідентичність: демократія, свобода, рівність. Цей шлях вимагає від українців не лише політичної волі, а й усвідомлення своєї унікальності в глобальному контексті. Сучасна Україна – це приклад того, як нація може поєднувати багатовікову спадщину з амбіціями стати частиною глобального цивілізованого світу.

Список використаних джерел

1. Крисаченко В. Українська етнополітика. Кн. 1: Концептуальні нариси. Київ : «МП Леся», 2013. 440 с.
2. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. Київ : НАНУ. Ін-т політичних і етнонац. досліджень, 2002. 272 с.
3. Обушний М. І. Етнонаціональна ідентичність – феномен самовизначення українців. Київ : Київський ун-т, 1999. 240 с.
4. Пасічник В. М. Козацьке самоврядування на запорозькій січі як складова державницької традиції України. *Демократичне врядування*. 2022. № 1 (29). С. 26–41.
5. Рафальський О. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол. : О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
6. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
7. Юрій М. Українське козацтво як носій нових якостей (рис) цивілізаційної ідентичності. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2022. № 2. С. 19-24.
8. Еволюція української ідентичності: від витоків до сучасного світу. *Міжнародний культурний портал Експеримент*. URL: <https://md-eksperiment.org/post/evoljutsija-ukrayinskoyi-identychnosti-vid-vytokiv-do-suchasnoho-svitu>

КОСТИЦЬКИЙ Михайло Васильович,
академік НАПрН України, почесний
академік НАПН України, головний
науковий співробітник Інституту
правотворчості та науково-правових
експертиз НАН України, доктор
юридичних наук, професор,
заслужений юрист України;
КУШАКОВА-КОСТИЦЬКА
Наталія Вадимівна,
провідний науковий співробітник
Інституту правотворчості та науково-
правових експертиз НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ: ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ

В умовах екзистенційних викликів, спричинених війною та глобалізаційними трансформаціями, питання української ідентичності виходить за межі суто академічного дискурсу, набуваючи виміру національної безпеки та стійкості. Осмислення її історичних, правових та світоглядних засад є необхідною умовою для збереження цивілізаційної суб'єктності України.

У зв'язку з цим постає потреба проаналізувати трансформацію української ідентичності під впливом глобалізаційних процесів та цифровізації, визначити правові механізми її захисту та роль національної свідомості як основи стійкості.

1. Історично українська ідентичність формувалася як «єдність у розмаїтті», що акумулювала регіональні особливості [1]. Світоглядною основою сьогодні виступає свідомий громадянський вибір та ціннісна позиція, а не просто етнічна самоідентифікація. Як зазначають вітчизняні дослідники, в сучасному мінливому світі національна стійкість (резильєнтність) стає динамічною стратегією розвитку, здатністю зберігати ідентичність під тиском обставин та відповідати на зовнішні і внутрішні виклики [2]. Це передбачає не лише оборону, а й постійний розвиток цивілізаційної суб'єктності.

2. Глобалізаційні процеси мають подвійний вплив. З одного боку, вони уніфікують культурні простори, створюючи ризики розмивання традиційних ідентичностей. З іншого – вони провокують «гібридизацію», пошук нових форм культурного самовираження та актуалізують потребу в збереженні локальної самобутності [3, 4]. Для України глобалізація стає каталізатором переосмислення власного місця у світі, де культурна ідентичність виступає основою для діалогу з європейською спільнотою.

3. Цифрова епоха трансформує механізми формування національної свідомості. Цифрові технології виступають потужним інструментом консолідації, особливо для молоді та діаспори. Запуск таких ініціатив, як Платформа національної ідентичності, свідчить про перехід до системної державної політики у цій сфері, спрямованої на формування стійких світоглядних орієнтирів за допомогою сучасних інструментів [5]. Водночас цифровий простір є ареною гібридних війн, що вимагає високого рівня медіаграмотності та критичного мислення як складових національної стійкості.

4. Держава відіграє ключову роль у забезпеченні умов для розвитку ідентичності, але її функція має бути радше сприяючою, ніж директивною. Правове поле включає захист мовного простору, збереження культурної спадщини та утвердження європейських цінностей. Важливо, що національна стійкість як стратегія закріплена в документах з національної безпеки, де вона трактується як здатність суспільства швидко адаптуватися до змін та мінімізувати вразливості [2]. Це легітимізує політику ідентичності як невід'ємну складову обороноздатності.

5. У період збройного конфлікту актуалізується розуміння того, що національна ідентичність є не лише культурним феноменом, а й стратегічним ресурсом обороноздатності. Саме усвідомлена національна ідентичність та солідарність громадян виступають фундаментом суспільної стійкості, що дозволило українцям вистояти в найкритичніші моменти.

Національна стійкість за кризових умов руйнувань, втрат та гуманітарної катастрофи проявляється як здатність суспільства і державних структур ефективно протистояти агресії, зберігати стабільність та швидко адаптуватися до викликів війни [6]. Вона визначає реакцію держави і суспільства на внутрішні та зовнішні загрози. Ключову роль у цьому процесі відіграє «ідентичність опору», яка формується через самоорганізацію і трансформує індивідуальну залученість громадян у високу соціетальну стійкість нації [7]. Мова, культура та національні символи стають не просто маркерами ідентичності, а інструментами мобілізації та спротиву. Як ніколи раніше, для українців стало очевидним: без чіткого усвідомлення власної ідентичності неможливе існування незалежної держави. Таким чином, національна стійкість постає як похідна від сили національної ідентичності – чим вищий рівень самоідентифікації суспільства як єдиного цілого, тим вища його здатність протистояти зовнішньому тиску.

Резюмуючи, можна зазначити, що українська ідентичність у сучасному світі постає як динамічна структура, що базується на історичному досвіді, активному світоглядному виборі громадян та ефективних правових механізмах. Її розвиток в умовах глобалізації та цифровізації безпосередньо впливає на рівень національної стійкості. Саме міцна національна ідентичність стала тим фактором, який дозволив українському суспільству не лише вистояти в умовах агресії, руйнувань та гуманітарної кризи, а й продемонструвати унікальну здатність до консолідації, спротиву та

відновлення. Подальші дослідження мають бути зосереджені на вивченні впливу цифрових технологій на трансформацію колективних уявлень та виробленні ефективних моделей захисту культурної ідентичності в глобалізованому світі.

Список використаних джерел

1. Барановська В. Національна стійкість починається з локальних ідентичностей. 30.10.2025. Міжнародний фонд «Відродження». URL: <https://www.irf.ua/naczionalna-stijkist-pochynayetsya-z-lokalnyh-identychnostej>.
2. Пирожков С., Божок Є., Хамітов Н. Національна стійкість (резильєнтність) країни: стратегія і тактика випередження гібридних загроз. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 8. С. 74-82.
3. Глобалізація і культурна ідентичність: український вимір: монографія / О. Білий, О. Гомілко, В. Вовк [та ін.]. Київ : Наукова думка. 2018. 280 с.
4. Шевель І. П. Вплив глобалізації на національні культури та ідентичності: соціологічний аналіз процесів примирення. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2025. Вип. 15. С. 121–131.
5. В Україні запустили Платформу національної ідентичності: інструмент для молоді та іноземців. *Антикризовий медіа-центр*. 25.11.2025. URL: <https://acmc.ua/v-ukrayini-zapustyly-platformu-naczionalnoyi-identychnosti-instrument-dlya-molodi-ta-inozemcziv/>.
6. Уманців Ю., Шкуропадська Д. Національна стійкість України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2023. Т. 151. № 5. С. 4–19.
7. Шишкін О. Національна ідентичність: постколоніальні студії у вимірі російсько-української війни. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Політологія»*. 2026. № 22. С. 367-377.

КОСТЮЧОК Петро Леонтійович,
професор кафедри етнології і археології
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника,
кандидат історичних наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ/РУСИНІВ У СВІТЛІ ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ПЕРЕПИСІВ НАСЕЛЕННЯ 1920–1930-Х РОКІВ

Складний і доволі суперечливий націєтворчий процес був характерний для українського населення Карпатського регіону. Українці/русини в Чехословацькій Республіці мешкали в Карпатській Русі (колишній Угорській Русі). Після утворення Чехословацької Республіки цей терен опинився у двох регіонах – Підкарпатській Русі та Східній Словаччині. На Підкарпатській Русі українці/русини становили більшість і природно мали можливості до

національного розвитку, на території Словаччини вони мешкали в північно-східних районах і були піддані тотальній словакізації.

Одним із засобів тиску і впливу на українців регіону стали переписні кампанії. Так, проведення першого перепису населення було лакмусом внутрішньої політики новоствореної незалежної країни для розуміння специфіки складу населення. У міжвоєнний період у Чехословацькій Республіці проведені два переписи у 1921 і 1930 рр. Переписи 1921 і 1930 р. у Чехословацькій Республіці були не тільки інструментом визначення кількісних показників населення, але активізували полеміку про національну ідентичність, етнополітику, становище українців\русинів, міжнаціональні відносини.

Перепис населення 1921 р. став вагомим фактором визначення національної приналежності населення Східної Словаччини. У превентивній заяві 4 лютого 1921 р. земплінського жупана М. Славіка було оголошено, що «в Словаччині немає ніякого русина ані руснака, а є лише словаки греко-католицької віри» [1, с. 164]. Словацькі посадовці ігнорували наявність русинського елементу у східнославацьких жупах.

Сенатори (Ю. Лажо і 11 senatorів від чехословацької соціал-демократичної партії) звернулися до міністра внутрішніх справ щодо подій, які відбувалися в Східній Словаччині під час перепису 1921 р. Вони наводили факти порушень комісарів, які записували русинів за словаків. Так, село Кечковці «є ціле руське, але переписні комісари записали всіх громадян за словаків, також в чисто руських громадах, як В. Мірошов, Розтока, Дубова і багатьох інших записали словаками, яких там немає» [4].

Перепис 1921 р. став прикладом відстоювання українцями/руси́нами Східної Словаччини своїх національних прав. Власне це спонукало до проведення відповідної агітаційної роботи серед місцевого населення, адміністративного впливу словацьких урядників на переписних комісарів, пожвавлення суспільно-політичного резонансу їхньої неправомірної діяльності у Земплінській, Спіській та Шариській жупах упродовж 1921 р.

Для українців/русинів перепис 1930 р., відіграв важливу роль в осягненні своєї національної приналежності як протидії тотальній словакізації краю. Перепис 1930 р. визначав національність відповідно до рідної мови.

Перепис населення в Чехословацькій республіці 1930 р. каталізував українців/русинів у Східній Словаччині, які були проти того, щоб їх записували словаками. Місцева інтелігенція пропагувала активну участь селян у переписній кампанії. Під час перепису 1930 р. встановлено чисельні параметри українського/русинського населення Східної Словаччини. У Старолубовнянському окрузі результати перепису 1930 р. зафіксували перевагу русинської народності над словацькою у порівнянні з переписом 1921 р. Комісари проводили агітаційну роботу серед лемків, переконуючи

останніх записуватись словаками. Боротьбу за національну українську/русинську ідентичність очолила місцева інтелігенція: греко-католицькі священники, вчителі й урядники.

Порівнюючи дані етнічного й конфесійного зрізів, консул Речі Посполитої в Ужгороді М. Халупчинський у монографії «Русини підкарпатські як етнічна група» вважав, що руське населення опанувало «доріччя Ужу, переходячи широким пасем на Словаччині, де його західна границя становить Попрад» [2]. Згідно М. Халупчинського «назва «карпаторуський» або «карпаторусин» для національного окреслення населення Підкарпатської Русі є нова й штучна. Населення тієї назви ніде не вживає; прийнятою вона залишилася при приєднанні краю до Чехословаччини у зв'язку з формуванням геополітичного поняття Підкарпатської Русі» [3].

Таким чином, переписи стали інструментами втілення державної (чехословакізму) і регіональної (словацького автономізму) етнополітики шляхом застосування чеською і словацькою владою різних технологій щодо збільшення питомої ваги власних державотворчих складників. Чеська і словацька влада намагалася «вплинути» на результати конскрипцій, штучно й арифметично зменшуючи кількість українського населення у регіоні. Натомість перші підтримували конструювання та існування окремого автохтонного етніка – русинів та відповідно русинство, інші намагалися заперечувати існування українців у краї шляхом швидкого вирішення русинського питання.

Список використаних джерел

1. Поп Ю., Кравчук О. Перший губернатор Закарпаття: політична діяльність Г. Жатковича в 1918–1921 рр. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Історія*. 2006. Вип. XI. С. 159–166.
2. Archiwum Akt Nowych w Warszawie. KRPU. 2. 460. Sygn. 5. K. 82.
3. Archiwum Akt Nowych w Warszawie. KRPU. 2. 460. Sygn. 5. K. 84.
4. Slovenský národný archív, Krajinský úrad v Bratislave (1920, 1928-1939), 1115.

КРАВЧЕНКО

Наталія Володимирівна,

викладач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ

Повномасштабна збройна агресія проти України стала для суспільства не лише воєнним викликом, а й точкою біфуркації – моментом радикального зламу попереднього світопорядку. Як зазначають дослідники під керівництвом М. Требіна, війна в її сучасному вимірі є екзистенційним конфліктом, що змушує націю вдаватися до глибинної ревізії власного світогляду заради самозбереження [1, с. 14]. У цьому контексті правосвідомість перестає бути лише відображенням чинного законодавства, вона трансформується у фундамент духовного спротиву та ключовий елемент національної ідентичності.

Для розуміння сучасних трансформацій необхідно звернутися до витоків правосвідомості українського соціуму. Ю. Калиновський обґрунтовує її поліцивілізаційний характер, де раціональні західні стандарти органічно поєднуються з національним кордоцентризмом – пріоритетом внутрішньої свободи та гідності над формальним державним примусом [2, с. 142].

В умовах війни цей архетип «вільної особистості» став основою для феномену масової самоорганізації. Якщо для агресора характерною є патерналістська модель, де правосвідомість деформована всевладдям держави, то українська модель демонструє домінування так званої правової совісті. Це інтуїтивне прагнення до справедливості, яке дозволяє громадянам зберігати правопорядок навіть у ситуаціях критичного навантаження на державні інститути. Трансформація полягає у переході від «права підданого» до «права громадянина-захисника».

Будь-яка кризова епоха породжує потребу у зміні аксіологічних шкал. Н. Камінська зауважує, що конституційні цінності (мир, свобода, безпека) у мирний час сприймаються як певна даність, проте в умовах воєнного стану вони стають стабілізаційним фактором [3, с. 86].

Особливого значення набуває трансформація балансу між свободою та безпекою. Сучасна українська правосвідомість демонструє унікальний досвід: усвідомлене прийняття тимчасових обмежень певних прав (законний режим воєнного стану) не призводить до правового нігілізму. Навпаки, громадяни сприймають ці обмеження як раціональний інструмент збереження вищої цінності – суверенітету. Таким чином, правова ідентичність зміцнюється через

солідарність, де особиста свобода реалізується через відповідальність перед спільнотою.

Глибший аналіз трансформації потребує розгляду не лише свідомих, а й підсвідомих процесів. А. Шульга наголошує на важливості розрізнення статистики правосвідомості (знання норм) та її динаміки (мотивації) [4, с. 45].

Війна запустила механізми «правової підсвідомості». Ми спостерігаємо феномен квазіправосвідомості, коли особи, що не мають глибоких спеціальних юридичних знань, демонструють зразкову правомірну поведінку. Це пояснюється існуванням моральних аналогів правових норм у внутрішньому світі людини. Правова інтуїція, так зване шосте почуття права, допомагають українцям розпізнавати легітимність дій влади та відкидати маніпулятивні впливи агресора. Мотивація правомірної поведінки трансформується: вона стає менш залежною від страху перед санкцією і більш орієнтованою на ціннісний результат – перемогу та справедливий мир.

Згідно з висновками М. Требіна, збройний конфлікт актуалізує захисну функцію культури [1, с. 112]. Правосвідомість стає об'єктом смислової війни, де ворог намагається зруйнувати правову ідентичність українців. У відповідь на це відбувається консолідація навколо ідеї правової держави. Європейський вектор розвитку України стає не просто політичним вибором, а ціннісним орієнтиром правосвідомості, що протиставляється хаосу та свавіллю агресора.

Трансформація також виявляється у подоланні амбівалентності. Якщо раніше в суспільстві співіснували повага до закону та правовий нігілізм, то війна змушує обирати чітку позицію. Правомірність стає частиною національного імунітету. Волонтерство, дотримання законів війни, активна участь у забезпеченні громадської безпеки – все це зовнішні прояви глибокої внутрішньої трансформації правосвідомості від споживацької до державотворчої.

Трансформація української правосвідомості в умовах збройного конфлікту має цілісний, системний характер. Вона охоплює всі рівні: від підсвідомої інтуїції (за Шульгою) до високих конституційних ідеалів (за Н. Камінською). Світоглядний аспект цієї трансформації полягає в остаточному утвердженні людини як суб'єкта права, що здатний до самоорганізації та відповідального вибору. Правосвідомість сучасного українця – це свідомість вільної особистості, для якої право є найвищим інструментом захисту людської гідності, історичної справедливості та майбутнього нації.

Список використаних джерел

1. Україна в умовах російської агресії: виклики та відповіді : монографія / М. П. Требін, М. А. Козловець, І. В. Верховцева та ін. ; за ред. М. П. Требіна. Харків : Право, 2024. 456 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178518240>
2. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : монографія. Харків : Право, 2008. 288 с.

3. Камінська Н. В. Сучасна парадигма конституційних цінностей та їх значення в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 2 (24). С. 86–95. DOI: <https://doi.org/10.33270/02222402.86>

4. Шульга А. М. Правосвідомість особи як передумова її правомірної поведінки: ретроспективний погляд, сучасна інтерпретація. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 45–58. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.04>.

КРИСАЧЕНКО Валентин Семенович,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту
українознавства Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук, професор

ЕТНОГЕНЕТИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: АНТИ І СКЛАВІНИ ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я (ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ)

Наприкінці IV ст. н. е. в історичних трактатах дедалі частіше та вагомніше зустрічаються назви двох слов'янських етносів (чи об'єднань племен) — антив і склавів. Втім, цілком можливо, що мова йде про одну й ту ж саму етнічну спільноту, оскільки багато авторів, зокрема Прокопій Кесарійський, наголошувало, що анти і склавів користуються однією мовою, у них спільні звичаї, побут та вірування. У будь-якому випадку достеменно відомо, що вже у V–VII ст. анти і склавів поступово переймають на себе провідну роль в організації суспільного життя од Танаїсу (Дону) до Істра (Дунаю), загрожуючи безпеці самого Константинополя. На різних теренах вони витворили низку племінних і міжетнічних державних об'єднань, котрі однозначно засвідчили: слов'янський компонент на етнічній мапі Європи з'явився стало, надовго, і подальша історія істотно визначається його присутністю у світі, культурною та політичною активністю. Теми склавів та антив у контексті історії Північного Причорномор'я торкалося багато вчених; Йордан, Феофілакт Симокатта, Іоанн Ефеський, Маврикій, Менандр Візантієць, Екдицій Авіт, Ісидор Севільський та інші історики, письменники і політики.

Історик Йордан розташовує склавів від Вісли і Дністра аж до Дніпра, причому зауважує, що це той самий народ, що й анти; в іншому місці він пише, що готам довелося зазнати битви з антами біля Меотійського (Азовського) моря. Тобто, анти жили і на лівобережжі Дніпра. Візантійський історик Прокопій Кесарійський, описуючи людність Північного Причорномор'я,

зауважує, що безпосередньо біля Танаїса (Дону) та Меотиди Азовського моря) живуть «варвари»; далі ж на північ розташовані «незчисленні племена антів». Отже, по-перше, історик залюднює антами практично територію всієї сучасної України і, по-друге, чітко відрізняє цю людність від «варварів». Цьому, очевидно, було багато причин, головна з яких, ймовірно, та, що анти загалом підтримували з Візантією дружні стосунки, часто були її союзниками, працювали у Візантії на різних військових та державних посадах.

Остання письмова згадка про антів датована 602 р., коли аварський каган наказав знищити антів. Але прикметно, що практично з цього ж часу, історики описують на тій самій території такі етноси, як роксолани, руси-роси і такі держави, як Арта-Артанія та «острів» Русів. Очевидно, ми тут маємо справу не із зміною одного народу іншим, а з полісемантизмом в етнічних найменуваннях та історичній динаміці етнонімів, коли один і той же етнос часто набуває різних назв, а різні іменувалися, навіть протягом тисячоліть, однією і тією ж назвою (наприклад, етнонімом «скіфи»).

Християнський богослов Кесарій, брат Григорія Великого (Назіанського), що жив у IV ст., в «Діалогах» одним з перших згадує слов'ян («склавіни»). Римський літератор та церковний діяч Альцим Екдицій Авіт (бл. 460 р. – 525 рр.) в листі до якогось Мартина окреслює коло етносів (чи об'єднань), котрі сприймаються як союзні во Христі, тобто християнські. І серед них він наводить етнонім «склав» («sclavus»), також згадує сарматів, остроготів та аланів, закоріненість котрих у праукраїнські землі безперечна. Прокопій Кесарійський, грецький історик з V–VI ст. н. е., учасник багатьох візантійських військових змагань та державних діянь, автор праць «Готська війна», «Анекдоти», «Таємна історія», «Про споруди» та ін. Його твори є цінним джерелом з ранньої історії слов'ян та антів, а також готів та гунів, тобто етносів, котрі в різний час мешкали на теренах стародавньої України. Згідно свідчень автора в «Готській війні», вже з V ст. слов'яни і анти постійно долають своєрідний північний кордон Візантійської імперії, тобто ріку Істр (Дунай), і спустошують місцеві провінції, подовгу залишаючись на постійне життя. Слов'янські племена проникають у Фракію, Македонію, Мезію, Ілірію та ін., витісняючи автохтонну людність, приступаючи під стіни самого Константинополя; чималі колонії слов'ян з'являються в Малій Азії, на Криті, Евбеї. У цьому контексті прикметно, що анти, доходячи нерідко аж до Адріатичного моря, невпинно визначалися як слов'янський народ, батьківщина якого простилається за Дунаєм, тобто на території України. Візантійський історик докладно описує походження антів, слов'ян, їхній зовнішній вигляд (вони «темночервоні», тобто, швидше, – руді), племінний устрій життя, звичаї, духовні погляди і потреби. Для Прокопія Кесарійського це – народ мирний, незлобливий, хоча й могутній у своїх звичаях. Хоча цей народ пересувався краями та землями, але був він не кочовий, а осілий. Історик на цьому спеціально наголошує, зауважуючи, що назва анти походить від слова «спорадичний», тобто «розсіяний». (Чи не приховується тут етнонім «роси», який Прокопій міг просто перекласти по-грецьки як «спорадеї»). Біля

Метиди, зауважує Прокопій, «Народи, котрі тут живуть, в давнину звалися киммерійцями, а тепер звуться утигурами. Далі на північ від них займають землі незчисленні племена антів» (IV, 4). В трактаті «Таємна історія» Прокопій неодноразову вказує на те, що «вся Європа пограбована гуннами, склавінами і антами, що з міст одні були зруйновані до основи, інші вщент обібрані завдяки грошовим контрибуціям» (XXIII, 6–7) [1, с. 248].

Пильно і ретельно спостерігав за антами і склавінами Маврикій – візантійський імператор-василевс (582–612 рр.), військовий теоретик та історик. Маврикій – ймовірний автор відомого трактату «Тактика і стратегія», у якому докладно викладені проблеми військового мистецтва і взаємини його держави з причорноморськими сусідами. В XI книзі (п'ята глава) містяться докладні відомості про антів та склавів: описано їхній побут, звичаї, природу краю, образ людності (фізіогноміку), військові прийоми, озброєння тощо. Ці факти є надзвичайно цінними та повчальними. Маврикій особливо підкреслює волелюбність та справедливість антів та склавів: вони люблять свою землю і свободу, і прихильні до чужинців – до тих, хто приходить з миром. Злодіянів же – провчають. Вони заможні, мешкають у лісистих місцях поблизу рік, де спостерігається значна щільність їх населення. Землі їхня щедра, а жінки – надзвичайно скромні: «Племена слов'ян і антів подібні своїм способом життя, своїми звичками, своєю любов'ю до свободи; їх ніяким чином не можна прихилити до рабства або покори: вони хоробрі, переважно у своїй землі, і витривалі, легко витримують спеку, холод, дощ, голизу, нестачу в їжі... У них велика кількість різноманітної худоби і плодів земних, які лежать у ворохах, особливо проса і пшениці. Скромність їхніх жінок переважає будь-яку людську природу, тим то більшість з них вважає смерть свого чоловіка своєю смертю і самохіттю душать себе, не вважаючи перебування у вдівстві за життя... Битися зі своїми ворогами вони полюбляють у місцях, що поросли густим лісом, у тіснинах, на кручах; з користю для себе користуються [засідками], раптовими атаками, хитрощами, і вдень і вночі винаходячи багато [різноманітних] способів. Досвідчені вони також і в переправі через ріки, переважаючи у цьому відношенні всіх людей. Мужньо витримують вони перебування, у воді, так що часто дехто з них, з тих, що залишаються вдома, застукані зненацьким нападом, поринають у безодню вод. При цьому вони тримають у роті спеціально виготовлені великі видовбані зсередини очеретини, які дістають поверхні води, а самі, лежачи горілиць на дні, за допомогою їх дихають; і це вони можуть проробляти протягом багатьох годин, так що зовсім неможливо здогадатися про їхню [присутність]...» [2, с. 250]. Обширним є набір їхніх військових прийомів та засобів, особливо ж вони меткі у ближньому бою і в звичних умовах; озброєні вони луками, списами та щитами. В цьому, як і в звичаї переховуватися під водою з очеретиною в губах під водою легко впізнаються риси поведінки давніх русичів та козаків запорожців.

Список використаних джерел

1. Прокопій Кесарійський. Таємна історія. *Історія Криму від найдавніших часів до кінця XVIII ст.* Київ : «МП Леся», 2007. С. 242–248.
2. Маврикій. Тактика і стратегія. *Історія Криму від найдавніших часів до кінця XVIII ст.* Київ : «МП Леся», 2007. С. 249–253.

КРІЖІК Катерина Сергіївна,
аспірант відділу соціальної психології
Інституту соціології НАН України

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РІШЕНЬ ПРО ПОВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ МІГРАНТІВ

Повномасштабна війна актуалізувала питання української ідентичності не лише в політичному, правовому чи символічному вимірах, а й на рівні індивідуальних життєвих рішень. Одним із таких рішень є повернення українських воєнних мігрантів з-за кордону, яке в наявних дослідженнях здебільшого аналізується крізь призму безпекових, економічних та інституційних чинників [1–3]. Водночас індивідуальні механізми прийняття рішення, пов'язані з переживанням належності, відчуттям дому та узгодженістю життєвого вибору з образом себе, залишаються менш опрацьованими в емпіричному та теоретичному плані.

Для українського випадку це має особливе значення, оскільки рішення про повернення наразі формується в умовах триваючої війни, коли об'єктивні обставини є нестабільними, а уявлення про ідентичність, відповідальність і своє місце в колективному досвіді війни набувають визначальної ролі для повернення. У таких умовах повернення перестає бути виключно реакцією на зовнішні чинники й дедалі більше постає як спосіб відновлення внутрішньої узгодженості між життєвим вибором і уявленням про себе.

Емпіричну основу дослідження становлять 24 глибинні напівструктуровані інтерв'ю з українськими воєнними мігрантами, які реалізували повернення в Україну у 2022–2024 роках. Аналіз інтерв'ю дозволив виокремити п'ять типів рішень про повернення, що відрізняються домінуючими конфігураціями чинників і мотиваційною логікою: індивідуально-психологічний тип; соціально-мережевий тип; тип рішень, пов'язаний з умовами в Україні та відновленням можливостей; тип рішень, зумовлений умовами в країні перебування; а також інституційно-структурний тип.

В індивідуально-психологічному типі рішення про повернення ключову роль відіграє переживання суб'єктивної несумісності між власним «я» та

життям за кордоном. Ця несумісність осмислюється респондентами як порушення узгодженості між способом життя та уявленням про себе, а повернення в таких випадках постає як спосіб відновлення внутрішньої цілісності та керованості власного життя. Як зазначає одна з респонденток, *«Я тут вдома. А там я взагалі вдома не почуваюсь. Мені там все чуже, неблизьке взагалі, ні менталітет, ні темп, ні те, що людям важливо»* (Ж., 25). У подібних наративах відчуття «дому» є складовою образу Я і визначає прийнятність життєвого вибору.

Характерною рисою цього типу є те, що рішення про повернення ухвалюється попри усвідомлення збереження об'єктивних ризиків у країні походження. Респонденти визнають складні побутові та економічні умови, однак саме перебування «вдома» пов'язується з можливістю знову відчувати себе суб'єктом власного життя: *«Я повернулась тоді, коли були відключення. Хоча це було дуже нелогічно, але я відчувала себе дуже натхненною і просто я була щаслива»* (Ж., 21). У цих наративах повернення може виглядати суперечливим з точки зору об'єктивних умов, але раціональним у вимірі ідентичності та психологічного добробуту.

У межах цього типу виокремлюються два аналітичні підтипи – емоційно-афективний та ціннісно-ідентичнісний. В емоційно-афективному варіанті рішення про повернення формується як реакція на тривалий емоційний дискомфорт, відчуття відчуженості та втрату переживання «свого» життя. Навіть за умов матеріальної стабільності та безпеки перебування за кордоном описується як психологічно виснажливе і несумісне з бажаним способом життя. Респонденти говорять про травматичність самого факту життя за кордоном: *«В мене було класне оточення і класні можливості, але я бачила світ ніби в тумані через те, що мені все це було просто травматично жити за кордоном»* (Ж., 23).

У ціннісно-ідентичнісному підтипі та сама суб'єктивна несумісність осмислюється через уявлення про належність, відповідальність і роль у колективному досвіді війни. Повернення пов'язується з образом себе як громадянина та з необхідністю узгодити власне життя з ціннісними орієнтирами. Перебування за кордоном описується як морально напружене, оскільки безпека і побутова стабільність не знімають внутрішнього конфлікту, пов'язаного з відчуттям недостатньої залученості: *«В мене всі ці роки було дуже жорстке відчуття того, що я недостатньо роблю щось для України, відчуття провини вижившого»* (Ч., 23 роки). У таких випадках повернення набуває характеру морального рішення і пов'язується з уявленням про участь у спільному майбутньому: *«Я хочу жити в своїй країні, зі своїми людьми... і вкласти свої сили в те, щоб відновити, а потім і розбудувати країну»* (Ж., 21).

Окремо в наративах цього підтипу простежується символічний вимір повернення, пов'язаний з прагненням реалізувати набутий за кордоном досвід саме в українському контексті: *«Я хочу якийсь хороший досвід за кордоном привезти в Україну, робить щось тут»* (Ж., 23). Таким чином, ідентичність

функціонує як внутрішній критерій прийнятності життєвого вибору, а повернення постає як спосіб відновлення узгодженості між особистою біографією та образом себе в умовах війни.

Таким чином, індивідуально-психологічний тип рішень про повернення демонструє, що українська ідентичність функціонує не лише як символічна або декларативна категорія, а як чинник формування рішень про повернення. Рішення в цих випадках формується як відповідь на потребу відновити внутрішню узгодженість між особистою біографією, образом себе та колективним досвідом війни. Отримані результати свідчать про необхідність подальшого аналізу рішень про повернення з урахуванням суб'єктивних вимірів ідентичності, особливо в умовах тривалої невизначеності та війни.

Список використаних джерел

1. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Друга хвиля дослідження. Центр Економічної Стратегії, 2023.
2. UNHCR Lives On Hold: Intentions and Perspectives of Refugees, Refugee Returnees And Internally Displaced People From Ukraine. 2024.
3. Adema J., Aksoy C. G., Giesing Y., Poutvaara P. The Effect of Conflict on Refugees' Return and Integration: Evidence from Ukraine. IZA – Institute of Labor Economics, 2024.

КУЛІШ Наталія Стефанівна,
доцент кафедри філософії, соціально-
гуманітарних наук та фізичного
виховання Хмельницького університету
управління та права
імені Леоніда Юзькова,
кандидат філософських наук

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЗБЕРЕЖЕННІ РЕЛІГІЙНОЇ, НАЦІОНАЛЬНОЇ, КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В КАНАДІ (НА ПРИКЛАДІ ПРОВІНЦІЇ МАНІТОБА)

Українська Греко-Католицька Церква відіграла одну з ключових ролей у формуванні та збереженні релігійної, національної та культурної ідентичності української діаспори в Канаді. Для перших хвиль українських емігрантів наприкінці XIX – на початку XX століття Церква була не лише релігійною інституцією, але й ключовим осередком соціального життя, моральної підтримки та самоорганізації громади. В умовах розпорошеного поселення, економічної залежності, тиску та дискримінації з боку домінантної англо-

протестантської культури українці покладали на УГКЦ значно ширший спектр функцій і очікувань, ніж це властиво для суто релігійної інституції. Закладений та апробований часом функціонал УГКЦ вже більш як сто років визначає обличчя українства в глобальному світі.

Спробуємо тезово окреслити ключову роль УГКЦ в Канаді, у контексті збереження релігійної, національної та культурної ідентичності української діаспори.

УГКЦ в Канаді, поряд з іншими українськими організаціями, має амплуа стабільної інституції, своєрідного осередку української громади, виконуючи не лише релігійну, а й соціально-організаційну функцію. Так, впродовж усієї історії українців у Канаді, Церква долучалася до соціально-значимих ініціатив: підтримки людей у складних життєвих обставинах, формуванні спеціальних фондів, позикових кас; побудові притулків для немічних, старечих будинків, конфесійних шкіл, тощо. Нині під опікою УГКЦ у Вінніпезі діє «Школа непорочного серця Марії» з англо-українською програмою викладання [1], притулок для літніх українців «Дім Пресвятої Родини» [2]. Спільнота католиків-мирян «Лицарі Колумба» залучена у соціальні ініціативи локального та глобального масштабів. Після російського вторгнення, у лютому 2022 року, Лицарі Колумба заснували «Фонд солідарності з Україною» для підтримки гуманітарної допомоги. За цей час вони зібрали понад 24 мільйони доларів США благодійних внесків [3].

Церква є простором мовної та культурної тяглості. Через богослужіння, катехизацію, парафіяльне життя вона зберігала та продовжує культивувати українську мову, традиційну релігійну лексику та обрядову культуру в умовах англomовного середовища. Саме ця роль нині є одним з маркерів мультикультурності канадського суспільства. УГКЦ є простором символічної «малої України». Через храм, ікону, літургію, церковний календар Церква відтворювала в еміграції сакральний простір Батьківщини, перетворюючи релігійний досвід на форму національного буття.

УГКЦ як хранитель історичної пам'яті. Саме з ініціативи Церкви у Канаді увічнено чимало знакових місць з історії України. До прикладу, у 1936 році з ініціативи греко-католицького священника о. Василя Кушніра у Вінніпезі було споруджено символічну могилу (кенотаф) Українських січових стрільців [4, с. 65]. Відтоді щорічно на Зелені свята на могилі проводять богослужіння [5]. Вагомою частиною історичної пам'яті є її меморіалізація. Так, УГКЦ вшановує знакові місця трагедій перших поселенців у Канаді, тим самим, означає надважкі зусилля українців у побудові їхнього життя на нових землях [6]. Своєрідним музеєм пам'яті під відкритим небом є кладовища УГКЦ, де знайшли останній спочинок українці та їх нащадки. Важливу роль архівів колективної пам'яті виконують парафії та єпархії, зберігаючи документи, метричні книги, родинні зв'язки та наративи про походження з України. Цінною є функція парафій УГКЦ зі збереження чималих книгозбірень з

масивом української релігійної, історичної, художньої літератури; виставок українських промислів, традиційної української культури.

Формування моральної ідентичності через релігійний наратив. УГКЦ підтримувала образ українця як морально відповідального, жертвовного та національно свідомого суб'єкта, поєднуючи релігійну віру з ідеєю служіння народові. Чимала кількість парафіян УГКЦ в Канаді стали відомими управлінцями, менеджерами, політиками, професійними людьми.

Церква як освітній центр діаспори. Через недільні школи, катехитичні курси та молодіжні організації УГКЦ передавала та продовжує передавати не лише віру, а й знання з української історії, культури та мови. Нині поширеним явищем є діяльність українських клубів при парафіях, організація майстер-класів писанкарського мистецтва, традиційного українського розпису, вишивання, української кухні.

УГКЦ як мережа соціальної солідарності. Парафії створювали горизонтальні зв'язки між емігрантами, допомагаючи їм інтегруватися в канадське суспільство без втрати національної самототожності. Впродовж історії Церква долучалася до підтримки новоприбулих українців. Так, 2022 року, з відкриттям канадської урядової програми CUAET – допомоги біженцям від війни в Україні, Церква долучилася до підтримки новоприбулих українців, організовуючи збір та розподіл речей першої необхідності, допомогу з житлом, працевлаштуванням, курси англійської мови, тощо.

Політична та національна репрезентація українців. УГКЦ виступала публічним голосом українців у Канаді, особливо в питаннях захисту прав України, голодомору, релігійних переслідувань та боротьби за незалежність. УГКЦ в Канаді стоїть у витоків формування більшості відомих українських діаспорних організацій таких як Конгрес Українців Канади [7, с. 20-28], Світовий Конгрес Українців, Братство Українців Католиків, Українська Стрілецька Громада тощо.

Таким чином, УГКЦ в Канаді відіграла ключову роль у формуванні, збереженні та трансформації української національної ідентичності в умовах еміграції. Її діяльність забезпечила не лише збереження національно-культурної спадщини, а й формування стійкої, історично свідомої української громади, здатної до міжпоколінневої передачі ідентичності.

Список використаних джерел

1. Immaculate Heart of Mary School. URL: <https://ihms.mb.ca/>
2. Holy Family Home. URL: <https://www.holyfamilyhome.mb.ca/our-history>
3. Our Work in Ukraine. URL: <https://www.kofc.org/what-we-do/charity/ukraine/>
4. Баран О. Праця для церкви і народу. Життя і діяльність о. д-ра Василя Кушніра. Вінніпег : Видавничий фонд о. д-ра В. Кушніра, 1995. 215 с.
5. Українці в Канаді вшанували пам'ять героїв, загиблих у війні/ URL: <https://ugcc.ua/data/ukrayntsi-v-kanadi-vshanuvaly-pamyat-geroyv-zagyblyh-u-viyni-2972/>

6. Historic Sites of Manitoba: Ukrainian Pioneer Mass Grave Site – Patterson Lake (Municipality of Rossburn) URL: <https://www.mhs.mb.ca/docs/sites/ukrainianmassgrave.shtml>

7. Кушнір В. Відкриття Конгресу КУК 22-го червня, 1943 р. *Перший Все-Канадійський Конгрес Українців Канади*. Вінніпег, Ман. – 22, 23, 24 червня, 1943. Вінніпег : Накладом Комітету Українців Канади, 1943. С. 20–28.

КУМЕДА Тетяна Андріївна,
професор кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат мистецтвознавства,
доцент

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КОНЦЕПТ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

У сучасному соціально-гуманітарному знанні концепт ідентичності посідає одне з центральних місць у дослідженні людини, суспільства та культури. Така увага до нього зумовлена не лише його аналітичним потенціалом, а й особливою природою самого понятійно-категоріального статусу ідентичності, що виходить за межі класичних дефініцій, адже, на відміну від поняття, якому властива відносна смислова самостійність, визначеність і зв'язок із предметною реальністю, концепт характеризується плинністю та пластичністю смислу, не піддається вичерпному визначенню, не має чіткої референції, усталеної структури й фіксованого способу репрезентації. Концепт – це певна сукупність уявлень, понять, асоціацій, переживань, що супроводжують слово, як зазначає мовознавиця І. О. Голубовська, він є носієм і виразником етнічно обумовлених нюансів світоосмислення, світочуттєвості та світооцінки і ніби накладається на єдину поняттєву основу людської мови, мислення та культури, деталізуючи і втілюючи її в національно специфічних формах [1].

Термін ідентичність набув популярності з виходом праці Е. Еріксона «Ідентичність: юність і криза» (1968), в якій автор відзначив його семантичну неоднозначність, виокремивши в ньому чотири смисли: індивідуальність як свідоме переживання самості, тотожність і цілість Я, несвідоме прагнення до утривалення неповторного характеру, соціальність як вірність спільнотним цінностям [2, с. 218]. Пріоритетним серед цих смислів для Еріксона була неперервність, тяглість Я.

Етимологічно поняття «ідентичність» походить від латинського *identitas*, що означає «тотожність», «самототожність», «збіг із самим собою» і поєднує два близькі значення цього слова: альтернативу відмінності, різниці та постійність, незмінність чогось. Нинішнє англійське *identity* означає і смисловий вузол тотожності (однаковість, рівність собі тощо) і семантику своєрідності (автентичність, справжність, індивідуальність).

У класичній філософській традиції це поняття використовувалося переважно у логіці та метафізиці для позначення відношення тотожності між об'єктами або судженнями. У філософії Нового часу проблема ідентичності отримала новий зміст у контексті аналізу особистості та свідомості. Зокрема, Дж. Локк пов'язував питання особистісної ідентичності з безперервністю свідомості та пам'яті. Саме у цей період формується розуміння ідентичності як внутрішньої самототожності суб'єкта.

У ХХ столітті поняття ідентичності виходить за межі класичної метафізики і стає важливим інструментом аналізу соціальних та культурних процесів. У філософському дискурсі ідентичність дедалі частіше осмислюється як процес символічного та наративного конструювання. Важливу роль у цьому відіграли ідеї П. Рікера, який запропонував концепцію наративної ідентичності: ідентичність формується через інтерпретацію власного життєвого досвіду у формі наративу, що поєднує минуле, теперішнє і майбутнє в єдину смислову структуру. У цьому сенсі ідентичність постає не як статична характеристика суб'єкта, а як процес постійного осмислення та переінтерпретації власного досвіду.

Філософи Ж. Дельоз і Ж. Деррида у дилемі «тотожність – відмінність» надавали пріоритет розрізненню. Ж. Деррида, увівши поняття *différance* (розрізняння), обґрунтовував взаємоперетворення тотожності й відмінності, трактував ідентичність і як тотожність, і як своєрідність. Ідентифікація постає як подвійний процес: ототожнення себе з іншими і водночас відмежування від них, а також співвіднесення із самим собою в умовах внутрішньої мінливості. З. Бауман підкреслюючи динамічний характер ідентичності, зауважує, що це слово граматично є іменником, але функціонально поводить як дієслово: її сутність полягає не у фіксації, а у збереженні відкритості та свободи вибору [3, с. 114].

Не менш важливим для сучасного розуміння ідентичності є підхід Ю. Габермаса, який розглядав формування особистісної та колективної ідентичності у контексті комунікативної взаємодії. Згідно з його концепцією, ідентичність формується у процесі комунікації та соціального визнання, що забезпечує інтеграцію індивіда у соціальний простір. Ч. Тейлор розглядає ідентичність у контексті моральних орієнтирів і культурних горизонтів значення. На його думку, людина визначає себе через певні ціннісні координати, що формуються у культурному середовищі та історичній традиції

[4, с. 34]. Ідентичність у цьому контексті виступає як спосіб саморозуміння людини у просторі моральних та культурних значень.

У сучасному українському науковому дискурсі проблематика ідентичності також набуває особливої актуальності. Дослідники звертають увагу на роль культурних наративів, історичної пам'яті та соціальних практик у формуванні національної та громадянської ідентичності [5]. У контексті сучасних соціально-політичних трансформацій ідентичність дедалі частіше розглядається як важливий чинник суспільної консолідації та культурної самоідентифікації.

Таким чином, термін ідентичність у сучасних гуманітарних дискурсивних практиках зберігає статус концепту із притаманною йому пластичністю смислового наповнення. Це означає, що він не зводиться до фіксованого визначення, а функціонує як відкрита аналітична рамка, здатна інтегрувати різні теоретичні підходи та емпіричні контексти. Ідентичність у актуальному соціально-гуманітарному знанні виступає не лише аналітичною категорією, а й концептом, що відображає глибокі зміни у способах осмислення людини та суспільства. Його поширення пов'язане з переходом від аналізу об'єктивних структур культури до дослідження процесів самовизначення суб'єкта, формування соціальної належності та символічного конструювання соціальної реальності. Ідентичність постає як міждисциплінарний концепт, що дозволяє поєднати різні підходи до розуміння людини та суспільства і водночас відображає новітню дослідницьку оптику гуманітаристики.

Список використаних джерел

1. Голубовська І. А. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Узд.-поліграф. центр «Київський університет», 2002. 293 с.
2. Erikson E. Identity: Youth and Crisis. New York : W. W. Norton, 1968. 312 p.
3. Бауман З. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності.; пер. з англ. О. Буценка. Київ : Дух і літера, 214. 280 с.
4. Тейлор Ч. Етика автентичності. Київ : Дух і літера, 2013. 128 с.
5. Верменич Я. В. Україна: історичний простір ідентичності / Відповідальний редактор В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2025. 667 с.

КУРАС Дмитро Іванович,
професор кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат історичних наук,
доцент

РАДЯНСЬКА ПРАКТИКА ЗАМОВЧУВАННЯ ГОЛОДУ 1946-1947 РОКІВ В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ НИЩЕННЯ НАЦІЇ ТА ЇЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Протягом дуже довгого історичного періоду українська нація, перебуваючи під радянською владою була жертвою цілеспрямованої політики, зорієнтованої не тільки на придушення опору діям більшовицької партії, але й на знищення самої української ідентичності як основи цього опору. Базуючись на фундаменті визвольних змагань 1917–1921 років, українство зберігало пам'ять та прагнення до національної державності та свого європейського цивілізаційного вибору, зумовленого століттями розвитку нашого народу та його державності. Саме це прагнення українців завжди розглядалося радянською владою та партійним керівництвом як одна із найбільших загроз для самого існування влади комуністичної партії та радянської держави.

Розуміючи безперспективність сподівань на «затухання» національного руху, більшовицька влада вже наприкінці 20-х років ХХ століття перейшла до практики цілеспрямованого терору проти носіїв ідей національного визволення. Безумовно символом імперської ненависті до всього українського тут стало «розстріляне відродження». Однак разом з цим ми маємо пам'ятати й інший екзистенційний виклик українській ідентичності – винищення українського селянства шляхом цілої низки голодоморів.

Сьогодні у поле наукового дискурсу активно вводиться ціла низка проблем, зорієнтованих на поглиблення досліджень у напрямі вивчення голоду 1946–1947 років як складової антиукраїнської політики радянської влади. Серед великого доробку як вітчизняних, так і закордонних вчених варто звернути увагу на унікальний проєкт Міністерства внутрішніх справ України «Голодомор мовою документів», присвячений висвітленню штучних голодоморів в Україні, у реалізації якого беруть участь науковці Національної академії внутрішніх справ. У межах даного проєкту вже виданий збірник раніше не оприлюднених документів і матеріалів із фондів Державного галузевого архіву МВС України, присвячений Голодомору 1932–1933 років [1]. Сьогодні ведеться робота над продовженням даного проєкту щодо голоду 1946–1947 років, складовою якої є і дана праця.

Одним із недостатньо вивчених аспектів голоду 1946–1947 років, пов'язаний із свідомою політикою по обмеженню розголосу у світі про гуманітарну катастрофу в Україні, є викривлення радянською владою його

причин а також не допущення міжнародної допомоги голодуючим. Спираючись на затверджений владою постулат про «несприятливі природні умови» та «недорід урожаю» 1946 року в обіг радянської пропаганди а разом з цим й офіційних джерел було введено поняття «продовольчих труднощів», повністю витісняючи термін «голод». Відповідно даний наратив закріпився на довгі роки у радянській та частково й пострадянській науковій історіографії, породжуючи проблему необ'єктивного тлумачення як передумов, так і перебігу подій за часи голоду 1946–1947 років.

Сьогоднішні дослідження у даній царині дозволяють достатньо аргументовано говорити про голод 1946–1947 років як наслідок поєднання природних та штучно створених чинників. Масштабна посуха 1946 року призвела до різкого зниження врожайності зернових культур. У центральних та східних регіонах загинули як озимі, так і ярі посіви. Згідно з офіційними статистичними даними, валовий збір зерна в УРСР у 1946 році становив близько 10 млн тон, що було майже втричі менше середньорічного показника довоєнного періоду [2].

Проте це було лише верхівкою айсберга, виставленою напоказ радянською владою. Основною проблемою була не скільки сама по собі природня криза, скільки небажання влади ефективно їй протистояти. У даному аспекті варто виділити два ключові моменти. Так з одного боку партійне керівництво, чудово проінформоване про початок голоду, ігнорувало загрозу, визначаючи надмірно завищені плани хлібозаготівель, змушуючи селян здавати не тільки весь зібраний врожай, але й насіннєвий фонд, що унеможливлювало відновлення виробництва в наступному сільськогосподарському році. При цьому держава фактично відмовилася від використання продовольчих резервів для підтримки населення, що явно наслідувало злочинну практику 1932–1933 років [3, с. 164–165, 167–168]. Окремим аспектом варто виділити продовження сумнозвісної практики «закону про п'ять колосків», тобто розгортання фізичних репресій проти селян, які намагалися вижити в умовах нового голодомору. Архівні документи свідчать, що лише у 1946–1947 роках за звинуваченнями у «розкраданні соціалістичної власності» та «невиконанні державних зобов'язань» було засуджено десятки тисяч осіб [4, с. 47].

Іншим аспектом трагедії голоду 1946–1947 років стало нарощування експорту збіжжя Радянським союзом при чудовому розумінні керівництвом держави масштабів катастрофи. Основними реципієнтами радянського зерна стали країни так званої «народної демократії» – Польща, Чехословаччина, Угорщина, Болгарія, які перебували в зоні радянського політичного впливу. Ці поставки мали передусім політичний, а не комерційний характер і були спрямовані на зміцнення лояльності нових комуністичних режимів. Тільки за 1946–1947 роки було експортовано 2,5 млн тонн зерна, понад 70 % якого надійшло до країн Східної Європи. Разом з цим достатньо активно, з метою посилення геополітичного впливу СРСР, зерно поставлялося також до Німеччини та Франції [4, с. 44].

Відомий дослідник даного періоду Майкл Елман зазначає, що експорт зерна в умовах голоду був можливий лише за наявності тотального державного контролю над аграрним сектором а також повної відсутності механізмів соціального захисту населення, що свідчить про свідомий характер такої політики. Посилаючись на архіви ЦК КПРС він говорить про те, що всі відповідні поставки закріплювалися міждержавними угодами про «братерську допомогу» та погоджувалися на найвищому партійно-державному рівні [5, с. 619–620]. Тому цілком обґрунтовано можна стверджувати, що продовольчі ресурси Української РСР використовувалися як інструмент зовнішньополітичного впливу, що призводило до подальшого загострення гуманітарної катастрофи у регіоні.

Попри наявність потенційних можливостей отримання міжнародної гуманітарної допомоги, радянська влада послідовно відмовлялася від будь-яких пропозицій з боку міжнародної спільноти. У 1946–1947 роках функціонували такі інституції, як ООН, ФАО та Міжнародний комітет Червоного Хреста, однак доступ до інформації про голод у СРСР системно блокувався. Подібна ситуація була і з іншими, у тому числі й благодійними організаціями. Так у листі помічника директора Головного Бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я В. Форриста, датованому 7 липня 1947 р. й адресованому міністру охорони здоров'я УРСР І. Медведю, йшлося про готовність міжнародної організації «Товариство друзів» надати допомогу дітям України, які постраждали під час голоду 1947 р., але ця добродійна ініціатива також була відхилена [3, с. 227].

Вихід СРСР з Адміністрації Організації Об'єднаних Націй для допомоги та відбудови (англ. UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration) у 1946–1947 роках остаточно унеможливив міжнародний моніторинг гуманітарної ситуації в Україні. За оцінками дослідників, продовження діяльності UNRRA на території УРСР могло б суттєво зменшити масштаби смертності. За офіційними даними американської сторони до України було направлено гуманітарної допомоги, яка складалася із різних видів харчових продуктів на загальну суму 189 млн. доларів. Але переважна частина цієї допомоги до нужденних так і не надійшла [3, с. 227].

9 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила Конвенцію «Про запобігання і покарання за злочину геноциду». Згідно цього рамкового документа поняття «геноцид» означає будь-які свідомі дії, спрямовані на повне або часткове винищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Його складовими є також вбивство членів групи, заподіяння тілесних чи психічних пошкоджень, навмисне створення умов життя, розраховане на фізичне винищення групи, насильницьке переміщення дітей однієї групи до іншої. По самим приблизним підрахункам дослідників голод 1946–1947 років коштував народу України понад мільйон життів. Кількість непрямих втрат, поширення захворювань, викликаних масовою дистрофією серед сільського населення поки що не обрахована остаточно. Враховуючи абсолютно свідомі дії комуністичного партійного керівництва та радянської влади щодо причин,

які зумовили цей голод а також замовчування масштабів трагедії та фактичну відмову від міжнародної допомоги сьогодні варто піднімати питання щодо визнання голоду 1946–1947 років геноцидом проти українського народу нарівні із Голодомором 1932–1933 років.

Список використаних джерел

1. Голодомор 1932–1934 років: геноцид українського народу. Збірник документів і матеріалів / І. П. Якущ, А. П. Загорулько, В. М. Щербатюк, Д. І. Курас та ін. ; за ред. В. М. Щербатюка, Д. І. Кураса. Київ : Видавництво «Фенікс», 2025. 272 с.
2. «Голод після Перемоги»: до 75-річчя масового голоду 1946-47 років УІНП презентував історичний ролик. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/golod-pislya-peremogy-do-75-richchya-masovogo-golodu-1946-47-rokiv-uinp-prezentuvav-istorychnyy-rolyk>
3. Веселова О. М., Марочко В. І., Мовчан О. М. Голодомори в Україні 1921-1923, 1932-1933, 1946-1947: Злочини проти народу. Київ-Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2000. 270 с.
4. В. М. Даниленко. Передумови голоду 1946-1947 рр. в Україні. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика* : зб. наук. статей. Київ, 2008. Вип. 13. С. 42–49. URL: <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/handle/123456789/77750>.
5. Ellman, M. The 1947 Soviet Famine and the Entitlement Approach to Famines. *Cambridge Journal of Economics*, Volume 24, Issue 5, September 2000, P. 603–630. DOI: <https://doi.org/10.1093/cje/24.5.603>.

ЛАЗАРЄВ Віктор Вікторович,
професор кафедри теорії та історії
держави та права Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

КОНСТИТУЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У РОЗУМІННІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Питанню «конституційної ідентичності» сьогодні приділяється достатньо багато уваги. Ряд науковців висловлюють ряд позицій щодо її розуміння. Так, В. Колісник, Г. Берченко, Т. Слінько пропонують «конституційну ідентичність» розглядати як «ідентичність конституції» [1, с. 75]. У своєму дослідженні О. Никорак зазначає, що «конституційна ідентичність – це комплекс особливостей конституційного ладу та конституційних цінностей певної держави, які водночас об’єднують громадян в одну спільноту (народ,

націю) та відрізняють цю державу (а також народ, націю) від інших держав, міжнародних та регіональних організацій, народів світу. При цьому, важливо пам'ятати, що поняття ідентичності як результату самоідентифікації у соціогуманітарних науках найчастіше вживається у двох тісно переплєтених вимірах – «внутрішньому» (індивідуальному) та «зовнішньому» (соціальному). А конституційна ідентичність – комплексне поняття, яке, тим не менш, найбільш тяжіє до специфічного різновиду колективної (групової) ідентичності. Як і родовому поняттю ідентичності, конституційній ідентичності притаманні ознаки тяглості у часі та просторі, динамічність, самоідентифікація членів спільноти та їх взаємне визнання» [2, с. 57]. Слід погодитися з твердженням М. Граната, що «конституційна ідентичність встановлює межі можливих змін, які вносяться до Конституції. Вона відіграє роль своєрідного «запобіжника» у випадку виникнення намірів переглянути конституцію [3, с. 4]. Для України ця категорія набуває особливого значення у зв'язку з трансформаціями, викликаними європейською інтеграцією, воєнною агресією, потребою оновлення державних інституцій та посиленням стійкості конституційного ладу.

Варто зважати, що саме Конституційний Суд України (КСУ) відіграє ключову роль у формуванні підходів до розуміння конституційної ідентичності. Це простежується як у його юрисдикційній діяльності, так і у науково-практичних заходах, спрямованих на формування спільного інтелектуального інструментарію для розуміння сутності конституційних засад держави.

У своїй діяльності КСУ активно досліджує концепцію української конституційної ідентичності. Зокрема, на офіційному вебсайті КСУ створено тематичний розділ «Українська конституційна ідентичність», у якому розміщено матеріали III Маріупольського конституційного форуму «Українська конституційна ідентичність в контексті європейської інтеграції» [4]. Як бачимо, КСУ не залишається осторонь доктринальних підходів до визначення юридичної природи категорій. Це у повній мірі стосується і розуміння конституційної ідентичності.

Юрисдикційна площина діяльності КСУ також демонструє формування підходів до трактування елементів конституційної ідентичності, хоча Суд наразі не надав єдиного нормативного визначення цього поняття. Втім, окремі його рішення містять концептуальні підходи, які прямо стосуються ціннісної основи конституційного ладу та ознак національної ідентичності. Зокрема, у Рішенні від 14 лип. 2021 р. № 1-р/2021 [5] КСУ акцентує свою увагу на необхідності захисту державної мови, оскільки вона забезпечує ідентичність держави. Логічно, що захист державної мови також гарантує і конституційну ідентичність.

В аспекті прав людини та легітимності державної влади КСУ у низці рішень послідовно формує уявлення про фундаментальні риси українського

конституційного порядку як складові конституційної ідентичності. Так, у Рішенні від 05 жовт. 2005 р. № 6-рп/2005 [6] КСУ зазначає, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ; право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. У Рішенні від 22 груд. 2010 р. № 23-рп/2010 [7] КСУ стверджує, що держава має гарантувати кожному утвердження і забезпечення прав і свобод людини; визначає основні права і свободи людини і громадянина та гарантії їх дотримання і захисту. У Рішенні від 16 верес. 2021 р. № 6-р(II)/2021 [8] КСУ зазначає, що людська гідність як джерело всіх прав і свобод людини та їх основа є однією із засадничих цінностей українського конституційного ладу. Такі рішення не лише окреслюють елементи конституційної ідентичності, а й формують систему обмежень для політичної влади, унеможливлюючи зміни основ держави.

Особливого значення концепція конституційної ідентичності набула після повномасштабної агресії у 2022 році. КСУ підкреслює, що збереження української конституційної ідентичності є не лише теоретичним питанням, а й практичним елементом національної стійкості, що обумовлює необхідність обмеження впливу ворожих правових, політичних і культурних практик на національний правопорядок.

Підбиваючи підсумки, маємо констатувати, що КСУ розглядає конституційну ідентичність одночасно у двох ракурсах: через юрисдикційну діяльність, де КСУ закріплює та інтерпретує основи національного конституційного ладу, та через наукову діяльність. Обидва ракурси взаємодоповнюють один одного, створюючи комплексне бачення української конституційної ідентичності як відкритої, динамічної, водночас глибоко вкоріненої у власну правову традицію та спрямованої на інтеграцію у європейський правовий простір.

Список використаних джерел

1. Колісник В. П., Берченко Г. В., Слінько Т. М. Конституційна ідентичність як втілення установчої влади. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 69-88. DOI: 10.31359/1993-0909-2022-29-3-69.
2. Никорак О. Ю. Конституційна ідентичність як категорія конституційного права : дис. ... д-ра філософії : 081 Право : 08 Право / наук. керівник С. В. Різник ; МОН України, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2023. 248 с.
3. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 4. С. 3-7. DOI: 10.30970/jcl.4.2021.1.
4. Українська конституційна ідентичність. URL: <https://ccu.gov.ua/library/fiter/7266>.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: Рішення Конституційного суду України від 14 лип. 2021 р. № 1-п/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом): Рішення Конституційного суду України від 05 жовт. 2005 р. № 6-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху): Рішення Конституційного суду України від 22 груд. 2010 р. № 23-рп/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10#Text>

8. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі): Рішення Конституційного суду України від 16 верес. 2021 р. № 6-п(II)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text>

ЛАПКА Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;
КРИВЕНКО Валерія Вадимівна,
ад'юнкт кафедри теорії, історії
та філософії права Національної
академії внутрішніх справ

ПРЕВЕНТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України, активізації інформаційно-психологічних операцій та цифровізації суспільних процесів проблема формування громадянської ідентичності набуває особливої актуальності. Громадянська ідентичність виступає не лише соціально-психологічним феноменом, а й важливим чинником забезпечення національної безпеки, соціальної згуртованості та стійкості суспільства до зовнішніх і внутрішніх загроз. У цьому контексті особливого значення набуває превентивна комунікація як інструмент випереджувального впливу на суспільну свідомість, що сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, довіри до державних інституцій та консолідації громадян.

Громадянська ідентичність у наукових джерелах зазвичай розглядається як складне багаторівневе системне утворення, що є результатом самокатегоризації, осмислення (надання сенсу-цінності) своєї приналежності до спільноти громадян і держави (як громадянина) та суб'єктивного ставлення (емотивного та конативного) особи до свого членства [1, с. 246]. Вона відображає не тільки усвідомлення належності до певної спільноти, але й передбачає прийняття особою її цінностей та готовність до активної участі у суспільному житті. Громадянська ідентичність, як зазначає І. Петровська, виконує інтеграційну, регулятивну та захисну функції [1, с. 254], забезпечуючи соціальну згуртованість.

Водночас її формування відбувається у процесі конструювання соціальної реальності, який значною мірою залежить від інформаційно-комунікативного середовища. Маючи багаторівневий характер ідентичність включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти, що формуються під впливом соціальних взаємодій і системи цінностей [2, с. 62; 3, с. 44-45]. Важливу роль у цьому процесі відіграє комунікація як базовий механізм соціалізації особистості. Саме через комунікативну взаємодію відбувається передача соціальних норм, цінностей і моделей поведінки, формується уявлення про державу та суспільство. Однак, наявність комунікативних бар'єрів суттєво ускладнює процес громадянської

самоідентифікації, оскільки перешкоджає передачі соціально значущих смислів та цінностей.

Превентивна комунікація трактується як проактивна форма взаємодії, орієнтована на попередження потенційних конфліктів, роз'яснення рішень влади та забезпечення зворотного зв'язку. На відміну від реактивної (кризової) комунікації, вона виконує функції запобігання, регулювання, інтеграції та просвітництва [4, с. 153–155]. У контексті державно-громадянської комунікації вона реалізує атрибутивно-системні властивості: двосторонність, прозорість і контроль за правами громадян, сприяючи демократизації публічного управління [5, с. 40–41]. У цьому контексті превентивна комунікація постає як особливий вид комунікативної діяльності, спрямований на попередження деструктивних інформаційних впливів і формування позитивних соціальних установок. Її сутність полягає у випереджувальному інформуванні, створенні умов для формування довіри, трансляції суспільно значущих цінностей та забезпеченні інформаційної безпеки. Відповідно до Стратегії інформаційної безпеки України державна комунікаційна політика має бути спрямована на протидію дезінформації, зміцнення довіри до державних інституцій та забезпечення соціальної згуртованості [6].

Особливої актуальності превентивна комунікація набуває в умовах воєнного стану, коли інформаційний простір стає ключовим полем битви. Необхідно погодитись з О. І. Сушинським, Н. С. Калашник та Н. І. Березовською які наголошують на тому, що порушення соціальних зв'язків, вимушене переміщення населення та інформаційні впливи можуть призводити до трансформації або навіть втрати громадянської ідентичності. Водночас ефективні комунікаційні стратегії сприяють збереженню соціальної згуртованості та підтримці відчуття належності до держави навіть у таких складних умовах [7, с. 42–43].

Громадянська ідентичність у деліберативному концепті конструюється в раціональному діалозі, перетворюючи громадян на суб'єктів самоорганізації [8, с. 68]. У воєнний час превентивна комунікація набуває додаткового виміру протидії інформаційним загрозам: фактчекінг, контрнаративи та формування когнітивної опірності стають ключовими для збереження національної та громадянської ідентичності [9, с. 26–36].

Превентивна комунікація реалізує свій вплив на формування громадянської ідентичності через низку взаємопов'язаних механізмів:

- по-перше, вона забезпечує системну трансляцію базових цінностей і норм демократичного суспільства, що формують світоглядні орієнтири особистості;
- по-друге, сприяє формуванню довіри до державних інституцій, що є важливим елементом громадянської ідентифікації;
- по-третє, виконує функцію протидії дезінформації та маніпулятивним впливам, які можуть руйнувати соціальну єдність;
- по-четверте, сприяє формуванню відчуття приналежності до політичної спільноти, що є ключовим психологічним аспектом ідентичності.

Додатково виділяються деліберативно-дискурсивний механізм (створення умов для раціонального обміну аргументами та досягнення консенсусу) [5, с. 40–41; 8, с. 60], конструктивістсько-метафоричний механізм (трансформація метафоричних конструктів, що активізує рефлексію та громадянську суб'єктність) [10, с. 48], інтегративно-довірчий механізм (проактивний діалог підвищує легітимність влади та формує соціальну згуртованість) [4, с. 154–155], захисно-інформаційний механізм (протидія гібридним загрозам) та психолого-освітній механізм (інтеріоризація цінностей через просвітницькі кампанії) [2, с. 146–147; 3, с. 44–45].

Необхідно відзначити те, що сучасні цифрові технології значно розширюють можливості превентивної комунікації, забезпечуючи оперативність, доступність і масштабованість інформаційного впливу. Однак, вони також створюють нові виклики, пов'язані, перш за все, з поширенням дезінформації. Це підвищує значення системних комунікаційних стратегій.

В Україні превентивна комунікація реалізується через низку дієвих практик. Деліберативно-дискурсивний механізм втілюється у громадських слуханнях, консультаціях з громадськістю та платформі «Взаємодія», де громадяни спільно інтерпретують рішення, формуючи відчуття суб'єктності [5, с. 40–41].

Інтегративно-довірчий механізм представлений моделлю Community Policing та підрозділами «поліції діалогу». Підрозділи превентивної комунікації Національної поліції проводять проактивний діалог під час масових заходів та в роботі з ВПО, сприяючи реінтеграції на деокупованих територіях. Ініціативи «Сусідська варта» перетворюють мешканців на активних співтворців безпеки [11, с. 31–33].

Захисно-інформаційний механізм проявляється у роботі Центру протидії дезінформації при РНБО та стратегічних комунікаціях державних органів. Контрнаративи спростовують ворожі міфи, а превентивне інформування на деокупованих територіях знижує напругу [7; 9].

Конструктивістсько-метафоричний та психолого-освітній механізми реалізуються в кампаніях на кшталт «1325 зміцнює країну» та «Ти як?», а також у просвітницьких зустрічах поліцейських з громадою, що змінюють негативні метафори на партнерські [2].

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що превентивна комунікація виступає комплексним інструментом формування громадянської ідентичності, який поєднує інформаційний, ціннісний і соціально-інтеграційний вплив. Її ефективна реалізація сприяє консолідації суспільства, зміцненню довіри до держави та її інституцій, підвищенню стійкості до інформаційних загроз. В умовах України вона не лише запобігає конфліктам і гібридним загрозам, а й активно формує компетентність, цінності та активність громадян, сприяючи національній стійкості.

Список використаних джерел

1. Петровська І. Р. Громадянська ідентичність як різновид організаційної ідентичності. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 244-256. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2018_39_24
2. Утвердження української національної та громадянської ідентичності : монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : «Компрінт». 2024. 232 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741358/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%20%D0%86%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf>
3. Синельников Р. Ю. Психологічні чинники громадянської ідентичності особистості : дис. ... 19.00.01 – загальна психологія, історія психології / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. Київ, 2019. 227с. URL: https://scc.knu.ua/upload/iblock/619/dis_Synelnikov%20R.%20Yu..pdf
4. Переверзєв О. О. Роль комунікативних стратегій у запобіганні конфліктам між органами влади та громадськістю. *Держава та регіони*. Серія «Публічне управління і адміністрування». 2022. № 2 (76). С. 151–155. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2022/25.pdf
5. Державно-громадянська комунікація: шлях від кризи до взаємодії : монографія / [В. М. Козаков, О. В. Рашковська, В. А. Ребкало, Є. О. Романенко, І. В. Чаплай]. – Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 288 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/struktura/kaf_upravlj_proekt/material/4.pdf
6. Стратегія інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 28 груд. 2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>
7. Сушинський О. І., Калашник Н. С., Березовська Н. І. Комунікативні стратегії для збереження громадянської ідентичності населення тимчасово окупованих територій з метою їхнього економічного відновлення після де окупації. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Випуск 5. С. 42-50. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/661/596>
8. Михайлова О. Громадянська ідентичність в деліберативному концепті. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 6 (74). С. 56–70. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mykhailova_gromadska.pdf
9. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : монографія / [В. Азарова та ін. ; за заг. ред.

Л. Компанцевої]. Київ : НА СБУ, 2021. 500 с. URL: https://msj.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/Stratehichni_komunikatsii_v_umovakh_hibrydnoi_viiny_-pohliad_vid_volontera_do_naukovtsia.pdf

10. Механізми громадянської і національної самоідентифікації: трансформації комунікативних практик : монографія / І. В. Жадан, А. О. Краснякова, С. І. Позняк, О. М. Скар ; за наук. ред. І. В. Жадан ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2019. 192 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/zhadanmon2019maket.pdf>

11. Впровадження «Community Policing» в умовах війни та воєнного стану : аналітичний звіт. Київ : Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2023. 39 с. URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Vprovadzhennia-Community-Policing-v-umovakh-viiny-ta-voiennoho-stanu.pdf>

LEMBERSKYI Oleksandr Yuriyovych,
senior lecturer in school of leadership in
the Department of language training, at
Naval Institute of National university
«Odesa maritime academy», Odesa;

LYSENKO Yelizaveta Andriivna,
senior teacher lecturer in school of
leadership in the Department of language
training, at Naval Institute of National
university «Odesa maritime academy»,
Odesa;

BENKOVSKA Natalia Borysivna,
associate professor, PhD in linguistics in
school of leadership in the Department of
language training, at Naval Institute of
National university «Odesa maritime
academy», Odesa

UKRAINIAN IDENTITY PHENOMENON AND PRINCIPLES OF FORMATION

One or another understanding of national and ethnic identity, the identity of a country and its diaspora depends on the concept of nation. M. Hrushevskyi also noted the importance of studying those communities that, in historical retrospect, ensured the identity and life of peoples. In his opinion, in historiosophy «... the main attention should be transferred from the history of the state to the history of the

people, society. Political, state life, of course, is an important factor, but along with it there are other factors - economic, cultural, which sometimes have less, sometimes more significance than the political, but in any case should not remain in the shadow of it» [1].

Therefore, it can be argued that the formation of national identity is a process of self-determination of a person in both real and symbolic constructs of ethnic and national space. It is obvious that this circumstance requires theoretical mediation of the phenomenon of the nation. Historically, the first nations that emerged in medieval Europe were formed on the basis of kinship ties, and it was their concept that determined this phenomenon. By the 19th century, it had acquired a meaning close to the modern one. The nation began to be interpreted as an alternative to feudal-dynastic and tribal disunity.

The long-standing discussion in Western, and domestic social science on understanding the phenomenon of the nation is indicative. During this discussion, two opposing approaches to understanding the essence of the nation, the mechanisms and factors of its formation, and its relationship with other social formations were determined. The first approach, the so-called primordialist approach, comes from the objective existence of the nation as a social community, which is almost the primary form of the existence of humanity. V. Karlov, for example, defines a nation as a socio-political formation of a formational nature that unites through market relations the majority of the population of an ethnic community, has self-awareness, and was formed in the depths of this community [2, p. 17]. Another Ukrainian researcher M. Shulga also holds a similar view. He proves that the internalization of part of a person's ethnic characteristics, which does not depend on his conscious control in the process of ethnicization of the individual, indicates against the fact that the nation should be viewed exclusively as a collection of people who unite on a common platform. On the contrary, the subjectivist view attributes ethnicity to phenomena of a superstructural nature such as political parties [3, p. 39]. E. Tadevosyan calls the subjectivist approach to the nation ethnosocial and ethnoterritorial nihilism [4].

The formation of a pan-Ukrainian identity is a determining factor in the economic progress of the state, the formation of the country's own socio-cultural and civilizational distinctiveness. Throughout its history, Ukraine has been a place of meeting, intersection and mutual influence of a multitude of cultural, civilizational and geopolitical influences, which have determined the current ambivalent state of identity of the majority of its citizens and a whole range of ethno-political problems of today.

Over the years of its independence, Ukrainian society has largely demonstrated moral maturity and responsibility for the state of interethnic relations, which are generally based on the principles of mutual understanding and mutual respect. This has laid a solid foundation for the formation of a common national identity. Of course, it cannot be imposed by force or manipulation. However, all important and authoritative institutions of society – the state, political parties, public organizations, the intellectual elite, churches – can significantly contribute to the formation of a

common national (i.e. supra-ethnic) consciousness in a multi-ethnic society. The policy of identity, national self-affirmation of Ukraine should be based on the recognition of the inviolability of state sovereignty and territorial integrity, the establishment of parity, partnership relations with other countries of the world, which involves the advocacy and full representation of the interests of all Ukrainian citizens in the international arena by state authorities. Thus, the state authorities will be a legitimate guarantor of ensuring the stability of national socio-political life, observance of the rights and freedoms of Ukrainian citizens, and a full-fledged representative of their interests.

References:

1. Більше 90% громадян вважають себе етнічними українцями. *Дзеркало тижня*. 2017. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/bilshe-90-gromadyanvvazhayut-sebe-etnichnimi-ukrayincyami-239470_.html.
2. Bondar V. S. Consideration of the method of content analysis from the point of view of quantitative and qualitative techniques of implementation. *Scientific notes of NaUKMA*. Kyiv: National University «Kyiv-Mohyla Academy», 2022. P. 17–26.
3. Gibernau M. Identity of Nations. Kyiv : Tempora, 2020. 39 p.
4. Razumkov Center. Identity of Ukrainian citizens in new conditions: status, trends, regional features. *Information and analytical materials for the professional discussion «Formation of a common identity of Ukrainian citizens: prospects and challenges»*. 2022. URL: <http://dontsovnice.com.ua/wp-content/uploads/2022/07/Identi-2022.pdf>

ЛИСТОПАД Олексій Анатолійович,
завідувач кафедри дошкільної
педагогіки Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», доктор
педагогічних наук, професор

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ТРАДИЦІЇ ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У сучасних умовах глибоких суспільних трансформацій, зумовлених глобалізаційними процесами, цифровізацією, євроінтеграційними прагненнями та воєнними викликами, проблема збереження української ідентичності набуває особливої актуальності. Вона постає не лише як культурно-історичний феномен, а й як важливий чинник національної стійкості, суспільної консолідації та збереження духовних засад українського

народу. Усвідомлення й утвердження власної ідентичності є необхідною умовою збереження історичної тяглості, культурної самобутності та державності України.

Важливу роль у збереженні української ідентичності відіграють національно-культурні традиції, які виступають базовим елементом історичної пам'яті, формують систему світоглядних орієнтирів та забезпечують спадкоємність національних цінностей. Саме через мову, звичаї, обряди, народну культуру, освітні й виховні практики здійснюється трансляція соціального досвіду, збереження колективної пам'яті та формування національної самоідентифікації особистості й спільноти. Національно-культурні традиції слугують важливим механізмом протидії культурній уніфікації та втраті духовної самобутності в умовах глобальних змін.

Проблема української ідентичності є предметом міждисциплінарних наукових досліджень і розглядається в межах історичного, культурологічного, правового та світоглядного підходів. Історичний підхід акцентує увагу на ролі історичної пам'яті та національного досвіду в процесі формування ідентичності; культурологічний – аналізує значення культурної спадщини й традицій як носіїв національних смислів; правовий – розкриває нормативно-правові механізми захисту та утвердження національно-культурних цінностей; світоглядний – зосереджується на ціннісних орієнтаціях і духовних засадах, що визначають самосвідомість українського суспільства. Комплексне поєднання означених підходів дає змогу цілісно осмислити роль національно-культурних традицій у збереженні української ідентичності.

Національно-культурні традиції відігравали визначальну роль у становленні української нації на різних історичних етапах, забезпечуючи спадкоємність духовних, моральних і світоглядних цінностей. Упродовж століть, за відсутності власної державності або в умовах політичного й культурного тиску, саме традиції виступали механізмом збереження історичної пам'яті та колективної самосвідомості українського народу. Вони формували уявлення про спільне походження, мову, культуру та цінності, що є базовими маркерами національної ідентичності [5].

Національно-культурні традиції – це історично сформована й соціально закріплена сукупність духовних, моральних, ціннісних, мовних, звичаєвих і культурних практик народу, що передаються від покоління до покоління та забезпечують спадкоємність історичної пам'яті, світоглядних орієнтирів і національної самосвідомості. У науковому контексті національно-культурні традиції розглядаються як: носії колективного історичного досвіду та культурної спадщини; механізм збереження й трансляції національних цінностей; чинник формування національної ідентичності та громадянської позиції особистості; засіб опору асиміляційним і денаціоналізаційним процесам. Особливе значення у процесі формування української ідентичності належить українській мові як ключовому носію культурних смислів і засобу

трансляції національного досвіду. Мова акумулює історичну пам'ять, відображає світоглядні уявлення народу та слугує основою культурної єдності. Важливу роль відіграє й народна педагогіка, у межах якої через родинні традиції, фольклор, звичаї та обряди відбувалося виховання патріотичних почуттів, моральних якостей і національної самосвідомості підростаючих поколінь [1; 2].

Культурна спадщина загалом відіграє провідну роль у збереженні історичної пам'яті та національної самосвідомості, забезпечуючи зв'язок між минулим, сучасним і майбутнім. Через національно-культурні традиції здійснюється не лише відтворення історичного досвіду, а й формування ціннісних орієнтирів, що визначають ідентифікацію особистості з українською спільнотою [3; 4]. У цьому контексті традиції постають як важливий ресурс формування стійкої національної ідентичності. Водночас національно-культурні традиції виконували функцію своєрідної форми опору асиміляційним і колоніальним впливам. Збереження мови, звичаїв, народної культури та освітньо-виховних практик дозволяло українському народу протистояти процесам денаціоналізації, зберігати духовну автономію та утверджувати власну ідентичність навіть за несприятливих історичних умов. Саме означена здатність традицій до адаптації й водночас збереження національної самобутності підтверджує їхню ключову роль у формуванні та підтримці української ідентичності.

Збереження національно-культурних традицій в Україні має чітке нормативно-правове підґрунтя, яке визначає засади охорони культурної спадщини та утвердження національної ідентичності. Конституція України закріплює обов'язок держави сприяти розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також гарантує захист культурної спадщини як складової національного надбання. Відповідні положення конкретизуються у законодавчих актах, що регулюють сферу культури, освіти та мовної політики, створюючи правові механізми збереження й відтворення національно-культурних традицій.

Важливу роль у цьому процесі відіграє державна політика у сфері культури, мови та освіти, яка виступає ефективним інструментом збереження української ідентичності. Підтримка української мови як державної, розвиток національної системи освіти, охорона нематеріальної культурної спадщини та популяризація культурних цінностей сприяють формуванню стійкого культурного простору й забезпечують трансляцію національних традицій між поколіннями. Освітній і культурний простір у цьому контексті постає як стратегічний ресурс держави.

Світоглядне значення національно-культурних традицій виявляється у формуванні громадянської позиції, патріотизму та національної стійкості особистості. Засвоєння традицій сприяє усвідомленню належності до української спільноти, формує ціннісні орієнтири, відповідальність за

збереження культурної спадщини та активну участь у суспільному житті. Взаємозв'язок культури, права і національної безпеки проявляється в тому, що захист культурних цінностей і національної ідентичності є важливою складовою гуманітарної безпеки держави та передумовою її сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Дічек Н., Саух П., Загородня А. Філософсько-педагогічна думка України: аспекти ретроаналізу націєтворення : монографія / за наук. ред. проф. Н. П. Дічек. Київ : Педагогічна думка, 2025. 311 с.
2. Листопад О. А., Мардарова І. К. Патріотичне виховання здобувачів освіти в умовах діджиталізації освітнього простору. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: освітні й освітньо-філософські аспекти формування історичної пам'яті* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. 20 червня 2025 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України ; [редкол. : Топузов О. М., Дічек Н. П., Ладоня К. Ю. ; за наук. ред. Дічек Н. П.]. Київ : Ін-т педагогіки НАПН України, 2025. С. 214-217.
3. Листопад О. А., Мардарова І. К., Листопад Н. Л. Становлення професійної ментальності здобувачів освіти в освітньому процесі закладів вищої і фахової передвищої педагогічної освіти. *Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»)*. 2024. № 10 (44). С. 323-335. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-323-335](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-323-335)
4. Луговий В. І., Топузов О. М., Регейло І. Ю., Гудим І. М. Науково-практичні заходи (проекти) наукових установ НАПН України з національно-патріотичного виховання. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. № 5 (2). С. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5210>
5. Формування української ідентичності в умовах сучасних викликів: теоретичні і політичні аспекти : монографія / В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, Н. П. Ярош та ін. ; за заг. ред. В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2018. 256 с.

ЛИТВИНОВ

Володимир Олександрович,

аспірант кафедри господарсько-

правових та суспільно-політичних

дисциплін факультету права,

гуманітарних і соціальних наук

Східноукраїнського національного

університету імені Володимира Даля

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Ідентичність спирається на самовизначення особистості в певних сферах існування та діяльності [5]. Для поняття «український» має значення два головних складники: національний (етно-національний) і громадянський (політичний). Їх взаємовідношення та взаємозв'язок викликає багато дискусій і навіть суперечок, що посилюються ще й різними тлумаченнями національного. Проте, юридично маємо зафіксоване значення такого взаємовідношення в Законі України «Про культуру»: «визнання культури пріоритетом стратегічних національних інтересів України і одним із основних факторів самобутності Українського народу – громадян України всіх національностей» [4, Ст. 3.1].

Для людини поза культурою ніякого буття не існує, культура є способом людського буття та простором її можливостей, що їх вона втілює в часі, як то доводить видатний український філософ і культуролог М. Попович [7, Розд. 3]. Поняття «виміри» у нього є раціональністю, що корелюється з культурою. Раціональність як евристичну дієвість культурологічних вимірів М. Попович продемонстрував у праці «Нариси історії культури України» [8], за яку отримав Шевченківську премію, де значну увагу приділив питанням українського права. З початкових часів української державності в Русі «мовний вимір» та «вимір культури побуту» розглядається «у культурно-політичній перспективі України» [8, с. 65-68]. Зокрема, «мовний вимір» розглядається як взаємовідношення спеціалізованої, «високої», книжної мови культу та права і мовою населення як місцевими діалектами.

З припущенням частки умовності, можна через цей «вимір», який посилюється й «виміром» поточного буття («культури побуту»), зазначити два рівні самоідентифікації в Русі. Такий, що (з такою ж часткою умовності) в сучасній термінології можна назвати «етно-національним» («племінним» у М. Поповича). І таким, що втілювався на державницькому рівні (право здійснювалося централізовано, а фінансово-економічно переважно на користь володаря – князя), його можна назвати «громадянським» (хоча, звісно, йдеться про підданство й залежність). У цьому випадку головним є констатування природності й необхідності таких рівнів ідентичності. Ця констатація є

результатом фіксації раціональних підстав культурологічних вимірів навіть в умовах не усвідомлення такої раціональності. Або натомість усвідомлення через специфічні для тих часів засади: інтереси економічні, що силою втілюються в інші, насамперед політичні. Необхідність культурологічних вимірів права стає очевидною, виходячи з буття людини як культури через пошуки засад ідентичності.

«Нариси історії культури України» М. Поповича є навчальним посібником, тому зазначене в ньому має й педагогічне значення. Стосовно культурологічного обґрунтування значення вимірів права є приклади також в інших навчальних посібниках. Вітчизняні культурологи розглядають політико-правові відносини як невід'ємну частину культури будь-якого народу, наприклад, у посібнику «Культурологія» (автори С. Абрамович, М. Тілло, М. Чікарькова) одна з тем має назву «Еволюція політико-правових систем як поступ культури». Там, приміром, питання самовизначення та самоідентифікації населення Англії красномовно тлумачить Т. Гоббс через добровільність надання влади королю та такого ж добровільного підкорення «природним законам» [1, с. 105-106]. Ця відома логіка його «Левіафана» через саме культурологічні виміри (відштовхування від «Біблії» тощо) раціоналізує й логіку такого самовизначення. Першим за значенням стає підданство (тут ще й в поєднанні з віросповіданням, конфесіональною належністю), тобто «громадянство», а потім йдеться про інше, він говорить про «місцеве» (у М. Поповича «племінне»).

Отже, культурно-історичні засади формування ідентичності, що їх відбито в раціоналізованих спробах «вимірювання», можуть бути аргументацією для наступного логічного підсумку міркувань: українське як громадянське (політичне) є більш широким за змістом, ніж національне (етно-національне). У питанні ідентичності як актуальному для сучасного громадянина України таке розуміння є принциповим. Однак, розуміти слід і другий бік «українського», що є невід'ємним від цього: національне як етно-культурне, що має величезну історичну тяглість, складає діалектичну єдність з громадянським.

Є багато історико-правових та історико-політичних підтверджень такої єдності, а значить, і необхідності її розуміння. З найбільш відомих і популярних – дослідження процесу формування української модерної нації впродовж XIX–XX століть історика Я. Грицака [2], а також, із зануренням у попередні століття, письменниці О. Забужко, де вона постає як професійний філософ і культуролог [3]. У неї натомість українське як культурне має більш довге історичне втілення в різних видах існування прото-українського етносу, ніж державно-політичне. Створюють це (українське) різні стани: і землеробсько-селянський та ремісницько-міщанський, і озброєно-елітний – від козаків до владної шляхти. О. Забужко ілюструє та доводить, що саме еліта, як передусім освічений стан, мала вирішальне значення для формування української нації і самого поняття «українець» [3, с. 311–363]. Можна сказати, що таким чином уведено новий культурологічний вимір українського та

української ідентичності, позбавлений сенсів жертви та віктимності. Отримуємо інше, протилежне: гордість, достоїнство, впевненість. Це означало також і культурологічний погляд на правові виміри українського, що були європейського гатунку. Йдеться передусім про Кодекс права Великого князівства Литовського, Руського та Жемайтійського – Литовські Статути (особливо III-й, редакції 1588 року) і Магдебурзьке право (причому, і на українських землях, не тільки в містах і містечках, а й у селах).

До культурологічних вимірів права в історичному контексті можна віднести й релігійний. Він доволі виразно висвітлюється в історії України, починаючи зі шкільних підручників, де часто говориться про «релігійне та національне гноблення» тощо. У контексті саме питання формування української ідентичності про це акцентовано говорить відомий сучасний історик С. Плохій, коли висвітлює культурне (літературно-мистецьке) тло процесів створення Люблінської унії 1569 року, додаючи й чинник географічний, оскільки з ним (мапа Маковського «Велике князівство Литовське та суміжні території») є пов'язаним відновлення терміну «Україна». Правовий аспект процесів (ідентичності) тлумачиться, як і в О. Забужко, через культуротворчу діяльність «православних княжих еліт», у цьому випадку з підкресленням ролі князя Острозького [6, с. 111–112]. Йдеться про відомі факти з історії України того періоду.

Деякі культурологічні виміри втілюються в термінології, що демонструє ексклюзивність українського – якість, що має велике значення для визначення ідентичності. У мовному аспекті можна привести приклади поняття «козак» або ще більш виняткового поняття – «злука». Воно має багато смислових навантажень в українській мові, включаючи й правове (також політичне, історичне, художньо-мистецьке тощо), і воно може бути безпомилковим маркером української ідентичності як втіленням (та складником) «культурологічного виміру» відповідних форм свідомості та сфер діяльності.

Таким чином у питанні визначення та розуміння української ідентичності єдність ідентичності етно-національної та громадянської може формуватися з використанням культурологічних вимірів права. Питання права є засадничим з зв'язку з такими його характеристиками, як обов'язковість і загальність. Важливість зазначених культурологічних вимірів посилюється і з виокремленням та актуалізацією нового в різних їх (вимірів) об'єктиваціях.

Список використаних джерел

1. Абрамович С. Д., Тілло М. С., Чікарькова М. Ю. Культурологія : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 352 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття. Київ : Yakaboo Publishing, 2022. 656 с.
3. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Вид. 4–те. Київ : КОМОРА, 2024. 656 с.
4. Про культуру: Закон України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2011. № 24. ст. 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17/conv#Text>

5. Купчишина В. Теоретичні аспекти дослідження змісту поняття «ідентичність» як психологічного феномену. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2025. Серія «Психологія». 36 (75). С. 12–17.
6. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Романа Клочка. Перероб. і доп. вид. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2025. 512 с.
7. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 1998. 728 с.
8. Попович М. Раціональність і виміри людського буття. Київ : Вид-во Сфера, 1997. 290 с.

ЛИТВИНОВ Олександр Миколайович,
професор кафедри гуманітарних
та інноваційно-музичних дисциплін
Київської муніципальної академії
музики імені Р. М. Глієра,
доктор юридичних наук, професор

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЇЇ ВОРОГИ (алюзія попперова історизму як акт відчайдушного звернення)

Історизм і міфологія (замість вступу).

Ідентичність є результатом акту визнання кожною особою себе частиною певної культурної чи то іншої спільноти. Тому знання про спільноту мають ключове значення, оскільки йдеться про прийняття/неприйняття умов існування в цій спільноті, тобто відповідності життєвих, насамперед ціннісних орієнтирів індивідуальних – суспільним (і соціальним в цілому), у марксистській термінології: свідомість окремої людини залежить від суспільної свідомості, що її формує. Марксове поняття історичної необхідності Поппер називає історизмом, показавши метафоричність та міфологічність такого тлумачення процесів розвитку людства. Міфологічність як спосіб образно-художнього спрощення дійсності є доступним переважній більшості людей завдяки відсутності необхідності інтелектуального напруження для розуміння. У версії російських більшовиків (Ленін) було використано це примітивізоване розуміння, ще й з підкресленим відкиданням ідеї національного.

Історизм як світоглядний фатум природничого штибу стає міфологією мільйонів людей, не здатних осмислити складний світ адекватно, без інфантильного спрощення. Звідси радянська пропагандистська апеляція до «простої людини» та вдавана її абсолютизація. Таке спрощення призводило (і

призводить) до наступного кроку примітивізації: тлумачення соціальних процесів, що в державному ракурсі означало культ сили (насилля, примусу тощо). Культ сили як дегуманізація процесів комунікації (результат світоглядного розвертання в минуле) стає основою діяльності державних органів, у тому числі (і часто насамперед) органів, що виконували (виконують) поліцейські функції: вони стають відверто каральними. Одним з основних завдань для радянсько-тоталітарних силових структур було втілення марксистсько-ленінського відкидання національного через катування та знищення його представників (носіїв): людей культурних, освічених і творчих. Таким було внутрішньо-політичне втілення історизму, смертельного для української ідентичності за своїм спрямуванням і «духом».

Магічна сила Платонових заклинань.

Чому К. Поппер назвав Платона «ворогом людства номер один»? Справедливість такого визначення ми відчуваємо й сьогодні завдяки шаленому агресивному тиску на українську ідентичність ззовні та величезний підступний тиск зсередини нашої ж країни. Геніальний філософ (як ґносеолог) Платон у своєму тлумаченні суспільних організаційних структур, насамперед держави, орієнтувався не на правові реформи Солона та Периклови демократичні досягнення, а на порядки, що їх було встановлено та століттями підтримувалося в залятих ворогів Афін – у Спарті. Жорстокість, що спиралася на родо-племінні кривні відносини ще первісного ладу, надихнули його на створення світоглядно-теоретичної моделі, що мала і має до сьогодні величезний вплив на ідеологів тоталітарних (нацистських, фашистських, комуністичних тощо) держав (що і дозволило його назвати «ворогом людства»). У цих державах спеціальні органи, включаючи й поліцейські, були (і є) вороже налаштовані до всього населення через підозру кожного в (можливій) антидержавній діяльності або просто критичному ставленні до дій її представників (чиновників). Схожі погляди китайських легістів Шан Яна втілювалися також в аналогічній діяльності силових органів: за дії або навіть підозру в (можливості) дії проти володаря передбачалося одне – смерть. Таке просте рішення в питанні знищення всього за межами інтересів держави (=володаря+чиновників) було основою діяльності й радянських (нині російських) силових структур. Магія Платонових ідей – у спрощенні як світоглядному принципі, частиною чого є й розуміння права як сили, а функції носіїв цієї сили – у використанні її проти всіх інших, ніж вони самі. Тиск міфологічної свідомості конкретизується і в спрощенні (в цілому), і в несприйнятті частин цієї ідеології, зокрема у відкиданні ідеї національної ідентичності. Як додаткове зауваження: не слід плутати зовнішні прояви та зовнішній вигляд з ідентичністю, бо українська ідентичність базується на європейських цінностях, зокрема правових (право як справедливість і свобода), що має історичне підґрунтя (Литовські статuti, Магдебурзьке право тощо).

Палаюча повинь пророцтва: Гегель, Маркс та їхні послідовники.

Гегелівські «історичні народи» як державницькі не дуже суперечать тлумаченню функцій самої держави у Маркса, Леніна та інших adeptів цієї ідеології: головною з них є «присилування», «насилля для придушення» і «пригноблення» «представників інших класів» тощо. Тут слід звернути увагу на те, що поліція у Гегеля є органом громадянського суспільства, а не держави, про що всі марксистки «забувають», навіть за часів «міліції» як «озброєних загонів народу». Це є важливим через призму розуміння сучасного світу правових держав. Але більш значущим для нас є розуміння ідей та дій Держинського, Троцького, Сталіна, Кагановича та інших «послідовників» анти-людського, які мали вплив на поліцейські органи (органи внутрішніх справ), оскільки у них боротьба з українською ідентичністю була пріоритетом, що має підтвердження в тисячах документів і фактів за часів сср. Ще важливим для нас залишається й той «дух» поняття «диктатура», що періодично мов би «проростає» і в нашому суспільстві, а особливо в державі. Сьогодні історизм у вигляді марксистського економічного детермінізму на додачу до ленінсько-сталінському атеїзму сприяв суттєвому світоглядному впливу цинізму, аморалізму та бездуховності в процесах формування сучасної української держави.

Те, що такі засади принципово суперечать світоглядним настановам української ідентичності, що спираються на гуманітарні європейські ідеї, має бути зрозумілим. Але так само має бути зрозумілим, що в державних системах різного рівня (сама держава як організаційна форма, силові органи, включаючи й кадрове забезпечення та їх підготовку) відбувається постійне відновлення «заклинань Платона» та втілення «пророцтв Гегеля, Маркса та їх послідовників» через традиційні культурні смисли, що втілюються в соціальних формах комунікації: як первісне та середньовічне розуміння права як сили. Зокрема, для Національної поліції (де залишився радянський принцип ієрархічності та відповідна система керування з імітацією взаємодії з громадянським суспільством) кадри готують в спеціалізованих ЗВО МВС України, що створені за зразком радянського типу вищих військових училищ з відповідним організаційним та кадровим забезпеченням (з елементами імітаційного використання освітніх досягнень правових держав, наприклад, Болонської системи). На логічне запитання в контексті сприяння формування української ідентичності (спочатку у самих поліцейських, а потім і у населення – громадян України) відповідь надають численні й постійні негативні приклади реальної діяльності (поведінки) випускників цих закладів (що мають в основі відновлення радянських стереотипів), причому на всіх структурних рівнях системи МВС.

Перманентний бунт проти Розуму (замість висновків).

Стан справ у сучасній Україні дозволяє діяльність поліцейських органів розглядати значною мірою як результат світоглядного історизму, тобто, як нескінченні виступи проти Розуму, а значить і проти української ідентичності. Правова держава як результат цих світоглядних, насамперед культурно-

релігійних, філософських і наукових досягнень людства (спочатку європейської, потім інших спільнот) спираються на поняття Розуму та здорового глузду, а також розрізнення Добра (і правового як гуманістичного) та Зла (як не-правового і як не-людського), де Довіра відіграє ключову роль. Інституційно держава є підкореною суспільним інтересам і поліція відіграє роль громадянського органу забезпечення безпеки кожного мешканця в такій державі, і саме громадяни контролюють її діяльність. Невідповідність такому принциповому стану справ у нашій країні вимагає використання досвіду країн інших, де громадяни спробували налагодити діяльність силових органів саме як національних, враховуючи насамперед ідентифікацію їх працівників. Наприклад, було звільнено всіх (або переважної частини) працівників, а в конкурсному відборі враховувалися перш за все моральні якості, що відповідають вимогам національної ідентичності. Це Естонія, Чехія, інші країни, цікавим є й досвід Японії. Усвідомлення того, що навіть інституційно силові структури в Україні значною мірою є величезним гальмом (хоча і не єдиним) для процесів формування української ідентичності у наших громадян, може бути першим кроком у вирішенні цієї проблеми в системі МВС. Другим кроком має бути усвідомлення необхідності ліквідації ЗВО МВС України та реформатування нових з певними вимогами (перш за все антикорупційного характеру) і для викладачів, і для курсантів/студентів. Інші кроки можна вирахувати з досвіду правових держав, особливо пост-радянського простору.

Цей текст як звернення стосується насамперед молодих людей, що навчаються в названих закладах. Слід згадати слова К. Р. Поппера, що є епіграфом до його праці, присвяченій демонстрації «злиденності історизму»: вона присвячена «Пам'яті незчисленних чоловіків і жінок всіх переконань, націй і рас, що стали жертвами фашистської та комуністичної віри в Незмінні Закони Історичної Необхідності».

Список використаних джерел

1. Поппер К. Злиденність історизму / пер. з англ. В. Лісовий. Київ : Абрис, 1994. 192 с.
2. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1 / перекл. з англ. О. Коваленка. Київ : Основи, 1994. 444 с.
3. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. 2 / перекл. з англ. О. Буценка. Київ : Основи, 1994. 494 с.

ЛІННІК Юрій Володимирович,
доцент кафедри суспільно-
гуманітарних наук КЗВО
«Рівненська медична академія»,
кандидат філософських наук, доцент

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Конституція Пилипа Орлика 1710 року посідає особливе місце в історії українського державотворення та формування правової ідентичності українського народу. Вона є не лише юридичним документом, а й свідченням високого рівня політико-правової свідомості української козацької еліти початку XVIII століття. У той час, коли в більшості європейських держав панувала абсолютна монархія, українська політична думка вже спиралася на ідеї обмеження влади, законності та відповідальності правителя перед суспільством.

Конституція Пилипа Орлика стала спробою закріпити на правовому рівні право українського народу на власну державу, засновану на принципах справедливості та свободи. Сам факт створення такого документа свідчить про усвідомлення права як фундаменту національного існування. Через це Конституція розглядається як важливе джерело формування української правової ідентичності, яка базується на ідеях самоврядування, договірності влади та поваги до прав і свобод [4].

Конституція Пилипа Орлика була створена в умовах глибокої політичної кризи, спричиненої поразкою гетьмана Івана Мазепи у боротьбі проти Московського царства та остаточною втратою автономії Гетьманщини. Перебуваючи в еміграції, українська політична еліта усвідомлювала необхідність не лише військової, а й правової боротьби за відновлення державності. Саме тому було зроблено спробу чітко сформулювати модель майбутньої української держави у формі конституційного акта.

В основі Конституції Пилипа Орлика лежала козацька правова традиція, яка сформувалася протягом XVI–XVII століть. Виборність гетьмана, діяльність Генеральної ради, звичаєве право та принцип колективної відповідальності були ключовими елементами козацького самоврядування [1, с. 22]. Конституція систематизувала ці традиції та надала їм писаної правової форми, що стало важливим кроком у розвитку української правової культури. Таким чином, документ не був запозиченням чужих ідей, а логічним продовженням власної української правової спадщини.

Однією з ключових ідей Конституції Пилипа Орлика є принцип обмеження гетьманської влади, що було надзвичайно прогресивним явищем для початку XVIII століття. Гетьман не розглядався як необмежений правитель, а як посадова особа, відповідальна перед суспільством і зобов'язана діяти в межах закону. Конституція передбачала, що найважливіші

державні рішення мають ухвалюватися спільно з Генеральною радою, до складу якої входили представники козацької старшини та Запорозької Січі.

Такий підхід відображав ранні форми принципу поділу влади та верховенства права, які стали фундаментальними для формування української правової ідентичності. Влада в Україні мислилася як договірна, а не спадкова чи абсолютна, що підкреслювало демократичні риси козацького державного устрою. Через ці положення Конституція Пилипа Орлика формувала уявлення про державу як правовий механізм служіння спільним інтересам, а не інструмент особистої влади.

Конституція Пилипа Орлика ґрунтується не лише на правових нормах, а й на чітко окреслених світоглядних і духовних засадах. Важливе місце в документі посідають християнські цінності, зокрема ідеї справедливості, моралі та відповідальності влади перед Богом і народом. Це свідчить про тісний зв'язок української правової традиції з духовною культурою, що формувала національний світогляд [2, с. 38].

Особливого значення набуває положення про незалежність Київської митрополії від Московського патріархату, яке відображає прагнення до духовної та культурної самостійності України. Таким чином, Конституція утверджує не лише політичну, а й духовну автономію як складову національної ідентичності. Поєднання правових норм із моральними засадами формувало уявлення про право як носій справедливості, а не лише як систему примусу, що стало важливою рисою української правової ідентичності [3, с. 277].

Конституція Пилипа Орлика є визначним джерелом формування української правової ідентичності, оскільки вона вперше системно закріпила основні принципи українського державного мислення: самоврядування, обмеження влади, договірний характер правління та повагу до прав і свобод. Цей документ засвідчив, що українська політична нація ще на початку XVIII століття усвідомлювала право як фундамент державності й національного існування.

Значення Конституції полягає також у тому, що вона підтверджує європейський характер української правової традиції та її тяглість у часі. Ідеї, закладені Пилипом Орликом, залишаються актуальними й сьогодні, адже вони перегукуються з сучасними конституційними принципами України. Таким чином, Конституція Пилипа Орлика виступає не лише історичним документом, а й символом правової спадкоємності та важливим чинником формування української національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Козаченко А. І. Принцип поділу державної влади в Конституції Пилипа Орлика 1710 року. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 15–23.
2. Тараненко М. Г., Тараненко М. М. Конституція Пилипа Орлика 1710 р. як першоджерело розвитку конституціоналізму в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 35–39.

3. Шербак В. О. Конституція Пилипа Орлика в українському державотворенні. *Пилип Орлик: життя, політика, тексти* : матеріали Міжнародної наукової конференції. Київ, 2010. С. 276–280.

4. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. Київ : Генеза, 2005. 584 с.

ЛОГВИНЮК Тетяна Василівна,
доцент кафедри історії і культури
України та спеціальних історичних
дисциплін Університету Григорія
Сковороди в Переяславі, кандидат
історичних наук, доцент

ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У 2014–2022 РОКАХ

Проблема формування національної ідентичності в умовах збройного протистояння є однією з ключових для сучасної України. Події після 2014 року актуалізували питання ролі державних інституцій у збереженні суверенітету та територіальної цілісності держави, серед яких провідне місце належить Збройним Силам України [2]. У цей період українське військо стало не лише інструментом захисту держави, а й важливим фактором формування нової моделі національної самосвідомості [1, с. 214].

Виникнення та розвиток збройних сил українського народу має глибоке історичне коріння. Упродовж століть, за відсутності власної державності або в умовах її обмеження, військові структури виконували функцію захисту не лише території, а й культурної та національної самобутності [4]. Козацька традиція відіграла фундаментальну роль у формуванні військової культури та національної свідомості українського народу. Запорізькі козаки були не лише воїнами, а й носіями політичної автономії, соціальної організації та власного правового устрою, що заклало уявлення про армію як інституцію, здатну захищати інтереси громади і державності. Їхні військові звичаї, військова дисципліна та організаційні навички стали моделлю для подальшого розвитку українських збройних формувань.

Визвольні змагання початку XX століття, зокрема період Української революції 1917–1921 років, а також створення Української Галицької Армії, Армії УНР та інших військових формацій, продемонстрували практичну реалізацію ідеї української державності через армію. Ці збройні сили не лише захищали території, але й виступали символом національного суверенітету,

консолідації громадян навколо ідеї незалежності та формуванням першого досвіду професійної військової служби у незалежній українській державі.

Діяльність українських військових формацій у цей період заклала культурні й організаційні традиції, які стали підґрунтям для розвитку сучасних Збройних Сил України. Армія, таким чином, сприймалася не лише як інструмент захисту держави, а й як носій ідеї національної єдності, історичної пам'яті та громадянської відповідальності [3, с. 34–50]. Ця історична спадкоємність стала важливим ідейним підґрунтям для сучасних Збройних Сил України, особливо в умовах збройної агресії ХХІ століття [5, с. 55–73].

Початок російської агресії у 2014 році став переломним моментом у розвитку Збройних Сил України. В умовах загрози втрати державного суверенітету українське військо перетворилося на ключовий інститут забезпечення безпеки та захисту національної ідентичності. Армія стала символом опору, стійкості та готовності українського суспільства до самозахисту [2].

У 2014–2022 роках Збройні Сили України виконували завдання з оборони держави, брали участь у міжнародних миротворчих операціях, взаємодіяли з волонтерським рухом та громадянським суспільством. Це сприяло зростанню довіри до війська та його утвердженню як важливого суспільного авторитету [1, с. 220]. У зазначений період Збройні Сили України стали одним із головних чинників суспільної консолідації. Навколо війська сформувався потужний волонтерський рух, активізувалися громадянські ініціативи, а захист Батьківщини набув глибокого ціннісного та світоглядного змісту. Військова служба почала сприйматися як прояв громадянської відповідальності та приналежності до українського політичного народу, а образ захисника України став важливою складовою сучасного національного наративу [3, с. 56–72].

Збройні Сили України у 2014–2022 роках відіграли визначальну роль у процесі формування та утвердження національної ідентичності. Вони стали не лише гарантом безпеки держави, а й важливим соціокультурним чинником, що сприяв консолідації суспільства, зміцненню державності та формуванню стійкої національної свідомості [5, с. 60–73].

Таким чином, українське військо постає як носій національних цінностей, історичної пам'яті та ідеї незалежності, що має ключове значення для подальшого розвитку української держави.

Список використаних джерел

1. Pokotylo, O., & Nashyvochnikov, O. Sources of the Russian-Ukrainian armed conflict. *East European Historical Bulletin*. 2021. (18), P. 210–218. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058X.18.226536>.
2. Історія Збройних Сил України (1991–2022 роки). Українська військова історія. 2025. URL: <https://www.ucrainarma.org/materiali/istorija-zsu-1991-2022.html>.
3. Сирський О., Баргилевич А., Семененко О., Клят Ю., & Гузь Р. Боротьба за Київ: хронологія та воєнно-історичні особливості оборони

столиці України (лютий-квітень 2022 року). *Міжнародний науковий журнал «Military Science»*. 2025. Т. 3 (1). Р. 34–72. DOI: <https://doi.org/10.62524/msj.2025.3.1.02>.

4. Ustymenko O. The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. URL: <https://lib.in.ua/129951-stattia-rosijsko-ukrainska-vijna-2014-2022-kryzove-reaguvannia-u-sferi-oborony-zahyst-informacijnoi-systemy-derzhavy/>

5. Шевчук В. П. Історіографія створення та розвитку Збройних Сил України в 1991-2014 роках. *Воєнно-історичний вісник*. 2019. Вип. 31 (1). С. 55–73. DOI: <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2019-31-1-55-73>.

ЛУКАЧ Уляна Романівна,
доцент кафедри менеджменту
та освітніх інновацій Івано-
Франківського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат політичних наук

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ЦІННІСНИЙ ОРІЄНТИР ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Сучасний етап розвитку України вимагає не просто декларативного патріотизму, а глибокого переосмислення зв'язку між громадянином і державою. Прийняття Закону «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» започаткувало процес створення правового фундаменту для консолідації суспільства. Проте реальне утвердження ідентичності відбувається в освітньому полі, де через формування високої правової культури ми можемо подолати історичні деформації нашої свідомості.

Вважаємо, що процес утвердження і розвитку національної ідентичності суттєво сповільнений із-за тривалого бездержавного існування. Водночас відзначається вкорінення правового нігілізму та байдуже ставлення до закону серед різних вікових груп, зокрема й учнівської молоді. Тому саме сучасна система освіти має стати інструментом утвердження європейських практик і стандартів – верховенства права, поваги до людської гідності та взаємної відповідальності людини і держави.

Цей процес неможливий без балансування двох типів цінностей:

– праворегламентованих щодо територіальної цілісності та незалежності;

– правогарантованих. За умов поєднання таких ціннісних типів правова культура є лакмусовим тестом, що визначає правомірність поведінки людини і громадянина.

Національна ідентичність постає як інтегральна якість особистості, що є логічним поєднанням знаннєвої і діяльнісної компоненти, а тому полягає не стільки у вивченні сухих подій і дат, а насамперед в активному залученні до соціальної спадщини. Проте аналіз свідчить про наявність певного когнітивного дисонансу серед молоді: відчуваючи високу гордість за країну (83 %) та її незламність (85 %), учні значно менше цікавляться шкільним курсом історії (лише 55 %) [1, с. 15, 28]. Задля подолання цього розриву доцільно окреслити напрями модернізації освітнього процесу із врахуванням інтересів і запитів молодого покоління. Він повинен спрямовуватись на:

1) емоційну залученість із використанням відео- та мультимедіаконтенту, формат яких суттєво підвищує мотивацію до навчання та сприяє формуванню «історичної емпатії» [1, с. 31].

2) формування і розвиток цифрової компетентності, адже 66 % школярів шукають відповіді в Google, а 58 % – у ChatGPT [1, с. 29-30]. Відтак заклади освіти мають зосередитися на розвитку критичного мислення та медіаграмотності.

3) діалоговий формат. Для молоді прийнятний суб'єкт-суб'єктний характер відносин, вона прагне бути не просто об'єктом впливу, а «співавтором» громадських заходів. Натомість монологічний «добровільно-примусовий» характер участі, що досі зустрічається у 36% випадків лише демотивує прояви активного громадянства [1, с. 44].

4) синтез етнічного та політичного. Важливо розуміти, що основою політичної ідентичності є державні інституції, що в свою чергу опираються на етнічне підґрунтя. Громадянська позиція – це складний психологічний конструкт, що виникає, коли особистість активно будує свою соціальну реальність, спираючись на спільні цінності та правові норми [3, с. 53].

Отже, трансформація правової культури є невід'ємною частиною педагогічної стратегії утвердження української ідентичності. Наше завдання як дослідників та освітян – забезпечити перехід від пасивного знання про закон до активного захисту правових цінностей, що є запорукою національної стійкості та європейської інтеграції України.

Список використаних джерел

1. Львівщина: люди дії. Учні старшої школи про минуле України, власне сьогодення та перспективи на майбутнє : звіт за результатами соціологічного дослідження. Львів : Дослідницька агенція Fama, 2025. 52 с.
2. Петровська І. Р. Громадянська ідентичність: теоретико-методологічні основи соціально-психологічного аналізу. *Психологія і особистість*. 2017. № 1 (11). С. 53–63.

ЛУКАШЕНКО Альона Анатоліївна,
доцент кафедри адміністративного
права та процесу Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Сучасні виклики та загрози, зокрема повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України у лютому 2022 року, зумовлюють необхідність посилення правового захисту української ідентичності, яка є складним соціально-правовим явищем. В умовах правового режиму воєнного стану, коли існує постійна загроза цілісності території, суверенітету, а значна частина викликів пов'язані з дезінформацією, пропагандою та впливами на правову свідомість і правову культуру громадян, українська ідентичність постала не тільки як фактор стійкості, але й як головний елемент національної безпеки України, тому що держава захищає свої цінності. Європейські вектори «єдності у різноманітті» виступають стратегічними орієнтирами на шляху до подолання наслідків збройної агресії, що зумовлює нагальну потребу посилення правового захисту національної ідентичності. За таких умов сучасний характер цієї категорії обумовлений викликами національній безпеці, розвитком постіндустріального суспільства, його цифровізацією, необхідністю збереження культурної та мовної самобутності в умовах глобалізації.

Проблематика нематеріальних цінностей все більше цікавить правову науку та становить значний інтерес наукової спільноти. Зокрема, активізувались дослідження щодо державної мови і конституційної ідентичності – О. Бориславська (2023), О. Никорак (2023); її аксіологічні аспекти – Т. Герасимів (2023); концепції державної ідентичності – В. Ліпкан (2024); правового статусу культурних пам'яток – Н. Калинюк (2025), взаємозв'язку української ідентичності і правової культури – К. Турчанінов (2025). Учасники форуму «Українська конституційна ідентичність в контексті європейської інтеграції», який проходив у Маріуполі (2024), наголосили на історичному досвіді державотворення, збереженні національної самобутності як основи її формування [2]. Попри численні наукові розвідки, проблему української ідентичності як об'єкта правового захисту в умовах воєнного стану можна віднести до малорозроблених, що потребує подальших наукових досліджень.

Конституційні основи захисту української ідентичності закріплені в її Основному законі, якими є статус державної мови, гарантії розвитку національної культури, охорона історичної пам'яті, державні символи та принципи суверенітету. Загалом термін ідентичність (від лат. *Identicus* – однаковий, тотожний) сучасна енциклопедія України трактує як рівнозначність, тотожність, однаковість, пов'язану з життям та діяльністю людини, її досвідом [1]. Енциклопедичні видання відводять важливу роль

методам, критеріям, ознакам ідентифікації з основою на мотивацію, де у філософському розумінні особа усвідомлює себе як ту саму та може це пояснити, процесу ідентифікації індивідуальної та видової ідентичності, приналежності до відповідної групи у соціальному контексті, відображення та спостереження особистості у психології тощо, що підкреслює міждисциплінарний характер означеного терміну. Як бачимо, коріння або генеза української ідентичності вказує на тісний взаємозв'язок з правовою культурою та правовою свідомістю. Найбільш розповсюдженими способами її досягнення у правових дослідженнях знаходимо ім'я, громадянство, дискреційні повноваження, а функціями – соціокультурні та індивідуально-психологічні.

На важливості визначення меж ідентичності, особливо в контексті універсальних цінностей, які покладені за основу в нормах міжнародного права чи права ЄС, наголошує О. Никорак [3, с. 37]. Безперечно, її ослаблення негативно впливає та спроможність держави захищати себе від зовнішніх та внутрішніх загроз, а значні маніпулятивні дії, особливо в інформаційній сфері можуть підривати різні її правові маркери. До них ми відносимо мову, культурну спадщину, історичну пам'ять, символіку і знаки, релігію, традиції, прагнення до свободи і демократії та інше. Якщо ми акцентуємо увагу на історичній ідентичності народу, то, наприклад, слід згадати і про правонаступництво державницьких традицій за часів Української народної республіки. Також не менш важливим в умовах сьогодення постає баланс між можливістю зберегти національні правові традиції та інтегруватися до європейського правового простору, при цьому не збільшуючи або зменшуючи перевагу того чи іншого.

Багатшаровість української ідентичності пояснюється тим, що кожна людина має право поєднувати декілька її видів, що передбачено в положеннях Конституції. Це громадянська, етнічна ідентичність, мовно-культурна, територіально-регіональна, релігійна. З цієї позиції українську ідентичність можна розглядати як динамічну систему, засновану на самоусвідомленні особи або спільноти. Вона виявляється через сукупність різних зв'язків (громадянських, етнічних, мовно-культурних, територіальних, релігійних) у відповідних сферах життєдіяльності суспільства з основою на збереження національної самобутності, які знаходяться у постійному процесі динамічного розвитку та здатні до трансформації, пов'язаної з викликами часу.

Українська ідентичність поєднує інтереси держави та гарантії прав людини і розглядається через виклики національної безпеки, розвиток інформаційного простору, європейські вектори України, зміну в праві акценту на нематеріальні цінності, правові норми та є динамічним процесом. Її правовий захист здійснюється через систему норм різних галузей права, а її правові норми спрямовані на захист державного суверенітету, національних цінностей та національної безпеки держави, водночас залишаючись взаємопов'язаними з міжнародними стандартами прав людини.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія Сучасної України – багатотомне науково-енциклопедичне видання Інституту енциклопедичних досліджень НАН України. URL: <https://esu.com.ua/article-13770>
2. III Маріупольський конституційний форум «Українська конституційна ідентичність в контексті європейської інтеграції»: збірник матеріалів (м. Київ, 4 жовтня 2024 р.). Київ: ВАІТЕ, 2024. 238 с.
3. Никорак О. Ю. Конституційна ідентичність як категорія конституційного права: дис. ... д-ра філософії [спец. 081 – Право] / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2023. 248 с.

ЛЬВОВА Олена Леонідівна,

старший науковий співробітник відділу
теорії держави і права Інституту
держави і права ім. В. М. Корецького
НАН України, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В умовах трансформації сучасних правових систем, зумовленої процесами глобалізації, проблема дотримання права набуває особливої актуальності. Формально-юридичне розуміння дотримання правових норм як результату державного примусу дедалі частіше виявляється недостатнім для забезпечення ефективності правового регулювання та стабільності правопорядку. З огляду на це актуалізується питання складових внутрішньої мотивації суб'єктів права дотримуватися правових норм.

У вітчизняній теорії права дотримання традиційно визначається як форма реалізації права, що полягає в добровільному утриманні суб'єктів від дій, заборонених правовими нормами, а також дотримання передбачає пасивну поведінку суб'єкта незалежно від його бажання [1, с. 420]. Тобто, дотримання норм права значною мірою зумовлюється внутрішнім прийняттям особою правових приписів, своїм внутрішнім переконанням і уявленнями про те, які стандарти поведінки є цінними, справедливими та відповідають моральним засадам суспільства.

У даному разі слід особливо відмітити роль національної ідентичності, яка знаходить своє безпосереднє відображення як у нормах права, так і в переконаннях та уявленнях суб'єкта права про належне, моральне, справедливе, про суспільні цінності, про добро і зло тощо.

Як наголошується у літературі, національна ідентичність спирається на «свідомий вибір і залежність від раціональних чинників – усвідомлення суб'єктом ідентифікації (особою, етнічною групою чи нацією) історичних, громадянських або політичних цінностей [2, с. 43]. Тож дотримання права як свідомий вибір діяти правомірно в межах уявлень про власну та національну ідентичність, уявлення про право як справедливе і моральне спонукає людину дотримуватися його та поважати незалежно від юридичних примусових механізмів.

У п. 17 статті 1 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX від 13.12.2022 р. сформульовано поняття «українська національна ідентичність – це стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями».

Зокрема, І. С. Окунев зауважує, що «правові норми, зміст яких спирається або принаймні не суперечить традиційним морально-релігійним постулатам, отримують більш якісну реалізацію у відповідній формі, у тому числі шляхом дотримання заборон, які в такому разі вже не сприйматимуться як обмеження особистої свободи в силу внутрішньої переконаності в необхідності таких норм для забезпечення прогресивного розвитку суспільства та його інститутів. Це означає, що поступова втрата морально-релігійною системою координат свого важливого соціального значення неминуче призводитиме до падіння авторитету права в суспільному житті, до суттєвого зниження поваги до права, яке поступово перетворюватиметься на знаряддя домінування публічної влади над громадянами та їх об'єднаннями, на засіб задоволення представниками влади своїх інтересів. Реалізація права поза контекстом морального обґрунтування його норм спирається здебільшого на можливість примусового характеру її забезпечення з боку держави» [3, с. 428].

З огляду на вказане можна підкреслити, що дотримання права як добровільна форма правомірної поведінки ґрунтується на усвідомленні соціальної цінності права, визнанні його справедливості та моральної легітимності, на тотожності зі своєю нацією та правовою системою.

Мораль виступає не лише регулятором суспільних відносин, а й є складовою оцінювального мислення, через яке люди орієнтуються у життєвих умовах і адаптуються до них або ж, навпаки, прагнуть їх змінити, прогнозують свою поведінку та поведінку інших. Тобто соціальна регуляція на підставі моральних норм, що також властиво і правовим нормам, відбувається як внутрішнє веління свідомості людини, яка оцінює дійсність або обирає варіант поведінки [4, с. 83].

Моральний вимір дотримання права особливо виразно простежується також через категорії добросовісності, відповідальності та правової культури, які в українській доктрині також розглядаються як ключові чинники стабільності правопорядку. Зокрема, Ю. Шемшученко наголошує, що право і

культура є взаємопов'язаними, взаємодіючими категоріями, оскільки право є елементом культури суспільства, його соціальною цінністю [5, с. 45].

Отже, дотримання права доцільно розглядати як ціннісно зумовлену форму реалізації права, у якій юридичний примус збалансований внутрішнім моральним переконанням суб'єктів у необхідності правомірної поведінки і узгоджується з комплексом духовно-культурних цінностей, традиціями та моральними засадами суспільства, які є складовими національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права. Х. : Консум, 2000. 704 с.
2. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. К. : Ваїте, 2015. 392 с.
3. Окунєв І. С. Правове регулювання як результат правотворчості: питання ефективності та прогалин. Оптимізація правотворчої діяльності: теоретико-правові засади : монографія / за заг. ред. Н. М. Пархоменко. Київ : Юрінком Інтер, 2025. С. 420–459.
4. Федорчук О., Ковальов О. Національна ідентичність як генетична матриця українського народу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. Збірник наукових праць. 2022. № 2 (29). С. 43–44.
5. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади взаємодії права і культури. *Право та культура: теорія і практика* : Міжнародна наук.-практ. конф. м. Київ 15-16 трав. 1997 р. Х. : МП «Леся», 1997. С. 4–8.

МАВДЮК Мар'яна Русланівна,
заступниця начальника Вишнівецького
палацово-паркового відділу
Національного заповідника
«Замки Тернопілля»

МАТЕРІАЛЬНА ТА НЕМАТЕРІАЛЬНА СПАДЩИНА РЕЗИДЕНЦІЇ КНЯЗІВ ВИШНЕВЕЦЬКИХ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Проблема української ідентичності в сучасному культурному просторі набуває особливої актуальності в умовах переосмислення історичної спадщини, повернення національної пам'яті та утвердження культурної стійкості.

У процесі репрезентації національної ідентичності засобами в візуальних образах культури відбувається відбір, перероблення, осмислення та сприйняття ідеї, поглядів, звичаїв та традицій, що стимулюють активну

діяльність великих соціальних груп або всього українського суспільства в цілому на основі спадковості поколінь [2, с. 296].

Одним із важливих інструментів такого осмислення є дослідження Вишневецької резиденції, яка впродовж багатьох поколінь презентувала цілий пласт матеріальної та духовної культури. Матеріальна спадщина маєтку родини Вишневецьких охоплює архітектуру палацу, мистецькі колекції та предмети побуту.

Вишневецький палацово-парковий ансамбль є однією з архітектурних пам'яток України, яка відзначається багатою на події історією та мистецькою цінністю в контексті культурної спадщини Тернопільського краю.

Головна резиденція князів Вишневецьких постала у 1720–1730 рр. на колишньому родовому замку, зруйнованому під час турецької облоги (1672 р.). Архітектура палацу відображає бароко, що поєднав у собі європейський вплив з українськими традиціями. В композиційному розплануванні палацу є свої особливості зумовлені прагненням князя Михайла-Сервація Вишневецького зберегти залишки збудованого раніше родового замку як нагадування про своє давнє коріння на волинській землі. Палац органічно вписаний у ландшафт над річкою Горинь, який формує особливий символічний зв'язок із українською землею.

Окремої уваги заслуговують інтер'єри та рухоме майно палацу – картини, портрети, меблі, посуд, скульптури та інші ужиткові речі, які репрезентували статус власників палацу й водночас були носіями культурних кодів епохи. Палац став осередком культури, де зберігалися унікальні колекції, картинні галереї та рідкісні видання.

Протягом багатьох століть історії Вишневецького палацу численні відвідувачі маєтку з захопленням описували його оздоблення та багаті колекції. Його називали «народною скарбницею», «коштовним діамантом».

Славився палац своєю живописною колекцією, зокрема портретною галереєю, яка демонструвала не лише репрезентативну, а й ідентифікаційну функцію, закарбовуючи тяглість поколінь, історичну пам'ять роду та показувала інтерес власників резиденції до історії держави, краю, роду, родинних традицій. Значну частину складали портрети представників власного роду та споріднених родів, відомих політиків Речі Посполитої та Європи, зокрема, портрети козацьких гетьманів.

Нематеріальна спадщина палацу князів Вишневецьких є не менш важливою складовою формування української ідентичності. Вона охоплює родинні традиції, благодійну, культурну, військову й політичну діяльність.

Резиденція князів Вишневецьких – це не просто архітектурна пам'ятка, а осередок в якому втілювався спосіб життя та мислення його власників, які формували політичний, культурний та духовний простір України впродовж XVI–XVIII ст.

Князі Вишневецькі як представники української родової аристократії залишили глибокий слід в усіх сферах життя українського народу та допоки існував рід були активними творцями його історії.

Українському народові добре відомий образ легендарного рицаря й одного з перших організаторів запорозького козацтва Дмитра Вишневецького. Він та ціла низка інших представників роду зарекомендували себе як вправні полководці, що здобули не одну перемогу над ворогом.

Вишневецькі князі як представники інтелектуальної еліти відіграли одну з головних ролей на авансцені культурницького життя України тих часів. Вони були опікунами та меценатами української культури, які власним інтелектом і власними коштами сприяли відродженню церкви та піднесенню рівня освіти у школах. Представники роду Вишневецьких також фундували та підтримували діяльність монастирів, церков, шкіл, будували замки, костели та палаці, були меценатами видатних церковно-суспільних діячів, а також знаних українських та польських письменників.

Серед галереї українських жінок-благодійниць першої половини XVII ст. Раїна Могиляка княгиня Вишневецька займає непересічне місце. Яскрава особистість, вона увійшла в історію української православної церкви на зламі XVI–XVII ст. як одна з її найбільших доброчинців і захисників. Свою благодійну діяльність Раїна зосередила на розширенні мережі та підтримці саме монастирів, як єдиних центрів освіти і культури України за часів її поневолення Польщею [1, с. 42].

Сам палац, який збудував останній представник князів Вишневецьких Михайло-Сервацій, став осередком інтелектуального життя, простором комунікації між різними культурами й традиціями, що відповідало європейській моделі шляхетської резиденції. І сьогодні Вишневецький палац є не просто будівлею, а живим свідченням культури, що запрошує відвідувачів торкнутися історії та побачити зразок розкоші й архітектурної досконалості.

Також варто відмітити, що згадка про перебування Оноре де Бальзака у Вишнівці (1848 р.) – це не просто біографічний факт, а вагомий аргумент на користь європейського статусу резиденції. Його захоплива характеристика палацу як «Малого Версаля» слугує незалежним експертним підтвердженням високої культури побуту української аристократії. Бальзак, який бачив найкращі палаці Європи, був вражений архітектурною довершеністю та розкішшю інтер'єрів Вишнівця. Це свідчить про те, що українські магнатські резиденції виступали повноцінними осередками європейського стилю та моди.

Таким чином, матеріальна спадщина князів Вишневецьких постає як візуальний атрибут української історії, у якому архітектура та мистецтво стають мовою самоусвідомлення та самопрезентації. Нематеріальна спадщина проявляється у сучасному функціонуванні палацу як культурного центру. Екскурсії, виставки, наукові заходи та мистецькі проекти актуалізують історичну пам'ять, перетворюючи її на живий досвід для сучасного суспільства.

Список використаних джерел

1. Ільченко О. Ю. Благодійна діяльність жінок в освіті України. *Рідні джерела*. 2003. № 2. С. 41–43.

2. Павліченко Є. О. Компоненти формування національної ідентичності: візуальний аспект. *Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні* : матеріали II Всеукр. наук.- практ. конф., м. Київ, 23-24 берез. С. 296–300.

3. Aftanazy R. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, t. 5, *Ziemia ruskie Korony* : Województwo wołyńskie. Warszawa, 1994.

МАЗУРЕНКО Людмила Іванівна,
старший викладач кафедри психології
та соціально-гуманітарних дисциплін
факультету лідерства Інституту
Військово-Морських Сил
Національного університету
«Одеська морська академія»,
кандидат політичних наук

ФІЛОСОФСЬКЕ РОЗУМІННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У контексті російсько-української війни в українському суспільстві відбулося чітке оформлення поглядів щодо національної ідентичності. Філософська оптика дослідження цього феномену дає змогу проникнути в його сутнісні смислові пласти, виокремити базові цінності та засадничі принципи, що формують основу національного самоусвідомлення та способу його вираження.

Наукові публікації останніх років фіксують посилену увагу до проблематики ідентичності, зокрема національної, причому її інтерпретації змінюються в залежності від історичної доби. Дослідники часто звертаються до класичних концепцій, а також вивчають метаморфози цього явища під тиском історичних обставин, політичних рішень та соціокультурних змін, серед яких і сили глобалізації.

В умовах війни питання ідентичності набуло критичної ваги, що інтенсифікувало наукову розробку цієї теми. У працях аналізуються її витoki, сучасні риси та вплив воєнних реалій на різні складові української ідентичності, такі як національна свідомість та громадянська активність. Синтез історичного, філософського, політологічного та соціологічного підходів забезпечує всебічне розуміння цієї складної та мінливої категорії, особливо перед лицем сучасних випробувань для України.

Філософські аспекти української ідентичності утворюють складний предмет вивчення, що охоплює питання культури та політики. Саме філософія пропонує концептуальний інструментарій для осмислення природи української нації, її духовних основ і ціннісних орієнтирів [1, с. 19].

У епоху глобалізації та активного міжкультурного діалогу збереження та розвиток національної самобутності стає особливо важливим. Ключовим її компонентом виступає національна аксіологія – сформована історично система цінностей, що визначає духовні орієнтири, норми поведінки та ідеали певної нації. Осмислення та становлення цієї системи тісно пов'язане з філософською думкою, яка дає методологію для аналізу цінностей, їхньої сутності, ієрархії та ролі в суспільстві. Духовні цінності, як фундамент людського існування, зв'язують філософські концепції з національною ціннісною свідомістю, демонструючи взаємозалежність культурних і політичних факторів.

Філософська думка має вирішальне значення для кристалізації та розуміння національної ідентичності. Вона створює понятійну основу для осмислення суті нації, її історичного досвіду, культурної унікальності та майбутніх перспектив. Українська філософська традиція, що розвивалася в непростих умовах, втілює багатовікове прагнення до самовизначення, пошуку власного шляху в історії та світовій культурі. Ключовим завданням цього дискурсу є рефлексія над екзистенційними питаннями буття українського народу, його духовності та ментальності. Для розкриття внутрішніх мотивацій та ціннісних орієнтирів українців важливо дослідження таких понять, як свобода, гідність, справедливість, соборність. Філософський підхід дозволяє виявити усталені архетипи та культурні коди, що успадковуються та формують національний характер.

Філософсько-політологічна думка значно впливає на формування зовнішньополітичного курсу України та її міжнародного позиціонування. Вона зосереджена на визначенні національних інтересів, стратегічних цілей, принципів зовнішньої політики та ролі держави в глобальній системі безпеки [2, с. 4]. У період російської агресії на перший план виходить філософське осмислення суверенітету, територіальної цілісності, національної та міжнародної безпеки.

Такий аналіз допомагає зрозуміти глибинні причини російсько-української війни, аргументувати потребу захисту національних інтересів та намітити шляхи до відновлення миру. Усвідомлення філософських основ української ідентичності є критично важливим для побудови ефективної міжнародної стратегії та залучення підтримки світової спільноти. Ці основи ґрунтуються на ключових світоглядних категоріях, серед яких центральне місце посідає прагнення до свободи як одна з визначальних рис національного характеру.

Історичний шлях України – боротьба за незалежність, козацькі традиції, трагедії імперського та радянського періодів, що супроводжувалися «небаченим за цинізмом геноцидом нації шляхом репресій, голодоморів та асиміляції, послідовною її дискредитацією» [3, с. 6] – свідчать про глибоке бажання народу самому творити свою долю. Філософське трактування свободи як права на самовизначення та відповідальність лежить в основі політичних запитів українського суспільства. Не менш важливою цінністю є

гідність, що проявляється у повазі до себе та інших народів, культур і держав [4, с. 11].

Безсумнівно, українська ідентичність – це складний і динамічний феномен, на який впливали тривалі періоди бездержавності, геополітичне положення та взаємодія з різноманітними культурними й політичними силами. Війна різко загострила питання національного самовизначення, перетворивши його на ключовий фактор консолідації суспільства у протистоянні агресії.

Дослідження еволюції уявлень про українську ідентичність – від ідей М. Грушевського до сучасних соціологічних опитувань – показує зміну акцентів у критеріях самоідентифікації. Якщо на початку ХХ століття переважало бачення політичної нації, відкритої для всіх прихильників української ідеї, то сьогодні зростає роль етнокультурних факторів, зокрема мови та традицій. Водночас громадянська ідентичність не втрачає значення, особливо в умовах спільної боротьби за свободу.

Філософська рефлексія критично важлива для формування національної аксіології та розкриття базових цінностей українців. Прагнення до свободи та гідності, що пронизує історію від боротьби за незалежність до Революції Гідності, є фундаментальною характеристикою національного духу. Ці орієнтири важливі не тільки для внутрішньої єдності, але й для визначення зовнішньополітичних пріоритетів України.

Культурологічне прочитання спадщини Григорія Сковороди та Лесі Українки дає змогу виокремити ключові архетипи українського менталітету. Сердечність філософії Сковороди відбиває емоційність і інтуїтивність національного світосприйняття, а концепція «сродної праці» – прагнення до внутрішньої свободи та самореалізації. Драма «Бояриня» Лесі Українки висвітлює відмінності між українським і російським світоглядами, розкриваючи конфлікт цінностей та культур, що дозволяє глибше зрозуміти витоки сучасної російської агресії.

Політологічний вимір наголошує на значущості філософського осмислення ідентичності для вироблення зовнішньої політики та гарантування міжнародної безпеки України. Чітке розуміння власних цінностей, історичного досвіду та національних інтересів служить підґрунтям для визначення стратегії та побудови партнерства. Російська агресія стала не лише трагедією, але й потужним каталізатором остаточного оформлення української ідентичності, посиливши відчуття єдності та усвідомлення власної унікальності.

Список використаних джерел

1. Лопатська Н. Нація, націоналізм та національна ідентичність: історіографічний аспект дослідження. *Культурологічний альманах*. 2023. Вип. 2. С. 89-94. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.11>.
2. Про затвердження плану дій з реалізації Стратегії зовнішньополітичної діяльності України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 квіт. 2023 р. № 327-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2023-p#Text> (дата звернення: 04.02.2026).

3. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / за ред. Я. Калакури. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022.

4. Кривда Н. Чому важливо говорити про ідентичність в умовах війни. 2024. 17 берез. URL: <https://www.identity.org.ua/nataliia-kryvda-chomu-vazhlyvo-hovorytypro-identychnist-v-umovakh-viiny>.

МАКОГОНЧУК Наталія Віталіївна,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
кандидат педагогічних наук, доцент
ЧЕРНЯВСЬКИЙ

Олександр Віталійович,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Однією з головних складових процесу становлення миру і стабільності в будь-якому суспільстві, а також у світі загалом, є проблема формування та існування національних і глобальних ідентичностей. Феномен ідентичності вказує на сприйняття безпеки та загроз через персоніфікацію себе та іншого. Інший становить загрозу або можливу причину невпевненості.

Вивчення національної ідентичності з точки зору безпеки зумовлене сучасними соціально-політичними реаліями, міжнародними конфліктами, кризами та війнами. Від усвідомлення населенням необхідності функціонування державних і міждержавних утворень, а також власного місця в них, значною мірою залежить архітектура національної та міжнародної безпеки. Значення національної ідентичності для безпеки сучасних держав не можна недооцінювати, оскільки саме від її характеру та змісту значною мірою залежить майбутнє держави, а також особливості розвитку суспільних відносин між різними соціальними, етнічними, політичними та релігійними групами населення.

Одним із перших наслідків ідентичності держав у конструктивістському сенсі для досліджень безпеки є подальше зміцнення вестфальських цінностей,

таких як кордони, територіальна цілісність національної ідентичності та ментальні межі суспільств.

Від того, чи ідентифікує населення свої інтереси з державою, або ж сприймає її як перешкоду для реалізації культурних, мовних, релігійних, економічних чи політичних потреб, безпосередньо залежить територіальна цілісність країни, рівень суспільної консолідованості, стабільність внутрішніх взаємовідносин, довіра до державних інституцій, а також визначеність суспільства щодо власного майбутнього розвитку [1]. Більшість негативних процесів у сфері національної безпеки держав Європи та Північної Америки виникає саме внаслідок криз національної ідентичності. Прикладами таких явищ є етномовний сепаратизм у Канаді та Бельгії, регіоналізаційні процеси у Великій Британії, міграційні виклики, характерні для країн Європи, Північної Америки та Росії, чеченський конфлікт у Російській Федерації, а також провал проєкту Європейської конституції. Усі ці події значною мірою є результатом криз національних та глобальних ідентифікаційних проєктів.

Сучасна наука трактує поняття «ідентичність» як усвідомлення людиною власної сутності, походження та належності до певного етносу або народу. Ідентичність справедливо розглядається як ключовий цивілізаційний і соціокультурний атрибут нації, що формується на основі спільної історії, мови, традицій, звичаїв і цінностей. Вона виступає нематеріальним чинником, який об'єднує людей, формує почуття гордості, приналежності та відповідальності за долю власної держави. Термін «ідентичність» широко використовується у політичних, психологічних та юридичних науках, зокрема в контексті політичної та національної ідентичності, де спільнота виступає як колективний суб'єкт із власною унікальною ідентифікацією [2]. Водночас громадяни проживають у державі задля реалізації спільних інтересів, намірів і цілей, що підсилює роль ідентичності у формуванні стабільного суспільства та забезпеченні національної безпеки. Вагомий позитивний досвід у формуванні ціннісних орієнтирів молоді як основи національної ідентичності було напрацьовано ще у довоєнний період. Зокрема, діяльність Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Серце до серця», Національної скаутської організації України «Пласт», Національної організації скаутів України, Всеукраїнського громадського центру «Волонтер», ВМГО «Соціальна ініціатива» та ВМГО «Демократичні ініціативи молоді» сприяла формуванню правової культури, громадянської відповідальності та національної свідомості серед молоді, що є важливим чинником зміцнення української ідентичності та національної безпеки [3].

Отже, національна ідентичність важлива для безпеки країни, бо вона допомагає людям відчувати себе частиною держави і жити мирно. Якщо ідентичність слабка, виникають конфлікти та проблеми, а якщо її підтримувати, це зміцнює країну і допомагає людству розвиватися.

Список використаних джерел

1. Сладкий Д. Національна ідентичність як фактор національної та міжнародної безпеки. *Політичний менеджмент*. 2008. № 2 (29). С. 110–119. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sladkyi_natsionalna.pdf.
2. Іваненко О. М. Політичні аспекти національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Політологія». 2023. Вип. 44. С. 45–53. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/23802/21677/>.
3. Горінов П. В. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 14–19. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/2.pdf.

МАРДАРОВА Ірина Костянтинівна,
доцент кафедри дошкільної педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», кандидат
педагогічних наук, доцент;
ГУДАНІЧ Наталія Миколаївна,
викладач кафедри дошкільної
педагогіки Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»,
доктор філософії у галузі освіти

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: ІСТОРИЧНІ СМИСЛИ ТА СВІТОГЛЯДНІ ВИКЛИКИ

У сучасних умовах цифровізації та глобалізаційних процесів проблема збереження й розвитку української ідентичності набуває особливої актуальності. Стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво змінює способи комунікації, трансляції культурних цінностей і формування суспільної свідомості, що безпосередньо впливає на національну самосвідомість та світоглядні орієнтири особистості й суспільства загалом. Українська ідентичність, сформована на основі історичної пам'яті, мови, культури та національних традицій, у цифрову епоху постає перед новими

викликами, зумовленими відкритістю інформаційного простору та глобальною взаємодією культур [1; 2].

Цифрові технології виступають не лише інструментом доступу до інформації, а й потужним чинником трансформації суспільної свідомості та культурних смислів. Через цифрові медіа, соціальні мережі, онлайн-платформи та цифрові архіви відбувається переосмислення історичного досвіду, формування нових наративів і моделей ідентифікації, що впливають на уявлення про національну приналежність і колективну пам'ять [3, с. 24]. Водночас цифровий простір може слугувати як ресурсом збереження та популяризації української культурної спадщини, так і середовищем ризиків, пов'язаних зі спотворенням історичних смислів та маніпуляціями суспільною свідомістю [4]. У зв'язку з цим осмислення української ідентичності в умовах цифрової епохи потребує комплексного наукового аналізу з урахуванням історичних, світоглядних і соціокультурних аспектів. Дослідження ролі цифрових технологій у трансформації культурних смислів дозволяє глибше зрозуміти сучасні процеси формування національної ідентичності та визначити перспективи її утвердження в глобалізованому світі.

Поняття «українська ідентичність» у сучасному науковому дискурсі розглядається як складне, багатовимірне явище, що формується на перетині історичних, соціокультурних і світоглядних чинників. У межах історичного підходу українська ідентичність осмислюється як результат тривалого процесу становлення нації, зумовленого боротьбою за державність, збереження мови та культурної самобутності. Як зазначає М. Степико, українська ідентичність є феноменом, що поєднує історичний досвід, національні цінності та усвідомлення спільної долі народу [5].

Філософський і культурологічний виміри дослідження української ідентичності акцентують увагу на її світоглядній основі, зокрема на системі цінностей, символів і культурних смислів, які забезпечують самоідентифікацію особистості з національною спільнотою. Громадянська ідентичність, за П. Горностаєм, формується в процесі еволюції суспільної свідомості та тісно пов'язана з історичними й соціокультурними умовами розвитку держави [1]. У цьому контексті українська ідентичність постає не як статичне утворення, а як динамічний процес, відкритий до трансформацій.

Світоглядні засади національної ідентичності визначаються сукупністю базових цінностей, серед яких провідне місце посідають свобода, гідність, історична справедливість, мова та культурні традиції. Символи й традиції виконують інтегративну функцію, забезпечуючи спадкоємність поколінь і збереження національної пам'яті. Особливу роль у цьому процесі відіграє мова як ключовий носій культурних смислів і чинник національної консолідації [5]. Історична пам'ять є базовим компонентом української ідентичності, оскільки вона акумулює колективний досвід народу та формує уявлення про його минуле, сучасне й майбутнє. В умовах суспільних

трансформацій історична пам'ять виконує не лише пізнавальну, а й світоглядну функцію, впливаючи на процеси самоусвідомлення та громадянської солідарності. Особливої актуальності означена проблема набуває в сучасних умовах, коли відбувається переосмислення національних смислів під впливом зовнішніх і внутрішніх викликів [4, с. 73].

Цифрова епоха характеризується стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, що суттєво впливають на всі сфери суспільного життя, зокрема на освіту, культуру, комунікацію та формування суспільної свідомості. Цифрові технології в історичній ретроспективі пройшли шлях від допоміжного інструменту до ключового чинника трансформації освітньої та соціокультурної практики [2]. У цьому контексті цифровізація постає як визначальний фактор сучасного розвитку суспільства. Цифрові технології виступають потужним інструментом формування колективних смислів і наративів, оскільки саме через цифрові медіа відбувається поширення інформації, інтерпретація історичних подій та конструювання образів національної ідентичності. Мультимедійні та цифрові ресурси сприяють формуванню цифрової культури, яка впливає на спосіб сприйняття культурної спадщини та національних цінностей, особливо серед молоді [3]. Водночас відкритість цифрового простору створює умови для конкуренції наративів і світоглядних впливів.

Віртуальний простір у сучасних умовах перетворюється на специфічне середовище конструювання ідентичності, у якому поєднуються особистісні та колективні уявлення про національну приналежність. У цифровому середовищі відбувається активне переосмислення історичної пам'яті та громадянської ідентичності, що особливо загострюється в умовах суспільно-політичних викликів і воєнних загроз [4, с. 75]. Отже, цифрова епоха створює як нові можливості для утвердження української ідентичності, так і ризики її спрощення або викривлення.

У ході дослідження встановлено, що цифрова епоха суттєво змінює соціокультурний контекст формування національної ідентичності, розширюючи можливості доступу до історичних знань, культурної спадщини та національних наративів. Цифрові технології виступають важливим ресурсом збереження й популяризації української мови, культури та історичної пам'яті, сприяють формуванню колективних смислів і розвитку громадянської ідентичності. Водночас відкритість цифрового простору актуалізує низку світоглядних викликів, пов'язаних із інформаційними маніпуляціями, спрощенням або викривленням історичних смислів та конкуренцією наративів у глобалізованому інформаційному середовищі.

Акцентовано увагу на необхідності свідомого й відповідального використання цифрового простору як умови утвердження української ідентичності в сучасному світі. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють освіта, цифрова культура та формування критичного мислення, що

забезпечують здатність особистості усвідомлено сприймати інформаційні потоки та зберігати національні ціннісні орієнтири.

Список використаних джерел

1. Горностай П. Громадянська ідентичність українців та її еволюція. *Проблеми політичної психології. Збірник наукових праць*. 2015. № 2 (16). С. 98–111.
2. Листопад О. А., Мардарова І. К., Листопад Н. Л. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграція в освітню практику: історичний контекст і сучасні тенденції. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Педагогічні науки. 2025. Вип. 2. № 58. С. 259–272. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2025-2-58-259-272>
3. Листопад О. А., Мардарова І. К., Листопад Н. Л. Особливості застосування мультимедійних технологій в процесі формування цифрової культури здобувачів вищої і фахової передвищої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Педагогічні науки. 2024. Вип. 4 (56). С. 24–33. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2024-3-56-24-33>
4. Поліщук Ю. Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни. *Політичні дослідження*. 2024. № 2 (8). С. 73–93. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-4>
5. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.

МЕЛЬНІКОВ Максим Олександрович,
викладач кафедри загальної історії,
правознавства і методик навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

**МІЖ ІНЕРЦІЄЮ ТА АНАЛІЗОМ: ТЕРМІН «ПОСТРАДЯНСЬКА
ІСТОРІОГРАФІЯ» У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ
НАЦИСТСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ**

У сучасних вітчизняних дослідженнях історії нацистського окупаційного режиму ще із 1991 р., в історіографії з'явився термін «пострадянська історіографія». Ним позначаються наукові праці істориків із тих незалежних держав, що виникли після розпаду російсько-більшовицької імперії. На

перший погляд, цей термін має суто хронологічний характер, призначений для окреслення спільного історичного досвіду. Однак при наближенні аналітичної оптики очевидним є те, що цей термін не є інструментом аналітики, а скоріше нагадує інерційну категорію, у якій приховані методологічна інституційні особливості національної історіографії.

В особливо проблемному контексті є застосування цього терміна у дослідженнях періоду Другої світової війни та нацистського окупаційного режиму. Ця тематика, що тісно пов'язана з політикою пам'яті, національною ідентичністю, деколонізацією історичних знань та й певними сучасними політичними процесами, які відбуваються у країнах Східної Європи. У цьому контексті термін «пострадянська історіографія» спрощує як реальну картину розвитку сучасної історичної науки, так і відтворює застарілі імперські підходи до реконструкції подій минулого.

Найперша проблема використання цього терміна полягає у тому, що він у суто хронологічному характері є аморфним та розмитим. Датування терміна «пострадянський» після 1991 року, не враховує ті глибинні трансформації, які відбулися у гуманітаристиці упродовж наступних десятиліть. Звісно, що сучасна дослідницька школа в історіографії нацистського окупаційного режиму не з'явилася «на порожньому» місці. Певний час автори 1990-х рр. ще виходили із російсько-більшовицької імперської історіографії. Водночас у своїх інтерпретаціях дослідники, скориставшись можливостями, що постали з відкриттям архівів, здебільшого тяжіли до національно орієнтованої моделі висвітлення тих подій. Значний поштовх цьому напряму було надано працями М. В. Ковалю [1; 2]. Його напрацювання й сьогодні продовжують впливати на тематику досліджень [3; 4; 5].

Зазначимо, що нові праці переважно зберігали описово-позитивістський підхід і створювалися на емпіричному рівні, прагнучи максимальної об'єктивності, що було зумовлено значною кількістю раніше сфальсифікованих або недостатньо досліджених фактів того періоду. Звісно, що на цьому етапі з'являлися праці із суто російсько-більшовицьким наративом, але вони вже не мали впливу на вітчизняну історичну науку.

Наступний етап сучасної історіографії 2010–2020-х рр. функціонує вже в абсолютно інших умовах. Вітчизняна історіографія інтегрується до міжнародних академічних дискусій, використовує підходи *genocide studies*, *memory studies*, історію повсякдення, мікроісторію та усну історію, новітні методи аналізу джерел. Змінилася сама постановка дослідницьких питань.

Таким чином, у терміні «пострадянська історіографія» інтегруються напрацювання двох різних інтелектуальних поколінь науковців, які використовують неоднакові методологічні підходи. Тому цей термін є некоректним у хронологічному підтексті та малопродуктивним у аналітичному плані.

Термін «пострадянська історіографія» створює ілюзію спільного наукового простору та є штучним. Після 1991 року розвиток історичної науки в незалежних державах колишньої російсько-більшовицької імперії

відбувався за різними векторами. У країнах Балтії історіографія достатньо оперативно була інтегрована до західноєвропейських дискусій про тоталітаризм, окупаційні режими та політику пам'яті. В Україні ж відбувалися процеси реконструкції наративу «Великої Вітчизняної війни», активізувалися дослідження Голокосту та нацистського окупаційного режиму. А от у сучасній росії відбувалися процеси неорадянської, мілітаризації та нарцисизму історичної пам'яті, посилення державного контролю над інтерпретаціями війни. Будь-яка критика імперського наративу розглядається у тій країні як загроза колективній величчю.

Окремої уваги заслуговує прихована репродукція російсько-більшовицької імперської оптики, яка міститься у цьому терміні. «Післярадянський» статус у визначенні цього терміна означає, що саме той період і є головною точкою відліку. У відповідності із цією логікою, національні наукові традиції не вважаються самостійними інтелектуальними суб'єктами, а є похідними від імперського центру.

Вживання терміна «пострадянський» у випадку України фактично консервує колоніальну рамку, в якій російсько-більшовицьке окупаційне минуле продовжує впливати на ідентичність наукового простору навіть після зникнення імперії. Репродукція імперської оптики відтворює російсько-більшовицьку інтерпретацію тих подій як «спільного досвіду», що нівелює особливості національного виміру воєнної історії.

Термін «пострадянська історіографія» є методологічно невизначеним, адже у ньому відсутні науково-теоретичні підходи і методи аналізу джерельної бази. Тому, термін «пострадянська історіографія» є політико-хронологічним маркером. Цей термін має небажану політичну конотацію, оскільки інтегрує наукові середовища, що перебувають по різні боки сучасного геополітичного протистояння. Для України, яка переживає повномасштабну війну такий термін є етично сумнівним, адже він сприяє неоімперській реабілітації російсько-більшовицького окупаційного наративу.

Отже, використання терміна «пострадянська історіографія» у сучасних дослідженнях історії Другої світової війни є методологічно проблематичним з кількох причин. Він є хронологічно аморфним, некоректним, методологічно невиразним та базується на імперській оптиці. Такий термін приховує відмінності між вже сформованими та деколонізованими національними історіографіями тих незалежних держав, які змогли звільнитися з-під російсько-більшовицької окупації.

Крім того, у зазначеному словосполученні імпліцитно закладено квазіправове уявлення про «радянську владу», яке не відповідає історичним реаліям формування та функціонування окупаційної російсько-більшовицької імперської адміністрації, а також підпорядкованих їй колабораційних структур. Характер і практики діяльності цих утворень суттєво відрізнялися від формалізованих уявлень про так звану «радянську державність». З огляду на це, від використання зазначеного терміна в сучасних історичних дослідженнях необхідно відмовлятися.

Список використаних джерел

1. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 336 с.
2. Коваль М. В. Друга світова війна і Україна (1939-1945 рр.). Історіософські нотатки. Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. 75 с.
3. Гончаренко О. М. Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941-1944 рр.): монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 600 с.
4. Гончаренко О. Голокост на теренах Райхскомісаріату «Україна» у вітчизняному історіографічному дискурсі (1941-2016 рр.). Дніпро–Переяслав-Хмельницький : Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2017. 258 с.
5. Гончаренко О. М. Проблема колабораціонізму на теренах Райхскомісаріату «Україна» та військової зони окупації в сучасній вітчизняній історіографії: інституційне визначення змісту та форм співпраці, основні тенденції історичних реконструкцій (1991-2019 рр.) / НАН України. Ін-т історії України. К., 2020. 188 с.

МИХАЙЛЮК Юрій Олександрович,
начальник кафедри загальновійськових
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
доктор філософії зі спеціальності К2
«Безпека державного кордону»;
НЕПИЙВОДА Ярослав Сергійович,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Процес формування ідентичності є важливою складовою загального вікового розвитку особистості – це поступовий перехід від невизначеної до зрілої ідентичності, що стає основою для формування впевненої, зрілої особистості. У процесі становлення особистості, коли людина перебуває «у пошуку себе» й формує власне ставлення до себе та інших, її ідентичність

може піддаватись певним випробуванням: на етапі невизначеної ідентичності людина проходить період сумнівів щодо свого місця та ролі в суспільстві, перш ніж свідомо обрати власну ідентичність. Такий стан дозволяє уникнути автоматичного включення у соціальне середовище і сприяє свідомому вибору. Сумніви щодо власної ідентичності передусім пов'язані зі змінами в соціальній ситуації, вимогами середовища чи новими суспільними очікуваннями [2].

У процесі формування стійкої позиції особистості значна роль належить закладам усіх ланок освіти. Науковці визначають феномен «національно-культурна ідентичність» як суб'єктивне відчуття належності до українського народу, нації, прийняття моральних цінностей, що характеризуються ототожненням і уподібненням, формуванням відповідної національної Я-концепції. Нині, в умовах тимчасової окупації українських територій та повномасштабної війни російської федерації проти України, дослідження ідентифікаційних процесів та національної ідентичності зокрема, має особливу вагу та актуальність. Віра у найближчу перемогу України у війні, осмислення й переоцінювання історичних фактів і здобутків українського народу у сфері освіти, науки й культури, спонукають дослідити формування національної ідентичності молодого покоління громадян України як одного із чинників збереження цілісності держави та її зміцнення. При цьому важливо враховувати, що «особливістю сучасного періоду розвитку України є його постколоніальний (пострадянський, посттоталітарний, посткомуністичний, постсоціалістичний, постгеноцидний і т.п.) характер, що суттєво ускладнює розгортання позитивних ідентифікаційних процесів в українському суспільстві» [2].

Гострота проблеми формування національної ідентичності молоді детермінується ще поліетнічністю населення нашої держави. (За даними Всеукраїнського перепису населення на території України проживають представники понад 130 національностей та народностей і кожен із цих представників вважає той чи інший регіон нашої країни своєю Батьківщиною. Як зауважує М. Степико, українське суспільство є полікультурним зі складною структурою ідентифікацій, які не завжди мають спільні національні засади. Важливо також взяти до уваги, що в умовах російсько-української війни, з боку російської федерації проти України широко використовуються сучасні різноманітні технології негативних інформаційно-психологічних впливів, які загрожують національному інформаційному простору та суверенітету української держави. Відповідно до моніторингу емоційних станів, рівня життєстійкості та психологічного виснаження, проведеного 8–9 жовтня 2022 року в рамках вісімнадцятої хвилі проєкту «Україна в умовах війни» соціологічною групою «Рейтинг», було з'ясовано, що з березня по жовтень 2022 року в цілому українці змогли втримати та стабілізувати свій психологічний та емоційний стан, набутти достатньої компетентності в подоланні стресових подій воєнного життя. Проте групами ризику залишаються молоді люди, старші за віком, жінки та ті, хто втратив роботу [1].

Важливим маркером формування національної ідентичності українського суспільства і молоді зокрема, є піднесення престижу і ролі української мови, особливо в умовах російсько-української війни. Саме українська мова в таких умовах відображає «комунікаційну революцію» в Україні, головними засобами якої є трансляція україномовних фільмів, серед яких особливо вирізняються фільми іноземного виробництва з гарним українським перекладом, який відображає місцевий колорит, радіо і телебачення, фонографічна музика, інтернет. Спільно телекомунікаційні та інформаційні знаряддя, масові медіа стали головними засобами трансмісії та джерелом інформації, необхідної для функціонування публічних інституцій, знаряддям контролю і суспільного управління в Україні [1].

Національна ідентичність України та війни – доволі актуальна тема для сучасних наукових дискусій. Так, у статті І. Грабовської та Т. Талько «Путінізм та його ідеологічні засади як проблема сучасного теоретичного дискурсу в соціогуманітаристиці» зазначено, що «путінізм є не лише практичним, але й ідеологічним феноменом нашої доби»; це ідеологічна доктрина гібридного типу, загальна характеристика якої може бути визначена як неоімперіалізм автократичного типу з елементами тоталітаризму, базований із сукупності різних доктрин минулого і сучасності. «Вкрай складним для розуміння більшості російських громадян є феномен російськомовних українських патріотів, адже політична риторика визначає їх як «співвітчизників», які апріорі мають бути налаштовані проросійськи (останнє в очах багатьох, до того ж, нібито вимагає пропутінської орієнтації). ...Росіяни уперто вважають, що вони знають Україну краще, ніж українці, які там мешкають» [1].

Список використаних джерел

1. Бойко С. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Українознавчий альманах*. 2022. Вип. 30. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/download/448/434>
2. Герегова С., Іванчук М. Формування національної ідентичності сучасної української молоді: культурний вимір. *Історичний часопис Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. 2024. № 2. С. 68-76. URL: https://www.researchgate.net/publication/389227891_Formuvanna_nacionalnoi_identicnosti_sucasnoi_ukrainskoi_molodi_kulturnij_vimir

МИХЕЄНКО Юлія Миколаївна,
аспірант кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ НОВЕЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

*Немає інтересів вищих від інтересів
національних. Вони – вершина, вищої
від якої немає.*

**Левко Лук'яненко, «Сповідь у
камері смертників»**

Тема української ідентичності (самобутності), до якої дедалі більше звертаються сучасні науковці, зокрема і правники, не є породженням ані сьогодення, ані початку повномасштабного вторгнення Московії в Україну, ані проголошення незалежності України. Це реальність (дійсність), яка була, є, і, віримо, буде. Водночас, це не щось статичне. Йдеться, зокрема, про культуру, традиції, цінності, досвід, історичну пам'ять, національну свідомість, правосвідомість. Ця реальність формується, розвивається, змінюється, зокрема і зазнаючи зовнішнього часто агресивного впливу. Ідентичність нації – її цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави [1, с. 4].

Повернення до питання національної ідентичності поряд з інтенсифікацією євроінтеграції України – характерний стан українського сьогодення. Водночас відстоювання національних інтересів після розвитку ідеологій глобалізації, мультикультуралізму є світовою тенденцією. Зазначене можна спостерігати не лише у політиці держав на міжнародній арені, але й також на прикладі їх конституційного регулювання, конституційної ідентичності як прояву ідентичності національної.

Коли йдеться про процеси євроінтеграції, бачимо, що досвід зарубіжних держав в цьому питанні дуже різниться, починаючи від способу – внесення змін до конституції, ухвалення окремих актів тощо, до змісту. Заглиблюючись в причини, спостерігаємо безпосередній вплив, зокрема, історичного моменту, національних, культурних, правових, безпекових особливостей.

В Україні зміни, які на конституційному рівні заклали фундамент на шляху України до членства в Європейському Союзі, Організації Північноатлантичного договору, ухвалені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації

Північноатлантичного договору)» від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII, були безпосередньо пов'язані з загрозою державності України, необхідності забезпечити, гарантувати незмінність політики держави у цьому аспекті незалежно від майбутніх правлячих еліт (Президента України, складу Верховної Ради України). Про це докладно йшлося у пояснювальній записці до проєкту закону [2], де, зокрема, наголошувалось:

«Російська збройна агресія спричинила докорінні зміни у зовнішньому та внутрішньому безпековому середовищі України, що обумовлює необхідність пошуку нових механізмів гарантування національної безпеки України та чіткого закріплення в Основному Законі держави незворотності цивілізаційного вибору України, уособленням якого є європейська та євроатлантична інтеграція України.

Переважає більшість українського суспільства підтримує курс на повноправне членство України в ЄС та НАТО, усвідомлюючи, що це є ключовою гарантією розбудови демократичної правової держави та забезпечення її безпеки. Широка суспільна підтримка в Україні європейського та євроатлантичного вибору зумовлена європейською цивілізаційною ідентичністю України, її тісними і тривалими відносинами з членами європейської та євроатлантичної спільнот, які ґрунтуються на спільних цивілізаційних цінностях.

Для Українського народу інтегрування до ЄС та НАТО є рівнозначним забезпеченню незалежності нашої держави. Спроба реакційного режиму Януковича відмовитися від європейського та євроатлантичного курсу держави спричинила Революцію Гідності, рушійною силою якої були прихильники європейської ідеї. Триваюча збройна агресія Росії має на меті блокувати інтегрування України до єдиного європейського простору. Рішучість Українського народу у відсічі і стримуванні російської агресії є переконливим свідченням всенародної підтримки цивілізаційного вибору України».

Водночас варто згадати, що закріплення стратегічного курсу України відбулося за ініціативи Президента України Петра Порошенка (2014–2019) у слушний момент – у 2019 році, на тлі президентських та парламентських виборів, що забезпечило його підтримку представниками різних політичних сил, адже після Революції Гідності громадськість не сприйняла б позитивно іншого рішення законодавчого органу.

Роль Українського народу як рушійної сили у боротьбі за незалежність, утвердження української державності, її цивілізаційного вибору закарбовано згідно з конституційними змінами у преамбулі Конституції України (і тут хочеться згадати думку Мирослава Граната, який сказав, що преамбула в Конституції Республіки Польща передусім служить для вираження конституційної ідентичності) [3, с. 6]: Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, підтвердила

«європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України».

Не даремно вважається, що основною рушійною силою у створенні конституційного змісту є Покоління. Брюс Акерман наголошував, що конституційний зміст не створюється в першу чергу суддями з текстів, а виникає в ході боротьби пересічних громадян за вироблення фундаментальних політичних сенсів. Ця боротьба підживлюється не інтелектуальною допитливістю юридичної еліти, а вирішальними історичними подіями, які провокують народні зусилля змінити, іноді радикально, існуючі початкові точки: війна за незалежність, боротьба між капіталом і працею, боротьба проти нацизму і комунізму, боротьба за расову рівність... [4, с. 1519].

Українському народові незалежність не впала на голову з неба [5] (попри те, що можна було почути таке після розпаду Радянського Союзу), її виборювали протягом багатьох поколінь, її утверджують сьогодні. Крок за кроком. На жаль, ціною життів, але все ж відбувається зміна національної свідомості (відроджується та розвивається мова, культура, досліджується історія, відроджується церква, відбувається усвідомлення національного інтересу, у тому числі починаючи з власного – безпекового, освітнього, бізнесового тощо).

Конституція України фіксує і визначає окремі елементи української ідентичності та містить запобіжники їх загроженню: від закріплення фундаментальних прав, визначення меж повноважень органів публічної влади, до забезпечення від змін конституційного регулювання, зокрема, в умовах воєнного стану (стаття 157).

На особливу увагу у цьому контексті заслуговує конституційне закріплення положень про основну зі складових української ідентичності – українську мову. За статтею 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська мова. Згідно з офіційною конституційною доктриною (а подекуди саме конституційні суди є найбільшими новелізаторами конституцій), «закарбований приписами частин першої, другої статті 10 Конституції України юридичний статус української мови як державної є водночас засадничою конституційною цінністю, питомою ознакою й ключовим чинником єдності (соборності) Української держави та невіддільною частиною її конституційної ідентичності. Як інститут української державності, що поєднує юридичний і ціннісний складники, українська мова покликана виконувати інтегративну (соборницьку) функцію та забезпечувати єднання й монолітність українського суспільства різнорівнево. Українська мова як державна мова є важливим інструментом упорядкування діяльності всієї державної влади та місцевого самоврядування, їй належить вирішальна роль у забезпеченні політичної єдності держави та суспільної згуртованості суголосно одному з прагнень, що ними керувався конституцієдавець при ухваленні Конституції України 28 червня 1996 року,

зокрема „підключись про зміцнення громадянської злагоди на землі України» (абзац п'ятий преамбули Конституції України)» [6].

Очевидно, що приписи частини третьої статті 10 Конституції України, де з-поміж інших мов національних меншин України виділено російську мову, потребують змін, що не можливо зробити під час воєнного стану. Водночас можливими варіантами наразі є розвиток відповідної офіційної конституційної доктрини (за наявності відповідного конституційного звернення) та свідома позиція громадян України, Покоління, яке щодня творить конституційну реальність, формує національну, зокрема і конституційну, ідентичність.

Список використаних джерел

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) № 9037 від 03 верес. 2018 р. URL: https://w2.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=9037&skl=9
3. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 3–7.
4. Ackerman B. A Generation of Betrayal? *Fordham Law Review*. 1996-97. Vol. 65, No. 4. P. 1519–1536. URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol65/iss4/14>.
5. Чи впала нам незалежність на голову, чому програв Чорнівіль, чи могло ГКЧП перемогти. Інтерв'ю Андрія Ілленка з Іваном Зайцем. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oqo6nct36tq>.
6. Рішення Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

МІНОСЯН Андрій Сергійович,

професор кафедри ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування» та
соціально-гуманітарних дисциплін
Державного біотехнологічного
університету, кандидат історичних
наук, доцент;

ВАРИПАЄВ Олексій Михайлович,

доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія
людського спілкування» та соціально-
гуманітарних дисциплін Державного
біотехнологічного університету,
кандидат філософських наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК КОНСТРУКТ СВІТОГЛЯДНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сьогодні війна в Україні змінює не лише наші кордони, а й саме розуміння світової історії. Це глобальне зіткнення між імперським бажанням знищити цілий народ та природним правом людини бути вільною. Український досвід доводить, що неможливо відділити власну історію від громадянських свобод. Спротив терору (зокрема викраденню дітей та знищенню книг) є боротьбою за право на існування, яке Рафаель Лемкін назвав захистом від геноциду.

Наше самоствердження нагадує великі демократичні революції минулого (як-от боротьбу американських колоній за свободу у 1776 році), де нація об'єднується заради майбутнього. Ми відмовляємося бути заручниками чужих імперських міфів (подібних до нацистських претензій на Прагу чи Страсбург) і обираємо власний шлях. Повернення історичної пам'яті через героїзацію предків допомагає суспільству вистояти в цій багатовіковій боротьбі за незалежність.

Намагання північного агресора знищити українську ідентичність отримало різку відсіч з боку українського народу в його багатовіковій боротьбі за свободу і незалежність.

Протягом багатьох століть Україна, долаючи чисельні труднощі і перешкоди, шляхом важкої боротьби, втрат і випробувань намагалася реалізувати споконвічне право на існування самостійної держави [1, с. 111]. В копії листа Пилипа Орлика, датованого в Стокгольмі 30 квітня 1720 року, вказується про ненаситний експансіонізм російської імперії з підкресленням відмінності Росії від України, народ якої «тужить за своєю свободою й очікує лише, де знайти заступництво і допомогу, щоб повстати проти Росії» [2, с. 82].

Розглядаючи сучасну ситуацію, констатуємо, що захисні дії українських військових, діяльність волонтерів, цивільних усіх професій, не в останню чергу, надихається мужніми і шляхетними вчинками славетних предків, які

створювали військову славу протягом попередніх століть. Сучасне населення чи не вперше дізналося про багатьох національних героїв, які у важкій боротьбі з російським агресором боронили ідеали самостійності, демократії, незалежного розвитку.

Окремо слід розглянути витoki та історію протистояння російській експансії, яка фактично вже з XVII століття мала сформований вигляд і була спрямована на знищення історичного минулого, бажання силою втягнути Україну в сферу російських інтересів [3, с. 83]. Імперська політика щодо українців характеризувалася такими визначеннями, як поглинення, асиміляція, позбавлення національної пам'яті [4]. Просування і насильницьке запровадження ідеї позбутися проявів української автономії в політичному, економічному, соціально-культурному розвитку призвело до фактичного знецінення здобутків українців, що простежувалося в негативних оцінках сучасників, але й запрограмувало подібні підходи і наративи у формуванні світогляду наступних поколінь, що знаходились під впливом радянської ідеології.

«Дозвіл» мати право на самостійне існування української історії лише в межах Хмельниччини й не більше автоматично залишав за російською імперією привласнену спадковість багатовікового історичного та культурного надбання, починаючи ще з часів Давньої Русі. Сьогодні ми повертаємо з небуття героїчні сторінки нашого минулого, більш детально роздивляємося стосовно причинно-наслідкових зв'язків, обережніше поводимося з висновками, намагаючись донести широкому загалу історичну правду без прикрас і перебільшення, не приховуючи і визнаючи власні помилки і прорахунки.

У центрі цієї боротьби стоїть людина, чії цінності під час війни стають фундаментом ідентичності. Важливо, щоб суспільство не просто декларувало свободу, а інтегрувало гуманістичні орієнтири у щоденне життя, створюючи надійний щит проти зовнішніх маніпуляцій [5, с. 1045]. Саме така світоглядна стійкість дозволяє кожному відчувати себе суб'єктом історії, а не випадковим її свідком. Злочини російського імперіалізму вкотре нагадали про підступність і неабияку жорстокість, продемонстровані російською владою по відношенню до українського народу на попередніх етапах історичного розвитку. Світоглядна трансформація поглядів українців у ставленні до північного агресора відбувалася й через отримання свідчень про людські страсти та катування, спричинені у Бучі, Ірпені, Ізюмі, нагадуючи про жертви Батурина, Коліївщини, Крут, Биківні, Сандармоху в контексті стійкої ідеологічної спрямованості використання геноцидних дій та практик царським режимом і радянською владою.

Більше не дивує ставлення переважної більшості українців до національно-визвольних змагань і рухів, що відбувалися в українській історії, політичних програм, діяльності тих чи інших політичних лідерів. Як тут не погодитися з тим, що, як і раніше, «козацький ідеал вільної людини...дедалі глибше проникав у свідомість українського суспільства» [6, с. 219]. Контраст

між світоглядними оцінками в українському суспільстві напередодні російсько-української війни і сучасними подіями наочно підтверджується соціологічними дослідженнями знаних фахових установ, наявністю всебічної підтримки усіх верств населення, організацією і проведенням патріотичних заходів, акцій й т. п. Відчуття належності окремої людини до певної нації, що й слід вважати ознакою національної ідентичності, сприяла консолідації українського народу і влади, фронту й тилу, попри наявності існуючих труднощів і перешкод [7, с. 20]. Так само ідентифікація, самоусвідомлення власної відповідальності за долю своєї країни стали вирішальним фактором в житті і поведінці наших громадян, що опинилися за кордоном. Їх активна різнопланова діяльність, волонтерство, роз'яснювальна робота серед населення інших країн стали яскравим прикладом зростання самосвідомості, формування нової політичної культури, затвердження демократичних цінностей, без яких важко уявити сутність української ідентичності, яка набула консолідованого характеру [1, с.114].

Повномасштабна війна засвідчила готовність українців боронити свої права і свободи. Вона довела, що нація сприймається не лише через етнічну приналежність, але й через спільну історичну пам'ять, цінності та уявлення колективного майбутнього [7, с. 410]. Саме тому така політична конструкція є визначальною для нашого суспільства, у якому нація являє собою не лише культурний, а й політичний конструкт, який визначає основи держави, її цілісність і суверенітет.

Список використаних джерел

1. Міносян А., Варипаєв О. Російська агресія та українська ідентичність: екзистенційний вимір. *Національна пам'ять (на вшанування жертв тоталітаризму)* : збірник наукових праць. Львів : Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2024. Випуск VII. С. 109–117. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/03c42838-ae08-486c-b080-a757009fba15/content>
2. Новак А. Як поставала «імперія зла»? Досвід Центрально-Східної Європи. К. : Дух і літера, 2021. 352 с.
3. Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710-1730 роках. К. : ТОВ «Видавництво «КЛЮ»», 2020. 320 с.
4. Кульчицький С. Чи була Україна російською колонією в царські і радянські часи? *Лікбез. Історичний фронт*, 15 вересня 2025 р. URL: <https://likbez.org.ua/chy-bula-ukrayina-rosijskoyu-koloniyeu-v-tsarski-i-radyanski-chasy.html>
5. Варипаєв О. М., Міносян А. С. Ціннісні орієнтації як фактор становлення світогляду здобувача вищої освіти. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 5 (45). С. 1039–1052. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-5\(45\)-1039-1052](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-5(45)-1039-1052)
6. Щербак В. Генеза визвольного руху в Україні наприкінці XVI у першій половині XVII століття. *Україна в геопросторі середньовічної і*

ранньомодерної цивілізації: ідентифікаційні та соціокультурні контексти. Київ : Інститут історії України НАН України, 2025. С. 215–227.

7. Міносян А. С., Варипаєв О. М. Російська імперськість як екзистенційна загроза: український контекст. *STUDIA SLOBOZHANICA: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Слобожанський гуманітарій-2025»* Харків, ДБТУ, 30 квітня 2025 р. С. 18-21. DOI: <https://10.5281/zenodo.16740125>

8. Дрогомирецька М. М., Міносян А. С. Фактор гідності в українському культурно-історичному просторі. *Юрій Липа: стратегія нації та культура українського духу* : матеріали конф. (12-13 червня 2025 р.). Львів : Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2025. С. 404–410. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zbirnyk_statei/Yurii_Lypa_stratehiia_natsii_i_kultura_ukrainskoho_dukhu.pdf?PHPSESSID=1e4q139n3ij1f8q53udre0kk96#page=406

МОЗГУНОВ

Володимир Володимирович,

доцент кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат філологічних наук,
доцент;

ДОМБРОВСЬКИЙ

Кирило Григорович,

заступник Керівника Апарату Ради
національної безпеки і оборони
України, доктор філософії

МОВНІ АСПЕКТИ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ: ЧИ ГОТОВІ МИ ЗБЕРІГАТИ СВОЮ ІДЕНТИЧНІСТЬ?

Будь-яка система письма у сучасному світі виконує не лише функції фіксації мовлення у просторі й часі, передавання знань із покоління в покоління, а й виступає маркером ідентичності, почасти цивілізаційного вибору. Ми можемо не знати певної мови, але суто візуально визначимо, що літери «ש», «ז», «כ» – це графічні символи івриту, а «β», «π», «ψ» однозначно виступають символами грецької мови. Графіка може виступати символом цивілізаційного вибору, як це було з мовою турецькою (турки використовують латинську абетку як основу власної), або азербайджанською мовою. У період радянської імперії азербайджанці вимушені були користуватися кирилицею як основою власної графічної системи. І швидко від неї відмовилися із розвалом імперії. У 1989 році, коли імперія вже хиталася, у Молдові заявили, що основою молдавської мови є латинський алфавіт, і відмовилися від кириличної

абетки, яку радянська влада принесла на своїх багнетах. Разом з кириличною абеткою прийшло і поняття «молдавська мова». У Декларації незалежності Молдови від 27 серпня 1991 року було записано, що офіційною мовою є румунська. У вересні 1994 року Академія наук Молдови своїм рішенням підтвердила, що науково обґрунтованим є поняття румунської мови. Кириличною графікою для «молдавської» мови користуються у Придністров'ї. Таким чином сепаратисти демонструють свій політико-цивілізаційний орієнтир.

Слов'яни також з давніх давен саме графічними системами демонстрували шляхи власної християнізації. Поляки, чехи, словаки християнізувалися через германських єпископів у західній традиції. Київська Русь приймала християнство з Візантії. Саме тому ми маємо кириличну систему письма – систему із тисячолітньою історією, від якої наші предки не відмовилися й після Берестейської унії 1596 року. Визнаючи зверхність Папи Римського, українські митрополити й єпископи зберігали візантійський обряд літургії і власну, староукраїнську, мову.

Трагічні події широкомасштабної агресії по-різному відгукнулися у свідомості українців. Так чи інакше, частина українців у 2022 році стали говорити про те, що кирилиця є символом російської мови, символом колонізаторів. У медіа з'явилися заклики – підписуймо петиції до владних інституцій, щоб перейти на латинську абетку. Її аргументація була відповідна: кирилиця – символ російських імперців, Україна прагне до Європейського Союзу, а в ЄС користуються латинкою.

Таке ставлення до власної історії, власної культури – результат відсутності глибоких знань, сприйняття українських традицій тільки на рівні борщу й вишиваної сорочки, а ще козацького «оселедця». А варто було б знати і те, що донька Ярослава Мудрого Анна, французька королева, підписувала документи державної ваги від імені свого неписьменного чоловіка, короля Генріха I. І своє ім'я писала за правилами кириличного письма. Варто вивчити і не забувати, що від часів Київської Русі на наших землях формувалися освітньо-культурні центри, центри письма, які мали вплив на територію всієї Східної Європи. 1576 року з'являється Острозька академія, 1615 – Києво-Могилянська академія. Про імперію на північ від Києва чи Острога ще не було кому навіть думати. Та й назву для імперії придумав українець Феофан Прокопович, цього також не варто забувати.

У темі доповіді сформульоване риторичне запитання – чи готові українці зберегти один із значущих елементів власної ідентичності, українську мову й кириличну графіку. Навіть побіжне спостереження на київських (і не лише київських) вулицях дає підстави сумніватися. Магазин з городиною і садовою позначений вивіскою «KAPUSTA». На крамниці поруч пишуть «GIVE ME PIVO», а на сусідній вулиці можна побачити таке: «Студія Подології Manicure & Pedicure профілактика · лікування догляд».

Можна зрозуміти і пояснити вивіску «Coca Cola», «Renault» чи «Zara» – тут маємо справу із торговельними марками і їхні представники можуть наполягати саме на таких варіантах написання – латинкою. Натомість, важко

зрозуміти, чому в Україні мережу закладів громадського харчування назвали «PIZZA DAY», а на іншому закладі написано «NICE SUSHI PIZZA». Як сприймати напис «Aesthetic Dental Clinic»? Це небажання обслуговувати пацієнтів, що не прочитають іноземною мовою? Чи, може, це недвозначна вказівка на майновий ценз тих, кого захочуть тут лікувати? Чи захочуть обслуговувати українську жінку у закладі із назвою «Residence beauty studio»? Мабуть, захочуть. А таку навалу чужомовної графіки можна пояснити лише комплексом меншовартості, від якого ще не відмовилися. І відкриті двері до ЄС, можливість безперешкодно їздити світом поки не допомогли зрозуміти, що кожна з країн ЄС з повагою ставиться спочатку до себе, до своєї історії і культури. І в Німеччині писатимуть німецькою мовою, у Польщі – польською, а у Франції – французькою.

Відсутність українських літер на вивісках для тих самих європейців, що приїжджають в Україну, може також бути символом того, що власного ми й не маємо. Якщо на заході в якомусь із наших закордонних представництв слухати про багатющу українську історію і традиції, а приїхавши в Україну не побачити вивісок українськими літерами, – мимоволі виникнуть питання: чи правду вони говорять про себе?

Варто звернути увагу й на те, яку мову ми ретранслюємо латинськими літерами у покликанні на електронні ресурси. Чому постачальник автомобільних шин пише про себе «rezina.cc», на упаковці халви, зробленої десь в українських степах, читаємо «zolotoi vek», а на автомобілях служби доставки «zakaz.ua». В українській мові є слово «заказ», але його треба вживати у значенні «заборона».

У 2019 році ухвалений Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [1]. Завданнями Закону, з-поміж іншого, є «забезпечення розвитку української мови для зміцнення національної ідентичності, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та забезпечення її подальшого функціонування як державотворчого чинника української нації». Закон повинен сприяти розвитку української мови і «запобіганню вульгаризації української мови та змішування її з іншими мовами». А ще в цьому ж Законі записано, що реклама повинна виконуватися українською мовою.

Моніторинг виконання законодавства про державну мову покладений на Уповноваженого із захисту державної мови.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII: редакція від 16.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 23.02.2026).

МОЛОТКІНА

Валентина Костянтинівна,

завідувач кафедри історії і культури
України та спеціальних історичних
дисциплін Університету Григорія
Сковороди в Переяславі, доктор
історичних наук, професор

УКРАЇНЬСЬКА МОВА – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Мова завжди відігравала величезну роль у визначенні держави, вона була її головним атрибутом, наріжним каменем національної єдності та національної безпеки. Для українців рідна українська мова є запорукою виживання етносу, що надзвичайно важливо для консолідації колективної свідомості (духовної єдності суспільства). Що стосується мов національних меншин, то держава може лише гарантувати їх вільний розвиток, використання та захист від ущемлення чи заборони.

Російське вторгнення до Криму, окупація Донецької, Луганської та інших південних і східних областей України здійснювались і тривають під гаслом «захисту прав російськомовного населення». Мовне питання стало однією з жахливих маніпуляцій російської пропаганди. Кремлівські лідери витіснення української мови поклали в основу політичного тиску та виправдання агресії. Московія завжди використовуватиме російську мову як інструмент завоювання українських територій. Тож, мовне питання має відігравати важливу роль в інформаційно-гуманітарній політиці держави поряд із громадянською освітою, історичною пам'яттю, медіаграмотністю тощо.

Нинішня мовна ситуація в Україні є результатом багатовікового примусового зросійщення населення України, тривалої боротьби з нашою ідентичністю та українською державністю [6, с. 2].

Оскільки українська мова була пов'язана із розвитком української державності, культури, освіти, уряд російської імперії викорінював всі прояви, які пов'язані із національним життям. Її використання заборонялося багатьма царськими указами. Але особливо руйнівними для української мови були Валувський циркуляр 1863 року, який забороняв друк книжок українською та Емський указ Олександра II 1876 р., який заборонив ввіз літератури українською мовою з-за кордону, українські п'єси та пісні, використання української мови в початкових школах, церкві, газетах, журналах, науці, офіційно-діловій сфері, публічних виступах. Та незважаючи на всі заборони, українська мова продовжувала розвиватися.

XX ст. для української мови виявилось не менш бурхливим та драматичним. У 1906 і 1907 – закриття «Просвіти» в Одесі та Миколаєві; 1910 – указ Столипіна про зарахування українців до розряду іногородців і про заборону будь-яких українських організацій; 1914 – указ Миколи II про заборону української преси.

Вижити українській мові допомогли такі відомі усьому світу українці, як: Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Леся Українка, Іван Франко та інші. Саме мова стала для них зброєю у відстоюванні національної ідеї, збереженні культурних традицій, національних інтересів.

Знаково, що в час, коли вживання української мови обмежувалося державою, ця мова не могла повноцінно виконувати своїх функцій (насамперед комунікативну – забезпечення спілкування в різних сферах життя), українська мова виконала іншу функцію – консолідаційну: вона не тільки стала об'єднавчим чинником українців у боротьбі за їхні національні права, але й об'єднала поділений між різними імперіями український народ. Отже, мова стала основним націєтворчим чинником.

Перша світова війна та революція 1917 року стали потужним поштовхом для розвитку національно-визвольного руху на українських землях. Створювалися українські органи влади, політичні партії, відроджувалася культура. В УНР та в українській державі гетьмана Павла Скоропадського українська стала мовою законодавства, адміністрації, війська, частково освіти. Масово відкривалися українські школи, видавництва, бібліотеки. Але сплеск українізації жорстоко перервали більшовики. У перші роки «совітів» влада ледве толерувала українську мову. До прикладу, за першого більшовицького захоплення Києва людей, що говорили українською вважали ворогами, часом навіть розстрілювали.

Після остаточного приєднання України до складу УСРР в 1920 році ідеї знищити українську мову не лише не зникли, а набули нової сили. Так, на початку 1920-х рр. в Україні набула поширення теорія «боротьби двох культур». Суть цієї теорії полягала в тому, що «пролетарська» росія протиставлялася «селянській» Україні й на цій основі робився висновок, що «українізація» не потрібна, оскільки російська (міська) культура неодмінно перемаже українську (сільську) культуру [2, с. 13]. Досить часто існувала думка, що пролетарська культура є всенародною, інтернаціональною, тому мова цієї культури має бути російською, а культура українського селянина дрібнобуржуазна, тому українською мовою не доцільно користуватися [1, с. 22].

Українізація 1920-х рр. продемонструвала, що українська мова здатна обслуговувати всі сфери суспільного життя. Українізація сприяла зростанню національної свідомості українців, стимулювала націонал-комуністичні настрої. У 1933 р. Сталін назвав місцевий націоналізм основною загрозою для єдності радянського союзу. Це означало кінець українізації. Наприкінці 1930-х рр. радянська влада повертається до русифікаторської політики, активних учасників українізації було репресовано.

Варто зазначити, що після закінчення Другої світової війни знову посилився великодержавний вплив у процесі висвітлення та викладання історії народів СРСР, сталися зміни в ідеологічних формулюваннях, які позначилися на становищі української мови, мов національних меншин та російської мови в УРСР. Влада взяла курс на знищення природного для людини відчуття належності до певної нації, нав'язування відчуття національної солідарності,

інтернаціоналістського способу мислення і світосприйняття [7, с. 365]. Постійно підкреслювалася велика роль російського народу як «старшого брата», перевага його культури і науки, що нібито давала можливість долучитися до найважливіших досягнень світової цивілізації [3, с. 95].

Виразна тенденція в мовній політиці влади СРСР до увічнення панівної ролі російської мови призвела до послідовного обмеження використання української мови в економіці, суспільно-політичному житті, освіті, науці та культурі [5, с. 491]. У результаті, переважна більшість російського населення республіки не володіла (і не бажала опановувати) українською, а близько половини українців, які проживали в містах, в офіційних сферах спілкувалися лише російською, хоча вдома вони зазвичай користувалися рідною мовою. Значна обмеженість сфери її функціонування, пропаганда виключної ролі всього «російського» призвели до закріплення в суспільній свідомості уявлення про меншовартість, «непрестижний» соціальний статус української мови [4, с. 145-146].

Треба визнати, що навіть після проголошення незалежності та закріплення в Конституції України статусу української мови як єдиної державної російська все ще тотально домінувала. Незалежність України, здобута 1991 року не дорівнювала українізації. Хоча українська мова й була оголошена єдиною державною, зростає кількість шкіл з українською мовою навчання й кількість годин на її викладання, вступні кампанії у вишах проводять державною мовою, іспит з української став обов'язковим, засновуються нові видавництва, виходять оригінальні і перекладні книжки. З росії безперешкодно постачають книжки. Через великий тираж вони дешевші за українські. У музиці хоч і з'явилися цікаві виконавці, що співали українською, більш престижною мовою шоу-бізнесу все одно була російська. У пресі, на телебаченні, в кіно домінувала російська.

Лише після перемоги Революції Гідності почалася нова українізація. Закон про освіту посилив роль української мови на всіх рівнях навчання. Засновано культурні інституції: Український культурний фонд, Український інститут книги, Український інститут. Виходять українські фільми українською мовою.

Збройна агресія росії та неприхована фізична загроза існуванню української мови на окупованих територіях призвели до небаченої в попередні роки суспільної згуртованості. Саме в цей час державна мова стала для більшості українців одним із найважливіших атрибутів громадянської ідентичності, національної єдності та незалежності. Та поки що політики й суспільство довго й важко йдуть до розуміння мови як основи формування політичної нації, засобу зміцнення національної свідомості. Протягом усього періоду незалежності України мовна проблема є предметом спекуляцій різних політичних сил із метою задоволення власних інтересів.

Список використаних джерел

1. Гоменюк О. Мовне питання в діяльності пролеткульту в Україні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 16–27.

2. Кручек О. А. Становлення державної політики УСРР у галузі національної культури (1920-1923 рр.). Історичні зошити. Київ, 1996. 46 с.
3. Парахіна М. Б. Більшовицька «теорія боротьби двох культур» і історичні реалії 30-60-х років ХХ ст.: еволюція проблеми. *Сумський історико-архівний журнал*. 2012. № XVIII-XIX. С. 95–105.
4. Парахіна М. Б. Особливості русифікації в УРСР у другій половині 1950 – першій половині 1960-х рр. (З історії мовної проблеми). *Український історичний журнал*. 2014. № 4. С. 128–146.
5. Україна і росія в історичній ретроспективі : нариси в 3-х томах. Т 2. Радянський проект для України / В. А. Гриневич, В. М. Даниленко, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко ; відп. ред. В. А. Смолій. Київ : Наукова думка, 2004. 531 с.
6. Шлепакова Т. Л. Мовне питання в українському суспільстві та його значення для розбудови модерної нації (оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами за 2015-2016 рр.). *Інформаційний центр з питань культури та мистецтва. ДЗК*. 2016. Вип. 12/5. 19 с. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2016/movni.pdf
7. Ярмоленко М. Мовна політика УРСР у 40-80-х рр. ХХ століття. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. Київ, 2013. Вип. 3 (65). С. 365-377.

МОРОШАН Наталя Володимирівна,
викладач Відокремленого структурного
підрозділу Дунайського фахового
коледжу Національного університету
«Одеська морська академія»,
кандидат історичних наук

УСНА ІСТОРІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІР

У сучасних умовах трансформації українського суспільства та переосмислення історичного минулого особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на вивчення людського досвіду, індивідуальної пам'яті та повсякденного життя. Одним із провідних методологічних підходів у цьому контексті виступає усна історія, яка дозволяє реконструювати історичні процеси через суб'єктивні наративи їх безпосередніх учасників і свідків. Саме такий підхід сприяє глибшому розумінню процесів формування української ідентичності, зокрема на локальному рівні.

Усна історія як науковий напрям сформувалася у другій половині ХХ ст. у межах міждисциплінарних досліджень, поєднуючи історію, соціологію,

антропологію та культурологію. Її джерельною базою є усноісторичні інтерв'ю, біографічні свідчення, родинні спогади, які доповнюють письмові джерела та розширюють можливості історичної реконструкції. Для української історіографії цей метод має особливе значення, оскільки тривалий час досвід «звичайної людини» залишався поза межами офіційного історичного дискурсу [1, с. 212].

Звернення до усної історії дозволяє актуалізувати такі напрями досліджень, як історія повсякденності, соціальна та культурна пам'ять, гендерні практики, трудова діяльність, родинні стратегії виживання, міжпоколінна трансляція цінностей. Через особисті спогади відтворюється не лише хід подій, а й емоційне ставлення до них, що формує глибший рівень історичного пізнання. Саме в цьому просторі індивідуальний досвід перетворюється на складову колективної пам'яті.

В умовах радянської дійсності історична пам'ять значною мірою формувалася під впливом ідеологічних наративів. Усна історія дозволяє простежити відмінності між офіційною версією минулого та реальним досвідом людей. Так, у спогадах респондентів зберігаються альтернативні інтерпретації подій, особливості повсякденного життя, практики адаптації до соціально-економічних викликів, форми прихованого спротиву або мовчазної згоди. Такі наративи є важливим джерелом осмислення механізмів формування української ідентичності в умовах обмеженого культурного та політичного простору [1, с. 40].

Особливу цінність має локальний вимір усноісторичних досліджень. На рівні окремих населених пунктів, громад або регіонів можна простежити специфіку сприйняття загальнонаціональних процесів. Локальна історія, реконструйована на основі усних свідчень, дозволяє поєднати макроісторичні події з мікроісторичним досвідом конкретних людей. Саме через локальні наративи відбувається персоналізація історії, що сприяє формуванню відчуття належності до спільноти та усвідомленню власної історичної тяглості.

Важливу роль у розвитку таких досліджень відіграє Центр усної історії Ізмаїльського державного гуманітарного університету, який функціонує з 2019 р. Діяльність Центру спрямована на систематичне збирання, фіксацію та збереження усноісторичних свідчень мешканців Придунайського регіону. У межах його роботи здійснюється інтерв'ювання респондентів різних вікових і соціальних груп, формування архіву аудіо- та відеоматеріалів, а також підготовка наукових і науково-популярних публікацій на основі зібраних матеріалів [3, 4].

Важливим аспектом усної історії є міжпоколінна передача пам'яті. Родинні історії про війну, післявоєнну відбудову, колективізацію, міграційні процеси, щоденну працю формують у молодших поколінь уявлення про минуле та його значення для сучасності. Через такі наративи закріплюються моральні орієнтири, моделі поведінки, уявлення про справедливість і відповідальність. У цьому сенсі усна історія виступає механізмом збереження культурного коду нації.

У сучасних умовах повномасштабної війни значення усноісторичних досліджень суттєво зростає. Фіксація свідчень сучасників подій стає не лише науковим завданням, а й формою громадянської відповідальності. Усна історія перетворюється на простір документування досвіду війни, вимушеного переселення, втрат і водночас стійкості та солідарності українського суспільства. Такі свідчення формують основу майбутньої історичної пам'яті та відіграють важливу роль у процесі конструювання сучасної української ідентичності [5].

Таким чином, усна історія є важливим інструментом формування та збереження української ідентичності, особливо у локальному вимірі. Вона дозволяє інтегрувати індивідуальний досвід у ширший національний контекст, актуалізувати голоси тих, хто тривалий час залишався поза межами офіційної історії, та сприяє осмисленню минулого як живого процесу. Локальні усноісторичні дослідження поглиблюють розуміння історичної пам'яті та формують підґрунтя для зміцнення національної свідомості в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. *Україна модерна*. Львів; Київ, 2007. С. 212–220.
2. Нагайко Т.Ю. Усна історія в Україні: традиція і сучасні практики. *Усноісторичні дослідження: сучасні тенденції, напрямки та перспективи* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. 25-26 жовт., м. Вінниця / Упр. культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва, каф. історії і культури України ф-ту історії, етнології і права ВДПУ ім. М. Коцюбинського, Держ. архів Вінниц. обл., КВНЗ «Вінниц. акад. неперерв. освіти», Обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України, ГО «Асоц. б-к Вінниччини», ГО «Вінниц. іст. т-во». Вінниця, 2016. С. 39–42.
3. Морошан Н. В. Повсякденне життя радянської жінки (1950-1970 рр. XX ст.) : на матеріалах усноісторичних свідчень мешканців с. Острівне Ізмаїльського району. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету* : збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2025. Вип. 69. С. 165–172.
4. Сторінки пам'яті. м. Ізмаїл. Ізмаїльський район. Книга спогадів. Вип. І, ч. 1 / ред. ком. Л. Циганенко, Я. Кічук ; відп. ред. Н. Гончарова. Збірка спогадів. Ізмаїл, 2021. 172 с.
5. Усна історія російсько-української війни (2014-2016 роки) / ред. кол. серії : Вл. Мороко, С. Білівненко, О. Штейнле, М. Павленко. Український інститут національної пам'яті; Запорізький національний університет, Історичний факультет; Запорізька обласна державна адміністрація, Департамент культури, туризму, національностей та релігій; Запорізьке наукове товариство ім. Я. П. Новицького, Громадська комісія з історії російсько-української війни. Вип. 5. Київ : К.І.С., 2019. 432 с.

МОШАРЕНКОВА

Тетяна Володимирівна,

молодший науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії

психологічної підтримки та реінтеграції

персоналу наукового центру

Повітряних Сил;

МОШАРЕНКОВ Віктор Васильович,

доцент кафедри Харківського

національного університету

Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,

кандидат технічних наук

КУЛЬТУРА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ КРАЇН НАТО: ЇЇ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Аналіз стану і перспектив розвитку систем військової освіти провідних держав світу виразно свідчить, що вони є потужним знаряддям національної і блокової зовнішньої політики, підготовки військових фахівців, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання, забезпечуючи захист держави та її національних інтересів. Одним із стрижневих напрямів розвитку національних систем професійної освіти та підготовки військових НАТО, що забезпечує підтримання їхнього високого рівня готовності та виступає джерелом формування інтелектуального і духовного потенціалу офіцерського корпусу, є опора на національну культуру, традиції і кращий світовий досвід у підготовці офіцерських кадрів [1].

Це обумовлено унікальною місією військовослужбовців – служіння країні, яка відокремлює їхню професійну діяльність від інших професій і передбачає виняткову професійну ідентичність, компетентність, характер лідера та дух. Реальні підходи до змісту та структури професійної військової освіти спрямовані, перш за все, на розвиток інтелектуальної допитливості особистості через її зосередженість на розумінні складових національної могутності, інтересів і безпеки, а також можливих наслідків втручання у геополітичний ландшафт у питанні війни та миру. Саме тому в Альянсі надають особливу увагу формуванню у майбутніх військових фахівців культури історичної пам'яті, не лише як механізму передачі інформації та традицій, а й потужного чинника національної ідентичності сучасної військової еліти, відповідальної за свою країну, здатної діяти в рамках норм військового та міжнародного гуманітарного права, оперативно реагуючи на виклики.

Актуальність вивчення досвіду формування культури історичної пам'яті в системі професійної військової освіти та підготовки військових фахівців країн НАТО має декілька вимірів для України. По-перше, це обумовлено гострою потребою повного усунення з суспільного дискурсу маркерів радянського тоталітарного минулого, а саме пострадянської моделі пам'яті. Бо

створений і нав'язаний росією конструкт «спільної пам'яті» про історичні події та єдині на пострадянському просторі практики пам'ятання працюють як ідеологічні інструменти, що сформували підвалини для сучасної військової агресії. А гасла щодо мультикультурності і багатонаціональності нівелюють досягнення кожної конкретної нації та народу. По-друге, це природне прагнення будь-якої соціальної чи етнічної спільноти мати власну історію та відповідно практики пам'ятання, що справлятимуть визначні впливи на соціум, формуючи сучасну українську «культуру Героїв» – культуру пам'яті, конструюючи та репрезентуючи певний образ нашого минулого, історико-культурної спадщини у цілому. Третім виміром є потреба у переформатуванні форми та змісту українських мілітарних традицій на основі синтезу національних особливостей і практик пам'ятання держав-членів НАТО, що є важливим для консолідації й ознайомлення українських військовослужбовців з культурою пам'яті країн ЄС, знання якої сприятиме вибудовування спільної мови висловлювання пам'яті як спільного жесту вшанування й подяки та виховання цінностей толерантності [2].

Формування патріотичної культури у військовослужбовців і майбутніх офіцерів різних армій країн-партнерів має багато спільних рис. В центрі їх уваги розвиток офіцера як командира, лідера, представника професії та громадянина своєї країни. Структура і зміст цього питання визначаються через призму наступних напрямів навчально-виховного процесу:

- теорії лідерства: ідей, переконання, принципів військового лідерства, які становлять природу лідерів і формують їхню відповідальність за рішення або дії, ціннісне виховання, дотримання військової дисципліни, вірність військовій присязі та своєму народу;

- культури організації (специфічного комплексу цінностей, норм і традицій, які поділяються особами та групами осіб в організаційній (корпоративній) культурі військового середовища та формують його унікальність) [3, с. 49]. Вона складається: з психології, ставлення, досвіду, переконань, ціннісної орієнтації (особистої та корпоративної); символічних форм, у яких пам'ять матеріалізується через культурні артефакти та створює абстрактне минуле частиною повсякденного візуального простору (меморіальні комплекси, література, мистецтво тощо); комеморативні ритуали, відзначення знаменних дат і ювілеїв видатних діячів, проведення семінарів, конференцій, зустрічей з ветеранами; мови як кода нації, що об'єднує, зберігає та передає традиції, цінності, самобутність та є критерієм соціальної самодостатності; національних наративів, в основі яких закладене спільне розуміння, виховання цінностей (повага до професії, історична тяглість, яка доводить необхідність боротьби за національну ідею); медіаторів пам'яті (бібліотек, музеїв, цифрових медіа тощо);

- етики – моральних принципів та свідомості, що передбачають чутливий підхід до демонстрації трагічних подій та обумовлюють відповідальне ставлення військовослужбовців до історичного минулого (повазі до жертв, обов'язку перед ветеранами та членами родин загиблих, доброчесності у висвітленні подій та недопущення повторення трагедії тощо);

– історії і теорії війни. Окрім освітніх цілей цей напрям має соціальне й політичне призначення, розглядається як пропаганда певних соціальних цілей через виховання громадянської свідомості, національної самобутності, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, хронології, відчуття епохи. Вивчення історії своєї держави, допомагає військовослужбовцям збагнути сьогодення, пробудити у них інтерес до минувшини, розвинути критичне ставлення до історичних фактів і свідчень, уникнути упередженості, суб'єктивності та стереотипності.

Слід також зазначити, що в Північноатлантичному альянсі формування культури пам'яті у військовослужбовців відбувається через проведення заходів з виховної та морально-психологічної підготовки, зокрема національно-патріотичного виховання відповідно до внутрішніх нормативних актів.

Однак, слід зауважити, що незважаючи на спільні підходи в арміях країн-партнерів, кожна країна неухильно зберігає свої історико-культурні надбання, завдяки яким проявляються відмінності у змісті та структурі системи виховання та підготовки офіцерів, призначення яких – виконання завдань, зумовлених специфікою функціонування збройних сил і потребою їх застосування в конкретних умовах, а також – освоєння ними таких функцій військово-професійної діяльності, які відповідають загальнолюдським, демократичним цінностям [4].

Отже, вивчення досвіду інших країн дає можливість не лише бути обізнаними у царині історичної політики наших друзів і партнерів, а й зрозуміти та впроваджувати його в нашу систему військової освіти. Оскільки такі практики надають внутрішню опору, відчуття спільної відповідальності за майбутнє країни, забезпечують безперервний зв'язок між поколіннями певної спільноти, який міцно пов'язує між собою історію, культуру та суспільство.

Зважаючи на таку реальність, зрозуміло, що реалізація зазначеного має здійснюватися в системі професійної військової освіти, де створені найбільш сприятливі умови для цього. Адже саме освітні інституції завдяки впровадженню відповідних програм та ініціатив, мають всі важелі для визначення системи координат, в рамках якої буде функціонувати соціальна, національна, інтегрована модель розвитку особистісних компетентностей майбутніх офіцерів Збройних Сил України та інших складових Сил безпеки і оборони, максимально наближена до стандартів Альянсу.

Список використаних джерел

1. Аналіз міжнародного досвіду регулювання питань професійної підготовки військових фахівців та його застосування в країнах НАТО. *Україна до НАТО (Ukraine to NATO)*. 07 січня 2026 р. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/analiz-mizhnarodnoho-dosvidu-rehuliuvannia-pytan-profesiynoi-pidhotovky-viyskovykh-fakhivtsiv-ta-yoho-zastosuvannia-v-krainakh-nato/>

2. Мошаренкова Т. В. Роль мілітарних традицій в процесі формування культури пам'яті у військовослужбовців. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 05-06 жовтня 2023 року). Тернопіль, 2023. С. 187-189. URL: <https://drive.google.com/file/d/1CFvQKiFe-xUvBJkEnEIFQ6jhdLzVMjLS/view>

3. Типова навчальна програма підготовки офіцерського складу в системі професійної військової освіти. Стратегічні навчальні та освітні програми / за заг. ред. д-ра Девіда с. Емеліфеонву. *Stn Forces. Kingston*. Канада : Академія оборони Канади, 2012. 98 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.nato.int/content/dam/nato/webready/documents/deep/deep-generic-officer-curr-ukr.pdf>

4. Професійна підготовка офіцерів в країнах НАТО. *Україна до НАТО (Ukraine to NATO)*. 19 січ. 2026 р. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/profesiyna-pidhotovka-ofitseriv-v-krainakh-nato/>

НАГАЙНИК Тарас Григорович,

старший викладач кафедри
криміналістики навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ І РОЗВИТОК ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ: МІЖ ОБОРОНОЮ ДЕРЖАВИ ТА ГУМАНІСТИЧНОЮ ТРАДИЦІЄЮ

Українська ідентичність у ХХІ столітті формується не лише в культурному чи правовому вимірі, а й у площині практик збереження життя в умовах війни. Повномасштабна агресія проти України після 24 лютого 2022 року спричинила трансформацію багатьох суспільних інститутів, серед яких особливе місце посіла тактична медицина. Вона перестала бути суто військовою дисципліною і стала елементом національної культури безпеки, формою колективної відповідальності та маркером зрілої громадянської солідарності. Після 2014 року вивчення тактичної медицини на території України починала набирати оберти. А після 24 лютого 2022 року розвиток тактичної медицини в Україні набув системного характеру, що дозволяє розглядати її як чинник конструювання сучасної української ідентичності.

Тактична медицина в сучасному розумінні спирається на стандарти Tactical Combat Casualty Care (TCCC), що передбачають алгоритм MARCH, чітку послідовність дій з орієнтацією на зупинки масивної кровотечі,

забезпечення прохідності дихальних шляхів, контроль дихання, циркуляції та профілактику гіпотермії. Проте в українському контексті вона має глибше значення: це не лише технологія порятунку, а інституціолізована азбука збереження життя. Саме в цьому поєднанні технічної ефективності й гуманістичної орієнтації, яка направлена на закономірність сучасних методів ведення бойових дій, виявляється особливість української моделі.

Історичний вимір розвитку військово-польової медицини в Україні неможливо осмислити без звернення до постаті Микола Пирогов. Його діяльність у XIX столітті, зокрема надання медичної допомоги та рятування поранених на полі боя під час Кримської війни (1853–1856), заклала основи системної організації допомоги пораненим безпосередньо в зоні бойових дій. Пирогов уперше впровадив принципи сортування поранених (сучасний тріаж), застосування гіпсових пов'язок у польових умовах, закладанні основи сучасної іммобілізації, організації сестринського догляду та системного евакуаційного ланцюга. Його підхід базувався на поєднанні хірургічної раціональності та моральної відповідальності лікаря перед людиною незалежно від її статусу. У цьому сенсі М. Пирогов став засновником гуманістичної традиції військової медицини, що згодом отримала розвиток у міжнародному гуманітарному праві.

Для сучасної України звернення до постаті М. Пирогова має не лише історичний, а й ідентифікаційний характер. Його принцип пріоритету збереження життя навіть у найскладніших умовах війни, які обумовлені важкістю поранення, складністю надання допомоги, проблеми з евакуацією з поля боя, перегукується з сучасними викликами українських військових. Данні виклики вплинули на розробку та впровадження українських підходів до тактичної медицини. Якщо М. Пирогов започаткував системне бачення організації медичної допомоги на полі бою, то українські військові медики 2022–2025 років адаптували ці принципи до умов сучасної війни з використанням новітніх технологій, протоколів ТССС і цифрових систем координації.

У сучасних дослідженнях українські науковці наголошують, що впровадження стандартів ТССС дозволило суттєво зменшити кількість смертей від контрольованих причин на етапі евакуації поранених в спеціалізовані медичні установи. Так, О. В. Кравченко аналізує динаміку зниження летальності завдяки ранньому використанню турнікетів та алгоритмізованим протоколам допомоги [1]. І. М. Бондар і С. П. Литвиненко розглядають тактичну медицину як елемент національної стійкості, що поєднує оборонну функцію держави з соціальною мобілізацією суспільства [2].

Після 2022 року тактична медицина в Україні стала частиною масової спеціальної підготовки військовослужбовців, добровольців і цивільного населення. За даними звітів Міністерства охорони здоров'я України за 2025 рік тільки упродовж 2024 року сотні тисяч громадян пройшли курси домедичної допомоги в умовах бойових дій [3]. Це означає, що суспільство перейшло від моделі пасивного очікування допомоги до моделі активної

готовності діяти. Тактична медицина стала формою практичного патріотизму – здатності врятувати життя співгромадянина.

Звіти World Health Organization за 2025 рік підкреслюють, що українська система охорони здоров'я демонструє високий рівень адаптації до умов тривалої війни, зокрема через інтеграцію військового і цивільного секторів медицини. Водночас міжнародні дослідження наголошують на значному психологічному навантаженні на медичних працівників [4]. У дисертаційному дослідженні В. І. Боровця показано, що тактична медицина формує новий тип професійної суб'єктності – медика, який діє в умовах високого ризику, поєднуючи клінічну компетентність із моральною витривалістю [5].

Світоглядний аспект розвитку тактичної медицини полягає в тому, що навіть у війні українська модель орієнтується на максимальне збереження життя власних військовослужбовців. Це продовження пироговської гуманістичної традиції, адаптованої до сучасних умов. Якщо для М. Пирогова тріаж був способом раціонального розподілу ресурсів, то для сучасної України він стає символом пріоритетності збереження людського життя перед абстрактними військовими цілями.

Отже, розвиток тактичної медицини в Україні у 2022–2025 роках має три виміри: історичний (спадкоємність гуманістичної військово-медичної традиції Пирогова), правовий (інституціоналізація стандартів ТССС та імплементація міжнародного гуманітарного права) і світоглядний (утвердження життя як центральної цінності української ідентичності). Тактична медицина стає не лише інструментом зниження бойових втрат, а й елементом формування нової культури солідарності, де кожен підготовлений до відповідальності за життя іншого. У цьому поєднанні історичної традиції, сучасних технологій і громадянської мобілізації виявляється сучасна українська ідентичність – ідентичність стійкості, професійності та гуманістичної орієнтації навіть у найекстремальніших умовах війни.

Список використаних джерел

1. Кравченко О. В. Еволюція стандартів тактичної медицини в Україні в умовах сучасної війни. *Військова медицина України*. 2025. № 1. С. 15–23.
2. Бондар І. М., Литвиненко С. П. Тактична медицина як елемент національної стійкості. *Актуальні проблеми військової медицини*. 2025. № 2. С. 41-49.
3. Звіт про стан системи охорони здоров'я України у 2024 році. Київ : МОЗ України, 2025. 118 с.
4. World Health Organization. Ukraine health emergency appeal 2025. Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2025. 36 p.
5. Боровець В. І. Детермінанти психічного здоров'я медичних працівників в умовах війни : дис. ... канд. мед. наук. Львів, 2025. 210 с.

НАЗАРЕНКО Ольга Анатоліївна,
старший викладач кафедри теорії,
історії та філософії права навчально-
наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Нині в умовах воєнного стану надзвичайно актуальним залишається питання присвячене дослідженню значимості державної мови для сучасного українського суспільства, яке тривалий час самовіддано відстоює та намагається зберегти власну національну ідентичність. Підтримка та розвиток державної мови дедалі більше набирають значимості в умовах інформаційних впливів та швидкоплинних політичних процесів. Зокрема, в сучасній Україні важливу роль для збереження значимості державної мови відіграє стан захищеності національної безпеки, а також важливість збереження власного суверенітету та рівень правової свідомості громадян.

Діяльність органів державної влади залежить значною мірою від використання державної мови як основного інструменту управління, комунікації та реалізації стратегії подальшого політичного розвитку. Забезпечення функціонування державної мови допомагає встановити єдині правильні стандарти діловодства, офіційного спілкування, прийняття уповноваженими суб'єктами нормативно-правових актів. Саме панування державної мови представляє собою важливий інструмент для організації ефективної діяльності органів влади. Вона допомагає встановити єдність всіх управлінських процесів в державі, а також якість комунікації, правову визначеність і довіру населення. Оскільки, завжди варто пам'ятати, що державна мова представляє собою не просто інструмент спілкування, а основу всього національного буття. Крім того, вона об'єднує людей, формує їхню ідентичність, забезпечує функціонування політичної системи суспільства та захищає культурну спадщину в різні історичні періоди.

Відповідно до ст. 10 Конституції України [1] зазначено, що українська мова визнається, як єдина державна, якій гарантується її всебічний розвиток у всіх сферах суспільного життя. Також, у ч. 2 ст. 1 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [2] закріплено, що статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. Таким чином, можна побачити, що висвітлення зазначених вище положень на законодавчому рівні безпосередньо пов'язане з цінністю збереження національної ідентичності, що зумовлено через формування мовної політики держави. Зокрема, яка буде впливати на загальний стан суспільної свідомості, оскільки саме мова представляється невід'ємним символом держави.

Необхідно підтримати думку, яку висловлюють О. Ф. Мельничук та М. О. Мельничук зазначаючи, що українська мова, як природна мова титульної нації, яка зародилася та еволюціонує синхронно з народом, закономірно визнана на конституційному рівні державною мовою. Вона є засобом ідентифікації української нації, що усвідомлює більшість населення України [3, с. 39]. Також О. Білоскурська, зазначає, що державна мова є не лише засобом комунікації, але й невід'ємним елементом національної ідентичності, фундаментальною основою національної безпеки та державності, формуючи соціальну та культурну єдність суспільства [4, с. 18]. Особливо важливе значення має гармонійне поєднання та взаємодія між правами людини і державними інтересами для того, щоб сприяти надійній підтримці державної мови, як невід'ємного елементу національної ідентичності.

Крім того, можна погодитись з думкою, яку висловлюють Н. Чупрінова, І. Севрук, Ю. Соколовська, які констатують те, що відсутність дієвих механізмів утвердження національної культури та української мови як державної гальмує реалізацію української національної державності, не сприяє забезпеченню інформаційного суверенітету держави, стоїть на перешкоді соціальному партнерству та національній консолідації українського суспільства [5, с. 36]. Також, Р. М. Поліщук вважає, що про рівень національної культури свідчить розвиненість національної мови. Саме вона забезпечує вираження певних емоцій, почуттів, виформовує світобачення. Фундаментальна частина культурної традиції, яка вміщує сферу духу, смислів та цінностей. Мова нації – це закономірний результат етнопсихологічних, соціально-історичних та геополітичних процесів, який дозволяє сприймати світ крізь призму національної свідомості та етнокультурної специфіки [6, с. 742–743]. Усвідомлення значущості мови в житті людини дозволяє кожному з нас відчувати свою приналежність до певного народу, мати змогу розділяти та поважати його духовний світ, не просто знати, але й поважати власну історію.

Отже, таки чином, виходячи з всього вище викладеного, можна зробити висновок, що в складних політичних умовах сьогодення державна мова дійсно залишається важливою, цінною та невід'ємною частиною національної ідентичності. Вона свого роду здатна відображати генетичну особливість народу, бути носієм його культури та традицій, які передаються з покоління в покоління. Оскільки, повага до державної мови забезпечує порядок не тільки в політичних та правових сферах життєдіяльності суспільства, але й загалом охоплює всі соціальні сфери існування. У зв'язку з чим, особливо значимою є також освітня сфера, а саме виховання молодого покоління у дусі поваги та шанування історії своєї батьківщини, любові до її мови, формування з дитинства почуття патріотизму. Значимість державної мови відіграє стратегічне значення для побудови консолідованого суспільства, яке прагне спільно працювати та розвиватись з метою встановлення демократичної політичної системи, зберігаючи права і свободи людини, сприяючи зміцненню національної свідомості.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/ 96ВР [із змінами і доповненнями від 21.02.2014 р.] [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. Дата оновлення: 16.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
3. Мельничук О. Ф., Мельничук М. О. Правові аспекти державної мови як засобу ідентифікації української нації. 2018. № 7 (12). *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». С. 34–41. DOI: <https://doi.org/10.32782/ehrlachsjournal-2024-10.03>
4. Білоскурська О. Державна мова як виразник національної ідентичності: конституційно-правовий підхід. 2024. Вип. 10. *Ерліхівський журнал*. С. 15–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/ehrlachsjournal-2024-10.03>
5. Чупрінова Н., Севрук І., Соколовська Ю. Національна культура та державна мова як невід’ємні складові формування національної державності. 2024. Вип. 71, том 3. *Актуальні питання гуманітарних наук*. С. 31–37. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-3-5>
6. Поліщук Р. М. Мова як чинник збереження національно-культурної ідентичності. 2018. № 11 (63). *Молодий вчений*. С. 740–744. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3571/3537>

НЕКІЗ Тетяна Анатоліївна,
викладач кафедри теоретичної
та консультативної психології
факультету психології Українського
державного університету
імені Михайла Драгоманова,
доктор філософії в галузі психології

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ’Я ПІДЛІТКІВ У КОНТЕКСТІ ВОЄННИХ КРИЗОВИХ ПОДІЙ

Підлітковий період належить до найбільш напружених етапів онтогенезу людини, оскільки супроводжується значними фізіологічними, емоційними, когнітивними та соціальними трансформаціями, які підвищують вразливість особистості до розвитку емоційних порушень, зокрема тривожних станів. Воєнні дії є одним із найбільш потужних стресогенних чинників, що впливають на психічне здоров’я підлітків.

Згідно з концепцією стресу та копіngu Р. Лазаруса і С. Фолкман, тривале перебування в умовах загрози життю, втрат і невизначеності перевищує адаптаційні ресурси особистості, що особливо критично в підлітковому віці як сенситивному періоді психічного розвитку. Підлітки в умовах війни часто стикаються з множинними травмівними подіями: вимушеним переміщенням, розлукою з близькими, руйнуванням звичного соціального середовища, досвідом втрати та постійною інформаційною напругою [5]. Як зазначає В. van der Kolk, хронічна травматизація порушує процеси емоційної регуляції, формування безпечної прив'язаності та відчуття контролю над власним життям [7].

Наукові дослідження свідчать, що у підлітків, які переживають воєнні події, значно зростає рівень тривожності, депресивних симптомів та інших психосоматичних скарг, а також ризик розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Водночас симптоматика часто має прихований характер і проявляється через поведінкові труднощі, зниження навчальної мотивації, емоційну відстороненість або агресивні реакції.

З позицій теорії розвитку ідентичності Е. Еріксона, війна ускладнює виконання центрального завдання підліткового віку – формування цілісного уявлення про себе та власне майбутнє. Руйнування базового відчуття безпеки та стабільності негативно позначається на часовій перспективі, що може призводити до почуття безнадійності та екзистенційної тривоги [4].

Важливим чинником збереження психічного здоров'я підлітків у воєнний період є наявність соціальної підтримки. Дослідження в межах екологічної теорії розвитку У. Бронфенбреннера підкреслюють роль сім'ї, школи та спільноти як захисних факторів, що знижують негативний вплив травматичного досвіду. Підтримуючі стосунки з дорослими виступають буфером між травматичними подіями та психологічними наслідками

Водночас сучасні підходи наголошують не лише на вразливості, а й на потенціалі психологічної стійкості (resilience). За даними досліджень А. Masten, навіть у надзвичайно складних умовах підлітки здатні до адаптації за умови розвитку навичок емоційної саморегуляції, відновлення почуття контролю та залучення до значущої діяльності [6].

Українські науковці також підкреслюють, що воєнні події не лише спричиняють короткострокові психоемоційні порушення, а й впливають на довготривалу траєкторію розвитку особистості. О. Фуштей зазначає, що під впливом хронічного стресу у підлітків можуть спотворюватися уявлення про себе, інших людей та світ загалом, що ускладнює формування стабільної ідентичності [3].

Дж. Герман розглядає воєнну травму як фактор ризику розвитку дезадаптивних форм поведінки, включно з соціальною ізоляцією, агресивними реакціями або аутоагресивними тенденціями. Авторка наголошує на важливості раннього виявлення таких проявів та системної психологічної підтримки [1].

Окремий напрям українських досліджень присвячений вивченню феномену психологічної стійкості (ресилієнтності) у дітей та підлітків, які

переживають війну. І. Саранча підкреслює, що навіть за умов значної травматизації підлітки здатні до відновлення за наявності підтримуючого соціального середовища та доступу до психологічної допомоги [2].

Ресилієнтність у воєнному контексті розглядається як динамічний процес, що включає розвиток навичок емоційної саморегуляції, формування довіри до значущих дорослих та відновлення відчуття контролю над власним життям. Українські автори наголошують, що підтримка цих ресурсів є ключовим завданням психологічної роботи з підлітками в умовах війни. Всі вище зазначені дослідники сходяться в тому, що психологічна допомога має поєднувати кризові інтервенції, довготривалий супровід, психоедукацію та роботу з сімейним і освітнім середовищем. Такий підхід дозволяє не лише зменшити прояви тривожності та травматичних симптомів, але й створити умови для відновлення психологічного благополуччя та розвитку адаптаційних ресурсів підлітків.

Таким чином, збереження психічного здоров'я підлітків у контексті воєнних кризових подій потребує системного та комплексного підходу, що поєднує ранню діагностику психоемоційних порушень, психоедукацію, кризове консультування та довготривалий психологічний супровід. Реалізація таких заходів є необхідною умовою профілактики віддалених негативних наслідків війни для психічного розвитку підростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від домашнього до політичного терору. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 416 с.
2. Саранча І. Особливості розвитку підлітків: взаємовідносини між батьками та підлітками у період військових дій в Україні. *The 6th International Scientific and Practical Conference «Science and Society: Modern Trends in a Changing World»*, Vienna, Austria. 2024. С. 312–320.
3. Фуштей О., Саранча І. Особливості психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід воєнних дій. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Психологія. 2023. Вип. 1 (57). С. 41–45.
4. Erikson E. H. *Identity: Youth and Crisis*. New York : W. W. Norton & Co., 1968. 288 p.
5. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, appraisal, and coping*. New York : Springer Publishing Co., 1984. 456 p.
6. Masten A. S. *Ordinary Magic: Resilience Processes in Development*. New York : Guilford Press, 2014. 288 p.
7. Van der Kolk B. *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma* / B. Van der Kolk. New York : Viking Press, 2014. 464 p.

НЕСЕН Ольга Олександрівна,

завідувач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
медичних наук, доцент;

КРАВЧЕНКО

Наталія Володимирівна,

викладач кафедри криміналістики
навчально-наукового інституту права
та психології Національної академії
внутрішніх справ

МЕДИЧНА СИСТЕМА ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної збройної агресії медична система України трансформувалася з галузевої інфраструктури у стратегічний елемент національної безпеки та фундаментальну основу державної стійкості (*resilience*). Функціонування системи охорони здоров'я в кризових умовах є не лише питанням гуманітарного забезпечення, а й формою практичної реалізації позитивних зобов'язань держави щодо захисту права на життя, закріпленого ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 27 Конституції України. У контексті війни медицина стає точкою перетину правових гарантій, інституційної спроможності та ціннісної самоідентифікації суспільства, що формує нові риси сучасної української ідентичності.

Здатність державних інституцій (Міністерства охорони здоров'я України, Національної служби здоров'я України) забезпечувати безперервність управління в умовах критичної дестабілізації є ключовим маркером спроможності держави. Згідно зі звітами ВООЗ, системність атак на медичну інфраструктуру свідчить про намагання агресора зруйнувати «соціальну тканину» та підірвати правовий зв'язок між громадянином і державою [1]. У цьому розрізі стійкість медичної мережі виступає як інструмент збереження легітимності державної влади: громадянин ідентифікує себе з державою, яка здатна забезпечити його базові права в екстремальних умовах, попри загрозу фізичного знищення об'єктів.

Еволюція медичної системи у 2022–2026 роках демонструє остаточний відхід від радянської моделі централізованого забезпечення до сучасної моделі динамічної стійкості. Гнучкість програми медичних гарантій (ПМГ) та децентралізація прийняття рішень на рівні госпітальних округів стали відповіддю на загрози територіальній цілісності [8]. Така адаптивність є не лише технічним рішенням, а й елементом ціннісного розриву з агресором: українська система демонструє пріоритет індивідуальної безпеки та гідності пацієнта, що стає органічною частиною національного світогляду.

Важливим складником стійкості стала безперервна цифровізація галузі. Розвиток системи eHealth, електронних рецептів та телемедичних платформ у розпал війни підтверджує орієнтацію України на технологічну модернізацію та прозорість. Цифровізація мінімізує корупційні ризики та забезпечує екстериторіальність медичних послуг для внутрішньо переміщених осіб. Це формує образ України як сучасної цифрової держави, де бюрократичні бар'єри усуваються задля порятунку людини. Телемедицина, зокрема в зоні бойових дій та на прифронтових територіях, стала символом інтелектуального спротиву, дозволяючи залучати кращих фахівців до надання допомоги в найскладніших локаціях [9].

Функціонування медицини в умовах війни нерозривно пов'язане з дотриманням норм міжнародного гуманітарного права (МГП). Статус медичного персоналу та закладів як об'єктів особливого захисту за Женевськими конвенціями 1949 року перетворює кожен працюючий медичний заклад на осередок міжнародного правопорядку. У звітах *Insecurity Insight* за 2024–2025 роки наголошується, що адаптивність української медичної мережі, а саме: створення підземних операційних, мобільних стабілізаційних пунктів та евакуаційних хабів – є формою дієвої реалізації права на охорону здоров'я в умовах систематичних порушень МГП з боку рф [4].

Це формує ідентичність «держави-рятівника», яка, на відміну від «держави-руйнівника», інвестує ресурси в збереження життя навіть за умов тотальної деструкції інфраструктури. Така позиція посилює суб'єктність України на міжнародній арені як країни, що неухильно дотримується гуманітарних стандартів та принципів академічної доброчесності у звітуванні про воєнні злочини проти медичної сфери.

Критичним чинником стійкості є кадровий потенціал. Сьогодні медичний працівник сприймається суспільством як ключовий суб'єкт забезпечення національної безпеки, що стоїть в одному ряду з військовослужбовцем. Проте дефіцит кадрів, зумовлений міграцією та мобілізацією, вимагає від держави впровадження нових механізмів соціального захисту. Проблема професійного вигорання та психологічної травматизації медиків стала об'єктом прикладних наукових досліджень, які доводять, що ментальне здоров'я персоналу є стратегічним ресурсом [6]. Державна Стратегія розвитку системи до 2030 року акцентує на необхідності створення системи психологічної підтримки «рятівників», що свідчить про перехід до зрілої державної політики, де людина є центром системи [9].

На рівні світоглядних засад українська медицина стала простором утвердження етики солідарності. Взаємодія державних лікарень, приватного сектору та міжнародних волонтерських організацій (наприклад, *Surveillance of attacks on health care*) створила унікальну екосистему взаємодопомоги [1]. Цей досвід колективної відповідальності за життя іншого, незалежно від його статусу чи місця перебування є серцевиною сучасної української ідентичності.

Це ідентичність вільної людини в правовій державі, де медицина є гарантом того, що ніхто не буде залишений наодинці з болем.

Медична система України у 2024–2026 роках виконує складну інтегративну функцію у формуванні національної ідентичності, що базується на наступних засадах:

1. **Правова незламність:** реалізація конституційних прав усупереч актам агресії, що підтверджує дієвість української державності.
2. **Технологічна адаптивність:** використання інновацій (eHealth, телемедицина) як інструменту виживання та модернізації.
3. **Етична вищість:** утвердження гуманізму та солідарності як базових рис українського суспільства в протипагу деструктивній ідеології агресора.
4. **Інституційна стабільність:** здатність державних органів (МОЗ, НСЗУ) реформуватися в умовах війни, забезпечуючи європейський вектор розвитку.

Отже, українська медицина стала інституційним втіленням національної ідентичності. Вона не просто забезпечує фізичне виживання нації, а виступає живим доказом спроможності Української держави виконувати свій основний обов'язок – захист людської гідності та життя, що є невід'ємною частиною самоусвідомлення українця як громадянина демократичного світу.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. Surveillance of attacks on health care: Ukraine situation report 2024. Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2024. 24 p. URL: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2024-appeals/2024-who-ukraine-emergency-appeal_en.pdf
2. World Health Organization. Ukraine health emergency appeal 2025. Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2025. 36 p. URL: <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2025-appeals/ukraine-hea.pdf>
3. Rebuilding Ukraine's health system. *The Lancet*. 2024. Vol. 403, Issue 10430. P. 857-858. DOI: 10.1016/S0140-6736(24)00321-5. URL: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(25\)02375-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(25)02375-X/fulltext)
4. Insecurity Insight. Violence against health care in Ukraine 2024-2025. Geneva : Insecurity Insight, 2025. 42 p. URL: <https://insecurityinsight.org/wp-content/uploads/2025/04/2024-SHCC-Annual-Report.pdf>
5. Міністерство охорони здоров'я України. Звіт про стан системи охорони здоров'я України у 2024 році. Київ : МОЗ України, 2025. 118 с.
6. Боровець В. І. Детермінанти психічного здоров'я медичних працівників в умовах війни : дис. ... канд. мед. наук. Львів, 2025. 210 с.
7. United Nations Development Programme. Human Development Report 2023/2024: Breaking the Gridlock – Reimagining Cooperation in a Polarized World. New York : UNDP, 2024. 276 p. URL: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>

8. Національна служба здоров'я України. Річний звіт НСЗУ за 2024 рік. Київ : НСЗУ, 2025. 102 с. URL: <https://backend.nszu.gov.ua/storage/application/26/01/12/eQkyqu31TMo6bKFC2rVSlshh7UXHuZA5KENX2T2M.pdf>

9. Міністерство охорони здоров'я України. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я України до 2030 року. Київ : МОЗ України, 2024. 64 с. URL: <https://moz.gov.ua/storage/uploads/3b12eed8-260c-46e5-baa7-b8418d7187ee/UKR-Strategy-2030-.pdf>

НОВАК Дмитро Євгенович,
аспірант кафедри теорії та філософії
права, юридичного факультету
Львівського національного
університету імені Івана Франка

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ЛЕГІТИМНОСТІ ПРАВА

Легітимність права є однією з фундаментальних і водночас найбільш складних категорій теорії права, що визначає характер взаємовідносин між державою і громадянином. Вона відображає рівень довіри суспільства до системи правових норм, законодавства, а також до способів і засобів управління суспільними процесами, закріплених у позитивному праві [1]. На відміну від формальної законності, легітимність передбачає не лише юридичну чинність норм, а й їх суспільне визнання як належних, справедливих і таких, що заслуговують на добровільне дотримання.

У ширшому теоретико-правовому вимірі легітимність права характеризує правову систему в цілому, зокрема ступінь її демократичності, відповідність фундаментальним принципам права – справедливості, верховенству права, рівності перед законом, повазі до прав і свобод людини [2]. Саме через призму легітимності стає можливим оцінити не лише ефективність правового регулювання, а й його ціннісну спрямованість та здатність виконувати інтегративну функцію в суспільстві.

Легітимність права безпосередньо впливає на рівень правової культури, оскільки визнання права як справедливого та обґрунтованого підсилює його авторитет в очах громадян і створює додаткові підстави для добровільного дотримання норм позитивного права. За відсутності легітимності правове регулювання дедалі більше спирається на примус, що, своєю чергою, підриває довіру до державних інституцій і послаблює нормативну силу права.

Разом із тим жодна правова система не існує у соціальному чи культурному вакуумі. Формування, функціонування та сприйняття права завжди зумовлені конкретним історичним, культурним, звичаєвим, релігійним

і політичним контекстом суспільства [3]. У цьому сенсі легітимність права постає як соціально й культурно опосередкований феномен, критерії якого не можуть бути повністю універсалізовані або відірвані від ідентичнісних засад конкретної спільноти.

З огляду на це особливої актуальності набуває питання про роль української ідентичності як одного з критеріїв легітимності українського права та правової системи загалом. Аналіз цього питання дозволяє не лише конкретизувати загальнотеоретичне поняття легітимності, а й виявити ті ціннісні та світоглядні чинники, що визначають межі правового визнання в українському суспільстві.

У загальносоціальному та філософсько-правовому розумінні ідентичність постає як форма колективного самовизначення, що ґрунтується на спільних уявленнях про походження, цінності, історичний досвід і нормативні орієнтири [4]. Вона виконує інтегративну функцію, забезпечуючи символічну єдність спільноти та визначаючи межі прийнятного і належного у суспільному житті. У цьому сенсі ідентичність не є статичною характеристикою, а формується в процесі історичних трансформацій, соціальних конфліктів і політичного вибору, поступово кристалізуючись у системі колективних смислів і цінностей.

Українська ідентичність сформувалася в умовах тривалого дефіциту власної державності та домінування зовнішніх політико-правових моделей, що значною мірою визначило її антиколоніальний і емансипаційний характер. Вирішальним етапом цього процесу стало здобуття незалежності України, яке означало не лише формальний розрив із радянською політичною системою, а й початок переосмислення власного історичного досвіду, цінностей і нормативних орієнтирів. Подальший розвиток української ідентичності відбувався в контексті глибоких соціально-політичних потрясінь, зокрема масових громадянських рухів і революцій, що поставали як реакція на кризу довіри до влади, права та державних інституцій (Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності, російсько-українська війна тощо).

Революційні події початку ХХІ століття стали важливими маркерами трансформації української ідентичності, оскільки в їхньому ході суспільство неодноразово артикулювало вимогу справедливості, гідності, свободи, боротьби з корупцією та реального верховенства права. У цьому контексті українська ідентичність набула виразного ціннісно-нормативного виміру, в якому право розглядається не лише як інструмент регулювання, а як форма втілення базових уявлень про належний суспільний порядок. Такий досвід зумовлює особливу чутливість українського суспільства до питань легітимності права і створює підстави для розгляду ідентичності як одного з критеріїв правового визнання.

У цьому контексті українська ідентичність постає не лише як соціокультурна характеристика, а як нормативно значущий чинник, що безпосередньо впливає на сприйняття та оцінку права в суспільстві. Вона функціонує як своєрідний критерій легітимності, через який здійснюється

суспільне визнання або заперечення правових норм, інститутів і практик їх застосування. Такий критерій реалізується насамперед через категорії довіри, визнання та цінностей, що визначають готовність громадян сприймати позитивне право як справедливе і належне.

Рівень легітимності українського права та правової системи загалом значною мірою залежить від ступеня їх відповідності цінностям, сформованим у межах української національної ідентичності в культурному, соціальному та політичному вимірах. Йдеться, зокрема, про уявлення щодо гідності особи, свободи, справедливості, солідарності, недопустимості свавілля влади та реального верховенства права. За умови узгодженості правового регулювання з цими ціннісними орієнтирами право сприймається як «своє», що посилює довіру до правових інститутів і зумовлює добровільне дотримання правових норм.

Натомість розрив між позитивним правом і ціннісними засадничими елементами української ідентичності призводить до делегітимації правових приписів, навіть за умови їх формальної законності. У такій ситуації право втрачає інтегративну функцію і дедалі більше спирається на примусові механізми реалізації, що негативно позначається на рівні правової культури та довіри до держави. Саме тому врахування ідентичнісного виміру легітимності є необхідною умовою стабільності й ефективності української правової системи.

Таким чином, українська ідентичність може бути розглянута як один із ключових критеріїв легітимності права, що дозволяє конкретизувати загальнотеоретичне поняття легітимності та виявити його соціально-ціннісну зумовленість. Такий підхід не заперечує універсальних принципів права, але підкреслює необхідність їх осмислення і реалізації з урахуванням історичного досвіду, культурного контексту та світоглядних орієнтирів українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Медицина і право, 2021. 256 с.
2. Козюбра М. І. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. № 11. С. 83-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2019_11_6.
3. Taylor C. Sources of the Self: The Making of the Modern Identity. Cambridge : Harvard University Press, 1989. 601 p.
4. Smith A. D. National Identity. Reno : University of Nevada Press, 1991. 226 p.

НОСЕНКО

Олександр Володимирович,

доцент кафедри теорії, історії

та філософії права Національної

академії внутрішніх справ,

кандидат філософських наук, доцент

СУЧАСНИЙ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ МІФ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: КОНСОЛІДАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І МАНІПУЛЯТИВНІ ПРАКТИКИ

У ХХІ столітті міф не зникає як архаїчний пережиток, а трансформується у складний соціально-комунікативний механізм конструювання колективних смислів. У контексті повномасштабної агресії російської федерації проти України міфологічні наративи набувають особливої ролі, оскільки безпосередньо впливають на формування національної та громадянської ідентичності, легітимацію влади, мобілізацію суспільства та інтерпретацію історичної пам'яті.

Сучасний соціально-політичний міф постає амбівалентним феноменом: з одного боку – він виконує функцію соціального імунітету, забезпечуючи згуртованість, ціннісну єдність і стійкість нації; з іншого – стає інструментом маніпуляції масовою свідомістю, виправдання агресії та обмеження доступу до інформації.

Політичний міф можна визначити як символічну конструкцію, що надає подіям і фактам нормативно-ціннісного значення та інтегрує їх у цілісну модель колективного бачення світу. Його сила полягає не в емпіричній достовірності, а в здатності формувати смисловий порядок, який сприймається як природний і безальтернативний.

У структурі формування національної та громадянської ідентичності особливу роль відіграє історична пам'ять. Вона не є механічним відтворенням минулого, а виступає результатом соціального конструювання, в якому відбір, акцентування й інтерпретація подій залежать від актуальних політичних і культурних потреб.

Саме в цьому полі взаємодіють три елементи:

- історична пам'ять як ресурс самоідентифікації;
- політичний міф як механізм символічного упорядкування;
- історична політика як інструмент цілеспрямованого впливу.

Національна ідентичність спирається переважно на культурно-історичні маркери (мова, традиції, пам'ять про боротьбу), тоді як громадянська – на політичну лояльність, спільні цінності та відповідальність за державу. Міф може виступати цементуючим елементом обох вимірів. Зокрема, Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» визначає українську

національну ідентичність як «стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями», в той час як українську громадянську ідентичність визначає як «стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» [5].

У російській політичній традиції міф систематично використовувався як інструмент легітимації влади. Від сакралізації царської влади до ідеї «третього Риму», від радянського міфу про визвольну місію до сучасної концепції «руського мира» – простежується спадковість імперського символічного коду.

Характерними рисами цієї моделі є: сакралізація держави як вищої цінності; персоніфікована харизматизація лідера; контрфактична інтерпретація історії; конструювання образу зовнішнього ворога.

У сучасному російському дискурсі реконструюється імперський міф, який заперечує повноцінну суб'єктність України. Поширюються наративи про «єдиний народ», «штучність української державності», «визвольну місію» Росії. Такі міфологеми виконують одразу кілька функцій: легітимують агресію як «історичну справедливість»; консолідують населення навколо образу зовнішньої загрози; виправдовують авторитарні практики управління.

Маніпулятивний характер цієї моделі проявляється в системному обмеженні доступу до альтернативної інформації, монополізації медіапростору та криміналізації критичного дискурсу. Таким чином, міф стає механізмом ідеологічного контролю та інструментом виправдання військової експансії. Відповідно як слушно зауважує Ю. Горбенко «із прийомів, який використовується рф у війні, є спроба переконати населення противника, що правди не існує взагалі. Заради цього засоби масової інформації виконують завдання перегріти інформаційне середовище, викидаючи безліч варіантів тлумачення фактів, надалі на цьому фоні вибирається один із варіантів для обґрунтування власної версії картини розвитку подій» [3, с. 43]. Маніпулятивний потенціал соціально-політичного міфу реалізується через: спрощення складних історичних процесів; емоційну поляризацію («свої» – «чужі»); демонізацію противника; фальсифікацію історичних аргументів тощо. В умовах інформаційної війни міф стає засобом формування паралельної реальності. Надлишок суперечливої інформації створює ефект когнітивного перевантаження, що знижує здатність до критичного аналізу.

Особливо небезпечною є дегуманізація противника, яка може трансформуватися у виправдання насильства. Історія ХХ століття демонструє, що демонізація ворога нерідко супроводжувала масштабні військові конфлікти та масові злочини. Крайньою радикальною формою соціальної міфології рф є «фальсифікація історії», що виконує ключову інструментальну роль в контексті війни проти України. Як влучно підкреслюють українські дослідниці М. М. Гончаренко, Н. В. Караульна та Р. В. Аташкаде «ця стратегія спрямована

на спотворення історичних фактів, ... заперечення державності України, применшення її ролі в світовій історії та конструювання міфу про «єдиний народ». Російська пропаганда зокрема заперечує українську національну ідентичність, трактуючи українців як «молодшу» або «штучну» частину «російської цивілізації». Це слугує ідеологічним обґрунтуванням анексії територій та війни, яку подають як «історичну справедливість» [2, с. 40].

Водночас сучасний український досвід показує, що міф може виконувати конструктивну функцію соціального імунітету.

У процесі спротиву російській агресії сформувався комплекс героїчних і символічних наративів, що ґрунтуються на реальних подіях та колективному переживанні війни. Образи захисників Маріуполя, волонтерського руху, громадянської солідарності стали складниками новітньої міфології опору.

Її характерними особливостями можна виділити такі як: опора на фактичний героїзм, а не вигадані сюжети; інтеграція різних соціальних груп; поєднання національного та громадянського виміру ідентичності; збереження гуманістичних орієнтирів. В контексті цього українські дослідники В. Дияк і Д. Боренчук пишуть про переосмислення національних архетипів у новому ключі: «нинішня позитивна міфологія виразно базується на традиційних народних засадах. Так, привид Києва являє собою модифікований образ козака-характерника, що боронить небо, залишаючись ніби невидимим для ворога й непереможним. Баба з насінням чи баба з банкою стали символом перемоги добра над злом, віри в те, що моральна чистота здатна перемогти неправду. Чорнобаївка почала символізувати козацький сміх над дурним ворогом, де він раз за разом отримує поразку» [4, с. 53].

Українська модель міфотворчості не заперечує багатоманітності історичного досвіду, а прагне інтегрувати його у спільний наратив свободи та гідності. Саме тому сучасна українська ідентичність дедалі більше набуває громадянського характеру, де належність визначається не етнічним походженням, а спільністю політичних цінностей.

Соціальний імунітет передбачає здатність суспільства протистояти деструктивним ідеологіям та інформаційним впливам. Конструктивний міф як зміцнює довіру між громадянами, підтримує моральну стійкість, формує відчуття історичної спадкоємності, так і забезпечує мобілізаційну готовність повсякчас боронити та захищати власну культуру та державність.

Однак навіть позитивний міф потребує критичної рефлексії. Без академічної чесності та відкритості до плюралізму він може перетворитися на догматичну конструкцію, що обмежує свободу мислення.

Тому принциповим є розмежування:

- міфу як символічного ресурсу консолідації;
- міфу як інструменту тоталітарного контролю.

Отже, сучасний соціально-політичний міф є невід'ємним елементом процесу формування національної та громадянської ідентичності. Його вплив має амбівалентний характер.

У російській політичній практиці міф використовується як засіб легітимації авторитаризму, маніпуляції масовою свідомістю та виправдання військової агресії. Імперські наративи та фальсифікація історії стають складниками системної історичної політики. В українському контексті міф виконує переважно консолідаційну функцію, сприяючи зміцненню громадянської солідарності та національної самосвідомості. Його сила полягає в опорі на реальний досвід боротьби, що забезпечує моральну легітимність.

Отже, міф не є ані суто позитивним, ані виключно деструктивним явищем. Його роль визначається політичним контекстом, ціннісними орієнтирами та рівнем критичної культури суспільства. У цьому сенсі формування зрілої національної та громадянської ідентичності потребує поєднання символічної єдності з академічною доброчесністю та відкритістю до історичної правди.

Список використаних джерел

1. Андрусишин В. Й. До питання політичної міфології як складової української політичної культури на сучасному етапі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*: наук. журнал. 2023. № 1. С. 87-92.
2. Гончаренко М. М. Специфіка функціонування соціальної міфології в контексті викликів російсько-української війни. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. Вип. 51. С. 38-43.
3. Горбенко Ю. Л. Особливості використання міфів у гібридній російсько-українській війні. *Вісник Львівського університету. Серія: Психологічні науки*. 2021. № 10. С. 32-38. DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2021.10.5>.
4. Дияк В. Вплив історичних міфів на становлення української ідентичності. *Грані*. 2025. Т. 28, № 4. С. 48-55.
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України № 2834-IX (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.

НУЖНА Людмила Михайлівна,
провідний інспектор ФДУ «Центр
пробації» у м. Києві та Київській
області

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З МОЛОДДЮ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ ПІД НАГЛЯДОМ ПРОБАЦІЇ, ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Актуальність теми зумовлена тим, що в умовах воєнного стану та глибоких трансформацій українського суспільства, пов'язаних із процесами державотворення, питання формування стійкої української ідентичності набуває особливої ваги. Збройна агресія проти України загострила потребу у зміцненні ціннісних орієнтирів молоді, формуванні усвідомленого й відповідального ставлення до держави, права та суспільства. У цьому контексті ключову роль відіграють державні інституції, зокрема пробації, яка поєднує правовий, соціальний та виховний вплив на осіб, які перебувають у конфлікті із законом.

Метою дослідження є аналіз перспектив упровадження цифрових технологій та інструментів штучного інтелекту у соціально-виховну роботу з молоддю, яка перебуває під наглядом пробації, та обґрунтування їх значення як чинника формування стійкої української ідентичності.

Запропоновані підходи можуть бути використані як методологічне підґрунтя для подальших досліджень цифрових інструментів у діяльності органів пробації.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про пробацію» (далі – Закон), метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності [1].

Згідно зі статтями 7 Закону, підставою для постановки на облік суб'єкта пробації є обвинувальний вирок суду, яким особу засуджено до покарання не пов'язаного з позбавленням волі.

Статтями 12 та 14 Закону передбачено застосування у межах виконання судового рішення такого виду пробації як наглядова пробація, яка полягає у тому числі й здійсненні наглядових та соціально-виховних заходів щодо суб'єктів пробації. Ними можуть бути як неповнолітні так і повнолітні особи. Пробація щодо неповнолітніх – це пробація стосовно осіб віком від 14 до 18 років, що здійснюється з урахуванням їх вікових та психологічних особливостей.

Положення статті 13 Закону передбачають, що соціально-виховна робота проводиться за індивідуальним планом роботи із засудженим та передбачає

диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги, сприяння працевлаштуванню, залучення до навчання, участь у виховних заходах та соціально корисній діяльності, проведення індивідуально-профілактичної роботи.

Разом з цим, відповідно до статті 1 Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05 лютого 1993 р., до категорії молоді належать громадяни України віком від 14 до 35 років, що має важливе значення для визначення цільових груп соціально-виховної роботи.

На обліку уповноважених органів з питань пробації (далі – органи пробації) переважну частину засуджених становить зазначене вище коло осіб, що зумовлено особливостями формування їхньої особистості під впливом життєвого досвіду, соціального середовища, міжособистісних відносин, а також інших обставин, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Молодь характеризується підвищеною чутливістю до зовнішніх впливів, активним використанням цифрових технологій, соціальних мереж та онлайн-комунікації, що обумовлює доцільність інтеграції цифрових інструментів у діяльність органів пробації [2, с. 46-53].

У сучасних умовах цифровізація державного управління розглядається не лише як інструмент підвищення ефективності адміністративних процесів, а і як потужний механізм впливу на формування світогляду, системи цінностей і соціальної відповідальності громадян. При цьому слід враховувати, що традиційні, формалізовані моделі соціально-виховної роботи дедалі частіше втрачають свою ефективність, оскільки не відповідають способам сприйняття інформації сучасною молоддю. У таких умовах виникає об'єктивна потреба переходу до інноваційних, інтерактивних та технологічно орієнтованих підходів, здатних не лише інформувати, а й утримувати увагу, залучати до активної участі та формувати внутрішню мотивацію до змін.

Особливе значення має впровадження цифрових освітніх програм, спрямованих на формування української ідентичності через вивчення конституційних цінностей, прав і обов'язків громадянина, ролі держави та права в умовах воєнного стану. Інтерактивний формат подачі матеріалу, використання мультимедійного контенту, елементів гейміфікації, адаптивних алгоритмів і зворотного зв'язку сприяють підвищенню рівня залученості молоді та ефективності засвоєння інформації [3].

Перспективним напрямом є й використання технологій штучного інтелекту, віртуальної реальності (далі – VR), цифрових симуляцій та спеціалізованих застосунків у межах психологічної та соціально-виховної роботи із засудженими. Застосування VR-окулярів, інтелектуальних цифрових тренажерів, трекерів емоційного стану та ігрових сценаріїв, створених із використанням штучного інтелекту (далі – ШІ) [4, с. 48-58]. Вони дозволяють формувати безпечне середовище для переосмислення вчиненого кримінального правопорушення, опрацювання психологічних труднощів під наглядом фахівців пробації, а також розвитку емпатії шляхом моделювання

ролі потерпілої особи, що сприятиме повному усвідомленню наслідків власної поведінки та формуванню відповідального ставлення до інших членів суспільства.

Окрім цього, цифрові симуляції та інтелектуальні тренажери можуть використовуватися для розвитку навичок конструктивного спілкування, управління емоціями, реагування на стресові та конфліктні ситуації, які також мають важливе значення для зниження ризику рецидиву. Поєднання таких інструментів із традиційними заходами пробації дозволяє трансформувати соціально-виховну роботу у динамічний процес особистісного розвитку, у якому особа молодіжного віку виступає активним учасником власної ресоціалізації.

Разом із тим, упровадження цифрових технологій, інструментів штучного інтелекту, віртуальної реальності та спеціалізованих цифрових тренажерів у діяльність органів пробації потребує не лише концептуальної готовності, а й належного матеріально-технічного та фінансового забезпечення. Йдеться, зокрема, про закупівлю відповідного обладнання, придбання та підтримку ліцензійного програмного забезпечення, а також розробку або адаптацію спеціалізованих цифрових платформ з урахуванням вимог інформаційної безпеки та захисту персональних даних. Водночас можливості державного бюджету на сьогодні не завжди передбачають фінансування таких інноваційних інструментів у повному обсязі, що актуалізує потребу у пошуку альтернативних механізмів ресурсного забезпечення, зокрема шляхом реалізації пілотних проєктів, залучення міжнародної технічної допомоги чи грантових програм. Паралельно з цим впровадження цифрових технологій і ШІ вимагає особливої уваги до ризиків, пов'язаних із захистом персональних даних, дотриманням стандартів інформаційної безпеки та етичних принципів. Робота з молоддю, яка перебуває під наглядом пробації, має здійснюватися із суворим дотриманням принципів конфіденційності, добровільності участі у цифрових програмах, недопущення дискримінації чи стигматизації, а також із забезпеченням належного професійного психологічного та соціального супроводу.

Висновок. Упровадження цифрових технологій та інструментів штучного інтелекту у діяльність органів пробації може призвести до підвищення ефективності соціально-виховної роботи з молоддю шляхом посилення її індивідуалізації, підвищення рівня залученості та внутрішньої мотивації осіб до змін. Використання сучасних цифрових підходів здатне сприяти глибшому усвідомленню наслідків протиправної поведінки, розвитку відповідального ставлення до права, держави й суспільства, а також формуванню стійкої української ідентичності. Водночас досягнення зазначених результатів можливе за умови належного матеріально-технічного та фінансового забезпечення, а також дотримання етичних принципів, стандартів інформаційної безпеки та захисту персональних даних.

Список використаних джерел

1. Про пробацію: Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/160-19> (дата звернення: 12.01.2026).
2. Нохріна І. С. Вплив соціальних мереж на соціальну успішність студентської молоді. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. Вип. 1/2024. С. 46–53. URL: <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2024-1-7>.
3. Global citizenship education in a digital age: teacher guidelines. UNESCO. 2024. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/global-citizenship-education-digital-age-teacher-guidelines>.
4. Blazeska D. The Impact Of Digital Trends On Marketing. *UTMS Journal of Economics*. 2020. Vol. 11. P. 48-58. URL: <https://www.proquest.com/docview/2444992500?sourcetype=Scholarly%20Journals>.

ОСНАЧ Олексій Михайлович,
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат політичних наук

ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Станом на березень 2026 р. ЮНЕСКО нарахувало не менше 523 історичних пам'яток, культурних або релігійних об'єктів, частково або повністю зруйнованих на території України в результаті військових дій. Серед них, зокрема, можна назвати Український краєзнавчий музей в Іванкові, в якому зберігалося 25 картин відомої української художниці Марії Примаченко, доля яких залишається невідомою, Меморіал Голокосту «Дробицький Яр» у Харкові, а також різні релігійні об'єкти, серед яких православні церкви, збудовані з дерева.

Такі ворожі дії щодо культурної спадщини України – в її матеріальному втіленні – навмисно організовані з метою підірвати, а то й знищити ідентичність українського народу. Кремль не обмежується лише запереченням існування окремої української ідентичності. Такими ворожими діями щодо культурної спадщини завдається шкода не тільки її матеріальному виміру, а й певним «ідентифікаційним орієнтирам». Адже культурні цінності «втілюють і живим чином передають ідентичність та історію народу». Національна ідентичність, зокрема, «виражається мовою, звичаями, мистецтвом та

архітектурою». Отже, культурна спадщина має ключове значення, з огляду на її значення для ідентичності громадян та спільнот.

Зв'язок між культурними цінностями та ідентичністю особливо помітний, коли ворожі дії спрямовані проти культурної спадщини з метою послабити ідентичність народу, який зазнав нападу. Це яскраво ілюструється прикладом пам'ятників жертвам Голодомору в Україні. На думку Києва, це бажання знищити пам'ятники, присвячені Голодомору, є «доказом того, що російська влада хоче знищити українську ідентичність», підкреслюючи зв'язок між нематеріальною пам'яттю про Голодомор і знищенням пам'ятників, присвячених його вшануванню. Таке знищення може бути частиною політики, спрямованої на видалення з публічного простору символів минулих подій і уявлень відрізняються від офіційного російського дискурсу про ці події.

З правової точки зору дана проблематика відноситься до сфери міжнародного гуманітарного права (МГП), що містить як звичаєві, так і конвенційні положення, що конкретно регулюють захист культурної спадщини в період збройного конфлікту: Гаазький регламент 1907 р., ст. 27 якого є джерелом визначення злочину нападу на культурну спадщину, що тепер міститься в Римському статуті; Гаазька конвенція 1954 р. про захист культурних цінностей під час збройних конфліктів (Гаазька конвенція 1954 р.), прийнята після Другої світової війни – конфлікту, який мав особливо руйнівний вплив на культурну спадщину – та її додаткові протоколи 1954 та 1999 рр., а також ст. 53 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 р. (Додатковий протокол I).

Спочатку МГП обмежувалося метою збереження культурної спадщини як такої. Згодом ця початкова мета стала доповнюватись антропоцентричним підходом [42]. Таким чином, ворожі дії проти культурної спадщини більше не є лише посяганням на майно, а й на людські спільноти. Зростаюче значення прав людини, здається, спонукало до цієї зміни парадигми, вплинувши на розуміння деяких положень щодо культурної спадщини, які спочатку не мали на меті передати підхід, заснований на правах людини.

В МГП наразі відсутні норми, які б напряду стосувалися шкоди для ідентичності. Отже, щоб розглянути захист культурної ідентичності в період збройного конфлікту, положення МГП слід розглядати не ізольовано, а з урахуванням інших галузей міжнародного права. Таким чином, з точки зору тлумачення МГП, різні міжнародні репресивні положення або положення, що стосуються основних прав, дозволяють використовувати інші формулювання, ніж ті, що містяться в МГП, як це ілюструє міжнародна судова практика.

Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МКТЮ) у свій час підтвердив, що знищення певних культурних цінностей може «становити явне або грубе порушення основних прав людини». Міжнародний кримінальний суд (МКС) приділяє велику увагу впливу знищення культурної спадщини на населення. Він, зокрема, підкреслює, що напад не тільки знищив і пошкодив фізичні споруди, але й «мав наслідки для громади та послабив

зв'язок, який об'єднував місцеву громаду з цією цінною культурною спадщиною, з якою вона себе ототожнювала». Таким чином, «знищення культурної спадщини руйнує частину спільної пам'яті та колективної свідомості людства».

Отже, МГП та міжнародне право у сфері прав людини забезпечують додатковий та синергетичний захист. Розгляд положень МГП щодо захисту культурної спадщини у світлі прав людини дозволяє доповнити їх зміст та врахувати неможливість «відокремити культурну спадщину народу від самого народу та його прав» під час збройного конфлікту.

Культурним цінностям надається «подвійний захист», оскільки ці цінності, які підлягають особливому захисту, залишаються цивільними цінностями. Але вони мають «додаткове значення порівняно з цивільними цінностями», оскільки «їх знищення впливає на всю історію, всю ідентичність». Таким чином, вони користуються додатковим захистом. Безперечно, символічний внесок, що дозволяє врахувати внутрішню цінність таких об'єктів, але й, перш за все, винятки, передбачені цією *lex specialis*, які є більш обмеженими, ніж ті, що стосуються цивільних об'єктів у строгому розумінні.

Основою конвенційного МГП у сфері захисту культурної спадщини в період збройного конфлікту є Гаазька конвенція 1954 р. У статті 1 Конвенції наводиться визначення культурних цінностей, розділене на три категорії, супроводжуване неповним переліком прикладів, серед яких «рухоме або нерухоме майно, що має велике значення для культурної спадщини народів». Це має на меті, зокрема, захист культурних цінностей, що мають національне значення для України і є невід'ємною частиною спадщини людства. У ній також перелічені будівлі, в яких зберігаються або експонуються рухомі культурні цінності, а також «пам'яткові комплекси».

Після позачергового засідання 18 березня 2022 р., присвяченого захисту культурної спадщини під час українсько-російського збройного конфлікту, комітет із захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту прийняв заяву, в якій закликав «Україну [...] розглянути можливість якнайшвидшого маркування основних пам'яток та історичних місць по всій Україні [...] [зазначеним] розпізнавальним знаком». Однак, оскільки ці об'єкти, незважаючи на відсутність маркування, мають історичне, художнє або архітектурне значення, насправді існує припущення, що вони є культурними цінностями, які мають велике значення для культурної спадщини української держави.

Окрім обов'язку збереження таких об'єктів, держави-учасниці також повинні утримуватися від будь-яких ворожих дій щодо них та від будь-якого використання з метою, яка може наражати ці об'єкти на такі ворожі дії. Під ворожими діями розуміються будь-які дії, пов'язані з конфліктом, які завдають або можуть завдати матеріальної шкоди захищеним об'єктам, без обов'язкового настання шкоди. Як приклад таких ворожих дій можна навести

бомбардування Меморіалу Голокосту «Дробицький Яр» у Харкові або ворожій дії проти Українського музею місцевої історії в Іванкові.

Надання цивільному майну такого захисту як культурному майну відрізняється від (ще більш) особливого захисту, що надається культурним цінностям під особливою охороною. Те саме стосується Міжнародного переліку культурних цінностей, що перебувають під посиленням захистом, передбаченого Другим протоколом до Конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, прийнятим у 1999 р. Ця третя категорія стосується культурних цінностей, що мають найвище значення для людства. Головним внеском – на наш погляд, неабияким – цих двох режимів захисту, за умови їх застосування, є посилений імунітет, яким користуватимуться культурні цінності, коли вони стануть військовими цілями.

До українсько-російського збройного конфлікту ст. 53 Додаткового протоколу I, ратифікованого обома воюючими державами, також застосовується. Незважаючи на певні розбіжності в тлумаченні, сфера застосування *ratione materiae* є схожою до сфери застосування Гаазької конвенції 1954 р.

Що стосується сфери застосування *ratione materiae* в ст. 53 Додаткового протоколу I, то одного боку, буква ст. 53 Додаткового протоколу I передбачає як таке культурну спадщину, а саме «місця відправлення культу, що становлять духовну спадщину народів», тоді як ця категорія «місць відправлення культу» не охоплюється прямо Гаазькою конвенцією 1954 р. Культурні цінності, які в даному випадку користуються захистом, є тими, що «становлять культурну або духовну спадщину народів». Зазначена вище нормативно-правова база відображена в звичаєвому праві. Дійсно, заборона навмисного знищення майна, яке має велике значення для культурної спадщини народів і велику цінність для людства, підноситься до рівня міжнародного звичаєвого права. Те, що можна спостерігати в державній практиці в цій сфері, зокрема в наш час, підтверджує це спостереження: знищення культурних цінностей, історичних пам'яток, культових споруд та інших будівель, що представляють культурну або духовну спадщину народу, є забороненим методом ведення війни.

Окрім таких положень МГП, міжнародне кримінальне право може пролити світло на злочинний характер нападів на культурну спадщину та культурну ідентичність, які воно викриває. Римський статут Міжнародного кримінального суду застосовується до ситуації в Україні, оскільки Україна визнала юрисдикцію Суду щодо злочинів, скоєних на території України з 2014 р. Згідно зі ст. 8(2)(b)(ix) Статуту, навмисне нанесення ударів по будівлях, присвячених релігії, освіті, мистецтву, науці або благодійній діяльності, історичним пам'яткам, за умови, що вони не є військовими цілями кваліфікується як військовий злочин, як серйозне порушення МГП, також у значенні статті 85(4)(d) Додаткового протоколу I.

Таким чином, існує виняток із цієї заборони, коли нерухоме культурне майно стає військовою ціллю. До того ж, цей військовий злочин, пов'язаний із нападами на культурну спадщину, не згадує рухоме культурне майно, таке як

картини художниці Марії Примаченко, навмисний напад на яке на цій підставі не може бути криміналізований. Пошкодження таких рухомих цінностей все ж може розглядатися як акт ворожості щодо цивільних цінностей у значенні статті 8 (2)(b)(ii) Римського статуту.

Для порівняння, такі акти ворожості щодо культурних цінностей також можуть кваліфікуватися як злочини проти людяності. Коли такі дії вчиняються, вони розглядаються відповідно до статті 7(1)(h) Римського статуту, а саме «навмисне і серйозне порушення основних прав з порушенням міжнародного права з мотивів, пов'язаних з ідентичністю групи або спільноти, яка є об'єктом такого порушення». Серед актів знищення матеріальної культурної спадщини також розглядаються навмисне знищення або пошкодження культурних споруд. Ці ворожі дії визнаються як напади на саму ідентичність народу, тим більше, що автор повинен вчинити такі дії з метою дискримінації цієї групи, зокрема з культурних мотивів, а саме: намагатися знищити мову, мистецтво, звичаї або історичну спадщину соціальної групи. Таким чином, такі дії мають на меті позбавити права на власну ідентичність та культуру.

Для того щоб положення, що стосуються принципу розрізнення, були застосовані, ворожі дії повинні бути вчинені навмисно щодо культурних цінностей. Але якщо фактично культурні цінності пошкоджені випадково, напад буде розглядатися з точки зору правила пропорційності. Ця норма є звичаєвою і застосовується до будь-якого цивільного майна, яким є культурні цінності, коли напад може мати побічні наслідки.

Коли сторона конфлікту обирає в якості цілі об'єкт, поблизу якого розміщені культурні цінності, згідно з МГП вона повинна заздалегідь провести розрахунок пропорційності, щоб переконатися, що ці культурні цінності не будуть суттєво пошкоджені вогневим враженням. Супутні пошкодження, що виникають у результаті, не повинні бути надмірними порівняно з очікуваною конкретною і безпосередньою військовою вигодою. Якщо надмірний характер супутньої шкоди був передбачуваним заздалегідь, то правило пропорційності порушено. Як приклад можна навести ракетний удар по телевежі в Києві у березні 2022 р., який також пошкодив меморіал Голокосту в Бабиному Яру.

Окрім поняття «психологічної» супутньої шкоди та врахування порушення певних культурних прав, що дозволяє тлумачити МГП крізь призму основних прав, вивчення виняткових положень також дозволило підкреслити незамінність культурної спадщини. Такі культурні цінності не можуть бути замінені в своїй сутності, незважаючи на можливу реконструкцію. Таким чином, положення щодо збереження – нарівні із заходами захисту, зокрема передбаченими в статті 3 Гаазької конвенції 1954 р., – складаються із заходів, які слід вживати заздалегідь, і також відіграють центральну роль у запобіганні здійсненню таких ворожих дій.

При завданні шкоди культурним цінностям, також завдається шкода історії народу та його ідентичності. Отже, пошкодження культурних цінностей насправді означає набагато більше, ніж руйнування матеріальних об'єктів. Російська агресія, яка зокрема, є спробою знищити ідентичність української

нації, є сумним прикладом цього. Адже такі цінності є ключовими для української ідентичності, а їх знищення ставить під загрозу ідентичність країни. Коли йдеться про ворожі дії проти культурної спадщини, підхід, який обмежується лише окремими положеннями МГП, прогнозовано призведе до ігнорування культурних та психологічних аспектів таких ворожих дій. Таким чином, використання для цілей тлумачення норм міжнародного права повинно сприяти посиленню захисту культурної спадщини в період збройного конфлікту, забезпечуючи обґрунтований підхід до того, що дозволяє в період збройного конфлікту де-факто захищати культурну ідентичність.

Список використаних джерел

1. Пошкоджені культурні об'єкти в Україні, підтверджені ЮНЕСКО. URL: <https://unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine>
2. Joseph Gedeon, Destruction of cultural sites in Ukraine puts country's identity in peril, Politico, 2022. URL: <https://politico.com/news/2022/05/03/destruction-cultural-sites-ukraine-00029655>
3. Oleksandra Gaidai, Nadia Kova, The Destruction of Ukrainian Cultural Heritage during Russia's Full-Scale Invasion in 2022, 2022.). URL: <https://sciencespo.fr/ceri/fr/content/destruction-ukrainian-cultural-heritage-during-russia-s-full-scale-invasion-2022>
4. Kabir Jhala, Ukraine museum reportedly burns down in Russian invasion, destroying 25 works by folk artist Maria Prymachenko, The Art Newspaper, 2022. URL: <https://theartnewspaper.com/2022/02/28/ukraine-museum-burns-down-in-russian-invasion-destroying-25-works-by-folk-artist-maria-prymachenko>
5. John Letzing, This is why it's crucial to track and preserve Ukraine's cultural heritage, 2022. URL: <https://weforum.org/agenda/2022/11/this-is-why-it-s-crucial-to-track-and-preserve-ukraine-s-cultural-heritage/>
6. Guénaél Mettraux, International Crimes – Law and practice. Vol. 2 : Crimes Against Humanity, Oxford, Oxford University Press, 2019, p. 623.
7. Roger O'Keefe, The Protection of Cultural Property in Armed Conflict, Cambridge, Cambridge University Press, 2006. P. 61-77.
8. Magdalena Psikowska-Schnass, Russia's war on Ukraine's cultural heritage, 2022/04/22. URL: <https://epthinktank.eu/2022/04/22/russias-war-on-ukraines-cultural-heritage/>
9. Tiffany Wertheimer, Babyn Yar: Anger as Kyiv's Holocaust memorial is damaged, BBC, 2022. <https://bbc.com/news/world-europe-60588885>
10. 2-е надзвичайне засідання Комітету з охорони культурних цінностей під час збройних конфліктів: Заява про охорону культурної спадщини в Україні, 2014 р.
11. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, *supra* note 68, статті 16-17.

12. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. про захист жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), 8 червня 1977 р., 1125 RTNU 3 (набрав чинності: 7 грудня 1978 р.). Протокол I.
13. Другий протокол до Гаазької конвенції 1954 р. про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, *supra* note 79.
14. Конвенція про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, 14 травня 1954 р., 249 RTNU 215, ст. 18 (набрала чинності: 7 серпня 1956 р.)
15. Міжнародний комітет Червоного Хреста, Коментарі до Додаткових протоколів від 8 червня 1977 р. до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., Дордрехт, МКЧХ та Мартінус Нійхофф, 1986, ст. 53, п. 2070.
16. Положення про закони та звичаї війни на суші, 18 жовтня 1907 р., ст. 27.
17. Прокурор проти Властимира Джорджевича, IT-05-87/1-A, Рішення (27 січня 2014 р.) у параграфі 567 (МТКЮ).
18. Римський статут Міжнародного кримінального суду, 17 липня 1998 р., 2187 RTNU 3 (набрав чинності: 1 липня 2002 р.)

ПАЛАМАРЧУК Іван Васильович,
головний спеціаліст Департаменту
правового забезпечення Національного
агентства України з питань виявлення,
розшуку та управління активами,
одержаними від корупційних та інших
злочинів (АРМА), кандидат юридичних
наук

РОЛЬ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПИТАННЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ НЕЗАКОННО ВИВЕДЕНИХ В ІНОЗЕМНІ ДЕРЖАВИ АКТИВІВ

У юриспруденції правова ідентичність зазвичай тлумачиться як модель взаємовідносин будь-якої фізичної особи як суб'єкта права з соціально-правовим середовищем, що забезпечує можливість оптимальної реалізації суб'єктивних юридичних прав і сприяє належному здійсненню суб'єктивних юридичних обов'язків, є основою розвитку індивідуального правового статусу та слугує психологічним детермінантом характеру правової поведінки суб'єкта права [1].

Правова ідентифікація, як психологічний процес, сприяє формуванню в особи цілісних уявлень про себе як суб'єкта права, що сприяє правильній правовій соціалізації, адже «у процесі первинної чи вторинної соціалізації індивіда здійснюється налаштування його мислення і поведінки на колективний стиль групи» [2, с. 266].

Тому, правова ідентичність будь-якої фізичної особи відіграє роль складової загального механізму суспільства який в процесі свого розвитку має досягти відповідного результату – загальної суспільної мети.

Доречно також зазначити, що згідно зі Стратегією воєнної безпеки України успіх реалізації стратегії залежить, зокрема, від по суті рівня правової ідентичності громадян:

- єдності, патріотизму та готовності суспільства до захисту, зокрема, демократичного ладу, незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України;

- рівня довіри українського суспільства до органів, зокрема, виконавчої влади в Україні, дієвої протидії корупції, політичної та правової культури в суспільстві, розвитку, зокрема, доброчесного суспільства, об'єднаного як повагою до закону [3].

Продовжуючи слід зазначити, що є догмою твердження «щоб країна мала перспективи – держава зобов'язана дивитися далеко в майбутнє». Тому, прийняття та підтримання такої усталеної позиції [4; 5] має свої плоди. Крім того, зважаючи на настанови Тараса Григоровича Шевченка «І чужому наuczайтесь, й свого не цурайтесь» та переймаючи досвід і практику державного управління різних країн, для розвитку та укріплення України є необхідним вивчення питань майбутнього задля того, щоб не допустити входу країни в режим «надолуження».

Отже, загально відомим є те, що щорічно внаслідок хабарництва, незаконного привласнення активів та інших корупційних діянь у світі зникають кошти у відносному еквіваленті на мільярди доларів США. Тобто означене вказує на те, що виведені в такий спосіб активи ніколи не будуть вкладені в економіку країни або направлені на соціально важливі напрямки для суспільства таких країн – охорону здоров'я, піклування про дітей, освіту тощо.

На жаль, Україна теж має подібний досвід, за деякими припущеннями [6; 7] із України в протиправний та по суті такий, що суперечить інтересам Українського народу, спосіб було виведено активів на суму еквівалентну понад 100 млрд доларів США. Такі факти мають наслідком втрати часу та можливостей для країни і для прийдешніх поколінь.

У наших реаліях Урядом було прийнято рішення, що питання протидії корупції, організованих злочинності, розкраданню та привласненню державних коштів і майна необхідно вирішувати у рамках реалізації кримінально-правової, економічної та соціальної державної політики. Саме

виважена та скоординована робота державних органів забезпечує створення передумов для функціонування ефективної національної системи протидії, виявлення та припинення злочинної діяльності [8]. Тобто загальноприйнятним є те, що тільки в єдності при реалізації завдань з повернення в Україну активів може бути забезпечено настання відповідного результату для країни – по принципу «В розбраті і велике валиться, а в єдності і мале зростає».

Таким чином, ключовим елементом механізму державної політики з повернення в Україну активів, як легального та ефективного способу, є АРМА як незалежна державна інституція [9]. Доцільно зазначити, що в практичній ефективності як приклад, Сингапур покладається у боротьбі з корупцією, зокрема, на незалежну антикорупційну агенцію [4, с. 138; 5].

Також доцільно зазначити, що механізм повернення по суті предикатних активів ускладнений тим, що правовий режим таких активів перебуває в різних іноземних юрисдикціях, в державах у яких функціонують навіть різні правові системи. Крім того, кожна країна має свою особливість в регулюванні таких питань, які б забезпечили реалізацію інтересів України в питаннях повернення активів. Тому, навіть при забезпеченні питання повернення активів в Україну із іноземної юрисдикції не можливо застосувати аналогічну процедуру до всіх таких активів, що змушує в питаннях повернення активів продумувати та реалізовувати конкретний механізм до конкретного активу, який перебуває в конкретній іноземній юрисдикції, тобто «ad hoc» (конкретно до відповідного випадку).

З огляду на викладене, забезпечення можливості подальшої реалізації державної політики з повернення в Україну активів – фундаментально залежить від узгодженості та готовності до співпраці як відповідних міжнародних інституцій із Україною, при виробленні та функціонуванні практичного механізму повернення активів в Україну, безпосередньо в міжнародній площині, так і відповідних суб'єктів владних повноважень різних гілок влади в Україні та суспільства.

Тому забезпечення можливості практичної та результативної реалізації державної політики з повернення в Україну активів потребує підтримання складової правової ідентичності громадян України фундаментальною основою якої слугує у прийнятті та підтриманні правового режиму держави будь-якими фізичними особами, які розглядають Україну як центр життєвих інтересів, у зв'язку з тим, що в Україні діє та забезпечуються принцип верховенства права.

Список використаних джерел

1. Давидюк В. Правова ідентичність: структурування смислового простору. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/31651/7.pdf>.
2. Герасименко О. А. Психологічний зміст поняття «правова ідентичність». *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та*

патріотичного виховання персоналу системи МВС України : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 берез. 2018 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків. С. 265–268.

3. Стратегія воєнної безпеки України «ВОЄННА БЕЗПЕКА – ВСЕОХОПЛЮЮЧА ОБОРОНА» : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 «Про Стратегію воєнної безпеки України», яке було введено в дію Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : станом на 09 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

4. Белл Д. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії / пер. з англ. Олександр Дем'янчук. 2-ге вид., випр. Київ : Наш Формат, 2023. 336 с.

5. Сингапурська історія. Мемуари Лі Куан Ю. Т.1 / пер. з англ. К. Сисоева, Л. Савицька. Київ : Видавництво Олексія Капусти: підрозділ «Агенції «Стандарт», 2012. 514 с.

6. У пошуках зниклих мільярдів: як Україні повернути \$100 млрд, виведені за кордон корупціонерами. URL: <https://mind.ua/publications/20279570-u-poshukah-zniklih-milyardiv-yak-ukrayini-povernuti-100-mlrd-vivedeni-za-kordon-korupcionerami> (дата звернення: 09.02.2026).

7. З України вивели понад 100 мільярдів доларів за час незалежності: АРМА шукає як повернути. URL: <https://epravda.com.ua/news/2024/11/11/721684/> (дата звернення: 09.02.2026).

8. Стратегія повернення активів на 2023-2025 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.08.2023 р. № 670-р. : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

9. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 772-VIII : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19/ed20240516#Text> (дата звернення: 09.02.2026).

ПАНАСЮК Валентин Анатолійович,
викладач відокремленого структурного
підрозділу Київського транспортно-
економічного фахового коледжу
Національного транспортного
університету, кандидат політичних
наук;

ТЮПИШЕВА Вікторія Юріївна,
студент відокремленого структурного
підрозділу Київського транспортно-
економічного фахового коледжу
Національного транспортного
університету

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ НАЦІОНАЛЬНО- ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Термін «ідентичність» має латинське походження, що означає ототожнення. У вітчизняній науці ідентичність слід розуміти як «форму самосвідомості людини, що характеризується її індивідуальним самосприйняттям, чіткою визначеністю цінностей, духовних потреб і пріоритетів, ототожненням себе із певною соціально-історичною і культурною спільністю та свідчить про високий рівень розвитку особистості. Ідентичність конкретної особи, як правило, є множинною, синтезуючою багато вимірів самоусвідомлення» [див.: 1, с. 48].

Дослідженням цієї проблеми займалися: О. Андрущенко, О. Дзьобань, І. Крупеня, Є. Мурза, С. Тицький та ін. [1; 2; 3].

У середині XVII ст. в українських землях під владою Речі Посполитої вибухнуло повстання, що швидко переросло в національно-визвольну війну. Війна зумовила докорінні зміни в суспільстві й увійшла в історію під назвою українська революція.

Революцію зумовили два головних чинники: слабка централізована влада в Речі Посполитій і наявність нової суспільно-політичної верстви в Україні – козацтва.

Причинами революції було національно-релігійне гноблення українців. Проявами цього стали такі явища: систематичне релігійне приниження українського народу; заборона писати рідною мовою; збільшення податків для православного населення; посилення кріпацтва у багатогалузевих господарствах польської панівної верстви, що отримали назву фільварки; заборона брати участь у політичному житті; «Ординація Війська Запорозького» 1638 року, що суттєво обмежила права козацтва.

У результаті на момент повстання – 1648 року всі соціальні прошарки українського народу були невдоволені своїм становищем і готові були

боротись не просто за свої права, а за саме право існувати на землі [3, с. 83–89].

Ми не можемо стверджувати, що учасники революції чітко ідентифікували себе як український етнос чи націю. Терміни «етнос» і «нація» існували, але в сучасному розумінні їх не застосовували. Під «етносом» розумілася етноконфесійна спільнота. За влучним зауваженням І. Крупені та Є. Мурзи: «Поняття «нація» у тогочасному розумінні здебільшого включало соціально-політичний зміст, а не етнічний, хоча останній явно був присутній» [2, с. 98].

Терміни Україна, українці існували ще з XII ст., а саме в Іпатіївському літописі від 1187 року, але поряд з ними активно використовувались слова русин, а землі, де проживали українці, іменувалися як землі Русі, або руська земля, руське князівство, що, звичайно, не мало нічого спільного з сучасною Росією, а було похідне від слова Русин.

Інша назва українських земель – Рутенія, а також – Роксоланія. Доказом цьому є ім'я відомої дружини Османського султана Сулеймана Пишного – дівчини, захопленої в українських землях. Не дивно, що саме під іменем Роксолана вона увійшла в історію.

За такого плюралізму термінів в ідентифікації українців складається враження, що взагалі не існувало консолідуючого чинника, що об'єднував наших предків і дозволяв їм вважати себе окремим народом, але це не так. Головним стрижнем ідентифікації у XVII ст. була віра.

Не можна стверджувати, що не існувало поняття етносу, але його ідентифікаційне значення було нівельоване до такого ступеня, що до уваги тогочасним суспільством не бралось. Це не дивно, адже національні держави в сучасному розумінні тоді ще не існували. Це був період імперій, релігійної ментальності, що об'єднували в собі людей різної етнічної приналежності та являли собою конгломерат різних народів.

Ідеологічною основою держав того часу та народів, що їх населяли, була релігія. Сам світогляд тогочасної людини був глибоко релігійним. Дотримання традицій віри було святим. Тому релігія об'єднувала, спонукала до боротьби, захисту, практично стирала національні бар'єри, і головне – показувала хто свій, а хто чужий. Прикладом цьому є українське козацтво. В середовищі козацтва були представники різних етносів – найбільше було звичайно українців. Проте ми знаємо, що серед них були поляки, турки, кримські татари та навіть євреї, яких козаки піддавали сильному гонінню. Дискримінації за етнічним чи національним чинником не існувало. Існувала релігійна дискримінація.

Наприклад, для вступу в козацтво на Запорізькій Січі існувало неписане, але суворе правило – козаком могла стати людина виключно православного віросповідання. Інакше – ніяк. Цікавим є той факт, що не обов'язково було родитись в православній сім'ї. Можна було прийти на Запорізьку Січ, зізнатися в тому, що сповідуєш, наприклад, іудаїзм і попросити православного священника охрестити в православну віру. Козаки-вихрести з легкістю

приймалися до козацтва. Такий козак не вважався чужинцем. З іншого боку відмова від православ'я і перехід, наприклад, в католицьку чи мусульманську віру означав цілковитий духовний розрив зі своїми колишніми товаришами по православній вірі. Підкреслимо, що такий засіб ідентифікації був загальноприйнятним для всіх, а не чимось винятковим лише для українців.

Ще одним засобом самоідентифікації була приналежність до певного стану. Наприклад, пануюча верхівка – дворяни Франції, Англії, Речі Посполитої та інших християнських країн відчували між собою тісніший зв'язок, ніж з власним народом.

Аристократія укладала між собою шлюби. Вважала, що вступати в шлюби з представниками інших станів є приниженням. Аналогічним шляхом пішла і козацька верхівка. Полковники і сотники Війська Запорозького – української держави прагнули укласти шлюби між собою із знаттю Речі Посполитої чи російським дворянством. Представники королівських династій з легкістю могли претендувати на престол інших держав не звертаючи жодної уваги на етнічне походження. Відомо, що російські імператори вільно спілкувалися німецькою мовою маючи німецьке коріння, натомість погано знали російську мову. Навіть у побуті цар і його оточення сприймали російську мову як мову «мужицьку», тобто грубу мову темних мас.

Шляхетно було розмовляти німецькою або французькою мовами. Правлячі верхи українського народу в роки революційної боротьби створили власну державу – офіційна назва – Військо Запорозьке. Неофіційна і більш поширена назва – Гетьманщина.

До рідної мови ставилися з повагою. Для українців мова була важливим засобом ідентифікації. Правлячі верхи із козацького середовища часто були із низів і відчували не лише релігійну, а й мовну тісну спорідненість зі своїм народом та вважали своїм обов'язком захищати не лише віру, а й рідну мову спілкування, що позитивно впливало на збереження та відтворення українського народу. Фактично вона була державною мовою спілкування. Водночас вони не відставали від загальноприйнятих правил того часу і поглиблено вчили самі і своїх дітей латини, французької мови, польської, а також татарської і турецької [2, с. 91–98].

Завдяки ідентифікації через віру, мову та спільну територію проживання наші предки піднялись на боротьбу, створили власну державу, збереглися як народ та етнос і передали свою культуру наступним поколінням для подальшого відтворення та життя, в боротьбі трансформувалися через покоління, у повноцінну націю з власною соборною та незалежною державою під назвою Україна, що бореться за своє існування у XXI ст. проти агресора, який століттями нищив її народ.

Список використаних джерел

1. Дзьобань О., Андрущенко О. Самоідентифікація особистості в сучасному інформаційному просторі: до концептуалізації смислу. *Інформація і право*. № 2 (53). 2025. С. 44–55.

2. Крупеня І., Мурза Є. «Nazione Ruthena, Nazione Cosacca»: образ українців в Італії 16–17 ст. *Консенсус*. № 2. 2025. С. 89–100.

3. Тицький С. Українська революція середини XVII століття: причини, характер і рушійні сили (проблеми української історіографії). *Україна в європейській та світовій історії: сучасний науковий і освітній дискурс*. XIV Всеукраїнські драгоманівські читання молодих істориків : збірник матеріалів. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025. С. 82–91.

ПАРХОМЕНКО Наталія Миколаївна,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені
В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ПРАВОВА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК РЕГУЛЯТИВНИЙ ФЕНОМЕН: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Складність суспільних відносин та нелінійність їх розвитку, з одного боку, та екзистенційна потреба будь-якого суспільства або держави у забезпеченні прогресивного розвитку, зумовлює необхідність різного роду механізмів, інструментів та засобів впливу на поведінку суб'єктів. Це, в свою чергу, вимагає постійної уваги як з боку юридичної практики, так і фундаментальної науки щодо сутності та змісту таких засобів, серед яких неабияку роль відіграє правова ідентичність.

Правова ідентичність повинна бути об'єктом постійного наукового пізнання, особливо в умовах транзитивності українського суспільства, складних соціально-політичних умов, зумовлених повномасштабною збройною агресією проти нашої держави, а також: концептуальними змінами правової парадигми в умовах якої функціонує суб'єкт; рівнем правової культури, яка існує у суспільстві; здатністю власне суб'єкта сприймати ті чи інші глибинні правові явища, що прямо корелюється із рівнем правосвідомості, громадянської відповідальності та рівня його включення у життя соціуму [1, с. 216].

Наразі в юридичній науці ця проблематика залишається малодослідженою, що зумовлює активізацію наукових пошуків щодо всебічної характеристики правової ідентичності як категорії права та феномену, який здатен здійснювати регулювальний вплив на суспільні відносини. І в даному випадку першочергово варто звернутися до соціології, де ця категорія знайшла ґрунтовне дослідження. Зокрема, в соціальному контексті

ідентичність відноситься до чіткого та унікального набору характеристик, якостей, переконань і приналежностей, які визначають індивіда або групу. Це поняття охоплює різні аспекти, включаючи особисті якості, культурну спадщину, соціальні ролі та почуття приналежності. Ідентичність є динамічною, сформованою особистим досвідом, суспільними впливами та взаємодією між індивідами та їхніми ширшими культурними, соціальними та історичними контекстами. Ідентичність відіграє вирішальну роль у формуванні того, як люди сприймають себе та як їх сприймають інші. Крім того, ідентичність може бути виражена через такі фактори, як етнічна приналежність, національність, стать, релігія та особисті цінності, сприяючи багатству та різноманітності людського досвіду [2].

Окрім того, не так давно (2022 рік) в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» з'явилося легальне визначення української національної та громадянської ідентичності. Зокрема: українська громадянська ідентичність – це стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством; українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями [3].

У правовому сенсі ідентичність характеризує взаємозв'язок внутрішніх установок та переконань, внутрішньодержавної традиції та політики того чи іншого колективного чи індивідуального суб'єкта, як от держави, народу чи окремої особистості, із розумінням права як регулятора суспільних відносин, його змісту та функцій. З огляду на це варто зупинитися на таких ключових аспектах проблеми.

1. Держава, визначаючи загальнообов'язкові правила поведінки у вигляді законодавства, в тому числі основоположні права, свободи і обов'язки, за невиконання яких настає юридична відповідальність, основи державного ладу, гарантії та механізми забезпечення прав і свобод та законних інтересів тощо, визначає таким чином зміст правової ідентичності та створює підґрунтя такого взаємозв'язку. Особа, усвідомлюючи ці правила формує своє ставлення до права (правову свідомість та правову культуру), що в процесі правореалізації визначає її правомірну або протиправну поведінку. Таким чином відбувається формування правосуб'єктності та правова ідентифікація особи як частини певної спільноти, громадянина держави, що існує в межах правового поля.

2. Від того, наскільки право наближене до потреб суспільства, чи дотримані такі загальні принципи права як принцип гуманізму, справедливості, рівності, залежить процес включення правової інформації до життя особи, процес правової ідентифікації, правової соціалізації, які в свою

чергу визначають структуру правосвідомості особи і визначають її поведінку [4, с. 78].

3. Особу, як носія правової ідентичності характеризує правовий статус, що включає правоздатність, дієздатність та деліктоздатність, правовий зв'язок із державою – громадянство. Національна ідентичність є ключовим чинником формування правової ідентичності.

Колективна, а в межах певної спільноти – національна, народна, державна ідентичність, дозволяє співвідносити та визначати правосуб'єктність в межах певної правової системи, державних кордонів, конституційно визначеного державного ладу, зокрема мови, культури, суспільних цінностей, закріплених в Основному Законі тощо, в аспекті правомірності їх реалізації. «Конституційна ідентичність є відображеною в конституції (конституційному тексті, а також цінностях і принципах, на яких він заснований) ідентичністю спільноти, що є суб'єктом установчої влади. Ця спільнота – політична за своєю сутністю, однак заснована на національній ідентичності державотвірного суб'єкта, реалізація права на самовизначення якого уможливила існування суверенної держави, в якій така конституція діє» [5, с. 5]. З іншого боку, державна правова ідентичність визначає її приналежність до більш широких спільнот в світі, як от європейської спільноти або англо-американської, або країн що перебувають у форматі східної правової традиції та ідентичності, тощо. Критеріальними показниками при цьому є єдиний правовий простір, конституційні цінності та цілі правового розвитку та ін.

1. Під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників відбувається зміна правової реальності, що зумовлює постійну трансформацію правової ідентичності та включає перманентну самоідентифікацію особи та спільноти в межах права; забезпечує тяглість та безперервність державності та підтримання правопорядку, кореляцію державної та міжнародної правової ідентичності; визначає стійкість правової ідентичності в умовах геополітичних змін та надзвичайних правових режимів.

2. Зміцнення правової ідентичності є одним із вагомих чинників національної безпеки, обороноспроможності, стійкості та прогресивного розвитку будь-якої держави.

Таким чином правова ідентичність є складним та багатоаспектним явищем, що включає сукупність закріплених державою принципів та норм, які є чинником формування правової ідентичності особи, спільноти та держави та, відповідно, інструментом забезпечення стабільного правового розвитку в межах певних правових систем та відповідно до запроваджених правових режимів.

Список використаних джерел

1. Король К. Сутність та зміст правової ідентичності. *Юридичний вісник*. 2023/6. С. 216.
2. Identity. Scholarly Community Encyclopedia. URL: <https://encyclopedia.pub/entry/54087#:~:text=Identity%20%7C%20Encyclopedia%20MDPI,0>

3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 року № 2834-IX.

4. Парута О. В. Концепція правової ідентичності в дискурсі теорії держави і права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. № 23. С. 76–80.

5. Бориславська О. Державна мова і конституційна ідентичність України: природа взаємозв'язків. *Український часопис конституційного права*. 2023. № 3 (28). С. 3–15. DOI: <https://doi.org/10.30970/jcl.3.2023.1>

Maksym M. PENDIURA,

Head of the Department of Theory,
History and Philosophy of Law,
Educational and Scientific Institute of Law
and Psychology, National Academy of
Internal Affairs; Candidate of Legal
Sciences, Associate Professor;

Viktoriia V. PYLYPENKO,

Associate Professor of the Department of
Theory, History and Philosophy of Law,
Educational and Scientific Institute of Law
and Psychology, National Academy of
Internal Affairs; Candidate of Historical
Sciences, Associate Professor;

Ihor I. ROMANOV,

Professor of the Department of Language
Training, National Academy of Internal
Affairs; Candidate of Pedagogical
Sciences, Associate Professor

ASSERTION OF UKRAINIAN NATIONAL AND CIVIC IDENTITY IN DE-OCCUPIED TERRITORIES IN THE POST-WAR PERIOD

National and civic identity in the context of regional conflicts shaping the contemporary geopolitical agenda constitutes primary targets of informational and other hybrid effects. For Ukraine, which has been resisting russian aggression since 2014 and a full-scale defensive war since 2022, European integration has become not only a strategic vector of foreign policy but also a catalyst for the transformation of its citizens' identity.

National identity is understood as a set of cultural, historical, and ethnic elements that shape a sense of belonging to the Ukrainian nation, whereas civic

identity emphasizes political, legal, and democratic aspects associated with the state and its institutions. These two components are not polarized; rather, they are complementary, particularly in the context of European integration, which offers a model of civic nationalism oriented toward diversity and joint values [3].

According to the Law of Ukraine «On the Fundamental Principles of State Policy in the Sphere of Assertion of Ukrainian National and Civic Identity» of 13 December 2022 No. 2834-IX, national identity is defined as a stable awareness by a citizen of belonging to the Ukrainian nation, while civic identity is defined as awareness of belonging to a political community regardless of ethnic origin [3].

Historically, Ukrainian identity was formed under the colonial domination of the Russian Empire and the Austro-Hungarian Empire, and later within the Soviet Union, where the ethnic and cultural peculiarities of Ukrainians were frequently suppressed. After achieving the independence in 1991, the nation-building process gained new impetus, culminating in the Revolution of Dignity, when millions of Ukrainians went out on the central square in support of European values: democracy, the rule of law, and human rights. The events of so called «Euromaidan» strengthened civic identity, where Ukraine perceived as a homeland irrespective of ethnic origin, while ethnic identities remained relatively stable [2; 9, c. 76].

The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in 2022 significantly increased the salience of national identity, rendering it more resilient and more drastic [1]. According to a survey conducted by the Razumkov Centre Sociological Service (6–12 June 2024), national and European identities have strengthened: 84 % of Ukrainians believe that a single national identity exists; 91 % are proud of Ukrainian citizenship (with regional variations ranging from 95 % in the West to 83 % in the East); and the proportion of those identifying themselves as Europeans has reached approximately 49 % [7].

At the same time, the armed conflict has generated polarization, between «those here» and «those there» (those who remained in Ukraine versus those who left), as well as between frontline and more distant communities. In domestic discourse, national identity predominates as a measure of the «authenticity» of being Ukrainian, whereas civic identity becomes particularly salient in relation to Ukrainians abroad, especially those who relocated to the Russian Federation and are subjected to policies aimed at erasing associations with Ukraine (passportization, oath, etc.).

Among refugees, strong national identity and pride positively correlate with intentions to return. According to the data from the United Nations High Commissioner for Refugees (as of 2025), more than 5.7 million Ukrainians are seeking protection abroad, with 57 % of refugees and 69 % of internally displaced persons expressing an intention to return. Key determinants include security, housing, and employment; integration in EU countries (access to the labor market and education) reduces the likelihood of return, particularly among highly qualified individuals [5].

European integration functions as a strategic resource for overcoming these challenges by promoting a model of civic identity grounded in shared democratic principles. As of the end of 2025, Ukraine has achieved progress in accession

negotiations with the European Union, having received approved negotiating positions for all six clusters, and the updated free trade regime entered into force in October 2025. Public support for EU membership exceeds 70 %, and identification with Europe strengthens civic unity by contrasting it with russian authoritarianism [2].

The de-occupied territories (parts of Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia, Kherson, and Kharkiv regions, and potentially Crimea) present a particular challenge. During the occupation, russia systematically erased Ukrainian identity through forced passportization, the rewriting of history, prohibition of language and culture, militarization of education, and related measures. In 2025, «patriotic education» programs targeting children continued, leading to psychological trauma [1]. In November 2025, Vladimir Putin signed the Strategy of State National Policy of the russian federation until 2036, aimed at fostering a «russian civic identity» in annexed regions, with the goal of achieving 95 % identification as «russians» [8].

In the post-war period (with de-occupation projected for 2026–2028), reintegration will require a comprehensive approach. Law No. 2834-IX and the State Program for the Assertion of Identity until 2028 (Cabinet of Ministers Resolution of 30 July 2024) define the principles of national-patriotic education, civic education, and the reintegration of territorial communities [3; 4]. Particular emphasis is placed on strengthening the implementation of Ukrainian-language usage and the promotion of Ukrainian culture in educational institutions in de-occupied territories. The Ukrainian language is being restored as the only language of the educational process in schools and higher education institutions; immersion programs in Ukrainian culture, history, and literature are being introduced; textbooks are being updated; and courses of national-patriotic education and extracurricular activities focused on Ukrainian identity are being developed.

At the same time, civil servants appointed to public office in these territories are required to demonstrate proficiency in the state language at an advanced level (not lower than C1 according to the Common European Framework of Reference for Languages). Certification is granted through a certificate issued by the National Commission on State Language Standards or through relevant educational degree. These measures aim at the rapid restoration of Ukrainian linguistic and cultural predominance, overcoming the consequences of «russification», and strengthening the national and civic identity of the population.

The Strategy for the de-occupation and reintegration of Crimea (Presidential Decree No. 117/2021) emphasizes the protection of the rights of indigenous peoples, and the restoration of culture, education, and the economy [6]. Initiatives include mental health programs («Return»), child rescue initiatives (Bring Kids Back UA), distance education, prohibition of propaganda, and documentation of crimes.

Thus, European integration constitutes a key tool for asserting Ukrainian national and civic identity, transforming the challenges of war into opportunities for unity. The present moment requires a balance between de-russification and inclusion, while the post-war period requires policies of reconciliation, refugee return, and the implementation of European standards. Only through dialogue,

education, and reform Ukraine will be able to construct a resilient identity that harmonizes ethnic heritage with civic patriotism.

References:

1. Ukrainian Identity in Time of War: More Salient and Radical / IWM WEBSITE. URL: <https://www.iwm.at/publication/iwmpost-article/ukrainian-identity-in-time-of-war-more-salient-and-radical> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Identity shifts in wartime Ukraine / Australian Academy of the Humanities. URL: <https://humanities.org.au/power-of-the-humanities/identity-shifts-wartime-ukraine> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>
4. STRATEGY of strengthening of Ukrainian national and civic identity. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Docs/2024/news/STRATEGY_.pdf
5. Ukraine Refugee Situation : дані UNHCR станом на 2025 рік. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 29.01.2026).
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 берез. 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» : Указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 117/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>
7. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.) : результати соціологічного опитування соціологічної служби Центру Разумкова (6–12 червня 2024 р.) в рамках Програми «Долучайся!» за підтримки USAID та Раст. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> (дата звернення: 29.01.2026).
8. РФ розгортає масштабну русифікацію тимчасово окупованих регіонів. URL: <https://szru.gov.ua/news-media/news/rf-rozhortaiie-masshtabnu-rusyfikatsiyu-tymchasovo-okupovanykh-rehioniv>
9. Пендюра М. М., Пилипенко В. В. Утвердження української національної та громадянської ідентичності громадян в умовах європейської інтеграції України: виклики сьогодення і післявоєнний період. XV наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова : зб. матеріалів (Київ, 17 лист. 2025 р.) / редкол. : О. С. Тарасенко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 75–78.

ПЕТРИКІВ Володимир Іванович,

заступник директора з навчально-виховної роботи Довжанського ЗЗСО І–ІІІ рівнів, кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗАСОБАМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ (НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЮ «СВІТ БОЙКІВ»)

У сучасних умовах глобалізації, інформаційних воєн та посилення викликів національній безпеці виникає невідкладна необхідність у формуванні в учнів стійкої національної ідентичності. Неабияку роль у цьому процесі відіграє музейна педагогіка, адже допомагає усвідомити приналежність до українського народу, виховує почуття патріотизму, повагу до традицій та духовних цінностей, формує активну громадянську позицію.

Музей «Світ бойків», що діє при Довжанському ЗЗСО І–ІІІ рівнів (Східницька громада, Львівська область) став потужним засобом культивування національної ідентичності здобувачів освіти, місцевих жителів та численних туристів. Він складається з трьох відділів: історії, етнографії та відділу сакрального мистецтва. Тут відвідувачі довідуються про життя, побут, традиції, культуру і цінності жителів Карпат – бойків, їх любов до України та боротьбу за її незалежність.

Передовсім плекання української ідентичності відбувається на прикладах видатних особистостей, що проживали в Довгому. Такою постаттю є Корнило Устиянович, людина багатьох талантів, один з найвидатніших митців другої половини ХІХ ст., фактично один із перших українських живописців новітньої доби. Перший серед митців Галичини відійшов від суто релігійної тематики у живописі і звернувся до тем з життя українського народу та його історії.

Мистецьку освіту здобув у Віденській академії мистецтв (1858–1863 рр.). Як художник проявив себе у різних жанрах: ми бачимо і портрети, і пейзажі, а найбільше – іконопис. За свої 64 роки життя Корнило написав ікони більш як для п'ятдесяти українських церков, виконав п'ятнадцять іконостасів й одинадцять стінописів у храмах. Серед найбільш знакових його робіт виділяють полотна «Христос перед Пилатом», «Мойсей», «Хрещення Русі», «Володимир Великий» та чимало інших. Як згадують сучасники, ікона «Мойсей» спонукала Івана Франка написати свою славетну однойменну поему [4, с. 35].

Корнило Устиянович є прикладом внутрішньої трансформації: він пройшов шлях від початкового захоплення москвофільством та язичієм до активного українського патріотизму та творчості народною мовою. Творчість Устияновича стала яскравим прикладом переходу від «русофільства» до національно свідомого українства.

У Довге маляр приїжджає на прохання свого родича, місцевого пароха Юліана Шиха, наприкінці травня 1903 р. Замешкав Устиянович у хаті церковного провізора Костянтина Барщика. Митець береться за виконання

іконостасу у новозбудованій церкві Введення в храм Пресвятої Богородиці, яка стоїть на лівому березі ріки Стрий.

Цілком можливо, що в Довгому маляр був не вперше. На картині «Гуцулка» (1891 р.) бачимо ймовірний силует г. Небесної Сотні. Устиянович активно працює над іконостасом, малює шедевральної ікону «Івана Хрестителя», встигає також створити портрет о. Юліана, але нагла смерть обриває його невтомну працю. Похований митець в Довгому біля церкви Преображення Господнього [2, с. 57].

Період перших визвольних змагань показаний боротьбою Українських січових стрільців. Довжани охоче вступали в лави УСС, за для боротьби за Українську державу. Відомо, що довжанський учитель Ілько Михаць активно підтримував створення Західноукраїнської Народної Республіки та склав присягу на вірність їй. У міжвоєнний період жителі села боролися проти колонізації, виступали за право навчати дітей українською мовою в школі.

Місцевий парох Йосиф Кецун, перед своїм навчанням в семінарії, добровольцем служив в УГА, не маючи навіть 18 років. У 1918 р. брав участь в боях, щоб визволити Львів від поляків. А коли УГА, під тиском армії Галлера, відступила за Збруч, воював в обороні Києва від більшовиків та денікінців. У війську захворів на тиф, коли поляки везли його та інших полонених українських воїнів до табору біля Меденич, Кецуна вдалося втекти.

З приходом «других совітів» о. Йосифа Кецуна заарештовано. Причиною ув'язнення священника стала відмова брати участь у формуванні та діяльності «Ініціативної групи», перед якою ставилося завдання ліквідувати УГКЦ. Засуджений Військовим трибуналом військ НКВС Дрогобицької обл. за ст. 54-1 «а» КК УРСР до 10 років виправно трудових таборів і 5 років позбавлення громадянських прав з конфіскацією майна [3, с. 253].

Тему УПА учні вивчають на прикладах місцевого рою, який очолював Кретчак Степан Семенович на псевдо «Мирон». До його куца входило близько 30 стрільців переважно з Довгого та сусідніх сіл. Куц діяв в районі сіл Довге, Майдан, Перепростиня, Рибник, Східниця.

Знаною постаттю серед повстанців був Деленко Богдан, псевдо «Чорний», 1923 р. народження. Він навчався в гімназії м. Перемишля, в 1943 записався у дивізію «Галичина». З 1944 по 1951 рр. перебував в УПА, очолював технічну ланку надрайонного проводу ОУН, публікував листівки ОУН-УПА, закликаючи селян не брати участі у виборах до органів радянської влади, не вступати в колгосп, пропагував ідею Самостійної України. За свою зразкову службу нагороджений Бронзовим Хрестом Бойової Заслуги. Загалом більше сотні довжан віддали своє життя за самостійну Україну.

Довжани продовжували боротися з радянською окупацією і після згасання збройного опору УПА. Так, Скалич (Покутник) Семен був релігійний проповідником, мучеником за віру, дисидентом.

Він автор близько 700 віршів Скалича релігійно-націоналістичного змісту – плід його роздумів про світ, віру, християнство. 70 із них суд визнав антирадянськими. У 1980 засуджений Львівським облсудом до 10 р. позбавлення волі і 5 р. заслання з визнанням його особливо небезпечним

рецидивістом і конфіскацією майна (якого в нього не було). Відбував покарання разом з поетом Василем Стусом, який писав про нього: «Мук, яких переніс Семен за 10 років ув'язнення, вистачило б на святого великомученика» [1].

Отже, музейна педагогіка є дієвим засобом формування національної ідентичності. вона поєднує знання та емоції, традиції й сучасність, історію та особистий досвід дитини. Через музей діти не лише вивчають минуле, а й усвідомлюють свою роль у майбутньому України.

Список використаних джерел

1. Овсієнко В. Інтерв'ю Семена Федоровича Скалича і Марії Михайлівни Антонів. *Дисидентський рух в Україні*. Віртуальний музей Харківської правозахисної групи. 2005: сайт: <https://museum.khpg.org/1121777234>
2. Петрик В. Нариси з історії села Довге (Гірське) від найдавніших часів до 1939 р. Дрогобич : Швидкодрук, 2014. 120 с.
3. Прах Б. Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини : у 2-х томах, т. 1: Біографічні нариси (1939–1989). Львів : Видавництво Українського католицького університету 2015. 722 с.
4. Федорук О. Корнило Устиянович: Повість. Київ : Веселка, 1992. 189 с.

ПЕТРОВА Ганна Миколаївна,
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат філософських наук

ВІД «ТРАДИЦІЇ» ДО «ІДЕНТИЧНОСТІ»: ТРАНСФОРМАЦІЯ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ГУМАНІТАРИСТИКИ І ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

Упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століття у соціально-гуманітарному знанні відбувається помітне зміщення дослідницької оптики: від переважного аналізу традиції як засади історичної спадковості спільноти до проблематизації ідентичності як форми самовизначення суб'єкта. Якщо в межах класичних гуманітарних дисциплін – історії, філософії культури, етнології – домінували категорії спадковості, звичаю, культурної тяглості, «духу народу», що акцентували на об'єктивних структурах життя спільноти, то наприкінці ХХ століття дедалі більшої ваги набувають поняття «ідентичність» та «ідентифікація», зорієнтовані на процесуальність і рефлексивність самовизначення [1]. Йдеться не про просту зміну термінології,

а про трансформацію антропологічної оптики: від опису усталених форм спільноти до аналізу динаміки суб'єктності [2]. Саме в цьому контексті співвідношення традиції та ідентичності постає як ключова теоретична проблема осмислення українського самовизначення.

Так, традиція постає як історично усталений порядок смислів, норм і зразків поведінки, що має зовнішній щодо індивіда характер. Вона існує до і незалежно від конкретної людини, забезпечуючи тривалість і впізнаваність спільноти в часі. Без традиції неможлива жодна стала соціальна цілісність, оскільки саме через механізми спадковості – символічні форми, мову, історичну пам'ять, моральні звичаї, правові уявлення, інституційні практики – відтворюється нормативний каркас спільного життя. Традиція функціонує передусім як моральний механізм: вона передає зразки належного через звичай і повторюваність, не потребуючи обов'язкової рефлексії для свого відтворення. Її нормативність є імпліцитною, вона діє як усталений горизонт, у межах якого індивід входить у спільноту та засвоює базові моделі поведінки.

Натомість ідентичність має інший онтологічний статус: вона не є даністю, що просто наслідуються, а, швидше, є процесом, актом і постійним здійсненням. Якщо традиція є зовнішньою нормативною структурою, то ідентичність – внутрішньою динамікою самовизначення. Ідентичність означає не лише належність до певної спільноти, а рефлексивне співвіднесення із запропонованими традицією смислами і нормами; у цьому сенсі вона переводить моральну спадковість у площину етичної відповідальності [3, с. 92–107]. Ідентичність пов'язана з формуванням суб'єктності, з конструюванням власного життєвого проєкту, з визначенням горизонту особистої та колективної відповідальності; ідентичність не заперечує традицію, але й не зводиться до неї: вона є способом співвіднесення з традицією.

Співвідношення категорій «традиція» та «ідентичність» наочно демонструє принципове розрізнення між моральним і етичним виміром. Мораль у своїй традиційній формі репродукує усталені зразки як належне; етика ж передбачає рефлексію над підставами цих зразків і можливість їх критичного переосмислення. У цьому сенсі ідентичність є етичним актом: вона передбачає вибір і відповідальність, а не лише спадковість.

Перехід від домінування категорії «традиція» до активного використання категорії «ідентичність» у сучасній гуманітаристиці відображає зміщення акценту з об'єктивних структур спадковості на проблематику самотворення. Це особливо помітно в українському контексті, де поняття національної та громадянської ідентичності набуває не лише академічної, а й нормативної ваги. Категорія «ідентичність» не виникає в правовому полі як результат суто політичної волі; навпаки, її поява в нормативному тексті є ознакою того, що вона тривалий час функціонувала як предмет наукових дискусій, суспільних дебатів і культурних трансформацій.

Нормативне закріплення поняття ідентичності [4] є симптомом глибшого зсуву в розумінні самої природи спільноти та суб'єкта. Якщо раніше питання належності розглядалося переважно в площині культурної спадковості,

традиції, історичної пам'яті, то в сучасному контексті воно набуває виміру рефлексивного самовизначення. Ідентичність перестає бути лише культурним явищем, яке описується етнологією чи історією культури; вона стає предметом політичної уваги, оскільки від неї залежить стійкість соціального порядку, легітимність інституцій, здатність суспільства до солідарності. Такий перехід свідчить про те, що ідентичність більше не мислиться як природна чи самоочевидна спадковість, а як процес, що потребує осмислення, підтримки та захисту. Закріплення категорії ідентичності в законодавстві не означає її конструювання засобами державної влади. Правова норма може визначати ціннісні орієнтири, інституціоналізувати символічні пріоритети та формувати культурно-освітній контекст, проте акт ідентифікації залишається внутрішнім процесом самовизначення, який не зводиться до адміністративного регулювання.

Таким чином, сучасна українська ситуація демонструє складну взаємодію традиції як історичної спадковості та ідентичності як процесу самотворення. Українська ідентичність постає не як механічне відтворення минулого і не як розрив із ним, а як рефлексивна інтерпретація традиції в умовах сучасних викликів. Якщо традиція забезпечує історичну тривалість спільноти як зовнішній порядок норм і смислів, то ідентичність є процесом самотворення суб'єкта в горизонті цих норм. Трансформація категоріального апарату гуманітаристики від традиції до ідентичності свідчить про те, що проблема українського самовизначення полягає не лише у збереженні спадковості, а у відповідальному етичному освоєнні цієї спадковості. Саме в напруженні між усталеністю традиції та етичною рефлексією над нею окреслюється сучасний вимір української ідентичності – не як даності, а як відповідального процесу самовизначення в горизонті історичної тяглості.

Список використаних джерел

1. Декомб В. Клопоти з ідентичністю. Київ : Стилос, 2015. 281 с.
2. Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 396 с.
3. Петрова Г. М., Кумеда Т. А., Шумейко О. В. Культурологія: Конститутивні проблеми : навч. посібник / за заг. ред. канд. філос. наук Г. М. Петрової. Київ : Атіка, 2009. 356 с.
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 07.02.2026)

ПЕТРОВА Людмила Олександрівна,
учений секретар Харківського
національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба;
кандидат філософських наук, доцент
ПЕТРОВ Ігор Валерійович,
старший викладач кафедри фізики
та радіоелектроніки Харківського
національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНИЙ ВИМІР

Українська ідентичність у сучасних умовах постає передусім як ціннісно-світоглядний феномен, що визначає ставлення особистості та суспільства до свободи, гідності, відповідальності, солідарності та державності. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України радикально актуалізувала саме світоглядний вимір ідентичності, перетворивши її з абстрактного гуманітарного поняття на чинник суспільної стійкості, національної консолідації та спротиву.

Сучасні наукові підходи розглядають війну проти України не лише як територіальний чи політичний конфлікт, а як екзистенційне протистояння, у центрі якого перебувають цінності та смисли. Як зазначають дослідники, нинішня війна має характер «війни за ідентичність», оскільки спрямована на заперечення української суб'єктності, культурної самобутності та цивілізаційного вибору [1]. У цьому контексті ціннісно-світоглядний вимір української ідентичності набуває визначального значення.

Ціннісна основа української ідентичності формувалася історично, яка простежується у традиціях громадського самоврядування, козацької демократії, національно-визвольних рухів і змагань за незалежність. У сучасних умовах вони отримали нове осмислення та наповнення, пов'язане з досвідом війни та колективного спротиву. Останні наукові дослідження фіксують посилення саме ціннісного компонента української ідентичності. Зокрема, наголошується, що війна стала каталізатором зростання громадянської самосвідомості та усвідомлення спільної відповідальності за державу [2]. Українська ідентичність дедалі більше визначається не етнічним походженням, а поділюваними цінностями, готовністю до солідарності та захисту свободи.

Світоглядний вимір української ідентичності охоплює систему переконань і смислів, що визначають інтерпретацію реальності та поведінкові моделі особистості. Умови війни загострили питання вибору між авторитарними та демократичними моделями розвитку, між підпорядкуванням і свободою, між нав'язаними та власними смислами. Події Революції Гідності

та подальший спротив збройній агресії засвідчили, що цінність людської гідності стала одним із ключових світоглядних орієнтирів українського суспільства. Саме гідність, поряд зі свободою, визначає сучасний образ української ідентичності та слугує основою для громадянської мобілізації. Дослідники підкреслюють, що українська ідентичність у воєнний період набуває екзистенційного характеру, поєднуючи особистий і колективний досвід боротьби [3].

Особливе місце, на наш погляд, у ціннісно-світоглядному вимірі української ідентичності посідає мова, яка в умовах війни перетворюється на символ культурного суверенітету та опору. Сучасні дослідження засвідчують, що мовний вибір дедалі частіше набуває світоглядного значення і сприймається як форма громадянської позиції [4]. Українська мова в цьому контексті виступає не лише засобом комунікації, а носієм цінностей і національних смислів.

Культурна сфера також відіграє важливу роль у формуванні ціннісної ідентичності. Війна активізувала процеси переосмислення культурної спадщини, історичних символів і національних наративів. Сучасні трансформації культурної ідентичності українського суспільства пов'язані з прагненням відновити власні смислові координати та дистанціюватися від колоніальної спадщини. Національна пам'ять у цьому контексті виступає не лише історичним, а й ціннісним ресурсом. Звернення до досвіду минулого дозволяє сформувати цілісне бачення національної історії та забезпечити світоглядну тяглість у період глибоких суспільних потрясінь.

Ціннісно-світоглядний вимір української ідентичності тісно пов'язаний з європейським цивілізаційним вибором України. Європейські цінності демократії, прав людини, верховенства права та плюралізму органічно інтегруються в український світогляд, набуваючи особливого значення в умовах війни. Боротьба за незалежність у цьому контексті сприймається як боротьба за право жити в системі цінностей, що поважає свободу та людську гідність, саме ціннісний компонент робить українську ідентичність стійкою до зовнішніх деструктивних впливів і сприяє консолідації суспільства. Цінності виступають тим фундаментом, який забезпечує здатність суспільства до довготривалого спротиву та відновлення.

Отже, українська ідентичність у сучасних умовах найповніше розкривається через її ціннісно-світоглядний вимір. Повномасштабна війна актуалізувала базові цінності українського суспільства – свободу, гідність, солідарність і відповідальність та перетворила їх на практичні орієнтири суспільної дії. Саме цінності виступають ядром української ідентичності, що забезпечує національну єдність, стійкість і здатність до протистояння екзистенційним загрозам.

Усвідомлення та збереження ціннісно-світоглядних засад української ідентичності є необхідною умовою подальшого розвитку українського суспільства та утвердження України як суверенної європейської держави.

Список використаних джерел

1. Mishalova O., Hordiichuk O., Sokolovskyi O. Russia's War in Ukraine as a «War for Identity» and Appropriation of Cultural Tradition. *Ethics in progress*. 2024. № 15 (1). P. 73–94.
2. Dodonova V. Changes in the national identity of Ukrainians during the war. *Humanities Studios*. 2024. Volume 12, №3. P.66-77. <https://doi.org/10.31548/hspedagog/3.2024.66>.
3. Vitov, A., & Tymofieieva, H. (2025). Collective Memory in Ukraine as a Factor in Identity Formation in the Context of Postmodernity. *Skhid*, 7 (2), P. 43–48. <https://doi.org/10.21847/2411-3093.2025.726>.
4. Homon A., Biletska I. Language as a symbol of national identity in the context of the Russian-Ukrainian conflict. *Європейський часопис*. 2024. Vol. 9, No. 2. P. 17–27.

ПИЛИПЕНКО Вікторія Вікторівна,
доцент кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат історичних наук,
доцент

МІФ ПРО «ДОНБАСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ» ЯК СКЛАДОВА ВОРОЖИХ ІПСО

Міф про особливу «донбаську ідентичність» є одним із ключових елементів російських інформаційно-психологічних спеціальних операцій (ІПСО), спрямованих на заперечення української природи Луганщини та Донеччини. Відсутність глибокої родинної пам'яті, генеалогії та сакральних реліквій у багатьох родинах регіону є наслідком не «унікального характеру», а системної колоніальної політики, русифікації та геноцидів.

Колоніальна політика Російської імперії з початку ХІХ ст. передбачала активне заселення сучасних Луганщини та Донеччини вихідцями з різних регіонів імперії, у тому числі Балкан. Це відповідало «теорії офіційної народності» С. Уварова («православ'я – самодержав'я – народність»), яка утверджувала виключну російську народність і московський варіант православ'я [1, с. 46]. Козацькі традиції примусово адаптовувалися, українська самобутність маргіналізувалася. Імперія свідомо знищувала свідчення доколоніального минулого, зокрема сторінки козацької історії, будівлі церков, зимівники та писемні джерела. Зокрема, територію Луганської та Донецької

областей викреслили з переліку місць, на яких поширювалась юрисдикція Кальміуської паланки Війська Запорозького Низового, замінивши при цьому наративом про «незаселене Дике поле» без автохтонного населення.

Твердження про «Дике поле» стало ключовим елементом російської пропаганди. Дана ідеологема стверджує, що степи від Причорномор'я до Сіверського Дінця після монгольської навали були лише пристанищем кочовиків і набули значення лише завдяки зусиллям Російської імперії, особливо Катерини II. Така наративна конструкція мала довести відсутність політичної суб'єктності регіону до приходу імперії та виправдати сучасні територіальні претензії Кремля на «правонаступництво» російської державницької стратегії з «порятунку Сходу України» [2, с. 138]. Тому й не дивно, що після 2014 та 2022 рр. цей міф активно використовується для обґрунтування окупації та примусової російської паспортизації населення.

Насправді територія сучасного Донбасу входила до сфери впливу українського козацтва. Кальміуська паланка охоплювала значну частину Донецької та Луганської областей і була важливою адміністративно-військовою одиницею Запорозької Січі з центром у Кальміуській слободі (пізніше – основа Маріуполя). Запорожці освоювали ці землі, вели господарську діяльність, боронили від кочовиків [3, с. 18].

Пропаганда ЛДНР намагалася використати історію скіфів, печенігів і половців для конструювання «особливого народу Донбасу», протиставляючи його «ворожому Києву». Ототожнення кордонів Великої Скіфії з сучасною Україною, а ареал розселення царських скіфів з адміністративними межами Луганщини та Донеччини мали надати історичне алібі російській політиці в регіоні, де зберігаються на рівні генетичної пам'яті скіфські монархічні традиції, що сприяють органічному сприйняттю саме влади сильного лідера.

Особливе місце в конструюванні міфу про «донбаську ідентичність» посідає маніпулятивна інтерпретація походу новгород-сіверського князя Ігоря 1185 року, описаного у «Слові о полку Ігоревім». Пропаганда активно створювала асоціативний ряд, згідно з яким князь Ігор зі своєю дружиною, як представник киеворуської влади (а в сучасній інтерпретації – Києва), зазнав нищівної поразки від половців поблизу Станиці Луганської. Ця поразка подавалася як логічне завершення спроби захопити степові території та підкорити їх Києву. Водночас підкреслювалося непохитне несприйняття кочовиками (яких ототожнювали з сучасними жителями Луганщини) будь-яких чужих цінностей. Така історична паралель свідомо проводилася з подіями 2014 року. Повстання «народу Донбасу» проти Києва після Революції Гідності зображувалося як повторення давньої історії: «степовий народ» знову не прийняв «київську владу». Через цей асоціативний ряд російська пропаганда намагалася історично обґрунтувати ворожість Києва до Донбасу, представити конфлікт як давній цивілізаційний антагонізм між «степовою свободою» та «київським централізмом», а також легітимізувати сепаратистські утворення як «природний» спротив. Насправді точне місце битви на річці Каяла досі не встановлено, а більшість сучасних дослідників

схиляються до території Харківщини як найбільш імовірного плацдарму. Використання ж пам'ятника князю Ігорю в Станиці Луганській (який постраждав від обстрілів) мало символічно підкріпити наратив про «українську агресію» проти «унікальної ідентичності Донбасу».

Важливим складником міфу про «донбаську ідентичність» є нав'язування спрощеного образу типового жителя регіону – робітника-шахтаря, який «порожняк не гонить», але нібито далекий від інтелігентності, наукової чи творчої діяльності. Такий стереотип свідомо формує у луганчан і донеччан переконання, що все високе, красиве й талановите створюється не в самому регіоні, а приноситься зовні «великою російською культурою». У результаті Луганщина та Донеччина постають у пропаганді як сировинний придаток, позбавлений здатності до самостійного культурного розвитку, який нібито потребує постійної зовнішньої опіки та захисту від «чужої» (тобто української) культури. Цей образ виконує важливу функцію в ППСР: він закріплює відчуття культурної неповноцінності регіону та виправдовує його залежність від Росії.

Відсутність глибокої родинної генеалогії в багатьох сім'ях Луганщини та Донеччини є прямим наслідком системної політики геноциду та етнокультурного нищення українського населення. Ця політика включала створення сербських прикордонних рот у XVIII ст., масову індустріалізацію з масштабними міграціями некорінного населення, Голодомор 1932–1933 років, а також репресії проти шістдесятників і дисидентів у радянський період. Після Голодомору 1932–1933 рр. спустошені території активно заселяли вихідцями з віддалених регіонів РРФСР, що призвело до радикальної зміни мовного та культурного середовища регіону на користь російськомовного. Відродження української історичної пам'яті, яке розпочалося після проголошення незалежності України було штучно перервано російською агресією 2014 року та повномасштабним вторгненням 2022 року. Унаслідок цього місцеве населення опинилося в умовах тривалого інформаційного вакууму, який активно використовується в російських ППСО для закріплення міфу про «донбаську ідентичність» і відриву регіону від загальноукраїнського історико-культурного контексту.

Виходячи з аналізу історичних реалій, що впливали на суспільство Луганщини та Донеччини можна з упевненістю сказати, що «донбаська ідентичність» не є результатом природного історичного розвитку, а являє собою штучний пропагандистський конструкт, створений російською імперською та радянською владою, а згодом використаний сучасними окупантами для виправдання анексії та деперсоналізації українського населення Сходу. Цей міфологемний наратив свідомо заперечує тисячолітню українську присутність на теренах Луганщини та Донеччини від козацького освоєння степів і Кальміуської паланки Війська Запорозького до внеску місцевих діячів у розвиток національної культури, літератури, науки та дисидентського руху.

Справжня ідентичність регіону є органічною, невід'ємною складовою загальноукраїнської ідентичності. Вона поєднує в собі як козацько-степову спадщину (автохтонне українське населення, яке боронило кордони від кочовиків), так і внесок індустріального Донбасу, шістдесятників, дисидентів та сучасних захисників. Заперечення цієї єдності через нав'язані стереотипи «шахтаря», «кочовиків» чи «російськомовного регіону» є не просто історичною маніпуляцією, а інструментом гібридної війни, спрямованим на руйнування світоглядних основ української державності.

Список використаних джерел

1. Кульчицький С., Якубова Л. Донеччина і Луганщина у XVII–XXI ст.: історичні фактори й політичні технології формування особливого та загального у регіональному просторі. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. 813 с.
2. Верменич Я. В. Україна: історичний простір ідентичності / відп. ред. В. А. Смолій. Київ : Інститут історії України НАН України, 2025. 667 с.
3. Пірко В. О. Заселення Донеччини в XVI–XVIII ст. (короткий історичний нарис і джерела). Донецьк, 2003. 180 с.

ПІКУЛЯ Тетяна Олександрівна,
професор кафедри теоретичної
юриспруденції Юридичного інституту
Київського національного
економічного університету
імені Вадима Гетьмана, кандидат
юридичних наук, доцент

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Українська ідентичність у XXI столітті формується в умовах комплексних цивілізаційних викликів, серед яких визначальними є збройна агресія Російської Федерації проти України, криза системи міжнародної безпеки, процеси європейської інтеграції, глобалізаційні трансформації та цифровізація суспільного життя. За цих обставин світоглядні засади української ідентичності набувають не лише культурного, а й чітко вираженого політико-правового значення, виступаючи фундаментом суспільної стійкості, національної консолідації та державотворення.

Історично світоглядні основи української ідентичності формувалися навколо ідей свободи, гідності, самоврядування та опору зовнішньому домінуванню, що простежується від традицій Київської Русі та козацького

звичаєвого права до Конституції Пилипа Орлика 1710 року. Водночас проблемним аспектом залишається фрагментарність історичної правосвідомості, зумовлена тривалими періодами бездержавності та нав'язаними імперськими правовими моделями. Це ускладнює формування цілісної національної правової традиції та породжує суперечливі інтерпретації історичної пам'яті, що й дотепер впливають на світоглядні орієнтири суспільства.

Сучасний етап розвитку української ідентичності характеризується утвердженням людиноцентричної парадигми, закріпленої у Конституції України, відповідно до якої людина, її життя, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Разом із тим на практиці зберігається істотний розрив між нормативно задекларованими цінностями та рівнем їх реалізації у правозастосуванні. Така ситуація негативно впливає на довіру до державних інститутів і послаблює світоглядний авторитет права як інструменту соціальної справедливості.

Вагомим чинником формування сучасної української ідентичності став досвід Революції Гідності 2013–2014 років, який остаточно закріпив пріоритет цінностей свободи, людської гідності та прав людини над авторитарними моделями управління. Водночас проблемним залишається інституційне закріплення цих цінностей, оскільки їх декларативне визнання без належного механізму реалізації створює ризик світоглядного розчарування та зростання правового нігілізму.

Окрему групу викликів становлять процеси інформаційної війни та маніпуляції світоглядними орієнтирами. В умовах гібридних загроз українська ідентичність стає об'єктом цілеспрямованого впливу, що супроводжується спотворенням історичної пам'яті, релятивізацією цінностей та підміною понять свободи і справедливості. Міжнародні аналітичні дослідження засвідчують, що недостатній рівень правової культури й критичного мислення істотно підвищує вразливість суспільства до таких впливів [2].

Суттєвим викликом для світоглядних засад української ідентичності є цифровізація, яка трансформує механізми формування світогляду, правосвідомості та соціальної комунікації. З одного боку, цифрові технології розширюють доступ до знань і можливості громадянської участі, з іншого – сприяють фрагментації ідентичності, поверховості сприйняття цінностей та домінуванню емоційних наративів над раціональною аргументацією. У цьому зв'язку міжнародні організації, наголошують на необхідності поєднання цифрової грамотності з етико-правовим вихованням [3].

Європейська інтеграція України має не лише правовий, а й світоглядний вимір. Вона породжує проблему узгодження національної ідентичності з універсалістськими європейськими цінностями. Формальне запозичення правових стандартів без їх глибокого світоглядного засвоєння створює ризик

декларативності європейського вибору та послаблення його ціннісного змісту [4].

Додатковим проблемним виміром є неоднорідність ціннісних орієнтацій у межах самого українського суспільства, зумовлена регіональними, соціальними та поколіннєвими відмінностями. Попри загальну консолідацію в умовах війни, зберігається різний рівень сприйняття демократичних принципів, верховенства права та відповідальності громадянина, що потребує розвитку інклюзивної моделі ідентичності.

У цьому контексті зростає роль освіти й науки як інструментів формування цілісного світоглядного простору. Проблемним залишається домінування формалізованого підходу до правової освіти, який не завжди сприяє внутрішньому прийняттю демократичних цінностей і розвитку критичного мислення. Окремої уваги потребує співвідношення індивідуальної та колективної ідентичності, адже посилення індивідуалізації може призводити до ослаблення відчуття солідарності та спільної відповідальності.

Таким чином, світоглядні засади української ідентичності в умовах сучасних викликів слід розглядати як динамічну, але ціннісно стійку систему, що поєднує історичну пам'ять, правову традицію та орієнтацію на демократичні ідеали. Подолання окреслених проблем можливе за умови розвитку правової культури, забезпечення реальної відповідності між проголошеними цінностями і практикою їх реалізації, а також посилення ролі освіти і критичного мислення як ключових чинників суспільної консолідації та формування людиноцентричної правової держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 22.01.2026).
2. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (дата звернення: 22.01.2026).
3. UNESCO. Media and Information Literacy. URL: <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy> (дата звернення: 22.01.2026).
4. European Union values. Official website of the EU. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values_en (дата звернення: 22.01.2026).

ПРИСТАЙКО

Валерій Володимирович,

провідний фахівець відділу
мобілізаційної роботи та цивільного
захисту Національної академії
внутрішніх справ, кандидат наук
з державного управління

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогодні Україна відважно протистоїть збройній агресії росії, в тому числі, і завдяки сильному громадянському суспільству, силі духу українців і допомозі міжнародної спільноти. Силами суспільства був організований спротив у багатьох напрямках захисту: на фронті і в тилу, у медичній допомозі та волонтерстві, самоорганізації та допомоги внутрішньо переміщеним особам і біженцям, освітній і науковій сферах, міжнародній арені, – це свідчить про формування нової якісної національної ідентифікації (ідентичності) українців як у кордонах держави, так і за її межами.

В Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» зазначається, що українська національна ідентичність – стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями [1].

Фундаментальними складовими національної безпеки та стратегічними пріоритетами України особливо в умовах воєнної агресії проти України є збереження та розвиток духовно-культурних цінностей, зміцнення ідентичності на засадах етнокультурної різноманітності. Це може бути досягнуто шляхом гармонізації суспільства, збереження самобутності та захист культурного простору.

Питання національної безпеки є ключовим елементом державної політики, оскільки воно безпосередньо стосується збереження суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу та загального функціонування політичної, економічної, соціальної й інформаційної систем держави.

У сучасних умовах, коли Україна стикається з масштабними зовнішніми загрозами, а також з внутрішніми викликами – питання національної безпеки набуває винятково стратегічного значення.

Враховуючи фундаментальні національні інтереси, визначені Конституцією України і Законом України «Про національну безпеку», пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки визначено:

– відстоювання незалежності і державного суверенітету;

- відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;
- суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу;
- захист прав, свобод і законних інтересів громадян України;
- європейська і євроатлантична інтеграція [2].

Відомий український соціолог, доктор філософських наук, професор Євген Головаха у своєму інтерв'ю зазначив, що «національна ідентичність має три складові – це ставлення до минулого, сучасного і майбутнього нації, приналежність до якої ти відчуваєш. Якщо в тебе немає уявлення про її минуле – твоя ідентичність неповноцінна. Якщо ти не сприймаєш сучасне її життя як своє, не як чуже і таке, яке на тебе тисне, – і поготів. Є люди, які хочуть змінити свою ідентичність, бо не витримують ситуацію, коли країна переживає скрутні часи – і вони, до речі, є не тільки у нас. Певною мірою це можна вважати способом уникнення відповідальності за те, що відбувається – мовляв, я все ще громадянин СРСР і мене це не стосується. Або я – мешканець свого регіону, моя хата скраю» [3].

Сьогодні, на фоні військових викликів, український народ об'єднався та сформував спільну національну ідентичність, об'єднану навколо таких маркерів як: спротив ворогу, взаємодопомога, волонтерство, жертівність, національні символи, традиції, національна мова, єдине розуміння та ставлення до основних політичних подій і осіб, які ще нещодавно мали суперечливе сприйняття в українському суспільстві тощо.

Немає сумнівів, що українська нація сьогодні поєднана однією спільною метою – протистояння ворогу та перемога над ним, захист своєї Батьківщини, збереження своєї ідентичності, культури й основне – життя і свобода своїх громадян.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX
2. Стратегія національної безпеки України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>.
3. Євген Головаха. Національна ідентичність це ключове питання для суспільства. URL: <http://www.golos.com.ua/article/350002> (дата звернення 13.10.2026).

ПРОЦЬ Іванна Миколаївна,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

РОСЯК Софія Тарасівна,

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ

СУТНІСТЬ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Питання загроз національній безпеці України в сучасних умовах є надзвичайно актуальним та багатограним, оскільки держава стикається з численними викликами, що охоплюють не лише військову сферу, а й політичну, економічну, соціальну та культурну стабільність. Поняття загрози національній безпеці слід розглядати як правову категорію, що характеризує потенційні або реальні дії, обставини чи процеси, що можуть підірвати державний суверенітет, територіальну цілісність, правопорядок та фундаментальні цінності, що складають основу національної ідентичності. Історичний досвід України демонструє, що проблеми загроз національній безпеці завжди були складними та охоплювали як зовнішні, так і внутрішні чинники. Від формування української державності у XIII–XV століттях через боротьбу за автономію та збереження культурної спадщини до сучасного періоду незалежності держави супроводжували численні виклики, пов'язані з політичною експансією, окупацією та спробами асиміляції української культури. У цьому контексті правова оцінка загроз національній безпеці має історико-правовий вимір, оскільки включає аналіз не лише сучасного законодавства, а й традицій формування правових механізмів захисту державних інтересів.

Загрози національній безпеці України – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України (п. 6 ч. II ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України») [1]. Тобто, під загрозами національній безпеці зазвичай розуміють потенційні або реальні ситуації, які можуть призвести до порушення основних функцій держави, втрати контролю над територією або підриву цілісності правового порядку. Водночас, у ширшому сенсі, до загроз також належать ризики, що

впливають на збереження національної культури, історичної пам'яті та соціальної стабільності, що прямо чи опосередковано формують державну ідентичність.

Аналіз історичного контексту показує, що загрози Україні завжди мали не лише військовий характер, а й культурний та цивілізаційний вимір, оскільки спроби ліквідувати або асимілювати українські традиції, мову та правову систему вважалися прямими викликами національній безпеці. Звідси випливає, що сучасне визначення загрози національній безпеці не може обмежуватися лише оборонною чи правоохоронною сферами, воно має включати оцінку ризиків втрати соціальної ідентичності, правового суверенітету та культурної спадщини. Теоретично загрози національній безпеці поділяються на реальні та потенційні, прямі та непрямі, внутрішні та зовнішні [2, с. 66]. Реальні загрози характеризуються прямим негативним впливом на державу, наприклад, військова агресія чи терористичні акти, тоді як потенційні загрози є умовними, але можуть, у разі реалізації, спричинити серйозні наслідки для суверенітету та правопорядку.

Питання загроз національній безпеці України є багатовимірним та тісно пов'язаним з історико-правовим розвитком державності на українських землях. Вивчення цього питання вимагає розгляду не лише сучасних правових механізмів захисту державних інтересів, а й історичної еволюції понять «загроза», «безпека» та «суверенітет», які формувалися протягом століть у різних правових системах. Вже за часів Київської Русі можна спостерігати перші спроби правового регулювання заходів щодо захисту території та політичної незалежності, що певною мірою відображало концептуальне розуміння загроз державності. Основою цих підходів була кодифікація звичаєвого права, частково закріплена в «Руській Правді», яка закріплювала відповідальність за порушення територіальної цілісності та військової служби населення, що відігравало роль превентивного механізму захисту суспільства. Ці ранні правові документи втілювали ідею про те, що загрози державності могли бути як зовнішніми, так і внутрішніми, оскільки санкції передбачалися за дії, що загрожували суспільному ладу чи безпеці князівства [3, с. 16].

За часів Гетьманщини та козацької автономії правове розуміння загроз державності розвивалося більш комплексно, що було зумовлено необхідністю збалансувати автономію краю із залежністю від великих імперських держав. До правових механізмів захисту належали військові закони, накази гетьманської адміністрації та регулювання обов'язків козацтва, безпосередньо пов'язаних з обороною та загальною стабільністю краю. Важливо, що поняття загрози тут включало не лише фізичне вторгнення, а й політичну нестабільність, втрату лояльності населення, загрозу соціальній структурі, що свідчить про раннє усвідомлення необхідності комплексного підходу до державної безпеки. Водночас історичні джерела доводять, що межі державного реагування визначалися звичаєвим правом та адміністративною

практикою, що створювало своєрідні «конституційні» рамки, хоча й не було кодифіковано в сучасному розумінні [4, с. 8].

З розвитком імперських режимів, особливо у XVIII–XIX століттях, розуміння правових принципів захисту держави змістилося в бік централізації правового контролю та формалізації відповідальності за загрози. У цей період на українських землях, що входили до складу Російської та Австрійської імперій, проблеми національної безпеки трактувалися переважно через механізми підтримки імперського порядку, але з юридичної точки зору вже розвивалися принципи превентивного втручання, санкційного обов'язку та контролю над безпековими інституціями. Хоча сучасний аспект національної ідентичності не був у центрі уваги, історико-правовий досвід цього періоду заклав основу для розуміння того, що державні інституції повинні мати формалізовані правові механізми протидії загрозам [4, с. 10].

Після проголошення Україною незалежності у 1991 році виникла необхідність офіційно визначити категорію загроз національній безпеці та створити комплексну правову систему для їх нейтралізації. Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України» й ін. нормативні акти, закріпили поняття національних інтересів, загроз державності та меж державного втручання, створивши правову базу, яка дозволяє аналізувати та класифікувати загрози не лише з військової точки зору, а й у контексті політичної, економічної, інформаційної та культурної безпеки. Вважаємо, що сучасній юридичній науці важливо наголошувати на необхідності історико-правового підходу до виявлення загроз, оскільки розуміння природи таких загроз ґрунтується на накопиченому досвіді, зокрема у сфері захисту культурної спадщини, мови та історичної пам'яті, які є невід'ємною частиною державної ідентичності.

Таким чином, еволюція правового розуміння загроз національній безпеці України демонструє, що правові концепції безпеки та механізми протидії загрозам формувалися у тісному зв'язку з історичними обставинами, державними інституціями та культурною ідентичністю. Історико-правовий аналіз дозволяє визнати, що сучасні підходи до визначення загроз та меж державного реагування є результатом багатовікової еволюції, яка, поєднуючи досвід Київської Русі, Гетьманщини, імперських правових систем та незалежної України, створює комплексну та теоретичну концепцію захисту державності та національної безпеки.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України № 2469-VIII від 21 черв. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> / (дата звернення: 30.01.2026).
2. Хатнюк Ю. А. Аналіз сучасних загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. № 43. 2020. С. 65–68.

3. Зайцев О. М., Польова А. В. Від звичаю до закону: «Руська Правда» в історії України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Т. 36 (75). № 2. 2025. С. 13–20.

4. Ісайко Д. Історичний нарис становлення взаємодії органів публічної влади в системі національної безпеки на території сучасної України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. № 30. 2023. С. 7-13.

П'ЯТКОВСЬКА Оксана Романівна,
заступник директора Міжнародного
інституту освіти, культури та зв'язків
з діаспорою Національного
університету «Львівська політехніка»,
кандидат економічних наук

ВІД МІГРАЦІЇ ДО СПІЛЬНОТИ: РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕСТОНІЇ

З початку повномасштабної російської агресії проти України мільйони українців були змушені шукати притулку за кордоном. Станом на січень 2026 р. понад 5,3 млн українців знайшли міжнародний захист у країнах Європи [1]. У цьому масштабному переміщенні Естонія стала одним із важливих приймаючих суспільств, оскільки за відносним показником (кількість українських воєнних мігрантів у співвідношенні до 1000 населення) зайняла третє місце серед країн ЄС із показником 25,3 станом на 3-й квартал 2025 р. [2]. На початку 2026 р. за абсолютними параметрами загалом на території Естонії офіційно проживало майже 41 тис. громадян України зі статусом тимчасового захисту [1]. При цьому варто підкреслити, що згідно з переписом населення 2021 р., українська національна меншина в Естонії налічувала 27,8 тис. осіб [3], що доводить істотний вплив вимушених мігрантів на кількісний склад української спільноти в цій країні та вагомий потенціал впливу нової міграційної хвилі на формування та розвиток української ідентичності в Естонії.

У цій публікації ми спробуємо проаналізувати та узагальнити, яким чином українські вимушені мігранти не лише пристосовуються до нового середовища в Естонії, а й створюють спільноти, що стають новим майданчиком для формування української ідентичності в діаспорі. Аналіз здійснено із використанням зібраних емпіричних даних (кількісного і якісного соціологічних опитувань) та висновках дослідження, що було проведено Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки в Естонії [4].

Одним із ключових векторів трансформації ідентичності є процес громадотворення – створення організованих спільнот, асоціацій та неурядових ініціатив, які об'єднують українців у приймаючому суспільстві. Як можемо стверджувати з результатів обох опитувань, українські вимушені мігранти в Естонії поступово перетворюють свої індивідуальні переживання на колективний досвід, що охоплює:

- формування мереж підтримки (суспільних і культурних) між українцями, які прибули після 2022 року;
- співпрацю з місцевими естонськими інституціями та громадськими організаціями;
- організацію культурних, освітніх, мовних ініціатив, які репрезентують українську культуру за кордоном.

Ці процеси сприяють посиленню почуття спільності, що виступає не лише адаптаційним механізмом, а й формує основу нової української діаспорної ідентичності.

На відміну від традиційного розуміння національної ідентичності як фіксованої категорії, емпіричні дані нашого дослідження показують, що ідентичність вимушених мігрантів є динамічною та контекстуальною. Вона формується під впливом вихідних культурних кодів та взаємодії з приймаючим соціальним середовищем. І саме українські спільноти в Естонії відіграють важливу роль у такій трансформації, оскільки вони:

1. Зберігають народні, культурні та мовні практики (українська мова, традиційні свята, культурні заходи), що є важливим елементом підтримки культурної ідентичності серед мігрантів і їхніх дітей.
2. Створюють платформу для соціальної підтримки, де обговорюються питання працевлаштування, освіти, медицини, що допомагає зменшувати стрес і посилює відчуття належності.
3. Взаємодіють із місцевою естонською спільнотою, що сприяє розумінню культурних особливостей приймаючого суспільства та збагаченню ідентичнісних наративів, наприклад, створенням поліетнічних ініціатив та подій.

Ці аспекти показують, що українська ідентичність у діаспорі поступово «переплітається» з новим простором, утворюючи інтеркультурні (міжкультурні) смисли, які є результатом взаємовпливу традицій та нових соціальних практик.

Значущим виміром громадотворення є активізм, що реалізується через українські організації та ініціативи в Естонії, як от: організація українських культурно-освітніх заходів, підтримка новоприбулих через створення інформаційних мереж, співпраця з місцевими неурядовими організаціями та владою щодо захисту прав, доступу до послуг тощо.

Ці практики виступають простором репрезентації української ідентичності, де вимушені мігранти не лише зберігають свої культурні коди, а й переосмислюють їх у публічному просторі іншої країни. Такі ініціативи зміцнюють відчуття спільності, спонукають до самоорганізації та створюють

нові форми громадського життя, що стають важливим чинником самоусвідомлення як українців у глобальному контексті.

Попри активне громадотворення, українська діаспора в Естонії стикається з низкою викликів, що можуть впливати на ідентичність. Зокрема це: мовний бар'єр та інтеграція в місцеву систему освіти; перебудова соціальних ролей у новому середовищі; психологічні наслідки війни, тривожність та невизначеність щодо майбутнього, що впливає на соціальну адаптацію та самоідентифікацію.

Однак успішні механізми співпраці з місцевою владою, а також активна участь у громадському житті сприяють не лише кращій соціальній адаптації, а й підтримці української ідентичності як живої, гнучкої та здатної до трансформації у новому контексті.

Таким чином, на основі емпіричних даних кількісного та якісного опитування, а також проаналізованих отриманих результатів, можемо зробити висновок, що українські вимушені мігранти в Естонії застосовують стратегії громадотворення для збереження і розвитку культурних практик; формують організовані спільноти, які стають новим середовищем для актуалізації національної ідентичності; взаємодіють із місцевими структурами, що сприяє інтеграції та розширенню ідентичнісних просторів. Усе це доводить, що українська ідентичність у діаспорі Естонії виступає не лише як репліка «домашньої» ідентичності, а як живий, динамічний процес, що трансформується внаслідок взаємодії з новим соціокультурним середовищем та активною участю самих українців у громадському житті.

Список використаних джерел

1. Ukraine Refugee Situation. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). 2025. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 18.01.2026).
2. Beneficiaries of temporary protection by citizenship – per thousand persons. Eurostat. 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytspop/default/table?lang=en (дата звернення: 18.01.2026).
3. Census 2021. Demographic and ethno-cultural characteristics of the population. Statistics Estonia. 2021. URL: <https://rahvaloendus.ee/en/results/demographic-and-ethno-cultural-characteristics-of-the-population> (дата звернення: 18.01.2026).
4. Громадотворення українців в Естонії. Результати дослідження / І. Ключковська, О. П'ятковська, О. Долінська, В. Гнатюк. Львів, 2025. 111 с. URL: <https://miok.lviv.ua/science/zvit-rezultativ-doslidzhennya-gromadotvorennya-ukrayincziv-v-estoniyi/> (дата звернення: 18.01.2026).

РАСТОРГУЄВА Наталія Олегівна,
інспектор відділу запобігання корупції
ГУНП в Харківській області,
PhD в галузі права

АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ЯК ІНДИКАТОР ПЕРСПЕКТИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Антикорупційна політика нашої держави виступає важливим орієнтиром, що формує сучасну українську національну ідентичність. У контексті європейської інтеграції поняття «боротьба з корупцією» трансформується з технічного інструменту політики у символ ціннісної належності до європейського простору. Це є особливо актуальним, зважаючи на євроінтеграційні наміри України та боротьбу за власну незалежність, зважаючи на агресивну війну з боку РФ [1], оскільки ефективність протидіяти корупційним проявам демонструє здатність українського суспільства відстоювати принципи доброчесності, верховенства права та демократичних принципів, що становлять ядро як європейської, так і оновленої української ідентичності.

Антикорупційна політика України на доктринальному рівні розглядається як «передбачений законодавством комплекс організаційно-правових, адміністративних, економічних, ідеологічних, інших заходів, що ініціюються, розробляються та реалізуються публічною адміністрацією у взаємодії з громадянським суспільством з метою усунення причин та умов, що сприяють корупції, зниження рівня корупції у всіх сферах суспільного життя, виявлення та припинення фактів корупції, відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави» [2, с. 350; 3, с. 33]. Вона ґрунтується на національному законодавстві і відповідає міжнародним стандартам доброчесності.

Законодавчим маркером цих зусиль є ухвалення відповідних стратегій та нормативних актів, що формують правове середовище для роботи антикорупційних інститутів. Так, Верховна Рада України ухвалила Антикорупційну стратегію на 2026–2030 роки [4] як основу державної політики у боротьбі з корупцією. Паралельно з цим, Європейські стандарти доброчесності та прозорості, зокрема в аспекті формування політики верховенства права, стають важливим чинником внутрішньої трансформації української ідентичності, наближеної до моделі «європейської правової нації». Одним з ключових елементів цієї схеми є розвиток незалежних антикорупційних інститутів та забезпечення прозорості державних процесів.

В рамках інтеграційних механізмів ЄС для України діє Програма ЄС з підтримки антикорупційних ініціатив (EU Anti-Corruption Initiative – EUACI) [5], що спрямована на зміцнення можливостей національних інституцій та адаптацію українського антикорупційного законодавства до стандартів ЄС.

Слід зважати, що проведення антикорупційних реформ, що мають на меті побудову доброчесного суспільства, мають значний соціокультурний вплив на формування української національної ідентичності. Сприйняття громадянами діяльності антикорупційних інституцій впливає на рівень довіри до держави та суспільних норм. Результатом стало поєднання боротьби з корупцією з поняттями доброчесності, верховенства права та належного врядування, що розглядаються як ключові маркери європейської ідентичності [6]. Антикорупційна політика таким чином стає частиною ціннісної рамки, що зміцнює відчуття належності до демократичного та правового політичного простору, які традиційно асоціюються з Європейським Союзом [7].

Незважаючи на прогрес у нормативно-правовому забезпеченні, антикорупційна політика стикається з низкою викликів. Зокрема, спроби обмежити автономію ключових антикорупційних інститутів викликали широке громадське обурення та критику з боку міжнародних партнерів, включно з ЄС. Після цього, під тиском суспільства та міжнародних партнерів, були запропоновані законодавчі зміни, що відновлювали незалежність цих інституцій, наголошуючи на важливості автономних механізмів у боротьбі з корупцією.

Підбиваючи підсумки, маємо констатувати, що антикорупційна політика України упродовж останнього десятиліття набула статусу стратегічного вектора державного розвитку. Її слід розглядати як елемент політичної культури, складову національних цінностей і маркер цивілізаційного вибору. Саме тому боротьба з корупцією стала важливою складовою процесу формування сучасної української ідентичності, заснованої на ідеях верховенства права, суспільної довіри та відповідальної влади.

Список використаних джерел

1. Міжвідомча робоча група щодо вступу у ЄС схвалила проєкт Дорожньої карти «Верховенство права», що передбачає блок «Боротьба з корупцією». URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/mizhvidomcha-robocha-grupa-schodo-vstupu-u-es-shvalyla-proekt-dorozhnoi-karty-verhovenstvo-prava-scho-peredbachae-blok-borotba-z-koruptsiyeu/> (дата звернення: 02.02.2026).
2. Глущенко Н. В. Антикорупційна політика України: виклики та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 88, ч. 2. С. 349–354. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.47>.
3. Гришина Н. В., Ростовська К. В. Державна антикорупційна політика як адміністративно-правова категорія. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 31–33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/2>.
4. Антикорупційна стратегія на 2026–2030 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antikoruptsiyna-strategiya-na-2026-2030-roky/> (дата звернення: 02.02.2026).
5. EU Anti-Corruption Initiative. URL: <https://euaci.eu/en/> (дата звернення: 02.02.2026).

6. Ткаченко А. В. Сприйняття корупції в країнах Європи як індикатор ефективності антикорупційної політики. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 4 (110). С. 178–194. DOI: 10.26642/ema-2024-4(110)-178-194.

7. Ващенко С., Ярошук Я., Бобровнік Ю. Антикорупційна стратегія України: виклики та перспективи в умовах євроінтеграції. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2025. № 12. С. 46–52. DOI: 10.31470/2786-6246-2025-12-46-52.

РИЖІЙ Юлія Ярославівна,

психолог, член Асоціації психологів

України, студент Інституту реляційного
психоаналізу та групових процесів

ІДЕНТИЧНІСТЬ МІЖ ІСТОРІЄЮ ТА СТОСУНКОМ: РЕЛЯЦІЙНА ПЕРСПЕКТИВА

Реляційна перспектива в психоаналізі виходить із уявлення, що ідентичність людини формується не ізольовано і не лише як внутрішня структура, а в постійній взаємодії з Іншим. «Я» постає й змінюється у стосунках – через досвід зустрічі, через відгук, визнання або його відсутності. Такий підхід акцентується не стільки на окремому індивіді, скільки на полі взаємодії у якому особистий досвід, історія та культура переплітаються і взаємно впливають одне на одного [1; 2; 5].

У цьому контексті ідентичність можна розглядати як процес, що розгортається між двома вимірами: історичним і реляційним. Історія – індивідуальна й колективна – створює умови у яких формується досвід людини: через травми, розриви, втрати, досвід виживання, мовчання або надмірну ідеологізацію [3; 6]. Водночас саме у живих стосунках – родинних, соціальних та професійних цей досвід отримує значення, осмислення і можливість до трансформації [4; 5].

Українська ідентичність у цьому сенсі не є фіксованою сутністю, а радше динамічним процесом, що постійно вибудовується між пам'яттю про минуле і актуальними формами взаємодії. Історичні події, колективні травми та перервані зв'язки залишають слід у способах бути з Іншим: у недовірі, обережності, потребі у самодостатності або, навпаки, у сильній орієнтації на спільноту [3; 7]. Ці риси не існують самі по собі, а проявляються й підтримуються у конкретних стосунках [2; 5].

З реляційної точки зору важливо звернути увагу на те, що ідентичність не лише успадковується, але й щоразу заново конструюється у взаємодії. Навіть за наявності важкого історичного досвіду, саме стосунок із близьким Іншим,

із групою, із символічною спільнотою може стати простором, де з'являється можливість переосмислення та відновлення суб'єктності [1; 4]. У цьому сенсі ідентичність не зводиться до повторення минулого, а містить у собі потенціал змін [3; 6].

Таким чином, реляційна перспектива дозволяє розглядати українську ідентичність як живий, відкритий процес, що формується на перетині історичного досвіду та актуальних стосунків [1; 3; 5]. Такий підхід підкреслює значення взаємності, діалогу й відповідальності Іншого у становленні особистого та колективного Я, а також відкриває можливість говорити про ідентичність не лише як про спадок, але і як про простір розвитку [2; 7].

Список використаних джерел

1. Mitchell S. A. Relational Concepts in Psychoanalysis: An Integration. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1988.
2. Benjamin J. The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination. New York : Pantheon Books, 1988.
3. Volkan V. D. Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1997. 256 p.
4. Bromberg P. M. Standing in the Spaces: Essays on Clinical Process, Trauma, and Dissociation. New York : Routledge, 1998.
5. Гайтанідіс А. Перегляд потягу до смерті: реляційна психоаналітична перспектива. *Український психоаналітичний журнал*. 2024. Т. 2, № 3. С. 43–50.
6. Петрук Н. Ю. Трактатування поняття «ідентичність» у сучасних соціально-психологічних проєкціях. *Психологія та соціальна робота*. 2022. № 1–2 (55–56).
7. Данилевський І. Дискурс ідентичності у реляційному підході. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. С. 530–543.

РИНДЮК Віра Іванівна,

провідний науковий співробітник
відділу теорії держави і права Інституту
держави і права ім. В.М. Корецького
НАН України, доктор юридичних наук,
професор

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Як відомо, принципи нормотворчості (правотворчості) є тими фундаментальними засадами, керівними ідеями та вимогами, на яких базуються правила і процедури підготовки, прийняття, зміни чи скасування

нормативно-правових актів органами публічної влади. Зокрема, принципи правотворчої діяльності закріплені в ст. 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX (із змінами). Такими принципами визнано: 1) верховенство права як комплексний принцип, що включає, зокрема, принципи законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя; 2) пріоритетність утвердження та забезпечення прав і свобод людини, дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини; 3) демократичність; 4) пропорційність; 5) необхідність та обґрунтованість; 6) системність; 7) наукове забезпечення; 8) ресурсне забезпечення.

Разом з тим, О. І. Чаплук у своєму дослідженні підкреслює, що крім загальних принципів правотворчості, слід виокремлювати спеціальні принципи національної правотворчості як основні засади, ідеї, які відображають саме національну належність правотворчої діяльності кожної окремої держави, національну ідентичність держави та мають бути основою при формуванні саме національного права. До спеціальних принципів національної правотворчості дослідниця відносить, зокрема, принцип урахування національних інтересів, принцип урахування досвіду іноземних держав у процесі формування національного законодавства, принцип відповідності потребам суспільства тощо [1, с. 88].

Аналогічну думку висловлює і Р. М. Бірюков зазначаючи, що з одного боку для сучасного світу характерна універсалізація права, що є проявом глобалізаційних процесів та відображається у прагненні вироблення спільного, всеосяжного підходу до права, що означає введення в національні правові системи однакових норм. З іншого боку, існує феномен самотності національного права як істотний і постійний прояв тих компонентів культурного надбання будь-якого суспільства, які виявляються функціонально необхідними для подальшого його існування, забезпечуючи його самозбереження та ідентичність при всіх змінах в нормативно-ціннісній і змістовній сферах. Самотність є основою для збереження властивих кожному суспільству принципів соціокультурної регуляції. Самотність національної правової системи відображає специфіку національної правової свідомості, правової культури, домінуючого праворозуміння, правового менталітету, що обумовлені національною правовою традицією, ціннісними орієнтирами в кожному окремо взятому суспільстві [2, с. 9–11].

Отже, національна ідентичність є одним із важливих принципів нормотворчої діяльності, який має знайти своє закріплення на законодавчому рівні. У сучасній юридичній науці під категорією «національна ідентичність» розуміється усвідомлення людиною власної приналежності до певної нації та держави, соціуму, культурних традицій, цінностей, психології, віри у певному історичному періоді розвитку. Слід погодитися з висловленою думкою, що характер національної ідентичності значною мірою визначає майбутнє

держави. Від того, чи населення певної країни ідентифікує себе, власні та групові інтереси з державою, чи держава трактується як завада для реалізації культурних, етнічних, релігійних, мовних, політичних, економічних інтересів, безпосередньо залежить територіальна цілісність країни, стан взаємовідносин між різними групами населення (етнічними, політичними, соціальними, релігійними тощо), ступінь консолідованості та визначеності суспільства щодо власного майбутнього розвитку в межах певного державного утворення, повага й довіра до державних органів тощо. Національна самоідентичність українців є тим чинником, що сьогодні дає можливість об'єднатися навколо ідеї спротиву ворогу та захисту територіальної цілісності України, а у подальшому дасть можливість об'єднатися навколо ідеї повоєнної відбудови Української держави [3, с. 26–30]. Отже, нормотворча діяльність органів публічної влади має здійснюватися з врахуванням таких складників національної ідентичності як мовно-культурний, історико-меморіальний та ціннісний.

Саме дотримання у процесі нормотворчої діяльності такого її принципу як національна ідентичність дасть можливість забезпечити суспільну легітимність законодавства, тобто визнання, прийняття та підтримку правових норм громадянами, які будуть вважати їх справедливими та обов'язковими до виконання. Основою будь-якої легітимності є відповідність чинного права культурно-ціннісній концепції конкретного суспільства. Схвалення людьми існуючого порядку є наслідком його відповідності поширеним у суспільстві уявленням про правдивий, прийнятний, справедливий лад. В свою чергу, делегітимація – це процес, у перебігу якого право втрачає свою легітимність. Найпоширеніший приклад – це практично повне недотримання якогось припису на практиці, але при цьому формальне його збереження на законному рівні. Якщо держава не вирішує цю проблему в розумні терміни, вона починає «штампувати» надмірну кількість нових приписів. Законодавство для простого громадянина починає втрачати будь-який сенс, люди відчужуються від права, відчуючи до нього неприязнь. Делегітимація часто стає причиною суттєвої соціально-правової кризи [4, с. 23–24].

Національна ідентичність українців безпосередньо пов'язана з європейською ідентичністю, що визначає сьогодні, зокрема, і відповідний напрямок нормотворчої діяльності органів публічної влади – впровадження європейських цінностей та стандартів в законодавство України, адаптацію законодавства України до права Європейського Союзу. Національна ідентичність базується на спільній мові, культурі та історії, тоді як європейська ідентичність ґрунтується на цінностях демократії, прав людини та зв'язку з Європейським Союзом. Європейська ідентичність Українського народу проголошена в преамбулі Конституції України, а цінності, на яких засновано Європейський Союз задекларовано в ст. 2 Договору про Європейський Союз. Так, Союз засновано на цінностях поваги до людської

гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків. При цьому, європейська ідентичність ґрунтується на збереженні та розвитку національної ідентичності народів об'єднаної Європи. Так, в ст. 4 Договору про Європейський Союз зазначено, що Союз поважає національну самобутність держав-членів. Отже, нормотворча діяльність змістом якої є адаптація законодавства України до права Європейського Союзу має бути спрямована на імплементацію європейських стандартів при обов'язковому збереженні національної ідентичності.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що дотримання принципу національної ідентичності у нормотворчості органів публічної влади дозволяє державі розвивати свою національну правову систему та співпрацювати в межах міжнародного права в глобалізованому світі, не розчиняючись у ньому. Дотримання принципу національної ідентичності гарантує, що правова система держави залишатиметься зрозумілою, легітимною та ефективною для власного народу. Отже, національна ідентичність як принцип нормотворчої діяльності має бути закріплений на законодавчому рівні поряд з іншими принципами нормотворчості.

Список використаних джерел

1. Чаплук О. І. Загальні та спеціальні принципи національної правотворчості: поняття, значення та види. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 87-93. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/items/df32ae56-6714-479e-9486-39c22daaa308>.
2. Бірюков Р. М. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрямки трансформації) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Міжнар. гуманіт. ун-т. О., 2011. 20 с.
3. Горінов П. В., Драпушко Р. Г. Становлення національної ідентичності українців як основа національної безпеки української держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 26-30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/2>.
4. Іванченко О. М. До питання легітимності нормативно-правових актів органів публічної влади в сучасній правовій державі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 21-24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/3>.

РОГОВЕНКО Марія Михайлівна,

доцент кафедри психології навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ ПОСТТОТАЛІТАРНОГО СПАДКУ

Формування сучасної правової ідентичності українців відбувається у безпрецедентних умовах історичного та екзистенційного зламу. Тривале перебування української нації в умовах тоталітарної та авторитарної радянської системи залишило по собі глибокий психологічний слід. Сучасний етап державотворення, що супроводжується повномасштабною екзистенційною боротьбою за незалежність проти російської агресії, вимагає не лише зовнішніх інституційних реформ, а й докорінної внутрішньої трансформації суспільної та індивідуальної правосвідомості. Правова ідентичність у цьому контексті виступає не просто як набір знань про закони, а як фундаментальна психосоціальна та світоглядна категорія, що визначає здатність нації до самозбереження та розвитку.

Правова ідентичність є ключовою духовною складовою правосвідомості. Вона визначає глибинне ставлення особистості до права, держави, справедливості та своїх громадянських обов'язків, формуючи усвідомлену повагу до закону та переконання в необхідності його дотримання [1]. З погляду політичної філософії та психології зріла правова ідентичність означає, що людина сприймає себе як повноправного суб'єкта публічної сфери (*res publica*), а державу – як інструмент забезпечення суспільного блага, а не як сакралізований апарат примусу.

Для посттоталітарних суспільств характерним є специфічний набір психологічних та світоглядних деформацій, які в сукупності утворюють «посттоталітарний синдром». У правовій площині він проявляється через тотальний правовий нігілізм, відчуження громадянина від інститутів влади, патерналізм та сприйняття закону виключно як репресивного, ворожого інструменту. Радянська система цілеспрямовано знищувала концепцію природного права, перетворюючи громадянина з суб'єкта права на об'єкт державного управління. Психологічним наслідком цього стала масова вивчена безпорадність, соціальна апатія та формування подвійної моралі (декларативне підпорядкування системі та фактичне її саботування на побутовому рівні).

Подолання цього деструктивного спадку в Україні є тривалим процесом, який значно пришвидшився протягом останнього десятиліття. Ця трансформація спирається на дію кількох ключових психологічних та соціальних механізмів:

1. Когнітивний зсув: від об'єкта впливу до суб'єкта права. Відбувається поступова зміна базової правової парадигми. Покоління, що сформувалося в умовах незалежності, психологічно не сприймає радянську концепцію «людини для держави». Замість неї кристалізується демократичний світогляд: «держава для людини». Право починає усвідомлюватися як інтегральна характеристика суспільства, що гарантує стан свободи особи та захищає її суб'єктивні права [3]. Цей когнітивний зсув дозволяє українцям подолати навчену безпорадність і усвідомити власну правоздатність не лише де-юре, але й де-факто.

2. Механізм поведінкової самоорганізації та мережевої солідарності. Українська правова культура історично має міцне коріння звичаєвого права, де поняття справедливості, честі та домовленості часто важили більше за писані норми імперських центрів. У періоди криз (Револуція Гідності, початок російського вторгнення у 2014 році, повномасштабне вторгнення у 2022 році) українське суспільство продемонструвало феноменальний рівень горизонтальної самоорганізації (волонтерські рухи, добровольчі формування). З психологічної точки зору це не просто компенсація тимчасової слабкості державних інституцій. Це прояв глибинного механізму відновлення правового порядку «знизу», де громадяни добровільно беруть на себе обов'язки суверена, керуючись внутрішнім розумінням природного права та справедливості.

3. Ціннісна кристалізація та інтерналізація норм. Якщо в тоталітарній системі виконання закону тримається на страху перед зовнішнім покаранням, то зріла правова ідентичність базується на інтерналізації (внутрішньому засвоєнні) правових норм. Події останнього десятиліття вивели на перший план концепт «гідності» як фундаментальної і одночасно правової та психологічної категорії. Гідність стає тим внутрішнім мірилом, яке не дозволяє толерувати корупцію, авторитаризм чи порушення базових прав, стимулюючи проактивну громадянську поведінку.

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України, стала найрадикальнішим та найжорсткішим каталізатором цих трансформаційних процесів. Війна вимагає від суспільства абсолютної чіткості у світоглядних координатах «свій-чужий» і остаточно руйнує залишки посттоталітарної амбівалентності. Як зазначають дослідники, можуть з'являтися ідеологічні загрози, які спрямовані на роз'єднання суспільства або на спроби використовувати військовий конфлікт для реалізації власних цілей. Формування національної свідомості та гідності є засобом запобігання таким загрозам [2].

В умовах воєнного стану та безпрецедентного терору з боку окупаційних військ остаточно розмежовуються дві правові та цивілізаційні моделі. З одного боку – російська неототалітарна (імперська) матриця, де право є фікцією, а індивід повністю поглинається державою. З іншого – українська демократична модель, де навіть в умовах найтяжчої війни зберігається суспільний запит на справедливість, верховенство права та захист прав людини. Тотальна екзистенційна загроза змусила українців не лише деконструювати залишки радянського патерналізму, а й взяти на себе абсолютну відповідальність за

збереження своєї державності. Спротив агресору прискорив психологічне дорослішання нації.

Таким чином, трансформація правової ідентичності українців – це глибокий, історично обумовлений процес переходу від посттоталітарної моделі пасивного підпорядкування до проактивної позиції відповідального громадянства.

Ключовими психологічними механізмами, що забезпечують подолання радянського спадку, виступають: когнітивна реструктуризація образу права (від інструменту репресій до гарантії свобод), ціннісна переорієнтація на людську гідність як базис природного права, та потужна поведінкова самоорганізація на засадах мережевої солідарності. Повномасштабна війна стала тим критичним випробуванням, яке форсувало кристалізацію правової свідомості. Долаючи екзистенційну загрозу, українське суспільство остаточно звільняється від психології «жертви обставин» чи «об'єкта імперії», стверджуючи себе як повноцінного історичного суб'єкта, здатного зі зброєю в руках захищати власне право на життя, свободу та демократичний правовий лад.

Список використаних джерел

1. Кравцов Ю. С., Якуніна А. О. Правова ідентичність як духовна складова правосвідомості. *Грані*. 2015. № 4. С. 96–99.
2. Карпінська Р., Беляк В. Формування національної свідомості та гідності як ціннісних рис особистості в час війни. *Вісник Львівського університету*. Серія психологічні науки. 2023. Вип. 18. С. 29–38.
3. Максимов С. І. Правова культура як інтегральна характеристика правової системи. *Правова система України: проблеми і тенденції розвитку* : матеріали наук.-практ. конф., 3 червня 2010 р., Харків ; редкол. : Ю. П. Битяк та ін. Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. С. 7–9.

САВЧЕНКО Ярослава Андріївна,
аспірант Державної наукової установи
«Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук
України»

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ФОНДУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Російська агресія спричинила безпрецедентні втрати для культурної спадщини України. Руйнування об'єктів культурної спадщини – це не лише матеріальні втрати, але й удар по національній ідентичності та історичній пам'яті українців. У цих умовах виникла нагальна стратегічна потреба у

створенні спеціального фонду, який би залучав ресурси для збереження і відновлення культурної спадщини України.

Експертні дослідження підтвердили дефіцит фінансування на реставрацію та охорону пам'яток культури в Україні. У відповідь експертна спільнота ще у 2022–2023 роках запропонувала створення спеціального фонду для культурної спадщини – механізму, що міг би мобілізувати міжнародну допомогу та доповнити державні програми [1]. Ця ідея отримала розвиток у 2025 році, коли, згідно зі Стратегією розвитку культури України до 2030 року, було передбачено заснування такої інституції [2]. Зокрема, очікувані результати досягнення стратегічної цілі 3 включають створення Українського фонду культурної спадщини (далі – Фонд). Таким чином, створення Фонду закріплено на рівні державної культурної політики та визнано одним із пріоритетів у повоєнному відновленні України.

Підписання меморандуму про створення Фонду 4 вересня 2025 року в Брюсселі стало відправною точкою [3]. Цей документ зафіксував намір сторін (за підписами т. в. о. Міністра культури та стратегічних комунікацій України та виконавчого директора організації ALIPH) заснувати міжнародну мультидонорську платформу, завданням якої є координація та управління фінансовою допомогою для збереження і відновлення української культурної спадщини. Наразі текст меморандуму відсутній у відкритому доступі.

Надалі були здійснені юридичні кроки для оформлення Фонду як окремої юридичної особи. Вочевидь, враховуючи необхідність довіри з боку донорів, було вирішено зареєструвати Фонд у Бельгії як неприбуткову асоціацію. Співзасновниками новоствореної інституції стали організація ALIPH та Український центр культурних досліджень при Міністерстві культури України [4]. Це може бути реакцією на інституційну вразливість українських органів у сфері спадщини (кадрові втрати, реорганізації, фрагментація повноважень, різний рівень спроможності на місцях). Міжнародний оператор у такій логіці виступає гарантом стабільності правил, тоді як українська сторона має задавати пріоритети й формувати запит, але не брати на себе весь операційний тягар адміністрування коштів на старті. Важливо підкреслити, що Фонд не має дублювати діяльність існуючих установ чи програм, а заповнювати системні прогалини у фінансуванні сфери спадщини [5].

Попри успіх створення Фонду, існує низка проблемних питань, з якими він може зіткнутися найближчим часом. Зокрема, фінансова модель фонду передбачає наповнення його бюджету за рахунок добровільних внесків від зарубіжних держав, міжнародних організацій, благодійних фондів та приватних меценатів. Для запуску діяльності Фонду необхідний стартовий бюджет у розмірі 10–15 млн євро і наразі Фонд уже акумулював 3,55 млн євро [4]. При цьому оцінка потреб сягає кількох мільярдів євро. У разі зменшення чи припинення зовнішньої підтримки Фонд ризикує зупинити діяльність.

Один із варіантів – збільшення частки державного фінансування. Україна могла би щороку закладати у державний бюджет окремий рядок на Фонд. Важливо при цьому, щоб ці кошти були захищені від перерозподілу і

невикористаний залишок не повертався до загального фонду бюджету в кінці року, а автоматично переносився на наступний рік. Це можна реалізувати через механізм спеціального фонду державного бюджету (аналогічно до Державного дорожнього фонду чи Державного фонду регіонального розвитку), або як цільовий позабюджетний рахунок. Такий підхід особливо актуальний, оскільки реставрація пам'яток – довготривалий процес, і річного циклу фінансування може бути замало для повної реалізації проєкту.

Також, якщо зовнішні внески будуть недостатніми, Україна має вибудувати власну систему меценатства та приватних пожертв на культуру. Станом на 2026 рік Мінкультури активно просуває реформу меценатства, в тому числі, розроблено законопроект про запровадження податкових стимулів для спонсорів культури [6].

Окремо варто розглянути можливості державно-приватного партнерства у фінансуванні та реалізації проєктів реставрації. У світовій практиці існують такі моделі. Фонд може стати каталізатором ДПП у сфері культури.

Організаційні ризики становлення інституції також існують. Інституційна спроможність Фонду тільки формується. Є ризик бюрократичної інерції або неузгодженості між співзасновниками. Структура управління Фондом будується за моделлю міжнародного фонду з колективним керівництвом. Зокрема, поки не обрано постійного директора, ALIPH фактично виконує операційне управління. Водночас кількість представників від України у Раді директорів є доволі непропорційною (два з восьми) [7].

Також виникають запитання щодо процедури відбору об'єктів / проєктів, що будуть фінансуватися за кошти Фонду, можливих пріоритетів, процедури контролю тощо. Оскільки Фонд оперує коштами платників податків інших держав, на нього буде звернена увага як українського суспільства, так і міжнародної спільноти. Тому необхідно забезпечити незалежний фінансовий аудит, регулярну публікацію звітів про використання коштів, залучення спостерігачів від донорів тощо. При цьому, у процесі реалізації проєктів на території України, вищезазначене має відповідати і законодавству України, водночас не створюючи додаткові бюрократичні перепони.

Не можна забувати і про технічні та експертні проблеми. Навіть якщо гроші будуть, постає питання спроможності їх ефективно використати. Реставрація потребує, зокрема, проєктно-кошторисної документації, дозволів, фахового нагляду тощо. В Україні війна спричинила значний відтік кадрів. Тобто Фонду варто передбачити також фінансування підготовки нових фахівців, зокрема реставраторів, можливість залучати експертів з-за кордону, стандартизувати підходи до відновлення тощо.

У підсумку, Фонд був закріплений на рівні державної політики, але вже розпочав роботу як іноземна інституція. Нормативно-правові рішення (стратегічні документи Уряду та міждержавні угоди) дали основу для його створення. Проте надалі потрібно не лише подолати існуючі виклики, а й убезпечити існування та функціонування Фонду як довгострокового інструменту відбудови нашої спадщини на рівні актів законодавства України.

Список використаних джерел

1. Розробка та адвокація моделі Українського фонду культурної спадщини (УФКС), 2025. *PPV – Knowledge Networks*. URL: https://www.ppv.net.ua/uk/works_categories/institutional-development/works/ukrainian-cultural-heritage-fund (дата звернення: 11.02.2026).
2. Про схвалення Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.03.2025 № 293-р : станом на 6 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293-2025-r#Text> (дата звернення: 11.02.2026).
3. МКСК та ALIPH підписали Меморандум, який започатковує створення Українського фонду культурної спадщини. Міністерство культури України. URL: <https://mincult.gov.ua/news/mksk-ta-aliph-pidpysaly-memorandum-yakuj-zapochatkovuye-stvorennnya-ukrayinskogo-fondu-kulturnoyi-spadshhyny> (дата звернення: 11.02.2026).
4. Тетяна Бережна презентувала Український фонд культурної спадщини в Парижі на Зустрічі високого рівня. *Міністерство культури України*. URL: <https://mincult.gov.ua/news/tetyana-berezhna-prezentovala-ukrayinskyj-fond-kulturnoyi-spadshhyny-v-paryzhi-na-zustrichi-vysokogo-rivnya> (дата звернення: 11.02.2026).
5. Ukrainian Cultural Heritage Fund. Summary of the Expert Stakeholder Workshop. June 20, 2025. *PPV – Knowledge Networks*. URL: https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/UCHF_Brief_of_Florence_Workshop_June_2025.pdf (дата звернення: 11.02.2026).
6. Уряд схвалив законопроект про меценатство у сфері культури. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-skhvalyv-zakonoprojekt-pro-metsenatstvo-u-sferi-kultury> (дата звернення: 11.02.2026).
7. Тетяна Бережна презентувала склад Ради директорів Українського фонду культурної спадщини. *Міністерство культури України*. URL: <https://mincult.gov.ua/news/tetyana-berezhna-prezentovala-sklad-rady-dyrektoriv-ukrayinskogo-fondu-kulturnoyi-spadshhyny> (дата звернення: 11.02.2026).

САЛАМАХА Ігор Валерійович,

доцент кафедри інформаційної
економіки, підприємництва та фінансів
Інженерного навчально-наукового
інституту ім. Ю. М. Потебні
Запорізького національного
університету, кандидат історичних
наук, доцент

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС
ПРО УКРАЇНСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В СЕРЕДИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ
(за матеріалами Й. Г. Коля)**

У сучасній історичній науці поняття ідентичності використовується для позначення сукупності уявлень про спільне походження, історичну пам'ять, мову, культуру, соціальні практики та символічні межі, які дозволяють певній групі усвідомлювати себе як окрему історичну спільноту. Важливо підкреслити, що в контексті ХІХ століття йдеться не про модерну національну ідентичність у її політичному значенні, а про історично зумовлені форми колективної самоідентифікації, які ще не були інституціоналізовані у вигляді національних програм.

У цьому сенсі особливу цінність для дослідника становлять зовнішні описи, створені західноєвропейськими авторами, які фіксували ознаки ідентичності українського населення ще до появи сформованого українського національного руху. Такі джерела дозволяють реконструювати, як українська ідентичність сприймалася та описувалася поза межами імперського російського історіографічного дискурсу.

Важливим джерелом для аналізу європейської рецепції української ідентичності є тритомна праця німецького географа, історика та етнографа Йогана Георга Коля «Reisen im Inneren von Rußland und Polen» («Подорож внутрішніми районами Росії і Польщі») 1841 року. Другий том цього видання, присвячений Україні (von J. G. Kohl. Reisen im Inneren von Rußland und Polen. 2, Die Ukraine. Kleinrußland) [1], містить системний опис простору, населення, історичної пам'яті, мови, побуту та соціальних практик українців у порівнянні з великоросами. Саме в цьому корпусі спостережень українська ідентичність постає як цілісне історико-культурне явище, а не як регіональний різновид «загальноросійського» цілого.

Жанрово праця Й-Г. Коля належить до подорожньо-етнографічної літератури першої половини ХІХ століття, сформованої в межах романтичної історіографії та ранньої антропології. Водночас вона вирізняється прагненням автора пояснити відмінності між народами імперії через історичні, географічні та соціальні чинники. Це дозволяє використовувати її як джерело для реконструкції форм української ідентичності.

У викладі Й-Г. Коля Україна постає як окрема історико-географічна цілісність, що має власний центр – Київ, який автор трактує як колиску історичної традиції українського народу. Простір розселення українців окреслюється значно ширше за адміністративні межі імперських губерній і охоплює території від Карпат до нижньої Волги. Така просторова візія є важливою складовою історичної ідентичності, оскільки формує уявлення про «свою» територію як про цілісний і історично обґрунтований простір.

Центральним елементом української ідентичності у Коля виступає історична пам'ять. Автор неодноразово підкреслює, що українське суспільство зберігало уявлення про колишню політичну автономію, гетьманський устрій і власні форми самоврядування. Втрата цих інституцій унаслідок інтеграції до Російської імперії не зруйнувала історичну ідентичність, а трансформувала її у форму культурної пам'яті, яка підтримувалася через родинні архіви, портрети гетьманів, рукописні історії та хроніки. Наявність такої пам'яті дозволяє говорити про тяглість української ідентичності задовго до її політичної артикуляції.

Окреме місце у спостереженнях Коля займає мова як фундаментальний маркер ідентичності. Автор рішуче відкидає уявлення про українську мову як похідну або змішану, наголошуючи на її слов'янському походженні та структурній самостійності. Водночас він фіксує практики імперської мовної політики, спрямованої на витіснення української мови зі сфери освіти. У контексті дослідження ідентичності це дозволяє трактувати мову не лише як засіб комунікації, а як поле символічної боротьби.

Важливим компонентом української ідентичності Коля вважає народну культуру, насамперед усну поетичну традицію. Пісні, звичаї та обрядовість постають як механізми збереження історичного досвіду та соціальних норм. Зауваження автора про численних народних поетів, не зафіксованих у письмовій традиції, дозволяють інтерпретувати українську ідентичність як таку, що значною мірою підтримувалася поза межами офіційних інституцій і книжної культури.

Опис релігійності українців, поданий у термінах, характерних для наукової мови XIX століття, у сучасному історичному прочитанні може розглядатися як свідчення синкретичної ідентичності традиційного аграрного суспільства, у якій поєднувалися християнські та дохристиянські елементи. Це ще раз підкреслює складність і багатовимірність української ідентичності, зафіксованої у спостереженнях Й.-Г. Коля.

У підсумку матеріали Йогана Георга Коля дозволяють реконструювати європейське бачення української ідентичності в середині XIX століття як історично сформованої системи уявлень про спільне минуле, простір, мову та культуру. Критичне прочитання цих джерел дає змогу не лише уточнити місце України в європейській історичній думці середини XIX століття, а й глибше

зрозуміти витoki сучасних дискусій про українську ідентичність у довгій історичній перспективі.

Список використаних джерел

1. Kohl, Johann Georg. Reisen im Inneren von Rußland und Polen. Bd. 2: Die Ukraine. Kleinrußland. Dresden, 1841. 414 p.

СЕМЕНЕНКО Анжеліка Андріївна,

доцент кафедри цифрового візуального
мистецтва Національної академії
образотворчого мистецтва
і архітектури, кандидат філософських
наук

**РОБОТА З КУЛЬТУРНОЮ ПАМ'ЯТТЮ
У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

Пам'ять – одна з фундаментальних категорій індивідуальної та суспільної свідомості. Культура як форма існування людського світу є певним чином структурованою, візуалізованою, матеріалізованою пам'яттю. Робота з культурною пам'яттю набуває особливої актуальності в умовах глобалізаційних процесів та загострення цивілізаційних конфліктів. Теми культурної спадщини і пам'яті були актуалізовані у соціально-філософській та культурологічній думці не так давно – у другій третині ХХ ст. Публікації, присвячені колективній пам'яті (Яна Ассмана, Юрія Лотмана, П'єра Нора, Моріса Хальбвакса, Патріка Х. Хаттона), вводять її в центр міждисциплінарного дискурсу й розкривають теоретичну колізію, де культурна пам'ять і соціальна ідентичність існують та функціонують як взаємопов'язані і взаємообумовлені. Культурна пам'ять постає не сховищем інформації про минуле, а складною, постійно змінюваною субстанцією, що не зберігає, а продукує смисли важливі для теперішнього та майбутнього соціальної групи, її суб'єктності.

Астрід Ерл (Astrid Erll) пропонує поняття «культурна пам'ять» (cultural memory) «як фундаментальний міждисциплінарний проєкт». Культурна пам'ять охоплює соціальну пам'ять (дослідження пам'яті в соціальних науках), речову чи медійну пам'ять (що є в центрі уваги літератури і медіадосліджень) та ментальну чи когнітивну пам'ять (досвіди психології і неврології) [1, с. 2–4].

Робота з культурною пам'яттю це широкий комплекс практик – від академічних досліджень до повсякденних освітніх та культурних ініціатив. Так, сфера культурної політики має визначити саму «політику пам'яті», розвивати інституції пам'яті (музеї, архіви, меморіали, культурні центри),

підтримувати національне мистецтво, мову, традиції. У сфері освіти формується критичне і відповідальне ставлення до минулого шляхом включення національної історії, літератури, мистецтва, народної творчості в освітні програми. Медіа та публічний простір артикулює суспільству спільну історію та культуру через кіно, музику, медіапроекти, фестивалі, виставки, топоніміку, пам'ятники й пам'ятні дати.

Важливою сферою формування культурної пам'яті є громадські ініціативи (локальні проекти зі збереження спадщини, відродження фольклорних традицій, документування спогадів очевидців історичних подій), те, що означається як «збірна пам'ять» (collected memory) [3, с. 2]. Цей напрям актуалізується тільки у «відкритих суспільствах» і саме він забезпечує державну політику пам'яті від надмірного офіціозу, уніфікації та помпезності. Таким чином, активність різних соціальних груп, що відстоюють своє право на пам'ять, борються за поліфонічність пам'яті у публічному просторі витуває тестом на рівень розвитку громадянського суспільства, плюралізм і конкуренцію соціально-політичної сфери.

Метою, що визначає «хто кого змусить пам'ятати, про що саме і чому» (Алон Конфіно), є захист і збереження групової ідентичності, її норм та цінностей. Особливо актуальною для українського суспільства зараз є досвід роботи з колективними травмами, що вимагає філігранних вмінь балансувати між користю та небезпекою «пропрацювання» травматичного досвіду. Адже сформовані культурною пам'яттю нарації та символічне виробництво має бути доданням «темної роботи травми», що загрожує на фоні тривання травматичного досвіду, стати не складовою, а домінуючою основою ідентифікації соціуму, заміщаючи у суспільній свідомості образ майбутнього образами минулого.

З точки зору формування національної ідентичності особливо важливим компонентом функціонування культурної пам'яті виступають, крім комеморативних практик (річниці, дні пам'яті, вшанування, канонізація героїв) і культурного виробництва (мистецтво та медіа), механізми відновлення справедливості (розслідування подій, створення трибуналів, покарання винних, компенсації постраждалим). Саме ця складова здатна закласти основи здорового сприйняття нацією себе та своїх жертв та втрат, і паралельно досвіду горювання, закласти основи осмислення перемог і сенсів боротьби народу за незалежність та ідентичність.

Широкомасштабне вторгнення в лютому 2022 року активізувало внутрішньо-українську дискусію щодо деколонізації своєї культури. Рефлексивна робота щодо характеру та проблем власної культури та ідентичності неминує загострює питання ревізії культурної пам'яті та матеріального її втілення: здійснюються як теоретичні дискусії, так і акції санації українських територій від символів та маркерів належності до імперської культури Росії.

Такий сплеск нового текстотворення в українській культурі, що виражається у практиці «забуття», «збереження», «реконструкцій» минулого у символічних культурних формах («інвентаризація» пам'ятників, організація

студій пам'яті (memory studies), численних громадських рухів та організацій задля збереження традиційного культурного комплексу українства, утворення нових музеїв, заповідників, пам'ятників тощо), є довгоочікуваним і закономірним процесом становлення культурної пам'яті та самоідентифікації української нації. Він поки ще не є достатнім, щоб компенсувати всі ті численні культурні травми, пережиті вітчизняною культурою, та надскладну реальність сьогодення. Але являє собою потужний рух семіотичного зсуву, результатом якого певно стане гармонізований образ України, формування культурної пам'яті та продукування нових культурних смислів, актуальних не тільки для вітчизняної, а й для світової культури.

Список використаних джерел

1. Erll A. Cultural Memory Studies: An Introduction. Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook / ed. by A. Erll, A. Nünning in collaboration with Sara B. Young. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2008.
2. Confino, Alon. Collective Memory and Cultural History: Problems of Method. *The American Historical Review* 102, no. 5 (1997): 1386–1403. DOI: <https://doi.org/10.2307/2171069>
3. Young James E. The Textures of Memory: Holocaust Memorials and Meaning. New Haven : Connel UP, 1993.

СИЛКА Оксана Захарівна,
професор кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України, доктор історичних наук,
доцент;

РЕДЬКО В'ячеслав Дмитрович,
аспірант кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук
Національного університету
біоресурсів і природокористування
України

СЕЛЯНСЬКИЙ ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР ЯК ІСТОРИКО-ПРАВОВА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення історико-правових засад зародження та функціонування публічного простору українського села як соціальної практики, у межах якої формувалися

механізми громадської самоорганізації, комунікації та колективної ідентифікації. Посилення наукового інтересу до аналізу організації громадського середовища України наприкінці XIX – на початку XX ст. актуалізує вивчення селянського публічного простору як важливого чинника становлення української ідентичності в умовах російських імперських трансформацій.

Селянство було найчисельнішим у соціальній структурі суспільства України. За результатами першого загальнодержавного перепису населення Російської імперії 1897 р., селянство в Україні складало 93 % від усього населення [1, с. 15]. На початку XX ст. українська сільська громада формувалася як особливий тип соціальної організації в межах імперського соціального простору, що виразно проявлялося у локальних практиках аграрних відносин та господарської діяльності. Але не менш важливий аспект вивчення сутності української сільської громади досліджуваного періоду полягає в тому, що особливі методи комунікації, місцевого управління та регулювання відносин між громадами, її членами, а також між громадами та представниками влади, стали підґрунтям для формування специфічної публічної сфери. Остання розглядається нами як інструмент реалізації сільської громадської активності та основи для становлення публічного простору українського села. Разом із тим, варто зазначити, що попри збереження високої актуальності проблематики дослідження публічного простору, його історичних передумов і етапів розвитку, вітчизняна історіографія переважно зосереджувалась на аналізі процесів формування та еволюції міського публічного простору України. Натомість сільський вимір цього явища тривалий час залишався на периферії наукової уваги. Але, в останнє десятиліття спостерігається зростання наукового інтересу до проблем організації публічного простору в сільській місцевості, зокрема в контексті вдосконалення діяльності територіальних громад і розвитку місцевого самоврядування. У зв'язку з цим обґрунтованою є необхідність подальших комплексних досліджень історії формування та розвитку вітчизняного публічного селянського простору.

Сучасні іноземні (Х. Арендт, Ю. Габермас, М. Конн та ін.) та вітчизняні (О. Котуков, С. Лукін та ін.) дослідники публічної сфери пропонують різноманітні підходи до розуміння сутності концепту «публічний простір»: «все, що з'являється в громадській сфері, і що кожен може побачити і почути, має якнайширшу гласність ..., збирає нас разом і запобігає тому, щоб ми усували один одного» [2, с. 55-57], «сфера, що є посередником між суспільством і державою, в якій громадськість організовується як носій публічної думки» [3, с. 50], «визначення публічного простору через три основні компоненти: власність, доступність та інтерсуб'єктивність (здатність просторів сприяти незапланованим контактам між людьми)» [4, с. 11] або «відкрита багатошарова та багатовимірна сфера, в якій відбувається комунікація між різними індивідами з приводу ведення спільних (суспільних) справ» [5, с. 71]». Ми поділяємо погляд С. Лукіна, про те, що публічний простір доцільно розуміти як «певний базис чи конструкт, а також комунікаційний

простір, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами, де кожен громадянин може реалізувати своє право на участь у політичному, соціальному, релігійному житті великої та малої соціальної групи та суспільства зокрема» [6, с. 71]. Фактично, центральне місце в розумінні публічного простору займає комунікація її учасників що, як зазначають вітчизняні науковці, є невід'ємною функцією публічного простору – він є «місцем для зустрічей, спілкування, самовираження, проведення вуличних парадів, спільних святкувань» [7, с. 40]. У свою чергу, дана властивість також наділяє розуміння публічного простору як середовища вироблення громадської думки [8, с. 101].

Становлення сільського публічного простору в Україні стало можливим унаслідок реформаторських заходів уряду в 1861–1871 рр., які, серед іншого, передбачали розширення участі сільської громади в управлінні на основі самоврядних принципів. Заплановані зміни повинні були забезпечити формування дієвого інституту місцевого самоврядування, який б встановлював право селян самотійно вирішувати питання місцевого життя шляхом ефективного ведення діалогу з центральною владою. Однак унаслідок проведених контрреформ кінця XIX ст. остаточне формування зародків сільського публічного простору було відтерміновано до початку XX ст. Підтримуємо погляд дослідниці І. Верховцевої, яка характеризує період контрреформ, як час «корекції в сфері селянського самоврядування з метою посилення урядового контролю над селом і скерування його розвитку відповідно до імперських завдань, насамперед пов'язаних із вирішенням проблем аграрної сфери й піднесенням ефективності фіскальної політики» [9, с. 397].

Новим поштовхом до активізації процесів розвитку публічної сфери села стала реалізація століпінської аграрної реформи 1906–1911 рр. У цей період «проявилися тенденції зменшення станово-корпоративного й посилення територіального (власне місцевого) самоврядного потенціалу» [10, с. 74]. Подолання замкненості традиційних форм громади супроводжувалося переходом до нових моделей управлінської взаємодії. Сільські сходи та органи самоврядування дедалі частіше виконували роль майданчиків ухвалення колективних рішень, набуваючи ознак публічних інституцій. Унаслідок цього в українських губерніях поступово формувалася простір соціальної комунікації, у межах якого індивід отримував можливість брати участь у політико-управлінській діяльності через взаємодію з іншими членами громади на підставі загальнозначущих правил і ціннісних орієнтирів.

Отже, з огляду на домінування сільського сегменту населення українських губерній, а також еволюцію нормативно-правової бази, що регулювала аграрні відносини та інститути місцевого самоврядування на сільському рівні у другій половині XIX – на початку XX ст., було закладено передумови для формування й поступового розвитку самоврядного потенціалу українських сільських громад. Це, своєю чергою, створило підґрунтя для виникнення публічного селянського простору як історико-правового та соціального середовища. Формування такого простору безпосередньо впливало на життєдіяльність

українського суспільства, сприяючи розвитку практик соціальної взаємодії, комунікації та взаємодопомоги, а також розширенню участі селян у громадському й самоврядному житті. Публічний селянський простір забезпечував можливості ефективного використання комунікативного потенціалу громади для обговорення та розв'язання нагальних суспільних питань, залучення селян до процесів локального управління й формування колективних уявлень і цінностей, що становили важливу складову української ідентичності на зламі XIX–XX ст.

Список використаних джерел

1. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX століть: соціально-політичний портрет / голов. ред. С. Б. Головка. Київ : Либідь, 1993. 172 с.
2. Арендт Г. Становище людини / пер. з англ. М. Зубрицька. Львів : Літопис, 1999. 264 с.
3. Habermas J., Lennox S., Lennox F. The Public Sphere: An Encyclopedia Article (1964) / trans. by S. Lennox and F. Lennox. *New German Critique*, 1974. № 3. Р. 49–55.
4. Kohn M. *Brave New Neighborhoods: The Privatization of Public Space*. New York : Routledge, 2004. 256 р.
5. Котуков О. А. Теоретичні засади формування публічного та публічно-політичного просторів. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 65–73.
6. Лукін С. Ю. Особливості організації публічного простору для розвитку сільської місцевості в умовах децентралізації. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 18. С. 55–59.
7. Мезенцев К. В., Мезенцева Н. І. Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація. *Харків: Часопис соціально-економічної географії*. 2011. Вип. 11 (2). С. 39–47.
8. Лукін С. Ю. Громадянське суспільство у формуванні публічного простору в процесах державотворення. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 2 (25). С. 99–103.
9. Верховцева І. Г. Селянське самоврядування в Російській імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) : дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.02 / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2018. 701 с.
10. Верховцева І. Г. Комунікації сільських громад на початку XX ст.: до передумов формування вітчизняного публічного простору. *Конструктивна рефлексія конфронтації і кооперації: психологічні ризики і ресурси війни* : матеріали міжнародної міжгалузевої конференції, м. Київ, 25 квітня 2023. Київ, 2025. С. 72–74.

СКИБА Оксана Петрівна,

доцент кафедри політології, соціології
та філософії Державного університету
«Київський авіаційний інститут»,
кандидат філософських наук, доцент;

СКИБА Іван Петрович,

доцент кафедри політології, соціології
та філософії Державного університету
«Київський авіаційний інститут»,
кандидат філософських наук

СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Поняття «національна ідентичність» є досить складним і багатограним і тому виступає предметом досліджень багатьох наук. У найширшому сенсі «ідентичність» означає усвідомлення особистістю своєї належності до певної спільноти, що допомагає їй самовизначитися в сучасному культурно-історичному просторі і більш впевнено орієнтуватися у світі. Дане поняття стало предметом уваги багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема таких як Ю. Хабермас, Е. Сміт, С. Хантінгтон, Л. Грінфелд, К. Нілсен, К. Хюбнер, У. Кімлик, С. Шульман, М. Головатий, Л. Губерський, В. Пироженко, Т. Воропай, А. Колодій, В. Кремень, Л. Нагорна, М. Попович, М. Шульга тощо.

На формування і становлення ідентичності впливає багато чинників, таких як родина, релігійні переконання, традиції, друзі, засвоєна людиною система цінностей тощо. Національна ідентичність твориться самою особистістю, тісно пов'язана з її життєвим вибором, цінностями, свідомим ототожненням з тією чи іншою нацією. Нація формується в процесі культурно-історичного розвитку, об'єднана спільними звичаями, традиціями, нормами моралі, мовою, територією. Мірою рівня усвідомлення своєї належності до нації є поява національної свідомості, що свідчить про те, що людина поділяє інтереси, ціннісні орієнтації, звичаї і традиції даної спільноти. При формуванні національної самосвідомості також велике значення має «...етнічна ідентифікація (етнічність), тобто формування стійких уявлень людини про себе як про члена конкретної етнічної групи [5, с. 308].

Учені виділяють п'ять найважливіших чинників національної ідентичності:

- а) людські переконання;
- б) наявність спільного історичного минулого, обов'язків та уявлень про спільне майбутнє;
- в) спільні дії, тобто дієва ідентичність;
- г) спільна батьківщина, держава;

д) спільні характеристики, що об'єднуються поняттями «національного характеру», спільної культури та спільних політичних принципів (демократія, верховенство закону тощо) [4, с. 32]. Окрім цього, також важливим чинником, що впливає на формування ідентичності є наявність належної освіти та виховання. Саме вони складають основу фундаменту, на якому формується національна самосвідомість та національна ідентичність кожного українця.

Сьогодні серед важливих чинників, що впливають на процес формування національної ідентичності молоді, слід назвати, з одного боку, процеси глобалізації, а з іншого – різноманітні рухи, що спрямовані на збереження своєї унікальності, що виникають через відірваність значної частини населення від національних культурних цінностей та орієнтацію на західні цінності та шаблони поведінки. Національно-культурні цінності є вічними і протягом історичного розвитку лише збагачуються і розкриваються через нові грані, які дозволяють більш глибоко інтерпретувати їхній зміст і по новому осягнути складність проблеми формування національної культурної ідентичності сьогодення. Більш глибокі знання про національні культурні цінності, традиції, звичаї сприяють формуванню національної ідентичності та збереженню рідної національної культури.

Українці, маючи більш ніж тисячолітню історію, можуть презентувати себе як свідому націю з високими ідеалами і власною самоцінністю. У такому ракурсі національна ідентичність постає призмою, через яку розглядається багато аспектів сучасного життя, включаючи проблеми національного самовизначення. Оскільки національна ідентичність поняття надзвичайно різнопланове і багаторівневе, то однією з його складових є культурна ідентичність. Культурна ідентичність полягає в усвідомленому ототожненні людської особистості з певною культурою, прийняття її моральних норм, цінностей та моделей поведінки. Залежно від культурної ідентифікації особистості формуються світоглядні орієнтації, культурні і моральні цінності, знання мови тощо.

При становленні української національної ідентичності виникають певні складнощі, оскільки вона містить в собі суттєві відмінності в уявленнях про спільне історичне минуле країни, яке визначає сучасний образ нації та держави і особливості їхнього сприйняття громадянами. Як справедливо відмічає В. Середа, відновлення структури «історичної ідентичності», зокрема її трьох основних елементів (календарних свят, історичних осіб, головних періодів і подій, тощо), свідчить, що інституалізація історичної пам'яті та історичної ідентичності великою мірою пов'язана з регіональністю [3].

Якщо для становлення культурної ідентичності основним критерієм є наявність групи людей, що мають спільну культуру, то для національної – важливу роль відіграє наявність політичної спільноти, яка прагне здобути суверенність або вже її здобула. Наявності спільної мови, походження, традицій, культури, ще не достатньо, щоб претендувати на національну ідентичність, політично оформлену націю. Культурну ідентичність спільноти

доречно розглядати як етап, який із необхідністю передує творенню національної ідентичності [2, с. 5].

Деякі учені справедливо пропонують чітко розрізняти поняття «ідентичності», що відноситься до національних спільнот загалом, від поняття «індивідуальної національної ідентичності», яка постає лише одним із аспектів, хоч іноді дуже важливим, інтегральної ідентичності окремого індивіда [1, с. 45]. Зміст індивідуальної національної ідентифікації складає суб'єктивне відчуття єдності з певною національною спільнотою на основі прийняття групових ціннісних орієнтацій та моральних норм. А національна ідентифікація постає як соціально-психологічний процес ототожнення людини зі своєю нацією, як особлива форма соціалізації людини, що спрямована на формування особистості як суб'єкта певної національної спільноти.

У цьому контексті доцільно розглядати поняття національної ідентичності у двох аспектах: філософсько-антропологічному – як індивідуальний процес усвідомлення належності до певної нації, національної культури, і в соціально-історичному – осмислення національних особливостей як імперативу у визначенні історичного шляху розвитку нації. Учені, як правило, виділяють два типи національної ідентичності, причому дають їм різні назви: громадянський й етнічний, політичний і культурний, революційний і трайбалістський, ліберальний та інтеграційний, раціонально-асоціативний і органічно-містичний, громадянсько-територіальний та етнічно-генеалогічний, – або просто патріотизм і націоналізм [2, с. 4]. Тут вказана дихотомія, у межах якої за традицією відмінності тлумачаться з позиції переваг одного з полюсів. Так, у кожній парі перший тип національної ідентичності розглядається часто як «позитивний», заснований на добровільному суспільному договорі, приєднатися до якого можуть всі бажаючі люди, а інший – як виключно «негативний», доступ в який мають лише обрані, що володіють певним набором базових етнічних і культурних ознак. Сьогодні, в умовах глобалізації, визначення національної ідентичності відбувається не тільки на раціональному рівні, а і на сакральному. Традиції, морально-етичні та релігійні уявлення створюють таке собі недоторканне ядро і мають великий вплив на формування життєвої атмосфери національної спільноти та виступають одним із важливих чинників формування ідентичності.

Отже, національна ідентичність – це цілісне явище, що містить елементи культурної ідентичності, які сформувалися протягом історичного розвитку (спільне минуле, традиції, мова, культура, сакральне ядро) та громадянської, яка основана на добровільних угодах щодо умов соціально-політичного співіснування. За своїм змістом національна ідентичність постає як нероздільна сукупна єдність світоглядних ціннісних орієнтацій і соціально-політичних норм співжиття, які сприймають та поділяють більшість громадян країни.

Список використаних джерел

1. Гнатюк О. Прощання з імперією: українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2005. 528 с.
2. Козловець М. А. Національна ідентичність як соціокультурний феномен. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 60. Філософські науки. 2011. С. 3–11.
3. Серeda В. Регіональні виміри українського соціуму: історичне минуле і національні ідентичності. *Агора. Україна – регіональний вимір*. Вип. 3. Київ : ТОВ Стілоc, 2006. С. 29–41.
4. Українська людина європейському світі: виміри ідентичності. Київ : УБС НБУ, 2015. 609 с.
5. Чернуха В. П. Національна ідентичність як індикатор сформованої особистості. *Національна ідентичність як проблема науки й освіти*. Київ : ІОД НАПН України, 2020. С. 307–312.

СМАЗНОВА Ірина Сергіївна,

запрошений дослідник Департаменту політики та міжнародних відносин Йоркського Університету, професор кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор

ВІЙНА ЯК ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

В основі правової ідентичності лежить уявлення про людину як найвищу цінність. Недарма С. П. Рабінович наголошував: «...для суспільства і держави такою цінністю є саме людина» [1, с. 335]. Війна зробила це положення не лише теоретичним, а й екзистенційно пережитим. У широкому сенсі під правовою ідентичністю розуміють усвідомлення особою або спільнотою своєї належності до певного правового порядку, прийняття його цінностей, норм і принципів, а також готовність діяти відповідно до них. Вона формується через правову культуру, правосвідомість, соціалізацію та досвід взаємодії з державою.

Війна є унікальним чинником трансформації правової ідентичності, оскільки радикально змінює досвід взаємодії громадян з державою, актуалізує гідність як центральну правову цінність, робить право інструментом виживання та активує громадянську відповідальність. У цих умовах

формується нова модель національної правосвідомості, яка не могла б виникнути в умовах мирного розвитку.

Ці зміни не залишаються на рівні поведінки – вони формують нові правові смисли. Війна перетворює право з абстрактної категорії на практичний механізм захисту, створює нові моделі громадянської відповідальності та формує національно-правовий наратив, який стає частиною української ідентичності. Однак ці процеси не охоплюють суспільство рівномірно: частина громадян переходить до моделі активної суб'єктності, тоді як інша продовжує відтворювати патерналістські наративи. Це не свідчить про слабкість, а демонструє різні траєкторії правової соціалізації, які війна робить видимими. Саме ця нерівномірність показує, що ставлення до держави не є однорідним і потребує нового осмислення.

У цьому контексті можна констатувати, що відбувається глибокий процес переосмислення ролі держави. Війна стала моментом різкого зростання довіри більшості населення до державних інституцій. І це не механічна лояльність, а результат реального досвіду: інституції виявилися здатними захищати, організовувати, забезпечувати та діяти ефективно у критичних умовах. Як наслідок, в українському суспільстві сформувався новий пантеон Героїв – переважно військових або осіб, безпосередньо пов'язаних із фронтом.

Саме досвід співдії держави й громадян формує новий рівень правової ідентичності, у якій держава сприймається не як зовнішня сила, а як спільний інструмент захисту та виживання. Таким чином, зростання довіри до інституцій, попри певний спад, зумовлений втомою від тривалої чотирирічної боротьби, залишається одним із ключових чинників трансформації правосвідомості українців у воєнний час.

Це нове сприйняття держави створює підґрунтя для подальших змін. Війна радикально змінює спосіб, у який громадяни сприймають державу. Якщо раніше вона часто постає як зовнішня сила, що існує окремо від людини, то в умовах війни формується відчуття держави як «свого» суб'єкта. Це пов'язано з тим, що інституції демонструють реальну ефективність у критичних ситуаціях, а громадяни переживають досвід співдії з ними. Держава стає не об'єктом критики чи дистанційованого спостереження, а частиною колективного «ми», інструментом спільного захисту та виживання. Така зміна сприйняття є одним із ключових чинників трансформації правової ідентичності українців у воєнний час.

Усе це створює передумови для появи нової моделі громадянсько-державних відносин. Війна спричинила перехід до моделі, у якій держава і громадяни діють не як протилежні сторони, а як партнери. У критичних умовах інституції продемонстрували здатність ефективно діяти, а громадяни – готовність брати на себе відповідальність і ініціативу. Це зруйнувало традиційну пострадянську вертикаль «держава – громадянин» і сформувало горизонтальну модель співдії, де держава сприймається як «свій» суб'єкт, а

громадяни – як співтворці правового порядку. Саме ця взаємна суб'єктність стала одним із ключових чинників трансформації правової ідентичності українців у воєнний час.

Поряд із трансформацією взаємин між державою і громадянами змінюється й ціннісна основа правової ідентичності – передусім поняття гідності. Гідність є однією з базових конституційних цінностей України, однак у мирний час вона часто залишалася декларативною нормою. Починаючи з 2014 року, а особливо з 2022 року війна надала їй реального, екзистенційного змісту. У ситуації загрози життю, свободі та самому існуванню держави гідність перестає бути абстрактною категорією й перетворюється на практичний принцип, який визначає поведінку людей, їхню мотивацію та готовність до спротиву.

Саме гідність стає тим внутрішнім критерієм, що дозволяє українцям усвідомити себе суб'єктами, а не об'єктами історії. Вона формує зв'язок між особистою свободою, колективною відповідальністю та правовою суб'єктністю. Спротив агресії – як на фронті, так і в тилу – ґрунтується не лише на прагненні захистити територію, а й на переконанні, що українці мають право жити у вільній державі, діяти відповідно до власних цінностей і не підкорятися насильству. Таким чином, гідність стає не лише моральною, а й правовою основою нової української ідентичності.

Зростання відповідальності супроводжується зміною ставлення до права. Війна суттєво підвищила рівень громадянської відповідальності. Те, що раніше сприймалося як сфера виключної компетенції держави, тепер стало спільною справою. Громадяни масово беруть участь у волонтерських ініціативах, самоорганізуються у горизонтальні мережі, створюють ефективні структури забезпечення, логістики, комунікації. Це не лише соціальні практики – це прояв нової правової поведінки, у якій людина відчуває себе співтворцем правового порядку.

У цих умовах переосмислюється саме поняття «обов'язку». Якщо раніше воно асоціювалося з примусом або формальною вимогою, то тепер набуває характеру внутрішньої норми, добровільно прийнятої громадянами. Обов'язок стає не тягарем, а способом реалізації власної суб'єктності та відповідальності за спільне. Це свідчить про глибоку трансформацію правосвідомості, у якій активна участь у житті держави стає природною частиною ідентичності.

Зростання відповідальності супроводжується й новим розумінням права як інструмента самозахисту. Війна різко актуалізувала міжнародно-правовий вимір існування України. Поняття права на самозахист, права на існування та права на міжнародну підтримку перестали бути теоретичними конструкціями й стали практичними механізмами виживання держави та суспільства. Українці дедалі більше усвідомлюють себе суб'єктами міжнародного права, здатними не лише вимагати дотримання норм, а й формувати глобальний дискурс щодо агресії, геноциду, відповідальності та справедливості.

У цьому контексті формується новий наратив: «ми маємо право бути». Це не просто політичне гасло, а глибокий правовий смисл, який поєднує право на державність, право на свободу та право на гідність. Він стає частиною колективної правової ідентичності, визначаючи місце України у світі та її здатність відстоювати власний правовий статус.

У заключенні підкреслимо, що війна стала каталізатором глибокої зміни правової ідентичності українців. Вона радикально трансформувала досвід взаємодії з державою, актуалізувала гідність як центральну правову цінність, посилила громадянську відповідальність і надала праву нового, екзистенційного змісту. У цих умовах українці переосмислили державу, право, відповідальність і власну суб'єктність.

Сформовані у війні правові смисли – довіра до інституцій, відчуття держави як «свого» суб'єкта, готовність діяти спільно, усвідомлення права як інструмента самозахисту – стають фундаментом нової моделі громадянсько-державних відносин. Ця трансформація має довгострокові наслідки для майбутньої української державності, оскільки закладає підвалини для зрілої правової культури, відповідальної політичної нації та стійкого демократичного розвитку.

Список використаних джерел

1. Рабінович П. Основоположні права людини: до загальнотеоретичної інтерпретації. *Філософія права і загальна теорія права*. № 1–2/2015. С. 327–341.

СОГА Людмила Василівна,
доцент кафедри іноземної філології,
перекладу та методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі, кандидат історичних наук

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ІНШОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Проблема української національної ідентичності є однією з ключових у сучасному гуманітарному знанні, особливо в умовах глобалізації та активної міжкультурної комунікації. Формування та репрезентація ідентичності держави відбуваються не лише у внутрішньому культурному просторі, а й за його межами – через іншомовні тексти, медіа, політичні заяви, художню літературу та офіційні документи.

Іншомовний дискурс відіграє важливу роль у створенні образу України в міжнародному середовищі, адже саме через нього іноземна аудиторія отримує знання про історію, культуру, політичні процеси та світоглядні засади українського суспільства. Тому дослідження мовних механізмів репрезентації української національної ідентичності в іншомовному дискурсі є актуальним і відповідає проблематиці сучасних філологічних та міждисциплінарних студій.

Метою статті є аналіз особливостей репрезентації української національної ідентичності в іншомовному дискурсі та визначення основних лінгвістичних засобів її формування.

Поняття національної ідентичності охоплює сукупність культурних, історичних, мовних та світоглядних характеристик, які об'єднують спільноту та забезпечують її самоусвідомлення. За визначенням сучасних науковців, національна ідентичність формується в процесі соціальної комунікації та значною мірою залежить від мовного чинника [1, с. 45].

Мова є не лише засобом спілкування, а й інструментом конструювання реальності, адже через мовні структури передаються цінності, національні міфи та колективна пам'ять. У цьому контексті іншомовний дискурс виступає посередником між українською культурою та глобальним світом, транслюючи певну інтерпретацію української ідентичності [2, с. 112].

Іншомовний дискурс охоплює широкий спектр текстів: публікації міжнародних медіа, офіційні документи міжнародних організацій, політичні виступи, аналітичні матеріали та художні твори. Усі ці тексти формують уявлення про Україну та українців у свідомості іноземного реципієнта.

Репрезентація української ідентичності в іншомовному дискурсі здійснюється через:

- номінацію (назви, терміни, етноніми);
- оцінні характеристики;
- метафоричні образи;
- історичні та культурні алюзії.

Важливим аспектом є те, що іншомовний дискурс часто відображає не лише об'єктивну реальність, а й ідеологічні настанови автора або медіаплатформи, що впливає на інтерпретацію української ідентичності [3, с. 78].

Одним із ключових механізмів репрезентації є використання лексичних одиниць із національно-культурною семантикою. Такі слова, як *nation*, *independence*, *sovereignty*, *identity*, у поєднанні з топонімом *Ukraine* формують уявлення про державність та самостійність країни.

Не менш важливу роль відіграють дискурсивні стратегії, зокрема:

- стратегія ідентифікації (підкреслення унікальності української культури);
- стратегія легітимації (обґрунтування права України на державний суверенітет);

– стратегія протиставлення (розмежування «свого» та «чужого») [4, с. 203].

У сучасному іншомовному медіадискурсі часто простежується акцент на історичній тяглоті української державності, європейських цінностях та прагненні до демократичного розвитку, що формує позитивний образ української національної ідентичності.

Світоглядні засади української ідентичності в іншомовному дискурсі відображаються через наративи свободи, боротьби за незалежність та культурної самобутності. Такі наративи мають значний вплив на формування міжнародної солідарності та підтримки України [5, с. 59].

Водночас спостерігається проблема спрощення або стереотипізації образу України, що зумовлює необхідність критичного аналізу іншомовних текстів з позицій філології та дискурс-аналізу.

Отже, іншомовний дискурс є важливим чинником формування та трансляції української національної ідентичності в міжнародному просторі. Через мовні та дискурсивні засоби відбувається конструювання образу України, який впливає на світоглядні уявлення іноземної аудиторії. Дослідження репрезентації української ідентичності в іншомовному дискурсі є перспективним напрямом сучасної іноземної філології та сприяє глибшому розумінню міжкультурної комунікації.

Список використаних джерел

1. Сміт Е. Національна ідентичність / пер. з англ. Київ : Основи, 1994. 224 с.
2. Гайдеггер М. Мова і буття. Харків : Фоліо, 2010. 176 с.
3. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge : Polity Press, 1992. 259 p.
4. Водак Р. Дискурс і влада. Львів : Літопис, 2011. 312 с.
5. Бахтін М. М. Естетика словесної творчості. Київ : Мистецтво, 2003. 320 с.

СТЕПАНОВ Сергій Петрович,

заступник начальника кафедри
загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
кандидат педагогічних наук;

БОГДАНОВИЧ Анна Марія,

курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

Ідентичність нації – її цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави. Основою існування будь-якої цивілізаційної системи є її самоідентифікація, оскільки самоідентифікаційний принцип має властивість діяхронного (від покоління до покоління) соціально-культурного відтворення, тобто в підсумку відтворення базових цінностей і стійких навичок людей, визначених традицією культурного розвитку, соціальними та духовними константами.

Минуло понад сто років відтоді, як М. Грушевський поставив ключове питання щодо історичної місії українства: «Хто такі українці та чого вони прагнуть?». І ось уже не одне покоління наших одноплемінників шукає відповідь на нього. А криється вона у таємничості такого соціокультурного поняття, як «ідентичність українства», тобто в самоусвідомленні ним своєї гідності та належності до побратимів зі спільними цінностями: мовою, культурою, історичною пам'яттю, територією, зрештою, із мрією і метою, покликанням і духовним вибором. У сучасному суспільствознавстві досить розповсюджена [1].

Концепція про втрату національними доситами ролі основного, провідного суб'єкта міжнародних відносин, головного системоутворювального елемента глобалізованого світу. Вважається навіть, що держави дедалі більше втрачають рівень власної суверенності на своїй території, механізми суспільної організації переходять від державних інститутів до рук транснаціональних корпорацій, органів місцевого самоврядування, громадських організацій. Песимістичні прогнози стосовно майбутнього національних держав видаються дещо перебільшеними. Дійсно, у передових демократичних державах дедалі міцніше вкорінюється принцип субсидіарності, що визначає базовим рівнем суверенності самовряду громаду та її органи. Але держав, що сягнули такого рівня розвитку, у світі меншість. Їх більшості доводиться концентрувати зусилля своїх інститутів на оргменшість економічного, політичного й культурного життя своїх країн, на

вирішенні гострих соціальних та екологічних проблем, захисті національного виробника, забезпеченні його конкурентоспроможності й національній безпеці тощо. Особливо велика відповідальність покладається на державні інституції тих країн, чиї суспільства тільки стали на шлях самоорганізації та особливо чутливі до негативних проявів процесу глобалізації світу [2].

Список використаних джерел

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. К : НІСД, 2011. 336 с.
2. Медвідь Ф. Українська національна ідея як детермінанта державотворчих процесів. *Політичний менеджмент*. 2005. № 1. С. 35-43. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/medvid_ukrainska.pdf

СТЕЧИШИН Алла Василівна,
доцент кафедри права імені академіка
УАН о. Івана Луцького ЗВО
«Університет Короля Данила»,
кандидат юридичних наук

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК АРХЕТИП УКРАЇНЬСЬКОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ СУБСИДІАРНОСТІ

В умовах широкомасштабної агресії РФ проти України, відбувається не лише збройний конфлікт, а й цивілізаційне зіткнення двох полярних моделей державотворення: авторитарно-централізованої та демократично-децентралізованої. Інститут місцевого самоврядування в цьому контексті набуває значення ключового маркера української національної ідентичності, демонструючи історичну схильність українського соціуму до горизонтальної самоорганізації та поліцентричності влади. Успішність реформи децентралізації та стійкість територіальних громад під час воєнного стану емпірично підтвердили життєздатність муніципальної влади як фундаменту національної безпеки. Відтак, наукове осмислення місцевого самоврядування крізь призму історико-правової традиції дозволяє ідентифікувати його як наріжний камінь вітчизняного конституційного ладу та запоруку європейського вектору розвитку.

Дослідження феномену місцевого самоврядування в українській правовій науці вимагає виходу за межі суто нормативістського підходу та звернення до історико-ментальних засад права. Аналіз еволюції публічної влади на українських землях дозволяє стверджувати, що ідея субсидіарності –

вирішення питань на рівні, найближчому до людини [2, с. 233], є наскрізною для вітчизняної політичної культури.

Гене́за місцевого самоврядування в Україні бере початок від звичаєвого права та вічових традицій Київської Русі. Віче як інститут безпосередньої демократії забезпечувало участь населення міст у вирішенні питань війни і миру, закликанні князя та формуванні адміністрації. Це заклало архетип договірних відносин між владою та громадою, де правитель легітимізувався не лише сакральним походженням, а й згодою підвладних («ряд») [1].

Ключовим етапом інституціоналізації місцевого самоврядування стала рецепція Магдебурзького права у XIV–XVII століттях. Надання українським містам права на самоврядування інтегрувало Україну в європейський правовий простір та сформувало міську культуру, засновану на верховенстві права, виборності магістрату та майновій відповідальності. Магдебурзьке право виховало почуття громадянської гідності та розуміння міста як корпорації вільних громадян, що мають право на автономію від державної адміністрації. Навіть після скасування Магдебурзького права Російською імперією, пам'ять про нього залишалася важливим елементом правосвідомості, стримуючи повну уніфікацію українських земель з імперським простором.

Козацька доба трансформувала муніципальні традиції у специфічну форму полково-сотенного устрою, де військова та цивільна влада поєднувалися на засадах виборності. Попри мілітаризований характер, козацька адміністрація спиралася на звичаєве право та волю громади, що знайшло відображення у конституційних проєктах Пилипа Орлика. У ст. 6 Конституції 1710 року чітко прослідковується ідея обмеження гетьманського самовладдя та відновлення стародавніх прав міст на самоврядування, що свідчить про глибоке вкорінення цієї ідеї в політичній думці еліти того часу [1].

Наукове осмислення ролі місцевого самоврядування у XIX – на початку XX ст. пов'язане з іменами М. Костомарова, М. Драгоманова, М. Грушевського. Вони розглядали громаду як первинну клітину суспільного організму, а державу, як союз вільних громад. Хоча їхні погляди часто мали федералістське забарвлення, в їх основі лежало переконання, що реальне народовладдя можливе лише за умови сильного місцевого самоврядування. Ця теоретична база стала основою для спроб розбудови місцевої влади в період Української Народної Республіки.

Радянський період став епохою деформації інституту місцевого самоврядування. Система рад, будучи формально виборною, фактично виконувала роль трансмісії рішень комуністичної партії, а принцип демократичного централізму нівелював будь-яку місцеву ініціативу. Це призвело до патерналізму та відчуження громадян від публічних справ, наслідки чого Україна долає досі.

Сучасний етап розвитку місцевого самоврядування, започаткований прийняттям Конституції України 1996 року та активізований реформою децентралізації 2014 року, є поверненням до природних для України засад

урядування. Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Україною, стала нормативним орієнтиром для побудови моделі, де органи місцевого самоврядування наділені реальними повноваженнями, фінансами та відповідальністю.

В умовах війни місцеве самоврядування продемонструвало свою суб'єктність. Громади стали центрами опору, волонтерства та гуманітарної допомоги. Здатність до самоорганізації на рівні міста чи села в критичний момент, коли центральні механізми управління були перевантажені або порушені, стала вирішальним фактором збереження керованості державою. Це підтверджує тезу, що українська ідентичність базується на принципі вільної кооперації громадян, а не на сліпому підпорядкуванні вертикалі.

Перспективи розвитку місцевого самоврядування лежать у площині завершення конституційної реформи, запровадження інституту префектів для нагляду за законністю (без втручання у господарську діяльність) та гармонізації муніципального законодавства з правом ЄС. Важливим завданням є також відновлення місцевого самоврядування на деокупованих територіях, де цей інститут має стати інструментом реінтеграції та відновлення правового порядку.

Таким чином, місцеве самоврядування в Україні є не запозиченою, а автохтонною політико-правовою традицією, яка формувала національну ідентичність протягом століть. Від вічових зібрань та Магдебурзького права до сучасних об'єднаних територіальних громад – ідея самоврядності виступає втіленням прагнення українців до свободи та народовладдя. Розвиток дієздатного місцевого самоврядування є безальтернативним шляхом для утвердження України як європейської правової держави, оскільки саме на місцевому рівні формується громадянське суспільство та реалізується право громадян на участь в управлінні державними справами.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні : монографія / В. О. Антоненко, М. О. Баймуратов, О. В. Батанов та ін. ; за ред. В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. К. : Атіка, 2007. 864 с.

2. Стеців Р. С. Поняття принципу субсидіарності в праві ЄС. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Вип. 89: частина 4. 2025. С. 232-237.

СТЕШЕНКО Олексій Олегович,

аспірант Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології

імені М. Т. Рильського НАН України

ЕКЗОНІМ «ЧЕРКАСИ» В ДИСКУРСІ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У XVI-XVIII СТ.

Дослідження української ідентичності – це не абстрактна академічна справа, а питання самозбереження української нації й забезпечення її майбутнього. У час, коли проти України ведеться не лише збройна, а й інформаційна війна, саме історичні дослідження спростовують міфи про «штучність» українського народу, мови чи державності. Історичні науки допомагають відновити перервану пам'ять. Колоніальна та радянська політика десятиліттями викривлювала або стирала український досвід. Дослідження ідентичності повертає імена, події, регіональні особливості, показує тяглість українського розвитку там, де її навмисно заперечували.

Сучасний етнокультурний образ українців у медіапросторі за часів російсько-української війни формується в межах тривалої традиції екзонімів, закладених ще в ранньомодерний період. Як зазначає історик В. Балушок, першою самоназвою українців з XII й до початку XVI ст. була узагальнена форма «русь» (у множині), пізніше – «русин» (в однині) [1, с. 52]. А після входження сходу України до складу Російської імперії цей етронім поступово замінювався на «малоросіянин», що стало наслідком руйнування загальноукраїнської етнології [1, с. 52].

Поряд з екзонімом «малорос», як інструмент колоніального означення українського козацтва, в Російській державі XVI–XVIII ст. функціонувала назва «черкаси». Тема використання екзоніма «черкаси» (назви, якою московські джерела XV–XVIII століть позначали українських козаків та населення Наддніпрянщини) є ключовою для розуміння механізмів формування української ідентичності в умовах зовнішнього тиску. Цей екзонім був не просто синонімом етроніма «українці», як вважають деякі сучасні дослідники, а лінгвістичним маркером, що мав конкретні історичні, правові та світоглядні наслідки в контексті колоніальної політики Московії.

Історично використання терміну «черкаси» було пов'язане з процесом маргіналізації українського етносу. Нав'язуючи цю зовнішню назву, що мала можливе тюркське походження («озброєний народ»), Москва намагалася створити образ «іншого» – прикордонного, степового елемента, відмінного від «православного руського» народу всередині свого царства. Це дозволяло ігнорувати, як вже зазначалось, автентичну самоназву «русини» та історичну тяглість української державності, пов'язану з Київською Руссю.

У правовому полі статус «черкаських людей» був невизначеним, гібридним. Вони не були повноправними підданими імперії, що давало змогу застосовувати до українських земель відмінне, часто репресивне правове регулювання, ігноруючи місцеве магдебурзьке право чи козацькі вольності.

Екзонім закріплював за українцями роль об'єкта управління, що виправдовувало адміністративний тиск та військову силу, як це було під час примусового переселення правобережних полків на Лівобережжя.

Із політичного погляду, використання екзоніма «черкаси» було інструментом імперського дискурсу, спрямованого на асиміляцію та стирання окремої української культурної ідентичності. Аналіз цього терміна допомагає простежити, як імперія намагалася підмінити автентичні назви зовнішніми, щоб підірвати національну самосвідомість. Ці історичні механізми перегукуються із сучасними російськими міфами, які продовжують заперечувати існування української нації.

На думку про кавказьке походження назви «черкаси», а відтак і самих козаків, учених-істориків могли наштовхнути в московські документи XVI–XVII століть, де черкасами називали, як адигомових черкесів, так і українських козаків. Словосполучення черкаські козаки вже само по собі може свідчити про адиго-українське походження цього терміну [4, с. 48]. Термін черкаси у російській державі XVI–XVII вважався тюркського походження й означав «люди армії», «озброєний народ». Таке значення дало можливість йому зберегтися аж до XVII століття в ролі синоніма до слова козак. Загалом, українців Середнього Подніпров'я у той час називали черкасами, черкаськими людьми, але переважно в діловодстві [3, с. 126].

У сучасній українській історіографії екзонім «черкаси» розглядається не як нейтральне позначення населення, а як контекстуально навантажена номінація, що функціонувала в межах контактано-конфліктного простору українсько-московського фронтиру XVI–XVIII ст. У монографії В. Брехуненка, Ю. Мицика та ін. цей термін послідовно аналізується як складова московського адміністративного, дипломатичного та політичного дискурсу, спрямованого на означення українського козацтва й ширше – населення південноруського прикордоння. Важливим є те, що етронім «черкаси» вживається паралельно з маркерами підозри й дистанціювання [2, с. 76, 77]. Московські воєводи та урядовці неодноразово намагалися обмежити доступ козацьких посольств до царського двору, а самі козаки в документах постають як об'єкт пильного нагляду. У цьому контексті назва «черкаси» набуває значення узагальненого позначення «пограничного іншого», який не вписується повністю ані в модель союзника, ані в модель підданого.

Використання означення «вічні вороги» щодо «черкас» не було лише риторичним перебільшенням. Воно відображало реальний досвід московської сторони, пов'язаний з участю українських козаків у бойових діях проти Московської держави, їхніми спільними діями з татарами, а також із постійною мобільністю та автономністю козацького середовища. Таким чином, етронім «черкаси» в поєднанні з формулою «вічні вороги» трансформується на етнополітичний ярлик, що закріплює образ козацтва як загрози.

Отже, в інтерпретації В. Брехуненка, Ю. Мицика та їхніх колег екзонім «черкаси» постає як дискурсивний інструмент, за допомогою якого

московська влада конструювала уявлення про українських козаків у системі координат «свій-чужий». Його семантика змінювалася залежно від політичної кон'юнктури, але загалом тяжіла до маркування чужості, небезпеки та конфліктності, що особливо виразно проявилось в риториці «вічних ворогів».

Таким чином, екзонім «черкаси» був не просто історичним курйозом, а свідомим елементом колоніальної політики, що мав на меті правову та світоглядну уніфікацію українських земель в інтересах імперського центру. У цьому сенсі дослідження українсько-російського відносин у період XVI–XVIII ст. дозволяє розглядати етнонім «черкаси» не лише як історичну назву, а як елемент ідеологічної та етнополітичної риторики, що відігравав важливу роль у формуванні образу українського козацтва в московській політичній уяві ранньомодерного часу.

Список використаних джерел

1. Балущок В. Як русини стали українцями (трансформація української етнонімії в XIX–XX століттях). *Матеріали до української етнології*. 2014. Вип. 13. С. 52–57.
2. Брехуненко В., Мицик Ю., Потапенко С. та ін. Українсько-російський фронтір XVI – XVIII ст. як контактено-конфліктна зона. Київ : ІУАД, 2020. 212 с.
3. Лукаш Л. Конотації етнонімів у мовній та культурній свідомості українців. *Мова і суспільство*. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018, Вип. 9. С. 125–132.
4. Шаповал Ю., Шаповал С. Витоки походження українців (на основі української лексики полтавського регіону) Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2017. 200 с.

СУНЄГІН Сергій Олександрович,

старший науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, старший дослідник

РОЗВИТОК ПРАВ ЛЮДИНИ В ТЕХНОЛОГІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ДІАЛЕКТИЧНИЙ ВИМІР

Сучасний етап розвитку інституту прав людини відбувається в умовах стрімкого науково-технологічного прогресу, який все більше впливає на процес реалізації громадянами належних їм прав і свобод. Проблематика прав людини в умовах сучасного технологічного прогресу набуває особливої актуальності в контексті сучасної української ідентичності, яка формувалася

на перетині вагомого історичного досвіду боротьби українського народу за власну свободу та його національного, а також правового самовизначення. Українська традиція розуміння свободи, честі та гідності людини, яка має глибокі історичні коріння та відтворена у сучасному вітчизняному конституціоналізмі, на сьогодні зіштовхується з новими викликами цифровізації та технологічного контролю, що обумовлює необхідність здійснення діалектичного аналізу розвитку інституту прав людини в умовах технологічного прогресу.

Так, у сучасній науковій літературі вчені вже констатують факт переведення більшості адміністративних послуг в цифровий формат їх надання, завдяки якому громадяни та організації мають можливість отримувати необхідні для їх життя та діяльності публічні сервіси. При цьому така ситуація, у свою чергу, сприяла подальшій трансформації змісту поняття «цифрові права людини», які по суті вже охоплюють всю систему прав людини в контексті оцифрування і розвитку сучасних інформаційно-комунікативних технологій [1, с. 6].

Так, наприклад, такі сучасні технології як супутникові знімки, безпілотні літальні апарати або так звані «дрони», мобільні застосунки тощо, надають можливість документувати порушення прав людини в реальному часі, а також фіксувати різні соціально та юридично значущі події, у тому числі гуманітарні катастрофи, які суттєво впливають на режим забезпечення та захисту прав і свобод людини. Соціальні мережі та мобільні гаджети, у свою чергу, допомагають правозахисним та іншим громадським організаціям поширювати інформацію про стан дотримання прав людини у тій чи іншій сфері, виявляти порушення таких прав тощо, консолідуючи та мобілізуючи таким чином громадськість та засоби масової інформації з метою здійснення відповідного тиску на правопорушників. Також, по мірі розвитку сучасних технологій все більше створюються нові форми правової допомоги (наприклад, юридичні онлайн-платформи та мобільні додатки надають громадянам доступ до юридичних консультацій, а цифрова система документообігу в судах надає можливість більш оперативно розглядати і вирішувати різноманітні правові спори, пов'язані з порушенням прав людини).

Водночас, необхідно пам'ятати також і про те, що глобальні кризи, які об'єктивно ставлять питання про певні обмеження прав людини та підвищення ефективності моніторингу за їх дотриманням, можуть стати також приводом і для здійснення майже всеохоплюючого цифрового контролю за громадянами, що загрожує забезпеченню приватності їх життя, захисту їх особистих даних, праву на свободу та особисту недоторканість, праву на свободу доступу до інформації тощо. Йдеться також про те, що разом зі збільшенням масштабів використання сучасних технологій зростають також і загрози кібербезпеці, які можуть проявлятися у різних формах – від звичайних кібератак до несанкціонованого віддаленого втручання у виборчий процес.

З цього приводу вірно відзначається, що хоча цифрові технології і змінили засоби, за допомогою яких можливості людини значно зросли, проте ці ж самі

технології викликають й масові порушення прав людини по всьому світу. Інтернет став незамінним інструментом для реалізації низки прав людини та прискорення економічного розвитку, але щодня з'являються нові факти того, як через цифрові технології порушуються права людей – заборони соціальних мереж та порушення конфіденційності, масові електронні стеження за громадянами, справи щодо права бути забутим в мережі інтернет, дезінформація, фейкові новини та висловлювання ненависті в мережі тощо. При цьому жодна політична, соціальна чи правова інституції не встигають за цим переходом, у зв'язку із чим розуміння того, як захищати права людини в цих умовах, зазнає серйозних викликів [2, с. 17].

Зазначені вище позиції також свідчать про необхідність пошуку оптимального балансу між використанням цифрових технологій для забезпечення та захисту прав людини та запобіганню їх використання для здійснення відповідних порушень або навіть масових репресій.

У контексті розвитку новітніх форм та інструментів забезпечення та захисту прав людини необхідно також наголосити на ключовій ролі громадянського суспільства в даному процесі, оскільки сучасні технології вже надають широкі можливості для здійснення його відповідними інститутами, зокрема правозахисними організаціями, більш ефективної діяльності у цій сфері.

Адже цифрові технології надали громадянському суспільству більш широкий доступ для здійснення моніторингу та оцінки урядової діяльності, а також державних компаній та установ. Громадянське суспільство може використовувати дані, інформацію та онлайн-платформи для здійснення контролю за діяльністю уряду і виявлення проблем, пов'язаних з корупцією та порушеннями прав людини. Завдяки сучасним технологіям окремі інститути громадянського суспільства мають змогу ретельно аналізувати державну політику та бюджетні видатки, поширюючи відповідні матеріали через соціальні мережі та комунікативні платформи, що допомагає підвищити підзвітність та спонукає уряди та інші органи публічної влади до більш відповідальних дій. Конкретними прикладами цього можуть слугувати веб-сайти та відповідні програмні додатки, які надають можливість громадськості повідомляти про корупційні діяння та брати участь у тих чи інших заходах громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації [3, с. 42–43].

Таким чином, можемо підсумувати, що діалектика розвитку інституту прав людини у технологічному суспільстві виражається у суперечливій єдності розширення можливостей реалізації практичної всього спектру таких прав та виникненні нових форм їх обмеження або порушення, що призводить до трансформації змісту, механізмів і суб'єктів забезпечення та захисту прав людини. При цьому діалектичний характер еволюції прав людини в технологічному суспільстві надає можливість розглядати українську ідентичність як динамічний соціокультурний проєкт, відкритий до переосмислення його соціонормативних засад в умовах сучасних трансформацій. Адже багатоманітний історичний досвід України та ціннісні

орієнтації українського суспільства, спрямовані на утвердження честі, гідності та свободи особистості, створюють всі необхідні передумови для здійснення критичного та відповідального опанування технологічних інновацій.

Сучасні технології та перманентний процес їх розвитку, з одного боку, суттєво зміцнюють інститут прав людини, розширюючи можливості їх реалізації та формуючи їх нові різновиди, а з іншого – одночасно розхитують, загрожують його розвитку, що знаходить свій прояв на різних рівнях (наприклад, розширення можливостей людини – нові форми контролю за їх реалізацією; формальна рівність прав – цифрова нерівність; людиноцентричність права – алгоритмізація особистості тощо). Подолання зазначених протиріч можливе насамперед через забезпечення їх належного ціннісно-нормативного упорядкування, при якому сучасні технології виступатимуть лише інструментом підвищення ефективності людської діяльності, а не безпосереднім автономним регулятором їх життя. Застосування даного підходу відтворює глибинні світоглядні засади розвитку сучасного українського суспільства та передбачає збереження людини як основного суб'єкта прийняття соціально значущих рішень, чітку диференціацію сфер допустимої автоматизації, юридичне закріплення права на оскарження алгоритмічних рішень або висновків, а також перехід до морально-центричної парадигми суспільного розвитку, в якій людська гідність та традиційна мораль, поряд з правом, виступатимуть основними засадами поступу сучасної алгоритмічної раціональності.

Список використаних джерел

1. Byelov D., Bielova M. Digital human rights: separate doctrinal basis. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 1. P. 5-11. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.1.1>.
2. Гиляка О. С. Новітні технології та права людини: аналіз деяких критичних проблем цифрової ери. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 2. С. 15-30. DOI: 10.31359/1993-0909-2023.30.2.15.
3. Al Iffah N. Empowering civil society in the digital era: preventing lagging behind in the digital civilization. *Serunai*. 2022. Vol. 2. № 1. P. 37-47. DOI: <https://doi.org/10.63019/serunai.v2i1.42>.

СЯБРО Ігор Геннадійович,

аспірант факультету політичних наук
Чорноморського національного
університету імені Петра Могили

ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ НА СВІТОВОМУ КОНГРЕСІ ВІЛЬНИХ УКРАЇНЦІВ (1967 Р.)

Світовий конгрес вільних українців (СКВУ) став конгресом, який намагався об'єднати українські осередки по всьому світу, співпрацюючи з державними центром УНР в екзилі. Робота конгресу спрямовувалась не лише на визвольній боротьбі України від більшовицької влади, в також й збереженні української ідентичності. До збереження української ідентичності входять: наука, мистецтво, освіта, віра.

Ідею Конгресу підтримав Державний центр Української Народної Республіки в екзилі. Уряд УНР постановив, що СКВУ є єдиним головним громадським центром української діаспори і надають повну підтримку її діяльності [2, с. 1]. Першопочатковим завданням Виконного Органу Української Національної Ради (ВО УНРади) і Секретаріату СКВУ була допомогова акція для українського народу в його боротьбі за самобутність та державну незалежність [2, с. 2].

Але перед тим, як проаналізувати діяльність конгресу в сфері збереження української ідентичності, варто згадати про формування Світового Конгресу вільних українців. Конгрес був скликаний 19 листопада 1967 р. на честь п'ятдесятиріччя відродження Української державності. Перед цим відбувалися з'їзди українських організацій, які вирішували ті чи інші питання. На з'їздах були присутні: Асоціація діячів української культури; світовий конгрес української вільної науки; світова виховно-освітня сесія; світовий конгрес вільного українського студентства; світова сесія українського жіноцтва; світова конференція українських журналістів; світова конференція мирян української католицької церкви; собор українського євангельського об'єднання; конференція працівників дитячої літератури; конференція українських бібліотекарів.

Всі ці організації обговорювали головне питання – збереження і розвитку української ідентичності, поширення української мови в країнах світу, донесення правди про радянський режим в Україні, виховання українця тощо.

11 і 12 жовтня 1967 р. у Нью-Йорку відбулася світова виховно-освітня сесія. Метою цих зборів було розглянути окремі аспекти підготовчих робіт Комісії Української Виховної Системи, і, на основі спільного узгодженого виховного ідеалу, визначити і оформити виховно-освітню систему у вільному світі. Сесія складалася з трьох пленарних засідань і восьми нарад підкомісій: релігійного виховання, шкільних бібліотек справ, правописної практики, світового об'єднання українських педагогів, опікунів рідних шкіл, молодіжних організацій, української мови в державних школах і Об'єднання

Працівників Дитячої Літератури. Світовий Конгрес визначив ідеал українця в діаспорі, таким чином: «Українець в діаспорі – це повноцінний громадянин своєї країни, пов'язаний з українським народом вузлами української мови й культури, особистість якого визначається християнсько-етичними вартостями і творчою працею для України». Тобто для СВОС визначило, що релігійне виховання є найсуттєвішим чинником Української Виховної Системи. Воно повинно відбуватися згідно з сучасними тенденціями церкви в рамках даного віросповідання і навчання має відбуватися українською мовою. Сесія просила, щоб всі школи українознавства давали своїм випускникам диплом, які могли бути визнані як документ у вищих школах та університетах.

Світовий конгрес української вільної науки відбулася 14 і 15 листопада цього року. Було вислухано 79 наукових доповідей українських науковців з Австралії, Канади, США, Південної Америки та Європи. Конгрес ствердив, що наука в Радянській Україні не існувало вільної науки, а розвивалося під гаслом комуністичної ідеології. Українська наука у вільному світі має проводити дослідження з історії України, літератури, мовознавства і мистецтва і ці праці мають поширюватися серед української діаспори та іноземців.

Асоціація діячів української культури зібралася 16 листопада 1967 р. Асоціація визначила, що праця українського митця за межами України є не лише свободою творчості, а й відповідальністю за роль цієї творчості та позитивний вплив на поглиблення християнсько-моральних засад національної спільноти, відповідальність за вироблення її національної самосвідомості, за розвиток національної думки. Було виокремлено головне завдання перед українською діаспорою – посилення культурної праці, збільшення її обсягу та піднесення на високий рівень.

13 листопада відбулася Світова Конференція Української Католицької Церкви з участю понад 200 делегатів з одинадцяти країн світу. Конференція постановила, що Церква поза межами України має служити для збереження релігійного й національного обличчя української діаспори та відродження Церкви в Україні і саме збереження залежить від утримання специфічних зовнішніх форм, які її відрізняють від оточення.

Собор Українського Євангельського Об'єднання в Північній Америці відбувався з 12 по 15 листопада 1967 р. Собор постановив щодо докладання зусиль, щоб міжнародні, церковні та політичні організації мобілізували всі свої сили та рішуче виступити перед радянським урядом проти переслідування релігійного життя в СРСР.

11 листопада відбулася Конференція Працівників Дитячої Літератури. Конференція постановила, що українська дитяча література, книга і преса є важливим засобом українського християнсько-національного виховання молодих поколінь за межами України. Відповідальність за створення літератури лежить на всьому українському суспільстві, всіх його товариствах, організаціях і установах.

14 листопада того ж року відбулася Конференція Українських Бібліотекарів. Вони постановили, що Інститут Книгознавства та

Бібліотекознавства в Харкові веде навчання російською мовою і видає підручники бібліотекознавства російською мовою, що є неприпустимим для українців вільного світу. Конференція закликала українських бібліотекарів активно включатися в працю для розбудови Українського Бібліографічного Довідкового Центру. Вона також закликала допомогти українським бібліотекарям у виданні українських бібліографій [1, с. 261–295].

В підсумку у зверненні Світового Конгресу Вільних Українців до діаспори наголосили таким чином: «Ми у вільному світі мусимо зберегти і розвинути ті ідеали і культурні надбання, які винесли із України, і передати їх нашим дітям та всім кому дорогі ідеали волі. Своєю працею ми мусимо охопити всі ділянки нашого життя – церковні і політичні справи, виховання молоді і творення нових кадрів інтелігенції, всі роди культурної творчості і духовні справи...»[3, с. 64зв].

Отже, ми можемо сказати, що формування Світового Конгресу Вільних Українців стало великим кроком консолідації української діаспори по всьому світу, збереження української ідентичності за кордоном та мобілізації всіх сил для визволення України від більшовицької окупації.

Список використаних джерел

1. Перший Світовий Конгрес Вільних Українців. Матеріяли. Вінніпег, Нью-Йорк, Лондон : Видання Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців, 1969. С. 266-295. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/15497/file.pdf>
2. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 281.
3. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп. 1. Спр. 1489.

ТАРАХОНИЧ Тетяна Іванівна,
старший науковий співробітник
Інституту держави і права імені
В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ ПРАВА ТА ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Суспільство та держава характеризуються постійним процесом розвитку, вдосконалення та трансформації та поряд з цим усталеними правовими традиціями та цінностями, які формують підвалини моральних засад даної спільноти. Певна сукупність цінностей, які є характерними для нашої держави та покладені в основу діяльності різних органів держави та структур, а також

спільноти, окремої людини та громадянина багато в чому залежать від українсько та правової ідентичності, того світогляду, який сформувався у суспільстві та державі.

Насамперед, акцентуємо увагу на розумінні цінностей як категорії права. З точки зору аксіології права як системи теоретичних понять, висновків, концепцій щодо цінностей права, їх слід розуміти як позитивну значущість (роль) у задоволенні потреб учасників суспільного життя [1, с. 12].

В українській юридичній енциклопедії правові цінності характеризуються «як феномени, що визначають сутність і мету права, лежать у його основі та виступають засобами пояснення правової реальності» [2, с. 541].

На думку Л. Макаренка, «правові цінності – це такі культурні, духовні цінності, які використовують суб'єкти правової культури в їх правовій діяльності з метою підтримання та втілення в життя моральних та інших соціальних цінностей через правовий порядок, що орієнтується на вказані цінності» [3, с. 14].

З огляду на зазначене, ціннісні засади права інтерпретуються з точки зору власної та інструментальної цінності права, а також соціальної та особистісної, що пов'язані з фундаментальними концептами, які визначають зміст та форму права як соціокультурного явища. Найчастіше до складу таких концептів відносять свободу, справедливість та рівність. [4, с. 1053].

Отже, правові цінності існують у формі правових ідей, аксіом, принципів права, а також знаходять свій вияв у процесі функціонування ідеологічної, нормативної, суб'єктної, організаційної підсистем правової системи. Слід також зазначити, що процес інституціоналізації правових цінностей відбувається в процесі діяльності правотворчих, правозастосовних, правотлумачних, судових органів та структур тощо.

Як зазначає І. В. Міма, «право дає змогу самоорганізуватися суспільству належним чином, долати існуючі суперечності, врегульовувати конфлікти цивілізованими методами. Підґрунтям для цієї самоорганізації виступають насамперед загальнолюдські цінності – життя, рівність, свобода, духовність, справедливість, гуманізм та соціальні норми. З часом право перейняло їх зміст, і нині вони мають особливо принципове значення для розуміння змісту і суті права» [5, с. 266].

Серед загальновизнаних цінностей права, М. М. Пендюра та О. Я. Лапка розглядають також толерантність підкреслюючи що «стратегічний курс України на побудову демократичної, правової держави, яка прагне інтегруватися у європейський простір, передбачає пріоритетність досягнення соціальних цілей, орієнтацію на загальнолюдські цінності, що визначають отримання нової якості життя громадян країни, запровадження різних соціальних, економічних, демократичних у своїй основі європейських стандартів життєдіяльності людини» [6, с. 279].

Правові цінності не лише закріплюються в нормах, принципах права, а й знаходять своє відображення в процесі діяльності державних органів та

посадових осіб чи через правомірну поведінка інших суб'єктів права, що спрямована на втілення приписів правових норм в життя через різні форми їх реалізації.

Ціннісні засади права тісним чином пов'язані з формуванням концепції правової ідентичності, яка відображає взаємозв'язок, який існує між суб'єктами права, суспільством та державою, їх ставленням до права, його принципів та цінностей, які в них закладені.

Проблема правової ідентичності є відносно новою в юридичній літературі, та поряд з цим в її основу покладено проблеми праворозуміння, цінностей в праві, правової поведінки, правової культури тощо. Саме особа як суб'єкт права формує та використовує ті цінності, які закладені в праві як в процесі правотворчості, так і правореалізації.

Слід погодитися з думкою К. Король, що носієм правової ідентичності є особа, що наділена правами та обов'язками, які в свою чергу закріплені державою на законодавчому рівні [7, с. 219].

Узагальнивши слід підкреслити, що цінності, які є базовою основою права, правового регулювання, правореалізації, надають можливість пізнати їх закономірності, розкривають їх сутність і мету, носять системний характер і функціональну спрямованість, формуються в правовій реальності та набувають втілення в правовому регулюванні як його ідея, основа або закріплюються в правових нормах та принципах, втілюються в правореалізаційній діяльності.

Правові цінності формуються в свідомості суб'єктів права та реалізуються в їх поведінці, можуть мати таку форму вияву як судження, переконання тощо, вони мають мінливий характер, постійно змінюються та трансформуються, їх імперативність забезпечується шляхом інституціоналізації в принципах та нормах права.

Правова ідентичність – це здатність особи функціонувати у правовому просторі, користуватися наданими їй правами, реалізовувати закладені в них правові цінності та нести відповідальність за свої вчинки, мати високий рівень правосвідомості та правової культури.

Носієм правової ідентичності є особа, що наділена правовим статусом, має права та обов'язки, які закріплені державою на законодавчому рівні, високий рівень правової свідомості та правової культури та займає особливе місце в правовій системі.

Список використаних джерел

1. Законотворча діяльність : словник термінів і понять / за ред. акад. НАН України В. М. Литвина. Київ : Парламентське вид-во, 2004. 344 с.
2. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. Харків : Право, 2016. 952 с.

3. Макаренко Л. О. Методологічні підходи до визначення поняття й сутності правових цінностей. *Jurnalul Juridic Natiона: Teorie si Practica*. 2018. № 5 (33). С. 10–15.
4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 2: Філософія права / редкол. : С.І. Максимов (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2017. 1128 с.
5. Міма І. В. Справедливість у праві як форма прояву християнсько-нормативних цінностей. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 264–268. С. 266. URL: <https://almanahprava.org/assets/images/issues/13/almanah-prava-13-2022.pdf>
6. Пендюра М. М., Лапка О. Я. Толерантність і європейські правові цінності. *Альманах права*. 2022. Вип. 13. С. 276–281. URL : <https://almanahprava.org/assets/images/issues/13/almanah-prava-13-2022.pdf>.
7. Король К. Сутність та зміст правової ідентичності. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 216–221. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2023/28.pdf. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.26>

ТАТАРЧЕНКО Олександр Борисович,
доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування
Херсонського національного
технічного університету, кандидат
історичних наук, доцент

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ЗБЕРЕЖЕННІ ІДЕНТИЧНОСТІ ОКУПОВАНОЇ ОЛЕШКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

В умовах довготривалої російської агресії проти України важливе значення має збереження ідентичності тих громад, які знаходяться в окупації або на лінії фронту. Мешканці цих земель шукають можливість підтримувати зв'язки з земляками, отримувати новини з рідного краю. У наші дні це дозволяє робити користування соціальними мережами. Саме тому їхнє дослідження є дуже актуальним для сучасних науковців.

Останнім часом соціальні мережі стали предметом дослідження таких українських науковців, як: Т. Биркович, І. Гарбузюк, Я. Морозова, В. Пилипчук, О. Татарченко, О. Уголькова, К. Філюшина, О. Хомич, І. Шевчук та ін.

Проте, до цього часу вплив соціальних мереж на збереження ідентичності окупованих українських громад не досліджувався. Тому пропонуємо

дослідити цю проблему на прикладі Олешківської міської територіальної громади.

Олешківські групи представлені в таких соціальних мережах як Facebook, Telegram та Instagram. Більшість з них є інформаційними, також є краєзнавчі, чати для спілкування та дошки оголошень. Зокрема, серед найбільших інформаційних груп слід виокремити «Олешки 24/7» (17,9 тис. підписників у Facebook, 3408 – в Instagram), «Олешки» (12,9 тис. підписників у Facebook, 1775 – в Telegram), «tsyrapinsk_oleshki_24_7» (7794 підписники – в Instagram), «Олешки. Громада» (7,7 тис. підписників у Facebook), «oleshki_news» (4258 підписників – в Instagram), «Олешки не Алёшки» (2061 підписник в Telegram), «Олешки – це Україна» (1828 підписників в Telegram), «Наші Українські Олешки» (977 підписників в Telegram) та ін..

Краєзнавчими спільнотами є «Типові Олешки» (6,2 тис. читачів у Facebook, 601 – в Telegram, 156 – в Instagram) та «Стара Херсонщина», підрозділ «Олешківський район» (228 підписників в Telegram). Функцію чату виконує «Олешківська Січ» (2521 учасник в Telegram). Найбільшою спільнотою для оголошень є група «Олешки. Оголошення» (35 тис. читачів у Facebook, 2304 – в Telegram) тощо.

Участь у цих групах дозволяє підписникам отримувати новини з окупованих територій, бачити на власні очі руйнування у своїх населених пунктах, проводити збори для військових і цивільних, спілкуватися, знаходити рідних і знайомих, підтримувати один одного, ділитися своїми емоціями, переживати важкі події разом, згадувати історію та культуру рідного краю, милуватися краєвидами рідної землі тощо.

Ось лише частина тих емоцій про які пишуть олешківці щодня в групі «Типові Олешки»: «Тоді ми ще не знали, що попереду у нас зламане життя», «Я ходила в цей ліс за грибами. Боляче, що його вже не існує», «Біль в душі і серці. Все рідне. Але нелюди нищать все, одним словом – варвари», «Коли це все закінчиться і Україна повернеться в Олешки – ми на жаль не впізнаємо ці місця після орди російської», «Розтерзане і зранене наше рідне місто», «Господи, збережи наших земляків», «Як хочеться у рідне місто, де все знайоме, де були друзі, щастя, радість, свята, спокійні ночі та чудові світанки» та ін. [1].

Олешківці разом переживають втрату відомих людей внаслідок війни. Так, лише за останній рік загинули лікар Василь Борисов та колишня медсестра Людмила Ісаєва, вчена Валентина Тихоша, викладачки музики Галина Сікорська і Ольга Шинкаренко, волонтери Галина Нестеренко і Дмитро Сиргалієв та ін.

Адміністратори груп «Олешки – це Україна» та «Наші Українські Олешки» в Telegram виробляють на 3D-принтерах та розповсюджують копії стел з написами «Олешія» і «Олешки» та копію пам'ятника «Олешківська січ», а виручені кошти направляють на допомогу силам оборони. Також ці

вироби дозволяють їхнім покупцям отримувати артефакти, які нагадують їм рідне місто та його історію.

Крім того, олешківці для використання в Telegram створили наліпки, присвячені населеним пунктам Олешківської громади. Зокрема на наліпках, присвячених Олешкам, зображені піски, річки та ліс, які відображають природні принади Олешшя.

Отже, діяльність олешківських груп в соціальних мережах дозволяє мешканцям Олешківської громади зберігати колективну пам'ять, свою ідентичність та єдність. У свою чергу, завдяки активній діяльності олешківців в онлайн-середовищі та реальному житті, продовжує писатися історія Олешківського краю.

Список використаних джерел

1. Типові Олешки. URL: <https://www.facebook.com/groups/typovioleshky> (дата звернення: 09.02.2026).

ТЕРЕНТ'ЄВА Анна Валеріївна,
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін навчально-
наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор наук з державного
управління, професор

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Наразі ми спостерігаємо стрімкі зміни геополітичного ландшафту та злам світової безпекової системи, що сформувалася по завершенню Другої світової війни, та була основою світоустрою із гарантуванням недоторканості державних кордонів і права на самовизначення. За умов, коли світ постав перед безпрецедентними безпековими викликами, мають бути опрацьовані нові антикризові рішення щодо забезпечення міжнародних гуманітарних норм, які особливо чутливим є для України в умовах триваючої російської агресії задля забезпечення не тільки ефективної оборони, а також повоєнного відновлення.

В Європейському Союзі (ЄС) починаючи з 2016 р. застосовується поняття «стійкість» задля підвищення колективної стійкості країн-членів ЄС та громадян, спроможностей союзних інституцій, прав людини та забезпечення сталого розвитку [1].

Сучасний європейський погляд на розуміння стійкості, викладений в Strategic foresight report 2025: Resilience 2.0 [2] визначає її як «...здатність критично важливих систем, інституцій та суспільства запобігати інцидентам, реагувати на них, протистояти викликам, а також адаптуватися до змін безпечного середовища, швидко відновлюючись після потрясінь, що охоплює енергетичну, цифрову, транспортну, безпекову та соціальну сфери...». При чому стійкість нового покоління (Resilience 2.0) має включати здатність передбачати ризики, готуватися до них, діяти проактивно, а не лише навздогін реагувати на наслідки. Отже стійкість є базовим елементом загальноєвропейської безпеки, що створює спроможності кран-членів ЄС стало функціонувати в умовах поточних і прогнозних загроз.

Погоджуємось з думкою дослідників [3] щодо того, що «...потенціал стійкості держави та суспільства як складних систем потребує розвитку та адаптивного управління...», у тому числі шляхом формування національної ідентичності як бази формування національної стійкості. Зокрема з включенням таких складових як управлінська стійкість (здатність держави забезпечувати стабільність та безпеку шляхом забезпечення сталого врядування, верховенства права і кризового менеджменту) та соціальна стійкість через соціальну згуртованість, доступ до освіти та збереження культури.

Як зазначає В. А. Кириленко [4] «...українська національна ідентичність є вагомим чинником консолідації українського суспільства. ... стає дедалі більш вагомим чинником національної безпеки...». Однак процеси глобалізації та євроатлантичної інтеграції України стали певним краш-тестом для визначення спроможностей української ідентичності щодо модернізації з одного боку та самозбереження з іншого.

За триваючої російсько-української війни саме українська ідентичність стала складовою суспільної консолідації громадян довкруг спільних цінностей, таких як збереження української державності та поступ на євроінтеграційному шляху. Але сама по собі національна ідентичність не є одноосібно пануючим об'єднуючим фактором у суспільстві, але одним з консолідаційних чинників у суспільстві, що спирається на спільну історичну пам'ять, культуру, традиції та готовність до взаємодії.

Тобто національна ідентичність в поточних умовах стала соціокультурним феноменом та дієвим фактором забезпечення безпеки і стабільності української держави, що об'єднала суспільство і створила моральний стрижень, що дозволив забезпечити захист національних інтересів. Фактично в горнілі російсько-української війни було завершено формування політичної української нації та процеси національної ідентифікації з руйнуванням міфу про «...триєдність братніх слов'янських народів...» і приналежність України до «руського міру».

На думку Лупація В. [5] «...секрет цієї української формули стійкості ... складається з таких компонентів, як культура та здатність до самоорганізації, культура самооборони, соціальна згуртованість «свій до свого по своє», а також з прагнення свободи та захисту цінностей, внутрішньої екзистенційної свободи та гідності людини. І п'ятий компонент – це культура людяності, яку Україна зберігає навіть у такий непростий момент...».

Говорячи про формування національної стійкості в контексті захисту національних інтересів і цінностей ми насамперед зауважуємо на реалізації державно-приватного партнерства у безпековій сфері з дотриманням принципів демократичного врядування за умови активної участі громадянського суспільства.

Отже, формування національної стійкості через призму ідентичності є процесом зміцнення спроможностей держави протистояти загрозам через консолідацію суспільства навколо спільних цінностей, культури та мови. Відтак усвідомлення власної унікальності, історичної пам'яті та безпекової ролі культури є основою, що дозволяє адаптуватися до загроз та відновлюватися після криз. Наразі можемо виокремити аспекти формування національної стійкості через розуміння національної ідентичності:

- базування національної ідентичності на глибинних зв'язках зі спільнотою з формуванням колективної сили і спільної згуртованості, що є основою національної безпеки;
- визнання національної ідентичності як захисного механізму від зовнішньої агресивної ідеології;
- визначення елементів національної ідентичності як-то історія, культурна спадщина, традиції і символи, що створюють тяглість суспільно-історичних процесів і формують належність до політичної нації;
- стійкість в умовах кризових ситуацій і здатність до відновлення із збереженням національної і культурної самобутності.

Список використаних джерел

1. Council conclusions on the Global Strategy on the European Union's Foreign and Security Policy. URL: <https://www.coe-civ.eu/kh/council-conclusions-on-the-global-strategy-on-the-european-unions-foreign-and-security-policy> (дата звернення: 07.02.2026).
2. Strategic foresight report 2025: Resilience 2.0. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/774690/EPRS_BRI\(2025\)774690_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/774690/EPRS_BRI(2025)774690_EN.pdf) (дата звернення: 07.02.2026).
3. Князєва О. В., Іжа М. М., Дядюра К. О., Пахомова Т. І., Домашевська К. О. Стійкість до небезпечних викликів: український та європейський контекст : навч. посібник. Одеса : НУ «Одеська політехніка», 2025. 175 с.
4. Кириленко В. А. Національна ідентичність та її вплив на суспільну консолідацію і ефективність публічного управління. *Питання культурології*. 2022. № 39. С. 32–39.

5. Лупацій В. Українці мають транслювати світові свою «формулу стійкості». Європейська Бізнес Асоціація. 05.10.2022. URL: <https://eba.com.ua/ukrayintsi-mayut-translyuvaty-svitovi-svoyu-formulu-stijkosti-vypusknyk-mim-volodymyr-lupatsij-pro-upravlinski-pidhody-dlya-vidnovlennya-krayiny/> (дата звернення: 07.02.2026).

ТУРЯНИЦЯ Вікторія Василівна,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права юридичного
факультету ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»,
кандидат юридичних наук, доцент

**ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ ДУХНОВИЧ: МОВА ЯК МАРКЕР
І ФОРМА БОРОТЬБИ ЗА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ
РУСИНІВ/УКРАЇНЦІВ ПІД ЮРИСДИКЦІЄЮ
КОРОЛІВСТВА УГОРЩИНИ**

Мова була і залишається тонкою об'єктивною субстанцією, що існує в діалектичній єдності з його носієм – народом. Це не тільки один із маркерів приналежності до нації, це її життєдіяльний код, це ДНК, закладений в людину природою. Мова є ядром нації, доцентровою силою, що об'єднує етнографічні маси, формує їх свідомість і самооцінку. Вона стає на всіх етапах розвитку людини одним із природних рушіїв і дороговказом усіх національних змагань, усіх ділянках життєдіяльності народу, бо є органічною складовою в системі фундаментальних природних прав людини, зокрема мовних прав.

Шлях боротьби українського народу за свої природні права і свободи, а саме: за збереження рідної мови на своїй землі надзвичайно важкий і довгий, складний і неоднозначний зі своїми особливостями та історичною специфікою. Адже чимало етнічних земель українців знаходилися під юрисдикцією імперій – царської Росії та Австро-Угорщини.

Мета імперій полягала в асиміляції українців, знищенні їх як нації та мови як важливого ідентифікатора приналежності до свого народу. І сьогодні таку політику здійснює неоімперія – Російська Федерація, розв'язавши повномасштабну війну проти України: захоплення її територій та на законодавчому рівні, що суперечить міжнародному праву, вносить у свою конституцію; перетворює міста і села у привиди; цілеспрямовано нищить цивільне населення домагаючись ліквідації України як держави, її незалежності і суверенітету.

Специфічна історія досліджуваного регіону та славних постатей, які боролися за мову рідного народу її функціонування в життєдіяльності русинів/українців є й сьогодні прикладом для нинішніх поколінь українців служіння рідному народу у його відроджені та національній самоідентифікації через мову, віру, історію, культуру, традиції та державотворчих процесів на шляху побудови своєї державності та її збереження.

Серед поборників природних прав людини, зокрема захисту рідної мови русинів/українців, що є однією з форм національної ідентифікації був філософ, історик, педагог-науковець та теолог Олександр Васильович Духнович, який, за характеристикою Івана Франка, був людиною без сумніву доброї волі і немалих здібностей [1].

О. В. Духнович убачав у мові маркер і форму на шляху до національної ідентичності, соціальної рівності та реалізації русинами/українцями свого природного права в період правління королівства Угорщини, а також невід'ємний атрибут і символ національного державотворення.

Його погляди та ідеї базувалися на філософсько-правових і політичних засадах філософів і просвітників. Враховуючи суть фундаментальних природних прав людини на рідну мову та гуманістичні тенденції, прикладом для нього слугувало життя і наукова діяльність всесвітньовідомого чеха Яна Амоса Коменського – вчителя вчителів і народів світу.

Як засвідчують висновки аналізу даної проблеми, педагог-науковець своєю практичною і науковою діяльністю втілював мовні права у гнітючу реальність, в якій знаходилися русини/українці під юрисдикцією Угорщини, а саме:

- відкривав для дітей русинів/українців школи та культурно-просвітні спілки;
- запровадив в освітній процес рідну мову-руську/українську;
- написав і видав для учнів і вчителів навчальні посібники;
- з метою ефективного навчання і досягнення учнями вагомих результатів та майстерної реалізації освітнього процесу вчителями та батьками видав для них перший підручник з дидактики;
- побачив світ у поліетнічному регіоні його рідномовний буквар, що став перший на теренах нинішньої України;
- вчив плекати рідну мову та закликав оберігати її чистоту та вживання іноземних слів без наявної потреби [2, 3, 4].

О. В. Духнович – один із когорти тих борців за рідну мову, котрі реалізували у складні часи мадяризації природне право русинів/українців на свою мову, її статус та функціонування. Мова для нього була маркером національної самоідентифікації з метою збереження себе як частину народу. Адже, за словами самого Духновича, який був сучасником тих подій, «слово наше і бесіду старалися стерти, чтобы нам, еще живущим, в народі померти».

Будитель віддано служив своєму народу, був його вірним сином до кінця свого життя. В рідній мові, її збереженні він бачив могутню зброю проти денаціоналізації свого народу. Вся його діяльність була спрямована проти мадяризації та латинізації автохтонного населення – русинів/українців, яке знаходилося під юрисдикцією іноземної держави.

О. В. Духнович наближав краще майбутнє свого народу, проектував його і думав про те, що «будет в моем родном племени по столетним времени». Актуально звучить формула його життєдіяльності: «Ожидати-нич не мати, так до праці, братя, враз, ми заспали, занедбали, равноправность будить нас!».

Процеси національної ідентифікації русинів/українців на своїх етнічних землях, що входили до складу іноземних держав, та роль у них постатей може слугувати прикладом для сьогодишньої незалежної і суверенної держави Україна, де й нині не вщухає боротьба за свою мову, її державний статус та функціонування як ми уже зауважували, даний досвід може стати прикладом у сучасних умовах, коли вся структура влади набирає іншу форму, вступаючи у сферу метаморфоз. Сьогодні, з огляду змін в регіональному і світовому співвідношенні сил, Україна дала відповідь на поставлене С. Хантінгтоном питання «На якому ви боці?». При цьому акцент змінюється більш принциповим – «Хто ви?». Тому кожна країна сьогодні має дати переконливу відповідь, суть якої знаходиться в площині історії, мовно-культурної ідентичності, що визначає її місце і роль у світовій політиці, а також її друзів і ворогів [5].

Список використаних джерел

1. Франко І. Є Стара Русь III. *Літературно-науковий вісник*. Львів, 1906. Т. 35. Кн. 9. С. 382-392.
2. Духнович О. Твори в 4-х томах. Т. 1. 1968; Т. 2. 1967; Т. 3. 1989. Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі. Відділ української літератури в Пряшеві.
3. Духнович О. Твори / упорядкування О. Рудловчак. Вступна стаття Ю. Бачи. Ужгород, 1993. 250 с.
4. Ричалка М. О. В. Духнович педагог і освітній діяч. словацьке вид., Братислава, 1959. 1989 с.
5. Турияница В. В. Постсоціалістична Словаччина: трансформація у демократичну державу, забезпечення прав і свобод людини і громадянина: навчальний посібник. Ужгород : Говерла, 2012. 110 с.

ФЕДОРЧУК Вадим Юрійович,
старший викладач кафедри
загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ СУЧАСНОЇ ТАКТИКИ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Українська ідентичність – це складне і багатогранне явище, яке формувалося протягом тисячоліть. Саме з часів Київської Русі почали засновуватися риси, які згодом стали визначальними для українців: повага до закону, зв'язок із європейською цивілізацією та почуття власної гідності.

Українська ідентичність історично базується на ідеї добровільного об'єднання вільних людей навколо спільної мети. На відміну від імперських армій, де панує жорстка вертикаль і страх перед командиром, українське військо традиційно є «мережевим». Це прагнення до самостійності породило сучасну тактику децентралізованого управління. Це є традицією «вільного козацтва».

У бойових діях це проявляється в тому, що молодші командири (сержантський та молодший офіцерський склад) мають право приймати самостійні рішення без очікування наказу «згори». Кожен військовослужбовець відчуває себе не «гвинтиком», а суб'єктом, що безпосередньо веде до успіху в маневреній обороні. Ідентичність вільної людини дозволяє українцям ефективно діяти малими групами, що є ключовим у сучасній війні [1, с. 112].

Прагнення до незалежності завжди змушувало українців бути винахідливими, оскільки ворог часто мав кількісну перевагу. Ця риса ідентичності – покладання на власний розум та кмітливість – трансформувалася в сучасну тактику технологічної переваги.

Українці інтегрують цивільні технології (різноманітні типи БпЛА, засоби зв'язку, програмні забезпечення, роботизовані системи) у військову справу швидше за будь-яку іншу армію світу. Це «низовий» винахідницький дух: коли держава або велика система не встигає, ініціативу беруть волонтери та окремі бійці. Такий підхід робить тактику ведення бойових дій гнучкою та непередбачуваною для ворога, який діє за застарілими підручниками [4, с. 142].

Українська ідентичність нерозривно пов'язана з поняттям «своєї землі», яку людина готова захищати особисто. Це породило унікальну для України тактику всенародного спротиву. У цій моделі немає чіткої межі між фронтом і тилом: цивільне населення стає частиною логістики, розвідки (через цифрові застосунки) та забезпечення.

Це безпосередньо впливає на тактику ведення бойових дій, адже армія спирається на величезну базу ресурсів та інформації, яку надає суспільство. Прагнення до незалежності перетворює кожен населений пункт на вузол опору, де ворог не почувається в безпеці навіть на окупованих територіях. Це змушує противника розпорошувати сили, що дає ЗСУ перевагу у виборі точок удару [2, с. 28].

В основі української ідентичності лежить найвища цінність – людське життя та гідність. Це фундаментально відрізняє тактику українського війська від тактики країни – агресора. Якщо ворог використовує масовані атаки піхотою, так звані «м'ясні штурми», не рахуючись із втратами, то українська тактика ґрунтується на збереженні особового складу.

Українське командування змушене шукати асиметричні рішення: використання широкого спектру БпЛА, здійснення дистанційного мінування, нанесення точкових ударів високоточною зброєю, використання різноманітних роботизованих систем. Це не просто військова необхідність, а прояв національної етики: ми боремося за незалежність для того, щоб жити, а не для того, щоб стати добрим для імперії. Гідність бійця як особистості є пріоритетом, що підвищує мотивацію та стійкість в обороні [3, с. 45].

Незалежність є нашою головною стратегічною метою. Зв'язок між ідентичністю та тактикою є абсолютним: ми воюємо так, як ми живемо. Наша тактика – це відображення нашого демократичного, індивідуалістичного та волелюбного суспільства. Прагнення до незалежності дає ту надвисоку мотивацію, яка дозволяє витримувати тривалі навантаження, а інтелектуальна свобода дозволяє перемагати сильнішого ворога за рахунок якості, а не кількості.

Україна стає повноправним членом європейської родини, несучи з собою унікальний досвід захисту демократичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Грицак Я. Й. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 2000. 360 с.
2. Жадан С. В. Постколоніальний дискурс в сучасній українській культурі. *Філософські обрії*. 2022. № 47. С. 25–32.
3. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : АртЕк, 1998. 728 с.
4. Українська ідентичність і мовне питання в контексті сучасної російсько-української війни : монографія / за ред. В. М. Курила. Київ : Талком, 2023. 180 с.

ФЕЛЕНЧАК Юлія Богданівна,
професор кафедри демографії,
трудових відносин і соціальної
політики Львівського університету
бізнесу та права, доктор економічних
наук, доцент

УКРАЇНЬСЬКА ДІАСПОРА ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Українська ідентичність формувалася впродовж тривалого історичного процесу, зазнаючи впливу політичних трансформацій, територіальних змін і хвиль вимушеної та добровільної міграції. У цьому контексті українська діаспора постає не лише як сукупність спільнот за межами державних кордонів України, а як важливий соціокультурний простір збереження національної пам'яті, мови, традицій і світоглядних засад українства.

Історично сформована українська діаспора виконувала і продовжує виконувати функцію своєрідного осередку ідентичності, у якому зберігалися культурні та символічні елементи, що в окремі періоди були обмежені в публічному просторі або витіснені з офіційного культурного життя в самій Україні. Через діяльність освітніх, релігійних і громадських інституцій діаспора забезпечувала передачу української ідентичності між поколіннями та підтримувала її існування у глобальному просторі.

Сучасні міграційні процеси актуалізують необхідність чіткого розмежування між історичною українською діаспорою та новітніми хвилями міграції з України. Таке розмежування дозволяє розглядати діаспору передусім як чинник збереження української ідентичності, що зумовлює потребу її наукового аналізу з урахуванням історичних умов формування та світоглядних орієнтирів у глобальному багатонаціональному середовищі.

У загальному розумінні діаспору розглядають як частину народу або етнічної групи, що живе поза межами своєї історичної батьківщини, однак зберігає при цьому свій зв'язок з нею, культуру, мову та ідентичність [1]. Якщо звузити визначення і говорити про українську діаспору, то під цим терміном слід розуміти визначення української національної спільноти поза межами українських територій, яка відчуває духовний зв'язок з Україною (у 2025 р. за межами України проживало від 15 до 20 млн українців і їх нащадків) [5].

У наукових дослідженнях діаспору визначають як етнічну спільноту, що виникає за межами своєї батьківщини внаслідок різного роду міграцій і з причин небажання (або неможливості) повністю асимілюватися в інших етнічних суспільствах, яка зберігає свою етнічну ідентичність (культуру, мову, традиції тощо) [3].

Етнічна ідентичність є однією з ключових ознак у розумінні діаспори, що слугує підґрунтям самоусвідомлення спільноти, збереження її культурної

цілісності та підтримання колективної пам'яті поза межами історичної батьківщини. Її відтворення відбувається через родинні зв'язки, діяльність громадських і культурних інституцій, освітні ініціативи, національні свята, історичні уявлення та спільні образи батьківщини. В умовах міграції етнічна ідентичність набуває особливого значення, оскільки стає механізмом адаптації до приймаючого суспільства, водночас виконуючи функцію захисту від асиміляції та втрати культурної самобутності.

Водночас у контексті аналізу української діаспори доцільно розмежовувати, але не ототожнювати поняття етнічної та національної ідентичності. Хоча обидва феномени ґрунтуються на спільних культурних і символічних маркерах, вони виконують різні функції у процесі життєдіяльності діаспорних спільнот.

Етнічна ідентичність у діаспорі пов'язана насамперед із відчуттям належності до певної етнічної спільноти [2], що включає спільність походження, мови, традицій та історичної пам'яті, тоді як національна ідентичність має ширший світоглядний і політико-культурний вимір, що включає усвідомлення зв'язку з нацією як політичною та символічною спільнотою [3].

Саме тому історично сформована українська діаспора постає не лише осередком збереження етнічної ідентичності з притаманними їй ознаками [5], але й важливим середовищем підтримки національної ідентичності, особливо в умовах обмеженого або ускладненого зв'язку з державою походження.

У цьому контексті українська діаспора виконує низку взаємопов'язаних функцій. Передусім ідеться про функцію збереження культури, що полягає у підтриманні мови, традицій, релігійних практик та історичної пам'яті. Важливою є також ідентифікаційна функція, пов'язана з формуванням відчуття належності до української спільноти та відтворенням колективної самоідентифікації в умовах життя за межами батьківщини. Не менш значущою виступає комунікативна функція, яка забезпечує зв'язок між різними поколіннями діаспори, а також між діаспорними спільнотами та Україною. У сучасних умовах особливого значення набуває репрезентативна функція діаспори, що проявляється у представленні України в культурному, суспільному та політичному просторі країн проживання.

В умовах новітніх міграційних процесів ці функції набувають динамічного характеру, поєднуючи елементи збереження ідентичності з її адаптацією до нових соціокультурних умов.

Важливим виміром реалізації функцій української діаспори є її діяльність у сфері освіти, культури та економічного життя. Освітні ініціативи діаспорних організацій, зокрема діяльність шкіл, курсів, культурно-освітніх центрів і наукових середовищ, сприяють збереженню української мови, історичної пам'яті та культурної спадщини. У культурному вимірі діаспора виступає активним носієм і популяризатором української культури, забезпечуючи її

присутність у багатокультурному просторі країн проживання. В економічній площині діяльність українських діаспорних спільнот проявляється через підприємницькі ініціативи, фінансову підтримку культурних і освітніх проєктів, а також розвиток транснаціональних зв'язків між Україною та державами поселення.

Таким чином, українська діаспора виступає важливим чинником збереження української ідентичності, забезпечуючи її відтворення в етнічному та національному вимірах за межами історичної батьківщини. Поєднання культурно-зберігальної, ідентифікаційної, комунікативної та репрезентативної функцій дозволяє розглядати діаспору як активного суб'єкта соціокультурних процесів у глобальному просторі. В умовах сучасних міграційних трансформацій роль української діаспори набуває особливого значення, актуалізуючи потребу подальшого наукового осмислення її впливу на збереження та відтворення української ідентичності.

Список використаних джерел

1. Діаспора. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Діаспора_\(значення\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Діаспора_(значення)).
2. Ідентичність етнічна. Енциклопедія історії України. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STR=Identychnist_etnichna.
3. Національна ідентичність. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-71062>
4. Підкуркова І. Проблема збереження етнічної ідентичності української діаспори в Бразилії. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія». 2021. № 4 (51). С. 208–219.
5. Українська діаспора. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_діаспора.

ХАРИЦЬКА Світлана Василівна,

доцент кафедри англійської мови
Державного університету
інформаційно-комунікаційних
технологій, кандидат педагогічних
наук, доцент;

КОЛІСНИЧЕНКО Анна Віталіївна,

завідувач кафедри англійської мови
Державного університету
інформаційно-комунікаційних
технологій, кандидат філологічних
наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОД «ЩЕДРИКА» У ДВОХ МОВАХ: МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ ТРАДИЦІЄЮ ТА АНГЛОМОВНИМ СВІТОМ

Колядки та щедрівки є важливою частиною українських різдвяних традицій і мають давнє походження. Вони супроводжують святкування Різдва й Нового року, поєднуючи музику з обрядовими побажаннями здоров'я, достатку та щастя. Ці пісні відрізняються за змістом і часом виконання, мають багату історію та продовжують змінюватися й жити в сучасній культурі [1; 3].

Пісня «Щедрик» – один із найвідоміших музичних символів України, що успішно вийшов за межі національного контексту й став частиною світової культури завдяки англomовній версії «Carol of the Bells». Обидві версії – українська та англійська – походять від однієї мелодії, але несуть різні смислові навантаження. Український варіант пов'язаний із щедрівковою традицією, тоді як англomовний текст, створений пізніше, трансформує смисли під християнсько-різдвяний контекст. Цей твір подає національний код у двох мовах, диференціюючи структурні та смислові відмінності між ними.

Мелодія, яку ми знаємо сьогодні, була оброблена українським композитором Миколою Леонтовичем у 1916 році на основі народної щедрівки під назвою «Щедрик» (Shchedryk). Ця композиція мала чітке коріння у традиційних українських новорічних звичаях і була пов'язана з побажанням благополуччя на наступний рік [4].

Через п'ять років після прем'єри хор Леонтовича виконав цю пісню перед американською аудиторією у Carnegie Hall у Нью-Йорку (1921). Саме завдяки цьому виступу мелодія набула світової популярності [4].

У 1936 році американський композитор українського походження Пітер Дж. Вільговський (Peter J. Wilhousky) написав до цієї мелодії новий англійський текст, який не пов'язаний із оригінальними словами, та назвав композицію Carol of the Bells [5].

Оригінальна українська версія – це пісня (щедрівка), яка описує приліт ластівки як символу весни та повідомлення про добробут: «Щедрик, щедрик,

щедрівочка, прилетіла ластівочка...». Текст не містить жодних згадок про Різдво чи християнські свята; він базується на народних уявленнях про прихід нового року, родючість і процвітання. Це – важливий елемент національного культурного коду: через образ ластівки передається народна система цінностей і світогляд, де добробут родини та зв'язок із природою є головними темами.

Створюючи «Carol of the Bells», Вільговський зберіг мелодію «Щедрика», проте написав до неї новий англomовний текст. У ньому головними є образи різдвяних дзвонів і святкової атмосфери, що передає рядок: «Hark! how the bells, sweet silver bells...». Англomовна текстова версія не має зв'язку з українським першоджерелом. У ній відсутні мотиви ластівки чи побажання врожаю, натомість він відображає західну різдвяну традицію, де символ дзвонів уособлює радість і урочистість свята.

Порівняння окремих рядків українського «Щедрика» та його англomовної версії «Carol of the Bells» яскраво демонструє відмінності у світоглядних і культурних акцентах обох текстів. В українському варіанті звернення має чітко визначеного адресата – господаря дому: «Вийди, вийди, господарю, подивися на кошару...». Таке звернення підкреслює тісний зв'язок пісні з родинним побутом, господарством і традиційним обрядом щедрування, де важливу роль відіграють особисті побажання достатку конкретній родині.

Натомість в англійській версії звучить узагальнений заклик: «Calling all to rejoice, hear their message...». Тут відсутній персоніфікований адресат, адже пісня звертається до всіх людей без винятку. Такий підхід відповідає західній різдвяній традиції, у якій Різдво постає як загальнолюдське свято радості, єднання й духовного піднесення. Таким чином, навіть на рівні окремих рядків простежується перехід від локального, побутового й родинного змісту українського «Щедрика» до універсального, символічного послання «Carol of the Bells», що відображає різницю між народною обрядовою культурою та масовою різдвяною традицією Заходу.

У рядках: «Там овечки покотились, а ягнички народились» добробут подається через конкретні матеріальні ознаки – худобу та приплід, які традиційно вважалися показниками достатку в аграрному суспільстві. В англomовній версії звучить зовсім інша концепція: «Peace on earth, good will to men» – акцент зміщено на духовні цінності, такі як мир, гармонія та доброзичливість, що відповідає західному уявленню про святкові ідеали, а не про матеріальний стан родини.

Фінальні рядки українського «Щедрика»: «Щедрий вечір, добрий вечір, добрим людям на здоров'я» виражають традиційне обрядове побажання здоров'я, щастя та благополуччя, що є невід'ємною частиною народної поезії і підкреслює соціальну та родинну спрямованість пісні. У англomовній версії рядок: «Merry, merry, merry Christmas» перетворюється на пряме святкове привітання, однозначно закріплюючи твір у контексті Різдва та передаючи радісний, універсальний настрій свята.

Отже, «Щедрик» і його англомовна адаптація «Carol of the Bells» яскраво демонструють, як одна мелодія здатна поєднати різні культури й водночас набути нових значень. В українській традиції ця пісня є носієм давніх народних уявлень, пов'язаних із річним циклом, добробутом родини та символами природи, що формували світогляд наших предків. Натомість в англомовному просторі та сама мелодія зазнала переосмислення й перетворилася на впізнаваний різдвяний твір, який асоціюється зі святковим настроєм, дзвонами та урочистістю Різдва.

Водночас така трансформація не применшує значення українського першоджерела. Навпаки, вона підкреслює його силу й універсальність: саме народна основа та обробка Миколи Леонтовича стали тим ґрунтом, що дозволив мелодії вийти за межі національної культури й здобути світове визнання. Таким чином, міжнародний успіх «Carol of the Bells» є не відривом від «Щедрика», а підтвердженням цінності української музичної спадщини у глобальному культурному просторі.

Список використаних джерел

1. Колядки та щедрівки: історія, традиції, сучасність : текстова стаття. *TeachMe.Expert*. URL: <https://teachme.expert/blog/article/koliadki-ta-shchedrivki-istoriia-traditsiyi-suchasnist> (дата звернення: 09.01.2026).
2. Гербіш Н., Грицак Я. Щедрик – українська християнська мелодія: історико-просвітня публікація. *PortalHistoryUA*. URL: https://portalhistoryua.com/phenomenon/shhedryk-ukrayinska-hrystyyanska-melodiya/?gad_source=1... (дата звернення: 09.01.2026).
3. Koliadka. *Wikipedia (англ.)*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Koliadka?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.01.2026).
4. Carol of the Bells. *Wikipedia (англ.)*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Carol_of_the_Bells?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.01.2026).
5. Peter Wilhousky. *Wikipedia (англ.)*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Peter_Wilhousky (дата звернення: 10.01.2026).
6. Щедрик: українська народна пісня. *Pisni.org.ua*. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/4244232.html> (дата звернення: 10.01.2026).
7. «Carol of the Bells»: найкрасивіші версії «Щедрика» англійською мовою. *Lux.fm*. URL: https://lux.fm/shchedrik-anglijskoyu-tekst-pisni-carol-of-the-bells-video-online_n103130 (дата звернення: 10.01.2026).

ХАРЛАМОВ Михайло Іванович,
професор кафедри соціальних і
гуманітарних дисциплін Національного
університету цивільного захисту
України, доктор історичних наук,
професор

ФІЛОСОФСЬКЕ ЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Українська ідентичність є фундаментальним конструктом національного буття, що визначає не лише світоглядну структуру окремих індивідів, але й консолідуючу основу для соціальних інститутів та служб. Особливо значущим стає питання ідентичності для спеціальних державних структур, зокрема для працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України) - службовців, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана із захистом життя, здоров'я, майна громадян та територіальної цілісності держави в умовах воєнного стану. У філософському вимірі українська ідентичність для працівника ДСНС України – це не лише культурно-історичний феномен, а й етична, моральна та екзистенційна конструкція, що визначає професійні настанови, внутрішній моральний компас та смисл служіння.

Ідентичність у філософії традиційно розглядається як усвідомлення себе як цілісної субстанції, що має безперервність у часі та просторі. Національна ідентичність – це соціально-історичний феномен, що включає спільність мови, культури, цінностей та колективної пам'яті. Українська ідентичність формується під впливом історичних подій, боротьби за державність, сакральних мотивів національного відродження та спільних переживань (страх, надія, прагнення свободи). У феноменологічній традиції ідентичність пов'язується із самосвідомістю та переживанням світу. Українська ідентичність – не статичний набір атрибутів, а динамічний процес самовизначення, що проявляється як особистісний і колективний вибір, який має моральні, культурні й політичні виміри [1, с. 145].

Працівники ДСНС України виконують надскладні завдання, пов'язані з порятунком людей у надзвичайних ситуаціях, ліквідацією наслідків катастроф, захистом довкілля та матеріальних цінностей. Їхня діяльність включає формування відповідальності перед суспільством, готовність до самопожертви, етичну взаємодію з постраждалими. Ці якості по суті резонують із базовими принципами української ідентичності: турботою про ближнього, солідарністю, жертвовністю задля спільного блага. Українська ідентичність формує моральний кодекс поведінки працівника ДСНС України: відданість державі та народу, професіоналізм, співчуття. Цей моральний орієнтир виступає як принципова база для прийняття рішень у ситуаціях

екстремального ризику. Ідентичність тут виступає як джерело моральної сили, що дозволяє діяти всупереч страху, невизначеності, ризику власному життю.

Екзистенційна філософія (Сартр, Камю, Ясперс) підкреслює, що сенс життя формується через конкретні дії, вибір і відповідальність. Для працівника ДСНС України служіння суспільству є не лише професійним обов'язком, але й джерелом сенсу буття. Українська ідентичність надає цьому служінню глибинного смислового забарвлення: це не лише виконання функцій, але і частина колективної історії, усвідомленого творення спільного майбутнього [2, с. 309]. Масштабні надзвичайні ситуації, війни, гуманітарні кризи ставлять перед індивідом і колективом екзистенційні питання: ким я є, для чого я дію, кому служу? Українська ідентичність дає контекст, який дозволяє відповідати на ці питання, усвідомлювати свою роль у загальнодержавному вимірі та витримувати екстремальні випробування, зберігаючи особистісну цілісність.

Українська ідентичність включає елементи спільної пам'яті, історичного досвіду спротиву та солідарності. Ці елементи стають об'єднавчою силою для працівників ДСНС України, створюючи атмосферу довіри, взаємопідтримки, готовності до взаємодопомоги, що критично важливо у командній роботі під час надзвичайних ситуацій. Довіра між працівниками, а також між службою та суспільством ґрунтується на спільних цінностях та ідентичності [2, с. 310]. Коли громадяни усвідомлюють, що рятувальники поділяють їхні цінності та переживання, зростає рівень довіри до інституційної спроможності ДСНС України, що позитивно впливає на ефективність реагування.

Українська ідентичність має потужний виховний потенціал у професійному становленні працівників ДСНС України. Через інтеграцію національних цінностей у професійну культуру формується усвідомлене відчуття обов'язку, відповідальності та служіння. Це сприяє виникненню стійких моральних установок та поведінкових стратегій у складних життєвих обставинах. Розвиток освітніх програм, що включають філософське та етичне осмислення української ідентичності, може суттєво підсилити професійну підготовку рятувальників. Такий підхід сприятиме не лише технічній, але й світоглядній компетентності, формуванню відповідального ставлення до служіння громаді.

Українська ідентичність постає як багатовимірний світоглядний феномен, що поєднує історичну пам'ять, культурні коди, моральні цінності та екзистенційні смисли. Для працівників ДСНС України вона не обмежується національно-культурною самоідентифікацією, а набуває характеру внутрішнього етичного принципу, який визначає мотивацію професійної діяльності, готовність до самопожертви та відповідальність за життя інших. У цьому контексті ідентичність виступає не лише формою самовизначення, а й джерелом моральної легітимації професійного обов'язку. Українська ідентичність відіграє ключову роль у формуванні екзистенційного сенсу служіння. Умови діяльності працівників ДСНС України пов'язані з постійним ризиком, невизначеністю та граничними ситуаціями, що актуалізує питання сенсу життя, вибору та відповідальності. Саме ідентичність надає цим

викликам смислової структури, перетворюючи професійну діяльність із сукупності функціональних дій на усвідомлену форму служіння народу та державі. Таким чином, українська ідентичність сприяє збереженню внутрішньої цілісності особистості в умовах психологічних та фізичних навантажень.

На рівні колективної взаємодії українська ідентичність виконує інтегративну функцію, зміцнюючи корпоративну культуру, соціальну солідарність і взаємну довіру серед працівників ДСНС України. Спільність цінностей і світоглядних орієнтирів підвищує ефективність командної роботи, сприяє швидкому прийняттю рішень та злагодженості дій у кризових ситуаціях [3, с. 312]. У ширшому соціальному вимірі це підсилює довіру громадян до ДСНС України як інституції, що діє в інтересах суспільства та поділяє його цінності. Українська ідентичність має суттєвий освітньо-виховний потенціал. Її філософське осмислення та інтеграція в систему професійної підготовки працівників ДСНС створює передумови для формування не лише високого рівня фахової компетентності, але й стійких морально-етичних установок. Такий підхід сприяє розвитку рефлексивного мислення, відповідального ставлення до професійних рішень та усвідомлення суспільної значущості служби. Українська ідентичність у філософському вимірі постає як фундаментальний чинник формування професійної самосвідомості працівників ДСНС України. Вона поєднує індивідуальний і колективний рівні буття, інтегрує моральні, екзистенційні та соціальні смисли, забезпечуючи внутрішню мотивацію до служіння та стійкість перед викликами сучасності.

Список використаних джерел

1. Бевз Т. Українська ідентичність і національна безпека у викликах сьогодення. *Українознавство*. 2020. № 77. DOI: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(77\).2020.217504](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(77).2020.217504).
2. Денисюк Ж. З. Українська культурна ідентичність як основа національної стійкості та культурної політики. *Культурологічний альманах*. 2025. № 1. С. 309–315.
3. Кидонь В. Історична ідентичність в умовах російсько-української війни. *Українознавство*. 2024. DOI: [https://doi.org/10.17721/2413-7065.3\(92\).2024.312757](https://doi.org/10.17721/2413-7065.3(92).2024.312757). <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.35>.

ХАРУК Андрій Іванович,

професор кафедри історії Національної
академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктор історичних наук, професор

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ РАДЯНСЬКОЇ НАУКОВО- ТЕХНІЧНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ: КЕЙС ОЛЕГА АНТОНОВА

Питання української ідентичності в радянську добу, здебільшого, трактується в культурному сенсі – як визнання приналежності до української культури, мови, визнання себе українцем. Я ж спробую розглянути цю проблему трохи під іншим кутом. Чи можна вважати українцями тих діячів науки і техніки, які, не розмовляючи українською, долучились до формування наукової і промислової бази УРСР, пізніше успадкованої незалежною Україною? Не претендуючи на широкі узагальнення, візьмомо як приклад діяльність видатного авіаційного конструктора Олега Костянтиновича Антонова. Родом з Підмосков'я, як авіаконструктор він формувався за межами України – в Москві, Ленінграді, а у роки Другої світової війни – в Новосибірську. Саме в Новосибірську Антонов робить перші начерки проєкту сільськогосподарського літака СХ-1 – майбутнього Ан-2. Коли ж проєкт отримав офіційне схвалення, 31 березня 1946 р. в Новосибірську було створене конструкторське ОКБ-153, яке очолив Олег Костянтинович.

Оскільки виробництво Ан-2 з 1948 р. налагоджувалось на київському авіазаводі № 473, з'явилися передумови до переведення в Київ і конструкторського бюро О. Антонова. Процес переміщення виявився досить тривалим і завершився тільки наприкінці 1952 р. Завдяки цьому в Києві склався необхідний для розвитку авіації «тандем» – серійний завод і дослідно-конструкторське бюро [1, с. 490–491]. Однак для успішного функціонування конструкторського бюро необхідно було постійно створювати нові зразки літаків і добиватись їхнього впровадження у виробництво. В СРСР, незважаючи на плановий характер економіки, існувала досить жорстка конкуренція між конструкторськими бюро за завантаження серійних заводів своєю продукцією.

Створення у 1956 р. військово-транспортного літака Ан-8 – першого в довгій лінійці антоновських літаків аналогічного призначення – стало підтвердженням того факту, що молоде київське КБ здатне скласти гідну конкуренцію досвідченим московським конструкторським колективам. Саме в цей час О. Антонов формулює базовий принцип, який визначив долю не лише власного конструкторського бюро, але й авіаційної промисловості в цілому. 11 червня 1957 р. він надсилає до Держплану СРСР доповідну записку, в якій не лише констатує стан справ у власному КБ, але й викладає своє бачення перспектив розвитку авіаційної промисловості України. Конструктор гранично чітко артикулює свою позицію: «Доцільно... будувати на Україні серійні літаки українського ж походження, тобто створені нашим КБ з

двигунами, створеними на Україні – КБ головного конструктора Івченка» [2, арк. 37] (пер. з рос. мій – А. Харук). Досвід співпраці із запорізьким КБ Олександра Івченка у Антонова вже був – літак Ан-8 обладнувався турбогвинтовими двигунами АІ-20, створеними в цьому конструкторському бюро. Упродовж наступних десятиліть Олег Антонов послідовно дотримувався сформульованої у 1957 р. тези. Після того, як у 1963 р. виробництво Ан-2 з Києва передали до Польщі, завод налагодив випуск пасажирських літаків Ан-24 з двигунами АІ-24 (1962–1979). У 1969–1986 рр. тут випускались легкі військово-транспортні літаки Ан-26 з такими само двигунами, у 1973–1979 рр. – літаки для аерофотознімання Ан-30 (теж з АІ-20), з 1983 р. почався випуск військово-транспортних літаків Ан-32, який продовжувався і після здобуття Україною незалежності. Важкий військово-транспортний літак Ан-124 «Руслан», який випускався Київським авіазаводом з 1982 р., теж обладнувався двигунами запорізького виробництва – турбовентиляторними Д-18. Нарешті, у 1985 р. виробництво літаків, спроектованих в Києві (Ан-72, а пізніше і Ан-74, в обох випадках – з запорізькими двигунами Д-36) почалось на Харківському авіазаводі – підприємстві, яке з середини 1950-х років випускало літаки конструкції московського КБ А. Туполева [3, с. 240].

Діяльність Олега Антонова стала визначальною для авіаційної промисловості України. Безперечно, підприємства цієї галузі з'явилися в Україні задовго до нього, але саме завдяки Антонову вони виявились пов'язаними в цілісний комплекс. УРСР стала єдиною крім РРФСР союзною республікою, в якій був створений повний цикл виробництва авіаційної техніки. При цьому діяльність Олега Антонова в цьому напрямку була не відображенням волі московського керівництва, а свідомим утіленням принципу, сформульованого 1957 р. Хоч і не українець за походженням, він, на мою думку, цілком може вважатись причетним до української ідентичності.

Список використаних джерел

1. Харук А. Олег Антонов – творець авіаційно-промислового комплексу України. *Українська еліта у другій половині XIX – на початку XXI століття: особливості формування, трансформація уявлень, інтелектуальний потенціал*. Західні землі. Вибрані проблеми / від. ред. І. Соляр, упоряд. О. Муравський, М. Романюк. НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. Кн. 1. Львів, 2023. С. 489–494.
2. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 24. Спр. 4558. Арк. 34–40.
3. Харук А. Нарис історії авіаційної промисловості України (1910–1980-ті рр.) : монографія. Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 304 с.

ХАРЧЕНКО Тетяна Миколаївна,
головний спеціаліст відділу
моніторингу питань гендерної рівності
та недискримінації управління
дотримання прав людини Департаменту
головної інспекції та дотримання прав
людини Національної поліції України,
кандидат юридичних наук

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРАВОВА ТА СОЦІАЛЬНА КАТЕГОРІЯ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Українська ідентичність у сучасному науковому дискурсі дедалі частіше розглядається не лише як культурно-історичне чи етнонаціональне явище, а як складна правова та соціальна категорія, що формується під впливом конституційних цінностей, міжнародних стандартів прав людини та трансформаційних процесів у суспільстві [2, с. 113–115]. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання ідентичності набуло особливої актуальності, оскільки стало маркером цивілізаційного вибору, демократичної орієнтації та правової суб'єктності держави. У цьому контексті гендерний аспект української ідентичності виступає важливим елементом її сучасного осмислення та практичної реалізації.

Українська ідентичність як правова категорія ґрунтується на засадах Конституції України, насамперед на принципах рівності, недискримінації, поваги до людської гідності та верховенства права. Вона проявляється через систему прав і свобод людини і громадянина, які гарантуються державою незалежно від статі, гендерної ідентичності чи соціального статусу. Гендерна рівність у цьому вимірі є не факультативною складовою, а базовою характеристикою правової ідентичності України як демократичної та правової держави. Закріплення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у законодавстві відображає прагнення держави до утвердження європейської моделі суспільного розвитку та відмежування від дискримінаційних і патріархальних практик.

Соціальний вимір української ідентичності тісно пов'язаний із реальними суспільними практиками, у межах яких відбувається формування уявлень про роль жінок і чоловіків у державотворчих процесах [4, с. 24–26]. Традиційні гендерні ролі, характерні для попередніх етапів розвитку українського суспільства, зазнали суттєвих змін під впливом соціально-політичних трансформацій, революційних подій, а особливо – війни. Участь жінок у Збройних Силах України, органах правопорядку, системі публічного управління, волонтерському русі та гуманітарній сфері стала важливим чинником переосмислення української ідентичності як інклюзивної та рівноправної.

Гендерний аспект української ідентичності проявляється також у переосмисленні концепції громадянства та соціальної солідарності [1, с. 41–44]. Сучасна українська ідентичність формується навколо спільного досвіду спротиву, відповідальності та взаємо підтримки, у межах якого стать перестає бути визначальним чинником соціальної цінності особи. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам прав людини та принципам гендерної демократії, що передбачають рівну участь усіх соціальних груп у прийнятті рішень і доступі до ресурсів.

Водночас слід зазначити, що правове закріплення гендерної рівності не завжди супроводжується її повною реалізацією на практиці. У діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування все ще спостерігаються прояви гендерної асиметрії, зокрема у сфері управлінських рішень, доступу до керівних посад, реагування на гендерно-зумовлене насильство. Це свідчить про необхідність подальшої інституціоналізації гендерного підходу як складової української ідентичності, що має бути інтегрований у всі рівні державної політики та правозастосовної діяльності.

Особливого значення гендерний вимір української ідентичності набуває в умовах воєнного стану. З одного боку, війна загостила соціальні ризики для жінок, дітей, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп, а з іншого – стала каталізатором зміни суспільних уявлень про гендерні ролі. Українська ідентичність у цих умовах формується як ідентичність стійкості, взаємної відповідальності та солідарності, де гендерна рівність розглядається як умова соціальної згуртованості та ефективного функціонування держави.

У правовому вимірі гендерно-чутлива українська ідентичність пов'язана з принципом верховенства права, оскільки рівність і недискримінація є його фундаментальними складовими. Забезпечення гендерної рівності сприяє підвищенню довіри до державних інституцій, легітимності влади та ефективності правового регулювання. У цьому контексті гендерний аспект української ідентичності виступає не лише показником демократичного розвитку, а й інструментом зміцнення національної безпеки та соціальної стійкості.

Українська ідентичність у гендерному вимірі також має виразний євроінтеграційний характер. Вона корелює з цінностями Європейського Союзу, зокрема з повагою до прав людини, рівності та інклюзії, що є важливими умовами інтеграції України до європейського правового простору. Формування гендерно орієнтованої ідентичності сприяє адаптації національного законодавства до європейських стандартів та посиленню міжнародного авторитету України [2, с. 116–118].

Отже, українська ідентичність як правова та соціальна категорія є багатовимірним явищем, у якому гендерний аспект відіграє системоутворюючу роль. Вона формується на основі поєднання правових принципів, соціальних практик та ціннісних орієнтирів, що забезпечують

рівність, недискримінацію та повагу до людської гідності. Подальший розвиток української ідентичності неможливий без поглиблення гендерного підходу у правотворчій і правозастосовній діяльності, а також без трансформації суспільної свідомості у напрямі гендерної справедливості. Гендерно чутлива українська ідентичність є важливою передумовою сталого розвитку, європейської інтеграції та утвердження України як демократичної, правової держави.

Список використаних джерел

1. Гербут В. С. Право на сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність: сутнісний зміст та гарантії захисту : монографія. Ужгород : Ліра, 2019. 264 с.
2. Наливайко І. О. Гендерна парадигма: вітчизняна практика та міжнародний досвід. *Нове українське право*. 2022. № 6. С. 112–119. DOI: 10.51989/NUL.2022.6.2.12.
3. Дубінчук О. О. Зміст та правова природа права людини на гендерну ідентичність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 44–49. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.84.3.44.
4. Zahumenna Yu. O., Hrelya D. P. Gender equality with regard to the current challenges to Ukraine's national security: theoretical and practical aspects. *Law and Safety*. 2024. Vol. 3. P. 23-31. DOI: 10.32631/pb.2024.3.03.

ХМЕЛЕВСЬКА Ольга Олександрівна,
начальник науково-дослідного відділу
науково-методичного забезпечення та
інтеграції в систему міжнародних
наукових досліджень наукового центру
Повітряних Сил, кандидат технічних
наук, старший науковий співробітник;
МОШАРЕНКОВА

Тетяна Володимирівна,
молодший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
психологічної підтримки та реінтеграції
персоналу наукового центру
Повітряних Сил Харківського
національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА І ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЦІННІСНА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Українська національна і громадянська ідентичність є стрижневою передумовою забезпечення національної безпеки в умовах сучасної військової агресії росії проти України. Її постання як основи творення нації і суспільства починається з формування національної свідомості і самосвідомості особистості, національної гідності і взаємоповаги, що спирається на національні цінності, патріотизм, єдність та історичну пам'ять. Зважаючи на це, пріоритетним напрямом «Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року» [1] визначений розвиток системи кадрового забезпечення сфери утвердження української національної і громадянської ідентичності через національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання, громадянську освіту на основі суспільно-державних (національних) цінностей України. Тобто формування соціально активних, відповідальних і зрілих особистостей – лідерів, з утвердженою українською національною і громадянською ідентичністю, здатних відстоювати інтереси української державності та вибудовувати у суспільстві культуру безпеки.

Важливим показником потенціалу стійкості держави і суспільства є ефективна система військового лідерства, концептуальні основи якої формуються та практично реалізуються в системі підготовки Сил оборони України (СоУ), яка, зі свого боку, відіграє надважливу роль у забезпеченні національної безпеки і посиленні спроможностей України у військовій сфері. Від того, у який спосіб вона організована, за якими принципами діє, залежить ефективність протидії держави відповідним загрозам, оскільки саме ця

складова здатна посилювати або послаблювати роботу інших національних систем у створенні та забезпеченні оптимальної моделі миру для України. З огляду на це, дослідження за тематикою військового лідерства в системі підготовки СоУ є актуальним завданням сьогодення.

Для дослідження зазначеного питання застосовувалась авторська анкета, яка була розроблена з опорою на матеріали Всеукраїнського опитування учнівської молоді та освітян з проблеми формування громадянської ідентичності [2]. Завдання дослідження: проаналізувати рівень сформованості лідерського потенціалу курсантів/-ток (сержантів/-ток) через розуміння ними сутності поняття «національна і громадянська ідентичність», а також його впливу на здатність «військових лідерів вести за собою в бою (операції), а також впроваджувати якісні зміни у професійну культуру військовослужбовців» [3]. Особливу увагу було приділено віковому розмаїттю, тому опитування передбачало участь представників/-ниць молодших і старших навчальних курсів одного із факультетів, а саме – другого та четвертого. Це дозволило зробити більш ширший зріз і подивитись усвідомленість цього питання у динаміці. Питання склалися із запропонованих респондентам/-ткам варіантів відповідей: одна частина з них містила відкриті запитання, інша – надавала можливість обрання декількох варіантів і ранжування. Результати були опрацьовані через програму Excel. Кількісні дані проаналізовані та інтерпретовані з використанням описової статистики.

У відповідях на перше питання щодо розуміння поняття «національна і громадянська ідентичність» 55 % опитуваних із четвертого курсу зазначили, що це особистісна якість, що формується на основі особистісних і суспільних цінностей та правових вимог держави, 27 % – феномен свідомого та активного громадянства, усвідомлення себе членом громадянського суспільства, 9 % – ототожнюють себе зі спільнотою громадян держави, 9 % не змогли дати чіткої відповіді. Така невизначеність може свідчити про відсутність глибшого усвідомлення зазначеного поняття та необхідність подальшої системної роботи в цій проблематиці. Відповіді курсантів/-ток (сержантів/-ток) другого курсу розподілилися рівними частинами (27 %) між особистісною якістю, сформованою на основі особистісних і суспільних цінностей та правових вимог держави, феноменом свідомого й активного громадянства та усвідомленням себе членом громадянського суспільства. Решта – 19 % зазначили про правову належність до певної країни.

На друге питання «Як національна і громадянська ідентичність впливає на лідерські якості?» було запропоновано вибрати декілька варіантів відповідей в залежності значимості. Суттєвих відмінностей між відповідями представників/-ниць другого і четвертого навчальних курсів не виявлено. Розподіл продемонстрував топ-5 відповідей: мотивує до дій та спонукає брати на себе відповідальність за майбутнє спільноти; сприяє формуванню психологічної та духовної стійкості, проактивної життєвої позиції і усвідомлення громадянської відповідальності; є фундаментом для

формування військових лідерів, здатних об'єднувати інших навколо спільних цілей та діяти в інтересах держави; визначає стиль управління; виховує стійкість, мужність, повагу до символів, здатність зберігати національну самоідентифікацію в умовах загроз.

Щодо значимих цінностей, які інтегруються через ідентичність та важливі для формування військового лідерства, було застосовано порядкову шкалу як результат ранжування ступеня важливості вимірювальної цінності. Наведемо відповіді з найбільшими кількісними показниками як на другому, так і четвертому навчальних курсах: відданість справі, забезпечення рівності та дотримання прав людини; дотримання норм військового та міжнародного права; патріотизм (служіння країні); моральна відповідальність за вчиня й навички своїх бійців і підрозділів; гідність та честь.

Важливим у колі питань було з'ясування того, які цінності, норми та переконання, на думку опитуваних, є найбільш дієвими інструментами впливу на особу/групу осіб в організаційній (корпоративній) культурі військового середовища та визначальними для формування його унікальності. З найбільшою кількістю відповідей у курсантів другого курсу посіли позиції – національні цінності, гендерні цінності та мова. У четвертокурсників – почуття гордості за незалежність і свободу, повага до держави, традиції. Погляди курсантів/-ток (сержантів/-ток) обох курсів стосовно позиції культура виявилися тотожними: вона набрала достатньо високий відсоток відповідей.

Цікавою була думка курсантів і в питанні «Яку роль грає національна і громадянська ідентичність у сучасному управлінні?». Серед відповідей курсантів другого курсу найбільший показник посіла відповідь – забезпечення механізму національної безпеки, у старшого курсу – відповіді розділилися між консолідацією суспільства та державотворенням (концептуальною основою для обґрунтування державної політики й з'ясування її меж).

Наприкінці опитування майбутнім офіцерам було запропоновано навести імена видатних військових діячів, чий внесок у становлення української державності залишився в історії назавжди та є для них прикладом для наслідування. Серед названих персоналій військовослужбовці зазначили як відомих українців, історичних постатей, так і сучасних військових діячів, які демонструють самовідданість державі у час боротьби з російським агресором за свободу і незалежність.

Відтак, проведене опитування, дає підстави сформулювати такі висновки. Маркерами національної і громадянської ідентичності для майбутніх офіцерів виступають громадянство, держава, громадянське суспільство, усвідомлення себе громадянином держави, що є її базовими показниками. Майбутні офіцери добре усвідомлюють, що вплив ідентичності на лідерські якості проявляється через формування ціннісних орієнтирів, оборонної свідомості і громадянської стійкості. Національна і громадянська ідентичність є фундаментальною основою лідерського потенціалу офіцера, що забезпечує свідому мотивацію захищати державу, високу моральність і патріотизм. Формує ціннісний стрижень, що перетворює професійні навички на лідерську компетентність,

здатність ухвалювати відповідальні рішення і вести за собою особовий склад, ініціювати і діяти в інтересах українського народу.

Список використаних джерел

1. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року: Постанова КМ України від 15 груд. 2023 р. № 1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>
2. Громадянська ідентичність учнівської молоді на перетині суспільних змін : Препринт за результатами Всеукраїнського опитування учнівської молоді та освітян з проблеми формування громадянської ідентичності / І. Бех), Т. Окушко, Н. Харченко, Р. Малиношевський, А. Киреєва. Івано-Франківськ: «НАІР», 2024. 36 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgglefindmkaj/https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Patriotychne_vyhovannia/Soc_doslidzhen_nia/2026/analitichni-zvit-monitoring.pdf
3. Доктрина військового лідерства у Збройних Силах України Об'єднана визначальна публікація військовим організаційним структурам з порядку організації розвитку військового лідерства у ЗС України від 22 січ. 2024 р. Київ : Головне управління персоналу Генерального штабу ЗС України, 2024. 45 с.

ХМЕЛЬНИЦЬКА

Людмила Василівна,

доцент кафедри історії і культури
України та спеціальних історичних
дисциплін Університету Григорія
Сковороди в Переяславі, кандидат
історичних наук, доцент

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ
ПОВЕРНЕННЯ ЦІЛІСНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
НА ПРИКЛАДІ МИТЦІВ XVII–XIX СТОЛІТЬ**

Формування національної ідентичності в умовах глобалізаційних викликів сучасності не можливе без впровадження нових інноваційних парадигм у дослідженні соціокультурної площини в тому числі історії культури українського народу, яка на сьогоднішній день може розглядатись як дієвий інструмент протидії ворожій ідеології із поширення російських впливів. На разі, актуальним є переосмислення історичного досвіду у вивченні питань пов'язаних із табуйованими в радянській історіографії темами вітчизняної історії, зокрема, коли мова йшла про представників української творчої інтелігенції різних часових періодів: поетів, письменників,

скульпторів, композиторів різних історичних періодів, які були репрезентовані у світовий мистецький простір як «російські» у кращому випадку «українського походження».

Як відомо, росія кілька століть вела імперську політику по загарбанню не лише територій та ресурсів інших країн, але й привласненню головних здобутків поневолених народів у різних галузях, зокрема культури. Жертвою такої політики стала й Україна, яка сьогодні бореться за відновлення історичної справедливості. Так, відлік доказової бази нищення української мови як однієї із головних ознак нації дослідниця Н. Вірченко починає від 1626 р., коли Київський митрополит Йосиф склав акафіст до Святої Варвари, а Московський патріарх його дозволив за умови перекладу похвальної відправи російською. Незабаром вийшов наказ позбирати з усіх церков України книги старого українського друку, а замість них завести московські видання [2, с. 1].

Вже починаючи із XVIII ст. практика привласнення та фальсифікації здобутків українців, що перебували у тенетах російської доктрини «панрусизму» переходить на постійну основу, чому сприяла законодавча база самодержавства, рясніючи заборонами та обмеженнями вживання української мови та перепонами на шляху до розвитку української культури з її видатними іменами та їхніми досягненнями. Така відверто проросійська практика поклала початок процесу присвоєння «українського інтелекту» російським самодержавством на користь формування засад «великої російської культури» та комплексу меншовартості в українців. Серед перших були Лазар Баранович, Інокентій Гізель, Йоаникій Галятовський, Дмитро Туптало, Феофан Прокопович, Стефан Яворський, Симеон Полоцький та багато інших, чий творчий потенціал був поставлений у витоків формування соціокультурного простору тогочасної Московщини [11]. Важливою складовою «культурного мародерства» росії є присвоєння імен видатних українців із приписом «українського походження». Цей процес бере початок від часів *бароко – епохи розвитку національного архітектурного стилю, коли видатні зодчі-українці ставали видатними фундаторами російської культури.*

Одним із прикладів може бути Антон Лосенко – культурний діяч із України, який став першим великим історичним живописцем, видатним рисувальником та портретистом. Його називають засновником художньої педагогіки, адже створив перший в імперії підручник з художньої анатомії. Народився А. Лосенко 10 серпня 1737 р. в українському Глухові та мав чудовий голос. У віці семи років, залишившись сиротою Лосенко був відібраний до Придворної співоцької капели у Петербурзі. Через вікову зміну голосу А. Лосенко був відданий на навчання до кріпака-живописця графа П. Шереметьєва – відомого портретиста І. Аргунова, згодом зарахований графом І. Шуваловим до Петербуржської академії мистецтв у клас до всесвітньвідомого французького художника Л.-Ж. Ле-Лоррена. З біографічних даних митця відомо про його перебування у Парижі на навчанні

де він перейнявся ідеями європейського вільнодумства. 1762 р. А. Лосенко був змушений повернутися до Санкт-Петербурга та приступив до написання портретів.

Важливо, що митець удостоєний почесного звання академіка та професора петербурзької Академії мистецтв всі свої картини підписував «Лосенко із України». Всесвітнє визнання та численні виставки принесли художнику призначення на посаду директора Академії, яка тягарем лягла на його плечі та затягла у вир інтриг. У віці 36 років 4 грудня 1773 р. помер видатний український художник А. Лосенко [7]. Як бачимо, політика імперії полягала у підтримці талановитих українців та прославленні їх на весь світ за умови, що ті ставали «російськими митцями» українського походження у протилежному ж випадку таланти підлягали переслідуванню та фізичному знищенню, як це сталося із видатними корифеями у світі музичного мистецтва XVIII ст.

У переліку привласнених російською пропагандою імен видатних українців неможливо оминати увагою найбільш відомого прикладу Миколи Гоголя (1 квітня 1809 – 4 березня 1852 рр.), який в дійсності й писав російською мовою. Проте, мав старовинне козацьке походження з древнього роду козака Остапа Гоголя, зростаючи у мальовничому куточку України – селищі Сорочинці Полтавської області, яке так часто із захопленням описував на сторінках своїх творів [9, с. 187]. Сам М. Гоголь, проживши всього декілька років у Петербурзі, не одноразово виявляв бажання повернутись в Україну, про що писав у листах своєму товаришу, українському етнографу Михайлу Максимовичу: «Я задалегідь уявляю, як закиплять труди мої в Києві, кидайте й Ви кацапію та їдьте у Гетьманщину. Я сам думаю так зробити і наступного року поїхати звідси. Дурні ми насправді, як подумати добре! Для чого і кому ми жертвуємо всім? Їдьмо!» [3].

Більшість творів М. Гоголя пронизані захопленням героїчним минулим українського народу, його культурою та світоглядом. Як приклад «Тарас Бульба», «Вечори на хуторі біля Диканьки», «Вій» тощо. Проте, навіть сьогодні думки щодо Миколи Гоголя у громадському та науковому середовищі різняться. Для одних він залишається письменником, який зробив хибний вибір, для інших – став жертвою своєї епохи, або ж – таємним критиком російської імперії. Кожен із таких поглядів має свої підстави у вигляді певних біографічних фактів письменника. То ж і сьогодні важко збагнути до чого більше тяжіла «розколота ідентичність» Гоголя. Проте, не слід заперечувати ролі та значення М. Гоголя для нашої культури та позбавляти його місця у нашому спадку. Хоч варто наголосити на тому, що ціла плеяда українських класиків, а серед них і Т. Шевченко, П. Куліш, М. Драгоманов вважали М. Гоголя українським письменником, який пише лише російською мовою. Закиди «писав російською – отже, росіянин» безпідставні, адже писати українською в Російській імперії було заборонено.

У творчості Гоголя можна віднайти й приклади російського шовінізму, проте це було його *неприхованою стратегією виживання в імперії*. Очевидно, що *українофобом письменник не був*, адже протягом всього життя висловлював неприховане замилювання Україною численними рядками. М. Гоголь ретельно досліджував нашу історію та збирав зразки народного фольклору, що знайшло відображення і на сторінках його творів. Очевидно, що М. Гоголь не ставив собі за мету боротьбу за незалежне майбутнє для українського народу, а тому його спадщина як і постать не мають підлягати героїзації. Російська пропаганда і сьогодні сприймає його за свого і у російських енциклопедіях та підручниках він означений як «російський прозаїк, класик російської літератури» тощо. Проте, достатніх підстав «віддавати» М. Гоголя культурі країни агресора не існує [4, с. 237].

Отже, як бачимо росія використовувала привласнені нею таланти та творчий інтелект. З однієї сторони – це був ресурс, що давав можливість імперії розвиватись та рухатися далі. Але, в той же час усвідомлювати, що життя за імперських часів передбачало адаптацію та сприйняття ідентичності колонізатора, або імперія перетравлювала та знищувала. Саме від персонального вибору залежали доля митців та їх вплив на російську культуру. Таким чином, наша спільна мета – відновити історичну справедливість та зробити уславленими на весь світ українських митців та українську культуру, після століть колонізації росією та привласнення собі як окремих постатей так і цілих напрямків та галузей.

Список використаних джерел

1. Витвицький В. Історія музики. XVIII-XIX ст. *Енциклопедія українознавства*. Загальна частина. Репринтне відтворення видання 1949 р. Перевидання в Україні. Київ : Віпол, 1995. 624 с.
2. Вірченко Н. Про заборону української мови (XVII-XX ст.) *Наше життя*. Н.-Й. 2008. № 1-8.
3. Гоголезнавчі студії. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. Вип. 17. 292 с.
4. Гончар О. Гоголь і Україна. *Вінок М. В. Гоголю. Гоголь і час*. Харків : Прапор, 1989. С. 237–251.
5. Дитиняк М. Українські композитори : бібліографічний довідник. Едмонтон : Альбертський університет, 1986. 160 с.
6. Куземська Г. Нездолання Україна: Хроніка нищення української Церкви, мови, культури, народ. Київ : Фенікс, 2014. 132 с.
7. Овсійчук В. Українське малярство X-XVIII століть: проблеми кольору. Інститут народознавства НАН України. Львів : [б.в.], 1996. 479 с.
8. Ольховський А. Нарис історії української музики. Київ : Музична Україна, 2003. 512 с.
9. Покальчук Ю. Традиції Гоголя і «магічний реалізм». *Вітчизна*. 1984. № 4. С. 187–192.

10. Росія – Україна: зради, союзи, війни / відп. ред. М. Литвин. Львів : «Астон», 2022. 798 с.

11. Сушко Р. Хроніка нищення української мови. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 92 с.

ЧЕРЕВКО Наталія Олександрівна,
доцент кафедри публічного управління,
права та гуманітарних наук
Херсонського державного аграрно-
економічного університету, кандидат
наук з державного управління

ПРАВО НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ УКРАЇНЬСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Конституція України закріплює право кожного на працю як одне з фундаментальних соціально-економічних прав, що передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку добровільно погоджується. Це право тісно пов'язане з принципом людської гідності, свободою особистості та соціальною спрямованістю держави [1]. Водночас конституційна модель права на працю допускає можливість його обмеження за умов запровадження особливих правових режимів, зокрема воєнного стану, за умови дотримання критеріїв законності, необхідності та пропорційності.

Запровадження воєнного стану обумовило формування спеціального нормативного масиву, спрямованого на адаптацію трудових відносин до умов збройного конфлікту. Законодавець, реагуючи на виклики воєнного часу, передбачив спрощення процедур укладення та припинення трудових договорів, можливість односторонньої зміни істотних умов праці, запровадження гнучких режимів робочого часу, а також інститут призупинення трудових відносин [2]. Такі механізми мають на меті забезпечити безперервність виробничих процесів, збереження зайнятості та функціонування економіки в умовах надзвичайної ситуації.

Правове регулювання права на працю в умовах воєнного стану характеризується зміщенням акценту з класичної охоронної функції трудового права на адаптивну та стабілізаційну. Водночас це не означає відмову від базових трудових гарантій. Навпаки, особливий правовий режим вимагає чіткого визначення меж допустимого втручання держави у сферу трудових прав з метою недопущення їх фактичної нівелювання [3]. Ключовим положенням є тимчасовий характер спеціальних заходів у сфері трудових

відносин. Воєнне законодавство не повинно підміняти загальні принципи трудового права, зокрема принцип захисту слабшої сторони трудових відносин, принцип стабільності трудового договору та принцип справедливої оплати праці. Ризиком правового регулювання у воєнний період є трансформація надзвичайних механізмів у квазіпостійну модель регулювання, що суперечить соціальній природі трудового права [3].

Окремої уваги потребує питання відповідності національного законодавства міжнародним стандартам у сфері права на працю. Україна є стороною Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, який покладає на державу обов'язок забезпечувати право на працю навіть в умовах кризових ситуацій, допускаючи лише обґрунтовані та пропорційні обмеження [4]. Аналогічні підходи простежуються і в практиці Європейського суду з прав людини, який у своїх рішеннях наголошує на неприпустимості повного позбавлення особи можливості реалізовувати соціально-економічні права навіть у надзвичайних умовах.

Таким чином, правове регулювання права на працю в умовах воєнного стану в Україні формується як баланс між публічними інтересами національної безпеки та приватними інтересами працівника, що відповідає європейській доктрині допустимих обмежень прав людини. Саме збереження цього балансу свідчить про зрілість правової системи та її ціннісну орієнтацію на людину праці як ключовий елемент української правової ідентичності.

Право на працю в умовах війни виходить за межі суто юридичної конструкції та набуває виразного світоглядного і соціально-інтегративного значення. У період воєнного стану праця перестає бути виключно засобом матеріального забезпечення та трансформується у форму соціальної солідарності, інструмент збереження суспільної стабільності та один із чинників національної стійкості. Як зазначається у наукових дослідженнях, саме через працю реалізується зв'язок між особистою гідністю людини та її внеском у спільне благо, що набуває особливої актуальності в умовах збройного конфлікту [7; 3].

Збереження робочих місць у воєнний період, запровадження гнучких форм зайнятості, адаптація режимів робочого часу та створення правових механізмів для працевлаштування внутрішньо переміщених осіб формують нову етику праці воєнного часу. Ця етика ґрунтується на поєднанні індивідуальної свободи працівника з підвищеним рівнем колективної відповідальності, коли трудова діяльність розглядається як внесок не лише в особисте благополуччя, а й у підтримку економічної життєздатності держави.

Соціально-ціннісний вимір права на працю в умовах війни, у свою чергу, проявляється через зміну сприйняття трудових прав: вони дедалі частіше розглядаються як інструмент соціальної інтеграції, зокрема для вразливих категорій населення. Внутрішньо переміщені особи, які втратили роботу внаслідок воєнних дій, потребують не лише формального доступу до ринку праці, а й ефективних гарантій недискримінації, професійної адаптації та гідних умов праці, що відповідає принципам соціальної держави [3].

Водночас слід наголосити, що формування трудових прав у національній правовій системі відбувалося під впливом міжнародних стандартів, зокрема положень Європейської соціальної хартії, які закріплюють принципи гідності працівника, справедливої оплати праці та соціальної справедливості. Ці стандарти стали основою для розвитку національного трудового законодавства та визначення соціальної функції праці як ключового елементу демократичного суспільства [8].

Умови воєнного стану не нівелюють, а навпаки – підсилюють значущість зазначених принципів. Вони виступають маркерами національної правової ідентичності, демонструючи прагнення України зберегти гуманістичний вектор розвитку навіть за умов надзвичайних викликів. Саме через збереження соціально-ціннісного змісту права на працю держава підтверджує свою відданість європейським цінностям, у яких людина праці розглядається як центральний суб'єкт правового захисту.

Таким чином, соціально-ціннісний вимір права на працю в умовах війни виявляється у його здатності поєднувати правові норми з етичними та світоглядними орієнтирами суспільства. Це право стає не лише засобом регулювання трудових відносин, але й елементом української правової та ціннісної ідентичності, що відображає стійкість, солідарність і орієнтацію на людську гідність як базову цінність правопорядку.

Отже, право на працю розглядається як динамічна правова категорія, зміст якої трансформується залежно від соціально-економічних та політико-правових умов. Воєнний стан у цьому сенсі є «стрес-тестом» для трудового права, що виявляє його адаптивний потенціал та ціннісну спрямованість.

Саме в умовах війни право на працю набуває ідентифікаційного значення, оскільки демонструє прагнення держави зберегти соціальний контракт із громадянами навіть за умов допустимих обмежень прав і свобод. Воно постає як багатовимірне правове явище, що поєднує нормативно-правове регулювання та глибокий соціально-ціннісний зміст. Аналіз правового регулювання свідчить про те, що держава, реагуючи на виклики воєнного часу, запроваджує спеціальні механізми адаптації трудових відносин, спрямовані на забезпечення функціонування економіки та збереження зайнятості. Водночас такі механізми мають тимчасовий характер і не можуть підміняти базові принципи трудового права, насамперед принцип захисту працівника як слабшої сторони трудових правовідносин.

Соціально-ціннісний вимір права на працю доповнює та поглиблює його правову природу, трансформуючи працю в умовах війни у форму соціальної солідарності та чинник національної стійкості. Збереження робочих місць, підтримка внутрішньо переміщених осіб і забезпечення гідних умов праці набувають значення не лише соціальної політики, але й елементів української правової ідентичності, що ґрунтується на повазі до людської гідності та європейських соціальних стандартів.

Таким чином, право на працю в умовах воєнного стану виконує подвійну функцію: з одного боку, воно залишається об'єктом правового регулювання з

притаманними йому допустимими обмеженнями, а з іншого — виступає ціннісним маркером демократичної та соціальної спрямованості держави. Саме збереження балансу між публічними інтересами національної безпеки та захистом трудових прав людини свідчить про здатність української правової системи адаптуватися до надзвичайних умов, не втрачаючи гуманістичного змісту та європейського вектора розвитку.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX. *Голос України*. 2022. № 63.
3. Cherevko N. Right to work under martial law: legislative aspect in Ukraine. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2024. Vol. 14, No. 3. P. 45–53.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 груд. 1966 р. Ратифікований Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовт. 1973 р. № 2148-VIII.
5. European Convention on Human Rights : Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950. *Council of Europe*.
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 трав. 1996 р. Ратифікована Законом України від 14 верес. 2006 р. № 137-V.
7. Пилипенко П. Д. Трудові права людини в системі соціальних прав : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. 412 с.
8. Tapiola M. Social rights and times of crisis: the role of the European Social Charter. *Council of Europe Publishing*. Strasbourg, 2023.

ЧОРНЕНЬКА Віра Данилівна,

доцент кафедри спеціальної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, кандидат
медичних наук, доцент;

АФУЗОВА Ганна Валеріївна,

доцент кафедри спеціальної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, кандидат
психологічних наук, доцент

ПЕРЕЖИВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ НАЛЕЖНОСТІ Й ЗАГРОЗИ КОЛЕКТИВНІЙ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДАНІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕЙРОНАУКИ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЇ

У сучасних соціальних умовах – зростання поляризації, масових криз, воєнних подій та руйнування звичних соціальних зв'язків – особливої актуальності набуває вивчення психологічних і психофізіологічних механізмів переживання соціальної належності, солідарності та загрози колективній ідентичності. Ці переживання не обмежуються когнітивним рівнем, а мають чітко зафіксовані тілесні та емоційні кореляти, що впливають на психологічне благополуччя, адаптацію та психічне здоров'я особистості. У цьому контексті інтеграція даних соціальної нейронауки та психофізіології дозволяє глибше зрозуміти, як соціальні процеси «втілюються» у нейроендокринних і автономних реакціях організму.

Дослідження соціального стресу, соціальної ідентичності та належності активно розвиваються в межах соціальної психології, психонейроендокринології та соціальної нейронауки. Метааналітичні огляди демонструють, що соціально-оцінювальні загрози є одним із найпотужніших тригерів активації гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової осі (НРА) та вивільнення кортизолу [1]. Водночас експериментальні дослідження соціальної ідентичності показують, що як загроза груповому статусу, так і переживання належності до групи супроводжуються вимірюваними змінами фізіологічної реактивності [3; 5]. У межах соціальної нейронауки переконливо продемонстровано, що соціальне виключення активує нейронні мережі, пов'язані з переживанням дистресу та «соціального болю» [2].

Нами було зроблено спробу узагальнення сучасних емпіричних даних соціальної нейронауки та психофізіології щодо тілесно-емоційних реакцій, пов'язаних із переживанням соціальної належності, солідарності та загрози колективній ідентичності.

Аналіз наукових першоджерел засвідчує, що переживання соціальної взаємодії та групової ідентичності має чітко вимірювані психофізіологічні маркери. Було з'ясовано наявність науково доведеного факту, що ситуації соціальної оцінки та загрози ідентичності спричиняють активацію НРА-осі,

що проявляється підвищенням рівня кортизолу як універсального біомаркера стресу [1; 5]. Дослідження, метою яких було вивчення міжгрупової взаємодії, демонструють, що загроза соціальній ідентичності асоціюється зі специфічними профілями серцево-судинної реактивності, які відображають активацію автономної нервової системи [4].

Водночас переживання належності до соціальної групи та відчуття «ми» можуть виконувати буферну функцію щодо стресу. Експериментальні дані свідчать, що спільна соціальна ідентичність знижує нейроендокринну реактивність у стресових умовах, що вказує на захисну роль групової солідарності [3]. На нейронному рівні соціальне виключення активує ділянки мозку, пов'язані з афективним болем і дистресом, що узгоджується з даними про підвищену фізіологічну реактивність після переживання соціальної ізоляції [2; 6].

Таким чином, соціальні переживання – належність, виключення, загроза ідентичності – слід розглядати як психобіологічні процеси, що поєднують когнітивні оцінки, емоційні реакції та тілесну регуляцію. Це має принципове значення для розуміння механізмів психологічної адаптації, розвитку резильєнтності та профілактики стрес-індукованих порушень психічного здоров'я.

Як висновок, варто відзначити – дані соціальної нейронауки та психофізіології переконливо підтверджують, що переживання соціальної належності, солідарності та загрози колективній ідентичності супроводжується вимірюваними емоційно-тілесними реакціями. Загроза соціальній ідентичності асоціюється з активацією автономної нервової системи та НРА-осі, тоді як переживання належності до групи може знижувати стресову реактивність. Інтеграція цих даних є перспективною для розвитку психологічних інтервенцій, орієнтованих на підтримку соціальної згуртованості та психічного здоров'я в умовах тривалих соціальних криз.

Список використаних джерел

1. Dickerson S. S., Kemeny M. E. Acute stressors and cortisol responses: A theoretical integration and synthesis of laboratory research. *Psychological Bulletin*. 2004. Vol. 130, no. 3. P. 355–391. DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.355>.
2. Eisenberger N. I., Lieberman M. D., Williams K. D. Does rejection hurt? An fMRI study of social exclusion. *Science*. 2003. Vol. 302, no. 5643. P. 290–292. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.1089134>.
3. Häusser, J. A., Kattenstroth, M., van Dick, R., Mojzisch, A. «We» are not stressed: Social identity in groups buffers neuroendocrine stress reactions. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2012. Vol. 48, no. 4. P. 973–977. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.02.020>.
4. Scheepers, D. Turning social identity threat into challenge: Status stability and cardiovascular reactivity during inter-group competition. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2009. Vol. 45, no. 1. P. 228–233. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.09.011>.

5. Townsend, S. S., Major, B., Sawyer P. J., Mendes, W. B. Can the absence of prejudice be more threatening than its presence? It depends on one's worldview. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2010. Vol. 99, no. 6. P. 933–947. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0020434>.

6. Williamson, T. J., Thomas, K. S., Eisenberger, N. I., Stanton, A. L. Effects of social exclusion on cardiovascular and affective reactivity to a socially evaluative stressor. *International Journal of Behavioral Medicine*. 2018. Vol. 25, no. 4. P. 410–420. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12529-018-9720-5>

ШВЕЦЬ Михайло Анатолійович,

викладач кафедри операторської

майстерності та фотомистецтва

Київського національного університету
культури і мистецтв

КУЛЬТУРА ЯК ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА НОВІ ПРАВИЛА ВЗАЄМОДІЇ

Пострадянська модель культури в Україні, успадкована від радянської епохи, вичерпала свій потенціал ще на початку 2000-х років, але справжня криза проявилася в період 2010–2020-х. Цей час став переломним, оскільки трансформація культурної сфери не обмежилася поверхневими змінами, а торкнулася глибокого переосмислення фундаментальних засад системи. Замість ідеологічного інструменту держави, культура почала еволюціонувати в напрямі відкритої екосистеми, де акцент робиться на креативності, доступності та соціальному впливі.

Цей перехід до відкритої культурної екосистеми відбувався під впливом поєднання зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх належали євроінтеграційні процеси, що стимулювали адаптацію європейських стандартів культурної політики, зокрема участь у програмах Creative Europe та впровадження прозорих механізмів фінансування. Значним «прискорювачем» змін стала повномасштабна російсько-українська війна, яка трансформувала культуру на інструмент опору та національної єдності: мистецькі проекти активно протидіють російським наративам і сприяють формуванню нової ідентичності – від патріотичних концертів і фестивалів (зокрема фестивалів на підтримку України й етно-музичних подій, які просувають українську культуру), до виставок і перформансів у музеях та культурних просторах, що осмислюють війну і опір, а також музичні й арт-ініціативи, які звертаються до міжнародної аудиторії та підсилюють культурну дипломатію України.

Внутрішні чинники трансформації були не менш визначальними. Після Євромайдану 2013–2014 років з'явилася нова генерація культурних активістів, що започаткували незалежні ініціативи – від урбаністичних фестивалів, таких як фестиваль сучасного мистецтва Construction у Дніпрі або рейв-руху Schema у Києві, які переосмислюють простір і залучають громади до культурного життя, до цифрових і практичних платформ для збереження та популяризації спадщини – наприклад, цифрових обговорень і проєктів з оцифрування пам'яток культурної спадщини у співпраці з міжнародними партнерами. Підтримані міжнародними донорами, ці проєкти демонструють можливість змін «знизу», без будь-якої залежності від державних структур. Водночас радянський спадок продовжує гальмувати розвиток: бюрократичні бар'єри (наприклад, тривалі погодження проєктів у держустановах) та імітаційна трансформація, коли зміни обмежуються лише «зміню вивісок», залишаються значними викликами.

У контексті війни культурна сфера набула стратегічного значення. Дослідження підтверджують, що культурне відродження сприяє соціальній трансформації, посилюючи резилієнтність суспільства, оскільки вона формує спільні цінності, підтримує ідентичність і допомагає суспільству адаптуватися до змін у кризових умовах [1]. Наприклад, децентралізація, започаткована реформою 2014 року, передала повноваження на місця, дозволяючи громадам розвивати локальні культурні хаби, зокрема центри культурних послуг, поява яких була закріплена у новій редакції Закону України «Про культуру» [2] та передбачає надання широкого спектра культурних послуг, доступ до ресурсів для творчості, навчання та громадської активності. Це не лише протидіє централізованій моделі минулого, але й інтегрує Україну в європейський культурний простір, де культура сприймається як інвестиція в людський капітал.

Ці зміни у сфері культури зазвичай описують термінами «зміна» та «трансформація», проте вони мають різне трактування та глибину. Так, «зміна», як ключове поняття, фіксує факт відмінності між станами системи, не обов'язково глибокий або спрямований процес; вона може бути випадковою чи поверхневою, наприклад, оновлення репертуару театру без змін у менеджменті. Реформа, навпаки, постає інструментом «згори», ініційованим державою чи інституціями для коригування системи. У пострадянській Україні реформи часто асоціювалися із законодавчими актами, як-от закони про декомунізацію 2015 року, які усунули радянські символи, але не завжди торкнулися глибинних структур.

Натомість трансформація – це органічний, системний процес, що призводить до появи нової якості. Вона охоплює не лише інституції, але й цінності, практики та відносини між стейкхолдерами. Отже, інституційна трансформація культурної сфери – це перехід від «культури як ідеологічного обслуговування» (радянська модель) до «культури як відкритої екосистеми сервісів та смислів». У такому трактуванні культура стає платформою для креативності, освіти та соціальної інтеграції, а не інструментом пропаганди.

Наприклад, створення Українського культурного фонду (УКФ) у 2017 році, а згодом його модернізація в умовах війни, ілюструє цей зсув: від бюджетного фінансування до системи конкурентних грантів, де стейкхолдери – митці, громади та донори – не лише обирають проекти, що отримують підтримку, але й формують пріоритети розвитку культурної сфери, визначають стандарти якості, стимулюють інновації та забезпечують прозорість і ефективність ресурсів.

Процес трансформації культурної сфери поєднує конкретні механізми участі стейкхолдерів, інноваційні підходи та вплив спадку радянської моделі. Трансформації культурної сфери можна типологізувати, вирізняючи різні рівні змін – від поверхневих до системних. Критеріями класифікації є глибина змін (фасади будівель чи структурні перетворення), вплив на стейкхолдерів (від обмеженої участі до активного співтворення) та системність процесів (разова зміна чи комплексне переосмислення інституцій). Типологізація ґрунтується на аналізі практик модернізації культурних установ в Україні, зокрема прикладів діяльності УКФ, реформ децентралізації та локальних громадських ініціатив. Такий підхід дає змогу уникнути спрощеного погляду та виявити багатовимірність еволюції культурної сфери. Отже, на поверхневому рівні відбувається, зокрема, ребрендинг установ, тобто зміни обмежуються зовнішніми аспектами, такими як перейменування закладів культури чи оновлення логотипів. Наприклад, під час декомунізації багато закладів культури були перейменовані, усунувши згадки про радянських діячів чи символи минулого. Однак сама структура діяльності та внутрішні процеси цих установ суттєво не змінилася, що є типовим випадком, коли трансформація відбувається лише на рівні назви та зовнішнього брендингу, без глибинної модернізації системи.

Функціональний рівень: трансформація ролей установ. Музеї перетворюються на хаби для громадських подій, бібліотеки – на коворкінги та освітні центри. У постмайданній Україні це проявилось в проєктах, як-от урбаністичні ініціативи в Одесі чи Києві, де культурні простори стали місцями для соціальної взаємодії (напр., реконструкція радянського павільйону Pavilion 13 у сучасний культурний хаб) [3]. Децентралізація з 2014 року посилила цей рівень, дозволяючи місцевим громадам адаптувати функції під потреби.

Системний рівень: нова фінансова логіка. Ключовим прикладом є УКФ, який радикально змінив правила гри, запровадивши грантове фінансування на конкурсній основі. Замість прямого бюджетного розподілу, кошти йдуть на проєкти, оцінені експертами, що стимулює інновації.

Отже, розгляд різних типів трансформації дає змогу усвідомити, що процес не є лінійним: його рівні взаємопов'язані, а успіх залежить від гармонійного поєднання державного регулювання та низових ініціатив. Для оцінювання прогресу трансформації доцільно спиратися на низку орієнтирів, що допомагають «виміряти невидиме» – якісні зсуви в системі. Зокрема, важливо, щоб рішення у сфері культури ухвалювалися не лише на

центральному рівні, а й на місцях, що проявляється у самостійному керуванні громадами культурними бюджетами, як це стало можливим після децентралізаційної реформи 2014 року. Водночас слід забезпечити диверсифікацію джерел фінансування, залучаючи не лише державні кошти, а й ресурси донорів та меценатів – прикладом такого підходу є УКФ, який активно працює з міжнародними грантами для підтримки проєктів. Не менш важливою є партисипативна складова: громада має брати участь у житті закладів культури, зокрема через механізми громадських рад при них або участь у програмуванні локальних культурних просторів. І нарешті, трансформація виявляється у ціннісному зсуві, коли культура сприймається не лише як «витратна стаття», а як стратегічна інвестиція в людський капітал, інтегрована в економічний розвиток громад. Усі ці орієнтири дозволяють враховувати ризики імітаційних змін і об'єктивно оцінювати прогрес, створюючи підґрунтя для подальшого розвитку відкритої культурної екосистеми.

Список використаних джерел

1. Денисюк Ж. З. Українська культурна ідентичність як основа національної стійкості та культурної політики. *Культурологічний альманах*. 2025. Вип. 1 (13). С. 309–315.
2. Про культуру: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
3. Реконструкція павільйону 13. *Архитектурне бюро FORMA*. URL: https://www.archdaily.com/1032197/pavilion-13-renovation-forma-architectural-office?utm_source=chatgpt.com

ШЕЛЮХ Ольга Миронівна,
професор кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного, кандидат філологічних
наук, доцент

РОЛЬ СЛОВА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА

Перед українською військовою освітою стоїть проблема формування національної самосвідомості майбутнього офіцера. І вона є вирішальним чинником впливу держави на цей процес. І відповідно до норм Закону «Про вищу освіту» навчальні заклади, отримавши автономію, повинні впроваджувати й підтримувати політику ідентичності в освітянській галузі, а

міністерства, що відповідають за освітню діяльність й уособлюють державу, повинні їм сприяти. Передаючи права на самоврядування навчальним закладам, держава повинна вимагати від них не лише підготовки професіоналів, а й патріотів. У законі читаємо, що у процесі навчальної діяльності потрібно забезпечити виховання гармонійно розвинутої людини, а завданням вишу є «формувати особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності...» й «збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства» [1].

У 2015 році Президент України підписав Указ «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки» [3]. Оскільки стратегія має на меті найперше патріотичне виховання громадянина зі стійкою національною ідентичністю, то її положення є актуальними не лише для сфери виховання й навчання а й для всіх державних органів, інституцій громадянського суспільства. Гармонійний розвиток студента як особистості та формування його національної самосвідомості становить головну мету концепції сучасної освіти. Тому перед викладачами сучасної вищої школи, а військової й погонів, стоїть важливе завдання – не тільки дати ґрунтовні знання, а й виховати покоління патріотів своєї держави, спадкоємців і продовжувачів національно-патріотичних традицій.

Студент/курсант і викладач – дві сторони педагогічної взаємодії. І надзвичайно важливо знати, що обидві сторони однаково розуміють поняття «національна ідентичність, свідомість». Звісно, для курсантів і студентів у наш глобалізаційний час найбільш доступним і бажаним джерелом інформації є Інтернет. Тому «Вікіпедія» – джерело, до якого зазвичай звертаються найперше, термін «національна ідентичність» подає, так: «Національна ідентичність – це самовизначення особи в національному контексті. Усвідомлення власної причетності до певної нації та її системи цінностей: мови, релігії, етичних норм, культурної спадщини тощо» [2].

Якщо звернути увагу на поняття «самовизначення», то треба усвідомлювати, що, на відміну від етнічної ідентичності, коли людина не має вибору нації, бо це вже сформований для неї факт, і вона абсолютно свідомо, з власної волі, ідентифікує себе з тією чи іншою нацією. Безумовно, часто ці два параметри – «етнічна ідентичність» і «національна ідентичність» – збігаються. Від чого це залежить? Очевидно, від національної свідомості, що є «сукупністю соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів» [2].

Отже, загалом у військовій вищій школі маємо справу зі сформованими особистостями, на світогляд яких уплинула сім'я, школа, оточення, засоби масової інформації, але водночас є й чимало засобів впливу, що їх молода

людина сприймає, навчаючись у стінах вищого військового навчального закладу, зокрема. У процесі спілкування на рівні курсант–викладач, здобуваючи щоденний досвід пізнання нового, відбувається інтенсивне збагачення, розширення світоглядних меж курсанта. І часто в цих межах виникає певна розбіжність між комплексом знань «старих» і «нових». Причини зрозумілі. Оскільки у військових вишах навчаються курсанти з різних регіонів України, з інформаційним простором, у якому ведеться справжнє протиставлення націєтворчих та імперських ідей. Це й певною мірою негативно впливає на молоду людину, яка вступила на навчання, змінила середовище, а відтак і питання щодо національної ідентичності та національної свідомості часто трактувалися як другорядні або й зовсім не розглядалися. Тому й виникає ця розбіжність, або так званий когнітивний дисонанс. Це стає своєрідним бар'єром у взаємодії, проте лише на спочатку спілкування.

Цьогоріч ми вирішили провести опитування першокурсників, майбутніх фахівців морально-психологічного забезпечення сухопутних військ. Своїм 110 респондентам запропонували пояснити, як вони розуміють поняття національна ідентичність, національна свідомість. Результати показали, що майбутні захисники держави так чи інакше розуміють основоположні поняття, такі важливі для національної свідомості. Приємно вразило, що у формуванні національної свідомості саме мові вони віддають першочерговість.

На думку уже згадуваного мовознавця І. Ющука [4; с. 11–12], надзвичайно важливим чинником формування національної ідентичності особистості є мова. Тому сьогодні мусимо враховувати, що комунікативна функція мови не найголовніша, що мова, слово є потужною зброєю – інформаційна війна набула нечуваної сили і впливає негативно не лише на мирне населення. Отже, виняткову увагу у військових закладах вищої освіти, де навчаються курсанти з різних регіонів України (і багато з них схильні вважати, що «мовне питання» стало причиною ескалації не лише суспільно-політичного, а й військового конфлікту в Україні), потрібно приділяти мовному середовищу як потужному вектору у формуванні національної ідентичності. Зважаючи на те, що саме у військовому закладі вищої освіти формується національно-патріотичний дух, науковий інтелект нації, а відтак і сучасної військової еліти, найбільш успішними в науковому, професійному вимірі стають ті, у кого високий рівень мовної компетентності, хто через мову усвідомив свою самодостатність, своє призначення, місію.

Командир будь-якої військової ланки має вміти обрати й підтримати для досягнення професійної мети найбільш адекватний у конкретній ситуації стиль спілкування. Тобто бути не просто мовцем, а володіти належною мовною та мовленнєвою культурою. Ці компетенції здобувають майбутні офіцери під час навчання у своїй alma-mater – військовій академії. І, у першу чергу, на заняттях з навчальної дисципліни «Культура професійної комунікації та ораторська майстерність офіцера». Саме їй серед інших гуманітарних предметів належить пріоритетна роль. Адже вона, як жодна з-

поміж інших, сприяє засвоєнню та виявленню знань, а пізніше доведенню цих знань до підлеглих уже в практичній сфері. Одним із розділів навчальної дисципліни є «Ораторська майстерність офіцера». Відповідно курс охоплює своїм змістом усі вагомні аспекти загальної й прикладної риторики – науки про красномовство. Для формування й розвитку практичних навичок розроблено різні за рівнем складності практичні вправи й завдання. Вони сприяють оволодінню методами риторичного аналізу текстів різних типів, використовуючи досвід відомих промовців. Це дає змогу тим, хто навчається виробити уважне і критичне ставлення до культури свого мовлення та сучасної суспільної національно зорієнтованої мовної практики.

Тому, у цьому контексті про роль і силу слова як одного із чинників формування національно свідомої особистості офіцера, захисника своєї держави, не має права забувати науково-педагогічний персонал військових закладів вищої освіти – інша й дуже важлива сторона педагогічної взаємодії. Саме вони є основою того мовного середовища, що формує «гуманітарну ауру» захисника державних і національних інтересів, захисника свого народу, з мовою, історією, релігією і культурою якого він себе ідентифікує.

Переконані, що комплекс гуманітарних дисциплін, визначений навчальним планом начального закладу, комплекс організаційно-виховних заходів і, найголовніше, морально-психологічне, духовне наповнення «гуманітарної аури», його мовне середовище допоможуть усуненню когнітивного дисонансу й сприятимуть потужній розбудові національної свідомості кожного учасника процесу педагогічної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 201437-38, 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення 12. 02. 2026.)
2. Національна ідентичність. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (дата звернення 10. 02. 2026)
3. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: Указ Президента України № 580/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580/2015#n16>. (дата звернення 10. 02. 2026)
4. Ющук І. Рідна мова й інтелект. *Слово просвіти*. № 43. 2012. С. 11–12.

ШЕРШЕЛЬ Ольга Вікторівна,

головний консультант Директорату
правової політики Офісу Президента
України, доктор філософії в галузі
права

КОНСТИТУЦІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Утвердження ідеї природності прав, необхідність вирішення глобальних проблем (терористична діяльність, епідемії, захист навколишнього природного середовища, військові конфлікти), зумовлює встановлення однакових критеріїв у регулюванні прав і свобод людини, в тому числі і їх обмеження.

Водночас, очевидно, що на окреслення в законодавстві меж втручання в свободу людини впливають, в тому числі і історичні аспекти становлення держави, особливості менталітету, суспільно-політичної практики, економічного та культурного розвитку. Те, що охоплюється поняттям національна ідентичність.

Ідентичність виступає своєрідним «бар'єром», який дозволяє виокремити особливість правового регулювання суспільних відносин окремої країни. Так, «ідентичність» допомагала визначити, які компетенції польських органів державної влади не могли бути передані Європейському Союзу [1, с. 4]. Федеральний Конституційний Суд Німеччини зазначив, що ст. 24 Основного закону, яка містить положення про передачу суверенних прав міжурядовим установам, не відкриває шляху до зміни основної структури конституції, на якій базується її ідентичність, без конституційних змін. Саме німецька концепція конституційної ідентичності й заклала основу для подальшого розвитку конституційної ідентичності [2, с. 79-80].

Як відзначають вчені, навіть поза загрозою популізму ідентичність формує ту межу, яка означає власний «конституційний код», що знаходить своє вираження в установчій владі в державі. Допоки національні конституційні системи існують, вони будуть зберігати власну ідентичність [2, с. 72, 79-80].

Так, Європейський суд з прав людини, досліджуючи питання порушення конвенційних прав, застосовуючи доктрину простір обдумування «*margin of appreciation*», визнає, що вирішення окремих питань належить до компетенції національних органів влади. Це, зокрема, відбувається, коли Конвенцією про захист прав і основоположних свобод обмеження прав і свобод допускається у випадку, якщо міститься формулювання «як це передбачено законом» або «відповідно до закону», і такі обмеження відповідають законній меті та є «необхідними в демократичному суспільстві», і національні органи влади можуть краще оцінити необхідність запровадження обмежень з огляду на особливості держави. Приміром у рішенні по справі *Scoppola v. Italy* від 22 травня 2012 року при вирішенні питання щодо обмеження виборчих прав

засуджених вказано, що держава має право приймати законодавство з цього питання відповідно до «історичного розвитку, культурного розмаїття та політичної думки в Європі, які кожна договірна держава має право формувати відповідно до власного демократичного бачення» [3].

Ідентичність визначається з урахуванням як особливостей історичного розвитку держави, так і її сучасного стан (ідеологію, загроз як внутрішнього, так і зовнішнього характеру) і фактично визначає межі втручання інших суб'єктів в основи її побудови.

У цьому контексті Конституція України закріплює цінності, якими слід керуватися при регулюванні суспільних відносин. Так, в Преамбулі Конституції України прямо зазначається, що вона прийнята, спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу», «усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями [4].

На формування нашої ідентичності вплив має і постійні спроби нас завоювати, пригноблювати наш народ. В «Історії Русів» (прибл. кінець XVIII – початок XIX ст.) висловлюється протест проти кріпацтва і стверджується, що насильницьке правління не може бути довготривалим, бо не базується на згоді та не враховує інтереси різних верств.

М. Костомаров незмінно підкреслював взаємозв'язок правової ментальності українців з їхнім прагненням до особистої свободи. М. Драгоманов, розглядаючи питання про співвідношення особистості та держави, дотримувався індивідуалістичної позиції (примат особистості над державою). «Природні», споконвічно притаманні людям права, на думку Б. Кістяківського, обмежують державну владу, виступають основою та доповненням підзаконної влади й становлять основу фундаментальних принципів правової держави.

Хоча боротьба в 1917–1921 роках за національну державність закінчилася невдачею, її важливість полягає, зокрема, у відновленні ідеї соборності українського народу.

Очевидним проявом ідентичності є мовна політика. Як відзначено в Рішенні Конституційного Суду України від 14 липня 2021 року № 1-р/2021 мовне питання постійно було присутнє в національно-культурній та політичній боротьбі українців за власну державу. Недаремно саме цьому Рішенні вживається поняття «конституційна ідентичність». Так, в ньому вказано, що юридичний статус української мови як державної є водночас засадничою конституційною цінністю, питомою ознакою й ключовим чинником єдності (соборності) Української держави та невіддільною частиною її конституційної ідентичності. Це дало змогу сформулювати позицію щодо утвердження української мови та надання їй особливого статусу [5].

М. Костицький відзначає, що існує певна повторюваність у розвитку української політико-правової доктрини 1649–1646, 1707–1710, 1917–1920, 1990–1991 років. Можливо це підтвердження того, що зупинений зовнішніми та внутрішніми чинниками державний і правовий розвиток українського народу повертався до джерел і знову проходив ті самі етапи розвитку, доки повністю не реалізувався в соціумі [6, с. 129].

Сьогодні питання щодо української ідентичності, яка дозволяє виокремити унікальні риси менталітету Українського народу (громадян України всіх національностей), є надзвичайно важливим для захисту суверенітету нашої держави та вироблення стратегії подальшого розвитку власної державності.

Тож хотілося б акцентувати на обов'язковості врахування ідентичності при регулюванні суспільних відносин, в першу чергу у вирішенні окремих аспектів захисту права на повагу до приватного та сімейного життя, свободу совісті й релігії. В першу чергу це стосується захисту прав, що принижують гідність.

Список використаних джерел

1. Гранат М. Конституційна ідентичність та її значення. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 3–7.
2. Колісник В. П., Берченко Г. В., Слінько Т. М. Конституційна ідентичність як втілення установчої влади. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 69–88.
3. Judgment of the European court of human rights case of *Scoppola v. Italy* 22 May 2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22001-111044%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22001-111044%22]})
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України*. № 254к/96-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Рішення Конституційного Суду України від 14 лип. 2021 р. № 1-р/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.
6. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : вибр. наук. праці. Чернівці : Рута, 2008. 580 с.

ШКУРАТЕНКО

Олена Володимирівна,

професор кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент;

ЛЕВИК Ярослав Андрійович,

аспірант кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЗАКОНОДАВСТВІ СИСТЕМИ СУДОЧИНСТВА НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (ПЕРША ПОЛ. XX СТ.) В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Зважаючи на історичний контекст, становлення та врегулювання функціонування системи судочинства на землях Західної України у період між двома світовими війнами, виявилось достатньо довготривалим і складним процесом. Після проголошення на території Галичини Західноукраїнської Народної Республіки, в українців, що проживали на західноукраїнських землях, з'явилася надія на створення власної судової системи.

Так, 21 листопада 1918 року Українська Національна Рада, яка була вищим законодавчим органом ЗУНР, прийняла «Закон про тимчасову організацію судів і влади судейської», а вже у лютому 1919 року, Державний секретаріат судівництва ЗУНР розпочав реформування системи судочинства. На жаль, ця реформа так і не була впроваджена. Після відступу Української Галицької Армії за річку Збруч у середині липня 1919 року територія Галичини перейшла під контроль поляків, тому система судочинства на цих теренах стала на багато прийдешніх років невід'ємною частиною польської правової традиції.

Цікавим є той факт, що, на думку багатьох польських правників і дослідників, зокрема Леґа Кшижановського, незважаючи на те, що сама держава, а також більшість її інституцій беруть свій початок восени 1918 року, точкою відліку для становлення саме польської судової системи стали постанови Департаменту Справедливості Тимчасової Державної Ради Королівства Польського (Departament Sprawiedliwości Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego), які були прийняті роком раніше [1, с. 746]. Найбільш значущою з цих постанов було Розпорядження від 17 липня 1917 року. У ньому йшлося про тимчасові положення щодо організації судової влади у Королівстві Польському.

На найвищому рівні Конституція Речі Посполитої від 17 березня 1921 року (так звана Березнева конституція) [2], а згодом Конституційний Закон від 23 квітня 1935 року (так звана Квітнева конституція) також регулювали певні принципи та засади організації системи судочинства [3]. Крім цього, у 1928 році був прийнятий Кримінально-процесуальний кодекс [4], а 1930 року почав діяти цивільно-процесуальний кодекс.

Та все ж, на думку багатьох польських, а також українських науковців, основним нормативно-правовим актом, який по суті завершив багаторічну роботу щодо організації та стандартизації судової системи Республіки Польщі, дія якого звичайно ж розповсюджувалася і на західноукраїнські землі, стало Розпорядження президента «Право про устрій загальних судів» від 6 лютого 1928 року. Це розпорядження набуло чинності 1 січня 1929 року і фактично діяло до початку Другої світової війни з деякими змінами та доповненнями. Перша зміна була прийнята 4 березня 1929 року, друга – 24 листопада 1930 року. У листопаді 1932 року було видано розпорядження міністра юстиції, яке доповнювало розпорядження президента. Остання ж зміна була прийнята 14 квітня 1937 року.

Серед інших нормативно-правових актів важливе місце займали розпорядження міністра юстиції. Вони носили досить загальний характер і могли стосувалися певних інструкцій, як наприклад, Положення про внутрішню діяльність апеляційних, районних та міських судів у кримінальних справах від 15 червня 1929 року та від 1 грудня 1932 року.

Накази міністра юстиції були більш конкретними і зачіпали такі питання, як судові депозити чи судові витрати. До прикладу, Наказ Міністра юстиції від 31 травня 1938 року, виданий за погодженням з Міністром казначейства та Вищим контрольним управлінням, що доповнює наказ про судові депозити, а також Наказ Міністра юстиції від 30 червня 1938 року, виданий за погодженням з Міністром скарбниці, про процентну ставку на грошові суми, внесені на депозит суду у виконавчому або забезпечувальному провадженні.

Іншими важливим документами були так звані циркуляри міністерства юстиції. Тут роз'яснювалися положення застосування певних норм закону. Прикладом є Циркуляр Міністерства юстиції № 1892/П. А. 39. від 20 січня 1939 року про застосування положень статті 669 §1 цивільного процесуального кодексу.

Постанови Верховного суду теж допомагали регулювати функціонування судової системи. Вони стосувалися певних роз'яснень норм закону, процедури розгляду справ, судових витрат тощо. Прикладом є Постанова Верховного суду від 14 січня 1939 року щодо статті 45 положень про судові витрати.

Судові регламенти регулювали внутрішню роботу гродських, окружних, а також апеляційних судів.

Циркуляри президентів судів були покликані допомогти врегулювати певні процедурні та процесуальні розбіжності. Вони також могли дати роз'яснення щодо застосування закону на практиці. Як приклад, можна навести Циркуляр голови Апеляційного суду у Львові від 24 травня 1938 року № 13661/38, про застосування положень цивільного процесуального кодексу, який роз'яснює застосування процесуальної довіреності на практиці.

Необхідно звичайно зазначити, що на процес становлення та функціонування системи судочинства Республіки Польщі значною мірою вплинуло і законодавство інших держав, до складу яких колись належали ті чи інші території Речі Посполитої. Так, наприклад, на землях, які в минулому були частиною так званого Пруського округу і перебували під контролем Німеччини, правовою основою для судочинства протягом певного періоду залишався Закон про судоустрій від 27 січня 1877 року (*Das Gerichtsverfassungsgesetz für das Deutsche Reich vom 27. Januar 1877*).

На думку Юрія Олійника, на територіях Люблінського та Варшавського генерал-губернаторств Королівства Польського певний час продовжували послуговуватися (звичайно ж з деякими змінами) російським цивільним процесуальним кодексом (Зведення цивільних законів Російської імперії) 1914 року, а також російським кримінальним процесуальним кодексом (Кримінальне укладення Російської імперії) 1903 року [5, с. 91]. На території Східної Галичини, власне західноукраїнських землях, здійснення правосуддя досить довго спиралося на норми австрійського права, закріплені зокрема у Законі від 1 серпня 1895 року про здійснення судочинства та юрисдикцію звичайних судів у цивільних справах (так звана Юрисдикційна норма), який набув чинності 1 січня 1898 року.

Попри трансформаційні процеси, які відбувались у зазначений період на території західноукраїнських земель, українство, зберігаючи свою ідентичність, за кожної події щодо виборювання незалежності намагалось впроваджувати своє національне законодавство.

Список використаних джерел

1. Krzyżanowski L. Sądownictwo powszechne w II Rzeczypospolitej (1917-1939). Założenia organizacyjne, budowa struktur, funkcjonowanie. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne 147, z. 4 (2020), S. 745-759.
2. Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1921/s/44/267>
3. Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1935/s/30/227>
4. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych URL: <https://dziennikustaw.gov.pl/DU/1928/s/12/93>
5. Олійник Ю. В. Правові основи організації та діяльності Львівського апеляційного суду в період Другої Речі Посполитої: історико-правове дослідження. Дисертація. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021.

ШОПІНА Ірина Миколаївна,
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін Львівського
державного університету внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
професор

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВОЛОНТЕРІВ СФЕРИ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Прийняття Верховною Радою України Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834-IX стало важливою подією у сфері національно-патріотичного виховання. До цього в історії розвитку правової системи нашої держави питання формування особистості з певними параметрами, суб'єкти, що його здійснюють, їх права і обов'язки не ставали предметом правового регулювання. Безумовно, в освітньому законодавстві були присутні згадування про «виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій» [1], однак конкретизація цих цілей у професійній діяльності педагогів та вихователів здійснювалася на локальному рівні. Про доцільність законодавчого регулювання такого складного питання, як формування національної ідентичності громадян воюючої держави, можна сперечатися – з одного боку, законодавче врегулювання питань, пов'язаних із національно-патріотичним вихованням, не притаманно демократичним державам. Приклади таких правових актів ми можемо знайти у державах з авторитарним режимом, наприклад, у КНР. З іншого боку, збереження на світовій мапі держави Україна в умовах руйнування архітектури міжнародної безпеки значним чином залежить від готовності українських громадян захищати свою Батьківщину зі зброєю у руках, що потребує належної інституційної та правової підтримки.

Новелою Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (далі – Закон № 2834-IX) стало запровадження двох категорій осіб, на яких покладено функції у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Це фахівці у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності та волонтери сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності [2]. Відмінність між цими категоріями полягає в оплачуваному (для фахівців) та неоплачуваному (для волонтерів) характері їх праці. Крім того, фахівці, виходячи із законодавчого визначення, знаходяться у сфері, а волонтери є частиною цієї сфери, що викликає певний подив, але, можливо, це є результатом недостатньо ретельного редагування тексту законопроекту. Правовий статус фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності

також викликає багато питань, але у межах цих тез нам хотілося б зосередитися на правовому статусі волонтерів у вказаній галузі суспільних відносин.

Пункт 2 частини 1 статті 1 Закону № 2834-IX містить визначення волонтера сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності (далі – волонтер) як «фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги за напрямом утвердження української національної та громадянської ідентичності», при цьому термін «волонтер» має розумітися у значенні, наведеному в Законі України «Про волонтерську діяльність» [2].

Залучення волонтерів до процесу формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності неодноразово згадується у тексті Закону (п. 8 ч. 2 ст. 5, ч. 3 ст. 13, ч. 1 та ч. 2 ст. 23), для цього волонтерам має надаватися інформаційна підтримка невизначеним колом суб'єктів (п. 2 ч. 2 ст. 22), а також всебічна підтримка органів державної влади та місцевого самоврядування (ч. 4 ст. 23). Тобто держава делегувала здійснення функцій реалізації державної політики особам, які не належать до органів публічної влади, освітніх установ чи інших публічних інституцій, діяльність яких є переважно структурованою у правовому аспекті, і до персоналу яких висувуються прозорі та іноді досить жорсткі вимоги, особливо у сфері доброчесності.

Натомість, волонтери, відповідно до ст. 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», мають відповідати дуже обмеженій низці вимог. Зокрема, вони мають бути фізичними особами, добровільно здійснювати соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги, належати до громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, бути дієздатними. Деякі обмеження встановлено для неповнолітніх осіб [3]. Як можна побачити, вимог до доброчесності волонтерів, їх освіти, особистих якостей Закон України «Про волонтерську діяльність» не містить. Так само відсутні вимоги до волонтерів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності у Законі № 2834-IX. Відсутні жодні правові заборони щодо залучення до волонтерської діяльності у досліджуваній нами сфері осіб, що притягалися до кримінальної відповідальності за будь-які кримінальні правопорушення (у тому числі проти основ національної безпеки України, проти громадського порядку та моральності, корупційні правопорушення тощо).

Відсутність механізмів перевірки доброчесності волонтерів сфери утвердження української національної та громадянської ідентичності і надзвичайно широке їх коло, що включає у тому числі іноземних громадян та осіб без громадянства, уявляється надзвичайно небезпечним. Крім того, що такі особи можуть мати масштабний кримінальний досвід, існують й інші застереження. Зокрема, в умовах міфологізації свідомості частини суспільства відбувається поширення хибних теорій, що не мають жодного наукового підґрунтя. Дослідники відносять до них ідеї прихильників теорії пласкої землі,

існування світового уряду, золотого мільярду, рух антивакцинаторів тощо [4]. Відсутність вимог до волонтерів у досліджуваній нами сфері утворює ризики використання означеними особами спілкування з дітьми та молоддю для поширення цієї деструктивної інформації. Варто також згадати про наявність ксенофобських та гендерно дискримінаційних тенденцій.

Отже, делегування державою функцій формування національної ідентичності невизначеному колу осіб, ідентичність яких сама може потребувати коригування, уявляється небезпечним. Окремі ризики породжує неприбутковий характер волонтерської діяльності: якщо держава не компенсує волонтерам систематичну працю з великими витратами фізичних та інтелектуальних зусиль, то хто компенсує? Відомо, що у теперішніх умовах волонтери інтегровані у структуру благодійних організацій, які, у свою чергу, можуть залишати 20 відсотків доходу на свої адміністративні витрати, крім того, вони можуть відшкодовувати витрати волонтерів [3]. Однак благодійні організації не є суб'єктом формування національної ідентичності відповідно до Закону № 2834-IX. Відсутність легальних джерел фінансування волонтерської діяльності у досліджуваній сфері породжує низку ризиків (наприклад, фінансування цієї діяльності російським агресором через коло підставних осіб).

Вказане свідчить про необхідність удосконалення Закону № 2834-IX з метою ліквідації тих його прогалин, які утворюють ризики у сфері національної безпеки і можуть сприяти залученню до виховання дітей та молоді осіб, що можуть деструктивно впливати на формування особистості громадян України.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квіт. 2011 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
4. Жукова Є. О. Види публічного адміністрування. Монографія : в 2-х т. Т. 2. Київ : Вид-во «Людмила», 2023. 216 с.
5. Шопіна І. М. Благодійна та волонтерська діяльність як суспільна практика: правові, телеологічні та аксіологічні аспекти. *Аналітично-порівняльне право*. 2024. № 2. С. 540–544. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.92>

ЩЕРБАТЮК Володимир Михайлович,
професор кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, доктор історичних наук,
професор

ВИТОКИ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПРАУКРАЇНЦІВ ЯК ФАКТОР САМОБУТНОСТІ ТА ЦІНІСНОГО ОРІЄНТИРУ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Одна з основ розвитку української ідентичності є формування українського етносу, народу, а згодом нації. Водночас ці два процеси доповнюють один одного, нерозривно переплітаючись між собою. Адже розвиток усіх аспектів української ідентичності – культурних, етнічних, громадянських, політичних є наслідком етногенезу українців: від етносу, через народність до нації. І коли ми сьогодні говоримо про українську ідентичність, то маємо на увазі національну і громадянську ідентичність, зокрема, це й зафіксовано в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року (№ 2834-IX) [1]. Якщо, згідно закону, громадянська ідентичність – це стійке усвідомлення громадянином України чи закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством, то національна ідентичність має більш ширший сенс, адже вона охоплює усі вище зазначені аспекти української ідентичності, особа в цьому разі має стійке усвідомлення своєї приналежності до української нації як самобутньої спільноти, що об'єднується не лише назвою, символами, географічним чи етносоціальним походженням, а й історичною пам'яттю та комплексом духовно-культурних цінностей, в тому числі українською мовою і народними традиціями.

Тому важливим у взаємозв'язку розвитку української ідентичності і формування українського етносу, народу, а згодом нації в результаті чого й утверджуються зазначені духовно-культурні цінності та традиції українців, є створення національної держави. Остання має не лише плекати чи оберігати національну ідентичність, а й всіляко сприяти її розвитку. Чим сильніші в державні національні тенденції, тим цей процес стабільніший і перспективний. В цій динаміці вагомим є етапи державотворення, сам процес державотворення, які мають свої впливи й на динаміку ідентичності та формують її характерні риси і національні особливості.

На жаль, досить часто в окремих підручниках та посібниках з історії держави і права України щодо процесів державотворення в українських землях спостерігаємо спрощену схему, пов'язану з існуванням тут кімерійців, скіфів, сарматів, грецьких міст-держав Північного Причорномор'я. Виникають питання: чому значна частина авторів цих навчальних видань не

згадує в цьому контексті місцеве автохтонне населення? В останніх державотворчі процеси, а з ними й формування власної самобутності та своєї ідентичності не відбувалися?

Перш ніж відповісти на це питання маємо переконання, що така постановка питання важлива, адже нині на основі наукових досліджень, Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» з урахуванням статистичних даних, експертних висновків та громадянської думки формується державна політика у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності (див. п. 1 ст. 5 Закону). В цьому контексті згідно із п. 4, ст. 26 означеного Закону важливим є науково-методичне забезпечення реалізації державної політики у цій сфері, зокрема, шляхом видання навчальної, наукової та методичної літератури [1].

Повертаючись до поставленого вище питання, нами (за авторством професора Щербатюка В. М. та доцента Сокура Ю. В.), зв'язку з цим, ще за кілька років до прийняття Закону підготовлено наукові дослідження: «Зародження протодержавних і державних об'єднань на теренах України» [2] та «Родоплемінна консолідація в українських землях як вагомий чинник формування (прото) державних утворень» [3]. Основні узагальнення останньої виголошено під час науково-практичного круглого столу «Концепція та методологія історії українського права», що відбувся в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка 28 квітня 2017 р. і присвячений пам'яті відомого український ученого-правознавця професора Олександра Шевченка. Дослідження залучені до освітнього процесу, зокрема в Національній академії внутрішніх справ, а також увійшли до навчального посібника з історії держави та права України [4].

У цих працях ми й намагаємось дати відповідь на означене питання та дослідили зародження протодержавних і державних об'єднань на теренах України. Зокрема нами визначено, що консолідація родоплемінних утворень є вагомим чинником їх самоорганізації та доведено, що етногенез і родоплемінна консолідація синхронно відбувалися в лісових, лісостепових та степових регіонах як серед місцевих (автохтонних), так і прийшлих етносів. Ми підтверджуємо безперервність їх етнокультурного розвитку в українських землях та взаємовплив. Якщо бути конкретнішим, наприклад, то це можемо простежити на прикладі спільнот висоцької археологічної культури (X–VII ст. до н. е.; межі сучасних Галичини та Волині), лужицької (приблизно XIII–IV/III ст. до н. е.; терени Північно-Західної України і далі на захід до р. Ельба), бондарихінської (XI–VII ст. до н. е.; лісостеп Лівобережжя) та інших місцевих археологічних культур, населення яких мешкали поряд із кімерійцями, що й сприяло їх активному взаємовпливу, зокрема розвитку суспільних відносин. В цьому яскраво переконують віднайдені археологічні пам'ятки.

Водночас науковці припускають, що рівень військового мистецтва та суспільного розвитку носіїв чорноліської культури (XI–VIII ст. до н. е.), що мешкали у лісостеповій смузі України північніше від кімерійців (від середньої

течії Дністра до середньої течії Ворскли) був не нижчим за кімерійський, проте останні перешкодили цій місцевій культурі перетворитися на цивілізацію. Племена цієї культури, імовірно, ворогували з кімерійцями, оскільки на території поширення чорноліської культури знайдено великі оборонно-укріплені городища з декількома лініями валів і ровів [2, с. 144].

Також констатуємо, що родоплемінну консолідацію безпосередньо праукраїнців, протодержавні об'єднання, а з цим й ознаки самоідентичності вдається відстежити науковими методами із середини II тис. до н. е. [3, с. 60]. А це – близько чотирьох тисяч років тому і співпадає з цивілізацією Стародавнього Єгипту, цивілізаціями Месопотамії, Давньої Індії, Китайською цивілізацією. Тобто ми можемо говорити про тисячолітні традиції українського державотворення, а з ним й формування ідентичності. Сьогодні це є важливим фактором в гібридній інформаційній війні з нашим ворогом, який спотворює історичні факти та процеси, в тому числі й щодо українського державотворення, просуваючи свої наративи на кшталт того, що держава Україна вперше постає на уламках Російської імперії тощо.

Окремо варто зупинитись на українській мові як одного із вагомих чинників, що визначає самобутність українського народу. Так, матеріальна культура праукраїнських племен дедалі більше уніфіковувалася [4, с. 34]. Етнічним, а згодом і політичним центром консолідації праукраїнців стали племена київської археологічної культури, передусім Середнього Подніпров'я (III – початок V ст. н. е.; поширена на території лісової та лісостепової України) [5, с. 35, 36]. Близькість праукраїнських союзів племен незадовго до виникнення Руської держави засвідчує спільність низки мовних процесів, які відбувалися в тих східнослов'янських діалектах, на підґрунті яких поступово сформувалася українська мова [6, с. 36].

Отже, очевидною є відповідь на питання, що звучало вище: не можливо обійти поза увагою місцеве автохтонне населення у державотворчих витоках праукраїнців, зокрема як фактору самобутності та ціннісного орієнтування у утвердженні української національної ідентичності. Водночас формування останньої є ваговою складовою тисячолітніх традицій в процесі українського державотворення, досягнення якого є важливим фактором у посиленні патріотизму та зміцненні історичної пам'яті в українському суспільстві. Безпосередньо для здобувачів вищої освіти це забезпечується освоєнням навчальної дисципліни «Історія держави і права України», викладання якої у закладах вищої освіти здійснюється в руслі Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року та Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, затвердженої Постановою КМ України від 15 грудня 2023 р. В умовах боротьби українського народу за збереження державності України та її територіальної цілісності в сучасній російсько-українській війні це має надзвичайну вагу і стратегічне значення.

Список використаних джерел

1. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України № 2834-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 46. Ст. 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Щербатюк В. М., Сокур Ю. В. Зародження протодержавних і державних об'єднань на теренах України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 138–151.
3. Щербатюк В. М., Сокур Ю. В. Родоплемінна консолідація в українських землях як вагомий чинник формування (прото) державних утворень. *Концепція та методологія історії українського права* : збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, присвяченого пам'яті професора Олександра Шевченка, м. Київ, 28 квітня 2017 р. / ред. кол. І. С. Гриценко, М. І. Мірошніченко, П. П. Захарченко, І. А. Мацелюх, А. В. Крижевський. Київ : ДС День Печати, 2017. С. 54–61.
4. Історія держави і права України. Курс лекцій / В. М. Щербатюк (кер. авт. кол.), П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець та ін.; за ред. В. М. Щербатюка. Київ : Видавництво «Фенікс», 2018. 496 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23356>
5. Рудич Т. О. Населення Середнього Подніпров'я I-II тисячоліття за матеріалами антропології. Київ, 2014. 298 с.
6. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ : Академія, 2001. 152 с.

ЯНЕНКО Ярослав Васильович,
доцент кафедри журналістики
та філології Сумського державного
університету, доктор наук
із соціальних комунікацій, доцент

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Стійкість українців в умовах повномасштабної російсько-української війни стала важливим чинником консолідації суспільства, патріотизму та готовності до захисту країни. У цьому аспекті сильна національна ідентичність сприяє формуванню позитивного іміджу України у світі, допомагає протистояти дезінформації та маніпуляціям. Тож з огляду на сучасний історичний, політичний, соціокультурний та безпековий контекст України,

дослідження національної стійкості як складової української ідентичності є актуальним.

Мета роботи – визначити основні характеристики національної стійкості як складової української ідентичності.

Національна стійкість є багатогранним явищем, що охоплює історичні, культурні, правові, соціальні, психологічні та інші виміри. Міждисциплінарний підхід дозволяє глибше зрозуміти її сутність і механізми формування, що є важливим для зміцнення української ідентичності та державності в сучасних умовах.

Національна стійкість сприяє консолідації суспільства, підвищенню патріотизму та готовності до захисту країни. Тож важливим є визначення ключових елементів ідентичності, які об'єднують різні регіони України та здійснюють вплив на формування спільних цінностей. Тут можна погодитися з В. Яремчуком, який відзначає, що «для України залишається нагальною потреба в збереженні набутого досвіду, високого консолідаційного потенціалу українського суспільства, подальшому плеканні почуття соборності та відповідальності за долю держави» [1, с. 53].

Історичні виклики сформували в Україні унікальну національну ідентичність, однією з важливих характеристик якої є стійкість нації загалом та стійкість кожного громадянина. У цьому контексті Ж. Денисюк зазначає, що «українська національна стійкість базується на ґрунтовній історичній пам'яті, культурній самобутності, громадянській згуртованості та міжнародній підтримці. Стійкість українців стає фундаментом для майбутнього розвитку країни» [2, с. 313].

Тож варто відзначити й таку характеристику національної стійкості, як наявність культурно-історичного підґрунтя, що базується на спільних цінностях, мові, традиціях та історичній пам'яті, що об'єднують українців. Л. Сорочук та Д. Товмаш вказують, що «українська культура і українська мова є консолідуючими чинниками духовної та політичної єдності української нації, особливо в сучасних умовах гібридної війни та боротьби нашої держави проти російської збройної агресії» [3, с. 85].

У сучасному світі глобалізація і цифрові технології створюють як можливості, так і загрози для національної ідентичності. Зокрема, важливим є інформаційний вплив на суспільство, а також збереження мови і культури як способ адаптації до глобальних процесів, не втрачаючи власної унікальності. Бо в складних умовах повномасштабної війни надзвичайно важливо визначити основи збереження ідентичності, і відповідно, у мирний час це дозволить протистояти викликам інформаційних війн.

Важливими характеристиками національної стійкості є колективна ідентичність і самосвідомість, що проявляється у відчуття приналежності до нації та гордості за неї, а також психологічна стійкість як здатність адаптуватися до криз і зберігати власні цінності в умовах стресу.

У соціально-комунікаційному аспекті характеристиками національної стійкості є інформаційна безпека як збереження достовірної інформації про

національні цінності та здатність протистояти дезінформації й маніпуляціям. Важливими також є соціальна солідарність (взаємодопомога, довіра і спільна відповідальність як основа стійкості) та дослідження розвитку ефективних каналів комунікації всередині суспільства для підтримки спільних цілей і цінностей. Зокрема, Т. Голубник та В. Гарматій провели аналіз рекламних кампаній в Україні під час криз, що дозволило відзначити «вплив реклами як ефективної комунікації для суспільної згуртованості, підтримки морального духу та надання важливої інформації» [4, с. 247], а О. Якушевська зазначає, що «комунікація в умовах війни – це не тимчасове явище, а нова реальність, яку українці вже опанували й продовжують вдосконалювати» [5, с. 144].

Відповідно, національну стійкість можна розглядати як активну відповідь на сучасні загрози, як згуртованість суспільства та взаємодопомогу. Згадані характеристики є ключовими елементами, що дозволяють витримувати зовнішні впливи та усвідомлювати українську ідентичність.

Дослідження національної стійкості як складової української ідентичності є важливими через їхню роль у підтримці соціальної згуртованості, протистоянні зовнішнім і внутрішнім загрозам. Результати цих досліджень можуть допомогти розробляти стратегії підтримки населення у кризових умовах, відновити і зберегти історичну пам'ять, традиції, мову та культурні цінності, зрозуміти, як зберегти єдність і водночас поважати різноманіття тощо.

В результаті роботи визначені основні характеристики національної стійкості як складової української ідентичності, зокрема це наявність культурно-історичного підґрунтя, колективна ідентичність і самосвідомість, психологічна стійкість та інформаційна безпека. Таким чином, національна стійкість в Україні є невід'ємним складником сучасної української ідентичності, що визначається здатністю суспільства чинити опір, адаптуватися до викликів війни та швидко відновлюватися. Вона є проявом унікального поєднання історичної пам'яті, культури, громадянської згуртованості та патріотизму.

Роботу виконано у межах дослідження «Національна стійкість як гуманітарний чинник безпекової трансформації України: теорія, історія, сучасність».

Список використаних джерел

1. Яремчук В. Я. Феномен соборності як потужна складова національної стійкості України в умовах російсько-української війни. Україна: консолідація, солідарність, єдність : науковий збірник. Київ :, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2023. С. 48–54.
2. Денисюк Ж. З. Українська культурна ідентичність як основа національної стійкості та культурної політики. *Культурологічний альманах*. 2025. Вип. 1 (13). С. 309–315.
3. Сорочук Л., Товмаш Д. Українська культура та мова як фактори національної ідентичності. *Українознавчий альманах*. 2024. Вип. 35. С. 84–90.
4. Голубник Т. С., Гарматій В. І. Роль реклами у формуванні національної

стійкості під час криз. *Поліграфічні, мультимедійні та web-технології* : матеріали X Міжнар. наук.-техн. конф. (14–17 травня 2025, м. Харків). Київ : ТОВ «Видавництво Ліра-К», 2025. Т. 1. С. 246–247.

5. Якушевська О. В. Комунікації під час війни: інформаційна стійкість, наративи та трансформації українського суспільства. *Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України* : зб. наук. пр. XIII Міжнар. наук.-практ. конф., Вінниця–Луцьк, 14–16 травня 2025 р. Вінниця, 2025. Ч. 2. С. 136–145.

ЯНЧУК Наталія Дмитрівна,
професор кафедри загальноправових
дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Умови трансформації сучасного українського суспільства актуалізують потребу осмислення глибинних духовно-культурних чинників, що визначають характер правового розвитку держави. Одним із таких базових чинників є правовий менталітет, який виступає стійким історично сформованим комплексом уявлень, цінностей і моделей правового мислення, що опосередковують сприйняття права та визначають особливості правової поведінки. Саме через призму правового менталітету відбувається формування та відтворення правової ідентичності народу, зокрема української, яка поєднує в собі національно-культурну спадщину, історичний досвід і сучасні правові орієнтири. У цьому контексті дослідження правового менталітету набуває концептуального значення як необхідна передумова розуміння процесів становлення та розвитку української правової ідентичності.

Проблематика правової ментальності займає провідне місце в сучасних правових та соціокультурних дослідженнях, викликаючи широке коло наукових дискусій. Наукові розвідки, присвячені даній проблематиці здійснювали Р. Байніязов, Л. Бойко, Д. Менайло, Ю. Оборотов, С. Павлов, В. Павловська-Кравчук, Л. Петражицький, П. Рабінович, С. Скуріхін, М. Черкас, А. Шульга та інші дослідники. Незважаючи на значний обсяг емпіричних і теоретичних розробок, питання правового менталітету як основи української правової ідентичності залишаються відкритими та потребують подальшого глибокого вивчення.

В фаховій літературі відсутнє загальновизнане поняття «правовий менталітет». Науковці трактують дане поняття як «феномен, закладений у глибинному рівні правосвідомості у вигляді стійких правових уявлень, архетипів, звичок, реакцій певної етнокультурної спільноти, які в цілому й визначають усталений образ правової реальності» [1, с. 53], як «глибинний рівень правосвідомості народу і окремої особистості, що включає свідоме та неусвідомлене сприйняття права» [2], як історично усталену матрицю типізації поведінки, схему змістопобудов.

Правовий менталітет формується історично стихійним шляхом і характеризується тривалою стабільністю, що зумовлює його визначальний вплив на правосвідомість та поведінку людей упродовж багатьох поколінь. Це певний «заповіт» предків своїм нащадкам. Правовий менталітет репрезентує сукупність когнітивних установок і психологічних характеристик народу, які проявляються в різних сферах духовного, соціального та культурного життя. Водночас ні окрема особа, ні суспільство загалом не здатні довільно трансформувати або усунути сформований правовий менталітет, оскільки спроби ігнорування або придушення його базових рис зазвичай призводять до їхнього опосередкованого відтворення в деформованих або соціально негативних формах.

Правовий менталітет виконує функцію системоутворювального чинника, забезпечуючи відносну сталість психічно-ціннісних засад нації та слугуючи гарантом цілісності правового порядку, втрата якої створює загрозу дестабілізації правової системи загалом. Саме через правовий менталітет відбувається стабілізація національного права, що полягає у збереженні його внутрішньої різноманітності, водночас обмежуючи проникнення елементів, несумісних із національною правовою культурою, та вимагаючи інтеграції нових правових утворень у цілісну систему права. «І якщо законодавець не збагнув чи не захотів зрозуміти правову душу народу, – пише Р. Байніязов, – то отримає політичного, морального та правового «ляпаса» від громадянського суспільства».

Правовий менталітет є одним із ключових чинників становлення та розвитку правової культури, оскільки опосередковує взаємодію між нормативною системою права та реальними соціальними процесами. Саме він забезпечує змістовну наповненість позитивного права, запобігаючи його редукції до формалізованого комплексу норм, відірваного від соціального контексту. Як відносно стійка духовно-ціннісна матриця, правовий менталітет виконує інтегративну функцію, підтримуючи прийнятність базових правових уявлень і моделей правомислення. У результаті він слугує підґрунтям збереження культурної самобутності правової системи та її національної ідентичності. Водночас правовий менталітет забезпечує селекційний характер розвитку правової культури: сприяючи адаптації прогресивних елементів чужих правових традицій, він водночас обмежує рецепцію концептів і норм, несумісних із ціннісними засадами відповідної правової системи.

Правова ментальність українського народу формувалась під впливом різноманітних факторів, не останню роль серед яких відігравало геополітичне розташування України на перехресті історичних шляхів західної та східної правових традицій. Ця обставина спричинила формування своєрідного синтезу західної та східної правової традиції у світогляді українця. Українська правова ментальність вирізняється готовністю до витримування труднощів і життєвих випробувань, недостатнім рівнем правової обізнаності, пріоритетом морально-етичних регуляторів над правом, відсутністю домінування правових цінностей та значним впливом релігійного архетипу, що зумовлює переважання емоційно-ціннісного («серця») над раціонально-правовим («розум»). Їй притаманні недбале, а інколи й негативне ставлення до закону, чітко виражений пріоритет моралі й моральних норм як соціальних регуляторів над формально-правовими приписами, а також відсутність сталої правової домінанти. Водночас визначальними складовими є месіанство, віра в справедливість, антонімічність, піднесена духовність, прагнення до саморегуляції соціальних відносин і схильність до колективних форм прийняття рішень.

Таким чином, формування української правової ідентичності безпосередньо ґрунтується на правовому менталітеті, який виступає її ціннісно-світоглядною основою. Саме правовий менталітет, закарбований у правовій свідомості особи та колективному історичному досвіді українського народу, визначає сприйняття закону, права і справедливості, забезпечуючи спадкоємність архетипових уявлень та їхнє відображення в сучасному українському правовому дискурсі. Українська ментальність постає не як варіація «загальнослов'янського» типу, а як самостійний культурно-ментальний феномен, що лежить в основі формування української національної та правової ідентичності й визначає особливості суспільної поведінки, правосвідомості та моделей соціальної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Бойко Л. М. Правовий менталітет у контексті понятійно-категоріального ряду «правова культура – правова свідомість – правова ментальність». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2006. № 4. С. 52–54.
2. Оборотов Ю. М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : дисертація д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2003. 379 с.

ЯРЕМА Владислав Валерійович,

старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Київського інституту Національної гвардії України

ВІДМОВА ВІД ПРАКТИК ТОКСИЧНОГО ВПЛИВУ ЯК СКЛADOVA ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ОФІЦЕРА-ЛІДЕРА

Сучасний етап розвитку сектору безпеки і оборони України характеризується глибинною трансформацією ментальних засад військової служби. В умовах ведення бойових дій високої інтенсивності, де ключовим ресурсом є мотивований особовий склад, формування національної ідентичності українського воїна неможливе без переосмислення управлінської культури. Як зазначають дослідники, нова парадигма військової освіти вимагає від офіцера не лише фахових знань, а й сформованої лідерської компетентності [2, с. 38]. Одним із найважливіших маркерів, що відрізняє українського командира від ворога, є відмова від тоталітарної парадигми примусу на користь лідерства, заснованого на цінностях стандартів НАТО [3, с. 15]. У цьому контексті критичного значення набуває проблема ідентифікації та профілактики деструктивного (токсичного) лідерства.

Аналіз сучасного досвіду підготовки офіцерських кадрів свідчить, що професійна ідентичність лідера базується на компетентності, характері та відданості. Згідно з доктринальними підходами, лідерство це насамперед вплив, який здійснюється для досягнення мети через мотивацію та спрямування дій людей [1, с. 6]. Однак, навіть за наявності високої фахової підготовки, прояви деструктивної поведінки командира здатні зруйнувати боєздатність підрозділу зсередини. Сучасна психодіагностика дозволяє виявляти такі ризики ще на етапі відбору та підготовки кадрів [4, с. 12].

Деструктивне (токсичне) лідерство у військовому середовищі слід розглядати як системну загрозу. Воно проявляється через приниження гідності підлеглих, зловживання владою, його егоцентризм та нехтування потребами особового складу. Такі практики є прямою антитезою до поняття «української ідентичності захисника», яка ґрунтується на повазі та побратимстві. Впровадження філософії Mission Command вимагає високого рівня взаємодовіри, яка неможлива в атмосфері токсичності.

Можна виокремити ключові ризики токсичного лідерства, які безпосередньо впливають на ефективність виконання службово-бойових завдань:

1. Руїнування довіри. Токсичний лідер, який використовує страх як інструмент впливу, унеможливорює розумну ініціативу підлеглих, що є критичним в умовах динамічного бою.

2. Психологічне виснаження. Додатковий стрес від конфлікту з командиром призводить до швидкого емоційного вигорання військовослужбовців та зниження їхньої морально-психологічної стійкості.

3. Ерозія цінностей. Деструктивні моделі поведінки можуть сприйматися молодими офіцерами як норма, що призводить до деградації інституційної культури НГУ.

Формування нової професійної ідентичності офіцера-лідера вимагає впровадження дієвих механізмів профілактики. Протидією токсичності є розвиток емоційного інтелекту та культури зворотного зв'язку. Сучасний офіцер має усвідомлювати, що його авторитет формується особистісною надійністю та здатністю бути наставником.

Отже, відмова від практик токсичного впливу є не лише управлінським, а й світоглядним вибором. Це перехід до моделі відносин, де кожен військовослужбовець є цінністю. Саме здатність будувати взаємодію на засадах гідності є ключовою рисою, що формує унікальну ідентичність українського офіцера-лідера.

Список використаних джерел

1. Доктрина з військового лідерства в Національній гвардії України: військова керівна публікація ВКП НГУ 1-00.01 (затверджено наказом командувача НГУ від 06.12.2022 № 450). Київ, 2022. 31 с.

2. Ктіторов М. О., Пугач А. В. Формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів НГУ в контексті нової парадигми військової освіти. *Проблеми правоохоронної та освітньої діяльності*. 2024. № 1. С. 37–45.

3. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО: навчальний посібник. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 252 с.

4. Коkun О. М., Пішко І. О. та ін. Психодіагностика лідерських якостей військовослужбовців : методичний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 174 с.

АЛЕКСЄЄВА Марія Валентинівна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:
МАРКАРЯН Арташес Олександрович,
викладач кафедри військової
журналістики та соціальних
комунікацій Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СЛОВО ЯК ЗБРОЯ: РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

В умовах повномасштабної війни ЗМІ та військова журналістика не лише інформують про події, а й допомагають людям зрозуміти, що відбувається, що це означає для нас як нації, і як це запам'ятається в майбутньому. Слова журналістів, репортажі з фронту, розповіді солдатів та цивільних осіб створюють спільне розуміння війни та умов для її запам'ятовування.

Новизна цього дослідження полягає у всебічному розгляді військової журналістики як активного фактора конструювання національної пам'яті, що поєднує медіапрактику, історичний наратив та соціальну ідентичність. Такий підхід виходить за рамки суто інформаційної функції журналістики та розглядає її як один із механізмів соціокультурного відображення військового досвіду.

Колективна (спільна) пам'ять – це те, як люди певної спільноти (нації, країни) разом згадують історію, важливі події та людей, які є для них значущими. Це не просто «я щось пам'ятаю», а спільні сюжети, образи та історії, що передаються. Національна пам'ять розглядається саме як механізм української ідентичності [1].

Журналістика воєнного часу проявляється через численні людські історії, зафіксовані в умовах фронту, тилу та прифронтових територій. Йдеться про досвід військових, медичних працівників, волонтерів і родин, що втратили близьких. Такі медіаініціативи формують корпус усних свідчень, який, як показано в дослідженні Худошника О., Крупського О. П., Стирника Н. (2025) [2], безпосередньо впливає на процеси колективної пам'яті. Ці історії стають частиною того, як суспільство пам'ятає війну. Вони пояснюють не лише події, а й переживання людей, їхні страхи, надії, мужність та єдність (наприклад, спеціальні проекти українських ЗМІ, що збирають свідчення ветеранів, а

також сімей загиблих). Медіа здатні або об'єднувати людей спільними наративами, або створювати та посилювати розбіжності всередині спільноти залежно від того, як вони висвітлюють ту саму подію.

У випадку України, високоякісна воєнна журналістика – це не просто репортажі з фронту, а джерело, яке надає досвід часу та людей, як це робили раніше літописці чи документалісти. Сучасні українські медіа є символічними, створюючи цикли інтерв'ю з ветеранами, відеосеріали про життя під вогнем, історії про порятунок людей та відбудову міст. Наприклад, документальні історії про захисників Маріуполя чи оборону Києва, або історії волонтерів увійшли в український медіапростір і, ймовірно, запам'ятаються поколіннями. Ці матеріали переглядаються, обговорюються та цитуються в соціальних мережах, саме так суспільство разом формує розуміння того, що сталося.

Війна радикально змінює політичні та соціальні процеси, спосіб розуміння колективного досвіду та фіксацію пам'яті. Таким чином, у такій ситуації військова журналістика є не просто засобом проведення інформаційних операцій; вона набуває набагато більшої глибини. Про це свідчать слова журналістів на війні. Вона зберігає голоси безпосередніх свідків, перетворюючись на посередника між фронтом та суспільством. Картини війни, героїзму та втрат, інтонація та вибір тем яких визначатимуть через роки те, як ці події будуть оцінюватися майбутніми поколіннями, походять із самої мови. Це робить військову журналістику одним із найважливіших інструментів, за допомогою яких може формуватися спільний історичний наратив [3].

Журналістські матеріали мають створювати колективне розуміння війни. Вони допомагають громадськості усвідомити не лише те, що сталося, але й чому ці події є значущими для національної спільноти. Через повторення та обговорення, а також поширення в медіапросторі, індивідуальні історії виходять за межі індивідуального досвіду, поступово стаючи частиною національної пам'яті.

Військова журналістика у воєнний час виконує подвійну функцію: по-перше, це функція документування реальності; по-друге, вона формує уявлення про цю реальність у суспільній свідомості. Тому слово військового журналіста можна розглядати як особливий інструмент впливу, який формує не лише інформаційний простір сьогодення, а й пам'ять нації про пережиті події.

Список використаних джерел

1. Halukha L., Lysianskyi P., Harmatiy O., Verezomska S., Voznyuk O. The role of historical memory in the formation of national identity: a study of the Ukrainian case. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*. 2025. 4:682. DOI: <https://doi.org/10.56294/sctconf2025682>.
2. Hudoshnyk O., Krupskyi O. P., Styrnik N. Mediatization of collective testimonies during the Russian-Ukrainian War 2022-2023. *Communication & Society*. 2025. 38 (1), 281–297. DOI: <https://doi.org/10.15581/003.38.1.021>.

3. Зражевська Н., Заїка В. Як змінилася робота українського журналіста під час війни. *Інтегровані комунікації*. 2023. № 1 (15). С. 68–77. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.159>.

БЕВЗЮК Яна Олександрівна,
курсантка Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник:

ШУМОВЕЦЬКА Світлана Павлівна,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ПОЛІТИКА ЗРОСІЙЩЕННЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКУ НАЦІОНАЛЬНУ СВІДОМІСТЬ

Політика зросійщення була системним інструментом імперської та радянської влади. Вона передбачала асиміляцію неросійських народів шляхом насильного нав'язування російської мови, культури та історичної пам'яті. В Україні русифікація мала не лише культурний, а й політичний характер, оскільки була спрямована на знищення національної ідентичності українського народу.

Історичні витоки політики русифікації щодо українців сягають періоду входження українських земель до складу Російської імперії у XVIII столітті. Ліквідація автономії Гетьманщини, знищення Запорозької Січі у 1775 році та запровадження імперської адміністрації стали першими кроками до обмеження політичної та культурної самобутності українського народу. У XIX сторіччі політика зросійщення набула цілеспрямованого характеру через мовні заборони. Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року фактично забороняли використання української мови в освіті, друці та громадському просторі, що перешкоджало становленню українського народу як окремої нації [2].

У радянський період попри формальне проголошення рівності народів, тодішня влада продовжила русифікаційну політику в більш завуальованій формі. Короткотривалий період українізації 1920-х років, що мав на меті «укорінення» російської влади на теренах України, закінчився репресіями проти української інтелігенції, що згодом дістало назву «Розстріляного

відродження». У повоєнний період російська мова стала переважати у сфері освіти, науки, армії та управління, а українську влада поступово витісняла з громадського життя, формуючи уявлення про її другорядність [1, с. 113–116].

Політика русифікації призвела до деформації національної самосвідомості значної частини українців, втрати культурно спадкоємності між поколіннями та формування комплексу меншовартості. Водночас вона не знищила української ідентичності. Опір намаганням радянської влади асимілювати українців проявлявся у діяльності культурних діячів, дисидентського руху, а також у тому, що люди намагалися зберегти мову в родинному колі [1, с. 687–702].

Після відновлення незалежності України русифікація хоча і не була вже державною політикою, але мала негативні наслідки в інформаційній сфері. Російська федерація сьогодні використовує результати тривалої політики зросійщення як інструмент інформаційної та гібридної війни, виправдовуючи власну агресію заявами про «захист російськомовного населення».

Повномасштабна війна росії проти України з 2022 року стала поштовхом до переосмислення національної ідентичності та активного повернення до використання української мови, вивчення історії й культури як інструменту опору та збереження нації. Історичний досвід доводить, що українська ідентичність збереглася завдяки культурному опору, пам'яті та прагненню до свободи. Сьогодні відновлення національної свідомості є не лише культурним, а й безпековим завданням української держави.

Список використаних джерел

1. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр. : джерелознавче дослідження. Вид. 2-е, випр., доп. / пер. сл. І. М. Дзюби. Київ : Пенмен, 2017. 768 с.
2. Демська О. Українська мова. Подорож із Бад-Емса до Страсбурга. Харків : Віват, 2023. 304 с.

БІЛИК Ігор Вадимович,

курсант навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

БРАТЕЛЬ Сергій Григорович,

завідувач кафедри поліцейської
діяльності Національної академії
внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, професор

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЗМІЦНЕННЯ ДОВІРИ СУСПІЛЬСТВА ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Українська ідентичність у сучасних умовах державотворення виступає не лише соціокультурним феноменом, а й важливим практичним ресурсом функціонування публічної влади. В умовах збройної агресії проти України, підвищених безпекових ризиків та суспільної чутливості до дотримання прав і свобод людини проблема довіри до правоохоронних органів набуває особливої актуальності. У цьому контексті українська ідентичність постає дієвим чинником формування легітимності та ефективності діяльності Національної поліції України.

Довіра суспільства до поліції формується передусім у процесі щоденної правозастосовної практики, безпосередньої взаємодії поліцейських з громадянами під час забезпечення публічного порядку, реагування на правопорушення, надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах. Конституційне положення про людину як найвищу соціальну цінність зумовлює орієнтацію правоохоронної діяльності не лише на формальне дотримання закону, а й на повагу до гідності особи, що є ключовим елементом української правової ідентичності [1].

Українська ідентичність у практичному вимірі діяльності Національної поліції проявляється, зокрема, у реалізації сервісної моделі поліцейської діяльності. Так, під час патрулювання населених пунктів, забезпечення публічної безпеки на масових заходах, перевірок дотримання правопорядку в умовах воєнного стану поліцейські дедалі частіше виконують функції комунікаторів між державою і громадянами. Орієнтація на діалог, роз'яснення правових норм, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам та вразливим групам населення сприяє формуванню сприйняття поліції як інституції, що діє в інтересах українського суспільства.

Закон України «Про Національну поліцію» визначає серед основних принципів її діяльності взаємодію з населенням на засадах партнерства [2]. На практиці це реалізується через співпрацю поліції з органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями, волонтерськими ініціативами. Участь поліцейських у спільних превентивних заходах, інформаційно-роз'яснювальній роботі, заходах із правового виховання населення сприяє не

лише зниженню рівня правопорушень, а й зміцненню довіри до поліції як носія спільних національних цінностей.

Важливим практичним аспектом є дотримання поліцейськими стандартів професійної етики та службової дисципліни. Виконання Присяги поліцейського України, використання державної мови в службовій діяльності, повага до національних символів і традицій мають безпосередній вплив на сприйняття поліції громадянами. У повсякденній службовій практиці саме ці елементи ідентифікації формують уявлення про поліцію як про складову української державності, що підвищує рівень її легітимності.

Українська ідентичність відіграє суттєву роль і в діяльності поліції в умовах кризових ситуацій. Забезпечення публічного порядку під час евакуацій, комендантських обмежень, ліквідації наслідків надзвичайних подій потребує від поліцейських не лише правових знань, а й емпатії, відповідальності та готовності до служіння суспільству. Практика показує, що коректна поведінка поліцейських, орієнтація на допомогу громадянам і чітке пояснення правових підстав своїх дій сприяють зменшенню соціальної напруги та підвищенню рівня довіри до правоохоронної системи.

Окремої уваги заслуговує комунікативна діяльність Національної поліції в інформаційному просторі. Офіційні повідомлення, звернення до громадян, роз'яснення правових норм через сучасні канали комунікації є важливим практичним інструментом утвердження української ідентичності. Акцент на захисті прав людини, законності та державних інтересів у публічних комунікаціях поліції сприяє протидії дезінформації та формуванню стійкого позитивного іміджу правоохоронного органу.

В умовах гібридних загроз українська ідентичність виконує також захисну функцію у практичній діяльності поліції. Протидія спробам дестабілізації публічного порядку, поширенню антидержавних наративів, правовому нігілізму потребує чіткого усвідомлення поліцейськими своєї ролі у захисті демократичного правопорядку та національної безпеки України.

Отже, українська ідентичність є не абстрактною категорією, а реальним практичним чинником зміцнення довіри суспільства до Національної поліції України. Її інтеграція у щоденну правоохоронну діяльність, професійну підготовку, етичні стандарти та комунікацію з громадянами сприяє формуванню поліції як відкритої, суспільно орієнтованої та легітимної інституції української держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 09.01.2026).
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19> (дата звернення: 09.01.2026).

БІЛІНЬСЬКА Анастасія Олегівна,

студент Відокремленого структурного підрозділу «Стрийський фаховий коледж Львівського національного університету природокористування»

Науковий керівник:

БОРИС Василь Михайлович,

викладач обліково-економічних дисциплін Відокремленого структурного підрозділу «Стрийський фаховий коледж Львівського національного університету природокористування»

СВОБОДА ЯК БАЗОВА ЦІННІСТЬ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Свобода є однією з ключових цінностей української ідентичності, оскільки формує уявлення про власну роль у суспільстві та відповідальність перед спільнотою. Вона проявляється у прагненні до самоврядування, здатності робити вибір і дотримуватися своїх принципів. Таке розуміння свободи визначає моделі поведінки українців і їхнє ставлення до влади та колективних рішень.

Ця цінність не існує ізольовано – вона є невід’ємною складовою української культурної ідентичності, формує національну самосвідомість і забезпечує спадкоємність поколінь. В умовах сучасних викликів прагнення до свободи відіграє ключову роль у зміцненні національної стійкості та визначає напрями розвитку громадянського суспільства [1].

Історично цінність свободи виявлялася в українському козацтві, яке стало символом волелюбності та готовності боронити власні права й землю. Саме козацтво, що будувало своє життя на засадах самоврядування, рівності та братерства, заклало традицію сприйняття свободи не лише як особистої, а й як колективної відповідальності за спільноту. У цьому сенсі козацька «ідеологія свободи» формувала уявлення про те, що народ здатен сам встановлювати правила, обирати лідерів і захищати власну гідність. Таке історичне тло підсилює сучасне розуміння свободи як цінності, що передається між поколіннями та стає стрижнем національної самосвідомості [2].

Іншим прикладом актуалізації ідей свободи та громадянської солідарності в новітній історії України стала Революція Гідності. Події 2013–2014 років часто інтерпретуються як прояв тяглості традицій самоорганізації та колективної відповідальності, що мають глибоке історичне коріння. Форми громадської взаємодії, горизонтальні структури управління та добровільне об’єднання людей навколо спільних цінностей засвідчили зрілість

громадянського суспільства й готовність українців відстоювати власні права [3].

Подібно до учасників Євромайдану, українці сьогодні проявляють колективну солідарність і готовність до жертв заради свободи та незалежності. Повномасштабна війна з росією з 24 лютого 2022 року стала найвищим проявом цієї спадкоємності, де українці відстоюють свободу як екзистенційне право на існування нації та самовизначення. Як і козаки та майданівці, сучасні захисники демонструють горизонтальну самоорганізацію ЗСУ та волонтерів, а також готовність до жертв заради гідності й незалежності. Війна каталізувала трансформацію ідентичності, скинувши колоніальні ілюзії та пробудивши архетип свободи, що робить українців спільнотою, здатною протистояти геноциду [4].

Таким чином, цінність свободи і солідарності є стрижнем української ідентичності, що проявляється у різні історичні епохи – від козацтва до сучасних подій. Історичний досвід та сучасні виклики засвідчують, що українці здатні організовуватися, відстоювати власні права та визначати майбутнє нації. Спадкоємність цих традицій забезпечує міцність громадянського суспільства та стійкість держави.

Список використаних джерел

1. Українська культурна ідентичність як основа національної стійкості та культурної політики. URL: <https://share.google/bSJCZkGnOzpmOHG5U>
2. Система цінностей запорозьких козаків. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%BA%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D1%96%D0%B2?utm_source=perplexity
3. Революція Гідності. URL: https://www.maidanmuseum.org/uk/storinka/revolyuciya-gidnosti?utm_source=perplexity
4. Архетип свободи: Як війна воскресила справжню ідентичність українців. URL: https://www.ar25.org/article/arhetyp-svobody-yak-viyna-voskresyla-spravzhnyu-identychnist-ukrayinciv.html-0?utm_source=perplexity

БОНДАР Катерина Анатоліївна,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник:

МАКОГОНЧУК Наталія Віталіївна,
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України стала визначальним фактором глибоких суспільних трансформацій, що охопили всі сфери життєдіяльності держави та громадян. Війна вийшла далеко за межі воєнного протистояння, перетворившись на комплексний виклик українській національній ідентичності, державності та системі цінностей. У цих умовах процеси самоусвідомлення українського суспільства набули нової якості, а національна ідентичність стала ключовим чинником опору, консолідації та збереження суверенітету.

Національна ідентичність традиційно розглядається як сукупність спільних уявлень про історію, культуру, мову, цінності та правові норми, що об'єднують громадян у межах певної політичної спільноти. Проте в умовах війни ця категорія перестає бути виключно теоретичною або символічною. Вона набуває практичного, екзистенційного виміру, стаючи основою колективної стійкості та готовності суспільства до тривалого спротиву. Саме через призму війни українці дедалі чіткіше усвідомлюють себе як окрему політичну націю з власним цивілізаційним вибором.

Історичний досвід України свідчить, що процес формування національної ідентичності неодноразово відбувався в умовах зовнішнього тиску та боротьби за незалежність [2, с. 77–79]. Однак сучасна війна має принципово інший характер, оскільки супроводжується не лише воєнними діями, а й масштабною інформаційною, правовою та культурною агресією. Заперечення права українського народу на самостійне існування, маніпуляції історією та спроби нав'язування чужої ідентичності стали складовими гібридної війни, що, своєю чергою, спричинило протилежний ефект, а саме посилення національної самосвідомості.

Одним із ключових чинників трансформації української ідентичності в умовах війни є колективний досвід травми та втрат. Масові жертви серед цивільного населення, руйнування міст і сіл, вимушене переміщення мільйонів громадян сформували спільний емоційний простір пам'яті, що

об'єднує суспільство. Водночас цей досвід сприяв переосмисленню понять «Батьківщина», «громадянський обов'язок», «відповідальність» і «солідарність», які набули не абстрактного, а глибоко особистісного змісту [2, с. 78–79].

Мовний та культурний вимір національної ідентичності в умовах війни зазнав суттєвих змін. Українська мова дедалі більше сприймається не лише як засіб комунікації, а як символ спротиву та маркер належності до української політичної нації. Посилюється інтерес до національної історії, культури, традицій, відбувається активний процес деколонізації публічного простору. Відмова від імперських наративів і переосмислення власної історії стають важливими елементами світоглядної трансформації суспільства [3, с. 387–389].

Важливу роль у формуванні сучасної української ідентичності відіграє правовий аспект. Війна актуалізувала значення права як інструменту захисту базових цінностей – життя, свободи, гідності та безпеки. Українське суспільство дедалі чіткіше усвідомлює, що правова держава є не формальною конструкцією, а необхідною умовою виживання нації. У цьому контексті особливого значення набуває дотримання норм міжнародного гуманітарного права, а також документування воєнних злочинів і злочинів проти людяності.

Правова ідентичність українців в умовах війни формується через усвідомлення себе суб'єктами права, а не об'єктами насильства. Громадяни дедалі активніше апелюють до міжнародних судових інстанцій, правозахисних механізмів і принципів верховенства права. Це сприяє формуванню громадянської культури, заснованої на правовій відповідальності, довірі до інституцій та розумінні значення законності навіть у надзвичайних умовах.

Світоглядні трансформації українського суспільства проявляються також у зміні ставлення до держави та її інститутів. Війна стала каталізатором зростання суспільної довіри до Збройних Сил України, правоохоронних органів і органів державної влади. Держава починає сприйматися не як віддалена бюрократична структура, а як спільний проєкт громадян, відповідальних за його захист і розвиток. Це сприяє зміцненню політичної нації та формуванню активної громадянської позиції.

Особливого значення в умовах війни набуває ціннісний вимір національної ідентичності. Поняття свободи, гідності, незалежності та справедливості стають базовими орієнтирами суспільного розвитку [4, с. 81–82]. Українці дедалі більше ідентифікують себе з європейськими цінностями демократії, прав людини та верховенства права, що посилює цивілізаційний розрив із авторитарними та імперськими моделями суспільного устрою.

Волонтерський рух і громадянська самоорганізація стали яскравими проявами трансформації світогляду українського суспільства. Масштабна участь громадян у допомозі армії, внутрішньо переміщеним особам і постраждалим регіонам свідчить про високий рівень соціальної відповідальності та солідарності. Ці явища не лише підсилюють

обороздатність держави, а й формують новий тип громадянина, активного, свідомого та здатного до колективних дій.

Війна також актуалізувала проблему національної пам'яті як складової ідентичності. Осмислення трагічних сторінок історії, зокрема Голодомору, репресій і визвольних змагань, набуває нового значення в контексті сучасних подій. Історична пам'ять стає не лише інструментом збереження минулого, а й важливим елементом формування стійкості до маніпуляцій та дезінформації.

У правовому та світоглядному вимірах війна прискорила процес європейської інтеграції України [1, с. 72–78]. Адаптація національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, посилення уваги до прав людини та демократичних інститутів впливають на формування ідентичності як частини європейського простору. Українська національна ідентичність дедалі більше поєднує в собі національну самобутність і загальноєвропейські цінності.

Таким чином, війна стала потужним каталізатором трансформації української національної ідентичності, спричинивши глибокі правові та світоглядні зміни в суспільстві. Українська ідентичність у сучасних умовах формується на основі спільного досвіду боротьби, усвідомлення цінності свободи та права, а також прагнення до справедливого й демократичного майбутнього. Ці процеси визначають не лише характер суспільних змін у воєнний період, а й закладають підґрунтя для післявоєнного відновлення та розвитку української держави як повноцінного суб'єкта міжнародного співтовариства.

Список використаних джерел

1. Кириленко В.А. Законодавчі основи державної політики формування української національної ідентичності в умовах правового режиму воєнного стану. *Вісник НТУУ «КПІ»*. № 3. 2024. С. 71–79. URL: <https://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/313505/304466>
2. Поліщук Ю. Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни. *Політична культура та ідеологія*. 2024. С. 73–93. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/4_Polishchuk.pdf
3. Сапелкін Ю. Вплив війни на формування української національної ідентичності. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. № 40. 2024. С. 387–390. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/4_Polishchuk.pdf
4. Степико М. Т. Трансформації ідентичностей громадян України в умовах російської агресії. *Стратегічна панорама*. № 2. 2022. С. 76–84. URL: <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/download/146/146>

БОРКО Надія Олександрівна,

студент навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

КУМЕДА Тетяна Андріївна,

професор кафедри теорії, історії
та філософії права навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат мистецтвознавства,
доцент

ВІД КОЗАКА ДО КІБОРГА: ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Актуальність теми визначається сучасною війною та потребою осмислити українську ідентичність як фактор національної стійкості. Історія показує, що в кожному столітті українці мали власні символи захисника: козаки у XVI–XVIII ст. та сучасні «кіборги» у XXI ст. – обидві групи уособлюють ідеал воїна, здатного відстоювати свободу [1, с. 32]. Українська самосвідомість формувалася протягом століть під впливом боротьби за волю, державність і збереження культури. Вона ніколи не була статичною, а постійно змінювалася під тиском історичних викликів, суспільних умов та зовнішніх загроз. Образи козака й кіборга відображають різні етапи розвитку українського народу, але мають спільні ціннісні осередки: готовність захищати рідну землю, духовну незалежність і моральну гідність [1, с. 12].

Давні мислителі й сучасні науковці наголошували на важливості самосвідомості. Так, Григорій Сковорода зазначав: «Воля - це внутрішній стан людини, який не можна відібрати силою, лише через пізнання і самопізнання» [3, с. 78]. Микола Костомаров бачив козацтво як міцного носія народної свідомості й історичної пам'яті, підкреслюючи: «Минуле народу – це віддзеркалення його сутності» [4, с. 105]. Сучасні дослідники, зокрема, Ярослав Грицак та Володимир Єрмоленко, звертають увагу на політичний і культурний виміри української нації, підкреслюючи роль історичного надбання й духовних цінностей [1, с. 56; 2, с. 101].

У XVI–XVIII століттях козацтво стало головним носієм української ідентичності. Козак уособлював волю, лицарську честь, побратимство та самоврядування. Запорозька Січ була унікальною політичною формацією, де діяли принципи виборності урядів, колективної відповідальності та етичного кодексу бойової честі [2, с. 48].

Яскравим втіленням козацького духу був Байда Вишневецький, один із перших очільників Запорозьких козаків. Він збудував укріплення на острові Мала Хортиця у 1556 р., що стало основою Запорозької Січі. У 1558 р. потрапив у полон до османів, але не зрадив православній вірі та українській

державницькій zasadі. Його дипломатичні й військові дії описані в хроніках Самовидця та Самійла Величка, а сучасні історики, як Дмитро Яворницький, Юрій Мицик та Сергій Плохій досліджують його роль у формуванні козацької й української національної свідомості. Байда Вишневецький також відзначився походами проти Кримського ханства, захистом українських земель і перемовинами з сусідніми державами. Його діяльність залишила численні артефакти: креслення фортеці, листи до польської знаті, карти та військові звіти.

Інші провідники козацької доблесті, як-от Іван Сірко і Костянтин Острозький, демонстрували військову хоробрість, політичну активність і вміння згуртовувати спільні ухвали задля оборони рідної території [4, с. 120].

Образ козака широко відображений у літературі. У романі «Чорна рада» Пантелеймона Куліша козаки постають як носії політичної й моральної сили народу. Інші твори – «Козацька помста» Андрія Чайковського, «Князь Єремія Вишневецький» Івана Нечуя-Левицького, «Запорожці в Сарагосі» Михайла Ординцова-Кострицького – доповнюють літературний образ козацької звитяги. Цикл «Джури козака Швайки» Володимира Рутківського демонструє моральні якості козака – сміливість, вірність і побратимство. Сучасні твори Василя Шкляра та Павла Дерев'янка, продовжують традицію осмислення козацького героїзму.

У ХХІ столітті символом української ідентичності стали «кіборги» – оборонці Донецького аеропорту (2014–2015 рр.), які утримували стратегічний об'єкт протягом 242 днів під безперервними обстрілами, демонструючи стійкість, відвагу й готовність захищати державу до останнього. Образ кіборга поєднує риси воїна, громадянина та користувача сучасних технологій, однак їх моральні й духовні орієнтири збігаються з козацькими ідеалами. Кіборги проявили згуртованість, дисципліну, відданість побратимам і прихильність державі.

Сучасні письменники та поети переосмислюють подвиги кіборгів через літературу, поезію й документальні звіти. Серед них Йосип Мартинюк, Наталія Погребняк, Василь Шкляр, які відтворюють героїзм сучасних захисників у контексті історії України. Олег Бажан і Тарас Каляндрук досліджують оборону аеропорту як новий етап українського визвольного руху.

У 2022 році під час повномасштабного вторгнення Росії українці знову проявили героїзм і готовність захищати країну. Сотні тисяч військових та волонтерів стали сучасними носіями козацького духу й етичних zasad «кіборгів», охороняючи міста, села, стратегічні об'єкти та культурний спадок. Події 2022 року демонструють, що українська ідентичність формується через життєстійкість, єдність і готовність до самопожертви, а героїзм сучасних захисників перегукується з подвигами лицарів-козаків і обороною Донецького аеропорту.

Перехід від козака до кіборга підтверджує неперервність української військової й духовної традиції. Кожного разу, коли народ стикається із загрозою власного існування, він створює феномен захисника. Сучасна

українська ідентичність – це поєднання історичного надбання про козацьку вольницю та новітнього подвигу, що спирається на громадянську відповідальність.

Для сучасного правоохоронця ця тема особливо важлива, тому що підкреслює цінності стійкості, дисципліни, моральної відповідальності та готовності захищати громадян. Козак і кіборг як архетипи захисника демонструють приклад відданості державі, громадській безпеці та етичній поведінці. Усвідомлення цих історичних і сучасних зразків формує моральну стійкість, професійну дисципліну та здатність діяти в умовах небезпеки, що є ключовим у роботі правоохоронця [2, с. 60].

З точки зору соціополітичної науки українську ідентичність можна розглядати як мінливий конструкт, що формується як відповідь на загрози існуванню громади. Згідно з теорією «уявлених спільнот» Б. Андерсона, нація існує не лише як політична одиниця, а як спільний образ у свідомості людей, підтриманий історією, символами й героями-захисниками. У цьому випадку козак і кіборг виступають архетипами захисника, закріплюючи у масовій свідомості модель поведінки громадянина-воїна [2, с. 102].

Історик Ярослав Грицак слушно підкреслює, що українська ідентичність формувалася не довкола стабільної державності, а навколо ідеї волі та протистояння чужоземному пануванню [3, с. 94]. Тому у різні історичні періоди на перший план виходили воєнні спільноти – козаччина у XVI–XVIII ст. та українська армія у XXI ст.

Мислитель Володимир Єрмоленко розглядає сучасну українську ідентичність як поєднання історичної пам'яті та громадянської відповідальності, підкреслюючи перехід від етнічного до політичного розуміння нації [2, с. 120]. Феномен «кіборгів» постає тут як приклад нової моделі героя – не міфологічного воїна, а усвідомленого громадянина, який обирає захист держави як свій моральний обов'язок [5, с. 227].

З культурно-антропологічної точки зору образ кіборга можна розглядати як сучасну версію воїнського міфу. Подібно до козацьких дум і літописів, сьогодні формується корпус переказів про оборону Донецького аеропорту, що слугує колективною пам'яттю і національним символом стійкості.

Порівняльний аналіз показує, що козак і кіборг мають спільні формальні риси як символи:

- обидва з'являються у прикордонних ареалах (степ – лінія фронту);
- обидва діють як військові об'єднання;
- обидва шануються в культурній пам'яті.

Разом із тим між ними існує суттєва відмінність: козак був представником станової бойової організації, тоді як кіборг – учасником сучасної нації. Це свідчить про трансформацію української ідентичності від локалізованої військової спільноти до загальнодержавного громадянського проєкту.

Список використаних джерел

1. Грицак Я. Історія української нації. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 632 с.

2. Єрмоленко В. Українська національна ідентичність: філософський аспект. Київ : КМ Академія, 2020. 304 с.
3. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди [та ін.]. Едмонтон; Торонто : Вид-во Канад. ін-ту укр. студій; Харків : Майдан, 2011. 1398 с.
4. Костомаров М. Книги биття українського народу. Історія України від найдавніших часів до сьогодення. Збірник документів і матеріалів : навчальний посібник / за заг. ред. : А. П. Коцура, Н. В. Терес Київ-Чернівці : Книги-XXI, 2008. С. 315–323.
5. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків : у 3 т. Львів : Світ, 1990–1992. 1340 с.

БУРЯК Анжеліка Артурівна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ВОРОБІЙОВА Ганна Юріївна,
викладач кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
політичних наук

РОЛЬ МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У сучасному світі соціальні мережі та медіа стали невід'ємною частиною нашого життя та мають значний вплив на сприйняття інформації й формування особистості. Виступаючи універсальними платформами для навчання, професійної діяльності та комунікації, вони водночас перетворилися на інструмент стратегічного впливу на суспільну думку всіх вікових категорій. Специфіка контенту та підходи до його подачі варіюються залежно від цільової аудиторії, що дозволяє досягати максимального маніпулятивного ефекту.

Наочним прикладом такої деструктивної діяльності є стратегія Російської Федерації, спрямована на спробу стерти українську ідентичність. Російська пропаганда активно використовує соціальні платформи для маніпулювання історією та національними почуттями українців [1]. Для впливу на дитячу аудиторію використовуються короткометражні анімаційні проекти, у яких

через гротескні образи здійснюється відкрита дискредитація українських традицій та історії. Яскраві візуальні стимули в таких продуктах покликані утримувати увагу дитини, штучно знижуючи поріг її критичного сприйняття. Робота з підлітками та молоддю зосереджена в соціальних мережах, де через серіали, музику, комп'ютерні ігри та тренди транслуються викривлені історичні наративи та знецінюється національна спадщина. Крім того, пропаганда інтегрується в освітньо-наукову сферу через маніпулятивні підручники та навчальні платформи. Для людей середнього віку пріоритетними методами впливу є експлуатація економічних страхів і поширення дезінформації в цифрових та традиційних медіа, тоді як для старшого покоління основним каналом трансляції проросійських фейків залишаються телебачення та радіомовлення.

Такі системні впливи становлять пряму загрозу національній безпеці, оскільки ідентичність є фундаментом самоусвідомлення особистості. Вона визначає місце людини в суспільстві та формує відчуття приналежності до спільноти, що дозволяє соціуму зберігати консолідацію в кризові періоди. У контексті гібридної війни українська ідентичність виконує роль «колективного імунітету», що сприяє розпізнаванню ворожих наративів і стимулює розвиток критичного мислення.

Боротьба за збереження національного самоусвідомлення має ґрунтуватися на засадах глибокого розуміння історії, цінності мови та культури, а не на примусових методах. Пріоритетними напрямками є розвиток критичного мислення та медіаграмотності, впровадження якісної освіти, курсів і програм на безоплатних засадах, а також активне використання телебачення та радіо для поширення національного контенту й охоплення максимальної кількості людей.

Національна ідентичність є ключовим чинником стійкості суспільства, що об'єднує історичну пам'ять, громадянську свідомість та досвід колективного спротиву. Її формування в сучасних умовах є динамічним процесом, який забезпечує спадкоємність поколінь і зміцнює державність. Збереження ідентичності – це не лише питання культури, а й умова виживання нації: без неї втрачаються ціннісні орієнтири, а отже, і підґрунтя для існування суверенної України.

Список використаних джерел

1. Бровко К. А. Актуалізація української національної ідентичності в медіалінгвістичному сегменті глобального інформаційного простору. *Філологічний ракурс* : науковий збірник. 2024. Вип. 14. С. 12-25. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/52545/1/K_Brovko_AUNIMLSGIP_FRGP.pdf.
2. Індекс медіаграмотності українців за 2024 рік. *Детектор медіа*. 2025. 6 травня. URL: <https://detector.media/infospace/article/240621/2025-05-06-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-za-2024-rik/> (дата звернення: 9.02.2026).

ВАРЛАМОВА Ірина Євгенівна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

СТЕПАНИШИН Руслан Дмитрович,

начальник кафедри міжнародних
відносин Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СПРИЙНЯТТЯ ЗАХІДНИМИ ПАРТНЕРАМИ

Не зважаючи на те, що Україна зараз постає перед на світовій арені, як надійний та сильний партнер, довгий час вона залишалася в тіні рф. Одна з причин, чому Україна довго зазнавала негативних стереотипів з боку північноамериканських та західноєвропейських діячів, полягає в географічному розташуванні країни, в Східній Європі. Цей регіон західні науковці часто зневажливо оцінювали як такий, що «вирує етнічним націоналізмом». Через своє розташування вважалося, що Україна належить до «другорядної» категорії країн, оскільки західні політики принципово ігнорували східноєвропейські погляди та їх занепокоєння щодо російського імперіалізму та маніпулятивної енергетичної політики.

Як наслідок, західні політики дотримувалися саморобної хибної аналогії або схилилися до наративів, що поширювалися СРСР, а тепер і російською федерацією, стверджуючи, що українці провінційні, надзвичайно корумповані та ненадійні. Громадян, які прагнуть незалежності, звинувачують в екстремізмі, якщо не у фашизмі. Великим історичним проєктом росії було «збирання руських земель», який мав централізуючий та примусовий характер. Український проєкт, натомість, був спрямований на досягнення духу «козацької волі» та рівності народів. Путін постійно ставить під сумнів українську культурну ідентичність, стверджуючи, що Україна – це лише частина «російського мира», призначена для возз'єднання з росією під спільною церквою, лідером та мовою. Російська армія краде артефакти з українських музеїв, порушуючи всі міжнародні конвенції про захист культурних цінностей, включаючи ЮНЕСКО та Ради Європи, учасницею яких є росія. Тим часом російські бомби знищують українську культурну спадщину, таку як пам'ятники та церкви. Російська культура є частиною м'якої сили москви. Багато хто стверджує, що російська література протягом століть відігравала важливу роль у формуванні негативних стереотипів про Україну, зокрема через твори російських митців-дисидентів (Йосип Бродський) [1].

За словами колишнього міністра культури України, Олександра Ткаченка, «російська культура використовується, щоб приховати те, що насправді відбувається в росії, щоб росія виглядала цікавою, охайною». З цієї точки зору, надання європейцям можливості подивитися російський балет чи концерт може ненавмисно призвести до того, що вони також пом'якшать ставлення до російського режиму та війни, стати більш сприйнятливими до російського імперського наративу, згідно з яким Україна є частиною росії, а війна – це лише сімейна ворожнеча. Російська пропаганда пропагує ідею про те, що українська культура є похідною від російської. «Їм це не сподобається. Вони не люблять війну», – слова сина Марії Приймаченко, яка запропонувала доповнити його презентацію на тему про українську художницю слайдом із зображенням музею, де зберігалися її роботи. Музей був знищений російською ракетою. Це не перший випадок у світовій історії, коли західні європейці не хочуть знати про знищення українців росіянами. Більше того, «мир» для України в ці часи за російських умов – це уповільнене систематичне знищення, як це вже траплялося в попередні періоди історії. «Одна з великих європейських націй (майже сорок мільйонів українців) повільно зникає. І ця величезна, майже неймовірна подія відбувається поза відомим світом» (Мілан Кундера) [3].

Звичайно, нинішнє вторгнення російської армії в Україну створює величезну прірву між народами, які до того вважалися «братськими». Тому зараз доведення різниці між російською та українською ідентичністю стало ключовою метою українців. На жаль, були випадки, коли деякі західні чиновники об'єднувалися з російськими пропагандистськими закликами, щоб заборонити українцям свободу дій та вибору, навіть існування. Відповідно, під час переговорів Мінська I та II у 2014 році чутливість Росії щодо розширення НАТО та національної безпеки вважалася законною, і Україну часто закликали до територіальних поступок. Однак, як і в Будапешті, менше говорилося про проблеми безпеки України, коли західні представники фактично намагалися стерти українців з геополітичної карти. Так само представники зі школи раціонального актора могли зобразити російсько-український конфлікт як війну через посередників Америки або НАТО. При цьому повністю ігнорували свободу дій та вибору українців та наявність жертв війни, які були продемонстровані протягом десяти років, а саме: збройної оборони та двох революцій – спочатку Помаранчевої революції (2004 року), а пізніше Євромайдану та «Революції гідності» (2014 року). Але насправді проблема полягає навіть не в звинуваченнях москви у дискримінації чи сприйнятті України як «переслідувача» НАТО, а радше в соціальній модернізації, якої Україна досягла, а росія – ні [2].

Таким чином, уявлення про Україну та її національну ідентичність стає дедалі чіткішим та позитивнішим для країн Заходу. Дедалі більше іноземці розуміють і сприймають наш народ, як окремий та незалежний від рф. Після тривалих бойових дій ні в кого не залишилося сумнівів, що Україна – самостійний, незалежний та сильний народ.

Список використаних джерел

1. Зерка П. Culture clash: Russia, Ukraine, and the fight for the European public. URL: <https://ecfr.eu/publication/culture-clash-russia-ukraine-and-the-fight-for-the-european-public/?amp>.
2. Солтис Д. Misconceptions about Ukraine Cloud Western Policies in the Russo-Ukraine War. URL: <https://jia.sipa.columbia.edu/content/misconceptions-about-ukraine-cloud-western-policies-russo-ukraine-war>.
3. Комар О. An Angry Ukrainian Syndrome: Stereotypes About War, Peace, and Injustice. URL: <https://trafo.hypotheses.org/52545>.

ВОЛЕВОДЦЕВ

Максим Олександрович,

курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України

Науковий керівник:

ЩЕРБЛЮК

Володимир Анатолійович,

старший викладач кафедри
загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ПОСТФРОНТИРНОГО РОЗВИТКУ

Становлення сучасної української ідентичності в першій чверті ХХІ століття відбувається на тлі тектонічних зсувів у світовій геополітиці та внутрішніх трансформацій, що за своїм масштабом не мають аналогів у новітній історії Європи. В основі цих процесів лежить фундаментальний перехід від фронтирного стану, який визначав буття українських земель протягом століть, до постфронтирної стабілізації державної суб'єктності та правової культури. Концептуалізація цього переходу вимагає залучення міждисциплінарного інструментарію, де теорія фронтиру поєднується з філософією права та глибинним історичним аналізом. Актуальність такого підходу зумовлена необхідністю не лише реконструювати минуле, а й сформувати цілісну візію майбутнього, де правова свідомість виступає ключовим елементом національної безпеки та ідентичності [1].

Поняття фронтиру для української гуманітаристики давно переросло рамки суто географічного терміна. Це простір інтенсивної взаємодії

цивілізацій, культур та правових систем, де відсутність стабільних кордонів та сильної центральної влади змушувала індивіда та громаду до постійної адаптації та самоорганізації [1]. Сьогодні Україна переживає трансформацію, яку можна назвати виходом із «зони фронтиру». Це означає подолання статусу «об'єкта» боротьби між імперіями та утвердження як самостійного суб'єкта, чия правова система базується на внутрішньо засвоєних цінностях свободи, справедливості та верховенства права.

Козацтво, як яскравий приклад фронтирної спільноти, сформувало унікальну модель військово-корпоративної організації, де право на збройний захист своїх інтересів поєднувалося з виборністю влади та повагою до релігійних цінностей. Проте тривале перебування українських земель у складі різних імперій призвело до фрагментації правового поля. Якщо на західноукраїнських землях під впливом австрійської правової традиції формувався легалістський тип свідомості, то в межах російської імперії відбувалася примусова інтеграція в систему, де закон сприймався як інструмент державного деспотизму. Це заклало підвалини для глибокого правового нігілізму, який став однією з найбільш деструктивних спадщин імперського минулого.

Розвиток української ідентичності у XVI–XVII століттях став вирішальним для формування усвідомлення України як окремої нації. В цей час закладалися основи соціальних структур, які забезпечували життєздатність суспільства навіть у разі відсутності власної держави. Правова свідомість фронтирної людини була дуалістичною: з одного боку – недовіра до «чужої» держави, з іншого – залізна дисципліна всередині власної громади.

Постфронтирний розвиток починається тоді, коли суспільство усвідомлює необхідність переходу від стратегії «виживання на межі» до стратегії «розвитку всередині правового поля». Для України цей процес розпочався у 1991 році, але його завершення відбувається лише зараз, у часи повномасштабної війни.

Минуле не повинно бути «тюрмою» для української правосвідомості. Процес «подолання минулого» передбачає відмову від віктимізації та перехід до активного творення правової реальності. У постфронтирних умовах кордон перестає бути лише лінією фронту, він стає межею правових порядків. Україна сьогодні виборює право належати до простору, де панує закон, а не сила.

Трансформація правової свідомості в умовах війни 2022–2026 років демонструє несподівану стійкість українського суспільства. Замість очікуваного хаосу та розпаду, відбулася мобілізація навколо цінностей державності та правопорядку. Громадяни почали сприймати державні інституції не як зовнішніх гнобителів, а як власні органи захисту [2].

Сучасна правосвідомість в Україні базується на новій національно-правовій ідеї, яка є рушійною силою збереження ідентичності. Вона включає в себе усвідомлення права як найвищої цінності, що забезпечує автономію особистості та демократичний розвиток держави. Виклики сьогодення – війна,

фізичне знищення нації, спроби культурного стирання – змушують українців переглядати свої правові ідеали [2].

Важливим елементом цієї трансформації є переоцінка ролі міжнародного права. Від початкового ідеалізованого очікування на негайний захист з боку світової спільноти суспільство перейшло до більш тверезого, реалістичного розуміння механізмів глобальної безпеки. Це не призвело до розчарування в праві як такому, а навпаки – стимулювало пошук нових, дієвих інструментів притягнення агресора до відповідальності.

Філософія права в сучасній Україні виконує не лише академічну, а й світоглядну функцію. Вона допомагає суспільству осмислити складні процеси державотворення крізь призму антропоцентризму та цінностей. У постфронтирний період особливого значення набувають такі категорії, як справедливість, воля, рівність та визнання.

Правова ідеологія як складова частина національної ідеї закріплює принципи демократії та рівності як основні напрями розвитку. Сьогодні ми спостерігаємо, як правова ідеологія стає «ціннісним конструктом», що допомагає регулювати суспільні відносини в екстремальних умовах. Важливим є те, що держава, навіть у період воєнного стану, прагне зберігати баланс між національною безпекою та основоположними правами людини.

Філософське осмислення правової реальності вимагає поєднання фундаментальної підготовки та розуміння практичних викликів. Це дозволяє уникати «інформаційної небезпеки» та маніпуляцій, які ворог використовує для розхитування національної ідентичності. Критичне мислення стає правовим обов'язком громадянина, який хоче жити у вільній державі.

Одним із найбільш яскравих проявів трансформації правосвідомості є волонтерський рух. Він продемонстрував новий рівень правової соціалізованості індивіда, де громадська активність стає формою реалізації природного права на захист. Волонтери діють не лише за вказівкою держави, а часто випереджають її, формуючи нові стандарти взаємодії та відповідальності.

Цей процес свідчить про те, що в українському суспільстві відбувається глибока зміна аксіологем. Право на участь у публічних справах сприймається не як обов'язок, накинтий зверху, а як внутрішня потреба. Така «горизонтальна» правова культура є прямою спадщиною кращих козацьких та візових традицій, але вже очищених від фронтирного хаосу та інтегрованих у сучасну державну модель.

Трансформація правосвідомості в умовах постфронтиру – це не одномоментний акт, а тривалий процес, що вимагає зусиль від кожного члена суспільства. Це шлях від «людини, яка боїться закону» до «людини, яка творить закон».

Підсумовуючи, слід наголосити на незворотності цивілізаційного вибору України. Вихід із фронтирного стану означає завершення епохи невизначеності та перехід до побудови стабільної, демократичної, правової держави. Головним викликом залишається збереження балансу між

необхідністю жорсткого захисту суверенітету та повагою до основоположних свобод, які є основою європейської ідентичності.

Українська національно-правова ідея сьогодні – це не просто гасло, а життєздатна стратегія виживання та розвитку в умовах глобальних трансформацій. Вона базується на тисячолітній історії, де право на свободу було виборюване ціною величезних жертв [2]. Подолання імперської спадщини та правового нігілізму є необхідною умовою для того, щоб Україна стала повноправним членом світової правової спільноти.

У цьому контексті роль науково-педагогічного складу вищих навчальних закладів є визначальною. Формування високої правової культури у нових поколінь українців є не менш важливим завданням, ніж зміцнення оборони на фронті. Тільки через освіту, критичне мислення та філософське осмислення ми зможемо закріпити здобутки постфронтирного розвитку та побудувати майбутнє, де закон буде надійною опорою для кожного громадянина.

Список використаних джерел

1. Водотика Т. Теорія фронтиру та її пізнавальні можливості у контексті історичної регіоналістики. *Регіональна історія України* : зб. наук. ст. Київ : Інститут історії України НАН України, 2012. Вип. 6. С. 101–114.
2. Коваль І. Українська національно-правова ідея : виклики сьогодення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2024. Т. 11. № 3 (43). С. 73–81.

ГАЙ Нікіта Юрійович,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ЖОЛТІКОВА Галина Олександрівна,

доцент кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПРАВОВА ТА СВІТОГЛЯДНА КАТЕГОРІЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Проблематика української ідентичності на сучасному етапі розвитку держави набуває особливої актуальності в умовах воєнної агресії проти України, трансформації правової системи та переосмислення суспільних цінностей. Українська ідентичність виходить за межі суто культурного або

етнічного явища та постає як складна правова і світоглядна категорія, що визначає рівень консолідації суспільства, його стійкість до зовнішніх і внутрішніх викликів і здатність до саморозвитку.

Історичний вимір української ідентичності формувався протягом тривалого часу в умовах бездержавності, політичного тиску та системних спроб нівелювання національної самобутності. Мова, культура, традиції та історична пам'ять стали ключовими чинниками збереження українського народу як окремої спільноти. Саме історична тяглість національної ідентичності створила передумови для відновлення незалежності України та розвитку сучасного державотворення [3].

Правовий аспект української ідентичності знаходить своє закріплення в Конституції України, яка визначає народ носієм суверенітету та єдиним джерелом влади [1]. Право в цьому контексті виступає не лише інструментом регулювання суспільних відносин, а й важливим механізмом формування правової свідомості, поваги до закону та відповідального громадянства. Усвідомлення прав і обов'язків є складовою національної ідентичності, що забезпечує функціонування демократичної та правової держави [2].

Світоглядний вимір української ідентичності ґрунтується на цінностях свободи, гідності, справедливості та солідарності. В умовах повномасштабної війни ці цінності набули особливого значення, оскільки безпосередньо пов'язані із захистом державності, територіальної цілісності та прав людини. Світоглядна складова ідентичності визначає стратегічний курс розвитку України як демократичної, соціальної та правової держави.

Отже, українська ідентичність є багатовимірним феноменом, що поєднує історичні, правові та світоглядні компоненти. Вона виступає ключовим чинником національної єдності, формування громадянського суспільства та зміцнення правової держави в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 22.01.2026).
2. Скаун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Право, 2019.
3. Верменич Я. В. Українська історична ідентичність. Київ : Інститут історії України НАН України, 2021.

ГІЄШ Тетяна Романівна,

здобувач факультету прокуратури
та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник:

СТЕПАНЕНКО Оксана Василівна,

завідувач кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, доцент

ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Актуальність дослідження української національної ідентичності значною мірою детермінована повномасштабною війною, яка виступила прискорювачем трансформаційних процесів у свідомості суспільства. Проблема є актуальною, адже потребує аналізу нових механізмів об'єднання народу, де традиційні елементи ідентичності поєднуються з громадянсько-політичними уявленнями як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Поняття «ідентичність» є предметом міждисциплінарного вивчення, що зумовило різноманітність його трактування; складною, динамічною конструкцією, яка є фундаментальним чинником для згуртування народу, збереження культурної приналежності, самоідентифікації та державності.

Як зазначає М. Т. Степико, у період становлення особистості в процесах своєї життєдіяльності людина свідомо пов'язує себе з достатньо великою кількістю певних суспільних утворень: сім'я, родина, нація, народ, релігія, громадянство, держава [1]. Л. П. Нагорна визначає «я-ідентичності», які стосуються особистісних характеристик, та «ми-ідентичності», тобто віднесення ними себе до тих чи інших спільнот за віковими, професійними, статевими, територіальними, етнічними, конфесійними чи іншими ознаками [2]. Тобто, через приналежність до різних соціальних утворень людина формує свій статус та образ в соціумі, визначає свою роль та місце в суспільстві.

Поняття «ідентичність» виходить за рамки простої тотожності; воно ґрунтується на самоусвідомленні унікальності та автономності. Це система, де кожна людина визначає себе окремою, унікальною одиницею, а отже, є і буде принципово відмінною від інших індивідів, навіть у рамках спільності групових ознак. Такий аспект визначення ідентичності говорить виключно про внутрішнє ставлення.

Однак, для повного розуміння необхідно враховувати й інші ключові теорії підходу до розкриття даного поняття, які є не менш важливими. Наприклад, Ерік Еріксон, відомий американський психоаналітик у своїх працях «Ідентичність: юність і криза» та «Дитинство та суспільство» висловив теорію «Я» у часі та просторі. Згідно з цією концепцією, визначення ідентичності постає як відчуття внутрішньої цілісності та сталості

особистості, неперервності між минулим, теперішнім і майбутнім. Разом з тим, важливим є усвідомлення себе суб'єктом, чие майбуття виходить з минулого досвіду та проєктується в плани і ідеї, закладає щільний фундамент для розуміння того, ким ти є в цьому житті.

Аналізуючи наукові роботи вчених, таких як І. Д. Бех, К. О. Журба, Л. В. Канішевська, А. В. Корнієнко, Р. В. Малиношевський, Л. П. Нагорна, О. Д. Рейпольська, М. Т. Степико, можна дійти висновку, що національна ідентичність формується в декілька етапів, так званих механізмів, та проявляється поступово.

Першим, початковим і найбільш відомим механізмом, є механізм протиставлення. На цьому етапі відсутнє глибоке психологічне самоусвідомлення відокремленості. Становлення «ми-чужі, не такі як інші» відбувається за зовнішніми ознаками: мовою, територією, фізичними даними. Тобто, на основі фізично-комунікативних ознак, які не відображають глибинного розуміння національної ідентичності, а лише дають усвідомлення чіткої відмінності від представників інших держав і націй.

Другим є механізм безпосередньої належності до певної нації, при якому розмежування формується на внутрішніх відчуттях себе як одиниці народу. Ключову роль тут відіграє аспект соборності. У звичному вжитку під «соборністю» розуміється спільність, єдність цінностей певного етносу, взаємне духовне збагачення і розвиток [3].

Соборність - це ключова концепція політичної та філософської думки, яка виокремлює націю не просто як механічну сукупність громадян однієї держави, а як органічну спільність, яка має волю, певні духовні цінності та однакову мету свого буття. Головна ідея цього механізму закладається в різноманітті. Тобто, кожна окрема одиниця суспільства (особистість, громада, регіон, область) свідомо об'єднується з іншими для досягнення спільного суспільного блага. Варто підмітити, що соборність визнає і цінує конкретні різноманіття (регіональні, ідеологічні, культурні), не намагаючись зробити з них причину розколу, а навпаки, обертає їх на джерело сили.

Наступний механізм – механізм свідомості та духовності, де рушійною силою виступають не зовнішні фактори, не емоційність та єдність, а певна сукупність етнічних цінностей. Українському народові притаманні чесноти, які базуються на принципах справедливості, патріотизму, людяності, моралі та свободи. В ціннісних засадах можна побачити історію народу, його минуле та сьогодення.

В контексті нашої держави, матеріальні та духовні надбання українського народу становлять національні цінності, які є серцевиною освіти і виховання свідомих громадян [4]. Основними з них стали свобода, мова, культура, релігія, мужність, прагнення до справедливості, шанування звичаїв, родинні зв'язки, чесність та працьовитість. До них також належать: національна психологія; національний характер і темперамент; народна мораль; етика; національний спосіб мислення; народна естетика; народна правосвідомість; національна філософія (етнософія); національний світогляд; національна ідеологія; національна свідомість і самосвідомість [5].

Окрему увагу слід звернути на дані всеукраїнського опитування «Омнібус», яке було проведено в період з 6 до 20 липня 2022 року Київським міжнародним інститутом соціології, основним питанням якого було «Ким Ви себе перш за все вважаєте?» [6]. Як було виявлено, «громадянином України» себе вважає в середньому 85 % населення, «мешканцем певного регіону» приблизно 2 %, «представником етносу» близько 3 %, «громадянином Європи або світу» ще близько 2 %. В інших категоріях не набралось більше 1 %. Тобто, можна зробити висновок, що в Україні переважає саме громадянська належність, а не регіональна чи етнічна.

Варто зауважити, що для формування ідентичності наразі суттєвими є: дотримання рівності громадян; розробка та впровадження в національне законодавство реформ, які матимуть ефективний вплив та формуватимуть довіру суспільства до державних органів та законодавства; впровадження в систему освіти навчальних програм, які виховували б патріотизм; повага до державної символіки та влучне її використання; підтримка національно-культурних продуктів – літератури, кіно, музики.

Отже, результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про те, що українська національна ідентичність – це система, яка формувалася історично у відповідь на виклики через механізми культурного різноманіття та свідомості українців. Ідентичність набирає обертів саме у відповідь на зовнішні загрози, і силою її стає гнучкість, адаптація та об'єднання навколо духовних цінностей. Очевидним є те, що наразі саме проектування спільного соціального майбуття є ключовим моментом для подальшого формування самобутності українського народу.

Список використаних джерел

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf>.
2. Нагорна Л. П. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. URL: <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/477ccdca-0ce3-4d7b-941d-af4148ffcb4c/content>.
3. Журба К. О. Виховні засади утвердження української національної ідентичності : методичний посібник / К. О. Журба, І. Д. Бех, Л. В. Канішевська, А. В. Корнієнко, Р. В. Малиношевський, О. Д. Рейпольська. Івано-Франківськ, 2024. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744287/>.
4. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ ; Чернівці : Букрек, 2018. 318 с.
5. Романюк Н. Й. Загальнолюдські і національні духовні цінності – серцевина освіти і виховання. *Вісник ДЛЛУ*. 2001. №1. С. 343–348.
6. Дембіцький С. Показники національно-громадянської української ідентичності : пресреліз. Київ : Київський міжнародний інститут соціології, 2023. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1131&page=1>.

ГОЛОВАЙ Ілля Сергійович,

студент Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

БІЛЯЦЬКИЙ Олексій Сергійович,

старший викладач Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Формування української національної ідентичності на сьогодні розглядається як одне з першочергових завдань державної політики та є важливою складовою забезпечення її суверенітету й конституційного ладу. В умовах повномасштабної агресії РФ утвердження української національної ідентичності стає ключовим чинником єдності й безпеки суспільства нашої держави, оскільки є одним з базових елементів формування спроможності держави протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Вітчизняна правова система формує стійкий конституційно-правовий фундамент для збереження й розвитку української національної ідентичності. Зазначене обумовлює нормативне закріплення гарантій захисту культури, державної мови та громадянських цінностей. Аналіз нормативно-правових актів з цього питання дає підстави стверджувати, що збереження та розвиток української національної ідентичності має чітке конституційно-правове підґрунтя та забезпечується системою взаємопов'язаних правових і програмних документів. У зв'язку з цим доцільним є аналіз ключових положень Конституції України [1], закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [2] та постанови Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» [8].

В Конституції України закріплені базові конституційно-правові гарантії збереження української національної ідентичності. Зокрема, відповідно до ст. 10, державною мовою в Україні є українська мова, а держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території країни [1]. Відповідно до ст. 11 на державу покладається обов'язок сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також завдання забезпечувати розвиток етнічної, мовної, культурної та релігійної самобутності корінних народів та національних меншин [1]. Таким чином, можемо дійти висновку, що на конституційному рівні закріплено обов'язок держави щодо збереження мови та культури як фундаментальних складових української національної ідентичності.

Розвиток та конкретизація вищезазначених конституційних положень окреслені в законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [2]. Серед ключових завдань цього документу є формування у громадян активної громадянської позиції на засадах поваги до духовних цінностей українського народу та його національної самобутності, розвиток патріотизму, громадянської стійкості й оборонної свідомості, усвідомлення поваги до державних символів та державної мови. Окрім зазначеного, в законі, також врегульовані питання щодо збереження та поширення української культурної ідентичності серед громадян України та закордонних українців, порядок захисту прав національних меншин, протидії деструктивному впливу держави-агресора в інформаційній і культурній сферах, а також особливості діяльності інститутів громадянського суспільства в умовах сучасної парадигми [2].

Практична реалізація положень вищезазначених нормативних документів забезпечує та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках [8]. Зокрема, в постанові деталізуються напрями й механізми реалізації державної політики у цій сфері.

Стратегія визначає пріоритетні напрями зростання національної свідомості, які передусім мають ґрунтуватися на системі суспільно-державних цінностей, а саме самобутності, волі, соборності та гідності, а також на героїчних прикладах боротьби Українського народу за незалежність, особливо в умовах сучасної збройної агресії. Це забезпечується передусім національно-патріотичним та військово-патріотичним вихованням, а також розвитком громадянської освіти, що підтверджує системний зв'язок державної політики із відповідними конституційними положеннями [8].

Таким чином, чинні нормативно-правові документи формують ієрархічно впорядковану та цілісну систему конституційно-правових гарантій збереження й розвитку української національної ідентичності. Разом з тим, доцільно відмітити, що ефективність цих гарантій визначається не лише їх нормативним закріпленням у відповідних документах, а й реальним впровадженням у вітчизняну практику державного управління та суспільного життя. У даному контексті особливої актуальності набувають механізми реалізації державної політики у сфері утвердження української національної ідентичності, які безпосередньо уможливають практичне втілення цих конституційних приписів і законодавчих норм.

Під час проведеного дослідження, було виявлено, що реалізація державної політики у сфері утвердження української національної ідентичності здійснюється через систему взаємопов'язаних та взаємодоповнювальних механізмів, що мають переважно комплексний характер. Так, провідну роль у цій системі відіграють освітньо-культурні заходи, які спрямовані на формування національної свідомості, утвердження поваги до державної мови, історичної пам'яті, а також збереження та подальший розвиток культурних традицій українського народу.

Отже, узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що конституційно-правові гарантії збереження та розвитку української національної ідентичності в Україні мають комплексний і системний характер. Вони ґрунтуються на положеннях Конституції України, нормах чинного законодавства та стратегічних документах державної політики, які у взаємозв'язку визначають основні напрями утвердження української мови, культури, історичної пам'яті та національних цінностей. На мою думку, саме ці елементи відіграють ключову роль у консолідації суспільства та зміцненні державної стійкості в сучасних умовах. Водночас ефективність зазначених гарантій залежить не лише від їх нормативного закріплення, а передусім від реального механізму реалізації, що передбачає узгоджену взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.01.2026).
2. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 19.01.2026).
3. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 19.01.2026).
4. Про освіту: Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 19.01.2026).
5. Про закордонних українців: Закон України від 04 берез. 2004 р. № 1582-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text> (дата звернення: 20.01.2026).
6. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті: Закон України від 09 квіт. 2015 р. № 314-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 19.01.2026).
7. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 19.01.2026).
8. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках: постанова Кабінету Міністрів України від 15 груд. 2023 р. № 1322. URL: <http://surl.li/uivhd> (дата звернення 21.01.2026).

ГУСЄВА Катерина Олександрівна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна,
доцент кафедри військового права
факультету міжнародних відносин
та права ВКНУ імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ

Фізична культура відіграє ключову роль у формуванні здорової, прогресивної та сильної нації. Вона впливає не лише на індивідуальний стан здоров'я людей, а й має неабияке значення у системі національної безпеки.

В умовах воєнного стану гостро постає питання щодо захисту територій держави, а також її суверенітету й, безперечно, саме фізична підготовленість населення складає значну роль у забезпеченні національної безпеки. Кожен повинен розуміти, що фізично підготовлене населення здатне ефективніше виконувати завдання та протистояти загрозам, які можуть виникнути під час виконання конкретних задач.

Сильне тіло є основою та опорою особливо в умовах війни та криз сучасності. Людина з розвиненою фізичною формою має підвищену здатність до самозахисту, швидшого відновлення після стресу, хвороб чи травм. Масова фізична слабкість населення навпаки призводить до зростання захворюваності, зниження соціальної та робочої продуктивності.

Важливою складовою фізичної культури в Україні є національні системи підготовки, одною з таких є СПАС (Система Прикладного Армійського Самозахисту). Він поєднує фізичну підготовку, психологічну стійкість, а також моральні цінності. Являє собою комплексний розвиток – це не тільки про тіло, а й про психіку та характер. СПАС сформувався на основі козацьких бойових традицій, народних ігор, військових звичаїв та практичного досвіду самозахисту українців. Як національна система, СПАС виконує функцію збереження та просування української культурної ідентичності через фізичну культуру та роботу над собою. Його основна ідея ґрунтується на застосуванні сили для самозахисту та вихованні особистості, за потреби здатної захищати інших та державу.

У сучасних реаліях фізично підготовлена людина швидше адаптується до надзвичайних ситуацій і здатна допомогти собі й оточенню, що напряду впливає на загальний рівень стійкості суспільства.

Отже, натренованість та сила м'язів важлива не лише для зовнішнього вигляду, в першу чергу – це про здатність захистити себе й інших. Сильне тіло

дає людині впевненість, витривалість і незалежність у багатьох сферах життєдіяльності. На рівні держави це означає здорову націю, здатну працювати, боротися з викликами й бути готовим до непередбачуваних ситуацій, які виникають протягом життя.

Список використаних джерел

1. Притула О. Л., Рижов К. А., Лукоянова К. В. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл «УКРАЇНСЬКИЙ РУКОПАШ «СПАС»». Державна служба молоді та спорту України, Республіканський науково-методичний кабінет, ВГО «Всеукраїнська федерація «СПАС»». Київ, 2012. 54 с. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Programy_navchalni/2019/spas.pdf
2. Мельник В. О. Удосконалення фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів в польових умовах : дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту. Львів : Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, 2019. 212 с. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7e522713-784f-47e9-afac-67b633c1625c/content>

КАРАМАЧ Софія Ігорівна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна,

доцент кафедри військового права
факультету міжнародних відносин
та права ВІКНУ імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ ЯК ФОРМА ГЕНОЦИДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Правова кваліфікація дій Російської Федерації проти України вимагає ґрунтовного аналізу крізь призму Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року. Згідно зі статтею II Конвенції, геноцид визначається як дії, вчинені з наміром знищити повністю або частково національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку [2]. Хоча міжнародні норми традиційно акцентують на фізичному знищенні, системне нищення культурного та мовного апарату є невід'ємною частиною ліквідації суб'єктності нації. Стаття 11 Конституції України визначає, що держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості та

культури, що робить будь-яке посягання на ці елементи злочином проти основ національної безпеки та ідентичності [1].

Збройна агресія супроводжується масовим руйнуванням об'єктів культурної спадщини, що є грубим порушенням Гаазької конвенції 1954 року [3]. Станом на початок 2026 року кількість пошкоджених або знищених об'єктів культурної інфраструктури перевищила 2430 одиниць [12]. Цілеспрямовані атаки на музеї, бібліотеки та архіви, зокрема на музей Григорія Сковороди та Маріупольський драмтеатр, свідчать про намір агресора стерти історичну пам'ять українського народу [5]. Відповідно до статті 442 Кримінального кодексу України, такі дії в сукупності з ідеологічним обґрунтуванням мають ознаки геноцидної стратегії, спрямованої на руйнування культурного коду нації [4].

Особливо небезпечним проявом геноцидної політики є лінгвоцид на тимчасово окупованих територіях. Примусове витіснення української мови з освітнього простору та вилучення національної літератури є формою насильницької асиміляції [7, с. 38]. Задokumentовані факти катувань військовополонених та цивільних осіб за використання української мови підтверджують, що мова сприймається ворогом як ключовий маркер групи, що підлягає знищенню [10; 11]. Системне переслідування української інтелігенції та освітян свідчить про свідоме нищення носіїв національної самосвідомості як ядра національної групи [6, с. 76; 9, с. 88].

Для подолання наслідків культурного геноциду та притягнення винних до відповідальності необхідна реалізація стратегічних рішень. На міжнародному рівні, а саме: ініціювання розширеного тлумачення Римського статуту МКС для кваліфікації лінгвоциду як акту геноциду [6, с. 184]. Крім того, критично важливою є розробка програм культурної реінтеграції деокупованих територій, спрямованих на відновлення мовного суверенітету та захист жертв мовного терору як потерпілих від геноцидних дій [7; 12].

Отже, правовий захист культури та мови є складним багаторівневим механізмом, ефективність якого залежить від міжнародного визнання цих злочинів формами геноциду. Удосконалення превентивних заходів, посилення відповідальності за посягання на національну ідентичність та інтеграція міжнародних стандартів у національну правову систему залишаються ключовими завданнями для збереження фундаменту історичної пам'яті українського народу.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.01.2026).
2. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 груд. 1948 р.
3. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 трав. 1954 р.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Знищення культури на окупованих територіях України. *Голос Америки*. 2024. URL: <https://www.holosameryky.com/a/etnichni-chystky-riosiji-spriamovani-na-te-shob-vtrymaty-ukrjinski-terytoriji/7482424.html>
6. Геноцид в Україні : юридичний аналіз. Київ, 2023. 230 с.
7. Воєнні злочини проти культури та освіти в Україні : аналітичний звіт МВС України. Київ, 2024. 112 с.
8. Андрухів О. Культурний геноцид як форма знищення національної ідентичності. *Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія юридична*. 2022. Вип. 44. С. 195-210.
9. Андрухів О. Правові аспекти захисту культурної спадщини в умовах війни. *Вісник Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника*. 2023. С. 85–95.
10. Каткування українських полонених : свідчення очевидців. *Харківська правозахисна група*. 2025. URL: <https://khpg.org/1608815134>
11. 86 % українських військовослужбовців зазнали фізичних катувань у російській неволі. *Ukrainska Pravda*. 17.04.2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/04/17/7398185/>
12. 1 630 cultural heritage sites and 2 437 cultural infrastructure facilities in Ukraine have been damaged due to russian aggression. *Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine*. 04.12.2025. URL: <https://mcsc.gov.ua/en/news/1630-cultural-heritage-sites-and-2437-cultural-infrastructure-facilities-in-ukraine-have-been-damaged-due-to-russias-aggression/>

КИКОТЬ Олександра Олексіївна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ЖОЛТІКОВА Галина Олександрівна,
доцент кафедри військової
журналістики та соціальних
комунікацій Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ В КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Українська ідентичність формується через спільний історичний досвід, пам'ять про минуле та уявлення про власну державу. Вона не є абстрактним поняттям, а проявляється у ставленні людей до країни, у готовності брати відповідальність і діяти спільно в критичні моменти. Саме тому в періоди історичних потрясінь питання української ідентичності стає особливо важливим для збереження суспільної єдності.

Історія нашої держави тривалий час розвивалась в умовах зовнішнього контролю та бездержавності. Перебування українських земель у складі імперських утворень супроводжувалося цілеспрямованими спробами змінити уявлення українців про власне минуле. Російська імперська та радянська політика нав'язували образ України як другорядної частини «спільної історії», що поступово витісняло розуміння України як окремого історичного суб'єкта. Це призводило до розриву між суспільством і власною історією та послаблювало відчуття єдності [1].

Водночас саме складні історичні обставини стали поштовхом до об'єднання суспільства. Повернення до власної історії, відмова від нав'язаних міфів і переосмислення минулого сприяли формуванню спільного розуміння того, ким є українці та за що вони готові боротися. Історична пам'ять у цьому процесі відіграє ключову роль, адже вона дозволяє усвідомити спільність досвіду та відповідальність за майбутнє країни.

Єдність суспільства неможлива без спільних цінностей. Українська ідентичність об'єднує людей навколо ідей свободи, гідності, права на власну державу та самостійний розвиток. У кризові періоди саме ці цінності стають основою взаємної підтримки та солідарності, незалежно від регіональних, соціальних чи культурних відмінностей [2].

Спроби підірвати українську ідентичність зазвичай спрямовані не лише на територіальні зміни, а й на зміну уявлень про історію та державу. Маніпуляції фактами, перекручування подій минулого та інформаційний тиск

мають на меті послабити довіру всередині суспільства й створити підґрунтя для розколу. Проте досвід сучасної України свідчить про протилежне: спільне розуміння власної ідентичності стає внутрішньою опорою, яка допомагає суспільству зберігати стійкість у складних умовах [3].

Сучасні історичні виклики, зокрема війна та інформаційне протистояння, чітко показали практичне значення української ідентичності. Вона проявляється у громадянській активності, волонтерському русі, готовності до взаємодії та відповідальності за долю держави. Українська ідентичність у цьому сенсі виступає не лише як елемент самоусвідомлення, а як реальний чинник суспільної єдності.

Отже, українська ідентичність є важливою умовою збереження суспільної єдності в умовах історичних викликів. Вона поєднує минуле й сьогодення, формує спільні цінності та забезпечує здатність суспільства протистояти зовнішнім загрозам, зберігаючи цілісність і державну самостійність.

Список використаних джерел

1. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної нації. Київ : Генеза, 2019. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf
2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Снайдер Т. Шлях до несвободи. Росія, Європа, Америка. Київ : Наш формат, 2019. URL: <https://nashformat.ua/products/amerykanska-vijna-v-afganistani-709709>

КИРИЯ Тимур Іванович,

курсант Харківського національного
університету внутрішніх справ;

ЧЕРНЯЄВ Кирило Олексійович,

курсант Харківського національного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЛАЗАРЄВ Віктор Вікторович,

професор кафедри теорії та історії
держави і права Харківського
національного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ОБМЕЖЕНЬ СВОБОДИ ПЕРЕСУВАННЯ ТА ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Свобода пересування є одним із фундаментальних прав людини, закріплених як у Конституції України, так і в міжнародно-правових актах, зокрема у Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті про цивільні і політичні права. Однак це право не є абсолютним і може бути обмежене в інтересах національної безпеки, громадського порядку чи захисту прав інших осіб.

З початком повномасштабної збройної агресії проти України питання легітимного обмеження свободи пересування набуло особливої гостроти. Запровадження правового режиму воєнного стану зумовило необхідність пошуку балансу між забезпеченням безпеки держави та збереженням сутності прав людини. Теоретико-правовий аспект цієї проблеми полягає у визначенні меж втручання держави у приватну сферу.

У межах сучасної юриспруденції права людини розглядаються як природжені, невід'ємні та невідчужувані властивості, що належать індивіду внаслідок самого факту його народження. Свобода пересування за своєю правовою природою належить до природних прав, оскільки вона зумовлена біосоціальною сутністю людини і не потребує дозволу чи санкціонування з боку держави для свого існування.

У статті 33 Конституції України [1] закріплено право людини, яка знаходиться на законних підставах на території України, вільно та безперешкодно пересуватися, вибирати місце проживання, а також вільно залишати територію України, окрім випадків передбачених законодавством;

Розбираючи норму конституції можна знайти тлумачення поняття «На законних підставах» у Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [2].

Законними підставами перебування на території України іноземців та осіб без громадянства для реалізації своїх прав на свободу пересування та вільний

вибір місця проживання в Україні є підстави, встановлені Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [3] або Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [4], стаття 5 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [2].

У статті 64 Конституція також закріплено можливість обмеження даного права, в умовах воєнного або надзвичайного стану.

У статті 2 Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [2] закріплена гарантія відповідно Конституції.

Відповідно до статті 12 Законі України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [2] законодавче регулювання свободи пересування передбачає низку обмежень, зумовлених територіальними чинниками або спеціальним правовим статусом особи. Просторовий аспект цих обмежень охоплює зони з особливим режимом доступу, зокрема прикордонні смуги, військові об'єкти, приватні володіння, а також території, де запроваджено режими воєнного, надзвичайного стану або особливі умови у зв'язку з епідеміологічною загрозою.

Суб'єктивний критерій обмежень поширюється на осіб, які відбувають покарання, перебувають під слідством, адміністративним наглядом або проходять строкову військову службу. Крім того, право на пересування може бути обмежене для осіб, які підлягають примусовій госпіталізації, іноземців із неврегульованим правовим статусом та осіб, які претендують на отримання статусу біженця.

Співвідношення з національною ідентичністю. Особливого значення набуває взаємозв'язок обмежень із захистом національної ідентичності. В умовах війни національна ідентичність є не лише соціокультурною категорією, а й об'єктом правового захисту. Обмеження свободи руху (наприклад, заборона виїзду певних категорій громадян за кордон або контроль за переміщенням у прикордонних районах) спрямовані на:

1. Збереження людського капіталу як носія національної ідентичності.
2. Забезпечення спроможності держави до самозахисту, без якого існування нації як політичного суб'єкта стає неможливим.
3. Захист територіальної цілісності, що є фізичним простором функціонування ідентичності.

Право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні є складним нормативним конструктом, де конституційні гарантії перебувають у діалектичній взаємозалежності з вимогами національної безпеки та правовим статусом особи. Визначення «законних підстав» перебування на території держави виступає первинним фільтром легітимації цього права, що підкреслює регулятивну роль держави у забезпеченні правопорядку. Водночас системний аналіз обмежень, передбачених як територіальними чинниками, так і спеціальним статусом суб'єктів, свідчить про те, що свобода руху в сучасних умовах не може розглядатися як абсолютна категорія. Особливого академічного значення набуває трансформація цього права в умовах воєнного чи надзвичайного стану, коли через механізм ст. 64

Конституції України відбувається зміщення акцентів від індивідуалістичного розуміння свободи до її колективного, державницького виміру.

У цьому контексті обмеження свободи пересування набувають глибинного онтологічного змісту, перетворюючись на інструмент захисту національної ідентичності. Вона постає не просто соціокультурним феноменом, а фундаментальним об'єктом правової охорони, де збереження людського капіталу як живого носія ідентичності стає передумовою збереження нації як такої. Таким чином, контроль за міграційними процесами та переміщенням громадян у межах прикордонних смуг чи зон особливого режиму є не лише заходом адміністративного впливу, а стратегічним засобом забезпечення спроможності держави до самозахисту. Захист територіальної цілісності в такий спосіб інтерпретується як збереження фізичного та правового простору, у якому ідентичність може функціонувати та розвиватися. Отже, сучасна правова доктрина України розглядає свободу пересування через призму розумного балансу, де тимчасове обмеження особистої мобільності визнається необхідною ціною за збереження суверенітету та права нації на існування в історичній перспективі, що робить такі обмеження не лише юридично обґрунтованими, а й аксіологічно виправданими.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що право на свободу пересування в Україні виступає важливою гарантією прав людини, як частина національної безпеки держави, що включає в себе національну ідентичність. Нормативне регулювання права особи на пересування сьогодні постає не просто механізмом контролю, а стратегічним запобіжником, де баланс між приватним правом та публічним інтересом є необхідною передумовою збереження національної ідентичності держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 02.02.2026).
2. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання: Закон України від 11 груд. 2003 р. № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1382-15> (дата звернення: 02.02.2026).
3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 верес. 2011 р. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3773-17> (дата звернення: 02.02.2026).
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08 лип. 2011 р. № 3671-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3671-17> (дата звернення: 02.02.2026).

КОЖУХОВА Ольга Тарасівна,

курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної
діяльності НПУ Донецького
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

УМРИХІНА Ірина Олександрівна,

завідувач кафедри адміністративно-
правових дисциплін факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності НПУ
Донецького державного університету
внутрішніх справ, доктор філософії,
доцент

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ: ПРАВОВІ ТА ЦІННІСНІ АСПЕКТИ

В умовах збройної агресії проти України проблема української ідентичності набуває особливої актуальності, оскільки саме вона виступає важливим чинником суспільної згуртованості, стійкості держави та здатності народу до опору. Війна суттєво вплинула на процеси самоідентифікації українського суспільства, сприяла переосмисленню національних цінностей, ролі держави та відповідальності громадян. Метою цієї доповіді є аналіз правових і ціннісних аспектів української ідентичності в умовах збройної агресії, а також визначення її ролі у збереженні суверенітету, національної безпеки та суспільної згуртованості України.

Серед українських науковців найпоширеніше визначення ідентичності пов'язане з її розумінням як сукупності рис та ознак, на підставі яких людина чи група співвідносять або ототожнюють себе із певною соціальною групою, спільнотою. Водночас, ідентичність як сукупність рис та ознак є підставою для вирізнення людини, групи з-поміж інших, відповідно, людей, груп (спільнот). «Ідентифікація» є процесом такого ототожнення. Отже, співвідношення між поняттями «ідентичність» та «ідентифікація» є таким: ідентичність у різноманітних її виявах і формах є результатом процесу ідентифікації. Процес ідентифікації може бути усвідомленим або неусвідомленим [1, с. 75].

На рівні самоідентифікації ключовою стала категорія «громадянин України», яка домінує над етнічною або мовною приналежністю. За даними станом на серпень 2022 р. 94 % опитаних визначали себе саме як громадяни України, тоді як цей показник раніше був помітно нижчим [2]. Ще одним знаковим чинником трансформування ідентичності під впливом війни стала культурна деколонізація, що набрала більших обертів. Видимими знаками зміни є перейменування вулиць, демонтаж пам'ятників, ухвалення законів про

деколонізацію й дерусифікацію (наприклад, Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів» від 2023 року) [3].

Захист української ідентичності має чітке правове підґрунтя та забезпечується системою національного законодавства. Конституція України закріплює засади суверенітету й територіальної цілісності держави, визначає український народ як носія влади, а українську мову – як державну, що в сукупності формує нормативну основу існування української політичної нації. Обов'язок громадян щодо захисту Вітчизни, проголошений Основним Законом, набуває особливого значення в умовах збройної агресії та безпосередньо пов'язується із збереженням національної ідентичності.

Важливу роль у правовому забезпеченні української ідентичності відіграють спеціальні закони України, зокрема «Про національну безпеку України» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної», які спрямовані на захист національних інтересів, суспільної стійкості та культурно-мовної самобутності. У міжнародно-правовому вимірі право українського народу на збереження власної ідентичності ґрунтується на принципі самовизначення народів, закріпленому в Статуті ООН та міжнародних договорах, що підтверджує легітимність зусиль України щодо захисту своєї державності й національних цінностей.

Ціннісні засади української ідентичності в умовах збройної агресії виступають ключовим фактором консолідації суспільства та формування його світоглядної орієнтації. Свобода, гідність та незалежність набувають особливої значущості як базові цінності, що визначають не лише політичний вибір громадян, а й їхнє ставлення до держави та власної ролі в суспільстві. Війна спричиняє переосмислення традиційних національних цінностей і водночас стимулює формування спільної ціннісної платформи, яка об'єднує різні соціальні та регіональні групи на основі солідарності, відповідальності та патріотизму. Таким чином, ціннісні орієнтири виступають не лише моральним, а й соціально-правовим механізмом зміцнення української ідентичності.

Формування української ідентичності відбувається також через збереження та популяризацію історичної пам'яті, культурних традицій і національної символіки, що створює відчуття безперервності та спадкоємності поколінь. Саме усвідомлення спільного історичного досвіду та ціннісних орієнтирів сприяє консолідації суспільства, формує колективну відповідальність за майбутнє держави та посилює відчуття належності до української нації. Така інтеграція культурних, моральних і соціальних чинників забезпечує стійкість ідентичності навіть в умовах значних зовнішніх і внутрішніх викликів.

Отже, українська ідентичність виступає комплексним соціально-культурним і ціннісно-правовим феноменом, який визначає самосприйняття громадян, форму їхньої громадянської позиції та здатність суспільства до консолідації у складних умовах. Збройна агресія проти України виступає

Таким чином, українська ідентичність у сучасних умовах виступає не лише елементом світоглядної та культурної самобутності, а й соціальною та моральною основою стійкості суспільства. Вона інтегрує історичні, культурні та ціннісні чинники, формує спільну платформу для взаємодії громадян і держави та забезпечує здатність суспільства ефективно протидіяти зовнішнім загрозам, зберігаючи національну єдність і самобутність.

1. Вонсович С. Г. Поняття національної ідентичності: український дискурс. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2020. Вип. 29. С. 74-81. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2020.29.09>.

2. Frizell J., Muliavka V. Obinger H., Schmitt C. War, solidarity and welfare attitudes: Survey evidence from the war in Ukraine. *Journal of European Public Policy*. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13501763.2025.2463640#abstract>

[illegible]

КОЛОТУША Яна Валеріївна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

РУДИК Андрій Олексійович,

начальник кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, доктор
філософії в галузі соціальні
та поведінкові науки

ВІЙНА ЗА ІДЕНТИЧНІСТЬ: РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ФРОНТУ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПРОТИСТОЯННІ

Ідентичність – це сукупність історичної пам'яті, мови, культури та цінностей народу. Під час війни за ідентичність важливо розуміти, що інформація – це не лише новини. Вона формує уявлення людей про себе, свою країну та світ, впливає на цінності й відчуття належності до нації.

Українські наративи про боротьбу за незалежність, героїзм захисників і культурну спадщину протистоять російській пропаганді, яка намагається знецінити унікальність української ідентичності. Саме через інформаційний простір зміцнюється національна єдність українців.

Сьогодні жодну війну неможливо уявити без інформаційного виміру. Інформаційний фронт є такою ж важливою частиною протистояння, як і бойові дії. У центрі цієї боротьби перебувають свідомість людей, історія, культура та правда. Інформаційна війна – це боротьба за смисли: хто правий, хто винен і які цінності визначатимуть майбутнє.

Інформаційна війна полягає у впливі на думки та поведінку людей через пропаганду, фейки та маніпуляції. Інформаційний фронт – це захист власного інформаційного простору та поширення правдивих наративів.

У російсько-українській війні інформаційна боротьба має гібридний характер: поєднує пропаганду, психологічний тиск і активне використання соціальних мереж та месенджерів. Її мета – підірвати довіру до української держави, культури та історії, що загрожує єдності суспільства [1].

Після 2014 року інформаційний простір України став об'єктом постійних атак з боку росії; рф використовує медіа, ботів і фейки, щоб дискредитувати Україну, посіяти сумніви та нав'язати ідею «спільної історії». Це є прямою атакою на українську ідентичність.

Україна відповідає на ці загрози, протидіючи дезінформації та підвищуючи рівень інформаційної грамотності суспільства.

Комунікаційники українських угруповань військ дедалі частіше визначають інформаційний порядок денний у новинах про війну. В умовах ускладненого доступу журналістів до фронту вони забезпечують медіа оперативними зведеннями та зрозумілими поясненнями. Найбільшу активність демонструє ОСУВ «Дніпро», чиї комунікації формують істотну кількість публікацій у провідних онлайн-виданнях. Завдяки роботі військових пресслужб суспільство отримує вчасну й перевірену інформацію, що дозволяє формувати реалістичну картину війни. Українські медіа водночас демонструють професійність, адже здатні подавати в нейтральному тоні навіть повідомлення про найбільш не вигідні для України події на фронті. Такими є результати моніторингу Інституту масової інформації [2].

Інформаційний фронт у російсько-українському конфлікті є одним із ключових вимірів сучасної війни за ідентичність. Він охоплює цілу низку заходів від пропаганди та контрпропаганди до інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій. Ефективна робота на цьому фронті зміцнює національну ідентичність, сприяє об'єднанню суспільства та відстоюванню правди у глобальному інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Чому важливо говорити про ідентичність в умовах війни. URL: https://lb.ua/culture/2024/03/16/603487_chomu_vazhливо_govoriti_pro.html (дата звернення 6.02.2026).
2. Баркар Д. Як військові комунікації ОСУВ і ОТУ впливають на новини про війну в Україні. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/yak-vijskovi-pressluzhby-informuyut-ukrayinski-media-pro-vijnu> (дата звернення 6.02.2026)

КРАВЧУК Дар'я Русланівна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ПОНОМАРЕНКО

Наталія Вікторівна,
асистент кафедри теорії та історії
права та держави Навчально-наукового
інституту права Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

ПРАВОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НАРОДУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Засада народного суверенітету як ключовий принцип демократичної організації державної влади ґрунтується на визнанні народу центральним суб'єктом політико-правового самовизначення та носієм національної ідентичності. Згідно зі статтею 5 Конституції України, суверенітет у державі належить народові, який виступає єдиним джерелом публічної влади та здійснює її як через інститути державної влади і місцевого самоврядування, так і шляхом участі у владних процесах.

Запровадження правового режиму воєнного стану істотно посилює значення взаємодії між державою та суспільством, оскільки в умовах збройної агресії національна ідентичність набуває функції інтегративного ресурсу суспільної стійкості. Сучасні воєнні виклики зумовлюють прискорене формування зрілої політичної нації, актуалізують потребу в солідарності, громадянській відповідальності та усвідомленні спільної історичної долі. За таких умов громадянське суспільство постає не лише як середовище соціальної активності, а як інструмент відтворення національних цінностей і механізм легітимації державної політики. Водночас ефективність зазначених трансформацій залежить від здатності держави забезпечити їх правове впорядкування та стратегічне спрямування. Йдеться про необхідність інституційного та нормативного супроводу процесів розвитку громадянського суспільства з метою надання йому рис цивілізованості, інноваційності та національної зорієнтованості.

Фундамент правової політики держави у сфері національної ідентичності закладено в Конституції України. Основний Закон закріплює принципи суверенітету, територіальної цілісності, унітарності держави, визначає українську мову як державну та проголошує обов'язок держави сприяти розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури [1]. У

законодавстві про національну безпеку національна ідентичність безпосередньо інтегрується у систему безпекових пріоритетів. Зокрема, Закон України «Про національну безпеку України» визначає захист національних цінностей, суспільної єдності та конституційного ладу як складові національних інтересів держави [2]. Стратегія національної безпеки України визначає консолідацію українського суспільства, утвердження національних цінностей та протидію інформаційним загрозам як ключові пріоритети державної політики. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» надає державі додаткові правові інструменти для захисту інформаційного простору, обмеження діяльності, що загрожує національній безпеці, та забезпечення обороноздатності держави [3]. На військовому рівні значну роль відіграють нормативні акти Міністерства оборони України та доктринальні документи, зокрема «Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України», які визначають національні цінності, патріотизм і військову етику як складові морально-психологічної підготовки особового складу [4]. Тому особливе значення в умовах війни має військово-правовий аспект зміцнення національної ідентичності. Вона безпосередньо впливає на рівень мотивації та морально-психологічного стану військовослужбовців, готовність особового складу до виконання завдань із захисту держави.

Захист та зміцнення національного самоусвідомлення визнано стратегічним інтересом держави та невід'ємним елементом системи безпеки країни. У зв'язку з цим актуалізувалася потреба у формуванні цілісної правової бази державної політики, спрямованої на становлення та забезпечення захисту української національної ідентичності. Відповіддю на зазначений суспільний запит стало ухвалення 13 грудня 2022 року Верховною Радою України Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Прийняття цього нормативно-правового акта стало результатом досягнення консенсусу щодо концептуальних підходів до розуміння національної ідентичності, які формувалися та обговорювалися в межах широкого політико-громадського дискурсу. У зазначеному Законі суспільна єдність визначається як один із базових орієнтирів державної політики у сфері утвердження національної ідентичності, що закріплено у статті 4, у розділі загальних положень. Здійснюється нормативне закріплення ключових категорій, зокрема понять української громадянської та української національної ідентичності [5, с. 3]. Українська громадянська ідентичність трактується як стале усвідомлення особою свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом і громадянським суспільством, тоді як українська національна ідентичність визначається як усвідомлення належності до української нації як самобутньої спільноти, що об'єднується спільною історичною пам'яттю, символікою, духовно-культурними цінностями, мовою та традиціями. Отже, Закон України «Про основні засади державної політики

у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» закладає нормативні засади державної політики у сфері утвердження української національної ідентичності та формує її комплексну правову основу, спрямовану на забезпечення суспільної консолідації та зміцнення державності.

Правова політика держави у сфері зміцнення національної ідентичності в умовах воєнних викликів має комплексний характер та є невід'ємною складовою системи національної і воєнної безпеки України. Вона спрямована на консолідацію суспільства, підвищення обороноздатності держави та стійкості сектору безпеки і оборони. Ефективна реалізація такої політики потребує системного підходу, узгодженості гуманітарних і безпекових напрямів, а також дотримання конституційних принципів і прав людини навіть в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/2_%D0%92%D0%9A%D0%9F-7-0003.01-%D0%94%D0%9E%D0%9A-%D0%97-%D0%A0%D0%9E%D0%97-%D0%92%D0%86%D0%99%D0%A1-%D0%9B%D0%86%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%90-%D0%A3-%D0%97%D0%A1%D0%A3.pdf
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222834>.

КУПРІЯНОВА Анастасія Олегівна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна,

доцент кафедри військового права
факультету міжнародних відносин і
права Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
юридичних наук, доцент

ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВА ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Однією з визначальних засад української ідентичності в сучасній правовій перспективі є інститут громадянства. Саме громадянство формує політико-правовий зв'язок між особою та державою, визначає обсяг прав і обов'язків, а також закріплює належність до політичної спільноти, що виступає основою нації. В умовах війни, масових міграційних процесів значення громадянства як юридичного та ідентифікаційного фактору лише зростає.

Конституційно-правовий вимір громадянства в Україні визначається статтею 4 Конституції України, яка закріплює принцип єдиного громадянства та встановлює, що підстави набуття і припинення громадянства визначаються законом [1]. Проте сучасні законодавчі ініціативи щодо запровадження множинного громадянства зумовлюють полемічність тлумачення цього принципу та викликають дискусії щодо його конституційності, особливо в умовах воєнного стану. Відповідно до Закону України «Про громадянство України» громадянство визначається як сталий правовий зв'язок між фізичною особою і державою, який виражається у взаємних правах та обов'язках [2]. Такий зв'язок є не лише юридичним визначенням, а й важливим чинником формування громадянської ідентичності, оскільки забезпечує участь особи в політичному, соціальному, економічному та культурному житті держави.

Інститут громадянства історично еволюціонував від базового механізму захисту життя і власності до комплексної системи соціальних гарантій та участі у публічному управлінні. Сучасні концепції громадянства підкреслюють і його культурний вимір. Так, концепція культурного громадянства Б. Тернера визначає громадянство як сукупність соціальних практик, що дозволяють особі повноцінно брати участь у національній культурі [3, с. 18]. Отже, громадянство виступає не лише правовим статусом, а й інструментом інтеграції особи до національної спільноти. У даному контексті також важливим є розмежування понять національної та

громадянської ідентичності, закріплене в Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [4]. Національна ідентичність пов'язується з культурними, мовними та історичними чинниками, тоді як громадянська – визначається політико-правовим зв'язком із державою. Саме громадянство виступає правовою основою громадянської ідентичності та поступового переходу від етнокультурної моделі нації до політико-правової.

Розглядаючи утвердження множинного громадянства в Україні, слід зазначити, що принцип єдиного громадянства має також неоднозначне тлумачення в правовій доктрині. Частина науковців вважає, що він виключає можливість одночасного перебування особи у громадянстві двох або більше держав, тоді як інші трактують його як заборону громадянства адміністративно-територіальних одиниць та принцип визнання особи у правовідносинах з Україною лише громадянином України. Така неоднозначність спричиняє правову невизначеність статусу біпатридів та складнощі у практичній реалізації їхніх прав і свобод [5, с. 111]. Наразі питання офіційного тлумачення статті 4 Конституції України перебуває на розгляді Конституційного Суду України, що підкреслює актуальність проблеми в умовах реформування законодавства про громадянство.

Запровадження множинного громадянства Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України» породжує низку ризиків [6]. По-перше, існує ймовірність впливу біженців і трудових мігрантів та їхнього остаточного «укорінення» закордоном, що може сприяти демографічному занепаду та розосередженню української популяції. По-друге, множинне громадянство породжує проблеми в політичній сфері, а саме створює невизначеність у трьох ключових сферах: участь у публічному управлінні, військовий обов'язок та право власності на землі сільськогосподарського призначення. Виникає питання щодо можливих конфліктів інтересів та впливу іноземних держав на політичні процеси в Україні. Окремої уваги потребує процес набуття громадянства України громадянами російської федерації в умовах збройної агресії. Такий процес потребує посиленого контролю та спеціальних правових механізмів перевірки, щоб уникнути загроз національній безпеці.

Водночас, множинне громадянство має значний позитивний потенціал. Передусім, воно розглядається як інструмент залучення української діаспори, чисельність якої оцінюється у 20-25 мільйонів осіб. Надання громадянства етнічним українцям закордоном може сприяти збереженню їхнього зв'язку з державою та формуванню транснаціональної української ідентичності. Множинне громадянство також створює можливість безпечного повернення біженців на Батьківщину, оскільки дозволяє їм зберегти громадянство України під час проживання в інших державах. Важливим є аспект збереження громадянства особами, які перебувають на тимчасово окупованих територіях та були змушені отримати російські документи. У цьому випадку множинне

громадянство виступає механізмом правового захисту та підтримки зв'язку з Україною. Крім того, такий підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема Європейській конвенції про громадянство 1997 року, яка допускає множинне громадянство як виняток, а також перспективи у європейській інтеграції [7].

Особливим аспектом сучасного розвитку інституту громадянства є можливість його набуття іноземцями, які беруть участь у захисті України. Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» іноземці та особи без громадянства можуть проходити військову службу за контрактом у Збройних Силах України та інших військових формуваннях [8]. Такий правовий статус створює новий вимір громадянства, де участь у захисті держави виступає елементом політико-правової ідентичності та підставою для інтеграції до української політичної нації.

Отже, інститут громадянства є фундаментальною правовою основою формування громадянської ідентичності. Він забезпечує політико-правовий зв'язок між особою і державою, інтегрує індивідів у національну спільноту та визначає їхню участь у публічному житті держави. Сучасні тенденції розвитку громадянства, зокрема запровадження множинного громадянства, створюють як значні можливості, так і серйозні виклики. З одного боку, це інструмент залучення діаспори, захисту біженців та інтеграції національних меншин. З іншого боку, множинне громадянство породжує проблеми правової визначеності, політичної лояльності та національної безпеки, особливо в умовах воєнного стану. В умовах трансформації української ідентичності від етнокультурної до політико-правової громадянство набуває нового змісту як ключовий чинник консолідації суспільства та формування сучасної громадянської нації, але подальший розвиток законодавства про громадянство потребує балансу між принципами державного суверенітету, прав людини та інтеграції України до європейського правового простору.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р., редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про громадянство України: Закон України від 18 січ. 2001 р., редакція від 16.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
3. Трегуб О. І. Громадянство: концепції та перспективи. *Наукові записки*. Т. 82. Політичні науки. Національний університет «Києво-Могилянська академія». 2008. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ae2d861d-a894-49c6-b141-d93463045280/content>
4. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р., редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
5. Томкіна О. О. Конституційний принцип єдиного громадянства: праводоктринальна інтерпретація. *Нове українське право*. Вип. 4. 2024. URL:

https://ccu.gov.ua/sites/default/files/tomkina_o.o._konstytuciynyy_pryncyp_yedynogo_gromadyanstva_2024.pdf

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України: Закон України від 18 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4502-20#Text>

7. Європейська конвенція про громадянство, Страсбург, 06.11.1997, редакція від 27.05.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text

8. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 трав. 1992 р., редакція від 15.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

ЛИТВИН Вікторія Володимирівна,
здобувач Київського фахового коледжу
туризму та готельного господарства

Науковий керівник:

БОБОКАЛ Олена Миколаївна,
викладач-методист Київського
фахового коледжу туризму і готельного
господарства

НОТАРІАТ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Як ніколи національна ідентичність має ключове значення у подіях, що відбуваються сьогодні у нашій країні. Українська ідентичність у сучасних умовах державотворення набуває особливого значення не лише в культурній чи політичній сферах, а й у правовій системі. Українська ідентичність у нотаріальній практиці реалізується через обов'язкове використання державної мови, дотримання національного законодавства та захист прав громадян, що забезпечує правову безпеку держави.

Українська мова в нотаріаті є не лише інструментом діловодства, а фундаментальною основою національної ідентичності та юридичної безпеки. Мова нотаріального діловодства визначається статтею 9 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [3]. Нотаріуси зобов'язані володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків

Оформлення документів державною мовою – це вимога законодавства, що гарантує розуміння правових наслідків усіма сторонами, що є основою професійної етики та стійкості правової системи [3]. Державна мова в нотаріаті – це засіб забезпечення соціальної згуртованості та функціонування мови в офіційних сферах суспільного життя.

Професійна поведінка нотаріусів України ґрунтується на таких основних цінностях, як незалежність, законність, чесність, добросовісність, відповідальність, гідність [5]. Саме на цих цінностях ґрунтується українська ідентичність.

Нотаріус, здійснюючи свої професійні обов'язки, підпорядковується тільки закону. Він має бути добросовісним і відповідальним. У присязі, яку складають нотаріуси вступаючи на посаду, зазначено, що нотаріус зобов'язується працювати чесно і сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права й законні інтереси громадян та організацій, зберігати професійну таємницю та берегти високе звання нотаріуса [2]. Нотаріус виступає гарантом правової безпеки та неупередженим посередником між сторонами правовідносин.

Нотаріат є важливим елементом правової системи держави, який забезпечує стабільність цивільного обороту, захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб.

Завданнями нотаріальної діяльності є забезпечення відповідно до законодавства охорони та превентивного захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави шляхом вчинення нотаріальних дій від імені держави, а також запобігання виникненню судових спорів [2].

В умовах війни роль нотаріусів адаптовано до обмеженого доступу до реєстрів, релокації архівних документів та особливого порядку посвідчення документів на окупованих чи небезпечних територіях.

Українська ідентичність у нотаріальній практиці проявляється через використання державної мови, дотримання професійних і національних цінностей та служіння інтересам держави і суспільства. Нотаріат є не лише правовим інститутом, а й важливим елементом формування правової культури та національної самосвідомості.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.02.2026).
2. Про нотаріат: Закон України від 2 верес. 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 08.02.2026).
3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квіт. 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 08.02.2026).
4. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.02.2026).
5. Кодекс професійної етики нотаріуса України. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/kodeks_notariusa.pdf (дата звернення: 08.02.2026).

ЛІСНИК Ростислав Ігорович,

курсант Львівського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

МАРІН Олександр Костянтинович,

доцент кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1
(ПФОДРНПУ) Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ ПРОЄКТУ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Указом Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р. було створено робочу групу з питань розвитку кримінального права, завданням якої стало розроблення пропозицій стосовно можливого вдосконалення національної правової системи з метою задоволення потреб сучасного демократичного суспільства [1]. І саме цей крок став витоків процесу масштабної реформи кримінального законодавства, та призвів до «титанічної» пропозиції – створення Проєкту нового Кримінального кодексу України (далі – Проєкт), що стане не лише «перефразуванням тексту», а буде втіленням ідеї повного переосмислення засад кримінально-правового регулювання: від звичної узгодженості термінології та логіки норм до гармонізації практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Серед основних відмінностей між чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК) та Проєктом слід виокремити антропоцентричну концепцію побудови правових норм, узгоджену зі ст. 3 Конституції України [2], яка утверджує людину, її життя і гідність як найвищу соціальну цінність та слугує підґрунтям принципів верховенства права, рівності перед судом, гуманізму й справедливості, на відміну від пострадянської моделі КК із пріоритетом «інтересів держави», які мало того, що морально застарілі так і несуть карально-репресивний характер, при якому головним стає процес «виправлення» винного, але аж ніяк не відновлення порушених прав потерпілого. Фактично, за умови дотримання чинних положень КК, це стає процесом «обумовленого правилами конфлікту» між державою та правопорушником, що аж ніяк не дозволяє співвіднести це із практикою ЄСПЛ без попередніх глобальних змін.

Сам принцип антропоцентризму сформований на загальних засадах філософсько-етичного характеру, при яких найвищою соціальною цінністю слід вважати самого індивіда. У колі вітчизняних науковців панує думка, що права та свободи людини і громадянина виступає ймовірно єдиною системою,

котра в змозі примирити людину з оточенням (суспільством; державою) та владнати проблему взаємного відчуження між ними[3, с. 2–4]. Ймовірно саме тому, з огляду на новітні тенденції приманні процесу євроінтеграції у сфері правоохоронної діяльності, автори негласно дотримувались даного принципу при розробці Проєкту. Зокрема, це проявилось у:

Зміна ієрархії цінностей. Інерційно, чинний КК успадкував інтереси притаманні радянському праву, першість серед яких займали інтереси держави та соціалістичні цінності, і як логічний наслідок, сама ж Особлива частина КК розпочинається з розділу «Злочини проти основ національної безпеки України».

Авторами Проєкту був змінений підхід до ціннісноорієнтованості, та представлено нову систему ієрархії. Серед фундаментальних цінностей котрі були закладені авторами при створенні, професор Юрій Баулін (по сумісництву голова Робочої групи) першою згадує таку цінність як «безпека людини, суспільства, держави та міжнародного співтовариства від злочинних посягань» [4, с. 14–17], що безумовно створює необхідність перебудови послідовності розділів. Слід розуміти, що це не лише технічна правка, це свідомий акт визнання людини як найвищої соціальної цінності, яке супроводжується дотримання вищезазначених положень ст. 3 Конституції України та відповідності загальним європейським традиціям праворозуміння. Саме тому, книга четверта спеціальної частини Проєкту (перша по порядку у спеціальній частині) містить перелік кримінальних правопорушень проти людини, в той час як кримінальні правопорушення проти держави та національної безпеки України означені у книзі дев'ятій.

Людина не об'єкт, людина – суб'єкт (потерпілоцентрованість). У представлений моделі потерпілий перестає бути об'єктом кримінального провадження та стає суб'єктом – носієм прав та інтересів, які повинні бути враховані державою, що фактично виступає як одним із її обов'язків. Яскравим прикладом цього стає одне із завдань Проєкту – реституція і компенсація як спосіб захисту потерпілого. Тобто зміст реагування на правопорушення повинен містити не лише покарання винного, а й відновлення порушених прав, таких як: поновлення особистого права, відновлення речі, майна чи їх властивостей тощо. Не менш важливим є факт, при якому форма відновлення прямо залежить від згоди потерпілого, що в свою чергу акцентує на його суб'єктності (не просто отримує, що «призначили», а має безпосередній вплив на форму відновлення).

Також вагомим є закладений принцип у механізм відшкодування – потерпілий не може залишитись без відновлення. Робоча група врахувала ймовірність неплатоспроможності винного й передбачає компенсацію за рахунок спеціального фонду від імені держави. В дійсності, держава взяла на себе гарантійну функцію, аби порушені права потерпілого не перетворилися на «порожню декларацію».

Врешті, змін зазнав й безпековий вимір потерпілого. Були передбачені обмежувальні заходи (заборона контактувати; наближатись; спілкуватись; перебувати в певних місцях тощо), що спрямовані реальний захист потерпілого як під час так і після кримінально-правової реакції відповідних органів. Це ще раз підтверджує факт, що потерпілий стає центральною фігурою порушеного питання безпеки та відновлених прав [4].

Матемізація та індивідуалізація покарання. Логічним продовженням антропоцентричної (людиноорієнтованої) моделі Проєкту є спроба реалізувати одночасно передбачувану й індивідуалізовану кримінально-правову реакцію. З цією метою Проєкт закладає «формульний» підхід: суд має право виходити з чітко визначених ступенів тяжкості злочинів і відповідних до них покарань, що має на меті звузити поле для випадковості й нерівномірності судової практики. Зокрема, прямо підкреслено, що регулювання здійснюється шляхом встановлення, зокрема, «вичерпного переліку ... ступенів їх тяжкості (від 1 до 10 ступеня)» та видів/розмірів покарань і інших кримінально-правових засобів [5].

Конкретизація цього підходу в контрольному тексті Проєкту (редакцією від 14.01.2026) зосереджена на двох техніко-юридичних рішеннях, перший з яких, впровадження алгоритму визначення ступеня тяжкості. За логікою алгоритму, базовий ступінь може змінюватися «кроками» (зниження або підвищення на 1–3 ступені) залежно від наявності визначених у нормі ознак, причому порядок такої зміни задається як конкретизована послідовність, а не як довільна оцінка [6, с. 31]. У цьому сенсі тяжкість правопорушення не лише констатується судом, а фактично обчислюється за нормативною моделлю, що підвищує юридичну визначеність і прогнозованість застосування закону.

По-друге, Проєкт вводить розрахункову одиницю як уніфікований вимірник майнових показників (для порогів шкоди, предмета правопорушення та штрафів), яка прямо залежить від мінімальної заробітної плати (1/30 її розміру станом на 1 січня відповідного року) [6, с. 9]. Це зменшує ризик «застарівання» фіксованих сум і дозволяє гнучкіше реагувати на економічні зміни. Водночас математизація не означає механічності: до ступенів тяжкості прикріплені діапазони покарань і шкали штрафів, тож суд зберігає можливість індивідуалізувати наслідки, але в межах чітко окресленої межі, поєднуючи передбачуваність і персоналізованість кримінально-правової реакції.

Отже, логічним етапом започаткованої реформи кримінального законодавства було створення Проєкту не як спроби «переписати текст», а як переосмислення засад вітчизняного кримінального права в антропоцентричному ключі. У дослідженні означено, що ключові відмінності Проєкту полягають у зміні ієрархії цінностей, посиленні потерпілоцентрованості та впровадженні більш передбачуваної моделі призначення наслідків через ступені тяжкості й уніфікацію майнових

критеріїв, що безпосередньо спрямовані на стандарти та практику ЄСПЛ орієнтованої на права людини.

Проте окреслені новації зумовлюють потребу подальших досліджень: насамперед щодо балансу прав потерпілого й гарантій особи, яка вчинила правопорушення; практичної дієвості алгоритмів «математизації» без надмірного формалізму; ефективності й справедливості механізмів відшкодування (включно з фондом); впливу розрахункової одиниці на пропорційність санкцій у різних категоріях справ. Саме такі дослідження дозволять оцінити, чи забезпечить Проєкт не лише концептуальну відповідність верховенству права, а й стабільну та справедливу правозастосовну практику.

Список використаних джерел

1. Концепція реформування кримінального законодавства України. *Новий Кримінальний Кодекс*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/concept> (дата звернення: 03.02.2026).
2. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.02.2026).
3. Подковенко Т. О. Принцип антропоцентризму в контексті сучасного праворозуміння. *Юридичний вісник*. 2012. № 2 (23). С. 21-25. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/064f7e8f-2dc5-446e-9942-45024399ff58/content> (дата звернення: 03.02.2026).
4. Реформування кримінального законодавства України: сучасність та майбутнє : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 22-23 жовт. 2021 р.). Харків, 2021. 150 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20455/1/konf_22-23.10.2021.pdf (дата звернення: 09.02.2026).
5. Проєкт Кримінального кодексу України у фокусі академічної думки : матеріали вебінару (м. Харків, 21 січ. 2021 р.) / НАПрН України ; Робоча група з питань розвитку кримін. права Коміс. з питань прав. реф. при Президентові України; Консульт. місія Європейського Союзу в Україні ; редкол. : Ю. В. Баулін (голов. ред.), Ю. А. Пономаренко, І. А. Вишневецька. Харків : Право, 2021. 186 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/20454/1/konf_21.01.2021.pdf (дата звернення: 09.02.2026).
6. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України (станом на 14.01.2026 року). *Проєкт нового Кримінального кодексу України*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/09/kontrolnyj-proyekt-kk-14-01-2026.pdf> (дата звернення: 09.02.2026).

ЛУНЯЧЕНКО Максим Сергійович,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна,

доцент кафедри військового права
факультету міжнародних відносин і
права Військового інституту

Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Захист культурної спадщини в умовах збройних конфліктів набуває особливого значення у сучасному світі, де воєнні дії дедалі частіше супроводжуються цілеспрямованим знищенням об'єктів історичного та культурного значення. Культурні цінності є не лише матеріальними пам'ятками минулого, а й носіями національної ідентичності, історичної пам'яті та духовної спадщини народів. Їх втрата завдає непоправної шкоди як окремим державам, так і всій світовій спільноті, оскільки кожен об'єкт культурної спадщини має універсальну цінність для людства [3, с. 6]. Саме тому міжнародне гуманітарне право розглядає охорону культурних цінностей як одну з ключових складових гуманізації збройних конфліктів.

Міжнародно-правове регулювання у цій сфері ґрунтується насамперед на Гаазькій конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 року, яка вперше комплексно закріпила обов'язки держав щодо поваги та охорони культурної спадщини під час воєнних дій. Відповідно до її положень, культурними цінностями визнаються як рухомі, так і нерухомі об'єкти, що мають велике значення для культурної спадщини кожного народу, включаючи архітектурні пам'ятки, музеї, бібліотеки, архіви та спеціальні сховища [1, с. 5]. Конвенція зобов'язує сторони конфлікту утримуватися від використання таких об'єктів у військових цілях, а також від будь-яких актів ворожості проти них, запроваджуючи систему спеціального маркування культурних об'єктів розпізнавальними емблемами.

Подальший розвиток правового механізму захисту культурної спадщини було забезпечено протоколами до Гаазької конвенції, а також низкою міжнародних актів ЮНЕСКО, зокрема Конвенцією 1970 року про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного ввезення, вивезення і передачі права власності на культурні цінності. Ці документи спрямовані на протидію грабежам, незаконному обігу культурних об'єктів та їх вивезенню з територій, охоплених конфліктом, що є поширеною практикою під час воєн.

Вони підкреслюють міжнародну відповідальність держав за збереження культурної спадщини не лише на національному, а й на глобальному рівні [2, с. 23].

Водночас практика застосування міжнародних норм свідчить про наявність суттєвих проблем у сфері ефективності їх реалізації. Попри формальну заборону знищення культурних об'єктів, вони нерідко стають мішенню навмисних атак або зазнають руйнувань унаслідок бойових дій. Значні труднощі виникають також щодо ідентифікації культурних цінностей у зоні конфлікту, особливо у випадках відсутності офіційної реєстрації чи належного маркування. Це ускладнює застосування механізмів правового захисту та створює прогалини у притягненні винних осіб до відповідальності.

Особливе значення у цьому контексті має національний рівень імплементації міжнародних стандартів. Україна, як держава-учасниця основних міжнародних договорів у сфері охорони культурної спадщини, взяла на себе зобов'язання щодо впровадження відповідних норм у внутрішнє законодавство. Державна політика у сфері культури спрямована на збереження та охорону культурної спадщини як основи національної ідентичності, а також на забезпечення відповідальності за посягання на культурні об'єкти [4, с. 37]. Водночас воєнні реалії засвідчили необхідність подальшого вдосконалення правових механізмів захисту, зокрема у частині превентивних заходів, документування злочинів проти культурної спадщини та посилення кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Важливу роль у системі міжнародного захисту відіграють також міжнародні організації, передусім ЮНЕСКО, яка здійснює моніторинг стану культурної спадщини, сприяє міжнародній співпраці та надає експертну допомогу державам, що зазнали руйнувань унаслідок конфліктів. Принцип універсальної цінності культурної спадщини, проголошений ЮНЕСКО, підкреслює спільну відповідальність міжнародного співтовариства за її збереження [5, с. 113].

Отже, правовий захист культурної спадщини в умовах війни є складним багаторівневим механізмом, що поєднує норми міжнародного гуманітарного права та національного законодавства. Попри наявність розвиненої нормативної бази, її ефективність значною мірою залежить від реального виконання державами взятих зобов'язань, рівня міжнародної співпраці та дієвості механізмів відповідальності. Удосконалення правових інструментів охорони культурних цінностей, посилення превентивних заходів та інтеграція міжнародних стандартів у національні правові системи залишаються ключовими завданнями для забезпечення збереження культурної спадщини як фундаменту історичної пам'яті та ідентичності народів.

Список використаних джерел

1. Гаазька конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 14 трав. 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_157

2. Другий протокол до Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту від 26 берез. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text
3. Chamberlain K. War and Cultural Heritage: An Analysis of the 1954 Convention and its Protocols. London, 2013. 247 p.
4. Войцеховський А. В. Міжнародне право : підручник. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2020. 544 с.
5. O'Keefe R. The Protection of Cultural Property in Armed Conflict. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 426 p.

МИТРОФАНОВА Мар'яна Сергіївна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ЖОЛТІКОВА Галина Олександрівна,
доцент кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОЦИД ЯК ІНСТРУМЕНТ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Лінгвоцид або мововбивство – це цілеспрямоване знищення мови як носія культурної ідентичності, засобу спілкування та передачі досвіду поколінь. Лінгвоцид є однією із форм культурного геноциду, адже через знищення мови втрачається не лише комунікативна функція, а й серцевина національної самоідентифікації, історична пам'ять, традиції і світогляд.

Лінгвоцид як складова російської агресії проти України має рушійний вплив не лише на мовне середовище, а й на складові національної ідентичності українського народу. Українська мова є не просто засобом комунікації, а головним носієм історичної пам'яті, символом державної незалежності та ключовим чинником формування національної свідомості. Знищення або систематичне витіснення мови ставить під загрозу збереження національної самоідентифікації в цілому [2].

Історичний досвід підтверджує, що саме мовна політика була одним із найпотужніших інструментів колоніального та імперського впливу Росії на Україну. Намагання зросійшити український народ триває майже 300 років. За цей час Російська імперія та радянська влада неодноразово впроваджували

механізми мовного тиску та русифікації з метою витіснення української мови з публічного простору й обмеження її функціонування у всіх сферах життя. Такі дії призводили не лише до обмеження мовних прав, а й до глибоких змін у культурній самоідентифікації багатьох поколінь українців. У цьому контексті сучасний лінгвоцид слід розглядати як продовження тих імперських практик, проте в умовах сучасної війни ці процеси набули особливо агресивного характеру, що загрожує національній цілісності [1, с. 243].

Російська агресія супроводжується систематичною політикою витіснення української мови на окупованих територіях із впровадженням російської як єдиної офіційної мови. Цей процес реалізується через закриття українських шкіл, запровадження виключно російськомовного навчання, заміну української лексики в офіційних документах та ЗМІ, а також через агресивну інформаційну кампанію, спрямовану на дискредитацію української мови як «незручної» або «маргінальної». Така група заходів має не лише мовний, а й глибокий психологічний вплив на носіїв мови, спричиняючи відчуження від власної культурної спадщини та викликаючи внутрішні конфлікти і сумніви у національній ідентичності [2; 3].

Важливо підкреслити, що мова є невід'ємною частиною самоусвідомлення нації. Через неї передаються цінності, традиції, історичні наративи та символи, які формують колективну пам'ять. Знищення чи системне послаблення української мови автоматично призводить до розмиття меж між національними спільнотами і відкриває шлях до асиміляції або культурного поглинання. Саме тому лінгвоцид у війні проти України це не тільки питання комунікації, а й виживання нації як політичної та культурної цілісності.

Відповідь українського суспільства на загрозу зі сторони Росії свідчить про велику національну зрілість і усвідомлення ролі мови в державотворчих процесах. Посилення державної підтримки української мови, розвиток україномовної освіти та культури, широке використання мови у публічному та медійному просторі виступають ефективними засобами консолідації суспільства та протидії лінгвоциду. Громадянська свідомість і активність в цьому напрямі демонструють, що мова – це неупереджений маркер національної єдності, який допомагає українцям відстояти свою ідентичність у складних умовах збройної агресії.

Міжнародна підтримка у сфері мовних прав та культурної автономії є необхідною умовою захисту української нації у глобальному просторі. Кваліфікований юридичний захист, оцінка лінгвоциду як форми порушення прав людини, а також поширення інформації про цей феномен на міжнародній арені сприятимуть зміцненню національної самосвідомості та політичної підтримки України [3].

Отже, українська мова у сучасних реаліях виступає не просто засобом комунікації, вона є символом національної ідентичності, без збереження якої не можливий суверенітет, незалежність і стійкість держави. Лінгвоцид, застосований Росією, намагається підірвати саме цю основу, перетворюючи

мовну політику у поле військової та культурної боротьби. Визнання цього факту іноземною спільнотою, підтримка державних і громадських ініціатив є запорукою збереження цілісності й ідентичності народу в умовах війни [1, с. 286].

Список використаних джерел

1. Уповноважений із захисту державної мови. URL: <https://mov-ombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/uploaded-files/.pdf> (дата звернення: 09.02.2026).
2. Лінгвоцид є складовою політики геноциду проти українців на тимчасово захоплених територіях. АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/21/lingvoczyd-ye-skladovoyu-polityky-genoczydu-proty-ukrayincziv-na-tymchasovo-zahoplenyh-terytoriyah/> (дата звернення: 09.02.2026).
3. Що таке «політика лінгвоциду» та як вона реалізовується на окупованих територіях? *Право в умовах війни*. URL: <https://law-in-war.org/shho-take-polityka-lingvoczydu-ta-yak-vona-realizovuyetsya-na-okupovanyh-terytoriyah/> (дата звернення: 09.02.2026).

МІРСЬКИХ Софія Русланівна,

здобувач Львівського національного
університету імені Івана Франка

Науковий керівник:

ЧЕЛЕЦЬКА Мар'яна Маркіянівна,

доцент катедри теорії літератури
та порівняльного літературознавства,
кандидат філологічних наук, доцент

ФІЛОСОФІЯ «СРОДНОСТІ» ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК ОСНОВА СВІТОГЛЯДУ І НАЦІЄТВОРЧИЙ АРХЕТИП

Унікальність українського світогляду значною мірою сформована філософською спадщиною видатного українського філософа та гуманіста Григорія Сковороди, яка навіть через триста років залишається актуальною для дослідження та переосмислення. Більшість українців переконані: сам процес діяння, виконання обов'язку приносить насолоду незалежно від фінальної нагороди.

Г. Сковорода приніс в українську культурну традицію антропоцентричні ідеї, об'єднані довкола проблеми людського буття [1, с. 113], де людина здатна вибудовувати гармонійний простір довкола себе. Фундаментальним поняттям його філософії є щастя, яке він вважав найважливішим і «найпотрібнішим»

здобутком людини [2, с. 18]. А центральне місце посідає ідея «сродної праці», яка пояснює, що щастя і сенс буття досягаються через реалізацію природного покликання людини, що виступає не як зобов'язання, а як внутрішня потреба і найвища насолода [1, с. 114]. У такій діяльності нагородою стає не матеріальне благо чи прибуток, а сам процес, тривалість і взаємодія з об'єктом натхнення.

Карл Густав Юнг ввів поняття архетипу як первинної психічної структури «колективного несвідомого». Цей термін дає підґрунтя для розуміння філософії «сродної праці» Григорія Сковороди як «однаковості досвіду» [3, с. 86].

Сродність виступає наскрізним архетипом у творчості філософа і слугує основою для формування світогляду українців, поєднуючи історичний досвід із викликами сьогодення. Філософія «сродної праці» сьогодні набуває важливого значення, оскільки є основою для національного згуртування, де самореалізація кожного працює на спільну ідею та перемогу України.

«Сродна праця» у Сковороди – це не просто професійна діяльність, а передумова цілісності буття особистості [1, с. 114]. Вона поєднує «видиму» (зовнішню) та «невидиму» (внутрішню) натури людини. Філософ стверджує, що щастя живе у внутрішньому мирі серця, а шлях до нього лежить через пізнання своєї природи та слідування поклику Бога, який живе всередині кожного. Цей внутрішній «наставник» або «цар» краще знає, до чого народжена людина, і веде її до того, що є для неї корисним і «сродним», тобто близьким до її інтересів та уподобань [2, с. 19].

Важливою ознакою архетипу «сродности» є людська емоційність. Якщо праця є «сродною», вона стає джерелом радості та насолоди – «це і є бути щасливим, пізнати себе чи свою природу, взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді із загальною потребою...» [4, с. 418]. Григорій Сковорода блискуче ілюструє ідею «сродности» через метафору бджоли. У байці «Бджола та Шершень» [4, с. 122] він наголошує, що для бджоли незрівнянно більша радість полягає у збиранні меду, ніж у його споживанні [1, с. 116]. Щастя бджоли – у реалізації її природи через дію.

Сковорода попереджає: якщо праця не звеселяє і не наповнює радістю, то людина в ній нещасна, навіть якщо досягає результату. Працювати в «неспорідненій» справі – це справжня мука; філософ порівнює це з бенкетом без бажання, який стає важким тягарем [2, с. 21]. Ті, хто ганяється лише за результатом (багатством чи владою), отримують не щастя, а лише його привид, який згодом перетворюється на прах. Натомість людина, яка любить процес своєї праці, знаходить у ньому «небідніюче джерело» спокою, яке не залежить від обставин [1, с. 118]. Людина стає гармонійною лише тоді, коли її діяльність відповідає її природним схильностям. У сучасному світі це трансформується у прагнення до самоактуалізації, де пріоритетом стає баланс між продуктивністю праці та особистим благополуччям людини [4, с. 460].

Актуальність архетипу «сродності» особливо гостро виявляється в українському суспільстві, зокрема у волонтерському русі та захисті держави. Волонтери та воїни часто діють не заради матеріальної винагороди, а через внутрішнє покликання – «сродність», яка диктує необхідність бути корисним тут і зараз. Волонтерський рух став формою колективної «сродної праці», де кожен робить внесок у загальне благо – перемогу. Навіть у найтяжчій праці – військовій справі – людина, яка відчуває до неї покликання («сродність до воїнства»), знаходить сенс саме у процесі захисту [4, с. 462]. Тисячі українців, відчувши загрозу існуванню нації, змінили мирні професії на зброю, інтуїтивно розуміючи скovorodinivську істину: «Відняти від душі споріднене діяння – значить позбавити її живності своєї. Ця смерть є люта» [4, с. 440]. Для воїна відмова від бою означає вбивство власної душі.

Отже, «сродна праця» для українців – це не кар'єра, а спосіб бути собою. Це основа світогляду, який ставить гідність, свободу вибору та внутрішню гармонію вище за багатство чи посади. Саме це дає змогу українцям залишатися вільною нацією, здатною до самоорганізації та опору. «Сродність» є невід'ємною частиною генетичного коду українців. Вона визначає наше прагнення до свободи вибору, пріоритет духовного над матеріальним. Від пошуку особистого щастя у мирний час до героїчного опору в час війни – цей архетип дозволяє українцям зберігати свою ідентичність і черпати силу у вірності власній природі.

Список використаних джерел

1. Otkovych K. Related work in the philosophy of Hryhoriy Skovoroda as a concept of development and formation of values throughout life. *Visnyk of the Lviv University*. 2023. № 48. P. 113–119.
2. Ilin V. The Concept of «related work» as the Path to Happiness in H. S. Skovoroda's Philosophy. *Pedagogical innovation: ideas, realities, perspectives*. 2023. P. 18–24.
3. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Львів : Астролябія, 2018. 608 с.
4. Сковорода Г. Твори у двох томах / ред. : Н. Ішина, Н. Кравченко. Київ : ОБЕРЕГИ, 1994. Т. 1. 528 с.
5. Откович К. Ідея сродної праці Григорія Сковороди крізь призму сучасності. *Grail of Science*. 2025. № 56. С. 457–463.

МОЖЕЙКО

Анастасія Володимирівна,

курсант Військового інституту

Київського Національного

Університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна,

доцент кафедри військового права

факультету міжнародних відносин

та права Військового інституту

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка, кандидат

юридичних наук, доцент

ПРАВО ЯК МОВА ІДЕНТИЧНОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Українська ідентичність у сучасному науковому дискурсі постає як складний історико-правовий і світоглядний феномен, що формується під впливом тривалих процесів державотворення, культурного розвитку та боротьби за політичну суб'єктність [4, с. 12]. У цьому контексті право доцільно розглядати не лише як систему загальнообов'язкових норм, а як особливу форму національного самовираження – своєрідну мову, через яку народ артикулює власні цінності, історичний досвід і бачення справедливого суспільного ладу [6, с. 45]. Саме право фіксує глибинний сенс національної ідентичності, визначаючи межі влади, статус особи та характер взаємодії між державою і суспільством [5, с. 32].

Філософсько-правовий підхід дозволяє осмислювати право як символічну систему, що відображає колективну правосвідомість [6, с. 47]. У нормах права закріплюються уявлення про свободу, гідність, відповідальність і справедливість [5, с. 35]. Для України така функція права має особливе значення, оскільки тривала відсутність власної державності зумовила збереження ідентичності через правові традиції, звичаї та ідеї самоврядування [4, с. 15]. Українська правова думка історично формувалася як протиположна імперським моделям влади, що ґрунтувалися на абсолютизмі та примусі [6, с. 49].

Важливим етапом становлення української правової ідентичності стала доба Київської Русі, зокрема правова пам'ятка «Руська Правда», яка закріплювала ідеї відновного правосуддя та відповідальності за завдану шкоду [1, с. 19]. Але в козацьку добу українське право вже почало набувати виразного політичного та державницького характеру, що знаходить своє найбільш системне відображення в Конституції Пилипа Орлика 1710 року [2, с. 5].

Конституція Пилипа Орлика є унікальним явищем не лише в історії українського, а й європейського права [2, с. 7]. Вона була ухвалена в умовах політичної еміграції, що надає їй особливого символічного значення: навіть за відсутності реальної державної влади українська політична еліта мислила категоріями права, договору та обмеженої влади [2, с. 9]. Цей документ має чітко виражений договірний характер, адже укладався між гетьманом і Військом Запорозьким, що свідчить про розуміння влади як похідної від народу, а не як божественного чи спадкового права [2, с. 11].

Однією з ключових ідей Конституції Пилипа Орлика є принцип обмеження гетьманської влади та обґрунтування незалежності, суверенності України від Московського царства та Речі Посполитої [2, с. 13]. Гетьман не розглядався як абсолютний правитель, а був зобов'язаний діяти в межах права та під контролем представницьких органів [2, с. 15]. Такий підхід є надзвичайно прогресивним для початку XVIII століття й свідчить про сформовану традицію недовіри до необмеженої влади, що є характерною рисою української політико-правової культури [6, с. 52].

Особливу роль у системі влади відігравала Генеральна рада, яка мала скликатися регулярно й виконувати функцію колективного органу управління [2, с. 17]. Вона репрезентувала інтереси Війська Запорозького та виступала механізмом реалізації принципу народовладдя [2, с. 19]. Таким чином, Конституція Пилипа Орлика закріплювала ідею колегіальності та участі громади в ухваленні ключових державних рішень, що дозволяє розглядати її як ранню форму парламентаризму [2, с. 20].

Важливим є також те, що Конституція містила положення, спрямовані на захист прав і свобод козацтва та обмеження соціального гноблення [2, с. 22]. Це свідчить про наявність у правовій свідомості української еліти уявлень про соціальну справедливість як складову державного ладу [6, с. 55]. Окрім внутрішньополітичних аспектів, документ чітко окреслював зовнішньополітичну орієнтацію України, зокрема прагнення до незалежності від Московської держави та утвердження власної політичної суб'єктності [2, с. 24].

Таким чином, Конституція Пилипа Орлика виступає не просто історичним документом, а цілісним правовим текстом, у якому українська ідентичність знаходить своє нормативне вираження [2, с. 26].

Через положення про народовладдя, обмеження влади, договірний характер держави та орієнтацію на свободу і гідність право стає мовою, якою українська нація заявляє про себе як про самостійну політико-правову спільноту [6, с. 57].

Ідеї, закладені в «Руській Правді», козацькому праві та Конституції Пилипа Орлика, знайшли своє продовження в сучасному українському конституціоналізмі. Конституція України закріплює людину, її життя і гідність як найвищу соціальну цінність [3, с. 9], що кореспондує з історичними

правовими традиціями українського народу. Принципи народного суверенітету, поділу влади та верховенства права є сучасним виявом тяглості української правової ідентичності [7, с. 43].

В умовах повномасштабної війни право знову набуває особливого значення як інструмент захисту ідентичності та державності [8, с. 55]. Воно стає засобом фіксації історичної правди, притягнення до відповідальності за міжнародні злочини та підтвердження цивілізаційного вибору України [8, с. 57]. Таким чином, право продовжує виконувати функцію мови, через яку українська нація заявляє про свою самобутність і право на існування [6, с. 60].

Отже, український досвід державотворення переконливо свідчить, що право є не лише механізмом регулювання суспільних відносин, а фундаментальною формою національного самовираження. Конституція Пилипа Орлика займає центральне місце в цьому процесі, оскільки саме в ній українська ідентичність отримала чітке правове оформлення як ідентичність свободи, гідності та обмеженої влади [2, с. 28].

Список використаних джерел

1. Руська Правда. Київ : Пам'ятки права Київської Русі, 2005. 64 с.
2. Конституція Пилипа Орлика 1710 року / Пилип Орлик. Київ : Пам'ятки політико-правової думки України, 2000. 32 с.
3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 1–70.
4. Шемшученко Ю. С. Історія держави і права України : навч. посібник. Київ : Видавництво «Право», 2018. 240 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Юридична думка, 2017. 280 с.
6. Козюбра М. І. Верховенство права та український конституціоналізм. Київ : Наукова думка, 2015. 180 с.
7. Рабінович П. М. Право як соціальна цінність. Львів : Астролябія, 2016. 150 с.
8. Копиленко О. Л. Конституціоналізм в Україні: історія та сучасність. Київ : Центр правової освіти, 2019. 220 с.

МУКІЄНКО Вікторія Олександрівна,
здобувач Інституту Військово-
Морських Сил НУ «ОМА»

Науковий керівник:

ДАНІЛОВА Олена Сергіївна,
доцент кафедри психології
та соціально-гуманітарних
Інституту НУ «ОМА»

ВПЛИВ ОБРАЗУ КОМАНДИРА НА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Вплив образу командира на формування ідентичності військовослужбовця є однією з ключових проблем сучасної військової психології, особливо в умовах збройного протистояння та тривалого стресового навантаження. Військова служба відбувається в середовищі, що поєднує жорстку ієрархію, високий рівень відповідальності, загрозу життю та необхідність оперативного ухвалення рішень. За таких умов особистість військовослужбовця формується не лише під впливом нормативних вимог служби, але й через систему міжособистісних взаємин, центральне місце в якій посідає командир. Саме він виступає не тільки носієм формальної влади, а й важливим психологічним орієнтиром, джерелом цінностей, смислів і моделей поведінки.

У сучасній психології особистість розглядається як цілісна система соціально зумовлених якостей, що формується в процесі діяльності та спілкування [5]. Військова діяльність є особливим середовищем розвитку особистості, оскільки передбачає включення індивіда в чітко регламентовану систему ролей, норм і цінностей, де індивідуальні риси постійно співвідносяться з колективними вимогами. У цьому контексті ключового значення набуває поняття ідентичності як усвідомлення людиною власної належності до певної соціальної групи, ролі та системи смислів. За концепцією Е. Еріксона, ідентичність формується як результат інтеграції особистісного досвіду та соціальних очікувань і є центральним чинником психологічної стійкості особистості [1]. Еріксон підкреслював, що саме в кризових і граничних умовах ідентичність або зміцнюється, або зазнає внутрішнього розламу, що є особливо актуальним для військовослужбовців у бойових умовах.

Ідентичність військовослужбовця включає усвідомлення себе як захисника держави, прийняття військових цінностей, таких як дисципліна, честь, відповідальність і вірність присязі, ототожнення себе з підрозділом і командиром, а також готовність діяти в інтересах колективу навіть за умов особистої небезпеки [6]. Водночас цей процес не є автоматичним і потребує

потужного соціально-психологічного впливу, ключовим елементом якого виступає образ командира.

Образ командира формується як сукупність реальних професійних і особистісних якостей керівника та суб'єктивних уявлень, очікувань і емоційних оцінок підлеглих. Він включає рівень професійної компетентності, стиль керівництва, морально-етичні якості, ставлення до особового складу, а також поведінку в кризових і бойових ситуаціях [4]. Для військовослужбовця командир є не лише джерелом наказів, а й символом безпеки, справедливості або, навпаки, загрози й тиску. Через призму образу командира підлеглі часто оцінюють не лише конкретного керівника, а й саму військову службу та власне місце в ній.

Позитивний образ командира сприяє формуванню довіри, згуртованості колективу та внутрішньої мотивації до служби. Негативний образ, навпаки, може призводити до відчуження, формального виконання обов'язків і внутрішнього конфлікту ідентичності. Особливо значущим у цьому процесі є механізм соціального навчання та наслідування, описаний у теорії А. Бандури, відповідно до якого люди засвоюють моделі поведінки через спостереження за значущими іншими [2]. У військовому середовищі командир виступає однією з головних ролевих моделей, і військовослужбовці, особливо на початкових етапах служби, переймають не лише професійні навички, а й стиль мислення, мовлення, реагування на стрес і небезпеку.

Командир, який демонструє самоконтроль, відповідальність, справедливість і готовність розділяти ризики з підлеглими, формує у них уявлення про ідеальний образ військового професіонала. Це безпосередньо впливає на те, ким військовослужбовець прагне бути, як він вибудовує власну професійну перспективу та як інтегрує військову роль у структуру власної особистості [8]. Таким чином, образ командира стає важливим чинником формування зрілої військової ідентичності.

Емпіричним підтвердженням значущості образу командира є результати соціально-психологічного опитування курсантів Військово-Морських Сил України другого курсу, присвяченого формуванню психологічного портрета ідеального командира. За результатами опитування, курсанти визначили відповідальність як провідну якість командира (36 %), уміння приймати оперативні рішення (22 %), наявність аналітичного розуму (14 %), досвідченість (11 %), здатність прогнозувати розвиток ситуації (9 %) та оптимізм (8 %). Отримані дані свідчать про те, що майбутні офіцери наділяють командира насамперед особистісно значущими якостями, які вони сприймають як орієнтири для власного професійного та особистісного розвитку. Командир у їхньому уявленні виступає не лише керівником, а й прикладом для наслідування, що узгоджується з положеннями теорії соціальної ідентичності [6].

Стиль керівництва командира істотно впливає на процес ідентифікації військовослужбовця. Авторитарний стиль здатний забезпечувати зовнішню дисципліну, проте за надмірного застосування формує формальну, зовнішню ідентичність, засновану на страху покарання. Демократичний стиль сприяє розвитку внутрішньої відповідальності та відчуття значущості власної ролі. Найбільш ефективним є лідерський стиль, заснований на особистому прикладі та моральному авторитеті, який формує зрілу військову ідентичність, у межах якої виконання службових обов'язків сприймається як внутрішній вибір [7].

В умовах війни та постійної загрози життю значення образу командира ще більше зростає. Саме командир стає транслятором смислів, відповідей на екзистенційні питання про сенс боротьби, ціну відповідальності та значення служби. Відповідно до підходів екзистенційної психології, надання людині смислової опори є критично важливим чинником збереження психічної стійкості [3]. Якщо командир здатний забезпечити таку опору, ідентичність військовослужбовця залишається цілісною навіть в умовах психологічних травм і втрат.

Натомість негативний образ командира, що проявляється у несправедливості, байдужості, агресивності або униканні відповідальності, може призводити до професійного вигорання, цинізму щодо служби та формування подвійної ідентичності, за якої військовослужбовець формально виконує обов'язки, але внутрішньо не приймає свою роль. Це створює загрозу не лише для психологічного стану особистості, а й для боєздатності підрозділу загалом [7].

Отже, образ командира є одним із визначальних чинників формування ідентичності військовослужбовця. Через особистий приклад, стиль керівництва, систему цінностей і характер міжособистісних взаємин командир безпосередньо впливає на самосприйняття військового, його професійну мотивацію та психологічну стійкість. Позитивний образ командира сприяє формуванню зрілої, внутрішньо прийнятої військової ідентичності, тоді як негативний створює ризик дезадаптації та кризи професійного самовизначення. У цьому контексті підготовка командирів має включати не лише професійну, а й психологічну та етичну складову, оскільки саме через образ командира формується не лише ефективність управління, а й особистість військовослужбовця.

Список використаних джерел

1. Erikson E. Identity and the Life Cycle. New York: W. W. Norton & Company, 2000.
2. Bandura A. Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. Annual Review of Psychology, 2001.
3. Yalom I. The Gift of Therapy. New York : HarperCollins, 2002.
4. Karamushka L. M. Psychology of Leadership. Kyiv : Lybid, 2005.
5. Maksymenko S. D. Personality Psychology. Kyiv : Center of Educational Literature, 2007.

6. Hogg M. A. Social Identity Theory. Stanford : Stanford University Press, 2016.
7. Bartone P. T. Military Leadership and Resilience. Military Psychology, 2020.
8. NATO STO. Psychological Resilience in the Military. Brussels, 2023.

МУХІТОВ Марат Азатович,

слухач Національного університету
оборони України

Науковий керівник:

НЕХАЄНКО Сергій Іванович,

начальник науково-дослідного відділу
проблем розвитку та впровадження
стратегічних комунікацій інституту
стратегічних комунікацій

Національного університету оборони
України, кандидат педагогічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРУПОВОЇ ЗГУРТОВАНOSTІ ТА ЦІННІСНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДРОЗДІЛАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Сучасні процеси які змінюються та те що відбувається в українському суспільстві в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, зумовлюють необхідність комплексного розуміння феномену української ідентичності. Вона виникає та постає не лише як історично сформований або правово закріплений конструкт, а як динамічна система світоглядних, ціннісних та психологічних орієнтацій, що безпосередньо впливають на стійкість та обороноздатність в цілому.

Особливе місце тут посідає діяльність сил безпеки і оборони України, зокрема підрозділів Національної гвардії України. На сьогоднішній день саме в цих структурах українська ідентичність проявляється у практичній площині – через готовність особового складу до відданості, відповідальності та безпосереднього виконання службово-бойових завдань у надзвичайно складних умовах. Важливим психологічним механізмом, що забезпечує готовність, є саме групова згуртованість.

У соціально-психологічному вимірі групова згуртованість розглядається як стан єдності військового колективу, що формується на основі спільних цілей, цінностей, міжособистісної довіри, взаємної підтримки та ефективної

взаємодії [4, с. 56]. Згуртований підрозділ працює як цілісна система, здатна злагоджених дій у ситуаціях які несуть загрозу.

Досвід російсько-української війни засвідчує, що рівень групової згуртованості безпосередньо взаємопов'язаний з психологічною стійкістю військовослужбовців, їх здатністю долати наслідки бойового стресу та ефективно виконувати бойові завдання [3, с. 41]. У підрозділах із високим рівнем групової згуртованості спостерігається низький рівень внутрішніх конфліктів, кращий морально-психологічний клімат та вища готовність до взаємодопомоги.

Разом з тим групова згуртованість у підрозділах Національної гвардії України виконує не лише інструментальну функцію. Вона виступає важливим чинником формування та встановлення української ідентичності як світоглядної основи військової служби. Через спільну діяльність, переживання бойового досвіду, втрати та досягнення відбувається інтеграція особистісних мотивів військовослужбовців у колективну систему цінностей служіння державі та народу [1, с. 88].

Перехід від радянської моделі «військового колективу» до сучасної концепції командування має безкомпромісне значення для розвитку української ідентичності у військовому середовищі. Радянська модель ґрунтувалася переважно на жорсткій ієрархії та зовнішньому жорсткому контролю, то підхід який на сьогоднішній день у демократичних країнах акцентує увагу на лідерстві, взаємній відповідальності, довірі та внутрішній мотивації [5, с. 132].

Один із напрямків професійно-психологічної роботи у підрозділах Національної гвардії України, спрямований саме на розвиток групової згуртованості, він реалізується через систему бойової та спеціальної підготовки яка обов'язково включає заходи професійно-психологічної підготовки, тренінги командної взаємодії, психодіагностику та формування позитивного соціально-психологічного клімату. Ці заходи не лише підвищують боєздатність підрозділів, а й сприяють формуванню стійкої самосвідомості та відповідальності військовослужбовців [2, с. 201].

Отже, групова згуртованість у підрозділах Національної гвардії України є багатогранним соціально-психологічним винятком, що поєднує функціональні, ціннісні та світоглядні складові. Вона виступає одним із ключових чинників української ідентичності в умовах сучасних військових викликів та має велике значення для забезпечення стійкості та обороноздатності підрозділів.

Список використаних джерел

1. Верменич Я. В. Україна: історичний простір ідентичності / відп. ред. В. А. Смолій. Київ : Інститут історії України НАН України, 2025. 667 с.
2. Дикун В. Г., Мороз В. М., Стасюк В. В. Методологія дослідження морально-психологічного стану особового складу військ (сил). Київ : 7БЦ, 2023. 268 с.

3. Храбан Т. Є. Психологічні чинники згуртованості малих військових підрозділів. *Вісник військової психології*. 2021. № 2. С. 38–45.
4. Ягупов В. В. Військова психологія: підручник. Київ : Либідь, 2019. 320 с.
5. FM 6-22. Leader Development. Washington, DC: Department of the Army, 2022. 384 p.

НЕЙМАН Микита Олександрович,

студент Західноукраїнського
національного університету

Науковий керівник:

КАРИЙ Володимир Вікторович,

старший викладач кафедри
адміністративного права та
судочинства Юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету, доктор філософії у галузі
права

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ОСНОВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

На нинішньому етапі державотворення процеси самоідентифікації української нації тісно переплелися з питанням геополітичного та цивілізаційного визначення. Якщо раніше «європейський вибір» міг сприйматися частиною суспільства як політичне гасло, то сьогодні він трансформувався у глибинну світоглядну установку. В умовах екзистенційної загрози з боку агресора, приналежність до європейської сім'ї народів стала для українців синонімом виживання та збереження власної державності.

Юридичним фундаментом цих процесів стали зміни до Основного Закону у 2019 році. Фіксація в Конституції України незворотності курсу на набуття членства в ЄС та НАТО вийшла за межі звичайного правового регулювання. На думку провідних конституціоналістів, цей крок створив нову правову реальність, де будь-які спроби розвороту зовнішнього вектора визнаються антиконституційними. Це, своєю чергою, впливає на правосвідомість громадян, які починають розглядати європейські стандарти не як щось чуже, а як мету власного правового розвитку [1, с. 14].

Дослідник М. Степико слушно зазначає, що сучасна українська ідентичність гартується в умовах ціннісного конфлікту. З одного боку – європейська модель, де пріоритетом є права людини, з іншого – євразійська

модель «руського міра», що базується на підкоренні індивіда державі. Для України «втеча від імперії» в бік Європи є природним поверненням до свого історичного коріння, яке століттями намагалися знищити [5, с. 48].

Показовими є дані соціологічних моніторингів останніх років. Аналітика Центру Разумкова за 2023–2024 роки фіксує рекордну підтримку євроінтеграції серед усіх вікових та регіональних груп. Це свідчить про завершення епохи «багатовекторності» в головах людей. Українці більше не вагаються між Сходом і Заходом; вони чітко ідентифікують себе як частину західної цивілізації, що готова зі зброєю в руках захищати свій вибір [2, с. 9].

Важливо підкреслити й правовий аспект трансформації ідентичності. Процес адаптації вітчизняного законодавства до норм права ЄС (*acquis communautaire*) змінює саму тканину суспільних відносин. Як стверджує історик Я. Грицак, зміни ціннісних орієнтирів можливі через зміну правил гри. Впровадження європейських норм у повсякденне життя (від бізнесу до захисту прав споживачів) поступово витісняє пострадянські звички та формує європейський тип правової культури [3, с. 215].

Повномасштабне вторгнення 2022 року стало каталізатором, що пришвидшив ці процеси. Наратив оборони України сьогодні будується на протиставленні цивілізації та варварства. Секретар РНБО О. Данілов неодноразово наголошував, що саме війна поставила крапку в дискусіях про те, хто ми є. Україна виступає як форпост Європи, і це усвідомлення додає українцям суб'єктності на міжнародній арені [4].

Отже, можна стверджувати, що європейський вибір став невід'ємним компонентом ДНК сучасної української політичної нації. Це проявляється у кількох вимірах:

1. Аксіологічному: сприйняття свободи та демократії як базових потреб.
2. Інституційному: приведення державних інституцій у відповідність до критеріїв ЄС.
3. Ментальному: остаточне подолання комплексу меншовартості та відчуття рівності з іншими європейськими народами.

Підсумовуючи, варто зазначити, що євроінтеграція для України перестала бути зовнішньополітичним інструментом і перетворилася на внутрішній стрижень національної ідентичності. Цей вибір, оплачений високою ціною у війні, гарантує незворотність демократичного розвитку та остаточний ментальний розрив з тоталітарним минулим.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50.
2. Війна і нові горизонти: зміни у суспільних настроях громадян України : аналіт. доп. / Центр Разумкова. Київ : Заповіт, 2024. 112 с.
3. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2019. 432 с.
4. Данілов О. Уроки війни: як формується нова українська нація. *Дзеркало тижня*. 2023. URL: <https://zn.ua/> (дата звернення: 02.02.2026).

5. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2020. 320 с.

6. Ткаченко В., Кремінь В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. 2-ге вид. Київ : Знання України, 2021. 380 с.

НЕПОП Олександр Сергійович,

студент Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

БІЛЯЦЬКИЙ Олексій Сергійович,

старший викладач Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ЗНАЧЕННЯ, МЕХАНІЗМИ ТА ВИКЛИКИ

У теперішній час державотворення та збройна агресія проти України є питанням української ідентичності яке набуває особливого значення. Українська ідентичність виступає фундаментом національної єдності, громадянської солідарності та стійкості держави перед зовнішніми й внутрішніми загрозами. Саме тому вона все більше стає об'єктом цілеспрямованого правового регулювання з боку держави.

Українська ідентичність містить мовні, культурні, історичні, національні та громадянські компоненти, що створюють загальне усвідомлення належності до українського народу та держави. Її правове забезпечення виконується насамперед через норми Конституції України, яка фіксує засади національної державності, забезпечує постійний розвиток української мови, культури, традицій та історичної свідомості. Відповідні положення містяться у статтях 10, 11, 15 та 53 Конституції України [1].

Суттєву роль у правовому регулюванні української ідентичності відіграють спеціальні закони України, зокрема «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про культуру», «Про освіту», «Про національні меншини (спільноти) України», а також «Про засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Вказані нормативно-правові акти спрямовані на організацію єдиного гуманітарного простору, захист історичної пам'яті, підтримку національних традицій та забезпечення інформаційної безпеки.

Головним аспектом правового регулювання української ідентичності є мовна політика, направлена на утвердження української мови як державної та

забезпечення її функціонування в публічній сфері. Мова виступає основним елементом національної самоідентифікації та інструментом консолідації суспільства [1; 2].

Другим важливим аспектом є культурно-історичний компонент, що прогнозує охорону культурної спадщини, підтримку національної культури, збереження історичної пам'яті та протидію спробам її фальсифікації. Тому через правові механізми держава забезпечує захист пам'яток, розвиток культурних інституцій та популяризацію української історії [3].

Третім аспектом є освітній напрям, який впливає у створенні громадянської та національної свідомості через систему освіти. Законодавство України визначає виховання поваги до державних символів, мови, культури та історії як одну з цілей освітньої політики [4].

Особливого значення правове регулювання української ідентичності отримує в контексті інформаційної війни та гібридних загроз. Законодавство у сфері національної безпеки, інформаційної політики та медіа орієнтоване на захист українського інформаційного простору, протидію пропаганді та дезінформації, а також утвердження національних цінностей [1; 6].

Українська ідентичність як об'єкт правового регулювання є вирішальним чинником забезпечення національної безпеки, суспільної стабільності та державної єдності. Активна правова політика у сфері мови, культури, освіти та інформаційної безпеки підтримує вплив консолідації українського суспільства, формуванню стійкої громадянської позиції та зміцненню суверенітету України в умовах сучасних загроз.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>
3. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
4. Про освіту : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20>
6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20>

НОГОТКОВ Артур Андрійович,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна,

доцент кафедри військового права
факультету міжнародних відносин
та права Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Проблематика української національної ідентичності набула особливої актуальності в умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій, зумовлених збройною агресією проти України та активізацією євроінтеграційних процесів. У цьому контексті Конституція України постає не лише як акт найвищої юридичної сили, а і як нормативне відображення базових цінностей та засад національного самовизначення Українського народу. Саме тому аналіз конституційних засад української національної ідентичності є важливим напрямом сучасних конституційно-правових досліджень.

У науковій доктрині національна ідентичність розглядається як багатовимірне явище, що охоплює історичну пам'ять, мову, культуру, традиції та систему спільних цінностей політичної спільноти. Конституційна ідентичність при цьому виступає юридичним виміром національної ідентичності, оскільки саме через норми Основного Закону відбувається правове закріплення ключових характеристик держави та суспільства [3, с. 172–173]. Як справедливо зазначається в науковій літературі, конституційна ідентичність відображає ті елементи, які становлять «ядро» конституційного ладу і не можуть бути поставлені під сумнів навіть в умовах надзвичайних викликів [1, с. 4].

Значущу роль у формуванні конституційної ідентичності відіграє Преамбула Конституції України, у якій зафіксовано усвідомлення відповідальності перед попередніми, нинішніми та майбутніми поколіннями, а також підтверджено європейську ідентичність Українського народу [4]. Такі положення мають не декларативний, а світоглядний характер, визначаючи ціннісні орієнтири розвитку держави та суспільства.

Однією з фундаментальних конституційних засад української національної ідентичності є принцип народовладдя. Відповідно до ст. 5 Конституції України, носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні

є народ [4]. Норма закріплює уявлення про народ як єдину політико-правову спільноту, об'єднану спільною історичною долею та відповідальністю за майбутнє держави, що є визначальним для формування національної ідентичності в правовому вимірі.

Важливим елементом конституційного закріплення української ідентичності є державна мова. Згідно зі ст. 10 Конституції України, державною мовою в Україні є українська мова [4]. У наукових дослідженнях обґрунтовано, що конституційне закріплення державної мови виконує не лише регулятивну, а й символічну функцію, оскільки мова виступає одним із ключових маркерів національної та конституційної ідентичності [3, с. 18].

Конституційні засади національної ідентичності також знаходять відображення у ст. 11 Конституції України, відповідно до якої держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури [4]. Це положення формує правову основу для державної політики у сфері збереження історичної пам'яті та культурної спадщини, що набуває особливого значення в умовах збройної агресії та спроб заперечення української державності [1, с. 7].

Окрему увагу в наукових дослідженнях приділено співвідношенню національної ідентичності та права на самовизначення. Степико М. наголошує, що ідентичність є не лише соціокультурним, а й правовим феноменом, який безпосередньо впливає на формування державності та стабільність конституційного ладу [2, с. 70]. Реалізація права на самовизначення народу є неможливою без усвідомлення спільної національної ідентичності, яка забезпечує внутрішню єдність суспільства та легітимацію публічної влади [2, с. 19].

У сучасних умовах конституційна ідентичність України виконує також захисну функцію. Як зазначається в доктрині, вона обмежує можливість перегляду фундаментальних засад державності навіть за умов війни та надзвичайних ситуацій [1, с. 10]. Водночас процеси європейської інтеграції актуалізують питання збереження національної правової самобутності в умовах адаптації законодавства до права Європейського Союзу, що потребує дотримання балансу між інтеграційними зобов'язаннями та захистом власної конституційної ідентичності [3, с. 74].

Отже, конституційні засади української національної ідентичності полягають у нормативному закріпленні ключових цінностей – народовладдя, мови, історичної пам'яті, культурної самобутності та права на самовизначення. Конституція України виступає не лише правовим актом, а й фундаментом збереження та розвитку української національної ідентичності в умовах сучасних внутрішніх і зовнішніх викликів.

Список використаних джерел

1. Бориславська О. Концепт конституційної ідентичності: між викликами війни та вимогами європейської інтеграції. *Український часопис конституційного права*. 2025. № 3. 12 с.

2. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. Ч. 2. 336 с.
3. *Українська конституційна ідентичність в контексті європейської інтеграції* : збірник матеріалів III Маріупольського конституційного форуму (м. Київ, 4 жовтня 2024 р.). Київ : ВАІТЕ, 2024. 238 с.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

ПЕНДЮРА Софія Максимівна,

здобувач вищої освіти магістра
Інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

ТИХОМИРОВ Денис Олександрович,

професор кафедри теорії, історії та
філософії права Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ХРИСТИАНСЬКОГО ГУМАНІЗМУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Українська національна ідентичність у сучасних умовах постає фундаментальною основою формування національної стійкості держави, що визначає її здатність протистояти комплексним викликам і загрозам, зокрема в контексті збройного протистояння та євроінтеграційних трансформацій. Відмінність між категоріями «стійкість» і «сталість» полягає у тому, що перша відображає динамічні, якісні характеристики існування держави як цілісної спільноти громадян, об'єднаних спільною національною ідентичністю, тоді як друга фіксує переважно стабільність і незмінність соціальних процесів [3]. У цьому контексті національна ідентичність виступає не лише маркером культурної належності, а й світоглядною основою, що визначає здатність суспільства до самоорганізації, мобілізації та збереження суб'єктності в умовах зовнішніх і внутрішніх викликів. Змістовне наповнення конструктивної національної стійкості України безпосередньо пов'язане з визначенням її світоглядного ядра, яке має бути водночас відкритим до взаємодії з глобальним середовищем і укоріненим у власних культурно-історичних архетипах.

З огляду на належність України до європейського християнського цивілізаційного простору, де ключовими цінностями визнаються гідність особистості, свобода та її самореалізація, особливого значення набуває християнський гуманізм як світоглядна основа національної ідентичності [1, с. 75; 2]. Християнський гуманізм у цьому вимірі слід розглядати як інтегративний духовно-культурний механізм, що забезпечує поєднання українського суспільства з ширшими європейськими та євроатлантичними ціннісними системами, не нівелюючи при цьому його унікальності, а навпаки – підсилюючи суб'єктність і здатність до самостійного розвитку [1, с. 75].

Водночас реалізація потенціалу християнського гуманізму вимагає глибинної трансформації гуманітарної сфери, що охоплює науковий, культурний і релігійний дискурси, формуючи нову якість суспільної свідомості та духовного середовища держави [1, с. 75]. При цьому така трансформація не повинна зводитися до механічного запозичення західних моделей, а передбачає осмислення й актуалізацію власного історичного досвіду розвитку християнського гуманізму в Україні як самобутнього феномена [1, с. 75].

Разом із тим сучасні виклики, пов'язані з гібридними загрозами та кризами ідентичності, актуалізують необхідність не лише дослідження, але й творення нових форм прояву християнського гуманізму, здатних відповідати на запити часу та забезпечувати ефективну взаємодію різних соціальних і культурних груп. У цьому процесі важлива роль належить не лише науковій спільноті, а й широкому колу представників інтелектуального та культурного середовища, діяльність яких спрямована на формування суспільної свідомості та ціннісних орієнтирів, що, у свою чергу, потребує підтримки з боку держави як важливого інституційного актора [1, с. 75].

Водночас слід визнати, що християнський гуманізм, попри свою значущість, не вичерпує всього потенціалу формування національної ідентичності, оскільки його фокус здебільшого зосереджений на міжособистісній взаємодії, залишаючи поза достатньою увагою питання внутрішнього розвитку особистості. У зв'язку з цим доцільним є звернення до концепції персоналізму, яка акцентує увагу на процесі становлення людини як особистості, здатної до саморозвитку, самоперевершення та виходу за межі власної обмеженості [3; 4].

Персоналізм, як філософська парадигма, передбачає розвиток духовних потенцій індивіда при одночасному визнанні цінності іншої особистості та унікальності її життєвого шляху, що створює підґрунтя для гармонійної соціальної взаємодії [4]. У цьому контексті він постає як діяльнісний вимір гуманізму, що спрямований не лише на збереження існуючих форм ідентичності, але й на їх розвиток і трансформацію, забезпечуючи розкриття прихованих потенцій як окремої людини, так і суспільства в цілому. Ідейні витоки такого підходу простежуються у вітчизняній філософській традиції, зокрема у вченні про «сродну працю», яке відображає прагнення до самореалізації відповідно до внутрішньої природи людини. Поєднання християнського гуманізму та персоналізму дозволяє сформулювати цілісну

світоглядну модель української ідентичності, що ґрунтується на цінностях свободи, гідності, відповідальності та співтворчості з іншим, відкриваючи можливості для консолідації суспільства в умовах євроінтеграційних процесів і безпекових викликів. Суттєвим чинником у цьому процесі виступають також архетипові риси української культури, серед яких особливе місце посідає індивідуалізм, що трансформується у персоналістичний принцип, здатний забезпечити єдність без авторитарних форм організації та ідеології вождизму, яка є неприйнятною для української ментальності. Відмова від репресивних і ксенофобських моделей соціальної організації на користь відкритого діалогу та взаємоповаги свідчить про глибинну орієнтацію українського суспільства на демократичні цінності та плюралізм. У цьому контексті персоналізм органічно поєднується з такою рисою української культури, як світоглядна толерантність, що проявляється у здатності до прийняття іншості та побудови взаємодії на засадах взаємної поваги.

Водночас сучасні умови вимагають трансформації толерантності з пасивної форми співіснування у активну форму співтворчості, що передбачає спільне формування ціннісного простору та національної солідарності. Таке розуміння толерантності тісно пов'язане з феноменом кордоцентризму, який надає українській культурі емоційно-екзистенційної глибини, формуючи її здатність до емпатії, духовної взаємодії та внутрішньої єдності.

У підсумку слід констатувати, що українська ідентичність у вимірі християнського гуманізму та персоналізму виступає ключовим чинником формування національної стійкості, забезпечуючи здатність суспільства до ефективного реагування на гібридні загрози, збереження власної суб'єктності та успішної інтеграції у європейський цивілізаційний простір [3; 4].

Список використаних джерел

1. Wither J. Connections. QJ 15, no. 2. 2016. P. 75. URL: <http://dx.doi.org/10.11610/Connections.15.2.06>
2. Кияк М., Вдовиченко В., Вернигора В., Федуняк С. Двадцять твітів для 2020 року. *Дзеркало Тижня*. 2020. № 1277. URL: https://zn.ua/ukr/personalities/dvadcyat-tvitiv-dlya-2020-roku-335406_.html
3. Резнікова О., Войтовський К. Щодо концепції забезпечення національної стійкості в Україні. *Аналітична записка*. Серія «Національна безпека». № 8. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-resnikovanational-security-8-2020-1-1.pdf>
4. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, та ін. / Ін-т політич. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/nats_dopovyd.pdf

ПЕТЛИК Вікторія Олександрівна,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України

Науковий керівник:

ЧУКАНОВ Андрій Ігорович,
старший викладач кафедри
загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ПАМ'ЯТІ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Процес деколонізації пам'яті в сучасній Україні перестав бути виключно сферою академічних дискусій чи культурних ініціатив, перетворившись на фундаментальний складник стратегії національної безпеки. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації питання ідентичності, історичної спадщини та символічного простору набули статусу екзистенційних чинників, що визначають спроможність держави до опору та подальшого суверенного розвитку. Сучасна гуманітарна політика України базується на розумінні того, що тривала імперська присутність у ментальному та фізичному просторах країни була не випадковим історичним епізодом, а цілеспрямованою стратегією нівелювання української суб'єктності. Російська імперська політика протягом століть базувалася на запереченні української незалежності та поширенні переконання, що Україна не є справжньою країною, а українці – справжньою нацією [1]. Таке глибоке вкорінення імперських наративів потребує радикального переосмислення, яке в науковому дискурсі визначається як сек'юритизація пам'яті – використання історичних наративів як інструменту державної стійкості та дипломатичного залучення [2].

Для розуміння деколонізації як безпекового чинника необхідно проаналізувати природу російського колоніального проєкту. Протягом більшої частини своєї історії територія сучасної України перебувала під іноземним пануванням, а українці часто позначалися в імперській історіографії як «неісторична нація», позбавлена безперервності або історичної легітимності через втрату державних інститутів [1]. Це зумовило специфіку російської колонізуючої стратегії, яка, на відміну від класичних західноєвропейських моделей, була спрямована не лише на економічну експлуатацію, а на повне розчинення української ідентичності в загальноімперському дискурсі. Механізми виробництва знань, створені в цей період, продовжували діяти навіть після проголошення незалежності України

у 1991 році, диктуючи тематичний обсяг наукових досліджень та формуючи наратив про «триєдиний народ» [3].

У центрі сучасних деколонізаційних процесів стоїть концепція онтологічної безпеки, яка передбачає стабілізацію та безперервність колективної ідентичності держави в умовах екзистенційних розривів, спричинених війною [2]. Коли держава втрачає контроль над власним наративом минулого, вона стає вразливою до зовнішніх маніпуляцій. Російська федерація активно використовує історичну пам'ять як об'єкт гібридної війни, намагаючись нав'язати власні інтерпретації подій для легітимізації агресії. Таким чином, деколонізація пам'яті стає механізмом «онтологічного пошуку безпеки», де держава прагне захистити свою самоідентичність і зберегти цілісне розуміння свого існування [2].

Україна стала першою серед посткраїн, де російські імперські практики мали системний характер, що офіційно інституціоналізувала політику деколонізації через законодавство. Ключовим інструментом цього процесу став Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», ухвалений у 2023 році. Цей закон визначає «російську імперську/колоніальну політику» як систему заходів, спрямованих на асиміляцію українського народу, знищення його мови, культури та вчинення масових репресій [2].

Законодавче закріплення деколонізації перетворює її з культурної ініціативи на обов'язкову державну політику. Це передбачає заборону символіки російської імперської політики в публічному просторі, перейменування топонімів, названих на честь діячів імперії, та демонтаж пам'ятників, що глорифікують колоніальне минуле. Важливо, що закон передбачає певні винятки: символіка може зберігатися в музейних експозиціях, наукових працях та навчальних матеріалах, якщо вона не використовується для виправдання імперської політики. Це свідчить про виважений підхід, де метою є не знищення історії, а зміна фокусу її сприйняття – від об'єкта колонізації до суб'єкта власної долі.

Державна політика деколонізації розглядається як інструмент зміцнення національної єдності під час війни. Вона дозволяє стабілізувати самонаратив держави, пов'язуючи сучасну боротьбу з багатовіковим опором імперському тиску. У цьому контексті Український інститут національної пам'яті виконує функцію центрального органу, що визначає та впроваджує заходи з деколонізації, включаючи ідентифікацію імперських символів та просвітницьку діяльність [2].

Фундаментальним етапом деколонізації є трансформація світогляду, яка полягає в остаточному подоланні «постколоніального синдрому». Цей стан характеризується тривалою психологічною та соціокультурною прихильністю до колишнього імперського центру, що продовжує існувати навіть після офіційного проголошення державної незалежності. У повсякденному житті

такий синдром проявляється через «креолізацію» суспільства – феномен, коли певна частина громадян досі ідентифікує себе крізь призму цінностей і наративів «руського міра». Це не лише гальмує суспільний розвиток, а й створює небезпечні внутрішні розколи, які стають прямим викликом для національної безпеки.

Своєю чергою, деколонізація колективної пам'яті потребує повної емансипації українського культурного та літературного простору від багаторічного імперського впливу. Цей процес можна порівняти з болісним, але необхідним «одужанням», яке передбачає глибоку рефлексію над минулим та рішучу відмову від нав'язаних десятиліттями комплексів меншовартості. Тільки через таку інтелектуальну свободу можливе формування самодостатньої національної ідентичності.

Проте шлях до ментального визволення суттєво ускладнюється поточною мовною ситуацією. Інерція колоніального минулого та звичка до упокорення часто призводять до того, що державний статус української мови в публічному просторі ігнорується або нівелюється. Таке становище є наслідком тривалого імперського тиску, подолання якого вимагає не лише політичної волі, а й усвідомлених зусиль кожного громадянина у справі утвердження рідного слова.

Деколонізація пам'яті в Україні – це не просто зміна назв на мапах, а фундаментальна перебудова національної ідентичності на засадах суб'єктності та суверенітету. Вона виступає як фактор національної безпеки, що забезпечує онтологічну стійкість держави в умовах війни. Завдяки поєднанню правових механізмів, наукового переосмислення та суспільної емансипації, Україна долає спадщину імперського домінування, створюючи передумови для стабільного демократичного розвитку.

Для академічної спільноти цей процес відкриває нові можливості для наукового пошуку та виховання покоління, вільного від колоніальних комплексів. Деколонізація є тривалим процесом, що потребує інтелектуальної чесності, відваги у постановці незручних питань та здатності будувати майбутнє, виходячи з власного досвіду та національних інтересів. Зрештою, саме перемога у боротьбі за пам'ять є запорукою остаточного виходу України з-під імперського впливу та її утвердження як повноправного члена світової спільноти.

Список використаних джерел

1. Denysova K. Decolonisation, De-Communisation and De-Russification of the Ukrainian Cultural Space. *Immediations Online*. 2022. No. 19. URL: <https://courtauld.ac.uk/research/research-resources/publications/immediations-postgraduate-journal/immediations-online/immediations-no-19-2022/decolonisation-de-communisation-and-de-russification-of-the-ukrainian-cultural-space/>.
2. Terentyeva O. The Right to Freedom: State-driven Institutionalization of Decolonization Through Memory Politics in Ukraine (2022-2024). *Global Studies Quarterly*. 2025. Vol. 5, Issue 4 (October). Article ksaf107. URL: <https://academic.oup.com/isagsq/article/5/4/ksaf107/8405666>.

3. Demchuk S. Decolonizing Ukrainian Art History. *Nationalities Papers*. First View. 2024. P. 1–25. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/article/decolonizing-ukrainian-art-history/BADB72BD0A63CAC47C9AA59FCF7ED167>.

ПІКОВСЬКА Іванна Дмитрівна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ВОРОБІЙОВА Юрїєна Ганна,

доцент кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
політичних наук

УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЯК КЛЮЧОВИЙ МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Українська мова є ключовим елементом національної ідентичності, оскільки саме через неї передаються історичний досвід, культурні цінності та колективна пам'ять. Мова виконує не лише комунікативну функцію, а й символічну, відображаючи належність до української політичної нації. У сучасних умовах повномасштабної війни її значення значно посилилося. Використання української мови стало індикатором суспільної позиції, національної свідомості та стійкості.

Метою дослідження є визначення ролі української мови як маркера національної ідентичності та аналіз її трансформації під впливом сучасних соціополітичних процесів. Основні завдання дослідження:

1. Дослідити історичну роль української мови у формуванні національної ідентичності.
2. Проаналізувати мовну асиметрію в Україні до 2014 року.
3. Оцінити трансформацію мовної поведінки після початку війни у 2014 і 2022 роках.
4. Виявити соціальні та світоглядні функції української мови у сучасному суспільстві.

Формування української національної ідентичності історично відбувалося через мову як головний механізм збереження культурної та соціальної спадковості. У періоди відсутності власної державності українська мова забезпечувала єдність спільноти та виконувала функцію маркера культурної ідентичності.

Системні заборони української мови в Російській імперії та СРСР, такі як Валуєвський циркуляр 1863 року, Емський указ 1876 року, мали не лінгвістичний, а політичний характер. Їх мета – витіснення мови з публічного життя та руйнування української ідентичності. Проте українська мова збереглася як засіб побутового та культурного спілкування, що дозволило швидко відновити її роль після проголошення незалежності у 1991 році. Навіть у період русифікації українська мова залишалася важливим чинником соціальної пам'яті та символічного самоусвідомлення, що підтверджується численними етнографічними та лінгвістичними дослідженнями.

До 2014 року українська мова існувала формально, проте в ключових сферах життя витіснялася російською. Мовний вибір часто визначався соціальними, професійними та економічними чинниками, а не етнічною або політичною ідентичністю.

Після початку російсько-української війни у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, спостерігається якісна трансформація мовної поведінки населення. Українська мова перестала бути регіональною або другорядною і стала головним символом належності до української нації. Масовий перехід громадян на українську у медіа, освіті та повсякденному спілкуванні є усвідомленим та особистим вибором, що демонструє зміну мотивації мовної поведінки.

Емпіричні дані свідчать про зростання відсотка громадян, які вважають українську мову ключовим елементом національної ідентичності, навіть серед тих, хто раніше переважно користувався російською мовою. Це підтверджує трансформацію мовного середовища під впливом війни та національної мобілізації.

Українська мова сьогодні виконує світоглядну функцію, пов'язуючи мовну ідентичність із поняттями гідності, свободи та відповідальності за державу. Вибір української мови стає актом особистого спротиву агресору та проявом свідомого громадянського вибору.

Важливим є і той факт, що українська мова слугує об'єднувальним чинником для громадян різного походження. Участь тих, для кого українська не була рідною, але стала мовою свідомого вибору, демонструє її роль у формуванні громадянської, а не тільки етнічної ідентичності.

Мова також виступає інструментом протидії інформаційним впливам.

В умовах війни українська мова стала засобом суспільної мобілізації. Вона активно використовується у волонтерських ініціативах, комунікації між військовими та цивільними, а також у медійному просторі. Мова формує поле, яке об'єднує суспільство навколо спільної мети та зменшує внутрішні конфлікти.

Українська мова трансформувалася з нейтрального засобу комунікації на ключовий маркер національної ідентичності, що поєднує історичну тяглисть, соціально-психологічний вибір та символічний опір агресору. Її збереження та розвиток є необхідною умовою зміцнення національної стійкості, формування громадянської ідентичності та збереження культурної спадщини.

Список використаних джерел

1. Україна і Росія в історичній ретроспективі : нариси : у 3 т. / В. А. Гриневич, В. М. Даниленко, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко ; відп. ред. В. А. Смолій. Київ : Наукова думка, 2004.
2. Роль української мови у формуванні національної ідентичності в умовах війни. Електронне видання. URL: <https://echronicle.com.ua>
3. Мова як індикатор української національної ідентичності та цивілізаційного вибору. Інститут української мови НАН України. URL: <https://ukrmova.iul-nasu.org.ua>

ПЛАТ Світлана Іванівна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

РУДИК Андрій Олексійович,

начальник кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор філософії з галузі соціальні
та поведінкові науки

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ ЯК СВІТОГЛЯДНА ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Тривалий колоніальний статус українських земель у складі Російської імперії та СРСР спричинив системні деформації історичної пам'яті, культури, мови та національної самосвідомості. Внаслідок цього в українському суспільстві протягом тривалого часу відтворювалися російські імперські наративи, що заперечували українську ідентичність як таку. Зі здобуттям незалежності українці зіткнулися з глибокою кризою самоусвідомлення та національної самоідентифікації. Адже радянська ідеологія системно підміняла поняття національної ідентичності, обмежуючи автентичні мовні, культурні, історичні відмінності націй. Варто зазначити, що національна ідентичність будується протягом тривалого часу та залежить від багатьох факторів, але у короткий історичний період вона здатна суттєво змінюватися, зберігаючи, в окремих випадках, потенціал для відновлення. Цю спроможність Україна не втратила. Проте потреба в деколонізації залишається та постає світоглядною основою повного відновлення української ідентичності.

Варто звернутися до дефініції поняття «деколонізація». У широкому сенсі – це процес, під час якого країна, що раніше була колонією, стає політично незалежною. В українському контексті під цим терміном слід розуміти відмежування України від російської імперської політики та панівного російськоімперського наративу «спільної» історії. Особливо суттєво базис української ідентичності був підірваний у часи радянської влади, ключовою тезою ідеології якої було формування узагальненої моделі єдиного «радянського народу» [1].

Процес деколонізації в Україні був розпочатий з відновленням незалежності в 1991 році. І триває досі. Росія не покладає намагань залишити Україну у власному полі впливу, перетворивши Україну на колонію знову. Сучасну російсько-українську війну можна вважати неоколоніальною. Американський історик і письменник, дослідник України Тімоті Снайдер стверджує, що війна в Україні є саме такою.

«Коли Володимир путін заперечує реальність української держави, він говорить звичною мовою імперії. Протягом п'ятисот років європейські завоювальники називали суспільства, з якими вони стикалися, «племенами», вважаючи їх нездатними керувати собою. Як ми бачимо на руїнах українських міст і в російській практиці масових убивств, зґвалтувань і депортацій, твердження про те, що нації не існує, є риторичною підготовкою до її знищення» [2].

Це демонструє те, наскільки важливим є питання збереження та повного відновлення української ідентичності. Одним зі шляхів до цього є деколонізація. Її комплексне впровадження передбачає повне повернення суб'єктності українському народові, визнання власного історичного досвіду та права на самостійний розвиток. Подолання колоніальної спадщини є необхідною умовою формування зрілої національної ідентичності, здатної протистояти зовнішнім маніпуляціям загарбників.

Після початку російсько-української війни на сході України у 2014 році та повномасштабного вторгнення 2022 року процес деколонізації значно прискорився. Російська агресія актуалізувала необхідність остаточного розриву з імперськими смислами. Був ухвалений законопроект 7253 «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії». Ухвалений документ визнає злочинною і засуджує російську імперську політику, забороняє її пропаганду та символи, визначає, що належить до цих символів, хто, як і в які строки видаляє їх із публічного простору. Декомунізація стала чи не найобговорюванішою реформою, адже щодо кожної нової назви вулиць, провулків, скверів, сіл та міст відбувалися громадські дискусії. Громадяни не просто шукали нові назви – це була масштабна розмова про цінності, про добро і зло, про невідворотність покарання за вчинені, хоч і незасуджені у звичному порядку злочини. З'явилося розуміння того, що в деколонізації ми поглиблюємо цю глобальну

задачу із самоідентифікації, пошуку себе справжніх. Усвідомлення своєї відповідальності, самоосвіта, критичне мислення та діалог зі світом – це все кроки до того, щоб позбутися колоніального минулого [3].

Деколонізація є важливою світоглядною основою відновлення та збереження української ідентичності. Вона виходить за межі символічних змін та передбачає глибоку трансформацію суспільної свідомості, історичної пам'яті та системи цінностей. Україна обрала цей вектор розвитку, незважаючи на суттєвий вплив колоніальної спадщини. Сучасні деколонізаційні процеси створюють умови для утвердження самодостатньої та стійкої національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Герчанівська П. Е. Декolonізація суспільства: український поворот. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. № 1. С. 32–41.
2. Котубей-Геруцька О. «Декolonізація» і «постколоніалізм» – у чому різниця понять та що вони означають. URL: <https://suspilne.media/culture/462311-dekolonizacia-i-postkolonializm-u-comu-riznica-ponat-ta-so-voni-oznacaut/>.
3. В'ятрович В. Що таке деколонізація, чому вона важлива і як буде здійснюватися згідно з законом? URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-politics/3685766-so-take-dekolonizacia-comu-vona-vazлива-i-ak-bude-zdijsnuvatisa-zgidno-z-zakonom.html>.

ПЛАКСІЙ Анастасія Василівна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ВОРОБІЙОВА Ганна Юріївна,

доцент кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
політичних наук

РОЛЬ МЕДІА У ФОРМУВАННІ УКРАЇНЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Національна ідентичність – це відчуття належності людини до певної нації. Одним із ключових завдань сучасного українського суспільства, особливо в умовах повномасштабної війни та інтенсивної інформаційної агресії, є саме формування національної ідентичності. Сучасні медіа не лише

віддзеркалюють суспільні процеси, а й жваво творять цінності, символи та суть національної спільноти. Українські засоби масової комунікації, зокрема електронні платформи та соцмережі, перетворилися на значущий важіль побудови спільної самосвідомості, долучаючись до утвердження почуття приналежності до нації, просування культурних кодів та згуртування громади протистояння самостійності і державний суверенітет. У таких обставинах вивчення функції медіа у вибудові національної самоїдентичності набуває виняткового наукового та практичного значення.

Питання взаємозв'язку медіа та національної ідентичності досліджували як українські, так і зарубіжні науковці. У міжнародній медіадосліджувальній традиції ранні праці щодо ролі масових комунікацій у національному конструюванні простору належать Б. Андерсону, який обґрунтував уявлення нації як медіа-конструйованого феномену. В Україні інтерес до цього питання посилювався після Революції Гідності та особливо після 2014 року: дослідники, зокрема О. Рахманін, Т. Прокопенко, а також праці з соціології та комунікацій, присвячені медіа поведінці суспільства в умовах гібридної війни. Вітчизняні науковці акцентують увагу на значенні українських медіавикликів для посилення національної свідомості, ролі мови, символів та дискурсу як елементів ідентичності.

Завданням цих тез є окреслення ролі медіа у становленні української національної ідентичності, а також виявлення головних способів, завдяки яким медіа впливають на творення уявлень про національне «я» у контексті сьогоденних інформаційних загроз. Українські медіа постають не просто джерелом відомостей, а полем для конструювання національних значень. Через звіти, роздуми, публіцистичні статті та мистецькі програми медіа транслиують засади, які впливають на складання колективної пам'яті та самовизначення. Цей процес особливо помітний під час загальнонаціональних криз, коли медіатексти стають рушіями суспільної згуртованості.

Медіа історично відігравали важливу роль у формуванні української ідентичності, зберігаючи мову, культуру та національну пам'ять у складні періоди нашої держави. Друковані видання XIX–XX століть, радіо й телебачення поширювали українське слово, ідеї самобутності та спільних цінностей. У новітній час цифрові медіа та соціальні мережі стали простором самоідентифікації, протидії дезінформації, посилюючи усвідомлення українців як єдиної нації. Згадати тільки російські окупації XX століття, збереження української ідентичності стало питанням виживання нації. Умови репресій, заборон мови, цензури та знищення інтелігенції змушували медіа діяти вкрай обережно. Але саме журналісти й медійники стали хранителями українського «слова». Через підпільні видання, еміграційну пресу, радіомовлення та культурні тексти вони передавали правду, підтримували національну пам'ять. Попри все, українське слово не зникло – воно стало формою спротиву й доказом незламності української ідентичності. Медіа завзято творять

символічний простір національної приналежності й досі: у центрі – мова. Застосування української мови в інформаційних матеріалах, розповіді про минулі події та пам'ятні дати сприяють нарощуванню почуття належності до нації. Соціальні мережі збільшують цей ефект, даючи змогу користувачам долучатися до творення та розповсюдження оповідей.

З 2014 року функція медіа у формуванні приналежності України суттєво посилилася. Умови інформаційної боротьби наголосили на потребі медіаграмотності та дієвої відсічі дезінформації. Українські журналісти та медіа майданчики активно виробляють наративи, які протистоять ворожим інформаційним впливам, єднаючи суспільство навколо ідеї волі та суверенітету. Соціальні мережі стали важливим шляхом формування сучасної української ідентичності саме серед молоді. Вони виконують функцію не лише інформування, а й соціалізації, формування активної громадянської позиції та поширення національних надбань.

Отже, медіа відіграють ключову роль у формуванні української національної ідентичності через продукування наративів, популяризацію символів, а також через протидію інформаційним загрозам.

Список використаних джерел

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001.
2. Почепцов Г. Інформаційні війни. Київ : Ваклер, 2001.
3. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення. Київ : Критика, 2000.
4. Кулик В. Національна ідентичність і мовна політика в Україні. Київ : ІПіЕНД НАН України, 2010.
5. Шкляр В. Основи масової комунікації. Київ : Київський університет, 2012.

ПОКАЛЬЧУК Ірина Станіславівна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна,
доцент кафедри військового права
військового факультету міжнародних
відносин та права Військового
інституту Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
імені Тараса Шевченка, кандидат
юридичних наук, доцент

ВПЛИВ РЕВОЛЮЦІЙ 1917–1921 РР. ТА БОРОТЬБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

Українська революція 1917–1921 років, відома як період Визвольних змагань, стала справжнім каталізатором формування модерної української нації. Цей час охоплює низку драматичних подій: від створення Центральної Ради в березні 1917 року під керівництвом Михайла Грушевського, проголошення автономії (Перший універсал у червні 1917-го) і незалежності (Четвертий Універсал 22 січня 1918-го), до спроб об'єднання українських земель (Акт Злуки 22 січня 1919-го) та героїчної боротьби проти зовнішніх агресорів. Хоча революція завершилась військовою поразкою, з поділом українських територій між більшовицькою Росією, Польщею, Румунією та Чехословаччиною, вона не була повною невдачею. Навпаки, вона мала потужний мобілізаційний вплив на національні сили, сприяла консолідації нації та зростанню етнічної й політичної самосвідомості, змусивши більшовиків піти на поступки, як-от культурні пільги та проголошення УСРР. Сьогодні, в умовах російської агресії, що триває з 2014 року (з новою гострою фазою повномасштабного вторгнення з 2022), ці події сприймаються як пряме продовження боротьби за суверенітет, підкреслюючи стійкість української ідентичності [3].

До 1917 року українці часто сприймалися як етнографічна група в межах Російської чи Австро-Угорської імперій, без власної політичної суб'єктності. Революція кардинально змінила це, перетворивши українців на політичну націю. Центральна Рада видала універсали, які еволюціонували від вимог автономії до повної незалежності. Важливим кроком стало створення державних інститутів: парламенту, уряду, армії, грошової системи та дипломатичних відносин. Акт Злуки між УНР та ЗУНР втілював ідею соборності – єдності українських земель, яка залишається ключовим елементом сучасної ідентичності. Цей період остаточно сформував національну ідентичність в середовищі еліти та мас [2]. Серед політичних діячів виділялися три типи свідомості: «українська ідентичність» (Михайло Грушевський, Симон Петлюра, Володимир Винниченко, які активно боролися за незалежність),

«подвійна лояльність» (наприклад, Микола Василенко чи Володимир Вернадський, які поєднували українську культурну специфіку з лояльністю до загально російського простору) та «загальноросійська самосвідомість» (деякі міністри, які приховували імперські інтереси). Ця різноманітність послаблювала єдність, але збагачувала ідентичність, роблячи її гнучкою. Слабкість національної свідомості серед мас, зосереджених на аграрних реформах, стала причиною невдач, але революція прискорила процес націотворення, ліквідувавши статус «малоросів» у Російській імперії [5]. Як зазначає Я. В. Верменич, саме в імперську добу просторові координати (Гетьманщина, Слобожанщина, інші регіони) стали основою для конструювання територіальної ідентичності, що лягло в основу подальшого розвитку національної свідомості [1, с. 267–271].

Більшість сучасних державних символів України походять саме з цієї доби. Синьо-жовтий прапор набув офіційного статусу за Центральної Ради, символізуючи небо й пшеничні поля. Тризуб, пов'язаний з Київською Руссю та князем Володимиром Великим, став державним гербом УНР у 1918 році й зберігається досі. Гімн «Ще не вмерла Україна» з текстом Павла Чубинського та музикою Михайла Вербицького став емблемою незалежності та опору. Ці символи сьогодні активно використовуються в Збройних силах України. 93-тя окрема механізована бригада «Холодний Яр» носить назву одного з центрів повстанського руху 1919–1921 років і використовує гасло «Слава Україні! Героям слава!» як офіційний бойовий клич. 59-та окрема механізована бригада імені Якова Гандзюка (командир армії УНР) інтегрувала в свою емблему елементи тризуба та прапора УНР. 80-та окрема десантно-штурмова та 10-та гірсько-штурмова бригада імені Героїв Трипілля (символ боротьби 1919–1920 рр.) регулярно використовують синьо-жовті прапори УНР під час бойових дій та церемоній. Ці бригади не лише зберігають історичну пам'ять, а й транслиують ідеологію УНР – соборність, державницьку традицію та готовність до збройної боротьби за незалежність – у сучасний контекст війни, що триває з 2014 року, з ескалацією після повномасштабного вторгнення 2022 року [3].

Поразка 1921 була зумовлена не лише зовнішніми ворогами (більшовицька росія, Польща, денікінці), а й внутрішніми розколами між соціалістами, консерваторами та анархістами. Конфлікти між Центральною Радою, Гетьманатом Павла Скоропадського та Директорією підкреслили потребу в єдності та мобілізації ресурсів. Ці уроки актуальні сьогодні: розуміння, що національна єдність – запорука виживання, стало рисою ідентичності після 2014 року. Революція сформувала сприйняття свободи не як статичного стану, а як постійної боротьби. Поразка «законсервувала» ідею незалежності в еміграції, підпіллі та дисидентському русі, вплинувши на відновлення державності 1991-го. У контексті війни 2022 року росія заперечує українську націю, подібно до більшовиків, що робить революцію моральним компасом для опору [6].

Сучасні події – Помаранчева революція, Євромайдан 2013-2014 років, початок російської агресії з 2014 року та повномасштабне вторгнення 2022-го – сприймаються як продовження Визвольних змагань. Як показує Andrew

Wilson, стійкість українців у війні 2022 року пояснюється кумулятивними змінами ідентичності через послідовні революції (Помаранчева, Революція Гідності та дві фази війни – з 2014 і з 2022 року), що призвело до формування консолідованої громадянської та політичної нації з рівнем консенсусу 80–90% щодо незалежності та європейського вибору [4]. Геополітичні паралелі з російсько-українською конфронтацією підкреслюють патерн: контроль над територіями та культурна асиміляція, що триває з 1917-го. Переконавання «Ми – нація, що не здається» має коріння саме в цій епосі [7].

Попри поразку, Українська революція 1917–1921 років була успішною в царині ідентичності: відродила державницьку традицію, закріпила символи, сформувала соборність, навчила свободу як боротьбі та підкреслила єдність. Вона заклала фундамент для сучасної України, де ідентичність – динамічна, стійка до загроз. У 2026 році, в умовах триваючої війни, зв'язок з поколінням революціонерів надихає на перемогу, роблячи цю історію не просто минулим, а живим джерелом сили для майбутнього.

Список використаних джерел

1. Верменич Я. В. Україна: історичний простір ідентичності. Київ : Інститут історії України НАН України, 2025. 667 с.
2. Український інститут національної пам'яті. Акт Злуки УНР і ЗУНР URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/sichen/22/1919-akt-zluky-unr-i-zunr>.
3. Українська революція 1917-1921 років: вплив на сучасну Україну. *Експеримент*. 2025. 8 травня. URL: <https://md-eksperiment.org/post/ukrayinska-revoljutsija-jak-vona-vplynula-na-suchasnu-ukrayinu> (дата звернення: 17.01.2026).
4. Wilson A. Ukraine at war: Baseline identity and social construction. *Nations and Nationalism*. 2024. Vol. 30. Is. 1. P. 98–118. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/nana.12986>.
5. Проблема «національної ідентичності» українських політичних діячів доби української революції 1917-1921 рр. Острозька Академія. URL: <https://naub.ua.edu.ua/problema-natsionalnoji-identychnosti-ukrajinskyh-politychnyh-diyachiv-doby-ukrajinskoji-revoljutsiji-1917-1921-rr>.
6. Наслідки Української революції 1917-1921: вплив на сучасну Україну. URL: <https://61000.com.ua/naslidky-ukrayinskoyi-revoljutsiyi-1917-1921-vplyv-na-suchasnu-ukrayinu>.
7. Російсько-українська війна 2014-2017 років в контексті незавершеності української революції 1917-1921 років. *Націоналістичний портал*. URL: <https://ukrnationalism.com/publications/2568-rosiiskoukrainska-viina-20142017-rokiv-v-konteksti-nezavershenosti-ukrainskoi-revoliutsii-19171921-rokiv.html>.

ПРЯДКО Олександр Олександрович,
студент Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

БІЛЯЦЬКИЙ Олексій Сергійович,
старший викладач Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТВОРЕННЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ САМОСВІДОМОСТІ

Українська національна самосвідомість постає як багатовимірне соціально-правове явище, становлення якого відбувалося протягом тривалого історичного розвитку під впливом політичних, правових, культурних і духовних факторів. Її формування тісно пов'язане з процесами розвитку української державності, еволюцією правових інститутів та тривалою боротьбою українського народу за право на самовизначення і реалізацію державного суверенітету. Дослідження історичних етапів становлення української самосвідомості дає змогу простежити походження та закономірності формування сучасної української національної й громадянської ідентичності.

Початковий етап формування української самосвідомості пов'язаний із добою Київської Русі (IX–XIII ст.), що характеризується зародженням ранньодержавних форм організації влади, становленням єдиного правопорядку та формуванням стабільної політичної системи. Прийняття християнства, розвиток писаного права, зокрема норм «Руської Правди», а також функціонування князівської влади сприяли усвідомленню належності населення до спільного суспільно-політичного простору [1]. У цей період були закладені фундаментальні засади правової традиції, які в подальшому стали важливим елементом української історико-правової спадщини.

Другий етап охоплює литовсько-польський період (XIV–XVI ст.), у межах якого українські землі перебували в складі іноземних державних утворень. Водночас збереження дії норм звичаєвого права, Литовських статутів, автономії місцевого судочинства та церковної організації сприяло збереженню правової ідентичності українського населення [2]. У цей період формується усвідомлення відмінності української правової та культурної традиції від панівних політичних центрів.

Третій етап пов'язаний із козацькою добою (XVI–XVIII ст.), яка має ключове значення для становлення української самосвідомості. Запорозька Січ і Гетьманщина виступали формами українського політико-правового самоврядування. Наявність власних органів влади, військово-адміністративної системи, фінансів і судочинства сприяла формуванню уявлення про українців

як окрему політичну націю [3]. Саме в цей період утверджується ідея природного права народу на свободу та самостійність.

Четвертий етап охоплює ХІХ століття, період національного відродження, що відзначався розвитком української правової думки, історіографії та ідеї народного суверенітету. Діяльність українських мислителів сприяла формуванню модерного розуміння нації як суб'єкта історії та права. Самосвідомість українців дедалі більше пов'язувалася з мовою, культурою та історичним правом на державність [4].

П'ятий етап припадає на ХХ століття, зокрема період визвольних змагань 1917–1921 років, радянську добу та проголошення незалежності України у 1991 році. Попри обмеження права на національне самовизначення в умовах тоталітарного режиму, українська самосвідомість зберігалася й трансформувалася, що в підсумку призвело до відновлення державної незалежності. Проголошення суверенітету України закріпило український народ як носія державної влади та джерело суверенітету [5].

Сучасний етап розвитку української самосвідомості пов'язаний із її нормативним закріпленням у положеннях Конституції України та спеціальному законодавстві. Зокрема, держава визнає обов'язок сприяти розвитку історичної свідомості, культури та мови як ключових елементів національної ідентичності [5; 6]. В умовах збройної агресії російської федерації українська самосвідомість набуває особливого значення як чинник національної безпеки та суспільної стійкості.

Отже, формування української самосвідомості є результатом тривалого історико-правового розвитку, що поєднує державотворчі традиції, правову спадщину та боротьбу за самовизначення. Саме ця спадкоємність історичних етапів забезпечує стійкість сучасної української національної та громадянської ідентичності.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. С. Історія України-Руси : у 10 т. Т. 10. Київ : Наукова думка, 1991. URL: https://spadok.org.ua/books/grushevskyi/Історія-України-Руси_Том-10.pdf.
2. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця ХVІІІ ст. Київ : Генеза, 2006. URL: https://utek.uz.ua/wp-content/uploads/2024/02/Narys_istorii_Ukrainy_z_naidavnishykh_chasiv_do_kintsia_XVIII_st-2.pdf.
3. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 2008. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Subtelny_Orest/Ukraina_istoria/?utm_source.
4. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. Київ : Либідь, 1995. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Polonska-Vasylenko_Nataliia/Istoriia_Ukrainy_Tom_1_vyd_1995/?utm_source.
5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 03.02.2026).

6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 03.02.2026).

РОМАНСЬКА Валерія Ігорівна,

здобувач інституту заочного

та дистанційного навчання

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

НАГАЙНИК Тарас Григорович,

старший викладач кафедри

криміналістики навчально-наукового

інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КОГНІТИВНИЙ ФІЛЬТР В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ

В умовах сучасної гібридної війни, де інформаційний простір став ключовим полем бою, питання національної ідентичності переходить з площини суто культурологічної у сферу національної безпеки. Інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) агресора спрямовані не лише на поширення фейків, а на руйнування ціннісного ядра нації. У цьому контексті національна ідентичність виконує роль «когнітивного фільтра» – внутрішньої системи захисту, що дозволяє індивіду та суспільству в цілому відсіювати деструктивні нормативи.

Глибоке розуміння власного історичного шляху виступає першою лінією оборони в системі когнітивного фільтра національної ідентичності. В умовах інформаційної агресії історія перестає бути лише академічною дисципліною, перетворюючись на об'єкт ідеологічних маніпуляцій та інструмент делегітимізації держави.

Чітке усвідомлення українського державотворення (від Русі та Галицько-Волинського князівства до Гетьманщини та УНР) дозволяє миттєво ідентифікувати та спростовувати пропагандистські тези про «штучність» української нації чи її «випадкове» виникнення внаслідок геополітичних змін ХХ століття та «бажань» керівництва радянської влади.

Коли громадянин володіє знаннями про реальні історичні процеси, концепція «єдиного народу» сприймається не як історична даність, а як інструмент асиміляції та позбавлення суб'єктності. Формування імунітету до маніпуляцій. Історична освіченість дозволяє розпізнавати підміну понять, яка

є основою більшості ІПСО. Наприклад, розуміння контексту Голодомору як геноциду або боротьби УПА як національно-визвольного руху створює стійку світоглядну позицію. Ворожі спроби героїзації імперського минулого або демонізації національних героїв не знаходять внутрішнього відгуку, оскільки вступають у пряме протиріччя з внутрішньою логікою національної пам'яті. Знання про минулі виклики та способи їх подолання попередніми поколіннями формує колективний досвід успішного спротиву. Це надає суспільству впевненості у власних силах та здатності протистояти дезінформації, спрямованій на поширення паніки, зневіри та почуття меншовартості. Таким чином, історія стає джерелом не лише знань, а й емоційної стійкості, що є критично важливим в умовах довготривалих інформаційних воєн [1, с. 638].

Ціннісна складова національної ідентичності є найбільш глибоким рівнем когнітивного фільтра, оскільки вона визначає морально-етичні координати, у яких особистість сприймає навколишній світ. Спільні цінності – свобода, гідність та соборність – формують цілісний етичний бар'єр, що захищає індивідуальну та колективну свідомість від деструктивного інформаційного впливу. В українському світоглядному контексті свобода є базовою цінністю, що визначає право на самовизначення та демократичний розвиток. Будь-яка інформаційна продукція, що прямо чи опосередковано пропагує авторитаризм, культ «сильної руки» або обмеження прав людини, входить у фундаментальне протиріччя з цією установкою. Когнітивний фільтр ідентифікує такі меседжі як ворожі, оскільки вони зазіхають на життєвий простір особистості, вибудований на засадах волі. Категорія гідності, яка набула особливого значення після Революції Гідності, виступає запобіжником проти психологічних операцій, спрямованих на приниження національної честі. Стратегії ворожої пропаганди часто базуються на нав'язуванні комплексу меншовартості, другосортності або неспроможності України як держави. Проте стійке почуття національної гідності дозволяє громадянину критично маркувати таку інформацію як маніпулятивну та дезінформаційну, зберігаючи при цьому внутрішню цілісність і впевненість. Цінність соборності (єдності) є ключовою у протидії ІПСО, що мають на меті поляризацію суспільства за регіональними, мовними або релігійними ознаками. Усвідомлення нерозривності українського етнополітичного простору створює імунітет до технологій «керованого хаосу». Коли єдність сприймається як екзистенційна цінність, спроби посіяти ворожнечу всередині нації розпізнаються як загроза самому існуванню держави, що мобілізує суспільний спротив інформаційній агресії [2].

Знання про минулі виклики та способи їх подолання попередніми поколіннями формує колективний досвід успішного спротиву. Це надає суспільству впевненості у власних силах та здатності протистояти дезінформації, спрямованій на поширення паніки, зневіри та почуття меншовартості. Таким чином, історія стає джерелом не лише знань, а й емоційної стійкості, що є критично важливим в умовах довготривалих інформаційних воєн [3, с. 13].

Таким чином, національна ідентичність є динамічною системою когнітивного захисту, яка інтегрує історичну пам'ять та ціннісні орієнтири у цілісний механізм інформаційного спротиву. Зміцнення цієї ідентичності через правові та освітні засади є не лише питанням культури, а базовим чинником національної безпеки, що забезпечує резильєнтність суспільства перед викликами гібридної агресії.

Список використаних джерел

1. Верменич Я. В. Україна: історичний простір ідентичності. НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2025. 667 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0018539>
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 07.02.2026).
3. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : монографія. Київ : НА СБУ, 2021. 500 с. URL: https://msj.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/Stratehichni_komunikatsii_v_umovakh_hibrydnoi_viiny_-pohliad_vid_volontera_do_naukovtsia.pdf

СТАНІСЛАВЕНКО

Карина Михайлівна,

здобувач Київського фахового коледжу
туризму та готельного господарства

Науковий керівник:

КУЧАК Олена Євгенівна,

викладач-методист Київського
фахового коледжу туризму
та готельного господарства

АКТИ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ ЯК ПРАВОВА ОСНОВА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Українська ідентичність формується не лише через мову, культуру та історичну пам'ять, а й через правові інститути, які забезпечують офіційне визнання людини як суб'єкта права. Одним із таких базових інститутів є державна реєстрація актів цивільного стану. Саме вона супроводжує особу протягом усього життя та є необхідною умовою реалізації більшості прав і свобод.

Акти цивільного стану мають важливе значення для ідентифікації особи в українській державі, оскільки підтверджують юридично значущі факти, що визначають її правовий статус. Водночас цей інститут має глибоке історичне

коріння, адже ще задовго до створення сучасних органів ДРАЦС на українських землях здійснювалася фіксація відомостей про населення у формі метричних книг.

Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», актами цивільного стану визнаються події та дії, нерозривно пов'язані з фізичною особою, а саме: народження, походження, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені та смерть, які підлягають обов'язковій державній реєстрації [1, с. 12].

Правове значення актів цивільного стану полягає в тому, що вони є підставою для виникнення, зміни або припинення цивільних і сімейних правовідносин. Без їх належної реєстрації особа не може повноцінно реалізувати свої права, зокрема право на освіту, соціальний захист, медичну допомогу чи спадкування [4, с. 46].

Таким чином, акти цивільного стану є первинною основою правової ідентифікації особи, оскільки саме з моменту державної реєстрації держава офіційно визнає існування людини як суб'єкта права.

Історично на українських землях функції реєстрації народження, шлюбу та смерті здійснювалися релігійними установами. Основним джерелом такої реєстрації були метричні книги, які велися при церквах і релігійних громадах. У них містилися записи про хрещення, вінчання та поховання, що фактично виконувало функцію ідентифікації особи в суспільстві [7, с. 79].

Метричні книги мали не лише релігійне, а й правове значення. Відомості з них використовувалися при вирішенні спадкових, майнових і сімейних спорів, а також для підтвердження віку, походження та сімейного стану особи [5, с. 94]. Таким чином, вони стали історичним попередником сучасних актових записів цивільного стану.

У процесі становлення правової держави функції ведення метричних книг поступово були передані органам державної влади. Це стало важливим етапом у формуванні єдиної системи державної реєстрації населення та відокремленні церкви від держави. Саме на основі метричних записів у подальшому була створена система органів реєстрації актів цивільного стану, яка зберегла свою основну функцію і в сучасній Україні [1, с. 6].

Ключове місце у системі актів цивільного стану займає актовий запис про народження, оскільки саме він підтверджує факт існування особи, її ім'я, походження та громадянство. На підставі цього запису в подальшому оформлюються всі інші документи, що посвідчують особу [6, с. 34].

Актовий запис про шлюб або його розірвання визначає сімейний статус особи та має істотне значення для реалізації прав у сфері сімейного та цивільного права. Державна реєстрація зміни імені забезпечує правову визначеність та безперервність ідентифікації особи [4, с. 89].

Завершальним етапом правового статусу фізичної особи є державна реєстрація смерті, яка водночас виступає підставою для виникнення спадкових та інших правовідносин. У сукупності всі акти цивільного стану формують цілісну систему правової ідентифікації особи в Україні.

Важливу роль у збереженні правової пам'яті відіграють архіви актів цивільного стану. Саме в них зберігаються метричні книги, актові записи та інші документи, що містять відомості про життя кількох поколінь громадян [3, с. 113].

Архіви актів цивільного стану мають значення не лише для відновлення втрачених документів, а й для підтвердження юридичних фактів, встановлення родинних зв'язків, громадянства та реалізації прав у судовому порядку.

У сучасних умовах активно здійснюється цифровізація актових записів та створення електронних реєстрів, що сприяє підвищенню доступності та збереженню інформації [1, с. 18].

В умовах воєнного стану значення діяльності органів ДРАЦС та архівних установ суттєво зростає, оскільки вони забезпечують фіксацію фактів народження і смерті, підтвердження особи та її правового статусу, що є важливим елементом збереження української ідентичності [2, с. 58].

Отже, акти цивільного стану є базовою правовою основою ідентифікації особи в українській державі. Вони забезпечують юридичне визнання людини, визначають її правовий і сімейний статус та супроводжують особу протягом усього життя.

Історичний розвиток системи реєстрації актів цивільного стану, починаючи з метричних книг і до сучасних електронних реєстрів, свідчить про тяглість правових традицій та їх значення для формування української державності. У сучасних умовах роль органів ДРАЦС та архівів актів цивільного стану залишається надзвичайно важливою для захисту прав людини та збереження національної правової пам'яті.

Список використаних джерел

1. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01 лип. 2010 р. № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. С. 5–18.
2. Боднарчук О. Г. Діяльність органів ДРАЦС в умовах воєнного стану. *Право України*. 2023. № 4. С. 56–61.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2017. 656 с.
4. Сімейне право України : підручник / за ред. О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 512 с.
5. Тищик Б. Й. Історія держави і права України. Львів : Світ, 2018. 400 с.
6. Цивільне право України : підручник : у 2 т. / за ред. Я. М. Шевченка. Київ : Алерта, 2020. Т. 1. 480 с.
7. Шевченко Н. М. Історія держави і права України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2019. 320 с.

СТАРЕНКО Валерія Максимівна,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України

Науковий керівник:

КАЗЄВ Олександр Васильович,
старший викладач кафедри
загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФУНДАМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ У СИСТЕМІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

В умовах гібридної війни, що ведеться проти України, державний кордон перестає бути лише фізичною лінією розмежування територій. Він трансформується у складний геополітичний та ментальний простір, де відбувається первинне зіткнення не лише збройних сил, а й ідеологічних наративів. Сучасні інформаційно-психологічні операції (ІПСО) ворога спрямовані на розмивання смислів, підрив довіри до державних інституцій та деморалізацію особового складу сил безпеки. У цьому контексті національна ідентичність виступає ключовим фактором ментальної обороноздатності та критичним елементом системи захисту державного кордону.

Основна частина. Національна ідентичність у сфері безпеки – це не просто сукупність культурних чи історичних маркерів, а дієвий когнітивний фільтр. Вона дозволяє чітко ідентифікувати систему координат «свій – чужий», що є критично важливим для прикордонників, які першими зустрічають як фізичну, так і інформаційну агресію [1, с. 43].

Можна виділити три ключові аспекти впливу національної ідентичності на ефективність охорони кордону в умовах інфобійни:

Аксіологічний бар'єр (Ціннісний захист). Свідоме розуміння власної приналежності до української політичної нації формує стійку мотивацію захисника. Прикордонник, який має сформовану національну ідентичність, сприймає кордон не як лінію на карті, а як межу ціннісного простору (свободи, демократії, власної історії), яку він захищає від варварства та тоталітаризму. Це нівелює ефективність ворожих наративів про «один народ» або «штучність кордонів».

Стійкість прикордонних громад. Державний кордон проходить не лише по місцевості, а й через свідомість населення прикордоння. Ці регіони часто перебувають у зоні інтенсивного радіоелектронного та пропагандистського впливу суміжної держави-агресора. Укріплення національної ідентичності серед місцевого населення та персоналу ДПСУ створює «гуманітарний щит»,

який унеможлиблює використання ворогом соціальних заворушень або сепаратистських настроїв як інструменту гібридної війни.

Імунітет до когнітивних атак. Інформаційна війна базується на підміні понять. Національна ідентичність, що ґрунтується на знанні справжньої історії, мови та культури, виступає як база даних фактів, що дозволяє миттєво верифікувати та відкидати фейки. Для військовослужбовця це означає збереження психологічної рівноваги та боєздатності навіть в умовах інтенсивного інформаційного тиску.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що захист державного кордону в XXI столітті вимагає інтегрованого підходу, де інженерно-технічне облаштування поєднується з ментальним зміцненням. Національна ідентичність є стратегічним ресурсом опору, що перетворює особовий склад та населення прикордоння на активних суб'єктів інформаційної безпеки. Формування та підтримка національної ідентичності мають бути інтегровані в систему професійної підготовки прикордонників як обов'язковий елемент бойової підготовки, адже міцний ментальний кордон є запорукою непорушності кордону фізичного.

Список використаних джерел

1. Про державний кордон України : Закон України від 04 листоп. 1991 р. № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення: 20.01.2026).

СТАФІЙЧУК Вероніка Віталіївна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка;

ЧМЕРУК Іван Сергійович,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ЖОЛТІКОВА Галина Олександрівна,

доцент кафедри військової
журналістики та соціальних комунікацій
Військового інституту Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

СВОБОДА, ГІДНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЦІННІСНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, питання української ідентичності вийшло за межі теоретичних дискусій і неодмінно стало питанням щоденного особистого вибору. Сьогодні українська ідентичність – це не лише усвідомлення історичного минулого чи приналежності до певної культури, а насамперед система цінностей, що спонукає людину до певної поведінки в критичних умовах. Війна змусила українське суспільство чітко відповісти на принципові питання: ким ми є, заради чого боремося і яку ціну готові платити за право залишатися собою. Саме тому внаслідок історичної боротьби й нинішніх випробувань свобода, гідність і відповідальність постають як цінності української ідентичності, які формують її внутрішню силу та здатність до опору.

Свобода для українців ніколи не була чимось абстрактним. Її завжди відстоювали – у збройній боротьбі, у спротиві насильству, у захисті права жити за власними правилами. Доволі тернистий історичний досвід нашого народу свідчить, що прагнення до свободи є однією з найглибших рис, що передається з покоління в покоління. У сучасних умовах свобода набуває екзистенційного виміру, адже це стосується не лише політичних прав, а й самого існування цілої української держави та нації. Тож, боронячи свободу, українці захищають право на власну мову, культуру, пам'ять і майбутнє.

Гідність є внутрішнім стрижнем української ідентичності, тією моральною опорою, що формує здатність людини чинити опір приниженню, насильству та несправедливості. Переконливим історичним свідченням стали події Революції Гідності: захист власної честі та права на гідне життя став для українців важливішим за страх і особисту безпеку та був поштовхом до

колективного спротиву й усвідомлення того, що певні межі не можуть бути перейдені за жодних обставин. В умовах війни це сприйняття лише посилюється. Народ відмовляється приймати логіку сили, знецінення людського життя та нав'язування чужої ідеології та ідентичності. Саме гідність робить спротив не лише фізичним, а й моральним, перетворюючи боротьбу на справу честі й принципу.

Водночас свобода й гідність втрачають сенс, якщо за ними не стоїть відповідальність. Українська ідентичність сьогодні – це не лише право вимагати змін, а передусім прагнення до них і готовність брати на себе обов'язок діяти. Вона проявляється у повсякденних моментах: у службі, волонтерстві, підтримці одне одного, у виборі залишатися собою і зі своєю державою навіть у найскладніші моменти. Особливо виразно це видно в діяльності військовослужбовців і правоохоронців, для яких захист країни стає не просто професією та методом заробітку, а місією особистісного характеру та формою внутрішнього ототожнення з нацією. Саме відповідальність робить цінності реальними – перетворює слова на вчинки, а переконання – на щоденну дію.

Власне, свобода, гідність і відповідальність утворюють цілісну систему, в якій кожен елемент є особливо важливим і підсилює інший. Свобода без відповідальності може перетворитися на хаос, а гідність без готовності її захищати – залишається лише красивим словом. Поєднання цих цінностей забезпечує внутрішню стійкість українського суспільства та його здатність протистояти як зовнішнім загрозам, так і внутрішнім кризам. Саме завдяки цій ціннісній єдності наша нація демонструє високий рівень самоорганізації, солідарності та моральної витримки.

Отже, українська ідентичність сьогодні народжується не з стереотипних визначень, а з конкретного досвіду життя у війні. Вона проявляється в тому, як люди роблять вибір – залишатися, діяти, відповідати за інших і за свою країну. Саме свобода, гідність і відповідальність є тими ціннісними орієнтирами, які визначають не лише сьогодення України, а й напрям її майбутнього розвитку. Власне, на цих засадах формується українська нація – зріла, стійка та здатна захищати своє право на існування.

СТРІЛЕЦЬ Карина Сергіївна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ВОРОБІЙОВА Ганна Юрївна,

доцент кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
політичних наук

РОЛЬ УКРАЇНЬСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНЬСЬКОЇ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало каталізатором безпрецедентних трансформацій у суспільній свідомості українців. Одним із найвиразніших проявів цих змін є масовий перехід громадян на українську мову в усіх сферах життя – від повсякденної комунікації до публічного дискурсу. Мова, яка в пострадянський період виконувала переважно етнокультурну функцію, за умов воєнної агресії перетворилася на потужний інструмент національної злагоди, символ спротиву та цивілізаційного самовизначення. Актуальність теми посилюється тим, що мовні процеси, які розгортаються в Україні під час війни, мають унікальний характер і потребують наукового осмислення для формування ефективної стратегії національного розвитку в поствоєнний період.

Мета цього дослідження полягає у комплексному аналізі ролі української мови як чинника формування та трансформації національної ідентичності в умовах російсько-української війни 2014–2026 років, з особливим акцентом на період після повномасштабного вторгнення. Досягнення цієї мети передбачає розв'язання кількох взаємопов'язаних завдань. Необхідно простежити еволюцію ролі української мови в національній ідентичності від здобуття незалежності до сьогодення, виокремивши ключові етапи трансформації та критичні точки перелому. Важливо проаналізувати динаміку мовних практик українців у період цих років на основі соціологічних даних та наукових досліджень, що дозволить побачити не лише загальні тенденції, а й регіональну специфіку змін. Дослідження має дослідити вплив воєнної агресії на мовну поведінку громадян та розкрити механізми масового переходу на українську мову, зокрема психологічні, соціальні та політичні чинники цього процесу. Важливо проаналізувати роль мови як інструменту розмежування на категорії свій-чужий у воєнному та поствоєнному контексті, що має особливе значення для розуміння процесів внутрішньої консолідації суспільства.

Все базується на кількох взаємопов'язаних гіпотезах, що потребують перевірки. Перша стверджує, що повномасштабна війна спричинила якісну

трансформацію ролі української мови – від етнокультурного маркера до головного чинника громадянської ідентичності та національної єдності. Ця гіпотеза передбачає, що зміни мають не кількісний, а саме якісний характер, тобто змінилася сама природа функціонування мови в суспільстві. Друга полягає в тому, що масовий перехід на українську мову є не лише реакцією на зовнішню агресію, а свідомим актом національного самовизначення та цивілізаційного вибору. Це означає, що мовні зміни мають глибинний, а не ситуативний характер і відображають фундаментальну переоцінку громадянами своєї ідентичності. Третя стверджує, що мовна політика держави після 2014 року, підкріплена воєнним досвідом, стала ефективним інструментом консолідації суспільства без дискримінації національних меншин. Перевірка цієї гіпотези важлива для розуміння балансу між зміцненням позицій державної мови та збереженням прав меншин. Четверта передбачає, що українська мова набула статусу символічного маркера приналежності до української політичної нації, незалежно від етнічного походження чи регіональної ідентичності громадянина. Це означає перехід від етнічного до громадянського розуміння національної ідентичності, де мова виступає об'єднуючим, а не роз'єднуючим чинником. П'ята стверджує, що війна посилила об'єднавчу та розмежувальну функції мови, перетворивши її на критерій ідентифікації свій-чужий у суспільній свідомості, що має важливі наслідки для процесів соціальної когезії та можливих конфліктів.

Методологічно дослідження базується на об'єднаному підході, що поєднує методологічні інструменти соціології, соціальної психології, політології, лінгвістики та культурології. Такий підхід є необхідним, оскільки мовні процеси мають складну природу і не можуть бути об'єктивно осмислені в межах однієї дисципліни. Теоретичною основою виступають концепції конструктивізму в дослідженні націй та національної ідентичності, розроблені Бенедиктом Андерсоном, Ернестом Гелнером та Ентоні Смітом, які розглядають нації як уявлені спільноти, що формуються через спільні символи, наративи та практики. Важливе значення мають також теорії символічної політики та колективної пам'яті П'єра Бурдьє та Моріса Гальббакса, які дозволяють зрозуміти, як мова функціонує як символічний капітал та інструмент конструювання колективної ідентичності. Крім того, дослідження спирається на сучасні підходи до вивчення мовної політики в постколоніальних суспільствах, що особливо релевантні для розуміння української ситуації.

Емпірична база дослідження формується через використання різноманітних методів збору та аналізу даних. Вторинний аналіз соціологічних даних, зокрема опитувань Київського міжнародного інституту соціології, Центру Разумкова, Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва за період війни, дозволяє визначити динаміку мовних практик та ставлення громадян до української мови в часовій перспективі. Контент-аналіз медійного дискурсу використовується для дослідження репрезентації мовного питання в українських засобах масової інформації та соціальних мережах до та після повномасштабного вторгнення, що дає змогу побачити зміни в

публічному обговоренні мовної проблематики. Дискурс-аналіз офіційних документів, законодавчих актів та публічних заяв політичних лідерів щодо мовної політики розкриває офіційну позицію держави та її еволюцію під впливом воєнних обставин. Порівняльно-історичний метод застосовується для простеження еволюції ролі мови в національній ідентичності на різних етапах незалежності України, що дозволяє виявити довготривалі тенденції та розриви в цих процесах. Метод мовних реформ на території окремих регіонів, як традиційно російськомовних, так і україномовних, використовується для виявлення специфіки мовних трансформацій у різних частинах країни та розуміння факторів, що впливають на швидкість і глибину цих змін. Нарешті, глибинні інтерв'ю з експертами, зокрема соціологами, лінгвістами, політологами та активістами мовних рухів, застосовуються для отримання якісних даних про механізми мовних змін та інтерпретації кількісних показників.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснюється комплексний аналіз ролі української мови в трансформації національної ідентичності саме в умовах повномасштабної війни. Попередні дослідження фокусувалися переважно на періоді до 2022 року або розглядали мовне питання поза контекстом воєнної агресії, що обмежувало їхню пояснювальну силу щодо сучасних процесів. Дане дослідження пропонує концепцію мови як чинника воєнної мобілізації та національної консолідації, розширюючи традиційне розуміння функцій мови в суспільстві. Дослідження вносить вклад у розуміння того, як екзистенційна загроза існуванню нації впливає на мовну поведінку та ідентичність, що має значення не лише для українського, а й для ширшого контексту досліджень націоналізму та національної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квіт. 2019 № 2704-VIII. (дата звернення: 03.02.2026)
2. Про національні меншини в Україні: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2826-IX. (дата звернення: 03.02.2026)
3. Кулик В. Language shift in time of war: The abandonment of Russian in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*. 2024. Vol. 40, № 3. P. 159–174.
4. Україна єдина: національна належність, ідентичність, мова та державні атрибути – всеукраїнське опитування. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. 2025. URL: <https://dif.org.ua/article/ukraina-edina-natsionalna-nalezhnist-identichnist-mova-ta-derzhavni-atributi-vseukrainske-opituvannya>.
5. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.). Центр Разумкова. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>.

ТВЕРДОХЛІБ Олена Асхатівна,

студент Європейського університету

Науковий керівник:

БЛІНОВ Олег Анатолійович,

доктор психологічних наук, професор

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТРЕСУ У ПІДЛІТКІВ-ЕМІГРАНТІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК МІЖПОКОЛІННОГО КОНФЛІКТУ

Сучасні соціальні трансформації, спричинені повномасштабною війною в Україні, зумовили масову вимушену еміграцію сімей з дітьми та підлітками. В умовах міграції підлітки опиняються у складній ситуації подвійного психологічного навантаження, що поєднує вікову кризу розвитку з необхідністю адаптації до нового соціокультурного середовища. Це зумовлює підвищений ризик виникнення стресових станів та порушення психологічного благополуччя.

Особливу роль у формуванні стресу у підлітків-емігрантів відіграють міжпоколінні конфлікти, які виникають у сім'ях внаслідок розриву в темпах інтеграції та відмінностей у ціннісних орієнтаціях між підлітками та їхніми батьками. Підлітки, як правило, швидше адаптуються до нових умов життя: опановують мову країни перебування, інтегруються в освітнє середовище та засвоюють нові соціальні норми. Натомість батьки часто стикаються з труднощами професійної реалізації, мовними бар'єрами, втратою соціального статусу та збереженням орієнтації на цінності країни походження, що уповільнює їхню інтеграцію.

Різниця в темпах адаптації призводить до трансформації сімейної системи та зміни традиційних ролей. Підлітки можуть перебирати на себе функції соціальних посередників між сім'єю та зовнішнім середовищем, що сприяє зростанню їхньої автономії, але водночас посилює напруження у взаєминах з батьками. У відповідь батьки можуть демонструвати посилений контроль або, навпаки, емоційну відстороненість, що поглиблює міжпоколінний конфлікт.

Стрес у підлітків-емігрантів у цьому контексті має багатофакторний характер. До психологічних чинників стресу належать: хронічна напруга, пов'язана з адаптацією до нових соціальних вимог; ціннісна дезорієнтація; внутрішній конфлікт між прагненням до автономії та потребою в підтримці сім'ї; порушення відчуття стабільності та безпеки. Міжпоколінний конфлікт виступає не лише тригером стресових реакцій, а й чинником їхньої хронізації.

У вітчизняних психологічних дослідженнях стрес розглядається як складний психічний стан, що формується під впливом тривалих напружених взаємодій та кризових соціальних умов. За О. А. Бліновим, хронічний стрес призводить до зниження адаптаційних ресурсів особистості, порушення емоційної саморегуляції та ускладнення міжособистісних взаємин [1]. У

сімейному контексті це означає, що тривалий міжпоколінний конфлікт може підтримувати стресовий стан підлітка, поглиблюючи його емоційну нестабільність та дезадаптацію.

Окремого значення набуває проблема формування ідентичності підлітків-емігрантів. Вони змушені одночасно орієнтуватися на цінності батьківської культури та цінності приймаючого суспільства. За відсутності підтримувального діалогу в сім'ї це може призводити до внутрішньої розщепленості, почуття провини або відчуття втрати приналежності. Міжпоколінний конфлікт у такій ситуації ускладнює процес особистісного самовизначення та посилює психологічний стрес.

Таким чином, психологічні чинники стресу у підлітків-емігрантів тісно пов'язані з міжпоколінними конфліктами, зумовленими розривом у темпах інтеграції та ціннісними відмінностями між поколіннями. Усвідомлення ролі цих чинників є необхідною передумовою для розробки психологічних програм підтримки сімей емігрантів, спрямованих на зниження рівня стресу, покращення міжпоколінної взаємодії та підтримку психологічного благополуччя підлітків.

Список використаних джерел

1. Блінов О. А. Психологія бойового стресу : монографія. Київ : Талком, 2019. 700 с.
2. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза. Київ : Основи, 2021. 352 с.
3. Карамушка Л. М. Психологія стресу та копінг-поведінки. Київ : Либідь, 2020. 240 с.
4. Berry J. W. Acculturation and adaptation in a new society. *International Migration*. 2019. Vol. 57 (2). P. 45–58.

ТКАЧУК Андрій Олексійович,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України

Науковий керівник:

БРИКОВСЬКИЙ Артем Григорович,
старший викладач кафедри
загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України

ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ЯК СИМВОЛ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА МЕЖА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

В умовах повномасштабної агресії проти України питання державного кордону набуло екзистенційного значення. Для сучасної України кордон перестав бути лише адміністративно-політичною лінією на карті, що визначає межі юрисдикції держави. Сьогодні він трансформувався у цивілізаційний розлом, який відділяє демократичний світ від тоталітаризму, правову державу від безправ'я, свободу від примусу. Тема кордону як символу суверенітету та межі національної ідентичності є вкрай актуальною, адже саме на кордоні відбувається перша зустріч із державою, і саме його непорушність є гарантією збереження української нації як політичного суб'єкта.

Державний суверенітет нерозривно пов'язаний з територіальною цілісністю. Як зазначається у фаховій літературі, територія є матеріальною основою існування держави, а кордон – юридичним оформленням цієї основи. Без чітко визначеного та захищеного кордону неможливе повноцінне здійснення верховенства влади всередині країни та її незалежності на міжнародній арені. Відповідно до Закону України «Про державний кордон України», кордон є лінією і вертикальною поверхнею, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України [1]. Проте в умовах гібридної та конвенційної війни це визначення наповнюється новим змістом: кордон стає лінією оборони цінностей.

Історичний досвід свідчить, що розмивання кордонів – як фізичних, так і ментальних – завжди передують втраті державності. Російська агресія розпочалася саме з нівелювання поняття українського кордону, заперечення його легітимності та спроб нав'язати концепцію «єдиного простору». Тому відновлення контролю над кордоном у міжнародно визнаних межах 1991 року є не просто військовим завданням, а актом відновлення історичної справедливості та підтвердження суверенного статусу України.

Окремої уваги заслуговує аспект національної ідентичності. Кордон виконує функцію фільтра, який відокремлює «своє» від «чужого». У контексті української ідентичності це розмежування проходить не лише по лінії громадянства, а й по лінії світогляду. Європейський вибір України передбачає

побудову кордону, який є надійним щитом від загроз, але водночас є прозорим вікном для партнерів та друзів. Українська ідентичність гартується на кордоні, де військовослужбовці Держприкордонслужби та інших складових Сил оборони щоденно демонструють приклад самопожертви та відданості присязі.

Для курсанта військового вишу розуміння кордону має також глибокий професійно-психологічний вимір. Майбутній офіцер-прикордонник чи представник інших силових структур має усвідомлювати, що він охороняє не просто кілометри інженерних споруд, а спосіб життя свого народу, його культуру, мову та право на майбутнє. Символіка на шевроні захисника, державний прапор на КПП, українська мова спілкування під час служби – усе це є маркерами присутності держави, які формують повагу до неї як у громадян, так і в іноземців.

Варто також наголосити на правовому аспекті. Правова культура суспільства починається з поваги до закону, а повага до держави – з поваги до її кордонів. Незаконний перетин кордону, контрабанда чи інші правопорушення – це не просто кримінальні діяння, це зазіхання на економічний та політичний суверенітет. Тому правоохоронна функція на кордоні є прямою формою захисту національних інтересів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що в сучасних реаліях державний кордон України є складним багатовимірним явищем. Він поєднує в собі фізичний бар'єр, що стримує військову агресію, юридичну межу дії національного законодавства, а також ментальний рубіж, що окреслює простір української політичної нації. Захист кордону є священним обов'язком, який вимагає від військовослужбовців не лише професійної майстерності, а й глибокого розуміння своєї ролі в історичному процесі державотворення. Українська ідентичність сьогодні – це ідентичність нації-воїна, нації-захисника, для якої кордон є недоторканною святиною.

Список використаних джерел

1. Про державний кордон України : Закон України від 04 листоп. 1991 р. № 1777-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 2. Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення: 20.01.2026).

ТОРГОВКІНА Олександра Олексіївна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

КОВАЛЬ Олесь Артурович,
доцент кафедри фінансового
забезпечення військ Військового
інституту Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор філософії

РОСІЙСЬКА ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ПРАВОВОГО НІГІЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Сучасна українська правова ідентичність формується в умовах війни, деколонізаційних процесів та європейської інтеграції. Багатовікове панування Московії, Російської імперії та СРСР спричинило глибоку деформацію правової свідомості населення, закріпивши правовий нігілізм, патерналістське ставлення до держави та недовіру до права як до цінності. У цих умовах особливої актуальності набуває аналіз впливу російської правової культури на сучасну українську правову ідентичність та пошук механізмів її подолання через утвердження європейських цінностей, реформу освіти та державної служби.

Починаючи з ліквідації автономії Гетьманщини та запровадження імперських інститутів управління, українські землі поступово інтегрувалися в російський правовий простір, де право розглядалося насамперед як інструмент зміцнення державної влади, а не як засіб захисту прав людини. В умовах Російської імперії та згодом СРСР утверджувалася авторитарна, репресивна модель права, що підпорядковувала закон політичній доцільності та волі правлячої еліти. Така традиція сформувала стійке уявлення про «силову» природу права та домінування держави над особою.

Радянський період посилив ці тенденції: право стало складовою ідеологічного апарату, а судова система – інструментом репресій і контролю. Формально декларуючи «законність», радянська держава фактично толерувала подвійні стандарти, вибіркове застосування норм і підміну правових механізмів партійно-адміністративними рішеннями. У результаті в масовій свідомості закріпився стереотип, що закон – це не універсальне правило, а те, «як вирішить влада» або «як домовишся».

До базових рис російської правової культури, які суттєво позначилися на українській правосвідомості, належать: правовий нігілізм, патерналізм, домінування неформальних практик, корупційність і низький рівень поваги до індивідуальної гідності.

Правовий нігілізм проявляється в недовірі до можливості справедливого застосування закону, у схильності сприймати норми як такі, що існують «лише на папері», а також у готовності обходити їх за допомогою корупційних схем чи особистих зв'язків. Патерналістська установка, успадкована від імперської та радянської традиції, орієнтує громадян на очікування рішень «згори» замість активного використання юридичних механізмів захисту своїх прав.

У суспільній свідомості тривалий час домінував образ закону як засобу покарання, а не захисту. Це підсилювалося практикою вибіркового правозастосування, коли «своїм» дозволялося більше, ніж «чужим», а «право сили» нерідко брало гору над «силою права». Усе це сформувало руйнівні стереотипи: переконання у безкарності «сильних світу цього», безсенсовності оскарження дій влади, марності звернення до суду.

З проголошенням незалежності Україна задекларувала відхід від радянської правової моделі та орієнтацію на демократичні цінності. Прийняття Конституції України 1996 року закріпило принципи верховенства права, поділу влади, пріоритету прав і свобод людини, що започаткувало формування нової правової ідентичності, відмінної від російської. Водночас інституційна й ментальна інерція радянсько-російської традиції істотно гальмувала ці процеси.

Після 2014 року європейський вектор розвитку був остаточно закріплений як стратегічний вибір держави, що знайшло відображення і в конституційних змінах. Судова реформа, створення нових антикорупційних органів, запровадження конкурсних процедур у державній службі, розвиток системи адміністративного судочинства – усе це стало кроками до відриву від російської моделі «телефонного» та корупційного правосуддя. Водночас опір старих еліт, корупційні практики та низька правова культура частини населення свідчать, що трансформація правової ідентичності є довготривалим і суперечливим процесом.

Повномасштабна агресія рф у 2022 році посилила запит українського суспільства на справедливість, підзвітність влади та реальне верховенство права. Відмова від усього «російського» в гуманітарній сфері супроводжується активною деколонізацією правового мислення: зростає нетерпимість до корупції, суспільство уважніше стежить за судовими рішеннями, поширюється вимога рівності всіх перед законом.

Ключовим інструментом подолання російської правової спадщини стала орієнтація на європейські стандарти верховенства права, прав людини та належного врядування. Адаптація законодавства до *acquis* ЄС, участь у європейських механізмах захисту прав людини, посилення ролі Конституційного Суду та адміністративної юстиції сприяють поступовому утвердженню права як вищої цінності, а не як «розпорядження влади».

Важливу роль відіграє реформування юридичної освіти: перехід від формального засвоєння норм до вивчення принципів верховенства права, прав людини, практики Європейського суду з прав людини, розвиток критичного мислення та етичної відповідальності майбутніх юристів. Через оновлення

навчальних програм, інтеграцію європейських підходів до праворозуміння та підготовку нових наукових кадрів поступово долаються стереотипи, успадковані від радянської догматики.

Не менш значущою є реформа державної служби: запровадження прозорих конкурсів, професійних стандартів, антикорупційних обмежень, інститутів декларування та контролю за статками посадових осіб. Це сприяє зміні моделі поведінки службовців – від «начальника-розпорядника» до «служителя публічного інтересу». Таким чином, європейські цінності не лише декларуються в законах, а й поступово втілюються в адміністративній практиці.

Багатовікове панування російських державних утворень на українських землях сформувало деформовану правову свідомість, позначену правовим нігілізмом, патерналізмом і недовірою до інститутів. Ця спадщина й досі впливає на повсякденні правові практики та суспільні очікування. Водночас обраний Україною європейський вектор, конституційні зміни, реформи судової системи, державної служби та юридичної освіти створюють основу для поступового утвердження нової, європейсько орієнтованої української правової ідентичності. Її зміцнення можливе лише за умови послідовної деколонізації правосвідомості, подолання імперських і радянських стереотипів та реального втілення принципу верховенства права в суспільному житті.

Список використаних джерел

1. Приходько Л. Культурна політика Комісії Європейського Союзу. *Архіви України*. 2020. № 3. С. 7–31. DOI: 10.47315/archives2020.324.007.
2. European Council. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022.
3. Kochenov D. V., Basheska E. Ukraine and the EU Enlargement: What Is the Law and Which Is the Way Forward? / пер. з англ. А. Малишева. *Наукові записки НаУКМА*. Серія «Юридичні науки». 2025.
4. Москаленко О. В. Перспективи членства України в ЄС: правові вигоди та дискусії. *Actual Problems of Innovative Economy and Law*. 2025.
5. Perederii O. S. Інноваційні перетворення національної правової системи України як умова участі в європейських політиках. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Право». 2024. Вип. 37. С. 51–57.
6. Yara O. Impact of European integration processes on judicial reform in Ukraine. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2024.
7. Kazik T. Judicial reform in Ukraine as an important step on the way to the state's membership in the European Union. *Constitutional and Legal Academic Studies*. 2023.

ХОЛОДЬКО Дарина Миколаївна,
курсант Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ВОРОБІЙОВА Ганна Юрївна,
доцент кафедри військової
журналістики Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
політичних наук

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ

Національна ідентичність народів завжди цікавила не лише науковців у сфері політології, а й філософів, психологів, соціологів, управлінців та інших. На сьогоднішній час, поняття «національна ідентичність» продовжує вдосконалюватись та розширюватись. Так, американський науковець Ф. Фукуяма в своїх роботах зауважує, що національна ідентичність все ще є критично важливою для підтримки успішного сучасного політичного порядку. Національна ідентичність народів не лише забезпечує належний рівень фізичної безпеки, але й сприяє ефективному управлінню, економічному розвитку та зміцненню довіри громадян.

За роки спостереження, визначено, що національна ідентичність народу не є сталим показником, а вона постійно змінюється. Під впливом певних факторів національна ідентичність може переживати кризові часи існування народу. Хоча, й сам народ в обличчі держави, може негативно впливати на національну ідентичність шляхом неефективності державного управління, недосконалості політики в соціальній сфері, а також у сферах економіки, культури. Крім цього, глобалізаційні процеси в світі, перш за все в інформаційному просторі, теж можуть зумовити кризу національної ідентичності. Тому слід приділити увагу питанням розвитку, становлення та перспективам розвитку національної ідентичності українського народу [1–2].

Процес становлення української ідентичності визначається історією формування українства як народу. Михайло Грушевський визначав такі етапи формування ідентичності: Київської Русі; Галицько-Волинської держави; часів гетьманства Хмельницького; УНР. Саме за часів Б. Хмельницького вперше зустрічається словосполучення «українська нація». Завдяки гетьману, українська культурна ідентичність стала визнаним і вагомим чинником політичної історії Європи. Однак укладений 1654 р. у м. Переяславі договір з росією надовго загальмував національне самовизначення українського народу.

Історично Україна як форпост європейської цивілізації на Сході, мала всі передумови формування нації європейського зразка. Проте Москва розірвала природні процеси взаємозв'язків України, з європейським світом, що негативно позначилося на становленні нації. Україна відтоді перетворювалася на територію з переважним розселенням українців, тобто на Україну територіальну й демографічну, а не політичну та соціокультурну [3]. З цього часу українська ідентичність існувала головним чином як додаток до імперського (радянського) способу буття, зберігаючись в основному серед сільських верств населення – їхньої мови, звичаїв, обрядів тощо. У цілому українство в цей період формується в парадигмі так званої етнічної нації. Лише зі здобуттям незалежності Україна почала поступово відроджувати національну ідентичність.

На сьогоднішній час в Україні діє закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Законом визначено мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України. А також гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації. Визначені складові державної політики в утвердженні української національної та громадянської ідентичності – національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта. Зокрема, громадянсько-патріотичне виховання має здійснюватися за напрямами популяризації історії України, а саме періодів боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, етапах державотворення та борців за незалежність та вшанування видатних особистостей, ветеранів війни, героїв, які полягли в боротьбі за Україну [4].

Можна стверджувати, що світоглядні засади української ідентичності базуються на поєднанні історичної пам'яті, культурних цінностей та політичної волі до самовизначення. До світоглядних засад можна віднести ключові цінності (воля (свобода), гідність, соборність та самобутність), філософські основи (ідея «єдності праці»), мовно-культурний фундамент (українська мова, традиції, звичаї та мистецтво), історична спадкоємність (Київська Русь, козаччина та УНР) та стійкість (готовність захищати свою землю та свободу в умовах агресії) [5].

Таким чином, український народ має глибоке історичне коріння розвитку національної ідентичності. Серед усіх етапів розвитку національної ідентичності, на теперішній час затверджено нормативно-правові акти, які забезпечують належні умови розвитку українського народу та його ідентичності як в Україні, так і за її межами. Хоча російсько-українська війна і завдала великих потрясінь державі, проте саме вона підкреслила важливість становлення національної ідентичності, як основи існування країни.

Список використаних джерел

1. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. К. : НІСД, 2011. 336 с.
2. Yablunovskyi A. Українська національна ідентичність: особливості дослідження у вітчизняній науці. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 6 (2). 2023. С. 100-109. DOI: <https://doi.org/10.15421/342330>.
3. Horinov P. V., Drapushko R. H. Formation of the national identity of ukrainians as the basis of national security of the Ukrainian state. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. P. 26-30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/2>
4. Федорчук О., Ковальов О. Національна ідентичність як генетична матриця українського народу. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2022. С. 42-48. DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2\(29\)-42-48](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-2(29)-42-48).
5. Romanenko O. V. (2017). Ідентичність нації та тексту: як сучасна українська література формує інтенсивні образи національної ідентифікації. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/306>.

ЧПЕЦЬ Мілена Олександрівна,

студент Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

БІЛЯЦЬКИЙ Олексій Сергійович,

старший викладач Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ: ВИТОКИ НАЦІОНАЛЬНОГО САМОУСВІДОМЛЕННЯ, ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД ТА КУЛЬТУРНА ТЯГЛІСТЬ

Проблема української ідентичності посідає центральне місце в сучасних гуманітарних дослідженнях, оскільки вона безпосередньо пов'язана з питаннями історичної пам'яті, державотворення та культурної самобутності. Українська ідентичність формувалася впродовж століть у складних умовах політичної залежності, територіальної фрагментації та системного зовнішнього впливу. Самоусвідомлення українців як окремої етнокультурної спільноти не було лінійним процесом, а розвивалося через чергування етапів піднесення, втрат і відновлення [1].

Початкові передумови формування українського етносу сягають періоду раннього середньовіччя. У добу Київської Русі виникли спільні культурні та цивілізаційні орієнтири, пов'язані з християнізацією, розвитком писемності та правових норм [2]. Попри те, що Київська Русь не була національною державою у сучасному розумінні, саме в цей період сформувався фундамент історичної тяглості, до якого згодом апелювали українські інтелектуальні еліти.

Після занепаду Русі українські землі опинилися в межах різних політичних утворень, що суттєво вплинуло на процеси ідентифікації. Період перебування у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої сприяв збереженню місцевих правових традицій, водночас посилюючи конфесійні та соціальні протиріччя [3]. Саме в цей час поступово формується усвідомлення окремішності «руського» населення південно-західних земель, яке згодом трансформувалося в українську національну ідею.

Особливу роль у становленні української ідентичності відіграла козацька доба. Запорозьке козацтво та Гетьманщина стали не лише військово-політичним феноменом, а й носієм специфічної системи цінностей, що ґрунтувалася на ідеях свободи, рівності та самоврядування [4]. Козацький образ закріпився в колективній пам'яті як символ боротьби за автономію та справедливість, що значною мірою визначило подальший розвиток національного міфу.

Включення українських земель до складу Російської та Австро-Угорської імперій призвело до різних моделей націєтворення. Якщо в австрійській частині українського простору існували обмежені можливості для культурного розвитку та формування інтелігенції, то в Російській імперії українська мова й культура зазнавали системних утисків [5]. Заборони українського друку, освіти та публічного вжитку мови сприяли формуванню асиміляційних процесів, але водночас активізували національний рух.

Драматичним етапом в історії української ідентичності стало ХХ століття. Голодомор 1932–1933 років не лише знищив мільйони людей, а й завдав глибокого удару по традиційних соціальних зв'язках та селянській культурі як основі національної тяглості [6]. Колективна травма, спричинена Голодомором, тривалий час залишалася витісненою з публічного простору, що ускладнювало процес історичного осмислення та формування цілісної національної пам'яті.

Радянська політика русифікації посилила кризу ідентичності, нав'язуючи модель «радянської людини» як універсальної наднаціональної категорії. Така політика сприяла знеціненню української культурної спадщини та формуванню комплексу меншовартості [7]. Водночас саме опір культурному нівелюванню став важливим чинником збереження національної самосвідомості в інтелектуальному середовищі.

Вагомий внесок у збереження української ідентичності зробила діаспора. Українці за кордоном не лише підтримували мову та культурні традиції, а й створювали альтернативний історичний наратив, вільний від радянської цензури [8]. Завдяки діяльності громадських, освітніх і церковних інституцій відбувалася передача ідентичності між поколіннями, що забезпечило безперервність культурного розвитку.

Сучасний етап формування української ідентичності характеризується процесами деколонізації пам'яті та переосмислення історичного минулого. Визнання травматичних подій, відновлення історичної справедливості та повернення до власних культурних джерел сприяють утвердженню України як самостійного суб'єкта історії. Таким чином, українська ідентичність постає як динамічний феномен, сформований під впливом історичних випробувань, культурного спротиву та прагнення до свободи.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ : Знання, 1991. С. 7–28, 45–62.
2. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. Київ : Генеза, 2006. С. 52–96, 214–248.
3. Субтельний О. Україна: історія. Київ : Либідь, 2008. С. 78–115, 160–198.
4. Магочій П.-Р. Формування української національної ідентичності. Ужгород : ПоліПрінт, 2011. С. 33–69, 101–137.
5. Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ : Генеза, 2019. С. 41–88, 132–169.
6. Кульчицький С. Голодомор 1932–1933 років в Україні як геноцид. Київ : Інститут історії України НАН України, 2008. С. 15–49, 112–146.
7. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ : КМ Академія, 1998. С. 9–34, 87–124.
8. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Львів : НТШ, 1999. С. 21–58, 143–176.

ШЕВЧЕНКО Григорій Анатолійович,
здобувач Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

Науковий керівник:

ПОМАЗАН Дмитро Юрійович,
асистент кафедри історії та археології
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, PhD

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

В умовах повномасштабної війни та тотальної глобалізації питання збереження та утвердження національної ідентичності набуло екзистенційного значення для української держави. Як зазначають дослідники, сьогодення вимагає переосмислення історичних фактів, досягнень українського народу в освіті, науці та культурі. Віра у перемогу та необхідність зміцнення державності спонукають до глибшого вивчення процесів формування національної ідентичності молодого покоління [1, с. 1].

Національно-патріотичне виховання визначено одним із пріоритетних напрямів діяльності держави. Його мета – розвиток національної свідомості на основі цінностей: самобутності, волі, соборності та гідності. Російська агресія внесла корективи у стратегічні підходи до виховання, акцентуючи на готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України [2, с. 60].

Наразі постає проблема у необхідності переходу від декларативного патріотизму до системного формування громадянської компетентності та ідентичності безпосередньо в освітньому процесі, зокрема на уроках історії та громадянської освіти.

Основним завданням сучасної громадянської освіти є робота над розвитком самосвідомості учнів. Дослідниця Олена Пометун пропонує дидактичну модель формування ідентичності, яка є комплексною та складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: когнітивний (епістемологічний), тобто сукупність знань про історію, право, культуру; емоційно-ціннісний, що проявляється через мотивацію до дій, власні ставлення, орієнтовані на національні та громадянські цінності, їх особистісне прийняття; діяльнісно-поведінковий – реальна участь у житті громади й держави [3, с. 62]. Завдяки цьому підходу можна конкретизувати зміни, яких має зазнати зміст навчання: домінування україноцентричного бачення власної та світової історії, а також акцентуація на демократичних цінностях.

Формування ідентичності не може обмежуватися окремими заходами. Воно передбачає створення умов для інтеграції національно-патріотичного

виховання в усі компоненти освітнього процесу. Це вимагає розробки нових навчальних програм і матеріалів, що враховують як найкращі вітчизняні, так і міжнародні практики, а також залучення до процесу всіх стейкхолдерів: вчителів, учнів, батьків та місцеві громади [1, с. 1].

Важливим аспектом є вікова періодизація. Наприклад, підлітковий вік виокремлюється як окремий етап формування ідентичності, оскільки учні цього віку вже здатні свідомо обирати свою приналежність до української нації та демократичної правової держави [3, с. 62].

У практичній площині, особливо в умовах війни, освітній процес має бути гнучким. Нормативні документи акцентують увагу на змінах у роботі з національно-патріотичного виховання, спричинених агресією РФ. Це вимагає від учителя використання методів, що формують і знання, і психологічну стійкість та соціальну активність [2, с. 60].

Ефективним інструментарієм залишаються інтерактивні технології навчання. Як зазначається у дослідженнях (зокрема, О. Пометун та Л. Пироженко), сучасний урок має будуватися на взаємодії, що дозволяє учням «проживати» демократичні процедури, а не просто чути про них. Це особливо важливо в контексті збереження національної ідентичності в умовах глобалізації [4, с. 296].

Науковці Інституту проблем виховання НАПН України у своїх монографічних дослідженнях підкреслюють, що утвердження української національної та громадянської ідентичності є стратегічним завданням, яке реалізується через програми на кшталт «Нова українська школа» та спеціалізовані програми виховання смисложиттєвих цінностей [5].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що формування національної ідентичності на уроках громадянської освіти є складним і багатовимірним процесом, який не може обмежуватися лише передачею теоретичних знань. Як засвідчує аналіз наукових джерел, досягнення цієї мети можливе виключно через системне поєднання когнітивної, емоційно-ціннісної та діяльнісної складових, що дозволяє учням не тільки усвідомити свою приналежність до української нації, а й мотивує їх до активної участі в житті громади. В умовах воєнного стану критичного значення набуває утвердження україноцентричного світогляду та здатності протистояти викликам часу. І саме це перетворює громадянську освіту на стратегічний інструмент виховання свідомого покоління, готового до захисту та розбудови незалежної держави.

Список використаних джерел

1. Гончарова В. І., Леонова В. І. Формування національної ідентичності здобувачів освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2024. № 75. С. 123–126.
2. Кудін В. С. Особливості роботи з національно-патріотичного виховання молодого покоління. С. 60–62.
3. Пометун О. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни

та повоєнного розвитку України. *Український Педагогічний журнал*. 2023. № 2. С. 62–72.

4. Каліманова О. Формування національної ідентичності учня в роботі класного керівника. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Том 1. 2021. № 41. С. 294–299.

5. Утвердження української національної та громадянської ідентичності : монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко та ін. Київ : Компрінт, 2024. 232 с.

ШЕВЧУК Святослав Віталійович,
студент Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

ДОБРЖАНСЬКА Олена Леонідівна,
доцент кафедри міжнародної
інформації Навчально-наукового
інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОВСЯКДЕННИХ ПРАКТИК ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної російсько-української війни 2022–2026 років процеси формування та кристалізації національної ідентичності набувають виразно прикладного характеру, зміщуючись із рівня абстрактних ідеологічних наративів у сферу безпосереднього щоденного досвіду. Теоретичною рамкою даного дослідження виступає концепція «повсякденного націоналізму» (everyday nationalism), яка розглядає націю не як статичну даність, а як динамічний конструкт, що постійно відтворюється через рутинні дії, звички, тілесні практики та символічні жести пересічних громадян [1; 2]. В ситуації екзистенційної загрози ці практики виконують не лише функцію ідентифікації, а й інтегративну функцію, сприяючи збереженню соціальної цілісності та стійкості суспільства. Крім того, національна ідентичність, тобто усвідомлення групою та кожним її членом своєї належності до нації та відповідальності за її самореалізацію як суб'єкта соціальної дійсності [3],

віддзеркалює не лише ідентифікацію, а й активну участь у підтримці соціальної та культурної цілісності.

Одним із ключових вимірів трансформації повсякденних практик є темпоральний, що пов'язаний із радикальним переосмисленням соціального часу. Практика, запроваджена Указом Президента України від 16 берез. 2022 р. про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії РФ проти України (щодня о 9:00) трансформувалася в інституціоналізований ритуал колективної скорботи. Попри свій офіційний статус, ця практика дедалі частіше інтеріоризується населенням як особистий громадянський акт. Зупинка транспорту, припинення роботи установ та синхронне завмирання публічного простору створюють потужний ефект єднання. У термінах Р. Дженкінса, такі ритуали формують відчуття належності до спільноти через спільну дію в єдиному часовому вимірі, візуалізуючи «уявну спільноту» та роблячи її соціально відчутною [4]. Повторюваність і масовість цього ритуалу сприяють інтеграції травматичного досвіду в структуру буденності, перетворюючи індивідуальне горе на колективно розподілений досвід. Водночас варто зауважити, що процес трансформації повсякденних практик наразі перебуває в активній фазі та ще не є повністю інтерналізованим усім суспільством. Перетворення офіційного розпорядження на стійку внутрішню звичку відбувається нерівномірно: якщо для частини громадян дотримання хвилини мовчання вже стало органічною потребою, то для інших цей акт зумовлюється радше зовнішнім тиском середовища («конформізм за ситуацією») або ж поки що ігнорується, що свідчить про перехідний стан нормотворення та незавершеного ототожнення себе із ритуальною практикою.

Просторова трансформація повсякденних практик найяскравіше проявляється через стихійну меморіалізацію та сакралізацію публічних місць. По-перше, ритуал «живого коридору» під час повернення загиблих воїнів («На щиті») перетворює простір доріг на місце колективної літургії, фіксуючи найвищий статус Захисника в суспільній ієрархії. По-друге, феноменом урбаністичного простору стали «народні меморіали», найвідомішим з яких є «галявина прапорців» на Майдані Незалежності у Києві [5]. Ця практика виникла як низова ініціатива родин загиблих та волонтерів і станом на 2025 рік трансформувалася у масштабний, хоча й офіційно не затверджений, пантеон пам'яті. Кожен прапорець із написаним від руки іменем та датами життя є актом індивідуалізації втрати в межах публічного простору. Попри стихійний характер та вразливість до погодних умов, цей простір став легітимним місцем вшанування, демонструючи, як суспільство самотійно конструює місця пам'яті, не чекаючи офіційних рішень.

Цифровий вимір повсякденних практик сформував нову «економіку солідарності», де фінансова участь стає формою патріотизму. За даними Опендатабот [6], станом на грудень 2025 року українці щомісяця акумулюють на «банки» Monobank у середньому 2,95 млрд грн, а загальна сума за 11 місяців року склала 32,47 млрд грн. Кількість офіційно зареєстрованих волонтерів

зросла до 11 792 осіб. Водночас спостерігається структурна зміна поведінки донорів: відбувається перерозподіл на користь великих інституційних гравців. Якщо обсяг пожертв на дрібні «банки» скоротився на 19 %, то збори трьох найбільших фондів (United24, «Повернись живим», Фонд Притули) зросли на 37 % порівняно з сумарним показником трьох попередніх років, сягнувши 105,87 млрд грн. 1 Рекордсменом став фонд United24, який залучив 77,7 млрд грн. Це свідчить про те, що донат перестав бути ситуативною допомогою і став щоденним ритуалом підтвердження приналежності до політичної нації та співучасті в обороні держави.

Отже, трансформація повсякденних практик є суттєвим фактором впливу на формування національної ідентичності в умовах війни. Шляхом ритуалізації часу (хвилина мовчання), простору (народні меморіали) та фінансової поведінки (донати) відбувається не лише персоналізація пам'яті, але й створення видимого та пережитого спільного досвіду, який формує уявлення про націю як єдину, історично спроможну та морально згуртовану спільноту. Повсякденні практики такого зразка стають ключовим механізмом, через який національна ідентичність проявляється щодня, інтегрується у життєві практики громадян та зміцнює горизонтальні зв'язки суспільства в умовах тривалої екзистенційної загрози.

Список використаних джерел

1. Knott E. Everyday nationalism. A review of the literature. *Studies on National Movements*. 2015. Vol. 3, no. 1. URL: <https://doi.org/10.21825/snm.85398>.
2. Howlett M. Nation-building from (below) the grassroots: Everyday nationalism in Ukraine's bomb shelters. *Nations and Nationalism*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1111/nana.12877>.
3. Dobrzanska O., Loik Y. Religion as a factor in national identity: a comparative study of Italy and Poland. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. International relations*. 2025. No. 2 (61). P. 44-54. URL: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/44-54>.
4. Jenkins R. *Social Identity*. Taylor & Francis Group, 2014.
5. Крижня М. Народний меморіал на Майдані. Як він виник і що з ним буде далі. *ms.detector.media*. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/38733/2025-12-15-narodnyu-memorial-na-maydani-yak-vin-vynyk-i-shcho-z-nym-bude-dali/> (дата звернення: 28.01.2026).
6. 2,9 млрд грн донатів збирають на банки щомісяця – Опендатабот. *Опендатабот – відкриті дані про компанії, ФОП, суди та нерухомість України*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/donats-2025> (дата звернення: 28.01.2026).

ЮХИМЕНКО

Вікторія Олександрівна,

здобувач Українського державного
університету імені Михайла
Драгоманова

Науковий керівник:

КОЛЯДА Ігор Анатолійович,

професор кафедри методики та
методології суспільних дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
доктор історичних наук

ЦІННІСНИЙ ВИБІР СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: УСВІДОМЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЛЕЙТЕНАНТОМ БОГДАНОМ САГУНОМ

Ціннісний вибір молоді є визначальним показником духовного стану нації та її здатності до самозбереження у критичні історичні періоди. Формування національної ідентичності сучасного покоління відбувається на перетині історичної пам'яті про визвольні змагання, досвіду суспільно-політичних трансформацій та реалій повномасштабного воєнного спротиву. Життєвий шлях молодшого лейтенанта Богдана Сагуна – це взірєць того, як цінності, закладені родинним вихованням і загартовані історичними викликами, трансформуються у свідоме служіння державі та готовність до самопожертви заради майбутнього України.

Богдан народився 13 жовтня 1996 року в Києві у родині офіцера ЗСУ Андрія Вікторовича Сагуна та Олександри Юріївни Сагун [3, с. 8]. Саме родинне середовище заклало міцний фундамент його особистості: мати навчала сина виваженості та кмітливості, батько – наполегливості й відваги, а бабуса, Ольга Арещенко, – дисципліни та здорового способу життя [3, с. 9]. Завдяки такому вихованню визначальними рисами Богдана стали чесність і прямота. Його вчителька, Анна Макарова, згадувала, що він змалку мав чіткі орієнтири, глибоко розуміючи поняття справедливості та гідності [3, с. 10-11]. Різнобічні захоплення – від спортивних танців, дзюдо та боксу до гри на гітарі й журналістики – свідчили про неабияку внутрішню дисципліну та постійне прагнення до самовдосконалення [3, с. 11]. Такий гарт з дитинства став основою для його подальшого свідомого ціннісного вибору.

Показовим для розуміння ціннісних орієнтирів Богдана є епізод, коли він запитав бабусю Ольгу, чому вона розмовляє російською, хоча є українкою. На пояснення про радянське минуле Богдан відповів: «Але ж ми живемо в Україні і маємо вчитися говорити українською мовою» [2, с. 359]. Вже у ранньому віці Богдан усвідомлював власну ідентичність. Для нього мова була не просто засобом комунікації, а маркером національної гідності та символом

державності. Вибір на користь української мови в середовищі, де панувала двомовність, свідчив про глибоке внутрішнє переконання щодо своєї національної належності ще до початку масштабних суспільно-політичних зрушень.

Переломним етапом у закріпленні національної ідентичності Богдана стала Революція Гідності. Його світоглядні переконання трансформувалися у чітку громадянську позицію: разом із другом Ярославом Секретом він допомагав на барикадах, готуючи їжу для мітингувальників [1, с. 100]. Бабуся Богдана згадувала, що одного вечора хлопці збиралися залишитися на Майдані на ніч, але після вибуху шумової гранати старші активісти відправили їх додому – наступного ранку почалися розстріли. Уже в 17 років юнак чітко усвідомлював, на чиєму боці правда, і був готовий боротися за справедливість [1, с. 100]. Участь у революційних подіях сформувала в Богдана непохитну віру в те, що Україну не можна втратити, а помилки визвольних змагань 1917–1921 років не мають бути повторені [9, с. 219]. Усвідомлення історичної відповідальності стало його внутрішнім переконанням. Революція Гідності перетворила закладені родиною цінності на непорушну національну самоідентичність.

Упродовж 2014–2018 років Богдан навчався в НПУ імені М. П. Драгоманова, де здобув ступінь бакалавра за спеціальністю «Середня освіта (Історія)». Водночас у 2017 році, прагнучи продовжити військову справу в родині та усвідомлюючи виклики війни яка на той час вже тривала 3 роки, він вступив на кафедру військової підготовки КНУ імені Тараса Шевченка (спеціальність «Військова політологія»). 23 серпня 2020 року Богдан склав присягу, і наказом Міністра оборони йому було присвоєно звання молодшого лейтенанта запасу [3, с. 13–14]. Хоча юнак не пов'язував своє майбутнє виключно з армією, він щиро пишався батьком-офіцером і вважав фахову підготовку необхідною в умовах воєнного стану [7, с. 338]. Його вибір на користь військової освіти, попри природне прагнення до мирного життя, став свідомим кроком, продиктованим почуттям громадянського обов'язку та відповідальності перед державою у вирішальний історичний момент.

Коли 24 лютого 2022 року розпочалася повномасштабна агресія РФ, Богдан уже наступного дня прийшов до територіального центру комплектування. Свій вибір рідним пояснив коротко: «Це мені необхідно» [8, с. 342].

Бойовий шлях Богдан розпочав у ТрО Шевченківського району Києва, обороняючи підступи до столиці на Варшавському шосе. 22 квітня 2022 року підрозділ передислокували на Схід. Згідно з наказом Командувача Сил ТрО ЗСУ № 54 від 20 квітня 2022 року, молодшого лейтенанта Богдана Сагуна було призначено командиром мінометного підрозділу 111-ї окремої бригади ТрО (в/ч А1155) [3, с. 15]. На посаді командира він поєднував вимогливість із щирою турботою про підлеглих, керуючись принципом: «Один за всіх і всі за одного!» [6, с. 369]. Побратими згадують Богдана як лідера, що завжди діяв

особистим прикладом і опікувався потребами бійців, навіть нехтуючи власним комфортом [4, с. 350; 7, с. 359].

26 червня 2022 року під час виконання бойового завдання поблизу села Золотарівка (район Лисичанська) підрозділ потрапив під ворожий обстріл забороненими касетними снарядами [3, с. 15]. Отримавши важке поранення, Богдан до останнього боровся за життя, проте о 20:40 серце Богдана Сагуна зупинилося. За особисту мужність і героїзм Указом Президента України № 804/2022 лейтенант Богдан Сагун нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно) [5].

Подвиг 25-річного молодшого лейтенанта Богдана Сагуна став уособленням духовної сили покоління, народженого в незалежній Україні. Приклад Богдана доводить: національна ідентичність для сучасної молоді – це жива, дієва сила, що перетворює особисті цінності на непохитну державну позицію. Свідомий вибір Богдана та його однолітків є тим потужним світлом, яке веде націю крізь історичні випробування, утверджуючи право України на вільне та незалежне майбутнє.

Список використаних джерел

1. Арещенко О. І. У 17 років ладен був боротися за справедливість. *Пам'яті лейтенанта Богдана Сагуна. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун»* : біогр. у спогадах / упоряд. : І. А. Коляда, А. В. Сагун, О. Ю. Сагун. Київ, 2023. С. 100.
2. Арещенко О. І. У кожного з нас свої межі Батьківщини. *Пам'яті лейтенанта Богдана Сагуна. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун»* : біогр. у спогадах / упоряд. : І. А. Коляда, А. В. Сагун, О. Ю. Сагун. Київ, 2023. С. 359–362.
3. Коляда І. А. Пам'яті лейтенанта Богдана Сагуна. *Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун»* : біогр. у спогадах / упоряд. : І. А. Коляда, А. В. Сагун, О. Ю. Сагун. Київ, 2023. С. 5–17.
4. Олександр (позивний «Крот»). Турботливий юний командир. *Пам'яті лейтенанта Богдана Сагуна. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун»* : біогр. у спогадах / упоряд. : І. А. Коляда, А. В. Сагун, О. Ю. Сагун. Київ, 2023. С. 350–352.
5. Про відзначення державними нагородами України: Указ Президента України від 28 листоп. 2022 р. № 804/2022. URL: (дата звернення: 14.10.2025).
6. Сагун А. В. Бережи себе, мій сину. *Пам'яті лейтенанта Богдана Сагуна. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун»* : біогр. у спогадах / упоряд. : І. А. Коляда, А. В. Сагун, О. Ю. Сагун. Київ, 2023. С. 369.
7. Сагун О. Ю. Ніколи не хотів бути військовим. *Пам'яті лейтенанта Богдана Сагуна. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун»* : біогр. у спогадах / упоряд. : І. А. Коляда, А. В. Сагун, О. Ю. Сагун. Київ, 2023. С. 337–338.

8. Сагун О. Ю. Це потрібно мені. *Пам'яті лейтенанта Богдана Сагуна. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун»* : біогр. у спогадах / упоряд. : І. А. Коляда, А. В. Сагун, О. Ю. Сагун. Київ, 2023. С. 340–343.

9. Шевченко І. Колективний портрет: у спогадах однокурсників: Гордий тим, що знав Богдана. *Пам'яті лейтенанта Богдана Сагуна. Завжди усміхнений у Вічності. Лейтенант Збройних Сил України Богдан Сагун – позивний «Гун»* : біогр. у спогадах / упоряд. : І. А. Коляда, А. В. Сагун, О. Ю. Сагун. Київ, 2023. С. 219–220.

ЮЩЕНКО Вероніка Романівна,

здобувач Тернопільського
національного педагогічного
університету імені В. Гнатюка

Науковий керівник:

КУЦИЙ Іван Петрович,

професор кафедри історії, археології
та спеціальних історичних наук
історичного факультету
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені В. Гнатюка, доктор історичних
наук, професор

ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ В ПРАЦЯХ ОЛЕКСАНДРА КОНИСЬКОГО

*«Можна любити Україну так, як любив її Кониський, –
але більше як він, – любити не можна»*

О. Лотоцький

Олександр Якович Кониський (1836–1900) – відомий український письменник, літературознавець, юрист, політик, видатний діяч національно-культурного руху другої половини ХІХ ст. Ідея української нації посідає у творчості О. Кониського центральне місце й задає внутрішню логіку його історико-правових, освітніх і публіцистичних поглядів. У другій половині ХІХ ст., за умов бездержавності України та асиміляційної політики Російської імперії, вона формується як відповідь на подвійний виклик: політичне безправ'я адептів українського руху у структурі імперії та загрозу розчинення їх як окремої спільноти в «загальноруському» масиві. Саме тому О. Кониський

послідовно трактує українців не як «етнографічну групу», а як історично сформовану націю – колективного суб'єкта історії й права, покликаного відновити й розвинути власну державність.

Олександр Якович послідовно виходив із того, що нація має власну історичну традицію, яка не зводиться до «малоросійської гілки» російського народу, а бере початок від Руси, козацької державності й автономних прав українських земель у литовсько-польський період. Подібно до концепції «Історії русів», яку він популяризував, український історичний процес подається як безперервна боротьба за автономію, свободу й право на власну політичну організацію, де союзи з Литвою й Польщею трактуються як стосунки «рівного з рівним», а не підданство. У цій оптиці визвольна війна середини XVII ст., козацькі інституції й пізніші спроби відстояти автономні права постають як юридично й морально легітимні дії нації, а не «бунти» чи «сепаратизм» [1].

Особливе місце у розгортанні ідеї нації посідає мовне питання. О. Кониський розглядає українську мову як основну ознаку національної окремішності та ключовий інструмент доступу до знання, права, культури. Він болісно реагує на дефіцит україномовних підручників, на заборони українських шкіл, на неможливість книги українською мовою легально потрапити до книгарень, і відповідає на це активним поширенням української книжки, укладанням власних посібників, підтримкою видань П. Куліша й Т. Шевченка. У цьому прикладному вимірі боротьба за мову є для нього не лише культурною, а й правовою: позбавлений рідної мови народ позбавляється можливості повноцінно користуватися правом на освіту, свободу думки й віросповідання, а отже – і реалізовувати себе як нація.

Духовний вектор його концепції виразно постає в історії створення «Молитви за Україну» – гімну «Боже великий, єдиний, нам Україну храни». У цьому творі формулюється концентрований образ нації як спільноти, яка звертається до Бога з проханням зберегти країну, просвітити народ «світлом науки і знання», дарувати «волю» й «добру долю». За зовні молитовною риторикою проглядається політичний сенс: йдеться про вимогу свободи й гідного існування українського народу, про легітимацію прагнення до власного державного ладу. Те, що цей твір був заборонений у радянський час і водночас активно жив у середовищі діаспори, лише підкреслює його роль як духовно-правового маніфесту національної ідентичності.

Водночас ключова відмінність концепції О. Кониського полягала у збереженні пріоритету національного чинника над соціальним. М. Драгоманов у своїй програмі обґрунтовував необхідність переваги соціальної перебудови суспільства над національними завданнями, вбачаючи в цьому основу демократизації українського життя. Його тріада маніфестувалася формулою: «В культурі – раціоналізм, в політиці – федералізм, в питаннях соціальних – демократизм» [2, с. 128–129]. Натомість О. Кониський акцентував на еволюційності процесів, що мають спиратися на вже існуючі традиційні форми українського життя. Мислитель не вважав доцільним творення нових моделей суспільної організації, відірваних від

історичного досвіду і ментальної основи. В його уявленні національне питання виступало попереднім і визначальним щодо соціального, а здобуття культурної і політичної незалежності розглядалось як умова для поліпшення матеріального становища українського населення.

З погляду історичної перспективи концепція ідей Олександра Яковича на первинність нації виявилася більш адекватною до викликів другої половини ХІХ ст. для бездержавного українського суспільства. Проєкт М. Драгоманова випереджав свій час, пропонуючи модель соціально й політично модернізованої федеративної Європи, але спирався на припущення про можливість рівноправної участі українців у наднаціональних конструкціях, чого імперська реальність фактично не допускала. Натомість О. Кониський тверезо виходив із того, що народ, який не усвідомив себе нацією і не захистив власний культурно-політичний простір, не здатен скористатися плодами демократичних і соціальних реформ; подальші спроби державотворення на початку ХХ ст. підтвердили, що мобілізаційною силою стала саме національна, а не класова ідентичність.

Змістовим доповненням до позиції О. Кониського є його концепція українофільства, що постає як форма культурного і морального самоствердження українства. У щоденниковому записі від 1 січня 1884 року громадівець зазначав: «Кажу: само лишень українофільство може спасти народ від страшенної темноти, убожества, деморалізації і експлуатації його різними піявками» [3, с. 2]. Ця характеристика українофільства як єдиної легітимної стратегії національного поступу демонструє глибоку переконаність автора у культурній місії української інтелігенції.

Узагальнюючи, науково-історична концепція української нації у О. Кониського формується одночасно в кількох вимірах – освітньому, культурному, публіцистичному, духовному і в усіх цих сферах спрямована на те, щоб надати українцям інтелектуальні, моральні та інституційні підвалини для майбутньої державності. Його творча й громадська діяльність демонструє перехід від романтичного народництва до модерного розуміння нації як спільноти громадян, що мають історичну пам'ять, власну мову, розвинену культуру й усвідомлене право на самостійне політичне існування.

Список використаних джерел

1. Смілянська В. Біограф та його «Хроніка». *Ізборник*. URL: <http://litopys.org.ua/shevchenko/kony01.htm>.
2. Драгоманов М. Автобіографія. *Самі про себе: автобіографії видатних українців ХІХ ст.* Нью-Йорк, 1989. С. 115–145.
3. Стариков Г. М. Щоденник Олександра Кониського. *Записки наукового товариства імені Шевченка. Праці Історично-філософської секції*. Львів, 2013. Т. 265. С. 387–450.

ЯРЕМЕНКО Ірина Ігорівна,

курсант Військового інституту
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка

Науковий керівник:

БЕРИСЛАВСЬКА Оксана Михайлівна,

доцент кафедри військового права
факультету міжнародних відносин
та права ВІКНУ імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЦИФРОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ

Сучасний етап розвитку української державності характеризується трансформацією класичних інститутів права під впливом глобальної цифровізації. В умовах гібридної агресії, де інформаційно-психологічні операції та кібератаки є невід'ємною частиною воєнного конфлікту, цифрова ідентичність громадянина перестає бути лише технічною категорією. Вона перетворюється на об'єкт інтенсивного правового захисту, оскільки є цифровим відображенням правового зв'язку особи з державою. Захист цього зв'язку є критично важливим для збереження конституційного ладу, адже будь-яке викривлення чи викрадення цифрового образу особи в мережі може бути використане агресором для дискредитації державних інститутів або руйнування суспільної єдності [1, с. 4–5].

Конституційно-правовий вимір захисту цифрової ідентичності в Україні базується на принципах недоторканності приватного життя та захисту персональних даних. Проте в умовах війни концепт національної ідентичності розширюється, охоплюючи право особи на безпечне існування в інформаційному просторі. Як зазначають дослідники, балансування між вимогами безпеки та дотриманням основоположних прав людини є ключовим викликом для національної правової системи, особливо в контексті європейської інтеграції України. Цифрова ідентичність у цьому сенсі виступає як «цифровий кордон», захист якого потребує не лише технічних, а й чітких юридичних гарантій, що унеможливляють маніпуляції зі сторони агресора [1, с. 8–10].

Юридичне закріплення цифрової ідентичності в українському законодавстві відбулося через розвиток системи електронних публічних послуг. Закон України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» та функціонування порталу «Дія» створили унікальний правовий прецедент. У часи збройного конфлікту цифрова копія документа стає для багатьох громадян єдиним способом підтвердження своєї приналежності до Українського народу, особливо на тимчасово окупованих територіях або під час вимушеної міграції [2, с. 88–90]. Це особливо актуально

для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, де фізичні документи можуть бути вилучені або знищені. Правова стабільність цих систем є запорукою того, що цифрова ідентичність не буде підмінена симулякрами, які створює ворожа пропаганда для дезорієнтації населення [6, с. 170–172].

Гібридна агресія вимагає від правової системи України оперативного реагування на такі загрози, як кібертероризм та масові витоки даних, що використовуються для розвідки та соціальної інженерії. Правовий захист цифрової ідентичності включає в себе криміналізацію діянь, спрямованих на несанкціоноване заволодіння цифровими профілями громадян. Важливо, щоб судова практика розглядала такі злочини як посягання на особисті немайнові права, що складають основу національної самоідентифікації. Законодавче регулювання має бути спрямоване на створення «цифрового імунітету», де кожен громадянин захищений правом на істину про свою особу в цифровому вимірі від викривлень з боку держави-агресора [4, с. 210–213].

Особливе місце у системі захисту посідає міжнародно-правова суб'єктність України у кіберпросторі. Адаптація українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, зокрема в частині електронної ідентифікації та довірчих послуг, зміцнює правовий суверенітет. Це дозволяє створити транскордонну систему довіри, де українська цифрова ідентичність визнається на міжнародному рівні, що нівелює спроби агресора ізолювати українських громадян. Такий підхід забезпечує надійний юридичний захист національних інтересів у глобальному мережевому просторі, де ідентичність стає головним активом у боротьбі за інформаційне самовизначення [1, с. 92–94].

Підсумовуючи, слід наголосити, що правовий захист цифрової ідентичності є фундаментальною складовою захисту національної безпеки в цілому. В умовах гібридної війни право має стати ефективним інструментом, що охороняє цифрову суб'єктність громадянина від зовнішніх впливів. Розвиток законодавства у цьому напрямку повинен поєднувати суворі заходи кібербезпеки з неухильним дотриманням конституційних прав на приватність, що є маркером приналежності України до європейського правового та демократичного простору [5, с. 115–117].

Список використаних джерел

1. Іванов С. К. Гібридна війна та кіберпростір: правовий аспект протидії. *Вісник Національного університету «Юридична академія України»*. 2025. № 1. С. 85–95.
2. Григоренко О. П. Конституційно-правові основи інформаційної безпеки України. *Юридичний журнал*. 2023. Т. 5. С. 110–120.
3. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України від 15 лип. 2021 р. № 1689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text> (дата звернення: 22.02.2026).
4. Коваленко Л. М. Кримінально-правова охорона цифрових даних в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. № 102. С. 210–225.

5. Сидоренко В. Ф. Захист персональних даних: європейські стандарти та українські реалії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 75. С. 114–118.

6. Мельник А. І. Цифровізація державного управління та проблеми національної ідентичності. *Державне управління та право*. 2026. № 4. С. 170–180.

ЯРЕМЧУК Софія Іванівна,

здобувач Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Науковий керівник:

КОЖЕДУБ Олена Василівна,

доцент кафедри військової психології
та педагогіки Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат
соціологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення російської армії в Україну зумовило глибокі трансформації в більшості сфер суспільного життя нашої країни. Вони охопили як напрям розвитку держави загалом, так і питання внутрішньоукраїнського порозуміння, спроможності громад, громадянської активності, економічного та психологічного благополуччя, суспільної консолідації й національної безпеки. Попри високий рівень єдності українського суспільства в умовах війни, зростають ризики дезінтеграції та посилення конфліктів, що можуть проявитися у післявоєнний період.

Російсько-українська війна, що триває з 2014 року, стала одним із визначальних факторів зміни ціннісних установок українців. Як наслідок, ми отримали зростання патріотизму та національної ідентичності. Переважна більшість громадян усвідомлює необхідність захисту державного суверенітету від зовнішньої агресії та готова чинити опір спільному ворогу [2, с. 388].

Цілком логічно, що зовнішня воєнна агресія актуалізує національну, етнічну або громадянську ідентичність. Зростає рівень громадянської активності та залученості як на місцевому, так і на загальнонаціональному рівнях, зокрема у фінансово-майновій участі та готовності інвестувати додаткові ресурси в розвиток і відновлення громади та країни. Яскравим

прикладом цього є донатна культура українців, які закривали мільйонні збори за найкоротші періоди на потреби армії.

Психологічна модель новітньої національної ідентичності українців поступово позбувається посттравматичного синдрому, який формувалася протягом кількох поколінь внаслідок репресій та голодоморів, які були визнані геноцидом українців. Комплекс меншовартості поступово втрачає свій вплив під дією успішного спротиву та військових перемог, поступаючись почуттю національної самодостатності й гордості, що підсилюється позитивним міжнародним іміджем українців [1, с. 125].

Окрім того, зараз в Україні формується сучасна молодь, яка вже не бачила Радянського Союзу, а отже мислить категоріями самодостатніми та незалежними. Вони зростають в умовах постійних бойових дій та ракетних обстрілів. Такі обставини ще більше віддаляють їх від думки про «один слов'янський народ», а їхня само ідентифікація себе як українців відбувається швидше і впевненіше.

Разом з тим, в українців є маса чинників, які породжують непорозуміння на різних рівнях суспільства, найголовнішими з них є: затяжна війна, втома, особисті втрати, неспроможність як місцевої влади, так і світової, консолідуватися.

Оцінка ризиків соціального роз'єднання українського суспільства та пошук механізмів досягнення порозуміння повинні базуватися на усвідомленні ключових джерел соціальної напруженості та внутрішніх загроз безпеці країни. Йдеться про загострення протистояння на тлі мовно-культурних відмінностей та посилення непорозуміння між тими, хто захищав і продовжує захищати країну в лавах Збройних Сил України, та тими, хто залишився в тилу та ухиляється від військової служби. Спостерігається соціальна напруга між місцевими громадами приймаючих регіонів та внутрішньо переміщеними особами, що виникає як через мовно-культурні відмінності, так і через різний досвід життя у воєнний час. Також є місце напруженості між українськими біженцями за кордоном та тими, хто залишився на території України [3, с. 26].

Але поміж усіх проблем і непорозуміння в українському суспільстві, крига все ж зрушила. Українське суспільство стало більш однорідним, долається розкол «Схід-Захід», формується україномовний інформаційно-комунікаційний та культурно-символічний простір.

Отже, опір російському вторгненню супроводжувався сплеском патріотичних настроїв в Україні, зростанням згуртованості громадян навколо приналежності до єдиної української нації, ідеї боротьби за незалежність та демократичні цінності. Своєрідним каталізатором національної свідомості, формування громадянської ідентичності серед українців та сплеску гордості за приналежність до Української держави стало відчуття екзистенційної загрози з боку росії, страх посягання на національну та особисту безпеку. Водночас, в умовах бойових дій, соціально-політичні наративи, що домінували в національному інформаційному та електоральному просторі з початку

незалежності, повністю втратили будь-яке значення. Українська нація стала більш однорідною, консолідованою навколо спільних цінностей.

Список використаних джерел

1. Психологічні особливості формування національної ідентичності українців в умовах російсько-української війни. *Психологія: реальність і перспективи*. 2022. Вип. 19. С. 119–128. DOI: <https://doi.org/10.35619/praprv.v1i19.313>.
2. Сапелкін Ю. Вплив війни на формування української національної ідентичності. *Grail of Science*. 2024. № 40. С. 387–390. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.059>.
3. Спільнотна ідентичність під впливом війни: джерело конфліктів чи умова консолідації : наук.-аналіт. доповідь / В. Васютинський та ін. ; за наук. ред. І. Губеладзе. Київ, 2024. 90 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ
Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
«УКРАЇНЬСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ:
ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ»

На сучасному етапі державотворення проблема української ідентичності набуває не лише теоретичного, а й виразного практичного значення, перетворюючись на один із ключових чинників забезпечення національної безпеки, політичної стабільності та суспільної згуртованості. В умовах триваючої збройної агресії російської федерації проти України, гібридних загроз, інформаційного протиборства та глобальних трансформацій безпекового середовища питання збереження, розвитку й утвердження української ідентичності постає як стратегічний пріоритет державної політики. Одночасно активне просування України шляхом європейської та євроатлантичної інтеграції зумовлює необхідність гармонійного поєднання національних традицій із загальноєвропейськими цінностями, що формує нову якість української ідентичності як відкритої, динамічної та стійкої системи.

Українська ідентичність у цьому контексті виступає фундаментальною основою консолідації суспільства, адже саме вона забезпечує формування спільного ціннісного простору, який об'єднує громадян незалежно від регіональних, соціальних чи культурних відмінностей. Вона є визначальним чинником стійкості держави до зовнішніх і внутрішніх викликів, сприяє зміцненню інституційної спроможності, утвердженню верховенства права та розвитку демократичних інститутів. Більше того, українська ідентичність виконує інтегративну функцію, поєднуючи історичну пам'ять, культурну спадщину, мовну єдність і правову культуру в цілісну систему, що забезпечує безперервність національного розвитку.

Важливу роль у формуванні української ідентичності відіграє історичний досвід українського народу, зокрема багатовікова боротьба за незалежність і державність, яка сформувала стійкі традиції самоврядування, правосвідомості та прагнення до свободи. Культурна спадщина, мова, релігійні та світоглядні традиції виступають не лише елементами національної самобутності, а й інструментами трансляції цінностей між поколіннями. Українська мова, зокрема, є не лише засобом комунікації, а й символом національної єдності та державності, що відіграє ключову роль у процесах ідентифікації та соціалізації особистості.

Разом із тим сучасні виклики, пов'язані з інформаційною війною, спробами ревізії історії, поширенням деструктивних наративів і пропаганди, вимагають системного й комплексного підходу до формування державної політики у сфері національної ідентичності. Йдеться не лише про захист інформаційного простору, а й про створення ефективних механізмів протидії

маніпуляціям суспільною свідомістю, формування критичного мислення та підвищення рівня медіаграмотності населення. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток інституцій національної пам'яті, підтримка історичних досліджень та забезпечення доступу до об'єктивної інформації про минуле.

Правові засади української ідентичності закріплені насамперед у Конституції України, яка визначає базові принципи функціонування держави та суспільства, гарантує розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій і культури. Конституційні норми створюють правове підґрунтя для реалізації гуманітарної політики держави, спрямованої на зміцнення національної ідентичності. Водночас в умовах воєнного стану особливо актуальним є забезпечення балансу між необхідністю захисту національної безпеки та дотриманням прав і свобод людини. Такий баланс є невід'ємною складовою європейської ідентичності України та підтверджує її належність до спільноти демократичних держав.

Світоглядні засади української ідентичності формуються на основі універсальних і водночас національно специфічних цінностей, серед яких провідне місце посідають свобода, гідність, верховенство права, повага до прав людини, соціальна солідарність і відповідальність. Важливим етапом у процесі сучасного самоусвідомлення українського суспільства стали події Революції Гідності, які засвідчили готовність громадян відстоювати демократичні цінності, права і свободи, а також остаточно закріпили цивілізаційний вибір України на користь європейського шляху розвитку. Ці події сприяли формуванню нової громадянської ідентичності, заснованої на активній участі громадян у суспільно-політичному житті та високому рівні відповідальності за долю держави.

Ураховуючи зазначені обставини, учасники Всеукраїнської науково-теоретичної конференції наголошують на необхідності консолідації зусиль державних інституцій, наукової спільноти та громадянського суспільства з метою зміцнення української ідентичності як стратегічного ресурсу розвитку держави. У цьому контексті особливого значення набуває реалізація комплексних заходів на різних рівнях суспільного життя, а саме:

Органам державної влади та місцевого самоврядування:

- забезпечити послідовну реалізацію державної політики у сфері національної пам'яті, мови, культури та громадянської освіти;
- удосконалити нормативно-правову базу щодо захисту інформаційного простору від дезінформації та пропаганди держави-агресора;
- інтегрувати питання формування української ідентичності до стратегічних документів у сфері національної безпеки та гуманітарної політики;

- сприяти розвитку міжрегіонального діалогу, програм культурного обміну та підтримки внутрішньо переміщених осіб як чинників суспільної згуртованості.

Закладам вищої освіти та науковим установам:

- активізувати наукові дослідження з проблематики української ідентичності в історичному, правовому, соціологічному та філософському вимірах;

- впроваджувати міждисциплінарні освітні програми та курси, спрямовані на формування громадянської компетентності та правової культури;

- посилити виховну складову освітнього процесу, орієнтовану на утвердження цінностей патріотизму, поваги до прав людини та відповідальності за майбутнє держави;

- розширювати міжнародну академічну співпрацю з метою представлення українського досвіду боротьби за свободу та демократію на світовому рівні.

Інститутам громадянського суспільства та засобам масової інформації:

- сприяти популяризації об'єктивних знань про історію України, її культурну спадщину та сучасні досягнення;

- реалізовувати просвітницькі проекти, спрямовані на протидію маніпуляціям історичною пам'яттю;

- підтримувати ініціативи, що сприяють міжкультурному діалогу та соціальній інтеграції.

Суб'єктам формування державної освітньої політики:

- забезпечити оновлення змісту освітніх стандартів з урахуванням необхідності формування національної та громадянської ідентичності;

- розробити комплексні програми підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників щодо викладання курсів з історії, права, громадянської освіти та культури України;

- підтримувати створення сучасних навчально-методичних матеріалів, що відображають новітні наукові підходи до осмислення української ідентичності.

У контексті післявоєнного відновлення України:

- враховувати гуманітарний вимір у програмах відбудови, зокрема відновлення культурної спадщини та меморіалізації подій російсько-української війни;

- забезпечити належне нормативне та фінансове підґрунтя для підтримки ветеранської спільноти як важливої складової сучасної української ідентичності;

- розвивати політику національної єдності, спрямовану на зміцнення довіри між державою і громадянами.

Таким чином, формування та зміцнення української ідентичності постає як комплексне завдання, що охоплює політичний, правовий, соціальний, культурний та освітній виміри. Воно є не лише гуманітарною місією, а й стратегічним чинником національної безпеки, сталого розвитку та успішної інтеграції України до європейського простору. Консолідація зусиль держави, наукової спільноти та громадянського суспільства у цьому напрямі є запорукою утвердження України як сильної, демократичної та правової держави, здатної ефективно відповідати на виклики сучасності та формувати власне майбутнє на засадах свободи, гідності та верховенства права.

Оргкомітет конференції

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ІСТОРИЧНІ, ПРАВОВІ ТА СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ

Матеріали
Всеукраїнської науково-теоретичної конференції
(Київ, 26 лютого 2026 року)

Відповідальний упорядник – *Максим ПЕНДЮРА*
Комп'ютерна верстка – *Тетяна КУМЕДА*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 26.02.2026. Формат 60х84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 34,56. Ум. друк. арк. 33,97.

Тираж 50 прим.
